

Δημητρίου Τρακατέλλη  
Ἐπισκόπου Βρεσθένης

# Ἐξουσία καὶ Πάθος



Ἐκδόσεις Δόμος

ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΘΟΣ

Εξουσία

Πάθος

Δημητρίου Τρακατέλλη  
Ἐπισκόπου Βρεσθένης

Ἐξουσία καὶ Πάθος

Χριστολογικὲς ἀπόψεις τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου

© Δημήτριος Τρακατέλλης, Ἀθήνα, 1983

Ἐκδόση ΔΟΜΟΣ Ο.Ε.

Μαυρομιάλη 16 - Ἀθήνα

Πρώτη ἔκδοση 1983

Στοιχειοθεσία - ἐκτύπωση

ΛΥΧΝΟΣ ΕΠΕ - Πλ. Θεάτρου 24 - Ἀθήνα

*Authority and Passion*

*Christological Aspects of the Gospel of Mark*

By Demetrios Trakatellis, Ph. D., Th. D.

Bishop of Vresthena

© Demetrios Trakatellis, Athens

Domos Books

Athens, 1983

Δημητρίου Τρακατέλλη  
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ  
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

# Ἐξουσία καὶ Πάθος

Χριστολογικὲς Ἀπόψεις  
τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου

Ἐκδόσεις Δόμος

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι προϊόν και μέρους μιᾶς γενικώτερης βιβλικῆς ἐρεύνης. Μιᾶς ἐρεύνης ποὺ ἐπιδιώκει νὰ ἀνιχνεύσῃ, νὰ ἐπισημάνῃ, νὰ ἀναλύσῃ και νὰ ἐρμηνεύσῃ τὶς βασικὲς ἀπόψεις περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὶς ὁποῖες συναντοῦμε στὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης και τοῦ ἀρχηγόνου Χριστιανισμοῦ. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐργασία ἐξαιρετικὰ σύνθετη και ἐπίπονη ποὺ ἀνταμείβει ὁμως πλουσιοπάροχα τὸν βιβλικὸ ἐρευνητὴ μὲ βαθύτατη πνευματικὴ ἱκανοποίηση και χαρά.

Τὴν ἐρευνα και τὸ γράψιμο τῆς μονογραφίας αὐτῆς διευκόλυναν μὲ ποικίλους τρόπους πολλοὶ ἄνθρωποι ἐντὸς και ἐκτὸς Ἑλλάδος. Τοὺς εὐχαριστῶ θερμότατα και ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ γιὰ τὴν προσφορά τους. Ἰδιαίτερα εὐχαριστῶ τοὺς φοιτητὲς μου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης στοὺς ὁποίους παρουσίασα σημαντικὰ τμήματα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1980-81. Ἡ δημιουργικὴ συμμετοχὴ τους στὰ σχετικὰ μαθήματα βοήθησε στὸ λεπτὸ ἔργο τῆς ἐπεξεργασίας και ἀποσαφηνίσεως δυσκόλων ἢ ἀσαφῶν σημείων. Ἐπίσης ἰδιαίτερα εὐχαριστῶ τὴν Ἀγγελικὴ Γκουτζῆ ποὺ βοήθησε στὴ συλλογὴ τοῦ ἑλληνικοῦ Βιβλιογραφικοῦ ὕλικου, στὶς πολλὰς δακτυλογραφήσεις και στὴ σύνταξη τῶν εὔρετηρίων, καθὼς και τὴν Πηνελόπη Κωνσταντινίδου ποὺ βοήθησε στὸν ἔλεγχο τῆς ξένης βιβλιογραφίας και στὴν ἐπιλογὴν και παρουσίαση τοῦ ἐρευνητικοῦ ὕλικου. Οἱ ἰδιαίτερες εὐχαριστίες μου κλείνουν, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἐξαντλοῦνται, μὲ τὴν ἀναφορὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐκδοτῶν τοῦ βιβλίου Δημήτρη Μαυρόπουλου και Σπύρου Ντάβρη ποὺ πρόσφεραγ ἀκούραστα

τῆ δημιουργικῆ συνεργασίας τους σὲ ὅλες τὶς φάσεις προετοιμασίας γιὰ τὴν ἔκδοσή του.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ γράφηκε γιὰ ἓνα καὶ μόνον λόγο: γιὰ νὰ προσφέρῃ στὸν ἀναγνώστη, ἔστω ἀμυδρὰ καὶ φτωχά, τὴ θέα τοῦ ἀληθινοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου ὅπως μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει ὑπέροχα τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον.

Νέο Ψυχικό, Πάσχα 1983

ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης Δημήτριος

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος .....	9
Περιεχόμενα .....	11
Βραχυγραφίες .....	13
Εἰσαγωγή .....	17

### ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

<i>Ἡ φανέρωση τῆς ἐξουσίας καὶ τὸ προανάκρουσμα τοῦ πάθους (Μκ. 1,1 — 8,26) .....</i>	23
1. Ἡ πρώτη φάση φανερώσεων τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 1,1 — 3,6) .....	24
2. Ἡ δεύτερη φάση φανερώσεων τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 3,7 — 6,6) .....	59
3. Ἡ τρίτη φάση φανερώσεων τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 6,7 — 8,26) .....	91

### ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

<i>Ἡ ἰσόρροπη ἐναλλακτικὴ θεώρηση ἐξουσίας καὶ πάθους (Μκ. 8,27 — 10,52) .....</i>	119
--	-----

### ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

<i>Ἡ πραγμάτωση τοῦ πάθους κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἐξουσίας (Μκ. 11,1 — 16,20) .....</i>	171
1. Ἡ πρώτη φάση: Ἡ κλιμάκωση τῆς συγκρούσεως (Μκ. 11,1 — 13,36) .....	172
2. Ἡ δεύτερη φάση: Τὸ πάθος (Μκ. 14,1 — 15,47) .....	209
3. Ἡ ἀντιστροφή τοῦ τέλους: Ἡ ἀνάσταση (Μκ. 16,1-8 καὶ 16,9-20) .....	259

- (London: S.P.C.K. 1978. Ἀγγλική μετάφραση τοῦ *Das Evangelium nach Markus*, Goettingen, 1967).
- Lane Lane, W. L., *The Gospel according to Mark* (Grand Rapids: Eerdmans, 1974, repr. 1979).
- Pesch Pesch, R., *Das Markusevangelium*, I und II Teil (Freiburg: Herder, 1976-1977).
- Achtemeier Achtemeier, P. J., *Invitation to Mark* (Garden City: Image Books, 1978).
- Gnilka Gnilka, J., *Das Evangelium nach Markus*, I-II Teilb. (Zürich, Benziger, 1978-1979).
- Schmithals Schmithals, W., *Das Evangelium nach Markus*, I und II (Gütersloh: Mohn, 1979).
- Montague Montague, G. T., *Mark: Good News for Hard Times* (Ann Arbor: Servant Books, 1981).

## 2. KEIMENA KAI GENIKA BOHΘHMATA

- Bauer Bauer, W., Arndt, W. F., Gingrich, F. W., *A Greek-English Lexicon of the New Testament* (Chicago: University of Chicago Press, 1964).
- BEΠ Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, Ἐκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας (Ἀθήναι, 1955- ).
- Billerbeck Strack H., Billerbeck P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrash*, 4 Bd. (München: Beck, 1922-1928).
- Nestle-Aland Nestle, E. - Aland, K., *Novum Testamentum Graece*, 26. neu bearbeitete Auflage (Stuttgart: Deutsche Bibelstiftung, 1979).
- TDNT Kittel, G., Friedrich, G., *Theological Dictionary of the New Testament* (Grand Rapids: Eerdmans, 1964-1974).

## 3. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- |                       |  |
|-----------------------|--|
| <i>AssembSeign</i>    | Assemblées du Seigneur                             |
| <i>BibTheolBull</i>   | Biblical Theology Bulletin                         |
| <i>BiblZeit</i>       | Biblische Zeitschrift                              |
| <i>BibRes</i>         | Biblical Research                                  |
| <i>CathBibQuart</i>   | Catholic Biblical Quarterly                        |
| <i>ΔελτΒιβλΜελ</i>    | Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν                            |
| <i>EvangTheol</i>     | Evangelische Theologie                             |
| <i>ExpTimes</i>       | Expository Times                                   |
| <i>EphTheolLov</i>    | Ephemerides Theologicae Lovanienses                |
| <i>HarvTheolRev</i>   | Harvard Theological Review                         |
| <i>EtudThéolRel</i>   | Études Théologiques et Religieuses                 |
| <i>JournStudNT</i>    | Journal for the Study of the New Testament         |
| <i>JournBibLit</i>    | Journal of Biblical Literature                     |
| <i>JournTheolStud</i> | Journal of Theological Studies                     |
| <i>LinguistBibl</i>   | Linguistica Biblica                                |
| <i>NTStud</i>         | New Testament Studies                              |
| <i>NovTest</i>        | Novum Testamentum                                  |
| <i>NouvRevThéol</i>   | Nouvelle Revue Théologique                         |
| <i>RechSciRel</i>     | Recherches de Science Religieuse                   |
| <i>RevThéolLouv</i>   | Revue Théologique de Louvain                       |
| <i>RevBib</i>         | Revue Biblique                                     |
| <i>StudTheol</i>      | Studia Theologica                                  |
| <i>TheolZeit</i>      | Theologische Zeitschrift                           |
| <i>ZeitNTWiss</i>     | Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft |

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1) Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς στὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιο, ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ θέμα πολλῶν μελετῶν ποὺ δημοσιεύθηκαν τὶς τελευταῖες δεκαετίες. Πρόκειται γιὰ ἐργασίες λιγώτερο ἢ περισσότερο ἐξηγητικές, ποὺ προσπαθοῦν νὰ διερευνήσουν τὴ Χριστολογία τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου, νὰ φωτίσουν τὶς ποικίλες πλευρὲς της, νὰ προσδιορίσουν τὶς προϋποθέσεις της καὶ νὰ καθορίσουν τὴ θέση της μέσα στὸ ὅλο θεολογικὸ σχῆμα αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου. Σὲ ὠρισμένες ἀπὸ τὶς ἐργασίες αὐτὲς ἡ χριστολογικὴ ἔρευνα συνδέεται μὲ φιλολογικὰ, ἱστορικὰ, θεολογικὰ ἢ θρησκευτικὰ προβλήματα τοῦ κειμένου. Σὲ ἄλλες συνδέεται μὲ τὶς πηγὲς τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ μὲ τὸ ἔργο του ὡς συγγραφέως, ἐνῶ σὲ πολλὲς γίνεται μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἀνακάλυψη τῶν θεολογικῶν προθέσεων τοῦ Μάρκου, ὅταν ἔγραφε τὸ εὐαγγέλιό του, καὶ τῶν ἐνδεχομένων ἐκκλησιολογικῶν δεδομένων ποὺ σχετίζονται μὲ τὶς προθέσεις αὐτές.

Ἄνάλογη μὲ τὴν ποικιλία προσεγγίσεων καὶ στόχων στὴ χριστολογικὴ αὐτὴ σπουδὴ τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου εἶναι καὶ ἡ ἐπιλογή καὶ χρῆση ἐξηγητικῶν μεθόδων ποὺ συναντᾶ κανεὶς στὶς σχετικὲς μελέτες. Μέθοδοι ὅπως τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς, τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς, τῆς κριτικῆς ἢ ἱστορίας τῶν μορφῶν, τῆς κριτικῆς ἢ ἱστορίας τῆς τελικῆς συντάξεως, τῆς στρουκτουραλιστικῆς ἀναλύσεως, ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ διαφόρους ἐρμηνευτὲς στὴν προσπάθειά τους νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ περιγράψουν τὴ Χριστολογία αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου. Μιὰ Χριστολογία, ποὺ παρὰ τὴν ἐπίμονη ἔρευνα παραμένει ἀνοιχτὴ καὶ ἐν πολλοῖς ἀνεξιχνίαστη, καὶ ποὺ προσκαλεῖ τὸν ἐρευνητὴ σ' ἓναν ἀφάνταστα γοητευτικὸ καὶ βαθὺ πνευματικὸ κόσμο.

2) Ἡ παροῦσα μονογραφία προϋποθέτει τὴ μεγάλη ἐξηγητική ἐργασία πού ἔχει γίνει στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, καὶ τὶς εἰδικές χριστολογικὲς μελέτες σ' αὐτό. Δὲν δεσμεύεται ὁμως ἀπὸ πλευρᾶς ἐξηγητικῶν μεθόδων, τὶς ὁποῖες χρησιμοποιοῖ κριτικά, καὶ δὲν ἐπιχειρεῖ λεπτομερεῖς ἐρμηνευτικὲς ἀναλύσεις. Σκοπός μας εἶναι νὰ δώσουμε τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅπως μᾶς τὴν προσφέρει τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὶς σελίδες πού ἀκολουθοῦν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ Χριστολογία τοῦ δευτέρου εὐαγγελίου μόνο στὶς θεμελιώδεις ἀπόψεις τῆς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ γίνουν τρεῖς οὐσιώδεις μεθοδολογικὲς διευκρινίσεις:

α) Μὲ τὸν ὄρο Χριστολογία τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου ἢ τοῦ Μάρκου, ἐννοοῦμε τὴ Χριστολογία, πού ἐκφράζεται στὸ εὐαγγέλιο αὐτὸ ὡς αὐτοτελές, θεόπνευστο καὶ ἐνιαῖο κείμενο, ὡς κείμενο ὀλοκληρωμένο μορφολογικά. Εἶναι βέβαια γνωστὸ ὅτι πολλοὶ σύγχρονοι ἐρευνητὲς προσπάθησαν καὶ προσπαθοῦν νὰ διαφοροποιήσουν στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο τὸ ὑλικό, τὸ ὁποῖο ἐνδεχομένως ὁ Μᾶρκος βρῆκε σὲ προϋπάρχουσες πηγές τῆς παραδόσεως, ἀπὸ τὸ ὑλικό πού εἶναι ἄμεσα δικό του, πού ὀφείλεται στὴν προσωπική του συγγραφικὴ φιλολογικο-θεολογικὴ δραστηριότητα. Μιὰ τέτοια διάκριση διαφόρων στρωμάτων μπορεῖ νὰ ἐμφανίζῃ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ ἀναπόφευκτα εἰσάγει στοιχεῖα ὑποκειμενικά καὶ μᾶλλον ἀναπόδεικτα, προϋποθέτει κριτήρια προσωπικά, ἂν ὄχι αὐθαίρετα, καὶ καταλήγει συχνὰ σὲ ἀποτελέσματα πού δὲν εἶναι πάντοτε γενικῶς ἀποδεκτά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο εἶναι κείμενο καθωρισμένο καὶ ἀντικειμενικά ὑπαρκτό. Ἐπὶ πλέον, ὅπως σημειώσαμε, ἀποτελεῖ πλήρη καὶ ὀλοκληρωμένη φιλολογικὴ μορφή καὶ ἔκφραση, πού ἀσχέτως τῶν πιθανῶν πηγῶν, τὶς ὁποῖες ἄλλωστε τελικὰ ἐνσωματώνει ὀργανικά, ἔχει τὴν αὐτοτέλεια, τὴν ἀρ-

τιότητα καὶ τὴν ἐνότητά της. Ἡ Χριστολογία αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ δεδομένου, ἐνιαίου καὶ συγκεκριμένου κειμένου ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς.

β) Ἡ μελέτη καὶ παρουσίαση τῶν ἀποτελεσμάτων γίνεται μὲ τρόπο περιγραφικὸ καὶ ἀναλυτικὸ, πάντοτε βασισμένο στὰ ἐξηγητικὰ δεδομένα. Τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο ἀναλύεται ἀπὸ πλευρᾶς χριστολογικῶν ἰδεῶν ἀπὸ τὸν πρῶτο μέχρι τὸν τελευταῖο του στίχο χωρὶς νὰ παραλειφθῇ καμμία περικοπή. Ἔτσι τὸ κείμενο ἐρευνᾶται στὴν ὀλότητά του καὶ στὴ φυσικὴ δεδομένη του πλοκὴ καὶ ἐξελικτικὴ ἀκολουθία. Οἱ χριστολογικὲς ἰδέες ἐξετάζονται μέσα στὶς πραγματικὲς τους συνάφειες καὶ μὲ τὴ σειρά πού ἐμφανίζονται στὴν πορεία τῆς ἀφηγήσεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νὰ διαπιστωθοῦν οἱ ἐμφάσεις, οἱ διαφορὲς ἀποχρώσεων καὶ οἱ ἐναλλαγὲς χριστολογικῶν ἀπόψεων ὅπως ἀκριβῶς τὶς παρουσιάζει τὸ κείμενο. Σὲ κάθε βῆμα ἔχει καταβληθῇ συνεχῆς καὶ ἐπίμονη προσπάθεια νὰ ἀποδοθῇ ἀκριβέστερα καὶ πληρέστερα ἢ χριστολογικὴ εἰκόνα πού ὑπάρχει στὴ συγκεκριμένη περικοπή ἢ στὴν εὐρύτερη ἐνότητα. Μὲ βάση τὶς παραπάνω διευκρινίσεις θὰ μπορούσε ἴσως νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ παροῦσα μονογραφία ὡς χριστολογικὸ ἐρμηνευτικὸ ὑπόμνημα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου σὲ συμπυκνωμένη μορφή.

γ) Ἡ τρίτη μεθοδολογικὴ διευκρίνιση ἀναφέρεται στὸ συνθετικὸ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Πράγματι μιὰ μελέτη βιβλικῆς θεολογίας θὰ ἦτο μᾶλλον ἐλλιπὴς ἂν περιοριζόταν μόνο σὲ ἀναλυτικὴ περιγραφικὴ ἔκθεση τῶν χριστολογικῶν δεδομένων. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει διατεθῇ σημαντικὸς χρόνος σὲ ἔρευνα καὶ σημαντικὸς χώρος σὲ παρουσίαση τῶν σχετικῶν δεδομένων σὲ μορφή συνθέσεως. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἔχη μιὰ ἀντίληψη συνολικὴ καὶ ὀλοκληρωμένη τῶν βασικῶν χριστολογικῶν ἀπόψεων τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Ἀκόμη, ὁ συνθετικὸς καὶ συστηματικὸς τρό-



πος παρουσιάσεως παρέχει τὴ δυνατότητα βαθύτερης κατανοήσεως τῶν ἀπόψεων αὐτῶν, τῶν σχέσεων μεταξύ τους καὶ τῶν συνδέσεων τους με ἄλλες μεγάλες περιοχὲς θεολογικῆς σκέψεως ὅπως ἡ ἀνθρωπολογία καὶ ἡ ἐκκλησιολογία. Πρέπει ἐπίσης νὰ προστεθῆ ὅτι ὁ συνθετικὸς τρόπος παρουσιάσεως διευκολύνει τὴν οὐσιαστικὴ συσχέτιση μεταξύ Χριστολογίας καὶ ἀνθρωπίνων προβλημάτων, μεταξύ «πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» καὶ ἐγκόσμιας αἰχμαλωσίας τοῦ ἀνθρώπου.

3) Ἡ ἔρευνα, πού προηγήθηκε γιὰ νὰ γραφῆ τὸ βιβλίον αὐτό, ὀδηγεῖ στὴ θεμελιώδη διαπίστωση ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Μάρκου ἀναφέρεται συνεχῶς καὶ κυρίως σὲ δύο καίριες χριστολογικὲς ἀπόψεις. Τὶς ὀνομάζουμε συμβατικὰ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας καὶ Χριστολογία τοῦ πάθους, με ὅλη τὴν εὐρύτητα πού μποροῦν νὰ ἔχουν οἱ ὅροι αὐτοί. Ἡ πρώτη ἐκφράζει τὶς ιδέες οἱ ὁποῖες συνδέονται με τὰ ἔργα, τοὺς λόγους, τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού ἀποκαλύπτουν τὴν ὑπερφυσικὴ ἐξουσία του, τὴ θεία αὐθεντία, κυριότητα καὶ δύναμή του. Ἡ δευτέρα ἐνσωματώνει τὶς ιδέες πού ἀναφέρονται στὸ πάθος του, σ' ἓνα εὐρύτατο φάσμα, ἀπὸ τὴν ἔλλειψη κατανοήσεως τῶν μαθητῶν μέχρι τὴν προδοσία, ἀπὸ τὴν ταπείνωση τῆς βαπτίσεως μέχρι τὴν ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆ, ἀπὸ τὴν ἀντίθεση τῶν Φαρισαίων μέχρι τὴ σταύρωση. Θεωρημένη ἀπὸ μίαν ἄλλη ὀπτική γωνία, ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας ἐκφράζει τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ὑποστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, περιγράφει τὴ φανέρωση τῆς θεότητός του. Ἀντίστοιχα ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἀποκαλύπτει τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο τοῦ Κυρίου, περιγράφει τὴν ὑπαγωγή του στὶς ἀνθρώπινες συνθήκες ταπεινώσεως, θλίψεως καὶ θανάτου.

Ἡ κυριαρχία τῶν δύο αὐτῶν βασικῶν χριστολογικῶν ἀπόψεων τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους στὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον, ἔχει ἐμπνεύσει τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ

ἔχει καθορίσει τὸ περιεχόμενό του. Ἡ χριστολογικὴ σπουδὴ πού ἀκολουθεῖ ἔχει σὰν ἄξονες καὶ κέντρα ἀναφορᾶς σταθερὰ τὶς παραπάνω δύο χριστολογικὲς ιδέες. Τὸ περιεχόμενο τῆς κάθε μιᾶς ἀπ' αὐτές, οἱ ποικίλες μορφές τους, ἡ κατανομή τους στὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον σὰν σύνολο καὶ στὶς μείζονες ἐνότητές του, ἡ συνύπαρξη καὶ ἀλληλεξάρτησή τους καὶ οἱ ἀνθρωπολογικὲς ἐπιπτώσεις τους, ἀποτελοῦν κεντρικὰ θέματα πού ἐναλλάσσονται ἀδιάκοπα στὶς σελίδες πού ἀκολουθοῦν. Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐναλλαγὴ προβάλλει με σαφήνεια τὸ τεράστιο πνευματικὸ ἐπίτευγμα τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου: με τὶς δύο θεμελιώδεις χριστολογικὲς ἀπόψεις τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους ἔδωσε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ με μοναδικὴ γνησιότητα, ζωντάνεια, ἀλήθεια, δυναμικότητα καὶ πληρότητα. Τὴν εἰκόνα πού εἶναι καὶ θὰ μείνῃ κριτήριο ἀναντικατάστατο πάσης Χριστολογίας.

4) Ἡ παρούσα ἐργασία ἔχει ἓνα εὐδιάκριτο διάγραμμα. Τὰ πέντε τῆς κεφάλαια ἐντάσσονται σὲ δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτο, πού περιλαμβάνει τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια, ἔχει χαρακτῆρα γενικὰ ἐξηγητικό: τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον παρακολουθεῖται βῆμα πρὸς βῆμα, οἱ περικοπὲς ἀναλύονται ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλη στὴ φυσικὴ διαδοχὴ τους καὶ οἱ χριστολογικὲς ἀπόψεις τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους ἐρευνῶνται διεξοδικὰ καθὼς ἐμφανίζονται στὴ ροὴ καὶ ἐξέλιξη τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως. Στὰ τρία αὐτὰ πρῶτα κεφάλαια ὑπάρχει ἓνας σχετικὰ μεγάλος ἀριθμὸς ὑποσημειώσεων. Στὶς ὑποσημειώσεις αὐτές, ὁ εἰδικὸς ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ βρῆ σημαντικὰ Πατερικὰ σχόλια στὶς συγκεκριμένες περικοπὲς ἢ στὰ ἐπὶ μέρους χωρία πού ἐρμηνεύονται. Μπορεῖ ἀκόμη νὰ βρῆ πολυάριθμες βιβλιογραφικὲς παραπομπὲς στὴ σύγχρονη ἔρευνα πού γίνεται γύρω ἀπὸ τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον. Ἰδιαίτερα ἐπισημαίνεται ἡ ἐπιλογὴ εἰδικῆς βιβλιογραφίας πού δίδεται γιὰ κάθε περικοπή. Στὴν τελευταία αὐτὴ πε-

## ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Η ΦΑΝΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΑΝΑΚΡΟΤΣΜΑ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ

(Μκ. 1,1—8,26)

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 1,1—8,26) μᾶς δίνει σὲ μιὰ συναρπαστικὴ ἀφηγηματικὴ ροὴ γεγονότα, ποὺ ἔχουν ἓνα κοινὸ γνώρισμα: ἀποκαλύπτουν μὲ διαφόρους τρόπους τὴ θεία ἐξουσία, τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ τὴν ὑπέρτατη αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἔμφαση καὶ οἱ νοηματικὲς ἀποχρώσεις διαφέρουν καθὼς περνοῦμε ἀπὸ διαλόγους σὲ θεραπείες, ἀπὸ θεοφανικὰ συμβάντα σὲ ἀνθρώπινες συγκρούσεις, ἀπὸ διδασκαλίες σὲ ἐκδιώξεις πονηρῶν πνευμάτων, ἀπὸ νεκραναστάσεις σὲ θεολογικὲς διακηρύξεις. Ἡ χριστολογικὴ ὁμως οὐσία παραμένει ἡ ἴδια. Τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ γεγονότα στὸ Μκ. 1,1—8,26 ὑποβάλλουν ἔμμεσα ἢ προβάλλουν ἄμεσα μιὰ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας, μιὰν ἀντίληψη, εἰκόνα ἢ αἴσθηση τοῦ Χριστοῦ ὡς μοναδικοῦ φορέως θείας ἐξουσίας.

Ἡ ἐκθαμβωτικὴ ὁμως αὐτὴ φανέρωση αὐθεντίας καὶ δυνάμεως δὲν εἶναι μόνη στὸ εὐαγγελικὸ προσκήνιο. Ἦδη ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιό του ὁ Μᾶρκος ἀρχίζει τὶς ἀναφορὲς καὶ τοὺς ὑπαινιγμοὺς στὴν κατάσταση ταπεινώσεως τοῦ Ἰησοῦ. Καθὼς ἀναπτύσσεται ἡ ἀφήγηση, οἱ ὑπαινιγμοὶ πυκνώνουν, μεταβάλλονται ἀνεπαίσθητα σὲ σαφεῖς δεῖκτες τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἐμφανίζεται νωρὶς καὶ εἶναι ἐνεργὸς στὸ Μκ. 1,1—8,26. Στὸ τμῆμα αὐτὸ δὲν ἔχει βέβαια τὴν ἔνταση, τὴν ἔκταση καὶ τὴν προτεραιότητα τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Κινεῖται σ' ἓνα δεύτερο παράλληλο ἐπίπεδο, λιγώτερο ἐμφανές. Ἀλλὰ εἶναι

παρούσα καὶ δὲν ἀφήνει τὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας νὰ γίνῃ ἢ ἀποκλειστικὴ χριστολογικὴ ἔκφραση. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου γίνεται ἔτσι ἓνα ἀριστουργηματικὸ κείμενο, στὸ ὁποῖο ἡ φανέρωση τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ συνοδεύεται ἀπὸ τὸ εὐδιάκριτο προανάκρουσμα τοῦ πάθους.

### 1. Ἡ πρώτη φάση φανερώσεων τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 1,1—3,6)

1) Τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο ἀρχίζει μὲ τὴν ἐπίσημη φράση-ἐπικεφαλίδα «ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 1,1)<sup>1</sup>. Ὁ Μᾶρκος εἶναι ὁ μόνος εὐαγγελιστὴς ποὺ χρησιμοποιοῖ τὴν ἔκφραση «εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ». Στὸ Λουκᾶ καὶ στὸν Ἰωάννη ὁ ὄρος «εὐαγγέλιον» ἀπουσιάζει ἐντελῶς, ἐνῶ στὸ Ματθαῖο ὑπάρχει ἡ φράση «εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας» (Μτ. 4,23). Ἡ ἀντιπαράθεση τονίζει ἀμέσως τὴ χριστολογικὴ σημασία, τὴν ὁποία ἔχει ἡ

1. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,1: W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (Nashville: Abingdon, 1969, Γερμ. πρωτότ. 1956) 117-150· W. Feneberg, *Der Markusprolog: Studien zur Formbestimmung des Evangeliums* (München: Kösel, 1974)· P. Lamarche, *Révélation de Dieu chez Marc* (Paris: Beauchesne, 1976) 29-46· M. Bouttier, "Commencement, force et fin de l'évangile", *EtudThéolRel* 51 (1976) 465-493· G. Arnold, "Mk. 1,1 und Eröffnungswendungen in griechischen und lateinischen Schriften", *ZeitNTWiss* 68 (1977) 123-127· H. Baarling, *Anfängliches Evangelium* (Kampen: Kok, 1977) 43-67· P. Pokorny, "Anfang des Evangeliums", *Die Kirche des Anfangs*, Festschr. H. Schürmann, ed. R. Schnackenburg (Freiburg: Herder, 1978) 115-132· A. Feuillet, "Le commencement de l'économie chrétienne d'après He. 2,3-4, Mc. 1,1 et Ac. 1,2", *NTStud* 24 (1978) 163-174· C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (Würzburg: Echter, 1979) 1-26· A. Globe, "The Caesarean Omission of the Phrase «Son of God» in Mk. 1,1", *HarvTheolRev* 75 (1982) 209-218.

διατύπωση στὸ Μᾶρκο<sup>2</sup>. Γι' αὐτόν, τὸ ἀντικείμενο καὶ περιεχόμενο τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ὁ Ἰησοῦς, Μεσσίας καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἡ σύνταξη τοῦ κειμένου νομιμοποιεῖ καὶ τὴν ἐρμηνεῖα ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀναγγέλλει καὶ προσφέρει τὸ εὐαγγέλιο<sup>3</sup>. Ἔτσι ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτόχρονα δημιουργὸς τοῦ εὐαγγελίου καὶ περιεχόμενό του, κῆρυξ καὶ ἀντικείμενο τοῦ μηνύματος.

Ἡ ἀφετηριακὴ διακήρυξη τοῦ Μκ. 1,1 τοποθετεῖ τὸ Χριστὸ μὲ τρόπο ἀπόλυτο στὸ κέντρο τῶν διεργασιῶν καὶ ἐξελιξέων ποὺ ἀκολουθοῦν. Μὲ ἐπισημότητα, ἐννοιολογικὴ συμπύκνωση καὶ γλωσσικὴ λιτότητα, ἡ εἰσαγωγικὴ φράση τοῦ Μάρκου ἀναγγέλλει ὀριστικὰ τὴ θεία αὐθεντία καὶ ἐξοχότητα τοῦ Μεσσία<sup>4</sup>.

2. «Ὁ ἀρχικὸς στίχος εἶναι ἡ ὁμολογία πίστεως τοῦ Μάρκου», συμπεραίνει στὴ σχετικὴ ἔρευνά του ὁ R. P. Martin, *Mark: Evangelist and Theologian* (Exeter: Paternoster, 1972) 127. Ἡ ὁμολογία γίνεται ἰσχυρότερη ἂν ἡ ἔκφραση «Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» ἀνήκει στὸ ἀρχικὸ κείμενο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, ὅπως ἔδειξε πρόσφατα ὁ A. Globe, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 218.

3. Τὸ «Ἰησοῦ Χριστοῦ» εἶναι μᾶλλον γενικὴ ἀντικειμενικὴ. Πρβλ. Lagrange 2-3, Taylor 152, Pesch I, 75, Gnilka I, 43. Ἐν τούτοις εἶναι ἀξιόλογη καὶ ἡ ἀποψη τοῦ W. Marxsen, *Mark the Evangelist* 146-150, ὅτι τὸ «Χριστοῦ» ἐδῶ εἶναι καὶ ἀντικειμενικὴ καὶ ὑποκειμενικὴ γενική, ὅτι αὐτὸς Χριστὸς κηρύττει ἓνα εὐαγγέλιο τὸ ὁποῖο διακηρύττει τὸ Χριστόν.

4. W. H. Kelber, *Mark's Story of Jesus* (Philadelphia: Fortress, 1979) 16-17: "Ἡδη ἡ φράση εἰσάγει τὸν Ἰησοῦ «ὡς μορφὴ ἀσυνήθους ἐξουσίας». Πρβλ. M. Bouttier, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 465-467, P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 42-43. Ἄν ἡ εἰσαγωγικὴ φράση ἀναφέρεται κυρίως στὴν ἀμέσως ἀκολουθοῦσα περικοπὴ Μκ. 1,2-8, τότε ὑπογραμμίζεται ἡ ἐξοχότητα τοῦ Μεσσία βάσει τῆς Π. Διαθήκης. Τὴν σχετικὴ ἀποψη διετύπωσε εὐγλωττα ὁ Ὀριγένης: «Πλὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου... ἦτοι πᾶσα ἐστὶν ἡ παλαιὰ διαθήκη, τύπου αὐτῆς ὄντος Ἰωάννου, ἢ διὰ τὴν συναφὴν τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιὰν τὰ τέλη τῆς παλαιᾶς διὰ Ἰωάννου παριστάμενα» (*Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην*, Τόμ. Α' 13, BEP 11, 259).

2) Ἡ ἐξοχότητα αὐτὴ ἀρχίζει νὰ οἰκοδομῆται μεθοδικὰ μὲ τὴν περικοπὴ πού ἀκολουθεῖ (Μκ. 1,2-8)<sup>5</sup>, καὶ πού ἀναφέρεται στὸ βαπτιστὴ Ἰωάννη. Ἡ σχετικὴ ἀφήγησις ἐμφανίζει τὸν Ἰωάννη περιβεβλημένο μὲ τὸ ἀδιαμφισβήτητο κύρος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ κύρος ὁμῶς αὐτὸ ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ στὸν προδρομικὸ του ρόλο. Σὲ τελευταία ἀναγωγὴ ἢ προφητεία τοῦ Ἡσαΐα (Μκ. 1,2-3) ἐστιάζει τὴν προσοχὴ στὸ Μεσσία<sup>6</sup>.

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Μεσσία ἐκφράζεται ἔντονα στὴν κατακλιδα τῆς περικοπῆς (Μκ. 1,7-8). Ἐκεῖ ὁ Ἰωάννης διακηρύσσει ὅτι ὁ ἐρχόμενος εἶναι «ἰσχυρότερός του»<sup>7</sup>, ὅτι εἶναι ἐκεῖνος τοῦ ὁποῖου ὁ Ἰωάννης δὲν εἶναι ἰκανὸς ἀκύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, καὶ ἀκόμη ὅτι εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ βαπτίσῃ τοὺς ἀνθρώπους «ἐν Πνεύματι ἁγίῳ», ἐνῶ ὁ ἴδιος τοὺς βάπτισε ἀπλῶς «ἐν ὕδατι»<sup>8</sup>. Ἡ πολυαρθρω-

5. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,2-8: W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 30-53· J. D. G. Dunn, "Spirit and Fire Baptism", *NovTest* 14 (1972) 81-92· J. C. Meagher, *Clumsy Construction in Mark's Gospel* (Toronto: Mellen, 1979) 35-39· K. R. Snodgrass, "Streams of Tradition emerging from Is. 40,1-5 and their adaptation in the New Testament", *JournStudNT* 8 (1980) 24-45· H. J. Steichele, *Der leidende Sohn Gottes* (Regensburg: Pustet, 1980) 41-80.

6. Πρβλ. J. M. Robinson, *The Problem of History in Mark* (London: SCM, 1971) 26, W. Marxsen, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 42-43, 33.

7. Πρβλ. Lohmeyer 18: «ὁ ἰσχυρότερος, ὁ Κύριος ἀπέραντης ἐξοχότητος... Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς Κύριος, ἐκεῖνος (δηλ. ὁ Ἰωάννης) παραμένει ὁ προφητικὸς ἄνθρωπος». Βλ. καὶ H. C. Kee, *Community of the New Age* (Philadelphia: Westminster, 1977) 119-120, ὁ ὁποῖος ἀνάγει τὴ σύγκρισιν ἰσχυρὸς-ἰσχυρότερος προπαντὸς στὴν ἀντίθεση Σατανᾶ καὶ Χριστοῦ. Πρβλ. καὶ Φώτιον (*Ἀμφιλόχεια*, Ἐρωτ. 216, Migne P.G. 101, 980): «Τοσοῦτον γὰρ ἐκεῖνον, φησί, συνίσταμαι ἐν ὑπεροχῇ μεγέθους καὶ ἀξιώματος, οὐχ ὅσον ἐστὶ τὸ μέσον δούλου καὶ Δεσπότου ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἄλλη διαφορὰ καὶ διάστασις μηδενὶ ἐτέρῳ ὑπερβολὴν ἀπολείπουσα».

8. Ὁ Ὀριγένης παραφράζει ὡς ἐξῆς τὸ Μκ. 1,8: «Τούτέστι κατακλύσει ὑμᾶς ἀφθόνως ταῖς τοῦ πνεύματος χάρισιν· ἐπεὶ τὸ μὲν ἐμὸν (φησί)

τῇ αὐτῇ διακήρυξιν σὲ γλῶσσα ἐπαλλήλων συγκρίσεων καθιερώνει ἀμέσως τὴν τεράστια ἀπόστασις αὐθεντίας μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ Ἰωάννου. Ὁ τελευταῖος παρὰ τὸ μέγεθός του λειτουργεῖ ὄχι αὐτόνομα ἀλλὰ χριστολογικά. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι στὴν ὅλη περικοπὴ (Μκ. 1,2-8 δὲν ἀναφέρονται στοιχεῖα ἀπὸ τὸ γενικώτερο κήρυγμα τοῦ Ἰωάννου ὅπως στοὺς εὐαγγελιστὰς Ματθαῖο Μτ. 3,7-12) καὶ Λουκᾶ (Λκ. 3,7-14). Ὁ Ἰωάννης τοῦ Μκ. 1,2-8 ὀμιλεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰ τὸ Μεσσία καὶ προβάλλει προφητικὰ τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ του<sup>9</sup>.

### 3) Ἡ περικοπὴ τῆς βαπτίσεως τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 1,9-11)<sup>10</sup>

βάπτισμα οὐ δίδωσι πνευματικὴν τινα χάριν· οὐδὲ γὰρ τὴν "ἄφειν ἁμαρτιῶν". Αὐτὸς δὲ ἀφήσει ὑμῖν καὶ πνεῦμα θαψιλῶς δώσει» (*Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Ἀπόσπ. 48, ΒΕΠ 14, 248). Πρβλ. καὶ Βίκτωρα 268: «Τὸ μὲν γὰρ Ἰωάννου βάπτισμα διὰ μετανοίας ἐκάθηρεν εἰς εὐτρεπισμὸν ἁγιασμοῦ· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διὰ χάριτος ἠγίαζεν εἰς τελείωσιν». Ἐκτενὴ παρουσίασις καὶ συζήτησις τῶν διαφόρων ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων στὸ Μκ. 1,8, βλ. στὸν J. D. G. Dunn, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.*

9. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Χρυσόστομος: «Καὶ διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς (ὁ Ἰησοῦς) ἐκήρυξε; Τί δὲ ὅλως Ἰωάννου ἔδει, τῆς τῶν ἔργων μαρτυρίας αὐτὸν κηρυττούσης; Ἴνα κἀντεῦθεν αὐτοῦ τὴν ἀξίαν μάθῃς, ὅτι καθάπερ ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ αὐτὸς προφήτας ἔχει» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὀμιλ. 14, Migne P.G. 57, 218). Πρβλ. καὶ Δαμαλᾶν 2, 303, Lane, 48, 53, R. H. Lightfoot, *The Gospel Message of St. Mark* (Oxford: Clarendon, 1950) 18.

10. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,9-11: L. E. Keck, "The Spirit and the Dove", *NTStud* 17 (1970) 41-67· G. Richter, "Zu den Taufenzählungen Mk. 1,9-11 und John 1,32-34", *ZeitNTWiss* 65 (1974) 43-56· L. Hartman, "Taufe, Geist und Sohnschaft", *Jesus in der Verkündigung der Kirche*, ed. A. Fuchs (SNTU 1, 1976) 89-109· S. Gero, "The Spirit as a Dove at the Baptism of Jesus", *NovTest* 18 (1976) 17-35· C. R. Kazmierski, *Jesus the son* (1979) 27-72· H. J. Steichelle, *Der leidende Sohn* (1980) 109-160· P. Garnet, "The Baptism of Jesus and the Son of Man Idea", *JournStudNT* 9 (1980) 49-65· R. E. H. Uprichard, "The Baptism of Jesus", *Irish BiblStudies* 3 (1981) 187-202.

εἶναι ἐπίσης ἐκφραστικὴ τῆς μοναδικῆς αὐθεντίας του<sup>11</sup>. Οἱ οὐρανοὶ σχίζονται, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο στὴν ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία τοῦ Ἰσραὴλ συνδέεται μὲ ἀσυνήθη γεγονότα θείας τάξεως<sup>12</sup>. Ταυτόχρονα «τὸ πνεῦμα ὡς περιστερὰ καταβαίνει» στὸ βαπτίζομενο Ἰησοῦ γιὰ νὰ δηλωθῆ ἔτσι ἡ θεία ἀναγνώριση καὶ ἐπικύρωση τῆς μεσσιανικότητός του<sup>13</sup>. Ἡ γλῶσσα ἐδῶ, θυμίζοντας τὸ τυπικὸ μεσσιανικὸ χωρίο τοῦ Ἡσαΐα «πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὐ εἶνεκεν ἔχρισέ με» (Ἡσ. 61,1) ὑποβάλλει ἔμμεσα τὴν ἰσχυρὴ ἰδέα πραγματοποίησεως τῶν παλαιοδιαθητικῶν ἐπαγγελιῶν. Τὸ σπουδαιότερο ὁμως στοιχεῖο τῆς ἀφηγήσεως εἶναι ἡ πληροφορία ὅτι «φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν· σὺ εἶ ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα» (Μκ. 1,11)<sup>14</sup>. Ἡ μοναδικότητα καὶ ὑπερφυσικότητα τῆς υἱό-

11. Ὁ W. Wrede, *The Messianic Secret*, ἀγγλ. μετάφρ. τοῦ *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien*, 1901 (Cambridge: Clarke, 1971) 73, χρησιμοποιοῖ ἐδῶ χαρακτηρισμοὺς ὅπως «ἐντελῶς ὑπερφυσικὴ διάσταση», «ὑπερφυσικὴ φύση τοῦ Ἰησοῦ».

12. Πρβλ. Συριακὴ Ἀποκάλυψις Βαροῦχ 22,1, Διαθήκη Λευί 2,6, Διαθήκη Ἰούδα 24,2. Τὸ σπουδαῖο ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ μόνον αὐτός βλέπει τὸ «σχίσισμον» τῶν οὐρανῶν ὄχι σὰν ἀποκαλυπτικὸ ὄραμα ἀλλὰ ὡς ἄμηση· θεά καὶ πραγματικότητα. Πρβλ. Lohmeyer 23.

13. Γιὰ τὸ θεοφανικὸ νόημα τῆς ἐμφανίσεως τῆς περιστερᾶς στὴ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ βλ. S. Gero, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 17-19. Γιὰ τὸ χριστολογικὸ μῆνυμα τῶν σχετικῶν ἀρχαϊκῶν παραδόσεων βλ. L. Keck, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 63-67, G. Richter, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 43-53, 56. Γιὰ τὴ θεμελιώδη χριστολογικὴ σημασία τοῦ ὄρου πνεῦμα στὴ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ σὲ συσχέτιση μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰωάννου (1,8) καὶ τοὺς πειρασμοὺς στὴν ἔρημο (1,12) βλ. J. M. Robinson, *The Problem of History* (1971) 29-32.

14. Ἡ φράση ἀναγνώρισεως τοῦ Υἱοῦ ἔχει ἀνυπερέβλητη χριστολογικὴ σπουδαιότητα, σημειώνει ὁ Taylor 162, πού ἀναλύει τὴ σχετικὴ φόρμουλα. Πρβλ. καὶ H. Weinacht, *Die Menschwerdung des Sohnes Gottes im Markusevangelium* (Tübingen: Mohr, 1972) 51-53, I. H. Marshall, "Son of God or Servant of Yahweh?", *NTStud* 15 (1969) 326-336, Lane 57-58, Pesch I, 93, Cnilka I, 52-54, Schmithals I, 85-86, R. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 32.

τητος τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύπτεται ἐδῶ μὲ μιὰ εἰσβολὴ τῆς ὑπερκόσμιας στὴν ἐγκόσμια πραγματικότητα. Τὸ γεγονὸς τῆς βαπτίσεως ἔχει ἓνα μεγαλόπρεπο θεοφανικὸ<sup>15</sup> χαρακτήρα, πού ὑπογραμμίζεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπληκτικὴ γλωσσικὴ λιτότητα τῆς περιγραφῆς. Ὁ Μᾶρκος, στοὺς ἐλάχιστους εἰσαγωγικοὺς στίχους του, καθιερώνει τὴ θεία αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας εἶναι ἤδη στὸ προσκήνιο.

Ἡ ἴδια ὁμως ἐξιστόρηση τῆς βαπτίσεως περιέχει καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα μιᾶς ταπεινώσεως καὶ ὑπαγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ στὶς συνθηκῆς τῆς ἀνθρώπινης καταστάσεως. Ἐδῶ ἴσως ἔχουμε ἓνα μακρινὸ ὑπαινιγμὸ μιᾶς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Πρόκειται γιὰ τὴν πληροφορία ὅτι «ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ Ἰωάννου» (Μκ. 1,9-10). Ὁ Μεσσίας ἔρχεται πρὸς τὸν Πρόδρομό του καὶ βαπτίζεται ὅπως πολλοὶ σύγχρονοὶ τοῦ Ἰσραηλῆτες. Ἡ ἐντύπωση μιᾶς ταπεινώσεως εἶναι ἀναπόφευκτη, καὶ στὸ κείμενο δὲν ὑπάρχουν δεδομένα πού νὰ τὴν μειώνουν<sup>16</sup>. Ἡ χριστολογικὴ αὐτὴ ἀντίληψη τοῦ

15. Ὁ Ὀριγένης τονίζει ἐδῶ ὄχι ἀπλῶς τὸν γενικὸ θεοφανικὸ χαρακτήρα ἀλλὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς Τριάδος: «Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ πεφανέρωται τοῖς ἀνθρώποις ἡ τριάς. Εἰ γὰρ ὁ πατήρ ἐμαρτύρησε καὶ ὁ υἱὸς ἦν ὁ μαρτυρούμενος καὶ ὑποδεικνύον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς οὐ τριάς ἡ θεότης;» (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Ἀπόσπ. 58, BEP 14, 250).

16. Βλ. τὸ σχετικὸ σχόλιο τοῦ Χρυσόστομου: «Μετὰ τῶν δούλων ὁ Δεσπότης, μετὰ τῶν ὑπευθύνων ὁ Κριτὴς ἔρχεται βαπτισθῆσόμενος. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς· ἐν γὰρ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις μάλιστα διαλάμπει αὐτοῦ τὸ ὕψηλόν. Ὁ γὰρ κυοφορηθῆναι τοσοῦτον χρόνον ἐν μήτρᾳ καταδεξάμενος παρθενικῆ, καὶ προελθεῖν ἐκεῖθεν μετὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ ραπισθῆναι, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τὰ ἄλλα παθεῖν ἄπερ ἔπαθε, τί θαυμάζεις εἰ καὶ βαπτισασθαι κατεδέξατο, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν πρὸς τὸν δοῦλον; Τὸ γὰρ ἐκπληττον ἐκεῖνο ἦν, τὸ Θεὸν ὄντα βουληθῆναι γενέσθαι ἀνθρώπων· τὰ δὲ ἄλλα λοιπὸν κατὰ λόγον ἔπεται ἅπαντα». (Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλ. 12, Migne P.G. 57, 201-202). Πρβλ. καὶ R. E. H. Uprichard, *Ἔργο μν. εἰδ. βιβλ.*, πού συνδέει τὴν ταπεινώση τῆς βαπτίσεως μὲ ἐκείνη τοῦ σταυροῦ.

Μάρκου κατανοεῖται πληρέστερα μὲ τὴ σύγκριση τῆς παρουσίας περικοπῆς πρὸς τὶς παράλληλες τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Ὁ τελευταῖος δὲν ἀναφέρει τὸ «ὐπὸ Ἰωάννου» καὶ χρησιμοποιεῖ ἀντὶ τοῦ «ἐβαπτίσθη» τὴ μετοχὴ «βαπτισθέντος», πού καθιστᾶ τὴν πρόταση δευτερεύουσα, μὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἀπαλύνεται ἡ ἔνταση ταπεινώσεως (Λκ. 3,21). Τὸ φαινόμενο διαγράφεται σαφέστερα στὸ Ματθαῖο, πού διατηρεῖ τὴ βασικὴ φρασεολογία τοῦ Μάρκου ἀλλὰ παραθέτει καὶ σύντομο διάλογο μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ Ἰωάννου: «ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν λέγων· ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;» (Μτ. 3,14-15). Στὸ Μᾶρκο δὲν συναντῶνται καθόλου οἱ προσδιορισμοὶ καὶ οἱ ἐπεξηγήσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους καὶ ἔτσι στὴν ἐξιστόρηση τῆς βαπτίσεως παρουσιάζεται ὁ Ἰησοῦς ταπεινούμενος, ἐνῶ συγχρόνως ἀνακηρύσσεται μοναδικὸς φορεὺς θείας αὐθεντίας<sup>17</sup>.

4) Καὶ στὴν ἀφήγηση τῶν πειρασμῶν τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἔρημο διαφαίνεται ἡ ἴδια αὐθεντία. Τὸ κείμενο τοῦ Μάρκου (Μκ. 1,12-13)<sup>18</sup> εἶναι ἐξαιρετικὰ βραχὺ σὲ σύγκριση μὲ τὰ παράλληλα τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν (Μτ. 4,1-11 καὶ Λκ. 4,1-

17. Πάντως τὸ στοιχεῖο ταπεινώσεως πού ὑπάρχει στὴ βάπτισμα εἶναι σαφῶς μειωμένο ἐναντι τοῦ στοιχείου τῆς αὐθεντίας καὶ θείας ἐξοχότητος πού ἐκφράζονται στὴ θεία φωνὴ καὶ στὴν κάθοδο τοῦ Πνεύματος, ὅπως παρατηρεῖ στὴ σχετικὴ ἀνάλυσή του ὁ H. Weinacht, *Die Menschwerdung* (1972) 49-53.

18. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,12-13: E. Best, *The Temptation and the Passion* (Cambridge, 1965)· J. A. Kirk, "The Messianic Role of Jesus and the Temptation Narrative", *Evangelical Quarterly* 44 (1972) 11-29· P. Pokorny, "The Temptation Stories and their Intention", *NTStud* 20 (1974) 115-127· H. Mahnke, *Die Versuchungsgeschichte im Rahmen der synoptischen Evangelien* (Frankfurt: Lang, 1978) 17-50· W. D. Carroll, "The Jesus of Mark's Gospel", *BibToday* 103 (1979) 2105-2112· C. Bonnet, "Le désert. Sa signification dans l'Évangile de Marc", *Hokhma* 13 (1980) 20-34.

13). Δὲν ὑπάρχουν διάλογοι καὶ ὄλος ὁ φοβερός ἀγώνας τῶν σαράντα ἡμερῶν ἐξαντλεῖται στὴ λακωνικὴ μετοχικὴ φράση «πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ». Ἡ λεκτικὴ αὐτὴ συμπίεση ὑποβάλλει τὴν ἰδέα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Μεσσία ἐναντι τοῦ Σατανᾶ<sup>19</sup>. Ἡ ἴδια ἰδέα ἐνυπάρχει καὶ στὴν πληροφορία ὅτι «καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ» (Μκ. 1,13)<sup>20</sup>. Ὁ Μεσσίας δοκιμάζεται ἀλλὰ συγχρόνως ὑπηρετεῖται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους σὰν πραγματικὸς ἐξουσιαστής τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ἡ συμβίωση μὲ τὰ θηρία ἀποκαλύπτει τὴν ἰσχύ τῆς αὐθεντίας σὲ ἓνα ἀκόμα ἐπίπεδο<sup>21</sup>.

Πάντως ὅσο καὶ ἂν ἡ εἰκόνα μιᾶς μεσσιανικῆς μεγαλειότητος ἔχει προκαλέσει μιὰ συστολὴ τοῦ στοιχείου τοῦ πειρασμοῦ, τὸ στοιχεῖο αὐτὸ δὲν παύει νὰ εἶναι σαφές καὶ πραγματικόν. Ὁ Ἰησοῦς ἀντιμετωπίζει τὴν ἀντίσταση ἡδη στὸ ἀφειτηριακὸ στάδιο τοῦ ἔργου του, καὶ μάλιστα μιὰν ἀντίσταση ἐξωανθρωπίνων, δαιμονικῶν δυνάμεων.

5) Τὸ κείμενο, πού ἔρχεται μετὰ τοὺς πειρασμούς, περιγράφει τὴν ἐναρξὴ τοῦ κηρύγματος τοῦ Μεσσία καὶ τὴ θεμελιώδη προγραμματικὴ του διακήρυξη (Μκ. 1,14-15)<sup>22</sup>.

19. Ὁ W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 74, κάνει ἐδῶ τὴ γενικώτερη παρατήρηση ὅτι ὁ Ἰησοῦς συναντᾶ καὶ ἀντιμετωπίζει τὸν Σατανᾶ «σωματικά, μὲ ἓνα τρόπο πού εἶναι ἐφικτὸς μόνο σὲ κάποιον πού δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἀλλὰ ὑπερφυσικὸ ὄν».

20. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Λουκᾶς δὲν ἀναφέρει διακονοῦντας ἀγγέλους, ἐνῶ στὸν Ματθαῖο οἱ ἄγγελοι ἐμφανίζονται μετὰ τὴν ἐκβαση τῆς μάχης (Μτ. 4,11). Πρβλ. Δαμαλᾶν 2, 339, Lohmeyer 28.

21. Ἐχει ἐπισημανθῆ ἀπὸ παλαιούς (λ.χ. Ζιγαβηνὸν 7) καὶ συγχρόνους (λ.χ. P. Pokorny, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.*, H. Mahnke, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 28-37) ἐρμηνευτὲς ἡ συγγένεια τῆς παρουσίας περιγραφῆς πρὸς τὴν προπρωτικὴ ζωὴ καὶ τὸν πειρασμὸ τοῦ Ἀδὰμ στὴν Ἐδέμ (Γεν. 1,26—3,7). Ἡ σύγκριση ὑπογραμμίζει τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Ἰησοῦ. Βλ. σχετικὴ συζήτηση καὶ εἰδικὴ βιβλιογραφία στοὺς Pesch I, 94-100, Gnllka I, 58-60.

22. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,14-15: A. Ambrozic, *The Hidden Kingdom* (Washington: CBAA, 1972) 3-31· E. Graesser, "Zum

Μόνο στὸ Μᾶρκο διασώζεται τὸ πρῶτο μέρος τῆς διακηρύξεως αὐτῆς ὅτι «πεπλήρωται ὁ καιρὸς». Ἡ ἰδέα εἶναι ἐσχατολογικὴ καὶ ἀναφέρεται σὲ μιὰ ριζικὴ τομὴ πού ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς στὴν ἱστορία. Τοῦτο ὁμως τὸ «πεπλήρωται ὁ καιρὸς» πραγματοποιεῖται στὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ, πρᾶγμα πού τονίζει τὴ μοναδικότητά του<sup>23</sup>. Παρόμοιος τόνισμός γίνεται καὶ μὲ τὴν ἔκφραση «μετανοεῖτε καὶ πιστεῦετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ». Ἐδῶ εἶναι φανερὴ ἡ ἀποκλειστικὴ σημασία τοῦ ὄρου «εὐαγγέλιον»<sup>24</sup>, πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ περικοπὴ ἐπομένως Μκ. 1,14-15 τοποθετεῖ τὸ Χριστὸ στὸ κέντρο βασικῶν ἐσχατολογικῶν διαδικασιῶν καὶ προσδίδει στοὺς λόγους τοῦ ὕψιστη αὐθεντία<sup>25</sup>. Ταυτόχρονα ὁμως ἡ ἴδια περικοπὴ κάνει ἓνα μακρινὸ ἴσως ὑπαινιγμὸ πάθους μὲ τὴν πληροφορία «μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην». Ἡ εἶδση χρησιμοποιεῖται σὰν χρονι-

Verständnis der Gottesherrschaft", *ZeitNTWiss* 65 (1974) 3-26· W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (Philadelphia: Fortress, 1974) 3-15· G. Dautzenberg, "Zur Stellung des Markusevangeliums in der Geschichte der urchristlichen Theologie", *Kairos* 18 (1976) 282-291· W. Egger, *Frohbotschaft und Lehre* (Frankfurt: Knecht, 1976) 43-63· B. D. Chilton, *God in Strengh* (Lins: SNTU, 1979) 27-96· J. Schlosser, *Le règne de Dieu dans les dits de Jésus* (Paris: Gabalda, 1980) 92-109· V. K. Robbins, "Mark 1,14-20", *NTStud* 28 (1982) 220-236.

23. Πρβλ. A. Ambrozic, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 21-25, W. Kelber, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 9-15.

24. Μόνον ὁ Μᾶρκος μεταξὺ τῶν εὐαγγελιστῶν χρησιμοποιεῖ τὴ φράση «πιστεῦετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ». Ὁ W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 135, ἀναλύοντας τὸ Μκ. 1,14-15 μὲ βάση τὰ δεδομένα τῆς ἀρχέγονης ἐκκλησίας στὴν ὁποία ἀνήκει ὁ Μᾶρκος, παρατηρεῖ δικαιολογημένα, ὅτι αὐτὸ πιστεῦετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ταυτίζεται μὲ τὸ πιστεῦετε εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.

25. Ὁ Lohmeyer 30, παρατηρεῖ σωστά ὅτι ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς ἀξιώνει γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του μιὰ γνώση καὶ ἓνα λόγο πού ἀνήκει μόνον στὸ Θεό... «Ὁ λόγος του καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό». Πρβλ. καὶ Lane 65-66.

κὸς προσδιορισμός. Ἐν τούτοις τὸ ρῆμα «παραδίδοσθαι», ρῆμα-κλειδί στὸ πάθος τοῦ Μεσσία στὸ κατὰ Μᾶρκον<sup>26</sup>, προειδοποιεῖ τοὺς ἀναγνώστες γιὰ ἐπανάληψη τῆς τραγωδίας.

6) Τὴν προγραμματικὴ περικοπὴ Μκ. 1,14-15 διαδέχεται ἡ ἀφήγησις τῆς κλήσεως τῶν πρώτων μαθητῶν (Μκ. 1,16—20)<sup>27</sup>. Ἐδῶ ὁ Μᾶρκος μὲ τὴν προσθήκη νέου ἐπιπέδου ἀναφορῶν οἰκοδομεῖ περαιτέρω τὴν ἰδέα τῆς αὐθεντίας καὶ ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἀφηγηματικὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα ἔχουν περιορισθῆ στὰ στοιχειωδῶς ἀπαραίτητα: ὀνόματα, τόπος, ἐπάγγελμα. Ἔτσι ἀποκτᾶ ἐξέχουσα βαρύτητα καὶ κυριαρχεῖ ἀπόλυτα τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἰησοῦ «δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἀλιεῖς ἀνθρώπων» (Μκ. 1,17)<sup>28</sup>. Τὸ τεράστιο κύρος πού ἐνυπάρχει στὸ πρόσταγμα αὐτὸ ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀνταπόκριση, «καὶ εὐθὺς ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ» (Μκ. 1,18). Ἡ ἀμεσότητα καὶ

26. Μκ. 9,31· 10,33· 14,10· 14,21· 15,15. Οἱ W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 38-43, Gnilka I, 65, Schmithals I, 96, Montague 18, C. F. Evans, *The Beginning of the Gospel* (London: SPCK, 1968) 16, κ.ξ., θεωροῦν τὸ Μκ. 1,14 σὰν ἀναμφισβήτητη ἀναφορὰ καὶ στὸ πάθος τοῦ Μεσσία.

27. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,16-20: R. Pesch, "Berufung und Sendung, Nachfolge und Mission", *ZeitKathTheol* 91 (1969) 1-31· J. Brière, "Jésus agit par ses disciples", *AssembSeign* 34 (1973) 32-46· J. C. Meagher, *Clumisy Construction in Mark's Gospel* (1979) 43-44· J. D. M. Derrett, "Escan gar halieis", *NovTest* 22 (1980) 108-137· E. Best, *Following Jesus: Discipleship in the Gospel of Mark* (Sheffield: JSNT, 1981) 166-175· V. K. Robbins, "Mark 1,14-20", *NTStud* 28 (1982) 220-236.

28. Ἡ σκηνὴ τῆς κλήσεως τῶν πρώτων τεσσάρων μαθητῶν περιελάμβανε πολλὰ στοιχεῖα ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφήγησις τοῦ Λουκᾶ (Λκ. 5,1-11). Ἡ ἀφηγηματικὴ συμπύκνωση στὸν Μᾶρκο προβάλλει ἀνάγλυφα τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ κυριαρχία τοῦ Ἰησοῦ στὴν παρούσα περικοπὴ εἶναι ἀπόλυτη.

ριζικότητα τῆς ἀνταποκρίσεως γίνεται ἐντονώτερη στὴν κλήση τῶν ἀδελφῶν Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου: «καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ» (Μκ. 1,20). Στὴν περίπτωση αὐτῆ ὁ λόγος τοῦ Μεσσία ἐμφανίζεται μὲ ἀσύγκριτη ἰσχύ, μὲ μιὰ ἰσχύ ποὺ προκαλεῖ ἐπαναστατικές ἀλλαγές στὸ ἐπίπεδο τῶν οἰκογενειακῶν καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν σχέσεων.

7) Ἡ μοναδικὴ καὶ ἀσύγκριτη αὐθεντία τῶν λόγων τοῦ Μεσσία παρουσιάζεται μὲ ἀνάγλυφο τρόπο στὸ περιστατικὸ ποὺ διαδέχεται τὴν κλήση τῶν πρώτων μαθητῶν. Πρόκειται γιὰ τὸ περιστατικὸ στὴ συναγωγὴ τῆς Καπερναοῦμ (Μκ. 1,21-28)<sup>29</sup>. Ἐδῶ οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ εἶναι φορεῖς ὑπερτάτης ἐξουσίας σὲ δύο ἐπίπεδα: τῆς διδασχῆς, καὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

Στὸ πρῶτο ὁ Μᾶρκος σημειώνει ὅτι οἱ ἀκροατὲς τῆς συναγωγῆς «ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδασχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς» (Μκ. 1,22). Τὸ ρῆμα ἐκπλήττομαι συναντᾶται στὸ Μᾶρκο σὲ παρόμοιες συνάφειες (Μκ. 6,2· 7,37· 10,26) καὶ ἀποτελεῖ «ἰσχυρὴ λέξη». Εἶναι φανερό ὅτι ἡ διδασχὴ τοῦ Χριστοῦ προκάλεσε ἀσυνήθη αἴσθησι στὸ ἀκροατήριο. Αἰτία τοῦ φαινομένου ὑπῆρξε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς μιλοῦσε «ὡς ἐξουσίαν ἔχων». Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναφαίνεται γιὰ πρώτη φορὰ ὁ ὄρος «ἐξουσία» σὲ συνάρτησι μὲ τὸ Μεσσία. Ἡ ἐξήγησι, τὴν ὁποία

ἐπισυνάπτει ὁ εὐαγγελιστὴς «καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς», δείχνει ἀμέσως τὸ εἰδικὸ νόημα τοῦ χρησιμοποιομένου ὄρου. Οἱ γραμματεῖς ὡς διδάσκαλοι τοῦ Νόμου δὲν ἐστεροῦντο ἐξουσίας καὶ κύρους μετὰ τοῦ λαοῦ. Ἐν τούτοις στὸ χωρίο Μκ. 1,22 ὁ εὐαγγελιστὴς ἀποσχετικοποιεῖ τὸν ὄρο ἐξουσία καὶ τὸν ἐφαρμόζει ἀπόλυτα μόνο στὸ Μεσσία<sup>30</sup>. Ἔτσι καθιερῶνει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μιὰ οὐσιώδη καὶ ἀγεφύρωτη εἰδολογικὴ διαφορὰ μετὰ τοῦ διδάσκοντος Ἰησοῦ καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ Ἰσραήλ, μὲ βάση τὴν ἐξουσία τοῦ λόγου.

Τὸ δεύτερο ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο ἐκδηλώνεται ἡ ἐξουσία αὐτῆ εἶναι τὸ ἐπίπεδο τῶν σχέσεων μὲ τὸν κόσμον τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα ποὺ κατεῖχε τὸν ἄνθρωπο τῆς συναγωγῆς τῆς Καπερναοῦμ κραυγάζει καθὼς ἀντικρύζει τὸ Μεσσία: «τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; Ἥλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; Οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 1,24). Τὸ πονηρὸ πνεῦμα ἀναγνωρίζει τὴν ἀδυναμία κοινωνίας καὶ συνυπάρξεως μὲ τὸν Ἰησοῦ. Ἐπὶ πλέον ἀποκαλύπτει ὅτι σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ τελευταίου εἶναι ἡ ἐξουδετέρωσι τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Δεδομένου ὅτι ἡ κατανίκησι τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων ἀνῆκε στὴν ἐποχὴ καὶ στὸ ἔργο τοῦ Μεσσία<sup>31</sup>, ἡ κραυγὴ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπερίφραστη ὁμολογία τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπιβεβαίωσι τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀποτελεῖ καὶ ἡ προσφώνησι «ἅγιος τοῦ Θεοῦ»<sup>32</sup>. Ἡ προσφώνησι δὲν ἀνήκει στοὺς καθιερωμένους μεσσιανικοὺς τίτλους. Ἡ χρη-

29. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,21-28: R. H. Stein, "The Redaktionsgeschichtlich Investigation of a Markan Seam", *ZeitNTWiss* 61 (1970) 70-94· J. Brière, "Le cri et le secret", *AssembSeign* 35 (1973) 34-46· L. Schenke, *Die Wundererzählungen des Markusevangeliums* (Stuttgart: KBW, 1974) 95-108· A. M. Ambrozic, "New Teaching with Power", *Word and Spirit*, Festschr. D. M. Stanley, ed. J. Plevnik (Willowdale: Regis, 1975) 113-149· P. Guillemette, "Un enseignement nouveau plein d'autorité", *NovTest* 22 (1980) 222-247.

30. Βλ. εἰδικὴ συζήτησι στὸν Schmithals I, 118. Πρβλ. καὶ W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 79, R. Martin, *Mark* (1972) 131-132.

31. Βλ. I Ἐνώχ 69,27-28. Πρβλ. καὶ R. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 21.

32. Διεσδυτικὴ ἀνάλυσι τῶν σχετικῶν δεδομένων τοῦ Μάρκου, τὰ ὁποῖα ἰχνογραφοῦν μιὰν ἐντυπωσιακὴ εἰκόνα τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, βλ. στὸν J. M. Robinson, *The Problem of History* (\*1971) 33-42.



σιμοποίησή της ὅμως στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁδηγεῖ στὴ βάσιμη ὑπόθεση ὅτι καὶ στὸ χωρίο Μκ. 1,24 λειτουργεῖ ὡς διακήρυξη μεσσιανικότητας ἢ ἐντελῶς ἰδιαζόντος χαρίσματος<sup>33</sup>.

Στὴν πρόκληση τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἡ ἀπάντηση εἶναι μιὰ καθαρὴ ἔκφραση ἐξουσίας: «Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς λέγων· φιμώθητι καὶ ἐξελθε ἐξ αὐτοῦ» (Μκ. 1,25). Οἱ λέξεις ἐδῶ εἶναι σχεδὸν μόνο ρήματα-φορεῖς ὑπεροχῆς καὶ ἰσχύος: «ἐπετίμησε», «φιμώθητι», «ἐξελθε». Ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι μόνο δύο προστακτικὲς ποὺ προβάλλουν ἐμφατικὰ τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμή του, μὲ ἄμεσο ἀποτέλεσμα τὴν ἔξοδο τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος. Ὁ Μεσσίας ὁμιλεῖ καὶ οἱ λέξεις του εἶναι φορτισμένες μὲ ἐνέργεια ποὺ συντρίβει τὴν ἐξουσία τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων.

Ἡ ἐντύπωση τοῦ πλήθους εἶναι ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο δομικὸ τῆς ἰδέας τῆς ἐξουσίας. Ὁ Μᾶρκος σημειώνει ὅτι «ἐθαμβήθησαν ἅπαντες» (Μκ. 1,27). Ἐδῶ ἡ ἀφήγηση, παρουσιάζοντας μιὰ γενικὴ κατάσταση ὑπέρμετρης καταπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ, ὁδηγεῖ στὸν πρωταγωνιστὴ τῶν γεγονότων, στὸ Μεσσία καὶ τὸν πανίσχυρο λόγο του<sup>34</sup>. Τὸ πλῆθος προ-

βαίνει ἀνεπιφύλακτα σὲ ἀναγνώριση τῆς μοναδικῆς δυνάμεως τοῦ λόγου αὐτοῦ: «τί ἐστὶ τοῦτο; Διδαχὴ καινὴ κατ' ἐξουσίαν· καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ» (Μκ. 1,27). Γιὰ δεύτερη φορὰ μέσα στὴν ἴδια περικοπὴ παρουσιάζεται ὁ ὅρος ἐξουσία σὲ συνάρτηση μὲ τὸν Ἰησοῦ. Ἀξίζει νὰ προσεχθῇ ὅτι τὸ κείμενο ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ γιὰ λόγο «κατ' ἐξουσίαν» ἀλλὰ γιὰ «διδαχὴ καινὴ κατ' ἐξουσίαν». Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ παρατήρηση τοῦ λαοῦ ἀναφέρεται στὴ γενικώτερη διδασκαλία τοῦ Μεσσία, τὴν ὁποία μάλιστα ἀποκαλεῖ καινούργια<sup>35</sup>. Ἡ ἐννοια εἶναι εὐρύτερη καὶ δὲν περιορίζεται στὴ δυνατότητα ἐξορκισμοῦ<sup>36</sup>.

Πάντως, παρὰ τὴν εὐρύτητα, ὁ κύριος τόνος βρίσκεται στὴν ἐξουσία ἐπὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων: «καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ». Τὰ δύο ρήματα «ἐπιτάσσω» καὶ «ὑπακούω» ἀνήκουν σὲ λεξιλόγιο ποὺ προσδιορίζει σχέσεις αὐθεντίας καὶ ὑπακοῆς, ἰσχύος καὶ ὑποταγῆς. Καὶ εἶναι ἐνδεικτικὰ μιᾶς χριστολογικῆς ἀντιλήψεως, ποὺ ἀναγγέλλει τὴν ἀδιαμφισβήτητη κυριαρχία τοῦ Χριστοῦ πάνω στὸ σκοτεινὸ κόσμον τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων. Μιᾶς κυριαρχίας τόσο μοναδικῆς ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται χωρὶς ἀγῶνα ἢ κόπο. Τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα στὸ Μκ. 1,23-28 δὲν πολεμοῦν, δὲν ἀποδύονται σὲ ἀγῶνα. Ἀπλῶς ἀναγνωρίζουν τὸν ἐξουσιαστὴ Μεσσία καὶ ὑπακούουν στὸ λόγο τῆς θείας δυνάμεώς του.

<sup>33</sup>. Σχετικὰ χωρία καὶ συναφῆ συζήτηση βλ. στὸν Taylor 174. Πρβλ. καὶ Gnilkka 1,80-81. Πρβλ. ἐπίσης Βίκτωρα 275-276: «Ἄγιος ἦν καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν· ἀλλ' οὐχ ἓνα τῶν πάντων σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ ἐνός ἓνα καταγγέλλει. Διὰ γὰρ τοῦ ἄρθρου, τὸν ἓνα σημαίνει τῶν ἄλλων ἐξαίρετον». Παρόμοια καὶ ὁ Ζιγαβηνός 10 («... μόνος δὲ ὁ Θεὸς φύσει καὶ κυρίως ἅγιος. Διὰ τοῦτο τοῖνον εἶπεν ὁ ἅγιος, ἀντὶ τοῦ, ὁ φύσει καὶ κυρίως ἅγιος»).

<sup>34</sup>. Οἱ Ἰσραηλίτες εἶχαν κάποια ἰδέα θεραπείας δαιμονιζομένων καὶ ἐξορκισμῶν, ἀλλ' ἐδῶ ἡ διαδικασία εἶναι ἐντελῶς ἀσυνήθης. Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡ ἐξορκιστικὴ γλώσσα, οὔτε ἡ εἰδικὴ φρασεολογία οὔτε ἡ «τελετουργία» ἢ τυπικὴ ἐνός ἐξορκισμοῦ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ὑπέρμετρον κατάπληξη τοῦ πλήθους, ἡ χαρακτηριστικὴ σὲ διηγήσεις θεῶν ἐπιφανειῶν. Πρβλ. Lohmeyer 38, Taylor 176.

<sup>35</sup>. Τοῦτο θὰ ἐπικυρωθῇ στὴ συνέχεια τῆς ἀφηγήσεως μὲ συγκεκριμένα δεδομένα τοῦ Μκ. 2. Πρβλ. R.C. Tannehill, "The Gospel of Mark as Narrative Christology", *Semeia* 16 (1979) 65-66.

<sup>36</sup>. Ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ P. Achtemeier, "He Taught them Many Things", *CathBibQuart* 42 (1980) 478-479, σκοπὸς τοῦ Μάρκου στὸ Μκ. 1,21-28 εἶναι ἀκριβῶς νὰ δεῖξη ὅτι ἡ ἐξουσία καὶ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἐκδηλώνεται στὴ διδασκαλία του εἶναι ἡ ἴδια μὲ ἐκεῖνη ποὺ ἀποκαλύπτεται στὴν ἐκδίωξη τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Πρβλ. καὶ Lagrange 24, Τρεμπέλαν 40-41.

8) Μετὰ τὰ γεγονότα τῆς συναγωγῆς τῆς Καπερναοῦμ ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται στὸ σπίτι τοῦ Σίμωνος καὶ τοῦ Ἀνδρέου. Ἐδῶ τὸν πληροφοροῦν ὅτι «ἡ πενθερὰ Σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα». Τὴν πλησιάζει καὶ τὴ σηκώνει «κρατήσας τῆς χειρός». «Καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός, καὶ διηκόνει αὐτοῖς» (Μκ. 1,29-31)<sup>37</sup>. Ἡ διήγηση κινεῖται στὴν ἴδια χριστολογικὴ γραμμὴ τῶν διηγήσεων ποὺ προηγήθηκαν, δηλαδὴ ἐκφράζει τὴν ἰδέα τῆς ἐξουσίας τοῦ Μεσσία. Ὁ χῶρος ἐξουσίας στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ἡ φυσικὴ ἀρρώστια<sup>38</sup>. Ὁ Μάρκος ἀφηγεῖται τὸ γεγονός ἐξ αἰτίας ἴσως τῆς ἐπισημότητος τῶν συμμετεχόντων προσώπων. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ τὸ συμπεριέλαβε στὴν εὐαγγελικὴ του ἐξιστόρηση, διότι τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται αἰτιολογικὰ οὔτε ἀπὸ προϋπάρχουσα πίστη οὔτε ἀπὸ ὀδυνηρότητα λόγῳ μακροχρόνιας διάρκειας οὔτε ἀπὸ ἐπίμονη παράκληση τῶν παρόντων<sup>39</sup>, ὅπως συμβαίνει σὲ θαύματα ἰάσεων. Ἡ ἐντύπωση ποὺ δημιουργεῖται εἶναι ὅτι ἐδῶ ὁ Μεσσίας ἐνεργεῖ μὲ δική του πρωτοβουλία καὶ χωρὶς νὰ θέσῃ ὄρους ἢ νὰ ἀπαιτήσῃ εἰδικὲς προϋποθέσεις. Ἡ εἰκόνα, ἡ ὁποία σχεδιάζεται ἀπὸ τὸ κείμενο, εἶναι ἡ εἰκόνα ἐνός Μεσσία ποὺ ἐκδηλώνει τὴν εὐεργετικὴ ἐξουσία

37. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,29-31: G. Gaide, "De l'admiration à la foi", *AssembSeign* 36 (1974) 39-48· D. A. Koch, *Die Bedeutung der Wundererzählungen für die Christologie des Markusevangeliums* (Berlin, 1975) 134-136· P. Lamarche, *Révélation de Dieu* (1976) 49-60· M. G. Steinhauser, "Healing Stories in the Gospels", *Liturgy* (Washington) 25 (1980) 27-30.

38. Σημειώνει ὁ Schmithals (I,127): «Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἔχει δικαιοδοσία μόνο σὲ περιπτώσεις ἐξαιρέσεων ἀλλὰ στὴν καθημερινὴ βασικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου» (ὅπως εἶναι μιὰ φυσικὴ ἀρρώστια).

39. Τὸ «λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς» (Μκ. 1,30) ἔχει κυρίως πληροφορικὸ χαρακτήρα καὶ πιθανῶς λέγεται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς σὰν μιὰ δικαιολογία γιὰ τὴν ἀπουσία τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ Ἰησοῦ στὸ σπίτι.

του μὲ ἄνεση καὶ γενναιοδωρία, ἀβίαστα καὶ ἐλεύθερα χωρὶς καὶ νὰ περιμένῃ νὰ τὸν παρακαλέσουν<sup>40</sup>.

9) Αὐτὴ ἡ εὐεργετικὴ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ προβάλλει ἀνάγλυφα στὴν περικοπὴ ποὺ ἀκολουθεῖ (Μκ. 1,32-34)<sup>41</sup>, καὶ ποὺ περιέχει μιὰ γενικὴ περιγραφή πολλαπλῶν ἰάσεων καὶ θεραπειῶν δαιμονιζομένων, ποὺ πραγματοποιήθηκαν «ὀψίας γενομένης ὅτε ἔδυσεν ὁ ἥλιος». Ἡ ἀφηγηματικὴ τεχνικὴ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ ὀρολογία καθολικότητος καὶ μεγάλων ποσοτικῶν προσδιορισμῶν. Ἔτσι πληροφοροῦμεθα ὅτι ἔφεραν στὸν Ἰησοῦ «πάντας τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς δαιμονιζομένους», ὅτι ἐπισυνάχθηκε «ὅλη ἡ πόλις», ὅτι ἐθεράπευσε «πολλοὺς» ποὺ εἶχαν «ποικίλες» ἀσθένειες, ὅτι ἐξεδίωξε «πολλὰ» δαιμόνια<sup>42</sup>. Αὐτόματα δημιουργεῖται ἡ εἰκόνα μιᾶς ἀπεριόριστης θεραπευτικῆς ἐξουσίας. Ὁ Μεσσίας ἐνεργεῖ θεραπευτικὰ σὲ μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων καὶ σὲ διαφοροποιημένες περιπτώσεις ἀσθενειῶν, καὶ ἐνεργεῖ ἀπελευθερωτικὰ σὲ μεγάλο ἐπίσης ἀριθμὸ δαιμονιζομένων.

Γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ ὁ εὐαγγελιστὴς παρουσιάζει τὴν ἀναγνώριση τῆς μεσσιανικῆς ιδιότητος τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὰ

40. Ὁ P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 53-55, βασιζόμενος στὸ ρῆμα «ἤγειρεν» τῆς περικοπῆς Μκ. 1,29-31, βλέπει ἐδῶ καὶ μιὰ προτύπωση τῆς ἀναστάσεως καὶ ὄχι μόνο τῆς θεραπείας ποὺ προσφέρει ὁ Μεσσίας.

41. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,32-34: T. W. Kowalski, "Les sources pré-synoptiques de Marc 1,32-34", *RechSciRel* 60 (1972) 541-573· T. Snoy, "Les miracles dans l'évangile de Marc", *RevThéolLouv* 4 (1973) 59-72· W. Egger, *Frohbotschaft und Lehre* (1976) 64-72· J. C. Meagher, *Clumsy Construction in Mark's Gospel* (1979) 47-50.

42. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ «πάντας» καὶ τοῦ «πολλοὺς» εἶναι ἀποτέλεσμα σημιτικῆς γλωσσικῆς ἐπιδράσεως καὶ δὲν εἰσάγει οὐσιαστικὴ διάκριση. Ἄλλωστε αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ παράλληλα τοῦ Ματθαίου (Μτ. 8,16-17) καὶ τοῦ Λουκᾶ (Λκ. 4,40-41). Πρβλ. Βίβλιον 278 («Τὸ πολλοὺς... πάντας λέγων, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Γραφῆς...»), Θεοφύλακτον 505, Ζιγαβητόν 13, Δαμαλᾶν 2, 625.

δαιμόνια («ὄτι ἤδεισαν αὐτόν», Μκ. 1,34) ὅπως καὶ στὸ Μκ. 1,24. Σ' αὐτὴν ὁμως τὴν περίπτωση ὁ Χριστὸς ἐπιβάλλει σιγή («καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν τὰ δαιμόνια»). Ἡ ἰδέα εἶναι ἡ ἄπορριψη καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῆς οἰασθήποτε μαρτυρίας τῶν δαιμονίων ἢ ἡ ἀποφυγὴ κινδύνου ἐξάψεως καὶ ἀκαίρου ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λαοῦ<sup>43</sup>. Ὁ Μεσσίας ἀντιτίθεται σὲ ἀναγωνίσεις αὐτοῦ τοῦ εἵδους.

10) Στὴν ἐπομένη περικοπὴ (Μκ. 1,35-39)<sup>44</sup> ἔχουμε καὶ πάλι δείγματα τῆς ἀφηγηματικῆς τεχνικῆς τῆς καθολικότητος. Ὁ Μεσσίας ἀποσύρεται «εἰς ἔρημον τόπον» γιὰ νὰ προσευχηθῆ. Ἐδῶ ὁμως τὸν βρίσκουν ὁ Σίμων καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταί. Τὰ ρήματα ποὺ χρησιμοποιοῦνται εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς ἀγωνίας καὶ ἐντάσεως τῆς ἀναζητήσεως («καὶ κατεδίωξεν αὐτόν...» «καὶ εὔρον», Μκ. 1,36). Καὶ μόλις τὸν συναντοῦν ἀλέγουσιν αὐτῷ ὅτι πάντες ζητοῦσίν σε» (Μκ. 1,37). Αὐτὸ τὸ «πάντες» προβάλλει ἀμέσως τὴν εἰκόνα ἐνός γενικοῦ συναγερμού, μιᾶς καθολικῆς κινητοποιήσεως, καὶ ἔμμεσα ὑπογραμμίζει τὴ σπουδαιότητα τοῦ Μεσσία. Στὴ συνέχεια παρέχεται ἓνα ἀκόμη δεῖγμα καθολικότητος, αὐτὴ τὴ φορὰ γεωγραφικῆς. Ὁ Ἰησοῦς περιέρχεται «ὄλην τὴν Γαλιλαίαν».

43. Ἡ ἐπιβολὴ σιγῆς σὲ συνδυασμὸ μὲ θαύματα ἀποτελεῖ ἐπαναλαμβανόμενο μοτίβο στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, καὶ ἔγινε θέμα πολλῆς ἐρευνῆς ἰδίως μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ σημαντικοῦ βιβλίου τοῦ W. Wrede, *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien* (Göttingen, 1901). Πολλὲς ἀναλύσεις καὶ παρατηρήσεις τοῦ Wrede εἶναι ἀξιόλογες καὶ διεισδυτικὲς παρὰ τὴς σοβαρῆς ἀδυναμίας τῆς θεωρίας του γιὰ τὸ «Μεσσιανικὸ μυστικόν».

44. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,35-39: M. Wichelhaus, "Am ersten Tage der Woche", *NovTest* 11 (1969) 45-66· D. O. Wretling, "Jesus' Philosophy of Ministry", *JournEvangTheolSoc* 20 (1974) 321-323· W. Egger, *Frohbotschaft und Lehre* (1976) 73-78· W. Kirchschräger, "Jesu Gebetsverhalten als Paradigma zu Mk. 1,35", *Kairos* 20 (1978) 303-310· J. C. Meagher, *Clumsy Construction in Mark's Gospel* (1979) 50-51.

Καλύπτει ὁλόκληρη τὴν περιοχὴ «κηρύσσων» καὶ «τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων» (Μκ. 1,39). Ὁ Μᾶρκος ἔχει ἤδη παρουσιάσει μὲ πολλὴ ἐνέργεια τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη καὶ ἐξουσία τοῦ λόγου τοῦ Μεσσία καὶ τὴν ὑπερφυσικὴ του ἰσχὺ ἐπὶ τῶν δαιμονίων. Ὅταν λοιπὸν ἐμφανίζει τὸ Μεσσία νὰ πραγματοποιῆ αὐτὸ τὸ διπλὸ ἔργο «εἰς ὄλην τὴν Γαλιλαίαν», δημιουργεῖ ἀμέσως στὸν ἀναγνώστη τὴν αἴσθησι ἐνός ἀσυνήθους σὲ οὐσία καὶ ἔκτασι ἐπιτεύγματος<sup>45</sup>. Μέσα ἀπὸ τὸ ἐπίτευγμα αὐτὸ προβάλλει ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ.

11) Τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου κλείνει μὲ τὴν ἐξιστόρηση τῆς θεραπείας τοῦ λεπροῦ (Μκ. 1,40-45)<sup>46</sup>. Ἡ ἀφήγησι γίνεται σὲ ζωηρὸ τόνο καὶ διασώζει συναρπαστικὲς λεπτομέρειες. Καὶ ἐδῶ, λόγῳ τοῦ εἵδους τῆς ἀρρώστιας καὶ συνεπῶς τοῦ μεγέθους τοῦ θαύματος, προβάλλει ἡ θαυμαστὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ<sup>47</sup>.

Ἐναργῆ μαρτυρία τῆς θαυμαστῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀποτελοῦν οἱ λόγοι ποὺ ἐπιφέρουν τὴν ἴαση, «θέλω, καθαρίσθη-

45. Ἡ ἔκφρασι «εἰς ὄλην τὴν Γαλιλαίαν» θεωρεῖται ἓνα μεῖζον βῆμα στὴν περιγραφὴ τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ. Πρβλ. Achtemeier 43.

46. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 1,40-45: A. Paul, "La guérison d'un lépreux", *NouvRevThéol* 92 (1970) 592-604· L. Schenke, *Die Wundererzählungen* (1974) 130-145· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc*; Composition et genre littéraire (Brugge, 1978) 126-134· W. D. Carroll, "The Jesus of Mark's Gospel", *BibToday* (1979) 2105-2112· C. H. Cave, "The Leper: Mark 1,40-45", *NTSud* 25 (1979) 245-250· M. E. Boismard, "La guérison du lépreux", *Salmanticensis* 28 (1981) 283-291· V. Fusco, "Il segreto messianico nell'episodio del leproso", *RivistaBiblica* 29 (1981) 273-313.

47. «Ὁ Μᾶρκος ἀφηγεῖται τὸ γεγονός μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ δείχνῃ ὅτι δὲν πρόκειται ἐδῶ ἀπλῶς γιὰ μιὰ πράξι εὐσπλαχνίας ἀλλὰ γιὰ μιὰν ἀκόμη νικηφόρο σύγκρουσι τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴς δυνάμεις τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ θανάτου» (Montague 29). Ὁ Βίκτωρ 281-282, σημειώνει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀγγίζει τὸν λεπρὸ παρὰ τὴ σχετικὴ διάταξι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι Θεὸς καὶ «Κύριός ἐστι τοῦ ἰδίου νόμου». Πρβλ. καὶ Θεοφύλακτον 509.

τι», καὶ τὸ ἄμεσο ἀποτέλεσμα «καὶ εὐθὺς ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα» (Μκ. 1,41-42). Σωστά ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ἡ θεραπευτικὴ προσταγὴ στὴν προκειμένη περίπτωσι ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ τοῦ Ἰησοῦ ὡς πανίσχυρου ἐσχατολογικοῦ προφήτου ποὺ ἐνεργεῖ ὡς φορεὺς τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ<sup>48</sup>.

Ἄνάλογη ἐντύπωση προκαλεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ θεραπεύθηκε δὲν φαίνεται νὰ ὑπακούη στὴν ἐντολὴ τοῦ Ἰησοῦ «δρα μὴδενὶ μὴδὲν εἶπεις» (Μκ. 1,44). Τὸ κείμενο μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρῦσαι πολλὰ καὶ διαφημίζει τὸν λόγον» (Μκ. 1,45). Ἐκεῖνο ποὺ ὑπονοεῖται εἶναι ὅτι ἡ ἴασις ὑπῆρξε τόσο ἐκπληκτικὸ καὶ ἀσύνηθες γεγονός ὥστε ὁ θεραπευμένος νὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ μιλήσῃ, καὶ μάλιστα μὲ ἀσυγκράτητο ἐνθουσιασμό. Οὔτε ἡ ἀπαγόρευσι αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Μεσσία μπορεῖ νὰ τὸν ἀναχαιτίσῃ<sup>49</sup>.

12) Στὸ δεῦτερο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου ἡ ιδέα τῆς ἐξουσίας τοῦ Μεσσία διευρύνεται ἀποφασιστικά. Ἡ σχετικὴ ἀρχὴ γίνεται μὲ τὸ περιστατικὸ τῆς θεραπείας τοῦ παραλυτικοῦ στὴν Καπερναοὺμ (Μκ. 2,1-12)<sup>50</sup>. Ἡ σκη-

48. B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 129-130. "Ὁχι μόνο ἡ προσταγὴ ἀλλὰ καὶ ἡ χειρονομία τοῦ Ἰησοῦ, τὸ «ἐκτείνας τὴν χεῖρα», ἀποτελεῖ ἓνα σημάδι «θείας ἢ βασιλικῆς μεγαλειότητος» (Lohmeyer 46).

49. Σημειώνει ὁ Χρυσόστομος: «... μὴδενὶ εἶπεν κελεῖν (ὁ Ἰησοῦς), διδάσκων τὸ ἀκόμπαστον καὶ ἀφιλότιμον. Καίτοι γε ἤδει ὅτι οὐ πεισθήσεται ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀνακηρύξει τὸν εὐεργέτην» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 25, Migne P.G. 57, 329).

50. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 2,1-12: L. S. Hay, "The Son of Man in Mk. 2,10 and 2,28", *JournBibLit* 89 (1970) 69-75· I. Maisch, *Die Heilung des Gelähmten* (Stuttgart: KBW, 1971)· D. Dormeyer, "Narrative Analyse von Mk. 2,1-12", *LinguistBibl* 31 (1974) 68-88· W. Thissen, *Erzählung der Befreiung* (Würzburg: Echter, 1976) 47-53· J. Calloud, "Toward a structural Analysis of the Gospel of Mark", *Semeia* 16 (1979) 141-160· J. Dewey, *Markan Public Debate* (Chico: Scholars Press, 1980)

νογραφία ἐμφανίζει καὶ ἐδῶ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς συρροῆς τεραστίου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων. Ὁ συνωστισμὸς εἶναι τόσοσ ὥστε γιὰ νὰ φέρουν τὸν παραλυτικὸ στὸν Ἰησοῦ τὸν κατεβά- ζουν ἀπὸ τὴ στέγη (Μκ. 2,4). "Ἦδη ἔχουμε ἐπισημάνει τὴν ἔμμεση ἀλλὰ πάντως σαφῆ χριστολογικὴ τάση ποὺ κρύβεται στὶς εἰδήσεις γιὰ συγκέντρωσι μεγάλου πλήθους γύρω ἀπὸ τὸ Μεσσία<sup>51</sup>.

Ὁ Χριστὸς ἀπευθύνεται στὸν παράλυτο μὲ τὴ διαπίστω- ση-ἐντολή, «τέκνον ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι» (Μκ. 2,5). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἰησοῦ προϋποθέτει τὴ συσχέτιση ἁμαρτίας καὶ ἀρρώστιας καὶ τὴν ὑπογραμμίζει. Τὸ κέντρον ὁμως βάρους δὲν βρίσκεται στὴ σχέση ἁμαρτίας καὶ ἀρρώστιας ἀλλὰ στὴ θεϊκότητα τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ<sup>52</sup>. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς διηγήσεως. Πράγ- ματι, οἱ γραμματεῖς ποὺ ἦσαν παρόντες στὴ σκηνὴ ἀντιδρῶν μὲ φοβερὴ ὀξύτητα: «τί οὕτως λαλεῖ; βλασφημεῖ· τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός;» (Μκ. 2,7). Ἡ πρόκλησι εἶναι ὠμὴ καὶ τὰ ἐρωτήματα ἀδυσώπητα. Ἐξ ἴσου ἀδυσώ- πητη καὶ ἀπερίφραστη εἶναι ἡ ἀπάντησι τοῦ Ἰησοῦ: «ἐξου- σίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς» (Μκ. 2,10)<sup>53</sup>. Πρόκειται γιὰ τὴν τρίτη κατὰ σειρὰ περίπτωσι

66-78· H. J. Klauck, "Die Frage der Sündenvergebung in der Pericope von der Heilung des Gelähmten", *BiblZeitschr* 25 (1981) 223-248· G. Hallböck, "Materialistische Exegese und structurale Analyse", *LinguistBibl* 50 (1982) 7-32· C. Tuckett, "The Present Son of Man", *JournStudNT* 14 (1982) 58-81.

51. Πρβλ. T. Weeden, *Mark: Traditions in Conflict* (Philadelphia: Fortress, 1971) 22.

52. Πρβλ. T. L. Budesheim, "Jesus and the Disciples in Conflict with Judaism", *ZeitNTWiss* 62 (1971) 192-193· J. Dewey, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 76-79.

53. Σὲ ἄλλη συνάφεια θὰ γίνῃ συζήτησι γιὰ τίς ἐνωμολογικὲς ἀπο- χρώσεις τοῦ ὄρου «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Πρὸς τὸ παρὸν σημειώνουμε ὅτι ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς ἐννοεῖ τὸν ἑαυτό του. Μιὰ πρώτη εἰκόνα τῶν χριστολογικῶν

στην ἀρχὴ τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, πού χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη ἐξουσία σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸ Μεσσία. Ἐδῶ ὁμως γίνεται μιὰ οὐσιώδης διεύρυνση: ἡ ἄφεση ἁμαρτιῶν. Τὸ βῆμα εἶναι γιγάντιο διότι ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Χριστὸς διαθέτει δύναμη καὶ αὐθεντία πού ἀνήκουν μόνο στὸ Θεό. Οἱ γραμματεῖς θέτουν τὸ θέμα χωρὶς ἴχνος δισταγμοῦ: «Βλασφημεῖ! Τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός;». Ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ<sup>54</sup> καὶ κάθε παρέκκλιση συνιστᾶ βλασφημία. Καὶ ὁμως ὁ Ἰησοῦς διακηρύσσει μὲ πλήρη βεβαιότητα ὅτι εἶναι φορεὺς ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς εἰδικῆς ἐξουσίας πού ἔχει μόνο ὁ Θεός!

Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς συνιστᾶ μιὰ χριστολογικὴ ἀποψηθείας ἀρχῆς καὶ ἰσχύος, μιὰν ἀποψη πού βρίσκει πλήρη ἐπαλήθευση στὰ μείζονα στοιχεῖα τῆς περικοπῆς Μκ. 2,1-12. Ἔτσι ἡ ὅλη συζήτηση περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν γίνεται σὲ συνάρτηση μὲ βαρεῖα ἀνιάτη ἀρρώστια ὅπως ἡ παράλυση. Ὁ παραλυτικὸς σὲν πρὸς τὴν προσταγὴ τοῦ Ἰησοῦ «ἠγέρθη καὶ εὐθὺς ἄρας τὸν κράβαττον ἐξῆλθεν ἐμπροσθεν πάντων» (Μκ. 2,12). Ὁ παραλυτικὸς, πού γίνεται καλὰ, ἀποτελεῖ θεατὴ καὶ ψηλαφητὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίες. Δεύτερον, οἱ ἀπόψεις τῶν γραμματέων σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση δὲν ἐκφράζονται ἀνοικτὰ, οὔτε κἂν ψιθυριστὰ. Ἀποτελοῦν ἐσώτερες σκέψεις τους πού δὲν ἔγιναν

διαστάσεων τοῦ ὄρου προσφέρει ἐδῶ ὁ Βίκτωρ 286: «Διατί δὲ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφιέναι ἁμαρτίας...; Ἴνα δείξῃ ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν».

54. Οἱ γραμματεῖς ἐδῶ ἐκφράζουν βασικὴ ἀποψη πού στηρίζεται σὲ τὴν Π. Διαθήκη: Ἐξὸδ. 34,6-7· Ψαλμ. 102(Ο'), 3· Ἦσ. 43,25. Τὴν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ πού ἐνοοῦν τὰ χωρία αὐτὰ διακηρύσσει ὅτι ἔχει ὁ Ἰησοῦς. Πρβλ. Lohmeyer 54, Achtemeier 49, Lane 98, A. J. B. Higgins, *Jesus and the Son of Man* (Philadelphia: Fortress, 1964) 27, M. D. Hooker, *The Son of Man in Mark* (London: SPCK, 1967) 89-92.

ἀκόμη προφορικὸς λόγος. Καὶ ὁμως ὁ Μεσσίας τίς γνωρίζει: «ἐπιγνοὺς ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι αὐτοῦ ὅτι οὕτως διαλογίζονται ἐν ἑαυτοῖς, λέγει αὐτοῖς: τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;» (Μκ. 2,8). Ὁ Μεσσίας παρουσιάζεται νὰ διαθέτῃ τὴ δυνατότητα γνώσεως τῶν μυστικῶν σκέψεων καὶ κινήσεων τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δυνατότητα τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι τοῦλάχιστον ὑπερφυσικὴ<sup>55</sup>. Τέλος, σὲν κατάληξη τῆς διηγήσεως ἔχουμε μιὰ τρίτη ἐπικύρωση τῆς θεϊκῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὴ τὴ φορὰ ἔμμεση. Εἶναι ἡ ἐντύπωση πού προκαλεῖ ἡ θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ στὸ πλήθος. Τὸ θέαμα τοῦ πρώην παραλυτικοῦ πού ἀνοίγει δρόμο ἀνάμεσά τους κρατῶντας τὸ ξύλινο κρεβάτι του εἶναι τόσο ἀπίστευτο ὡστε ἐξίστασθαι πάντας καὶ δοξάζειν τὸν Θεὸν λέγοντας ὅτι οὕτως οὐδέποτε εἶδαμεν» (Μκ. 2,12). Τὸ ρῆμα «ἐξίσταμαι» σημαίνει ἰσχυρότατη κατάπληξη, θαυμασμό, ἔκσταση, ἀκόμη καὶ διασάλευση φρενῶν λόγῳ ἐντάσεως τῆς ἐντυπώσεως<sup>56</sup>. Ἡ φράση «οὕτως οὐδέποτε εἶδαμεν ἀνήκει σὲν ἀφηγηματικὴ τεχνικὴ τῆς καθολικότητος καὶ προβάλλει ἀνάγλυφα τὸν πρωτοφανῆ χαρακτῆρα τοῦ συμβάντος. Τὸ «δοξάζειν τὸν Θεὸν» δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος ἐπιφανείας τῆς θείας δυνάμεως<sup>57</sup>, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς στρέφεται δοξολογικὰ πρὸς τὸ Θεό.

Ἡ ὅλη περικοπὴ Μκ. 2,1-12 εἶναι διαποτισμένη ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ὑπερανθρώπινης αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ ὅπως ἐκδη-

55. Γράφει ἐνδεικτικὰ ὁ Χρυσόστομος: «Ἐνταῦθα μέντοι καὶ ἕτερον σημεῖον τῆς ἑαυτοῦ θεότητος δείκνυσιν οὐ μικρὸν, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοιότητος. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι τὸ λύειν ἁμαρτήματα Θεοῦ μόνου ἐστίν· αὐτὸς δὲ οὐ λύει ἁμαρτήματα μόνον ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου ἕτερον τι ἐπιδείκνυται, ὃ Θεοῦ μόνου ἦν, τὸ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ ἀπόρρητα ἐκφέρειν. Οὐδὲ γὰρ ἐξήνεγκαν εἰς μέσον ὅπερ ἐνεόουον» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 29, Migne P.G. 57, 359). Πρβλ. Θεοφύλακτον 512, Ζιγαβηγόν 18, Δαμαλᾶν 2, 692, Τρεμπέλαν 48.

56. Πρβλ. Μκ. 3,21. Βλ. Taylor 198.

57. Pesch I, 157, Gnllka I, 101-102, Schmithals I, 154.

λώνεται στὸ θέμα τῆς ἀφέσεως ἀμαρτιῶν. Στὴν ἴδια ὁμοίως περικοπή ὑπάρχει καὶ ἓνα στοιχεῖο ποὺ συνδέεται μὲ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Εἶναι ἡ ἀντίθεση τῶν γραμματέων, ποὺ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά (Μκ. 2,6-7). Ἡ ἀντίθεση αὐτὴ εἶναι φορτισμένη μὲ ἐχθρικότητα ποὺ μὲ δυσκολία συγκρατεῖται. Ἀξίζει νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἡ πρώτη κατηγορία κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ πλευρᾶς γραμματέων καὶ Φαρισαίων ποὺ καταχωρίζει ὁ εὐαγγελιστὴς εἶναι ὅτι «βλασφημεῖ». Ἡ ἴδια κατηγορία θὰ ἐπαναληφθῆ στὸ τέλος τοῦ εὐαγγελίου ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα καὶ βάσει αὐτῆς θὰ κριθῆ ὁ Ἰησοῦς ἔνοχος θανάτου (Μκ. 15,63-64). Ὁ Μᾶρκος περιγράφει τὶς φανερώσεις τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ταυτόχρονα προειδοποιεῖ καὶ γιὰ τὸ πάθος ποῦ, ἂν καὶ μακρὰ, ρίχνει ἤδη τὴ σκιά του στὸ παρόν.

13) Μετὰ τὴ θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ ἀκολουθεῖ μιὰ σειρά γεγονότων καὶ συζητήσεων ποὺ ἐμφανίζουν πολλές ὁμοιότητες μεταξύ τους καὶ ἀνήκουν οὐσιαστικὰ στὸν ἴδιο θεματικὸ κύκλο. Περιγράφονται στίς διαδοχικὲς περικοπὲς Μκ. 2,15-17, Μκ. 2,18-22 καὶ Μκ. 2,23-28. Στίς περικοπὲς αὐτὲς ἡ ἐξουσία τοῦ Μεσσία προβάλλεται σὲ καινούργια ἐπίπεδα ἀναφορᾶς.

Ἡ σειρά εἰσαγεται μὲ τὸ περιστατικὸ τῆς κλήσεως τοῦ Λευὶ (Μκ. 2,13-14)<sup>58</sup>. Ἡ σχετικὴ ἀφήγηση εἶναι λακωνικὴ, ὅπως καὶ οἱ ἀντίστοιχες ἀφηγήσεις τῆς κλήσεως τῶν πρώτων τεσσάρων μαθητῶν (Μκ. 1,16-20). Ἐδῶ ὁμοίως ἡ φραστικὴ

58. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 2,13-14: J. Donaldson, "Called to Follow", *BibTheolBull* 5 (1975) 67-77· P. Lamarche, "L'appel de Lévi", *Christus* 23 (1976) 107-118· W. Thissen, *Erzählung der Befreiung* (1976) 54-62· J. Calloud, "Toward a structural analysis of the Gospel of Mark", *Semeia* 16 (1980) 141-160· J. Dewey, *Markan Public Debate* (1980) 79-87· E. Best, *Following Jesus* (1981) 175-180· F. J. Moloney, "The Vocation of the Disciples in the Gospel of Mark", *Salesianum* 43 (1981) 487-516.

συμπύκνωση εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη καὶ αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια τὸν τονισμὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ<sup>59</sup>. Ἔτσι, ὁ λόγος, μὲ τὸν ὅποιο ὁ Ἰησοῦς ζητεῖ ἀπὸ τὸ Λευὶ νὰ γίνῃ μαθητὴς του, εἶναι ἓνα μόνο ρῆμα καὶ μάλιστα σὲ προστακτικὴ: «ἀκολουθεῖ μοι». Ἡ αὐθεντία τοῦ Μεσσία προβάλλει μὲ μοναδικὴ ἰσχύ. Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ ἀποτέλεσμα: «καὶ ἀναστὰς (ὁ Λευὶ) ἠκολούθησεν αὐτῷ (Μκ. 2,14). Ἡ ἀμεσότητα τῆς ἀνταποκρίσεως εἶναι ἐντυπωσιακὴ καὶ ὑπογραμμίζει τὸ ριζικὸ χαρακτῆρα<sup>60</sup> τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Σὲ τελευταία ἀνάλυση ὑπογραμμίζει τὴ μοναδικὴ ἐξουσία του.

Στὸ περιστατικὸ τῆς κλήσεως τοῦ Λευὶ ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο πολὺ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἀνήκει στὴν ἴδια κατηγορία μιᾶς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Λευὶ ἦτο τελώνης καὶ μάλιστα στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἡρώδη Ἀντίπα. Τὸ τί σήμαινε ἡ λέξη τελώνης<sup>61</sup> φαίνεται ἀνάγλυφα στὴ συνέχεια τῆς περικοπῆς («μετὰ τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν», Μκ. 2,16). Καὶ ὁμοίως ἓνα τέτοιο ἀνθρώπο καλεῖ ὁ Μεσσίας γιὰ νὰ τὸν κἀνῃ στὸ μέλλον ἀπόστολό του. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πράξη τοῦ Ἰησοῦ, πράξη πρωτοφανῆ καὶ ἀπα-

59. Ἡ ἱστορία τῆς κλήσεως τοῦ Λευὶ ἔχει συμπυκνωθῆ στὸ μὴ περαιτέρω ὄχι λόγῳ ἀδιάκοπης ἐπαναλήψεώς της στὸ στάδιο τῆς προφορικῆς παραδόσεως (Taylor 199), ἀλλὰ μᾶλλον λόγῳ ἐπιβολῆς τῆς κεντρικῆς ιδέας της, ποὺ εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Μεσσία.

60. Διάφοροι ἐρμηνευτὲς παρατηροῦν σωστὰ ὅτι ἡ ἀνταπόκριση τοῦ Λευὶ εἶναι περισσότερο προχωρημένη καὶ μὲ δραματικώτερες συνέπειες ἀπὸ τὴν ἀνταπόκριση τῶν τεσσάρων πρώτων μαθητῶν (Swete 40, Taylor 203). Πρβλ. Βίκτωρα 288: «Ὁ δὲ (Λευὶ) μηδὲν ἀναμείνας καὶ καταλιπὼν ἅπαντα ἠκολούθησεν αὐτῷ· τῇ ὀξυτάτῃ πίστει φαιδρύνας τὴν ἐκλογὴν».

61. Ἀξίζει νὰ παρατεθῆ ἓνα ἐνδεικτικὸ χωρίο ἀπὸ τὸν Λουκιανό, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι στὸ δικαστήριό τοῦ Μίνωος στὸν Ἄδη ἀπροσῆγοντο ἀλύσει μακρᾶ δεδεμένοι... μοιχοὶ καὶ πορνοβοσκοὶ καὶ τελῶναι καὶ κόλακες καὶ συκοφάνται» (*Μένιππος ἢ Νεκρομαντεία* 11) Βλ. ἄλλα σχετικὰ στὸ TDNT, Vol. VIII, 88-105.

ράδεκτη για την καθιερωμένη ιουδαϊκή ευσέβεια και τὸ κρατοῦν θρησκευτικὸ ἦθος, προδίδει τὸ τεράστιο κῦρος του. Ἐδῶ ἐνεργεῖ μία ἐξουσία, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀδιανόητη ἀκόμη και για τὸν ἐπιφανέστερο νομοδιδάσκαλο τοῦ Ἰσραήλ.

Στις ἐπόμενες φάσεις τῆς ἀφηγήσεως ἔχουμε μιὰ κλιμάκωση τῆς ἐντάσεως. Ὁ Μεσσίας δὲν περιορίζεται μόνο στὴν κλήση τοῦ Λευί: Ὁ Μᾶρκος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὸ δεῖπνο ποὺ ἐπακολούθησε «πολλοὶ τελῶναι και ἁμαρτωλοὶ συνάνεικντο<sup>62</sup> τῷ Ἰησοῦ» (Μκ. 2,15). Ὁ Μεσσίας ἐνεργεῖ μὲ τρόπο ἐντελῶς ἀσύμφωνο πρὸς τὸν κώδικα συμπεριφορᾶς τῶν συγχρόνων του θρησκευτικῶν διδασκάλων. Ἡ ἀντίθεση εἶναι ὀξύτερη και ἐκφράζεται στὸ κείμενο μὲ τὴν ἐπανάληψη τοῦ ἴδιο στίχο τῆς φράσεως-κλειδιοῦ, «ἐσθίει μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν και τελωνῶν» (Μκ. 2,16), ποὺ παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦ νὰ κινῆται μὲ τρόπο ἀπαράδεκτο για τοὺς Φαρισαίους<sup>63</sup>. Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ ἔκφραση ἀσύγκριτης ὑπεροχῆς. Ἡ ὑπεροχὴ ὅμως αὐτὴ δὲν θεμελιώνεται σὲ μιὰ τυφλὴ ἢ ἐνστικτώδη ἐπαναστατικότητα. Ὁ Ἰησοῦς ἐρμηνεύει τὴ ρηξικέλευθη τακτικὴ του ὡς ἀποτέλεσμα βαθύτατης ἀγάπης και ὡς ἐκπλήρωση μιᾶς θείας ἀποστολῆς ὅπως εἶναι ἡ σωτηρία: «οὐ χρειᾶν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς» (Μκ. 2,17)<sup>64</sup>. Στὴν περίπτωσι

62. Τὸ «συνάνεικντο» δηλώνει ὅτι πρόκειται για μεγάλο δεῖπνο και σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι ἡ σχέση τῶν συνδαιτυμόνων δὲν εἶναι τυπικὴ ἀλλὰ οὐσιαστικὴ και ἐνδεικτικὴ φιλίας.

63. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ τελῶνες δὲν θεωροῦντο ἀπλῶς συνήθεις «ἁμαρτωλοὶ» ἀλλὰ και «ἀκάθαρτοι» κατὰ τὸν Μωσαϊκὸ Νόμο ἐξ αἰτίας τῶν ἐπαφῶν και τῶν συναλλαγῶν ποὺ εἶχαν μὲ εἰδωλολάτρες. Συνεπῶς για τοὺς εὐσεβεῖς Ἰουδαίους δὲν ὑπῆρχαν περιθῶρια κανενὸς εἶδους ἐπικοινωνίας σὲ κοινὸ τραπέζι.

64. Τὸ πρῶτο τμῆμα τοῦ χωρίου εἶναι παροιμιακό. Παραδείγματα ὁμοια ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλολογία βλ. στοὺς Swete 42, Lagrange 44-45. Για τὴ συσχέτισι τοῦ πρῶτου πρὸς τὸ δεύτερο μέρος τοῦ χωρίου βλ. Pesch I, 166-168, Schmithals I, 171-174.

αὐτὴ ἢ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ φαίνεται νὰ κινῆται και νὰ ἐνεργῇ πολὺ πέρα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ δεοντολογία τῶν νομοδιδασκάλων τοῦ Ἰσραήλ· εἶναι θεία ἐξουσία και ἀποβλέπει σὲ θεῖο σκοπὸ.

14) Στὴν περικοπὴ Μκ. 2,18-22<sup>65</sup> περνοῦμε σὲ ἄλλη πλευρὰ ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὴ τὴ φορὰ πρόκειται για ἓνα θέμα τοῦ θρησκευτικοῦ νόμου, τὴ νηστεία. Σύμφωνα μὲ τὴ διήγησι τοῦ Μάρκου, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ τῶν Φαρισαίων και οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ νήστευαν<sup>66</sup>, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ δὲν νήστευαν (Μκ. 2,18). Γι' αὐτὸ και ὁ τελευταῖος τίθεται ὑπὸ κατηγορία, διότι προφανῶς αὐτὸς ἦτο ὑπεύθυνος για τὴν τακτικὴ τῶν μαθητῶν του. Ἦδη τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Μεσσίας τολμᾷ νὰ ἀψηφᾷ και νὰ καταργῇ στὴν καθημερινὴ πράξι τίς νηστευτικὲς συνήθειες και διατάξεις τῶν πανισχύρων θρησκευτικῶν κύκλων τῆς Παλαιστίνης, ὑποδηλώνει τὴ μοναδικὴ ἐξουσία του<sup>67</sup>. Ἄλλ' ἢ αὐθεντία τοῦ Μεσσία δὲν ἀναφέρεται μόνο στὴν ὑπέρβασι

65. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 2,18-22: A. Kee, "The Question about Fasting", *NovTest* 11 (1969) 161-173· F. Hahn, "Die Bildeworte vom neuen Flicken und vom jungen Wein", *EvangTheol* 31 (1971) 357-375· J. A. Ziesler, "The Removal of the Bridegroom", *NTStud* 19 (1973) 190-194· P. Trudinger, "The Word on the Generation Gap", *BibTheolBull* 5 (1975) 311-315· W. Thissen, *Erzählung der Befreiung* (1976) 63-69· J. Dewey, *Markan Public Debate* (1980) 88-93· P. J. Maartens, "Mk. 2,18-22: An Exercise in Theoretically-founded Exegesis", *Scriptura* (Stellenbosch, S. Africa) 2 (1980) 1-54.

66. Τὸ κείμενο δὲν διευκρινίζει για ποιά ἀκριβῶς νηστεία πρόκειται. Ἄλλωστε ἐδῶ τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι αὐτό. Ἐτσι ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν προχωρεῖ σὲ λεπτομερεῖς καθορισμοὺς.

67. Ὁ J. Ziesler, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 192-194, προσάγει ἀξιόπρῶσεκτα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι στὸ Μκ. 2,18-22 τὸ κύριο θέμα εἶναι ἡ ἀπόρριψι ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ τῆς φαρισαϊκῆς παραδόσεως περὶ νηστείας.

τῆς νηστευτικῆς πράξεως. Ὁ Ἰησοῦς τοποθετεῖ τὸ θέμα τῆς νηστείας σὲ καινούργια θεωρητικὴ βάση. Οἱ μαθηταὶ του θὰ νηστεύουν «ὅταν ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος»<sup>68</sup>, διότι «ὅσον χρόνον ἔχουσι τὸν νυμφίον μετ' αὐτῶν, οὐ δύνανται νηστεύειν» (Μκ. 2,19-20). Μιὰ τέτοια θεωρητικὴ θέση εἰσάγει τὴν πρωτάκουστη ἀποψη ὅτι ἀπὸ τὸ χρονικὸ αὐτὸ σημεῖο καὶ ἐξῆς τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς νηστείας ἐντοπίζονται, περιορίζονται καὶ ἐξαντλοῦνται στὸ πρόσωπο τοῦ Μεσσία-Νυμφίου<sup>69</sup>. Ἡ ἀποψη αὕτη εἰσηγεῖται οὐσιαστικὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ Μεσσία «εἰς τόπον Θεοῦ» καὶ διακηρύσσει ἄμεσα τὴ δυνατότητά του νὰ ἐνεργῆ καὶ νὰ νομοθετῆ ὅπως ὁ Θεός.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὰ δύο παραβολικὰ λόγια ποὺ ἐπισυνάπτονται περὶ «ράκους ἀγνάφου» καὶ περὶ «οἴνου νέου» (Μκ. 2,21-22). Σωστά ἔχει παρατηρηθῆ ἀπὸ τοὺς ἐρμηνευτὲς ὅτι ἐδῶ ἀντικρύζουμε μιὰ χαρακτηριστικὴ φανέρωση τοῦ ἐπαναστατικὰ νέου ποὺ ὑπάρχει στὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ<sup>70</sup>. Πίσω ὅμως ἀπὸ τὸ ἐπαναστατικὰ καινούργιο τῆς διδασκαλίας του προϋποτίθεται ἡ ὑπερφυσικὴ δυνάμη του.

15) Ἡ τρίτη περικοπὴ τῆς σειρᾶς Μκ. 2,15-17, Μκ. 2,18-22 καὶ Μκ. 2,23-28 χαρακτηρίζεται ἀπὸ στενὴ μὀρφολογικὴ καὶ θεματικὴ συγγένεια πρὸς τὶς δύο προηγούμενες. Καὶ ἐδῶ ἔχουμε (α) ἓνα βασικὸ γεγονός ἀσύμφωνο πρὸς τὴν κρατοῦσα θρησκευτικὴ πράξη· (β) τὴ σχετικὴ ἀντίδραση τῶν Φαρι-

68. Ἡ πλειονότης τῶν ἐρμηνευτῶν συμφωνεῖ ὅτι στὸ Μκ. 2,19-20 ἡ λέξη νυμφίος χρησιμοποιεῖται μὲ μεσσιανικὴ ἔννοια. Βλ. ἐκτενῆ συζήτηση στὸν Taylor 210-211. Ὁ Pesch I, 173 νομίζει ὅτι ἡ μεσσιανικότης σχετίζεται πρὸς τὸν γάμο ὡς σύμβολο τῆς μεσσιανικῆς ἐποχῆς σωτηρίας (πρβλ. καὶ Schmithals I, 176-177, Montague 38).

69. Πρβλ. Pesch I, 173.

70. Taylor 212-213. Πρβλ. καὶ Δαμαλᾶν 2, 721, Schweizer 69, Achtemeier 53.

σαίων· (γ) τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἀντίδραση αὐτή, μιὰν ἀπάντηση ποὺ ἀποκαλύπτει καὶ πάλι τὴ θεία ἐξουσία του.

Τὸ εἰδικὸ θέμα ποὺ τίγεται στὸ Μκ. 2,23-28<sup>71</sup> εἶναι ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου. Οἱ Φαρισαῖοι κατηγοροῦν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ, διότι σὲ ἡμέρα Σαββάτου κόβουν στάχυα, προφανῶς γιὰ νὰ κορέσουν τὴν πείνα τους, ἀνοίγοντας ἔτσι δρόμο στὰ σπαρμένα χωράφια<sup>72</sup>. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Μεσσία δικαιώνει τὴν πράξη τῶν μαθητῶν μὲ τρία ἐπιχειρήματα. Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὸ παράδειγμα τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν συντρόφων του «ἐπὶ Ἀβιαθάρ ἀρχιερέως» (Μκ. 2,25-26). Τὸ παράδειγμα δὲν χρησιμοποιεῖται μόνο ὡς ἱστορικὸ προηγούμενο. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι στὴν περίπτωσή αὐτὴ μνημονεύεται ὁ Δαυὶδ, ποὺ συνδέεται ἄμεσα πρὸς τὸ Μεσσία. Ἐπομένως ὁ παραλληλισμὸς ἐλκύει ἀμέσως τὴν προσοχὴ στὴν εἰδικὴ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν μεσσιανικότητά του.

Τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς ἀντικρούει τὶς κατηγορίες τῶν Φαρισαίων, συνιστᾷ ἐπαναστατικὴ τοποθέτηση τοῦ ὅλου θέματος τοῦ Σαββάτου: «καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (Μκ. 2,27). Τὸ λόγιό αὐτὸ εἰσάγει γιὰ πρώτη φορὰ στὸ χῶρο τοῦ Ἰσραὴλ μιὰ καινούργ-

71. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 2,23-28: E. Delébeque, "Les épis égrenés dans les Synoptiques", *Revue des Etudes Grecques* (Paris) 88 (1975) 133-142· B. Jay, "Jésus et le sabbat", *EtudThéolRel* 50 (1975) 65-68· W. Thissen, *Erzählung der Befreiung* (1976) 70-73· A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (Minneapolis: Augsburg, 1979) 111-114· W. Schottroff· W. Stegemann, *Der Gott der kleinen Leute* (München, 1979) 58-70· J. Dewey, *Markan Public Debate* (1980) 94-99· F. Neiryck, *Evangelica. Collected Essays* ed. by F. van Segbroeck (Leuven: Univ. Press, 1982) 637-680.

72. Ἡ κατηγορία εἶναι εἰδικὴ καὶ σχετίζεται μὲ διάταξη τῆς Π. Διαθήκης ποὺ ἀπαγόρευε σπορὰ καὶ θερισμὸ τὸ Σάββατο (Ἐξὸδ. 34,21).



για διδασκαλία με βάση τὴν προτεραιότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι ἔστω καὶ τῆς ἱερώτατης ἡμέρας<sup>73</sup>. Παρόμοιες ριζικὲς ἀναθεωρήσεις ἀξιολογήσεως προτεραιοτήτων εἶναι ἀπραγμα- τοποιήτες χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ θεοῦ κύρου.

Τὸ τρίτο ἐπιχείρημα εἰσάγεται σὲ μορφή συμπεράσμα- τος, μετὰ τὸ ὁποῖο κλείνει ἡ ἀφήγησις: «ὥστε κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου» (Μκ. 2,28). Τὸ χωρίο αὐτὸ δημιουργεῖ δυσχέρειες ἐρμηνευτικὲς, ἀλλὰ τὸ πιὸ πιθανὸ νόημά του εἶναι ἡ κυριότητα τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ Σαββά- του<sup>74</sup>. Συνεπῶς ἡ κατάλυσις τῆς ἀργίας τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἀπὸ τοὺς μαθητάς, πέρα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο λόγο, στηρίζεται στὴν ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ. Μετὰ τὴν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ, ποὺ νομοθέτησε τὴν τήρησις τοῦ Σαββάτου, παραλληλιζέται τώρα ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἐπιτρέπει τὴν κατάλυσή της. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ὑπονοούμενη σύγκρισις προβάλλει τὴν αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ ὡς ταυτόσημη μετὰ τὴν αὐθεντία τοῦ Θεοῦ<sup>75</sup>.

73. Τὸ συγγενὲς σχόλιο τοῦ Ραββὶ Συμεὼν μὲν Μενάσσα στὸ χωρίο Ἐξόδ. 31,14 «τὸ Σάββατο δόθηκε σὲ σᾶς, δὲν δοθήκατε σεῖς στὸ Σάβ- βατο» (Billerbeck II, 5) εἶναι πιθανῶς ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴν Κ. Διαθήκη. Ὁ Μενάσσα ἐξῆσε στὸ τέλος τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος. Ἄλλωστε ἐνοεῖ τοὺς Ἰσραηλίτες καὶ ὄχι γενικὰ τὸν ἄνθρωπο. Πρβλ. καὶ Swete 49, Taylor 218-219, Pesch I, 184-185, Schmithals I, 186-189.

74. Παρατηρεῖ ἐνδεικτικὰ ὁ Lohmeyer, 66: «Μὲ τὴ λέξη "κύριος" νοεῖται ὅτι ἡ ἐντολὴ περὶ Σαββάτου παίρνει τὴν ἀξία καὶ ἰσχύ της πρωτίστως διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς μπορεῖ νὰ τὴν ἐπικυρώσῃ ἢ νὰ τὴν ἀπορρίψῃ». Πρβλ. A. Hultgren, Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 111-114, J. Dewey, Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 98-99, M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 99-102, C. F. Evans, *The Beginning of the Gospel* (1968) 65.

75. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Βίκτωρ 292: «οὐκ ἐξεστι, λέγουσιν (οἱ Φαρισαῖοι), πρὸς τὸν ἄπασαν ἐξουσίαν ἔχοντα καὶ τοῖς ἰδίοις παρέ- χοντα: οὐκ οἰδότες ὅτι νομοθέτου νόμος οὐ κρατεῖ, οὐδ' ἔστι τι καθάπαξ ὃ μὴ ἐξεστι βασιλεῖν». Πρβλ. Δαμαλᾶν 2, 865-866, R. Martin, *Mark* (1972) 132, καὶ Achtemeier 54: «Τὸ κείμενο τονίζει τὴ σπουδαιότητα τοῦ Ἰησοῦ, ὃ ὁποῖος ὡς Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι (ὅπως ὁ Θεός!) Κύριος τοῦ

Ἡ ἀνάλυσις τῶν τριῶν περικοπῶν, ποὺ συνθέτουν τὴ γενικώτερη ἐνότητα Μκ. 2,13-28, ἔδειξε τὸν προχωρημένο βαθμὸ στὸν ὁποῖο τὰ κείμενα αὐτὰ προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Μεσσία. Στὰ ἴδια ὁμως κείμενα μποροῦν νὰ ἀνιχνευθοῦν μετὰ εὐχέρεια καὶ στοιχεῖα ποὺ ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τοῦ πάθους του.

Ἔτσι σὲ ὅλα τὰ ἐπεισόδια παρατηροῦνται συγκρούσεις πρὸς τὸν Ἰησοῦ διαποτισμένες μετὰ ἓνα πνεῦμα ἐχθρότητος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κρυφθῇ ἢ νὰ περισταλῇ. Οἱ ἀντίπαλοι ἀνήκουν στὸν εὐρύτερο κύκλο τῶν Φαρισαίων. Τὸ στοιχεῖο τοῦ πάθους ἐγκτεῖται ὄχι μόνον στὴν ἀντίθεση πρὸς τὸ σωτήριο ἔργο τοῦ Μεσσία, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι ἡ ἀντίθεση προέρχεται ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς ὁδηγοὺς τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα προ- βάλλεται ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ. Μιὰ ἰδιαίτερη ἀπόχρωσις ὀδυνηρότητος φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ στὴν κοινὴ ἀναφορὰ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου καὶ τῶν μαθητῶν τῶν Φαρισαίων στὸ ζήτημα τῆς νηστείας. Ἄν οἱ μαθηταὶ τοῦ Προδρόμου συμμερίζονται<sup>76</sup> τὰ αἰσθήματα τῶν μαθητῶν τῶν Φαρισαίων ἐναντίον τοῦ Μεσσία τότε αὐτὸ πρέπει νὰ ἀπο- τελεῖ μιὰ πρόσθετη πηγὴ πόνου γιὰ τὸν Ἰησοῦ.

Τὸ σαφέστερο ἴσως στοιχεῖο πάθους βρίσκεται στὴν πρόρρησις, «ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ» (Μκ. 2,20). Ἡ ἔκφρασις «ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν» θυμίζει τὴ φράσις τοῦ Ἡσαΐα «ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ» (Ἡσ. 53,8), ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ «παιδὸς» Κυρίου. Ἄσχετα ὁμως ἀπὸ τὸν παραλληλισμὸ αὐτό, τὸ

Σαββάτου. Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι σαφὲς μαρτυρία τῆς ὑψηλῆς Χριστολο- γίας τοῦ Μάρκου.

76. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ βεβαιότητα, διότι δὲν γνωρί- ζουμε μετὰ ἀκρίβεια τὸ ὑποκείμενο τῶν ρημάτων ἀκαὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐτῶν» (Μκ. 2,18).

χωρίο τοῦ Μάρκου κάνει σαφῆ λόγο γιὰ κάτι τρομακτικό πού θὰ συμβῆ στοῦ Μεσσία, κάτι πού θὰ γεννήσῃ τόση θλίψη ὥστε ἡ νηστεία νὰ ἀποβῆ μέρος τῆς καὶ ἔκφρασή τῆς. Εἶναι εὐλογο νὰ ἐρμηνεύσῃ κανεὶς τὸ Μκ. 2,20 σὰν μιὰ σαφῆ παραπομπή στη θανάτωση τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ μεταβολὴ μάλιστα τοῦ «ἡμέραι» σὲ «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ» στοῦ δευτέρου μέρους τοῦ χωρίου, δείχνει μιὰ εἰδικὴ ὀριακὴ ἡμέρα κορυφώσεως τῆς ὀδύνης. Καὶ τέτοια εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ Μεσσία.

16) Μὲ τὴν πρώτη περικοπὴ τοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 3,1-6)<sup>77</sup> συμπληρώνεται ἕνας κύκλος ἀφηγήσεων, πού ἐξιστοροῦν συζητητικὲς συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Φαρισαίων. Στὴν περικοπὴ αὐτὴ ἡ σύγκρουση ἔχει ὡς θέμα πάλι τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου. Ἄφορμὴ εἶναι ἡ θεραπεία ἑνὸς ἀνθρώπου «ἐξηραμμένην ἔχοντος τὴν χεῖρα» (Μκ. 3,1).

Καὶ ἐδῶ ἡ ἀφήγησις προβάλλει τὴ μοναδικὴ ἐξουσία τοῦ Μεσσία. Ὁ πρῶτος σχετικὸς ὑπαινιγμὸς γίνεται μὲ τὴν πρωτοβουλία πού παίρνει ὁ Ἰησοῦς νὰ θέσῃ ἕνα ἀμείλικτο ἐρώτημα-δίλημμα στοὺς Φαρισαίους. Ἡ πρωτοβουλία προϋποθέτει γνώση τῶν διαλογισμῶν τους, παρόμοια μὲ ἐκείνη τοῦ Μκ. 2,8 καὶ συνεπῶς ὑποβάλλει τὴν ἰδέα μιᾶς ὑπερφυσικῆς πνευματικῆς διορατικότητος. Ἡ ἰδέα αὐτὴ τονίζεται στὴ συνέχεια μὲ τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰησοῦς λυπήθηκε βαθεῖα «ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν» (Μκ. 3,5). Ἡ τελευταία φράσις δείχνει πολὺ προχωρημένη κατάσταση πνευματικῆς σκληρύνσεως τῶν Φαρισαίων. Τὸ μόνο ὅμως στοιχεῖο τῆς

77. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στοῦ Μκ. 3,1-6: L. Schenke, *Die Wundererzählungen* (1974) 161-172· W. J. Bennett Jr., "The Herodians of Mark's Gospel", *NovTest* 17 (1975) 9-14· C. Dietzfelbinger, "Vom Sinn der Sabbathheilungen Jesu", *EvangelTheol* 38 (1978) 281-298· A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 82-84· J. Dewey, *Markan Public Debate* (1980) 100-106.

ἀφηγήσεως πού ἐξηγεῖ τὴν αὐστηρὴ αὐτὴ κρίσις εἶναι τὸ ὅτι οἱ Φαρισαῖοι δὲν ἀπήντησαν στοῦ ἐρώτημα τοῦ Ἰησοῦ. Ἀλλὰ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ γιὰ τὴ διάγνωσις μιᾶς τόσο βαθειᾶς καὶ σύνθετης καταστάσεως ὅπως ἡ «πώρωσις τῆς καρδίας». Καὶ πάλι ὑπονοεῖται ἡ ἀνάγκη-προϋπόθεσις ὑπερφυσικῆς γνώσεως γιὰ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ προχωρημένη διάγνωσις.

Ὡρισμένοι ἐρμηνευτὲς εἶδαν σὰν ἔκφρασις τῆς θείας μεγαλειότητος τοῦ Ἰησοῦ τὸ σχόλιο τοῦ Μάρκου «καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς...» (Μκ. 3,5)<sup>78</sup>. Ἡ ἀποψη αὐτὴ εἶναι δικαιολογημένη, ἐν ὄψει καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν γεγονότων στὸν ἴδιο στίχο: «λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· ἔκτεινον τὴν χεῖρα. Καὶ ἐξέτεινεν, καὶ ἀπεκατεστάθη». Ἐδῶ φανερώνεται καὶ πάλι ἐμφαντικὰ ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ. Τὸ θαυμαστὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπεμβάσεώς του ἀποδεικνύει ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ του ἔναντι τῶν Φαρισαίων στοῦ θεωρητικὸ ζήτημα περὶ Σαββάτου.

Ἡ διήγησις ὅμως τοῦ Μκ. 3,1-6 ἐνῶς ὑποβάλλει καὶ κατοχυρώνει σὲ κάθε βῆμα τὴ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ, δημιουργεῖ παράλληλα μιὰ σαφῆ εἰκόνα γιὰ τὸ ἀναπόφευκτο βίαιο τέλος. Ἐτσι ἀποβαίνει ἡ πρώτη περικοπὴ τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, στὴν ὁποία ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἔχει καθορίσει ἀποφασιστικὰ οὐσιώδεις πλευρὲς τοῦ κειμένου.

Μιὰ ἀρχικὴ σαφὴς νύξις γίνεται στὴν εἰσαγωγικὴ τοποθέτησι τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ἰησοῦ: «Καὶ παρετήρουν αὐτὸν εἰ τοῖς Σάββασιν θεραπεύσει αὐτόν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ» (Μκ. 3,2). Ἡ ἐχθρότητα εἶναι ἀπροκάλυπτη. Τὸ ρῆμα «κατηγορεῖν» σὲ πανομοιότυπη φράσις θὰ χρησιμοποιοῦν ἀπὸ τὸ Μᾶρκο μόνο σὲ μιὰ ἀκόμη περίστασις, στὴ δίκη τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου (Μκ. 15,3-4), καὶ ἐκεῖ ἡ κατηγορία θὰ ὀδηγήσῃ σὲ θανατικὴ καταδίκη. Ἡ χρῆσις στοῦ Μκ. 3,2 τῆς ἐκφράσεως «κατηγορήσωσιν αὐτοῦ», πού προέρχεται ἀπὸ τὸν

78. Α.χ. ὁ Lohmeyer, 69-70.

κύκλο τῶν διηγήσεων τῶν παθῶν, ἀποτελεῖ εὐδιάκριτο προανάρχρυσμα τῶν ὀδυνηρῶν καταστάσεων πού θά ἀκολουθήσουν.

Στοὺς ἐπομένους στίχους, ἡ ἔνταση καὶ ἡ ἀπόσταση μεταξύ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀντιπάλων του μεγαλώνει καὶ τὸ χάσμα γίνεται ἀγεφύρωτο. Ἡ ὀρολογία ἀποκτᾶ πρωτοφανῆ ὀξύτητα: «μετ' ὀργῆς», «συλλυπούμενος», «πώρωσις καρδίας» (Μκ. 3,5)<sup>79</sup>. Ἡ μεγάλη ἔνταση προειδοποιεῖ γιὰ τὴν κυοφορούμενη κλιμάκωση καὶ τὴν τελικὴ θανάσιμη ἀναμέτρηση πού θά καταλήξῃ στὸ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ προαναγγέλλεται στὴν κατακλιεῖδα τῆς περικοπῆς: «Καὶ ἐξεληθόντες οἱ Φαρισαῖοι εὐθύς μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν συμβούλιον ἐδίδουν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν» (Μκ. 3,6).

Τὸ χωρίο τοῦτο ἐνσωματώνει βασικὰ στοιχεῖα τοῦ πάθους. Ἐπισημαίνουμε τέσσερα:

α) Ἡ συνωμοσία ἐναντίον τοῦ Μεσσία δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀμφιβολίες ἢ ἀναβολές. Εἰσέρχεται στὴν τελικὴ τῆς φάση «εὐθύς»<sup>80</sup>. Ἡ καταδίκη ἀποφασίζεται ἀμετάκλητα, ἀμέσως μετὰ τὸ ἐπεισόδιο τῆς συναγωγῆς.

β) Ἡ ἀπόφαση ἐξοντώσεως τοῦ Ἰησοῦ λαμβάνεται ἀπὸ ἐχθρικές μεταξύ τους ὀμάδες, ὅπως ἦταν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Ἑρωδιανοί<sup>81</sup>, σὲ εἰδικὴ σύσκεψη. Ἦδη ἔχει ἐπισημανθῆ τὸ

79. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι στίς παράλληλες ἀφηγήσεις Μτ. 12,9-14 καὶ Λκ. 6,6-11 δὲν ὑπάρχει ἡ ὀξύτατη αὐτὴ ὀρολογία. Πρβλ. J. Dewey, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 103-105.

80. Τὸ «εὐθύς» ἐδῶ δὲν εἶναι τὸ συνδετικὸ-παρατακτικὸ «εὐθύς» ἢ «καὶ εὐθύς» (Μκ. 1,21-23), ἀλλὰ τὸ καθαρὰ χρονικὸ ἐπίρρημα πού σημαίνει ἀμέσως. Βλ. Blass-Debrunner-Funk, *A Greek Grammar of the New Testament* (Chicago: 1961) 55.

81. Οἱ Ἑρωδιανοὶ δὲν ἦταν θρησκευτικὴ ὀμάδα. Ἔτσι χαρακτηρίζονταν οἱ ὑποστηρικτὲς ἢ φίλοι τοῦ Ἡρώδη. Πιθανῶς εἶναι οἱ ἴδιοι μετὰ ἐκείνους πού στὸν Ἰώσηπο ὀνομάζονται «οἱ τὰ Ἡρώδου φρονούντες» (Ἰουδ. Ἀρχαιολ. XIV, 450, Loeb Josephus VII, 68ῶ). Ἀσχετῶς τῆς

παράδοξο μιᾶς τέτοιας συνεργασίας. Δὲν εἶναι ὁμῶς ἡ πρώτη φορά στὴν ἱστορία πού ἐχθρικές μεταξύ τους ὀμάδες συμμαχοῦν μετὰ σκοπὸ νὰ ἐξολοθρεύσουν ἓνα κοινὸ ἀντίπαλο. Ἡ συμπόρευση Φαρισαίων καὶ Ἑρωδιανῶν φανερώνει τὸ μέγεθος τοῦ μίσους κατὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐτερογενεῖς θρησκευτικοὶ καὶ πολιτικοὶ παράγοντες συγκλίνουν ἀδυσώπητα πρὸς τὸ ἴδιο σημεῖο.

γ) Ἡ συνωμοσία κατὰ τοῦ Χριστοῦ γίνεται μετὰ σχεδιασμὸ καὶ ὀργάνωση ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ φράση «συμβούλιον ἐδίδουν κατ' αὐτοῦ»<sup>82</sup>. Ἡ θανάτωσή του δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα στιγμιαίας παράφορᾶς ἢ ἐνστικτώδους τυφλῆς ἀντιδράσεως, ἀλλὰ μελετημένου σχεδίου πού ἀρχίζει νὰ καταστρώνεται πολὺ νωρίς.

δ) Ἡ σύμπραξη Φαρισαίων καὶ Ἑρωδιανῶν δὲν ἀποβλέπει σὲ ἀπλῆ δυσφήμιση ἢ ἐκφοβισμό τοῦ Ἰησοῦ ὥστε νὰ παύσῃ τὴ δράση του, ἀλλὰ στὴν ἐκτέλεσή του: «ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν». Τὸ «ἀπολέσωσιν»<sup>83</sup> εἶναι συνώνυμο τοῦ «φονεύσωσιν» ἢ «θανατώσωσιν» καὶ χρησιμοποιεῖται ὅπως ἀκριβῶς στὸ Μκ. 11,18.

Ἡ ὕπαρξη τῶν παραπάνω τεσσάρων στοιχείων ἀποδεικνύει ὅτι τὸ χωρίο Μκ. 3,6 ἔχει γραφῆ μετὰ σαφῆ προοπτικὴ τὸ πάθος, πού ἔχει ἐπηρεάσει βαθεῖα ἀκόμη καὶ τὴν ὀρολογία.

Ὀρισμένοι ἐρμηνευτὲς ἔχουν θεωρήσει ὡς παράδοξο τὸ ὅτι ἡ διαυγῆς αὐτὴ Χριστολογία τοῦ πάθους ἐμφανίζεται

πραγματικῆς τους ταυτότητος, σημασία ἐδῶ ἔχει ἡ συμμαχία τους μετὰ τοὺς Φαρισαίους ὅπως σημειώνει ὁ W. J. Bennett (*Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 13-14).

82. Ἡ ἔκφραση «συμβούλιον ἐδίδουν» εἶναι ἀπαξ λεγόμενον καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ «συμβούλιον ἐποίουν» ἢ τὸ «συμβούλιον ἐτοιμάσαντες» (Μκ. 15,1).

83. Βλ. λέξη στὸν Bauer 94. Πρβλ. καὶ Χρυσόστομον (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὀμιλ. 39, 1, Migne P.G. 57, 434): «Ὅτε δὲ τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν ἐξέτεινε καὶ διώρθωσε, τότε οὕτως ἐξεθριώθησαν, ὡς καὶ περὶ σφαγῆς αὐτοῦ βουλευέσθαι καὶ ἀναιρέσεως».

τόσο νωρίς στὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιο<sup>84</sup>. Ἐν τούτοις αὐτὴ ἢ πρωιμότητα δικαιολογεῖται ἀπὸ τὶς συγκρούσεις ποὺ ἔχουν προηγηθῆ καὶ περιγραφῆ στὸ Μκ. 2<sup>85</sup>. Ἴσως ὁμως δικαιολογεῖται περισσότερο ἢ μᾶλλον ἀποκαλύπτει τὶς χριστολογικὲς προϋποθέσεις τοῦ Μάρκου. Στὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τοῦ εὐαγγελίου, ἀκόμη καὶ στὸ Μκ. 3,1-6, ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ ὁποῖα δεσπόζει, εἶναι μιὰ εἰκόνα ἐξουσίας, αὐθεντίας, θείας δυνάμεως πολλαπλᾶ ἐνεργοῦ. Τώρα, στὸ Μκ. 3,6, ὑπενθυμίζεται ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος Χριστός, ἤδη στὴν ἀφετηρία τῆς δράσεώς του, ἔχει προγραφῆ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, καὶ συμπορεύεται μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς ἐκτελέσεώς του<sup>86</sup>. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους δὲν ἐπιτρέπει μιὰ μονομερῆ καὶ ἀποκλειστικὴ ἀνάπτυξη τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Στὸ Μκ. 3,6 ἀκούεται πολὺ καθαρὰ ἡ προειδοποίηση ὅτι σὲ κάποιον σημεῖο τῆς πορείας τοῦ Ἰησοῦ παραδοκεῖ ὁ βίαιος θάνατος, τὸν ὁποῖο προετοιμάζουν συγκεκριμένους ἀνθρώπινες ὁμάδες. Ἔτσι ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας δὲν καταλήγει σὲ θριαμβολογία.

84. Στὸν Ματθαῖο τὸ ἀντίστοιχο ἐπεισόδιο εἶναι στὸ δωδέκατο κεφάλαιο (12,9-14). Στὸν Λουκᾶ εἶναι μὲν στὸ ἕκτο (6,6-11) ἀλλὰ χωρὶς τὸ «ἀπολέσωσι».

85. Ὁ P. M. Beernaert, "Jésus controversé", *NouvRevThéol* 95 (1973) 129-149, ἀναλύει τὴν οὐσία τῶν συγκρούσεων, τὸν ἀκραῖο τους χαρακτήρα καὶ τὴ φυσικὴ τους κατάληξη στὸ Μκ. 3,6 μὲ βᾶση τὶς χριστολογικὲς προϋποθέσεις τοῦ Μάρκου.

86. Βλ. σχετικὴ συζήτηση στὸ Lagrange 60, γιὰ τὸν τελεσίδικον καὶ ἀκραῖον χαρακτήρα τῆς ἀποφάσεως τῶν Φαρισαίων - Ἡρωδιανῶν.

## 2. Ἡ δεύτερη φάση φανερώσεων τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 3,7-6,6)

1) Μὲ τὴν περικοπὴ Μκ. 3,7-12<sup>87</sup> φθάνουμε σὲ μιὰ νέα ἐνότητα τοῦ εὐαγγελίου. Οἱ ἀφηγήσεις ποὺ ἀκολουθοῦν προωθοῦν καὶ διευρύνουν τὴ χριστολογικὴ ἀντίληψη τῆς ἐξουσίας. Τὸ συγκεκριμένο κείμενο Μκ. 3,7-12 ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος συνοπτικῆς γενικῆς διηγήσεως, διαποτισμένης ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ.

Ἡ ἰδέα αὐτὴ ὑποβάλλεται ἀπὸ τὴν πληροφορία γιὰ τὴ συρροὴ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων σὲ κάθε σημεῖο ἐμφάνισης τοῦ Ἰησοῦ<sup>88</sup>. Δυὸ φορές χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος «πλήθος πολὺ». Οἱ μαθηταὶ παίρνουν ἐντολὴ νὰ ἔχουν μονίμως ἔτοιμο ἓνα πλοῖαριο «διὰ τὸν ὄχλον, ἵνα μὴ θλίβωσιν αὐτόν» (Μκ. 3,9)<sup>89</sup>, ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ συνωστισμὸς ἦτο ἀφόρητος. Ὁ Μάρκος σημειώνει ὅτι ὁ συναγερμὸς αὐτὸς τοῦ λαοῦ ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν θαυμαστῶν ἔργων (Μκ. 3,8) καὶ ἰδιαίτερα τῶν θεραπειῶν. Τὴν ζωηρότητα τῶν σκηνῶν ἀπεικονίζει ἔξοχα ἡ σχετικὴ εἶδηση: «πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἄψωνται ὅσοι εἶχον μᾶστιγας» (Μκ. 3,10). Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς τοῦ εὐαγγελιστοῦ δη-

87. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 3,7-12: L. E. Keck, "Mark 3,7-12 and Mark's Christology", *JournBibLit* 84 (1965) 341-358· T. A. Burkill, "Mark 3,7-12 and the alleged Dualism in the Evangelist's Miracle Material", *JournBibLit* 87 (1968) 409-417· W. Egger, "Die Verborgenheit in Mk. 3,7-12", *Biblica* 50 (1969) 466-490· T. Snoy, "Les miracles dans l'évangile de Marc", *RevThéolLouv* 4 (1973) 73-95· C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 73-104.

88. Ἡδη ἔχουμε ἐπισημάνει τὸν χαρακτηριστικὸ αὐτὸ τύπο πληροφορίας στὶς περικοπὲς Μκ. 1,32-34, Μκ. 2,1-12 κ.ά. Πρβλ. W. Egger, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 478-481, W. Kelber, *Mark's Story of Jesus* (1979) 25-26.

89. «Καὶ μόνο τὸ γεγονός ὅτι τὸ πλοῖαριο ἦτο σὲ ἐπιφυλακῆ προβάλλει ἀνάγλυφα τὴ δυναμικὴ ἰσχύ τοῦ Ἰησοῦ ποὺ θέτει τὰ πάντα σὲ κίνηση» (Schweizer 79).

μιουργοῦν ἀμέσως τὴν ἐντύπωση τῆς ζωτικῆς εὐεργετικῆς δυνάμεως ποὺ διέθετε σὲ ἀνεξάντλητα ἀποθέματα ὁ Χριστός.

Τὴν ἴδια ἐντύπωση ἐνισχύουν καὶ οἱ πολλὲς γεωγραφικὲς ἐνδείξεις τῶν στίχων Μκ. 3,7-8. Ἐδῶ ἀναφέρεται ἀξιοπρόσεκτος ἀριθμὸς ποικίλων περιοχῶν ἀπὸ τῆ νοτιώτατη Ἰουμαία μέχρι τῆ βορειοδυτικῆ Τύρο καὶ Σιδῶνα καὶ τὴν «πέραν τοῦ Ἰορδάνου» Περαιά. Γιὰ πρώτη φορὰ μνημονεύονται καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ γεωγραφικὸς κατάλογος περιλαμβάνει ὀλόκληρη τὴν Παλαιστίνη μὲ τὸ διαφοροποιημένο κατὰ διαμερίσματα πληθυσμὸ τῆς καὶ αὐτόματα προβάλλει ἐναργῆ τὴν εἰκόνα μιᾶς γενικώτερης κινητοποιήσεως ποὺ προκλήθηκε ἀπὸ τὰ θαυμαστά ἔργα τοῦ Ἰησοῦ<sup>90</sup>. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχουμε καὶ ἓνα ὑπαινιγμὸ γιὰ μιὰ πρώτη ἀναγνώριση τῆς αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἀπὸ μὴ Ἰουδαίους.

Ἡ σαφέστερη ὁμοῦ ἀναγνώριση τῆς θείας αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα (Μκ. 3,11-12). Τὸ κείμενο εἶναι ἰδιαίτερα ἐμφαντικό. Τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα ὅταν ἀντικρύζουν τὸ Χριστὸ «προσπίπτουσιν αὐτῷ» γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν ἀπόλυτη ὑποταγὴ τους στὴ θεία ἐξουσία του. Συγχρόνως προβαίνουν σὲ μιὰ πλήρη ὁμολογία ποὺ διατυπώνουν μὲ στεντόρεια φωνή («ἐκραζον λέγοντα»): «σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Ἡ ὁμολογία ἰσοδυναμεῖ μὲ παραδοχὴ τῆς θείας υἰότητος τοῦ Ἰησοῦ, τῆς θείας δυνάμεώς του, ὅπως ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὴ σύγκριση συγγενῶν φραστικῶν παραλλαγῶν στὸ Μᾶρκο<sup>91</sup>. Καὶ ἔχει πρόσθετη βαρύτητα διότι δὲν εἶναι θεωρητικὴ ἀλλὰ συνοδεύεται ἀπὸ πλήρη ὑποταγὴ.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐπιτρέπει στὰ πονηρὰ πνεύματα νὰ γνωστοποιήσουν τὴ θεία ταυτότητά του: «πολλὰ ἐπε-

90. Πρβλ. Schweizer 79, Gnllka I, 134.

91. Λ.χ. Μκ. 5,7· 14,61· 15,35. Πρβλ. καὶ Μκ. 1,11· Μκ. 9,7. Βλ. Taylor 228, Schweizer 80.

τίμα αὐτοῖς ἵνα μὴ αὐτὸν φανερὸν ποιήσωσιν» (Μκ. 3,12). Προφανῶς διότι ἀπορρίπτει καὶ τὴν ἀκούσια ἔστω συμβολὴ τους στὸ ἔργο του, ὅπως συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση Μκ. 1,34. Πιθανῶς ὁμοῦ διότι ὅπως σημειώσαμε ἄλλοῦ, μιὰ ἄκαιρη γνωστοποίησις τῆς θείας υἰότητός του θὰ προξενούσε μιὰν ἐξ Ἰησοῦ ἄκαιρη ἐπίσπευση τοῦ τέλους. Ἄν ἡ τελευταία ὑπόθεση εἶναι σωστὴ τότε ἐδῶ κρύβεται μιὰ ἐμμεση ἀναφορὰ στὸ πάθος<sup>92</sup>.

2) Ἡ διήγησις Μκ. 3,13-19<sup>93</sup> ἀναφέρεται στὴν ἐκλογή τῶν δώδεκα ἀποστόλων<sup>94</sup> καὶ προσφέρει μιὰ νέα διάσταση τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς «ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος καὶ προσκαλεῖται οὓς ἤθελεν αὐτός, καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν» (Μκ. 3,13). Ἡ σκητὴ ἀποπνέει μεγαλεῖο καὶ δύναμη καὶ μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ὄρους εἰσάγει σὲ παλαιοδιαθηκικὴ ἀτμόσφαιρα θείας ἀποκαλύψεως. Ἡ διαδικασία ἐκλογῆς καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν προσώπων διενεργοῦνται ἀποκλειστικὰ μὲ βάση τὴ θέ-

92. Ὁ T. Snouy, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 85-86, προτείνει μιὰν ἄλλη ἐκδοχὴ: ἡ ἐπιτίμησις τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν τάση τοῦ Ἰησοῦ νὰ παραμείνῃ incognito, μιὰ τάση ποὺ ἀντιτίθεται στὴν εὐρύτατη δημοσιότητα τῶν θαυμαστῶν ἔργων του. Αὐτὴ ἡ «παραδόξη διπλῆ ὀπτικὴ γωνία» (σ. 86) ἀντιστοιχεῖ ἀναλογικὰ στὸ διπολικὸ σχῆμα Χριστολογία τοῦ πάθους-Χριστολογία τῆς ἐξουσίας.

93. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 3,13-19: G. Schmahl, "Die Berufung der Zwölf im Markusevangelium", *TrierTheolZeit* 81 (1972) 203-213· J. Donaldson, "Called to Follow", *BibTheolBull* 5 (1975) 67-77· S. J. Anthonysamy, "The Gospel of Mark and the Universal Mission", *Biblehashyam* 6 (1980) 81-96· M. F. Kirby, "Mark's Prerequisite for Being an Apostle", *BibToday* 18 (1980) 77-81· R. Buth, "BONEPEΓEM and Popular Etymology", *JournStudNT* 10 (1981) 29-33· E. Best, *Following Jesus* (1981) 180-190.

94. Τὸ κείμενο τῆς περικοπῆς αὐτῆς ἐμφανίζει φιλολογικὰ καὶ κωδικολογικὰ προβλήματα ποὺ ὀφείλονται σὲ ἀντιγραφικὲς ἀβλεψίες καὶ σφάλματα. Οἱ προταθεῖσες λύσεις τῶν προβλημάτων δὲν ἐπηρεάζουν τὰ χριστολογικὰ δεδομένα.

ληση τοῦ Μεσσία. Δὲν μνημονεύονται ἄλλοι παράγοντες, ἄλλα κριτήρια, ἄλλες προϋποθέσεις. Δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ἡ βούληση τοῦ Ἰησοῦ, πού προσδιορίζει τὴν πρόσκληση. Ὁ ὑποδηλούμενος βαθμὸς αὐθεντίας εἶναι ἀπόλυτος. Ἡ ἄμεση καὶ χωρὶς ἴχνη ἀμφιταλαντεύσεων ἀνταπόκριση τὸν ἐπισφραγίζει: «καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν».

Ἡ συνέχεια τῆς ἀφηγήσεως ἀποκαλύπτει σὲ μιὰ καινούργια λειτουργία τῆς θεῖας αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ ὅταν τὸν παρουσιάζει νὰ ὀνομάζῃ καὶ νὰ καθιστᾷ τοὺς δώδεκα: «Καὶ ἐποίησε δώδεκα οὐς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε» (Μκ. 3,14 καὶ Μκ. 3,16). Τὸ ρῆμα «ποιεῖν» στὴν προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιεῖται ὅπως σὲ εἰδικὲς περιπτώσεις τῆς Π. Διαθήκης<sup>95</sup> καὶ δηλώνει τὴν μὲ θεῖα ἐξουσιοδότηση ἀνάθεση θεῖου ἔργου. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ ὅτι ἤδη στὰ πρῶτα στάδια τῆς δράσεώς του καθιερώνει ἓνα θεσμὸ θεῖας τάξεως, ἓνα σῶμα ἐπιφορτισμένο μὲ ἐξέχουσα λειτουργία.

Αὐτὴ ἡ λειτουργία καὶ ἀποστολὴ τῶν δώδεκα εἶναι παραλλαγή τῆς ἀντίστοιχης μεσσιανικῆς: «ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια» (Μκ. 3,15). Ἐδῶ ὁ Χριστὸς παρέχει στοὺς ἀποστόλους τὴ δική του κηρυκτικὴ αὐθεντία ἀλλὰ προπαντὸς τὴ δική του ἀσύγκριτη ἰσχὺ ἐκδιώξεως τῶν δαιμονίων. Ἡ φράση πού χρησιμοποιεῖται εἶναι ἐντυπωσιακὴ, διότι κάνει λόγο γιὰ ἐξουσία καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Ἡ προικοδότηση τῶν ἀποστόλων μὲ μιὰ τέτοια ἐξουσία τονίζει τὸ μέγεθός της, τὴν ἀνεξάντλητὴ ἰσχὺ της. Ὁ Μεσσίας δὲν διαθέτει μόνον ὁ ἴδιος πλησμονὴ καὶ περίσσεια ὑπέρμετρης δυνάμεως, ἀλλὰ εἶναι σὲ θέση νὰ τὴν μεταγγίξῃ πανίσχυρη καὶ στοὺς ἀποστόλους του<sup>96</sup>.

95. Λ. χ. Α' Βασ. 12,6· Γ' Βασ. 12,31 κ.ἀ.

96. Ὁ H. C. Kee, *Community of the New Age* (1977) 88, παρατηρεῖ

Ἡ ἐξιστόρηση γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ θεσμοῦ τῶν δώδεκα ἀποστόλων εἶναι ἓνα εὐγλωττο δεῖγμα κειμένου Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Δὲν εἶναι ὅμως τυχαῖο ὅτι ἡ διήγηση καταλήγει μὲ τὴ μνεία τοῦ Ἰούδα «ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν» (Μκ. 3,19). Ἡ προοπτικὴ τοῦ πάθους εἶναι πάντοτε μέσα στὸ ὀπτικὸ πεδίο τοῦ ἀφηγητοῦ.

3) Μετὰ τὴ διήγηση γιὰ τὴν ἐκλογή καὶ καθιέρωση τῶν δώδεκα ἔρχεται ἓνα κείμενο σύνθετο μορφολογικὰ καὶ χριστολογικὰ (Μκ. 3,20-30)<sup>97</sup>. Τὸ κείμενο ἀρχίζει μὲ τὴν πληροφορία γιὰ ἐξαιρετικὰ μεγάλη συρροὴ πλήθους καὶ ἀνάλογη ἐντονώτατη δραστηριότητα τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι ἡ ἀπασχόληση ὑπῆρξε τόση «ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μηδὲ ἄρτον φαγεῖν» (Μκ. 3,20). Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἰσάγεται τὸ πρῶτο μεῖζον θέμα τῆς ἀφηγήσεως. «Καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν· ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη» (Μκ. 3,21). «Οἱ παρ' αὐτοῦ» εἶναι οἱ δικοὶ του, πιθανώτατα οἱ συγγενεῖς του<sup>98</sup>, πού ἔρχονται γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν Ἰησοῦ νὰ συνεχίσῃ σ' αὐτὸ τὸ φοβερὸ ρυθμὸ τὸ ἔργο του. Ἐδῶ

σχολιάζοντας τὰ Μκ. 3,14-15 καὶ 6,12-13 ὅτι «ἡ συνέχεια μεταξύ τοῦ προφητικοῦ-χαρισματικοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐκείνου τῶν ἀποστόλων εἶναι ὑπογραμμισμένη στὸν Μᾶρκον. Πίσω ἀπὸ τὴν ὑπογράμμιση αὐτὴ διαφαίνονται ἔννοιες Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

97. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 3,20-30: L. Cope, "The Beelzebul Controversy, Mk. 3,19-30 and Parallels", *SBL Meeting 1971*, I, 251-256· R. Holst, "Reexamining Mk. 3,28f. and its Parallels", *ZeitNTWiss* 63 (1972) 122-124· H. Wansbrough, "Mark 3,21 — was Jesus out of his mind?", *NTStud* 18 (1972) 233-235· D. Wenham, "The Meaning of Mark 3,21", *NTStud* 21 (1975) 295-300· M. E. Boring, "The Unforgivable Sin Logion Mk. 3,28-29", *NovTest* 18 (1976) 258-279· H. Kruse, "Das Reich Satans", *Biblica* 58 (1977) 29-61· A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 100-105· A. Fuchs, *Die Entwicklung der Beelzebul-kontroverse bei den Synoptikern* (Linz: SNTU, 1980).

98. Βλ. Swete 63, Lagrange 69-70, Taylor 236, Gnllka I, 148.

υπονοεῖται μιὰ δραστηριότητα τοῦ Μεσσία καὶ μιὰ ἀντίστοιχη κατάσταση ζωῆς ἐντελῶς ἀσυνήθης καὶ ἀδιανόητη γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δεδομένα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ τὴν κατατάξουν καὶ νὰ τὴν περιγράψουν οἱ ἄνθρωποι καταφεύγουν στὴν κατηγορία τοῦ παραλόγου ἢ τῆς ιδιότυπης ἐκστάσεως («ἐξέστη»)<sup>99</sup>. Μιὰ τέτοια ὁμως λύση προβάλλει τὸ μοναδικὸ χαρακτῆρα καὶ ρυθμὸ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ παρέμβαση τῶν συγγενῶν του ὑποβάλλει μὲ ἐνάργεια τὴν ιδέα τῆς ὑπερβάσεως τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων ἀπὸ τὸ Μεσσία καὶ τελικὰ τὴν ιδέα τοῦ ὑπερανθρώπινου τρόπου ἐνεργείας του.

Τὸ ἴδιο ὁμως ἐπεισόδιο ἀνήκει οὐσιαστικὰ στὸν κύκλο ἐκείνων ποὺ ἐκφράζουν μιὰν ἀρνητικὴ ἀποψη γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Περιέχει μιὰ βαρύτερη κατηγορία («ἐξέστη»), ποὺ πηγάζει ἀπὸ ἔλλειψη κατανοήσεως, στὴν εὐνοϊκότερη περίπτωση, ἢ ἀπὸ ἐχθρότητα στὴν πιθανώτερη ἐκδοχή<sup>100</sup>. Ἐπίσης περιέχει μιὰ ἀπόφαση προχωρημένης ἐνεργείας εἴτε τὸ «κρατῆσαι αὐτὸν» ἐρμηνευθῆ «νὰ τὸν συγκρατήσουν», «νὰ τὸν ἐμποδίσουν», «νὰ τὸν πιᾶσουν ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ συνεχίσῃ στὸν ἴδιο ρυθμὸ», εἴτε ἐρμηνευθῆ «νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν ἐγκλείσουν», ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ἐπικινδύνους παράφρο-

99. Ζιγαβηνὸς 26: «Ἐλεγον γὰρ τινες φθονεροί, ὅτι παρεφρόνησε· διότι ὅλον ἑαυτὸν ἐπέδωκεν εἰς τὸ θεραπεύειν· τὴν φιλανθρωπίαν νομίζοντες μανίαν». Φώτιος (*Ἀμφιλόχεια*, Ἐρωτ. 50, Migne P.G. 101, 377-381): «οἱ δὲ... τὸ ἐξέστη κατὰ τὸ πρόχειρον ἐξακούουσι, τούτέστι τῶν φρενῶν ἐκστασιν ἔσχε καὶ παράφορος τοῦ καθεστῶτος ἐγένετο». Πρβλ. Δαμασκῶν 2, 908, Τρεμπέλαν 63, Lagrange 70-71, Lane 139.

100. Ἡ καινοφανὴς ἐρμηνεία τοῦ H. Wansbrough (*Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.*), ὅτι τὸ «ἐξέστη» ἀναφέρεται στὸν ὄχλο καὶ ὄχι στὸν Ἰησοῦ, παρὰ τὰ πρόσθετα ἐπιχειρήματα ποὺ προσήγαγε ὑπὲρ αὐτῆς ὁ D. Wenham (*Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 296-300), δὲν πείθει σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ ἐκτοπίζῃ τὴν παραδοσιακὴ ἐρμηνευτικὴ ἐκδοχή. Πρβλ. καὶ E. Best, "Mark 3,20,21,31-35". *NTStud* 22 (1976) 309-314.

νες. Τὸ ἐπεισόδιο, ἐνῶ ἐνσωματώνει στοιχεῖα τῆς ὑπερανθρώπινης προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ, ἀνήκει περισσότερο στὰ κείμενα τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους καὶ εἶναι γραμμένο σὲ γλῶσσα σχεδὸν ὠμῆ.

Στὰ ἴδια κείμενα ἀνήκει καὶ τὸ ἐπεισόδιο ποὺ ἀκολουθεῖ (Μκ. 3,22-30) καὶ ποὺ καλύπτει τὸ μέγιστο μέρος τῆς περικοπῆς ποὺ ἀναλύουμε. Ἐδῶ ἐμφανίζονται στὸ προσκῆνιο οἱ γραμματεῖς, «οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβάντες», καὶ ἐξακοντίζουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ μιὰ τρομακτικὴ ὅσο καὶ ἀνατριχιαστικὴ κατηγορία: «Βεελζεβούλ ἔχει (ὁ Ἰησοῦς), καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» (Μκ. 3,22). Ἡ κατηγορία εἶναι χειρότερη ἀπὸ ἐκείνη τῆς βλασφημίας (Μκ. 2,7). Ὑποδηλώνει κατάσταση ποὺ εἶναι πολὺ περισσότερο ἀπὸ πλάνη, ἀμαρτία ἢ ἀσέβεια. Μὲ ἓνα ἀδίστακτο ἀναποδογύρισμα τῶν βασικῶν ὄρων, οἱ θρησκευτικοὶ ἡγέτες τῆς Ἱερουσαλὴμ διακηρύσσουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατέχεται ἀπὸ τὸ διαβόητο πονηρὸ δαίμονα Βεελζεβούλ<sup>101</sup> καὶ ὅτι τὸ ἔργο του δὲν εἶναι μεσσιανικὸ ἀλλὰ σατανικὸ, ἀφοῦ ὁ,τι κάνει τὸ κάνει μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Αὐτὴ ἢ τόσο βιαία καὶ ἀκραία σὲ κατηγορίες ἐπίθεσης, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν ἀναγνωρισμένη θρησκευτικὴ ἡγεσία, δείχνει ὅτι δὲν ὑπάρχουν περιθώρια ὑποχωρήσεως, ὅτι ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἐξόντωση τοῦ Ἰησοῦ μπῆκε στὴν τροχιά τῆς ἀδυσώπητης πραγματοποιήσεώς της. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἀναδύεται μὲ ἀμείλικτη σαφήνεια ἀπὸ τὰ ἐξιστορούμενα γεγονότα καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνήκουστη κατηγορία τῶν γραμματέων.

Ἡ κατηγορία ὁμως αὐτὴ περιέχει καὶ ἓνα θεμελιῶδες δεδομένο Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Στὴ διατύπωση τῶν

101. Γιὰ τὰ ὀνόματα Βεελζεβούλ, Σατανᾶς βλ. *TDNT*, Vol. I, 605-606, Vol. VII, 151-165.

γραμματέων ὑπάρχει μιὰ σιωπηρὴ ἀλλὰ πάντως ἀναμφισβήτητη ἀναγνώριση τῶν ἐκπληκτικῶν ἔργων τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀναγνώριση προϋποθέτει ὅτι τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς ἀποτελέσματα ἀνθρωπίνων παραγόντων ἢ δυνάμεων. Ἀνθρωπίνως ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀνεξήγητη. Οἱ γραμματεῖς ἰσχυρίζονται ὅτι μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἂν θεωρηθῇ δαιμονική. Ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾷ ὅτι δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι θεία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀντιστρέφει τὴν ἐπιχειρηματολογία τῶν ἀντιπάλων του καὶ τεκμηριώνει μὲ ἀτράνταχτη λογικὴ μιὰν ἀκόμη ἀποψη Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας (Μκ. 3,23-28).

Ὁ Ἰησοῦς στὴν προκειμένη περίσταση χρησιμοποιοεῖ δύο ἐπιχειρήματα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ στοιχειώδης ἀλήθεια ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ὁ σατανᾶς νὰ μάχεται ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ ἐξοντώνη τὸν ἑαυτό του. Πῶς μπορεῖ τὸ ἔργο τοῦ Μεσσία νὰ εἶναι σατανοκίνητο ὅταν τὸ ἔργο αὐτὸ συνίσταται ἐξ ὀλοκλήρου σὲ ἐξουδετέρωση καὶ συντριβὴ τῶν δαιμόνων; Τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα προβάλλει ἀκαταμάχητο ἀπὸ τίς γραμμὲς μιᾶς παραβολικῆς σκηνῆς: «οὐ δύναται οὐδεὶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ εἰσελθὼν τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει» (Μκ. 3,27). Ἐδῶ ἀποσαφηνίζεται ὅτι ἡ ἐκδίωξη τῶν δαιμονίων ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ δὲν εἶναι περιστασιακὴ ἐκδίωξη εἰδικῆς δυνάμεως ἀλλὰ πολὺ γενικώτερη ἔκφραση ἐξουσίας του ἐπὶ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δυνάμεων του<sup>102</sup>. Ὁ Μεσσίας ἔχει ἐξουδετερώσει, ἔχει ὑποτάξει καὶ κρατεῖ δέσμιον τὸν «ἰσχυρὸν» σατανᾶ, ἔχει διαλύσει τὴν «οἰκίαν» του. Μὲ τὴν διακήρυξη αὐτὴ ὁ Χριστὸς ὄχι μόνο ἀντιστρέφει τὴν ἐναντίον του ἐπίθεση τῶν γραμματέων ἀλλὰ φανερώνει καὶ τὴ θεία ταυτότητά του καὶ τὴ θεία ἐξουσία του. Ἡ κυριαρχία

102. Αὐτὸ βλέπει ὡς κύριο θέμα τῆς παρουσίας περικοπῆς ὁ H. C. Kee, *Community of the New Age* (1977) 108.

ἐπὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ ἡ κατάλυση τῆς σκοτεινῆς δυναστείας τους εἶναι ἀποκλειστικὸ καὶ ἀπόλυτο ἔργο τοῦ Θεοῦ.

Οἱ τελευταῖοι τρεῖς στίχοι τῆς περικοπῆς Μκ. 3,20-30 προωθοῦν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἰδέα τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Διότι εἰσάγουν τὴν προειδοποίηση-διαβεβαίωση<sup>103</sup> ὅτι ἡ κατηγορία ἐναντίον του ὅτι ἔχει ἀκάθαρτο πνεῦμα ἰσοδυναμεῖ μὲ βλασφημία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γιὰ μιὰ τέτοια βλασφημία δὲν ὑπάρχει δυνατότητα ἀφέσεως «εἰς τὸν αἰῶνα» (Μκ. 3,28-30). Ἡ καταδίκη εἶναι τελεσίδικη καὶ ἀπόλυτη<sup>104</sup>. Τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ ἐναντίον τῶν πονηρῶν πνευμάτων εἶναι ταυτόσημο μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ συνεπῶς ἡ ἀπόδοσή του ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς στοὺς δαίμονες σημαίνει ἐνσυνείδητη ἀντίσταση κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀθεράπευτη διαστροφή<sup>105</sup>. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας μὲ τὸ πνευματολογικὸ ἀνοιγμα ποὺ κάνει στὸ Μκ. 3,28-30, εἶναι τῆς τάξεως τοῦ ἀπολύτου.

4) Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου τελειώνει μὲ τὴ διήγηση γιὰ τὴ Μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 3,31-35)<sup>106</sup>. Στὴ διήγηση αὐτὴ θίγεται τὸ

103. Ἡ προλογικὴ φράση «ἀμὴν λέγω ὑμῖν» τονίζει τὴν ἐπισημότητα τῶν λόγων ποὺ ἀκολουθοῦν. Πρβλ. Μκ. 8,12· 9,1· 13,30 κ.ά.

104. Ἡ καταδίκη τονίζεται ἰδιαίτερα διότι εἶναι ἡ μόνη ἐξαιρέση στὴν παγκοσμιότητα ἀφέσεως ποὺ διδάσκει ὁ ἀμέσως προηγούμενος στίχος (Μκ. 3,28).

105. Σημειώνει ὁ Φώτιος (Ἄμφιλόχεια, Ἐρωτ. 214, Migne P.G. 101, 972): «Τοῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπικωτέρων σκανδαλισθεῖσιν ἐπὶ τῷ Δεσπότη Χριστῷ, ραδίᾳ ἢ διὰ τῶν μειζόνων καὶ ὑψηλοτέρων μεταβολῆ καὶ ἀφesis. Τοῖς δὲ πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ ὑπερφύη καὶ θεῖα ἀπονοηθεῖσι, παγγάλεπος καὶ ἀδύνατος ἡ διόρθωσις. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδεμία τῶν πλημμεληθέντων ἀπαντήσῃ ἀφesis». Πρβλ. Τρεμπέλαν 65-67, Schweizer 87, Pesch I, 217-218, 220, Achtemeier 64, Gnllka I, 154-155.

106. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 3,31-35: J. D. Crossan, "Mark and the Relatives of Jesus", *NovTest* 15 (1973) 81-113· J. Lambrecht, "The



θέμα τῆς φυσικῆς συγγενείας<sup>107</sup> σὲ συνάρτηση μὲ τὸ ἔργο τοῦ Μεσσία. Ἡ σχετικὴ συζήτηση ὑποβάλλει μιὰν ἀκόμη, ἄγνωστη ὡς τώρα, πλευρὰ τῆς μοναδικῆς αὐθεντίας του. Τοῦτο πραγματοποιεῖται σὲ δύο φάσεις.

Στὴν πρώτη φάση, κατὰ τὴν ἐξιστόρηση τοῦ εὐαγγελιστοῦ, «ἐρχονται ἡ μήτηρ αὐτοῦ (Ἰησοῦ) καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ ἔξω στήκοντες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν καλοῦντες αὐτόν» (Μκ. 3,31). Ἡ πρόσκληση μεταβιβάζεται ἀπὸ τὸ πλῆθος πού ἦτο γύρω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ καὶ ἀκουε τὴ διδασκαλία του. Ἡ ἐπανάληψη προδίδει τὸ ἐπίμονο τῆς προσκλήσεως καὶ τὴ βεβαιότητα ὅτι τὸ μήνυμα ἔφθασε στὸ Μεσσία. Ἐκεῖνος «ἀποκριθεὶς αὐτοῖς λέγει· τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου;» (Μκ. 3,33). Ἡ ἀπάντηση ἴσως κάνει κάποια νύξη γιὰ τὸ ἐπεισόδιο πού προηγήθηκε (Μκ. 3,21), ἀλλὰ τὸ κύριο καὶ ἄμεσο νόημά της εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς προτεραιότητος τῆς συγγενικῆς σχέσεως ἔναντι τῆς προτεραιότητος τοῦ εὐαγγελίου<sup>108</sup>. Ἡ θέση αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ, ἂν ὑπολογισθῇ ἡ μεγίστη σημασία τοῦ στενοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, εἶναι ἐξαιρετικὰ τολμηρῆ<sup>109</sup> καὶ

Relatives of Jesus in Mark", *NovTest* 16 (1974) 241-258· E. Best, "Mk. 3,20-21 and 31-35", *NTStud* 22 (1976) 309-319· B. Buby, "A Christology of Relationship in Mark", *BibTheolBull* 10 (1980) 149-154.

107. Διεξοδικὴ συζήτηση καὶ ἀναλυτικὴ παρουσίαση τοῦ ὕλικου τοῦ ἀναφερομένου στοὺς «ἀδελφοὺς» τοῦ Ἰησοῦ παρέχει ὁ Lagrange 79-93. Πρβλ. καὶ Taylor 247-249.

108. Ὁ J. Crossan, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 96-98, ὑπερτόνισε καὶ ἀπομόνωσε τὴν ἀντίθεση πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἰησοῦ πού ἀποκαλύπτεται στὸ Μκ. 3,31-35 καὶ μάλιστα σὲ σύγκριση μὲ τὰ παράλληλα τοῦ Ματθαίου (12,46-50) καὶ τοῦ Λουκᾶ (8,19-21). Σωστότερα ὁ J. Lambrecht, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 255-258, ἔδειξε ὅτι πέραν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἰησοῦ, ὁ Μᾶρκος στὸ 3,31-35 ἐνδιαφέρεται πρωταρχικὰ γιὰ τὴ νέα συγγένεια πού ἐγκαθιδρύει ὁ Μεσσίας. Πρβλ. καὶ H. C. Kee, *Community of the New Age* (1977) 109-110.

109. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχαῖοι ἐρμηνευτὲς προσπάθησαν νὰ ἀμβλύνουν τὴν

ἀνατρέπει τὸ πολυσύνθετο πλέγμα τῶν ἀντιλήψεων σχετικὰ μὲ τὴ συγγένεια. Μιὰ τέτοια ριζοσπαστικότητα προϋποθέτει ὑπέρτατη αὐθεντία.

Στὴ δεύτερη φάση γίνεται ἓνα ἐπὶ πλέον βῆμα. Ὁ Ἰησοῦς «περιβλεψάμενος τοὺς περὶ αὐτὸν κύκλω καθημένους λέγει· ἴδε ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. Ὅς ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν» (Μκ. 3,34-35). Ἐδῶ ἀντὶ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας εἰσάγεται ἓνας καινούργιος τύπος ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ οὐσιαστικῶν διαπροσωπικῶν συνδέσεων. Τὸ κριτήριο καὶ ὁ θεμελιώδης συνδετικὸς παράγων εἶναι τώρα ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ νέα κορυφαία καὶ πρωταρχικὴ συγγένεια στηρίζεται στὴν ἀκρόαση καὶ πραγμάτωση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ὅπως τὸ ἐκφράζει ὁ Ἰησοῦς<sup>110</sup>. Ἡ καινούργια αὐτὴ θεώρηση τοῦ προβλήματος τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, ἡ ρηξικέλευθη ἀξιολογικὴ ἀλλαγὴ, ἡ καθιέρωση νέων κριτηρίων ὑπογραμμίζουν τὴ θεία αὐθεντία τοῦ Μεσσία. Μιὰ αὐθεντία πού ἐνῶ καθοριστικὰ διαφοροποιεῖ τίς στοιχειώδεις μορφὲς ἀνθρωπίνης συμβιώσεως καὶ

ὀξύτητα τοῦ χωρίου Μκ. 3,31-34. Γράφει ὁ Χρυσόστομος: «... καὶ ὄψει σφόδρα πρέπουσαν καὶ αὐτῷ τὴν ἐπιτίμησιν, κάκεινῃ λυσιτελοῦσαν, καὶ μετὰ τούτων πολὺ καὶ τὸ ἡμερον ἔχουσαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἄπελθε, εἰπέ τῇ μητρὶ, ὅτι οὐκ εἶ μου μήτηρ, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἰπόντα ἀποτείνεται λέγων· τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου; μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ἕτερον τι κατασκευάζων. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τὸ μήτε ἐκείνους, μήτε ἄλλους, συγγενεῖς θαρροῦντας, ἀρετῆς ἀμελεῖν. Εἰ γὰρ ταύτην οὐδὲν ὠφελεῖ τὸ μητέρα εἶναι, εἰ μὴ ἐκεῖνο εἶη, σχολῆ γ' ἂν ἕτερός τις ἀπὸ συγγενείας σωθῆσεται. Μία γὰρ ἐστὶν εὐγένεια μόνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν. Οὗτος τῆς εὐγενείας ὁ τρόπος βελτίων ἐκείνου καὶ κυριώτερος» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 44, Migne P.G. 57, 465-466). Πρβλ. καὶ Βικτωρα 300: «Ταῦτα δὲ ἔφη (ὁ Ἰησοῦς) οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς». Ἀντίθετα ὁ Θεοφύλακτος 528.

110. Πρβλ. J. Lambrecht, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 257-258, Achtemeier 65-66.

ἀλληλεξαρτήσεως, δὲν ἀποδιοργανώνει ἀλλὰ ἰσορροπεῖ καὶ ἀποκαθιστᾷ.

5) Τὸ τέταρτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου διαφέρει ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Τὸ μεγαλύτερο μέρος του (Μκ. 4,1-34) δὲν εἶναι ἀφηγηματικὸ ἀλλὰ ἐκθέτει ἐκτενεῖς διδασκαλίες τοῦ Ἰησοῦ σὲ μορφή παραβολῶν. Πρόκειται γιὰ τὶς παραβολὲς τοῦ σπορέως (Μκ. 4,3-20), τῆς αὐξήσεως τοῦ σπόρου σίτου (Μκ. 4,26-29), καὶ τέλος τοῦ κόκκου σινάπεως (Μκ. 4,30-33). Ἐνδιαμέσως παρεμβάλλεται τὸ λόγιο γιὰ τὸ λύχνο καὶ τὸ λόγιο γιὰ τὸ μέτρο (Μκ. 4,21-25). Τόσο τὸ περιεχόμενο τῶν πιὸ πάνω παραβολῶν ὅσο καὶ ἡ δομὴ τοῦ κειμένου Μκ. 4,1-34 καί, πρὸ παντός, ἡ θέση του καὶ λειτουργία του μέσα στὸ ὅλο ἀφηγηματικὸ σχέδιο τοῦ Μάρκου ἀπετέλεσαν θέματα μακρῶν ἐξηγητικῶν συζητήσεων<sup>111</sup>. Οἱ συζητήσεις αὐτὲς ἀνήκουν σὲ ἄλλο κύκλο ἐρεύνης καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐδῶ. Ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιαφέρει στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, στὶς περικοπὲς ποῦ συγκροτοῦν τὴ διδασκτικὴ ἐνότητα Μκ. 4,1-34, κρύβονται ἀξιοπρόσεκτα στοιχεῖα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας σὲ πρῶτο ἐπίπεδο καὶ Χριστολογίας τοῦ πάθους σὲ δεύτερο.

111. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 4,1-34: D. Wenham, "The Synoptic Problem Revisited: Some new Suggestions about the Composition of Mark 4,1-34", *TyndaleBull* 23 (1972) 3-38· H. Räisänen, *Die Parabeltheorie im Markusevangelium* (Helsinki: Fin. Ex. Soc., 1973)· B. Englezakis, "Markan Parable", *ΔελτΒιβλΜελ* 2 (1974) 349-357· W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (Philadelphia: Fortress, 1974) 25-43· P. Merendino, "Gleichnisse und Wortliturgie. Zu Mk. 4,1-34", *Archiv für Liturgiewissenschaft* 16 (1974) 7-31· É. Trocmé, "Why Parables? A Study of Mark 4", *BullJohnRylUnivLibMan* 59 (1977) 458-471· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 201-218· V. Fusco, *Parola e regno* (Morcelliana, 1980)· C. C. Marcheselli, "Le parabole del Vangelo di Marco", *Rivista Biblica* 29 (1981) 405-415.

Στὴν παραβολὴ τοῦ σπορέως (Μκ. 4,2-20)<sup>112</sup> ἓνα σοβαρὸ μέσον ἐξάρσεως τῆς αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ χρῆση παραβολικῆς διδαχῆς. Ἔτσι τονίζεται ἡ ἀπόσταση γνώσεως μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀκροατῶν. Ἐκεῖνος κατέχει ὅλη τὴ γνώση, ὅλο τὸ ἀμυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 4,11), καὶ τὰ μεταδίδει καὶ τὰ ἐρμηνεύει σὲ ὄσους κρίνει ὅτι μποροῦν νὰ ἀκούσουν πραγματικά<sup>113</sup>. Ἀρνητικὰ ἡ αὐθεντία αὐτὴ ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὴν ἀπελπιστικὴ ἀδυναμία κατανοήσεως τῶν παραβολῶν (Μκ. 4,11-12)<sup>114</sup>, ἀπὸ τὴν περιωρισμένη δυνατότητα ἀκροάσεως

112. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 4,1-20: J. W. Bowker, "Mystery and Parable: Mk. 4,1-20", *JournTheolStud* 25 (1974) 300-317· P. Lampe, "Die markinische Deutung des Gleichnisses vom Sämann", *ZeitNTWiss* 65 (1974) 140-150· A. N. Wilder, "The Parable of the Sower (Mk. 4,3-9)", *Semeia* 2 (1974) 134-151· C. E. Carlston, *The Parables of the Triple Tradition* (Philadelphia: Fortress, 1975) 137-149· E. E. Lemcio, "External Evidence for the Structure and Function of Mk. 4,1-20, 7,14-23 and 8,14-21", *JournTheolStud* 29 (1978) 323-338· T. J. Weeden, "Recovering the Parabolic Intent in the Parable of the Sower", *JournAmAcadRel* 47 (1979) 97-120· V. Fusco, *Parola e regno* (1980) 223-278· P. B. Payne, "The Seeming Inconsistency of the Interpretation of the Parable of the Sower", *NTStud* 26 (1980) 564-568.

113. Ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύει τὸ παράλληλο χωρίο τοῦ Ματθαίου μὲ ἐμφαση στὴν εὐθύνη τῶν ἀκροατῶν: «Οὐκοῦν ἀνοίξαι ἔδει, φησί, τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰ μὴ βλέπουσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν φύσεως ἢ πῆρωσις ἦν, ἀνοίξαι ἔδει· ἐπειδὴ δὲ ἐκουσία καὶ αὐθαίρετος ἡ πῆρωσις, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Οὐ βλέπουσιν· ἀλλὰ, Βλέποντες οὐ βλέπουσιν· ὥστε τῆς αὐτῶν πονηρίας ἢ πῆρωσις» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 45, Migne P.G. 58, 473). Πρβλ. V. Kesich, *The Gospel image of Christ* (N. York: St. Vladimir's, 1972) 108-109. Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ πλευρᾶς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας εἶναι καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξ. (*Εἰς Ματθαῖον* 40, Migne P.G. 72, 412): «Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λέγει ὁ Χριστὸς ἵνα καὶ διὰ τούτων δείξῃ ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ προφητευσθεὶς, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Δαυὶδ· Ἄνοιξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. Ἔτερος δὲ τις τῶν προφητῶν ἔφη· Ἰδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσι, καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ».

114. Οἱ στίχοι Μκ. 4,11-12 ἔχουν προκαλέσει μακρὰς συζητήσεις,

(Μκ. 4,33: «καθὼς ἡδύναντο ἀκούειν») καὶ ἀπὸ τὴν προφανῆ δυσκολία τῶν μαθητῶν (Μκ. 4,13: «οὐκ οἶδατε τὴν παραβολὴν ταύτην, καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς γνῶσεσθε;»)<sup>115</sup>.

Τὰ ἴδια ὅμως δεδομένα θὰ μπορούσαν νὰ ἐκληφθοῦν καὶ ὡς ἔμμεσες ἀναφορὲς σὲ μιὰ Χριστολογία πάθους. Ἡ «ἀδυναμία» τοῦ λόγου τοῦ Μεσσία νὰ διασπᾶσῃ τὸ φράγμα κατανοήσεως καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων στὸ θαυμαστὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, εἶναι μιὰ θλίψη γι' αὐτόν, εἶναι ἓνας σταυρὸς πρὸ τοῦ Σταυροῦ<sup>116</sup>. Ἡ ἀντίληψη αὐτῆ δεσπόζει στὰ μεγαλύτερα τμήματα τῆς παραβολῆς τοῦ σπορέως μὲ ἐναλλασσόμενες δραματικὲς παραλλαγές. Πρόκειται γιὰ τὸ σπόρο-λόγο τοῦ Χριστοῦ ποὺ πέφτει στὸν πατημένο δρόμο, στὶς πέτρες ἢ στὰ ἀγκάθια καὶ τελικὰ δὲν καρποφορεῖ. Ἐδῶ δὲν συναντοῦμε βέβαια τὴν ἀδιέλκτα καὶ ἐχθρική στάση τῶν Φαρισαίων<sup>117</sup>. Συναντοῦμε ὅμως καταστάσεις ἀνθρώπινες ποὺ ἐμποδίζουν τὴν εἴσοδο, τὴν ἐνέργεια ἢ τὴν καρποφορία τοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ στὸν

ἰδιαίτερα ὁ στ. 12 ποὺ θεωρεῖται "crux interpretum". Βλ. σχετικὰ στοὺς: A. Ambrozic, *The Hidden Kingdom* (1972) 46-106· K. Haaker, "Erwägungen zu Mk. 4,11", *NovTest* 14 (1972) 219-225· M. Hubaut, "Le Mystère révéle dans les paraboles (Mc 4,11-12)" *RevThéolLouv* 5 (1974) 454-461· J. C. Meagher, *Clumsy Construction in Mark's Gospel* (1979) 83-142· F. C. Synge, "A Plea for the Outsiders", *JournTheolSAfric* 30 (1980) 53-58· F. Kermode, *The Genesis of Secrecy* (Cambridge Mass: Harv. Un. Press, 1980) 28-33· C. A. Evans, "The Function of Isaiah 6,9-10 in Mark and John", *NovTest* 24 (1982) 124-138.

115. Πρβλ. W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 106: «Ἡ ἔλλειψη κατανοήσεως ποὺ ἐμφανίζονται οἱ μαθηταὶ ἐνεργεῖ ὡς κάλυμμα τῆς ἐξοχότητος καὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ Ἰησοῦ».

116. Βλ. Schmithals I, 233. Πρβλ. A. Ambrozic, *The Hidden Kingdom* (1972) 71-72.

117. Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη ἡ φράση «γενομένης θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον» (Μκ. 4,17), μιὰ φράση ποὺ ὑποδηλώνει ὑλοποιημένη ἐχθρότητα.

ἐσώτερο ἀνθρώπο. Τὸ φαινόμενο τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητα πρόξενο ὀδύνης στὸ Μεσσία καὶ ἐντάσσεται σὲ μιὰ γενικὴ ἔννοια πάθους.

Παρὰ ταῦτα, ἓνα ἀπὸ τὰ δύο κύρια νοήματα τῆς παραβολῆς τοῦ σπορέως εἶναι καὶ ἡ ἐκπληκτικὴ καρποφορία<sup>118</sup>: «Καὶ ἐκεῖνοί εἰσιν οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες, οἵτινες ἀκούουσιν τὸν λόγον καὶ παραδέχονται καὶ καρποφοροῦσιν ἐν τριάκοντα καὶ ἐν ἐξήκοντα καὶ ἐν ἑκατὸν» (Μκ. 4,20). Ἡ καρποφορία εἶναι θαυμαστὴ καὶ μὲ τὴν ἀναλογία ἓνα πρὸς ἑκατὸ ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ ἀπίστευτου. Ἐδῶ μπορεῖ νὰ ἐπισημανθῇ ἓνα στοιχεῖο τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ ποὺ προκαλεῖ ἀποτελέσματα ἀσυνήθους μεγέθους καὶ εἴδους. Ὁ λόγος τοῦ αὐτοῦ ἐνδέχεται νὰ συναντᾷ ἀντίσταση, νὰ πνίγεται ἀπὸ τὰ ἀγκάθια, ἀλλὰ δὲν παύει παράλληλα νὰ ἐνεργῇ θαυμαστὰς μεταβολές, νὰ παράγῃ ἀπροσδόκητες καρποφορίες<sup>119</sup>. Ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέως ἐκβάλλει τελικὰ στὸ χῶρο τῆς πανίσχυρης ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ.

Στὶς δύο παραβολὰς τοῦ σπόρου σίτου καὶ τοῦ κόκκου σινάπεως (Μκ. 4,26-32) τὸ θέμα εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀνήκει στὰ θεμελιώδη θέματα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Ὁ Ἰησοῦς στὴν προγραμματικὴ ἀφετηριακὴ διακήρυξη ἀνήγγειλε ὅτι «ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 1,15), καὶ στὴ συζήτηση τῶν παραβολῶν μίλησε γιὰ τὸ «μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 4,11). Στὸ θέμα αὐτὸ θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα. Ἐδῶ θὰ περιορισθοῦμε στὰ

118. Γιὰ πολλοὺς ἐρμηνευτὲς αὐτὸ εἶναι ὄχι τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο κύρια ἀλλὰ τὸ κύριο σημεῖο τῆς παραβολῆς. Πρβλ. Taylor 250-251, R. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 40.

119. Στὸ σημεῖο αὐτὸ καταλήγει οὐσιαστικὰ καὶ ἡ ἀνάλυση τοῦ C. Carlston, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 137, 146-148, ποὺ βλέπει στὸ Μκ. 4,1-20 σαφεῖς τάσεις λόγου ἐνθαρύνσεως καὶ παρακλήσεως παρὰ ἠθικῆς παραινέσεως.

ειδικὰ σημεῖα ποὺ δίνουν τὸν κύριο τόνο στὶς δύο παραβολὲς τοῦ Μκ. 4,26-32. Στὴν πρώτη (Μκ. 4,26-29)<sup>120</sup>, ἡ αὔξηση καὶ κατάσταση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ παρομοιάζεται μὲ τὴν αὔξηση καὶ καρποφορία τοῦ σπόρου τοῦ σιταριοῦ. Ἡ ἔμφαση βρίσκεται στὴ σιωπηλὴ διαδικασίᾳ, μὲ τὴν ὁποία ἀπὸ τὸ σπαρμένο σπόρο φθάνουμε στὸ ὄριμο στάχυ. Ἡ μεταβολὴ συντελεῖται ἀνεπαίσθητα, σχεδὸν αὐτόματα (Μκ. 4,28) ἀπὸ τὴν σπορὰ μέχρι τὸ θερισμό, χάρις στὴ συμπυκνωμένη δύναμη ποὺ κρύβει ἐντὸς τοῦ ὁ σπόρος<sup>121</sup>. Ἡ παραβολὴ συγκεντρώνει τὴν προσοχὴ στὸ στοιχεῖο τῆς τεράστιας ἐσωτερικῆς δυνάμεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σιωπηλῆς αὔξησής της μέχρι τὴν ἐσχατολογικὴ τῆς τελείωσις. Ὑπογραμμίζει ἀκόμη ὅτι μιὰ σημαντικὴ περίοδος τῆς διαδικασίας ἀναπτύξεως γίνεται ἐντελῶς ἀθέατα καὶ ἀθόρυβα, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι συνεχίζουν τὴ ζωὴ τους στὸν «κανονικὸ» τῆς ρυθμὸ (Μκ. 4,27).

Καὶ στὴ δεύτερη παραβολὴ (Μκ. 4,30-32)<sup>122</sup> ἡ κεντρικὴ ιδέα εἶναι ἡ ιδέα τοῦ τεράστιου καὶ συμπυκνωμένου ἐσωτε-

120. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 4,26-29: W. G. Doty, "An Interpretation: Parable of the Needs and the Wheat", *Interpretation* 25 (1971) 185-193· R. Stuhlmann, "Beobachtungen und Überlegungen zu Mk. 4,26-29", *NTStud* 19 (1973) 153-162· C. E. Carlston, *The Parables of the Triple Tradition* (1975) 202-210· V. Fusco, *Parola e regno* (1980) 341-364.

121. Ἡ συμπυκνωμένη αὐτὴ δύναμη εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀποκαλυπτικὴ τῆς θαυμαστῆς ἐνεργείας καὶ ἰσχύος τοῦ Θεοῦ. Βλ. σχετικὴ συζήτηση στὸν R. Stuhlmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 154-159. Πρβλ. ὁμοίως καὶ C. Carlston, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 208-210 γιὰ τὴν ἐσχατολογικὴ προτεραιότητα στὴν ἐρμηνεία τῆς παραβολῆς.

122. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 4,30-32: H. K. McArthur, "The Parable of the Mustard Seed", *CathBibQuart* 33 (1971) 198-210· R. W. Funk, "The Looking-Glass Tree is for the Birds", *Interpretation* 27 (1973) 3-9· A. Casalegno, "La parabola del granello di senape", *RivistaBiblica* 26 (1978) 139-161· V. Fusco, *Parola e regno* (1980) 365-380.

ρικοῦ δυναμισμού τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόκκος σινάπεως, τὸ «μικρότερον πάντων τῶν σπερμάτων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς», μετασχηματίζεται μὲ μιὰ ραγδαία αὔξηση καὶ γίνεται «μεῖζον πάντων τῶν λαχάνων» (Μκ. 4,31-32). Ἡ ἀντίθεση «μικρότερον πάντων... μεῖζον πάντων»<sup>123</sup>, ἀποκαλύπτει τὸ μέγεθος καὶ εἶδος τῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία ἐνεργεῖ τὴ μεταβολή.

Στὶς δύο λοιπὸν παραβολὲς τοῦ Μκ. 4,26-32 προβάλλει ἡ πανίσχυρη δύναμη αὔξησεως, μεταμορφώσεως καὶ καρποφορίας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ<sup>124</sup>. Ἡ βασιλεία ὁμοίως τοῦ Θεοῦ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ κήρυγμα, τὸ ἔργο καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ Μεσσία. Ἐνας τέτοιος συσχετισμὸς μεταφέρει αὐτόματα στὸν Ἰησοῦ τὸν ἀσύγκριτο δυναμισμό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

6) Τὸν ἐκτενῆ παραβολικὸ λόγο διαδέχεται ἡ ἀφηγηματικὴ περικοπὴ Μκ. 4,35-41<sup>125</sup>. Μὲ τὸ κείμενο αὐτὸ ἐπιστρέ-

123. Ὁ R. Funk, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 7-9, παραλληλίζοντας τὸ Μκ. 4,30-32 πρὸς τὸ Ἰεζ. 17,22-24, νομίζει ὅτι ἡ ἀντίθεση εἶναι πολὺ συνθετώτερη καὶ βαθύτερη ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἐκφράζουν οἱ ὄροι «μικρότερον πάντων... μεῖζον πάντων», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τονίζεται ὁ ὑποκρυπτόμενος δυναμισμὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Πρβλ. καὶ C. Carlston, *The Parables of the Triple Tradition* (1975) 159-162.

124. Ἡ ιδέα αὐτὴ εἶναι κεντρικὴ καὶ στὶς δύο παραβολὲς ἀσχέτως τῆς γενικώτερης ἐρμηνείας ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχουν. Ταυτόχρονα ὁμοίως ἡ ἴδια ιδέα ὑποβάλλει καὶ τὴ δυσκολία καὶ τὴ θλίψη ποὺ συνοδεύουν τὴν αὔξηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Πρβλ. W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (1974) 41-43.

125. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 4,35-41: L. Schenke, *Die Wundererzählungen* (1974) 1-94· T. M. Suriano, "Who then is This", *BibleToday* 79 (1975) 449-456· P. Lamarche, *Révélation de Dieu* (1976) 61-77· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 135-139· G. M. Soares Prabhu, "And there was a great calm", *Biblehashyam* 5 (1979) 295-308· V. Fusco, *Parola e regno* (1980) 307-340· K. M. Fischer and U. C. von Wahlde, "The Miracles of Mk. 4,35-5,43", *BibTheolBull* 11 (1981) 13-16.

φουμε στὶς διηγήσεις πού παρουσιάζουν θαυμαστά γεγονότα ὀφειλόμενα σὲ ἐνέργεια τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ συγκεκριμένο γεγονός στοὺς Μκ. 4,35-41 εἶναι ἡ κατάπαυση τῆς σφοδρῆς θαλασσοταραχῆς τῆς Τιβεριάδος.

Τὸ περιστατικὸ αὐτό, πού ἐξιστοροῦν καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς (Μτ. 8,23-27, Λκ. 8,22-25) περιέχει εὐγλωττα δεδομένα τῆς ὑπερφυσικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ<sup>126</sup>. Ἡ θεία δύναμη τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλύπτεται σὲ μιὰ κατάσταση θανάσιμου κινδύνου καὶ τρομεροῦ ἀδιεξόδου γιὰ τοὺς μαθητάς. Αἰτία τοῦ κινδύνου, μιὰ σφοδρότατη θύελλα: «καὶ γίνεται λαίλαψ ἀνέμου μεγάλη καὶ τὰ κύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε ἤδη γεμίζεσθαι τὸ πλοῖον» (Μκ. 4,37). Καὶ ἐνῶ τὸ πλοῖο κινδυνεύει νὰ βυθισθῆ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή καὶ οἱ μαθηταὶ εἶναι πανικόβλητοι, ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται «ἐν τῇ πρύμνῃ καθεύδων» (Μκ. 4,38). Ἡ στάση του εἶναι τόσο ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν κατάσταση ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ τὸν ξυπνοῦν μὲ ἓνα τόνο τολμηροῦ παραπόνου: «Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα;» (Μκ. 4,38). Στὴ στάση αὐτὴ τοῦ Ἰησοῦ, πού φωτίζεται ἄπλετα ἀπὸ τὴ διαμετρικὰ ἀντίθετη στάση τῶν μαθητῶν, διακρίνεται ἀμέσως ἡ θεία ἐξουσία πού γεννᾷ τὴν ὑπέρτατη γαλήνη καὶ τὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν ἐκβαση τῆς κρίσεως.

Ἡ θεία ἐξουσία ζωγραφίζεται μὲ ζωηρὰ χρώματα στὴ μεγαλόπρεπη σκηνὴ πού ἀκολουθεῖ: «Καὶ διεγερθεὶς (ὁ Ἰησοῦς) ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ καὶ εἶπεν τῇ θαλάσῃ· σιώπα, πεφίμωσο» (Μκ.4,39). Ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ μὲ μόνο τὸ λόγο

126. Ὁ Pesch I, 267-281, θεωρεῖ τὸ περιστατικὸ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξοχώτερα εὐαγγελικὰ δείγματα τῆς ὑπερφυσικῆς-θαυματουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ἀναλύει σὲ συνάρτηση μὲ δεδομένα ἀπὸ τὴν «λεγόμενη Χριστολογία τοῦ θεοῦ ἀνδρός». Πρβλ. B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 136-137, P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 66.

του, χωρὶς νὰ ταραχθῆ, χωρὶς νὰ μετακινήθῃ<sup>127</sup>, ἤρεμος μέσα σὲ μιὰ γενικὴ κατάσταση σάλου καὶ μανίας τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν κυμάτων. Οἱ εὐαγγελισταὶ χρησιμοποιοῦν τὸ ρῆμα «ἐπετίμησεν», πού εἶναι χαρακτηριστικὸ σχέσεων ἐξουσίας καὶ ὑποτελείας, ὑπεροχῆς καὶ ἐξαρτήσεως. Ἡ ἐπιτίμηση τοῦ Ἰησοῦ, δηλαδή ἡ προσταγὴ του, περιορίζεται σὲ δύο μόνο προστακτικές: «σιώπα, πεφίμωσο». Καὶ ἐδῶ, ὅπως παρατηρήσαμε καὶ σὲ ἄλλα περιστατικὰ<sup>128</sup>, ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἔχει τὴ συντομώτατη δυνατὴ μορφή. Εἶναι λόγος ὀριστικός, τελικός, καὶ ἐκφέρεται χωρὶς εἰσαγωγές, περιφράσεις ἢ ἐξηγήσεις. Εἶναι ἀποκαλυπτικὸς μιᾶς θείας αὐθεντίας.

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ραγδαῖο: «Καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη» (Μκ. 4,39). Ἡ ἄμεση μεταμόρφωση τῆς «μεγάλης λαίλαπος» σὲ «μεγάλη γαλήνη» ἀναγγέλλει τὴν ἀσύγκριτη ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ.

Δύο ἀκόμη δεδομένα ἀπὸ τὴν τελικὴ σκηνὴ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς τρικυμίας ὑπογραμμίζουν τὴν παραπάνω ἰδέα τῆς ὑπέρμετρης ἰσχύος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἀντίδραση τῶν μαθητῶν στὴν ἀπότομη ἀλλαγὴ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν. Ὁ Μάρκος παρατηρεῖ ὅτι «ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν» (Μκ. 4,41). Ἐδῶ ὑπονοεῖται μιὰ κατάσταση πού εἶναι μείγμα τρόμου, δέους, ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ ἐνώπιον ἐνὸς ἀσυνήθους καὶ ὑπερφυσικοῦ φαινομένου ἢ συμβάντος<sup>129</sup>. Τὸ δεύ-

127. Οἱ ἐρμηνευτὲς ἔχουν ἤδη ἐπισημάνει ὅτι τὸ «διεγερθεὶς» (Μκ. 4,39) σημαίνει «ἔχοντας πλήρως ξυπνήσει» καὶ ὄχι «ἔχοντας σηκωθῆ ὄρθιος». Βλ. Swete 90, Lagrange 124, Taylor 275. Πρβλ. καὶ Bauer 193.

128. Θὰ μπορούσαν νὰ ἀναφερθοῦν ἡ κλήση τῶν μαθητῶν (Μκ. 1,17), ἡ θεραπεία τοῦ δαιμονιοζομένου (Μκ. 1,25), ἡ κάθαρση τοῦ λεπροῦ (Μκ. 1,41), ἡ θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ (Μκ. 2,11), ἡ κλήση τοῦ Λευὶ (Μκ. 2,14).

129. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα «φοβοῦμαι» καὶ σὲ ἄλλα χωρία τοῦ Μάρκου, ὅπως Μκ. 5,15· 10,32· 16,8. Πρβλ. Τρεμπέλαν 86, Gnika I, 197.

τερο δεδομένο εἶναι οἱ λόγοι τῶν μαθητῶν, «τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούει αὐτῷ;» (Μκ. 4,41). Στὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀναγνωρίζεται ἀνεπιφύλακτα ἡ κυριαρχία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν φυσικῶν στοιχείων<sup>130</sup>. Ἡ ἀναγνώριση δὲν ἀναφέρεται σὲ περιοχὲς ἰσχύος ἤδη γνωστὲς ὅπως εἶναι οἱ ἀρρώστιες, τὰ πονηρὰ πνεύματα, ὁ νόμος, οἱ συγγενικοὶ δεσμοί, ἀλλὰ σὲ κάτι ἐντελῶς καινούργιο. Γιὰ πρώτη φορὰ διακηρύσσεται ὅτι ὁ Μεσσίας ἐξουσιάζει καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως.

Πρέπει νὰ προσεχθῇ ἰδιαίτερα τὸ γεγονός ὅτι τὰ συγκεκριμένα στοιχεῖα εἶναι ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα. Καὶ τὰ δύο ἐθεωροῦντο ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ θεολογικὴ σκέψη φορεῖς γιγαντιαίων δυνάμεων. Εἰδικὰ ἡ θάλασσα, κατὰ τὴν Π. Διαθήκη καὶ τοὺς ἀποκαλυπτικούς, ἀποτελοῦσε ἀπειλητικὴ πραγματικότητα ποὺ γεννοῦσε τρόπο καὶ τερατώδη ὄντα<sup>131</sup>. Ὁταν λοιπὸν στὸ Μκ. 4,41 ἐμφανίζεται ἡ θάλασσα νὰ «ὑπακούη» στὸ Μεσσία, αὐτὸ ἔχει πολὺ μεγάλη χριστολογικὴ σημασία.

Ὁρισμένοι ἐρμηνευτὲς ἐπισήμαναν μιὰ κάποια ὁμοιότητα μεταξὺ τῆς διηγῆσεως τῆς καταπαύσεως τῆς τρικυμίας στὸ Μκ. 4,35-41 καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰωνᾶ<sup>132</sup>. Δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐξιστόρηση τῆς θαλάσσιας τραγωδίας τοῦ Ἰωνᾶ νὰ ἦτο στὴ σκέψη τοῦ εὐαγγελιστοῦ καθὼς περιέγραφε τὸ ἐπεισόδιο τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος. Ὁ παραλληλισμὸς δὲν στερεῖται

130. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἐρωτήσεως τῶν μαθητῶν καὶ ὄχι ἡ ἔλλειψη πίστεως καὶ κατανοήσεως ὅπως ὑποστηρίζει ὁ W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (1974) 49-50.

131. *Δαν.* 7,3 κ.ε. Πρβλ. καὶ Ἄποκ. 13,1 («καὶ εἶδον ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον ἔχον κέρατα δέκα καὶ κεφαλὰς ἑπτὰ»). Πρβλ. P. Lamarche, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 64-66.

132. Ὁ Pesch I, 269-274, παρέχει λεπτομερῆ δεδομένα γιὰ τὴν ὁμοιότητα αὐτή. Ἀντίθετα ὁ Schmithals I, 256, δὲν βλέπει οὐσιαστικὴ ὁμοιότητα.

σπουδαιότητος. Ἡ κυριότητα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς θαλάσσης στὴν περίπτωση τοῦ Ἰωνᾶ, ἔχει μεταφερθῆ στὸν Ἰησοῦ στὸ Μκ. 4,35-41. Ὁ Χριστὸς ἐξουσιάζει τὴ θάλασσα ἀκριβῶς ὅπως ὁ παντοδύναμος Κύριος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης<sup>133</sup>.

Τὸ περιστατικὸ τῆς καταπαύσεως τῆς τρικυμίας φαίνεται νὰ περιέχη καὶ ἓνα δείκτη Χριστολογίας τοῦ πάθους. Ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴ γαλήνευση τῆς θαλάσσης ἀπευθύνεται ἐπιτιμητικὰ στοὺς μαθητάς: «Τί δειλοὶ ἐστε οὕτως; Πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν;» (Μκ. 4,40). Ἡ ἐπιτίμηση εἶναι ἐντονη<sup>134</sup>, ὅπως ἄλλωστε ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴ σύγκρισή της μὲ τίς ἠπιώτερες παράλληλες διατυπώσεις τοῦ Μτ. 8,26 καὶ Λκ. 8,25. Ἡ ἐνταση καὶ σχετικὴ τραχύτητα τοῦ Μκ. 4,40 προδίδουν τὴ θλίψη τοῦ Ἰησοῦ. Τὴ θλίψη ποὺ ἔχει ὡς αἰτία τὴν ἔλλειψη κατανοήσεως ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, τὴ φοβερὴ δυσκολία τους νὰ ἀντιληφθοῦν ποιὸν πραγματικὰ συναντοῦν στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ποιὸν ἔχουν μαζί τους. Τὸ θέμα

133. Achtemeier 78: «Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς κάνει αὐτὸ ποὺ κατὰ τὴν Π. Διαθήκη μόνο ὁ Θεὸς θὰ μπορούσε νὰ κάνει». Lane 178: «Στὴν ἀφήγηση τῆς ὑποταγῆς τῆς θαλάσσης μᾶς ἀναγγέλλεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ζῶν Κύριος. Ὅ,τι ἰσχύει γιὰ τὸ Θεὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν Ἰησοῦ». Πρβλ. *Ψαλμ.* 105(Ο'),9, *Ψαλμ.* 88(Ο'),10, *Ἰὼβ* 38,8-11, *Ἰερμ.* 5,22. Πρβλ. καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα παρατήρηση τοῦ Σευηριανοῦ Γαβάλων: «Λέγει τῇ θαλάσσει σιώπα, πεφίμωσο· καὶ ἐφίμωθη καὶ ἔγνω τὸ ἔργον τὸν τεχνίτην. Εἶπε γὰρ τῇ θαλάσσει καὶ ἐσιώπησεν· εἶπε τῷ ἀνέμῳ καὶ ἐφίμωθη. Εἰ μὴ ὑπῆκουσεν οὐκ ἂν ἐποίησεν αὐτὸν» (*Εἰς Κοσμοποίησιν*, Λόγ. Γ' 6, Migne P.G. 56, 455).

134. Ὁ Χρυσόστομος σχολιάζοντας τὸ παράλληλο χωρίο τοῦ Ματθαίου ἀναλύει ὡς ἐξῆς τὸ γεγονός τῆς ἐπιτιμήσεως: «Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐπετίμησεν, ὅτι ἀνθρωπον αὐτὸν ἐκάλουν, ἀλλ' ἀνέμενε, διὰ τῶν σημείων αὐτοῦ διδασκῶν, ὅτι πεπλανημένη ἦν αὐτῶν ἡ ὑπόληψις. Πόθεν δὲ ἀνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζον; Ἀπὸ τε τῆς ὄψεως, ἀπὸ τε τοῦ ὕπνου, καὶ τοῦ πλοῖφ κεχρησθαι. Διὰ δὲ τοῦτο εἰς ἀμυχανίαν ἐξέπιπτον λέγοντες· Ποταπὸς ἐστὶν οὗτος; Ὁ μὲν γὰρ ὕπνος καὶ τὸ φαινόμενον ἀνθρωπον ἐδείκνυ· ἡ δὲ θάλαττα καὶ ἡ γαλήνη Θεὸν ἐνέφαινον» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 28, Migne P.G. 57, 352).

αὐτὸ διατρέχει μὲ ρυθμὸ ἀξανομένης ἐντάσεως ὀλόκληρο τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο. Ἡ τελικὴ του κατάληξη στὴν προδοσίᾳ τοῦ Ἰούδα (Μκ. 14,43-46), στὴν ἐγκατάλειψη τῶν μαθητῶν (Μκ. 14,50) καὶ στὴν ἀπάρνηση τοῦ Πέτρου (Μκ. 14,66-72), τὸ κατατάσσει στὰ μείζονα θέματα τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Συνεπῶς ἡ ἐπιτίμηση τοῦ Μκ. 4,40 ἀνήκει στὸν ἴδιο χριστολογικὸ κύκλο.

7) Ἡ θεραπεία τοῦ δαιμονιζομένου τῆς χώρας τῶν Γερασηῶν (Μκ. 5,1-20)<sup>135</sup> εἶναι ἓνα ἀκόμη γεγονός πού διασαλπίζει τὴ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀφήγηση εἶναι ἐκτενὴς καὶ παρουσιάζει σὲ μικρογραφία τὴν πλοκὴ ἐνὸς δράματος. Ἐδῶ προβάλλει καὶ πάλι μὲ ἔμφαση ἡ αὐθεντία καὶ κυριότητα τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Τὴν ἰδέα αὐτὴ τὴ συναντήσαμε καὶ σὲ προηγούμενα κεφάλαια (Μκ. 1,23-28· 1,34· 1,39· 3,14-16· 3,22-30) ἀλλὰ στὸ Μκ. 5,1-20 ἐμφανίζεται ἀναλυτικὰ καὶ προσφέρεται μέσῳ πολλαπλῶν στοιχείων<sup>136</sup>. Ἐπισημαίνουμε τὰ τρία κυριώτερα.

Τὸ πρῶτο σχετίζεται μὲ τὴν κατάσταση τοῦ δαιμονιζομένου Γερασηνοῦ, ὁ ὁποῖος «διὰ παντὸς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τοῖς μνήμασιν καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἦν κράζων καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις» καὶ «οὐδὲ ἀλύσει οὐκέτι οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτὸν δῆσαι» καὶ «διεσπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἀλύσεις καὶ τὰς πέδας

135. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 5,1-20: C. Argenti, "A Meditation on Mk. 5,1-20", *EcumRev* 23 (1971) 398-408· P. Lamarche, *Révélation de Dieu* (1976) 79-103· F. Annen, *Heil für die Heiden* (Frankfurt: Knecht, 1976)· H. Harsch, "Psychologische Interpretation biblischer Texte", *UnaSancta* 32 (1977) 39-45· J. C. Meagher, *Clumsy Construction in Mark's Gospel* (1979) 67-74· J. D. M. Derrett, "Legend and Event: the Gerasene Demoniac", *Studia Biblica* 1978, II (Sheffield, 1980) 63-73.

136. Πρβλ. Lohmeyer 99: «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἐδῶ ὁ θεῖος ἰσχυρὸς Κύριος, στὴν παρουσία τοῦ ὁποῖου κάθε τι τὸ ἀκάθαρτο ἐξαφανίζεται καὶ οἱ δαίμονες ὑποτάσσονται. Γι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχουν ὄρια».

συντετριῖσθαι» καὶ «οὐδεὶς ἴσχυεν αὐτὸν δαμάσαι» (Μκ. 5,2-5). Ἀπὸ τὴν περιγραφή<sup>137</sup> προκύπτει ὅτι στὴν παρούσα περιπτώση πρόκειται γιὰ τεραστία δαιμονικὴ δύναμη. Πράγματι, στὴ συνέχεια ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Γερασηνὸς κατέχεται ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ πονηρῶν πνευμάτων («Λεγεῶν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοὶ ἐσμεν», Μκ. 5,9), πού εἶναι τόσο ἰσχυρά, ὥστε προκαλοῦν τὸν ἄμεσο πνιγμὸ δύο χιλιάδων χοίρων (Μκ. 5,13). Ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται ἀντιμέτωπος μὲ πολυάριθμη καὶ μανιώδη στρατιὰ δαιμόνων.

Παρὰ ταῦτα ἡ σατανικὴ λεγεὼν παρουσιάζεται ἀνίσχυρη καὶ ὑποταγμένη στὴν ἐξουσία τοῦ Μεσσία. Ὁ δαιμονιζόμενος αἰδῶν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ μακρόθεν ἔδραμεν καὶ προσεκύνησεν αὐτόν, καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ λέγει: τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;» (Μκ. 5,6-7). Ἡ ἀναγνώριση εἶναι πλήρης καὶ γίνεται μὲ τὴν προσκύνηση καὶ μὲ τὴ μεγαλόφωνη ὁμολογία. Ἡ τελευταία εἶναι διακήρυξη τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ ταυτόχρονα τοῦ ἀγεφυρώτου χάσματος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων. Στὴν ὁμολογία ὑποταγῆς τὸ πλῆθος τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐπισυνάπτει καὶ τὴν παράκληση «ὀρκίζω σε τὸν Θεὸν μὴ μὲ βασανίσῃς» (Μκ. 5,7). Ἡ παράκληση ἔχει ὑπαγορευθῆ ἀπὸ τὸν τρόπο ἐνώπιον ἐνὸς πανισχύρου ἀντιπάλου, τοῦ ὁποῖου δὲν ἀγνοεῖ τὴν τιμωρὸ δικαιοδοσίαν<sup>138</sup>. Ἡ ἔνταση ἐπιτείνεται μὲ τὴν προσθήκη δύο ἀκόμη παρακλήσεων πού οἱ δαίμονες ἀπευθύ-

137. Ἡ περιγραφή στὶς παράλληλες διηγήσεις τοῦ Ματθαίου (8,28) καὶ τοῦ Λουκᾶ (8,27-29) δὲν ἔχει τὴν ἴδια ἀνατριχιαστικὴ τραχύτητα. Γιὰ χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες τῆς περιγραφῆς τοῦ Μάρκου βλ. Swete 92-94. Πρβλ. καὶ Pesch I, 285-286, Gnllka I, 205, P. Lamarche, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 84.

138. Κύριλλος Ἀλεξ.: «Ἐπειδὴ ἡ θεία τοῦ Μονογενοῦς φύσις κατέφλεγεν αὐτοὺς (δηλ. τοὺς δαίμονας), φασὶν ἤλθε... βασανίσαι ἡμᾶς» (*Εἰς τὸν Ματθαῖον*, 8, 29, Migne P.G. 72, 392). Πρβλ. Τρεμπέλαν 89-90, Haenchen 193.

νον στὸν Ἰησοῦ μὲ τὸ στόμα τοῦ Γερασηνοῦ (Μκ. 5,10 καὶ 5,12). Ἡ ὅλη σκηνὴ ἀπεικονίζει δραματικὰ τὴν κατάστασι ἐξουθενώσεως καὶ ὑποταγῆς τῶν δαιμονίων στὸν ἐξουσιαστὴ Μεσσία. Μέσα στὸ κλίμα αὐτὸ ὁ Μᾶρκος θὰ πῆ χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ Χριστὸ ὅτι «ἐπέτρεψε αὐτοῖς» (Μκ. 5,13), δηλ. ἔδωκε ἄδεια στὰ πονηρὰ πνεύματα, νὰ εἰσέλθουν στοὺς χοίρους. Τὸ ρῆμα «ἐπέτρεψε», ἐνδεικτικὸ σχέσεως ὑπεροχῆς καὶ κυριότητος, θὰ ὑπογραμμίσῃ γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ τὴν ἀπεριόριστη ἰσχὺ καὶ αὐθεντία τοῦ Μεσσία ἐπὶ τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων<sup>139</sup>.

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο ἐξάρσεως τῆς θείας ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ βρίσκεται στὴν περιγραφή τῶν συνεπειῶν τῆς ἀπελευθερώσεως-θεραπείας τοῦ Γερασηνοῦ. Ὁ μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο ἀκόμη δαιμονιζόμενος βρίσκεται τώρα «καθήμενος, ἱματισμένος καὶ σωφρονῶν» (Μκ. 5,15) κοντὰ στὸ Χριστό. Τὸ θέαμα δὲν εἶναι ἀπλῶς καταπληκτικόν. Εἶναι ἀπτή μαρτυρία μιᾶς ἀσυνήθους θείας ἐπεμβάσεως<sup>140</sup>. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πόλεως ὅταν τὸ ἀντικρῦζον παραλύουν ἀπὸ φόβο (Μκ. 5,15). "Ἐνα φόβο πὺ παίρνει διαστάσεις πανικοῦ ὅταν

139. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Χρυσόστομος: «Εἰ δὲ λέγοι τις, Καὶ τίνος ἕνεκεν ὅπερ ἠξίωσαν οἱ δαίμονες ἐποίησεν ὁ Χριστός, εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἐπιτρέψας αὐτοῖς ἀπελθεῖν, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐκ ἐκείνοις πειθόμενος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ πολλὰ ἐντεῦθεν οἰκονομῶν· ἐν μὲν, τὸ διδάξαι τοὺς ἀπαλλαγέντας τῶν πονηρῶν τυράννων ἐκείνων τὸ μέγεθος τῆς λύμης τῶν ἐπιβουλεόντων αὐτοῖς· ἕτερον δέ, ἵνα μάθωσι πάντες, ὅτι οὐδὲ χοίρων κατατολμῶσιν, εἰ μὴ αὐτὸς συγχωρήσει· τρίτον, ὅτι χαλεπώτερα τῶν χοίρων ἐκείνοις ἂν εἰργάσαντο, εἰ μὴ καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ πολλῆς ἀπέλαυον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 28, Migne P.G. 57, 354).

140. Πρβλ. Taylor 283-284. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι τὰ γεγονότα διαδραματίζονται στὴ χώρα τῶν Γερασηνῶν, δηλ. σὲ περιοχὴ μᾶλλον ἐθνικὴ παρὰ Ἰουδαϊκὴ. Τὸ ἀσύνθηδες τῆς θείας ἐπεμβάσεως ἔγκειται καὶ στὸ ἄνοιγμα τῆς σωτήριας δράσεως τοῦ Μεσσία πρὸς τὰ ἔθνη. Πρβλ. W. Kelber, *Mark's Story of Jesus* (1979) 32.

πληροφοροῦνται μὲ λεπτομέρειες τὰ διατρέξαντα. «Καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτὸν (τὸν Ἰησοῦ) ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὀρίων αὐτῶν» (Μκ. 5,17). Ἡ παράκλησι αὐτὴ εἶναι στὴν οὐσία μιὰ μεγαλόφωνη ὁμολογία τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Γερασηνοὶ ἀναγνωρίζουν ἀμέσως τὴ δυνάμη αὐτῆ, μιὰ δυνάμη πὺ ἐπιφέρει ἀνυπολόγιστες μεταβολὲς στοὺς ἀνθρώπους καὶ προκαλεῖ ἀσυνήθη φαινόμενα, καὶ ἰκετεύουν τρομαγμένοι γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσή της<sup>141</sup>. Ζητοῦν νὰ αὐξήσουν τὴν ἀπόστασι γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἐνδεχόμενη ἐμπλοκὴ μὲ κάποιον πὺ ἔχει τέτοια ἐξουσία ἐπὶ τῶν δαιμόνων.

Τὸ τρίτο στοιχεῖο συναντᾶται στοὺς τελευταίους στίχους τῆς ἀφηγήσεως. Τὴν ὥρα πὺ ὁ Ἰησοῦς ἐτοιμάζεται ν' ἀποπλεύσῃ λέγει στὸν θεραπευμένο Γερασηνό: «Ἔπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου πρὸς τοὺς σοὺς, καὶ ἀπάγγειλον αὐτοῖς ὅσα ὁ Κύριός σοι πεποίηκεν καὶ ἠλέησέ σε» (Μκ. 5,19). «Ὁ Κύριος» ἐδῶ χρησιμοποιοεῖται ἀντὶ τοῦ «ὁ Θεός». Τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ θεωρεῖται ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μᾶρκος σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὅτι ὁ πρῶν δαιμονιζόμενος «ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ Δεκαπόλει ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς» (Μκ. 5,20). Στὴν πράξῃ τοῦ Γερασηνοῦ πραγματοποιεῖται μιὰ ἀλλαγὴ ἀπὸ τὸ «ὁ Κύριός (Θεός) σοι πεποίηκεν» στὸ «ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς». Ἐδῶ ἔχει γίνεῖ ἡ ἀναγνώρισι τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν δαιμόνων ὡς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας Θεοῦ<sup>142</sup>.

141. Στὴν παράλληλη διήγησι τοῦ Λουκᾶ λέγεται ἀπερίφραστα ὅτι οἱ Γερασηνοὶ παρεκάλεσαν τὸν Ἰησοῦ νὰ φύγῃ «ὅτι φόβῳ μεγάλῳ συνείχοντο» (Λκ. 8,37). Ἀντίθετα μὲ τὴν ἀποψῆ τοῦ Taylor 284, ὁ Λουκᾶς σωστὰ ἀποδίδει τὴν παράκλησι σὲ φόβο. Πρβλ. Swete 98, Klostermann 50.

142. Ἡ ἐξισωτικὴ μεταβολὴ τοῦ Κύριος (Θεός) σὲ Ἰησοῦς στὸ Μκ. 5,19-20 εἶναι μᾶλλον δεῖγμα διεργασίας, τὴν ὁποία προκαλεῖ ἡ ἀντίληψι γιὰ τὴ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ (πρβλ. Schweizer 113) καὶ ὄχι περίπτωσι ἀρχαϊκῆς χρήσεως χριστολογικῶν τίτλων ὅπως πιστεῖται ὁ Taylor 285.



8) Στὴν περικοπὴ Μκ. 5,21-43<sup>143</sup>, ἡ ἐξιστόρηση δύο θαυμάτων προβάλλει τὴν ὑπερφυσικὴ ἰσχύ τοῦ Ἰησοῦ σὲ ἄγνωστες ὡς τώρα μορφές ἐκδηλώσεώς της. Πράγματι, ἡ θεραπεία τῆς αἱμορροῦσης γυναικὸς καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς κόρης τοῦ ἀρχισυναγώγου Ἰαεῖρου φανερώνουν ἰδιόζουσες ἀπόψεις τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Μεσσία. Ἴσως αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ ὤθησε τὸν εὐαγγελιστὴ στὴ συνύφανση τῶν ἀντιστοιχῶν διηγήσεων<sup>144</sup>.

Ἡ ἰδιαιτερότητα στὴν περίπτωσι τῆς αἱμορροῦσης γυναικὸς ἐγκεῖται στὸ ὅτι ἡ θεραπεία της δὲν πραγματοποιεῖται μὲ τὸ λόγο οὔτε μὲ τὸ ἄγγιγμα τῶν χεριῶν τοῦ Ἰησοῦ. Σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία τοῦ Μάρκου, ἡ ἄρρωστη γυναίκα ἀκούσασα τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦσα ἐν τῷ ὄχλῳ ὀπισθεν ἤψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ἔλεγε γὰρ ὅτι ἐὰν ἄψωμαι κἂν τῶν ἱματίων αὐτοῦ, σωθήσομαι» (Μκ. 5,27-28). Ἡ ἴασις ἐπέρχεται χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ αἴτησις τῆς αἱμορροῦσης ἢ πρωτοβουλία τοῦ Μεσσία. Τοῦτο τονίζεται στὴ συνέχεια ὅταν ὁ Ἰησοῦς, «ἐπιγνοὺς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν», ἐρωτᾷ «τίς μου ἤψατο τῶν ἱματίων;» (Μκ. 5,30). Ἡ θαυμαστὴ θεραπεία διενεργεῖται μὲ τὴ δύναμη τῆν

Πρβλ. Ζιγαβητὸν 39 («Ὁ μὲν Χριστὸς μετριοφρονῶν, τῷ πατρὶ τὸ ἔργον ἀνέθηκεν· ὁ δὲ θεραπευεὶς εὐγνωμονῶν τῷ Χριστῷ τοῦτο ἀνετίθει»), Ρ. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 91.

143. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 5,21-43: L. Schenke, *Die Wundererzählungen* (1974) 196-216· J. T. Cummings, "The Tassel of his Cloak", *Studia Biblica* 1978, II (Sheffield, 1980) 47-61· M. G. Steinhäuser, "Healing Stories in the Gospels", *Liturgy* 25 (1980) 27-30· M. J. S. Schierling, *Woman, Cult and Miracle Recital: Mk. 5,24-34* (Ph. D. Dissertation, St. Louis University, 1980)· J. Moiser, "She was twelve years old", *IrishBibStud* (Belfast) 3 (1981) 179-186.

144. Συζήτηση γιὰ τὴ συνύφανση αὐτῆ βλ. στὸ Schmithals I, 283-286. Πρβλ. καὶ F. Kermode, *The Genesis of Secrecy* (Cambridge: Harvard, 1980) 131-133.

«ἐξελθοῦσαν» ἐκ τοῦ Ἰησοῦ καὶ στὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτὸ βρῖσκεται ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ γεγονότος. Παρὰ τὴν ποικιλία ἀπόψεων οἱ ἐρμηνευτὲς συμφωνοῦν ὅτι στὸ Μκ. 5,30 ὁ ὄρος «δύναμις» σημαίνει θεία ἱαματικὴ δύναμη ἐνοικοῦσα στὸ Χριστό<sup>145</sup>. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη περίπτωσι στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, κατὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος γιὰ τὴν πανίσχυρη θεραπευτικὴ ἐνέργεια τοῦ Μεσσία ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι ἀπτή καὶ μεταγίγεται μὲ ἐπαφή. Τὸ ἀμέσως αἰσθητό, τὸ ψηλαφητό, τὸ ἄφθονο τῆς θαυμαστῆς ἱαματικῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ διαλάμπει στὸ περιστατικὸ τῆς αἱμορροῦσης.

Στὸ δραματικὸ ἐπεισόδιο τῆς κόρης τοῦ Ἰαεῖρου φανερῶνεται μιὰ ἄλλη μορφή μοναδικότητος τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀφήγησις στὸ Μκ. 5,35-43 προετοιμάζει τὸ ἔδαφος μεθοδικὰ γιὰ τὴ στιγμὴ τῆς μεγάλης ἀποκαλύψεως μὲ τὸ νὰ ζωγραφίξῃ ἔντονα τὸ βέβαιον τοῦ θανάτου τοῦ παιδιοῦ. Τὴν ἀρχικὴ θλιβερὴ εἶδησις («ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανεν· τί ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον;» Μκ. 5,35) διαδέχεται ἡ περιγραφὴ τοῦ θρήνου στὸ σπίτι τοῦ Ἰαεῖρου («κλαίοντας καὶ ἀλαλάζοντας πολλά», Μκ. 5,38). Τὸ ἀποκορύφωμα γίνεται μὲ μιὰ νότα τραγικῆς εἰρωνείας. Ὄταν ὁ Ἰησοῦς, χρησιμοποιοῦντας τὴ δική του γλῶσσα, λέγει στοὺς παρισταμένους ὅτι «τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανε ἀλλὰ καθεύδει» (Μκ. 5,39), ἐκεῖνοι γελοῦν σαρκαστικὰ («καὶ κατεγέλων αὐτοῦ», Μκ. 5,39)<sup>146</sup>. Ἡ κόρη τοῦ ἀρχισυναγώγου εἶναι τόσο νεκρὴ, ὥστε οἰοσδήποτε

145. Βλ. Δαμαλᾶν 2, 741, Lohmeyer 102, Taylor 291, Nineham 157, Gnllka I, 215-216, Montague 68.

146. Ὁ Λουκᾶς στὸ «κατεγέλων αὐτοῦ» προσθέτει ἐπεξηγηματικὰ «εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν» (Λκ. 8,53). Βλ. τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ Θεοφύλακτου 545, καὶ τοῦ Ζιγαβητοῦ 43 («Ἐβούλετο δὲ καὶ αὐτὸς καταγελασθῆναι, ἵνα καὶ οἱ αὐληταί, καὶ ὁ κατάγεως, καὶ τὰ τοιαῦτα, σαφῆς εἴεν ἀπόδειξις τοῦ τεθνηκέναι τὸ κοράσιον»).

διαφορετικὸς ἰσχυρισμὸς νὰ προκαλεῖ ἀπλούστατα τὸ γέλιο τῆς πικρῆς εἰρωνείας.

Τῆ στιγμῇ αὐτῇ, πού ἡ κρίση ἔχει φθάσει στὴν ἀμετακίνητη τελικότητα τοῦ θανάτου, γίνεται ἡ ἀποκάλυψη τῆς ὑπερφυσικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Κρατῶντας τὸ χέρι τοῦ νεκροῦ κοριτσιοῦ ὁ Μεσσίας ἐκφωνεῖ τὸ θεῖο πρόσταγμα: «τὸ κοράσιον, σοὶ λέγω, ἔγειρε» (Μκ. 5,41)<sup>147</sup>. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ραγδαῖο: «καὶ εὐθὺς ἀνέστη τὸ κοράσιον καὶ περιεπάτει» (Μκ. 5,42). Ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη αὐτῇ ἀντιστροφή τῆς καταστάσεως εἶναι ἀπερίγραπτη. Ὁ εὐαγγελιστῆς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ παριστάμενοι «ἐξέστησαν εὐθὺς ἐκστάσει μεγάλῃ» (Μκ. 5,42). Ἡδη ἔχει ἐπισημανθῆ (στὸ Μκ. 2,12) τὸ ὅτι τὸ ρῆμα «ἐξίστημι» εἶναι ἐκφραστικὸ ἰσχυρῶν βιωματικῶν καταστάσεων πού συνδυάζουν ἔντονη κατάπληξη, θάμβος, ἔκσταση, ἀκόμη καὶ παραφροσύνη (πρβλ. Μκ. 3,21). Ἐδῶ ἡ χρῆση τοῦ συστοίχου ἀντικειμένου πού συνοδεύεται ἀπὸ ἐμφατικὸ ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ («ἐκστασις μεγάλη») κάνει τὸ ρῆμα ἀκόμη ἐντονώτερο.

Τὸ μέγεθος καὶ εἶδος τῆς ἐντυπώσεως ἐξηγεῖται μόνο ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ εἶδος τοῦ θαύματος. Ἡ ἀνάσταση μιᾶς νεκρῆς ἀποτελεῖ κορυφαία ἐκδήλωση θείας δυνάμεως. Ὁ Μεσσίας παρουσιάζεται ὡς κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἔχει δηλαδὴ μιὰ ιδιότητα πού ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὸ Θεό. Ἡ ὑπέρτατη αὐτῇ ἐξουσία του διαφαίνεται καὶ στὴ διακήρυξή του «τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν ἀλλὰ καθεύδει» (Μκ. 5,39)<sup>148</sup>. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει κυριότητα ἐπὶ τοῦ θανάτου, μπορεῖ νὰ ὀνομάζῃ τὸ θάνατο μὲ ἓνα καινούργιο ὄνομα πού ἀλλάζει τελείως τὴν οὐσία του.

147. Μόνον ὁ Μᾶρκος διασώζει τὴν προσταγὴ καὶ στὸ ἀραμαϊκὸ τῆς πρωτότυπο ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ ἀπόδοση εἶναι παρηλλαγμένη γιὰ ἔμφαση τῆς προστακτικότητος καὶ αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ. Πρβλ. Δαμαλᾶν 2, 746.

148. Πρβλ. Nineham 159-161.

Δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὅταν πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ Ἰαεῖρου παίρνει μαζί του μόνο τρεῖς μαθητάς, δηλαδὴ τὸν Πέτρο, τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη (Μκ. 5,37). Τοῦτο θὰ ἐπαναληφθῆ καὶ στὴν περίπτωση τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ (Μκ. 9,2) καὶ στὸ περιστατικὸ τῆς ἀγωνίας του στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ κατὰ τὴ νύκτα τῆς συλλήψεως (Μκ. 14,33). Οἱ δύο τελευταῖες περιπτώσεις ἀποτελοῦν θεμελιώδη χριστολογικὰ συμβάντα. Ἡ διαπίστωση αὐτῇ τονίζει ἀμέσως τὴ σημασία τῆς ἀναφορᾶς τῶν τριῶν κορυφαίων μαθητῶν καὶ στὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τῆς κόρης τοῦ ἀρχισυναγώγου. Ἐδῶ τονίζεται ἡ χριστολογικὴ σπουδαιότητα τοῦ θαύματος αὐτοῦ. Προφανῶς ἡ ἐξουσία ἐπὶ τοῦ θανάτου δὲν συνιστᾶ ἀπλῶς ὑπέρτατη ἔκφραση τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ σχεδὸν θεοφάνεια<sup>149</sup>.

9) Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Ἰησοῦ «εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ» (Μκ. 6,1-6)<sup>150</sup>, μὲ τὴν ὁποία ἀρχίζει τὸ ἕκτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, προσδιορίζεται ἀπὸ ἀπόψεις Χριστολογίας τοῦ πάθους. Ἀπὸ τὴν ἔξαρση τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ στὰ περιστατικὰ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου, ἐρχόμεθα τώρα στὴν ἔντονη ὑπόμνηση τῆς πλευρᾶς τῆς δοκιμασίας καὶ θλίψεως τοῦ Μεσσία<sup>151</sup>.

149. Αὐτῇ ἡ ἐρμηνεία ἐξηγεῖ καλύτερα τὴ μεία τῶν τριῶν μαθητῶν ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία πού τοὺς συνδέει μὲ τὸ Μεσσιανικὸ μυστικὸ ὅπως πιστεῖει ὁ Schweizer 119.

150. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 6,1-6: E. Grässer, "Jesus in Nazareth", *NTStud* 16 (1969) 1-23· H. K. McArthur, "Son of Mary", *NovTest* 15 (1973) 38-58· C. Perrot, "Jésus à Nazareth", *AssembSeign* 45 (1974) 40-49· B. Mayer, "Überlieferungs- und redaktions- geschichtliche Überlegungen zu Mk. 6,1-6a", *BiblZeit* 22 (1978) 187-198.

151. Ἡ ἀντίθεση εἶναι ἔντονη καὶ ἠθελημένη καὶ ἀνήκει στὴν ἀφηγηματικὴ τακτικὴ τοῦ Μάρκου. Πρβλ. Achtemeier 89 καὶ R. Martin, *Mark*

Ἡ υπόμνηση εἰσάγεται μὲ μιὰ σειρά ἐρωτήσεων ποὺ θέτουν οἱ Ναζαρηνοί. Οἱ πρῶτες ἐρωτήσεις τῆς σειράς εἶναι ἐνδεικτικὲς μιᾶς ἔμμεσης ἀναγνωρίσεως τῆς αὐθεντίας λόγου καὶ δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ: «Καὶ οἱ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο λέγοντες· πόθεν τούτῳ ταῦτα, καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα τούτῳ; Καὶ αἱ δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γινόμεναι;» (Μκ. 6,2). Τὰ ἐρωτήματα, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὰ συμπραζόμενα, ἔχουν ἐχθρικό τόνο. Δὲν παύουν ὁμως νὰ ἀποτελοῦν ἀναφορά σὲ συγκεκριμένα δεδομένα, ποὺ φανεροῦν ἀσυνήθη ἰσχὺ λόγου καὶ ἔργου<sup>152</sup>.

Στὴν συνέχεια πάντως οἱ ἐρωτήσεις τῶν Ναζαρηνῶν γίνονται ἀπροκάλυπτα ἐχθρικὲς καὶ ἐκφραστικὲς ἐνὸς πνεύματος ἀμφισβητήσεως καὶ περιφρονήσεως: «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας καὶ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ Ἰωσήφου καὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος; Καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς;» (Μκ. 6,3). Ἐδῶ ἔχουμε τὴ μόνη περίπτωση σὲ ὀλόκληρη τὴν Καινὴ Διαθήκη ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ ἐπαγγελματικὸς ὄρος «τέκτων» γιὰ τὸν Ἰησοῦ<sup>153</sup>. Ἡ ἔννοια, στὴ συνάφεια ποὺ βρίσκεται, εἶναι ἔντονα ὑποτιμητικὴ. Ἡ περιφρονητικὴ διάθεση διασώζεται σὲ ὅλη τὴν τὴν ὁμότητα καὶ στὴ συνεχόμενη φράση «ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας». Οἱ Ἰουδαῖοι δὲν συνήθιζαν νὰ ὀνομάζουν ἕνα ἄνδρα μὲ ἀνα-

(1972) 117: «ἡ ἀπόρριψη τοῦ Ἰησοῦ στὴ Ναζαρέτ στοὺς Μκ. 6,1-6 περιγράφεται μὲ τρόπο ποὺ νὰ προβάλλη τὴν ἔννοια τοῦ πάθους».

152. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Ὠριγένης (*Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. Ι', 17, ΒΕΠ 13, 29): «Μήποτε δὲ ἐμφαίνεται διὰ τούτων ἐπαπόρρησις περὶ τοῦ μηδὲ ἀνθρώπου εἶναι, ἀλλὰ τι θεϊότερον τὸν Ἰησοῦν... καὶ μηδὲν ἔχοντά τινα τῶν ἐκ γένους παραπλήσιον μηδ' ἐκ παιδεύσεως καὶ διδασκαλίας ἐπὶ τοσοῦτον σοφίας καὶ δυνάμεως ἐληλακότα». Πρβλ. Τρεμπέλαν 101.

153. Τὸ ἀντίστοιχο χωρίο τοῦ Ματθαίου ἔχει «ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς» (Μτ. 13,55), δηλαδὴ μιὰ ἐκφραση σαφῶς ἠπιώτερη, ἐνῶ ὁ Λουκᾶς στὴν παράλληλη ἀφήγηση δὲν ἀναφέρει τίποτε περὶ τέκτονος (Λκ. 4,16-30).

φορὰ τοῦ ὀνόματος τῆς μητέρας του ἀλλὰ μόνο τοῦ πατέρα του. Στὰ παράλληλα χωρία ὁ Λουκᾶς ἔχει «υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ» (Λκ. 4,22) καὶ ὁ Ματθαῖος «ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς» (Μτ. 13,55). Ἡ διάσωση τῆς φράσεως «ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας» ἀπὸ τὸ Μᾶρκο δικαιολογεῖται μόνο ὡς ἐκφραση περιφρονήσεως καὶ συνεπῶς ὡς δηλωτικὴ τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεων τῶν Ναζαρηνῶν<sup>154</sup>.

Παρόμοιες παρατηρήσεις ἰσχύουν καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα σκέλη τῶν ἐρωτήσεων (Μκ. 6,3) τῶν συμπολιτῶν τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ συγγενεῖς του<sup>155</sup> οἱ σημαινόμενοι ἐδῶ θὰ ἦσαν προφανῶς συνήθεις ἀνθρώποι τῆς Ναζαρέτ, ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ὁποίων, κατὰ τὴ γνώμη τῶν Ναζαρηνῶν, λόγῳ ἀσημαντότητος καὶ ταπεινῆς καταγωγῆς, δὲν μπορούσε νὰ προέλθῃ σπουδαῖος διδάσκαλος ἢ προφήτης. Τὸ ἀδιανόητο τῆς συσχετίσεως τοῦ Μεσσία πρὸς ἕνα τέτοιο κύκλο, προβάλλουν ἀνάγλυφα τὰ ἐρωτήματα τῶν Ναζαρηνῶν, καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἀδιανόητο φανεροῦν τὸ μέγεθος τῆς περιφρονήσεώς των.

Τὰ ἐρωτήματα καταλήγουν σὲ μιὰ πνευματικὴ κατάσταση ποὺ ὁ εὐαγγελιστὴς περιγράφει μὲ τὴν φράση «καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ» (Μκ. 6,3). Τὸ ρῆμα σημαίνει ἕνα μείγμα προσβολῆς<sup>156</sup>, ὀργῆς καὶ κυρίως ἀπιστίας ὅπως ἀπο-

154. Πρβλ. Taylor 299-300, Nineham 166. Ὑπάρχει καὶ ἡ θεωρία ὅτι ἡ φράση χρησιμοποιήθηκε ἐπειδὴ ὁ Ἰωσήφ εἶχε πεθάνει πρὸ πολλοῦ (Schweizer 124, Montague 71). Ὁ J. M. Robinson (*The Problem of History in Mark*, 1971, 81) νομίζει ὅτι ἡ μὴ ἀναφορὰ τοῦ Ἰωσήφ εἶναι ἐσκεμμένη καὶ ὀφείλεται στὴν ἀποψη τοῦ Μάρκου ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεπῶς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ. Βλ. σχετικὰ στὸν H. McArthur, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 47-58.

155. Περὶ τῶν ἐδῶ μνημονευόμενων συγγενῶν τοῦ Ἰησοῦ βλ. Lagrange 79-93, Taylor 247-249, Pesch I, 322-325, Schmithals I, 301.

156. Ὁ Taylor 301, βλέπει ἐδῶ κυρίως τὴν ἔννοια τοῦ προσβάλλομαι. Ὁ Pesch I, 319, προτιμᾷ, σωστά, τὴν ἔννοια τοῦ ἀπιστῶ. Βλ. λέξη στὸν Bauer 760.

δεικνύεται καὶ ἀπὸ τῆ συνέχεια («Καὶ ἐθαύμασεν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν», Μκ. 6,6). Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς περιγράφει μὲ ἀκρίβεια τὸ φαινόμενο, ὅταν ἐφαρμόζει στὸν ἑαυτό του ἕνα γνωστὸ ἐβραϊκὸ γνωμικὸ («οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ», Μκ. 6,4). Στὸ γνωμικὸ αὐτὸ ιδιαίτερη σπουδαιότητα ἔχει τὸ ἐπίθετο «ἄτιμος». Ἡ λέξη αὕτη ἀντιπροσωπεύει τόσο τὴν κρίση ὅσο καὶ τὴ συναισθηματικὴ στάση τῶν Ναζαρηνῶν ἔναντι τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ἐπίθετο ὅμως «ἄτιμος» ἀποτελεῖ λέξη-κλειδί στὴν περίφημη προφητεία τοῦ Ἡσαΐα γιὰ τὸ πάθος τοῦ δούλου τοῦ Κυρίου<sup>157</sup>. Ἡ παρουσία τοῦ ὄρου «ἄτιμος» στὸ Μκ. 6,4 εἶναι ἴσως ἀντίλαλος ἀπὸ τὴν περικοπὴ Ἡσ. 53,2-3.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὅπως ζωγραφίζεται στὸ Μκ. 6,1-6, εἶναι ἡ εἰκόνα ἑνὸς Μεσσία πού περιφρονεῖται, ἀποκρούεται, προσβάλλεται ὡμὰ καὶ τελικὰ ἀπορρίπτεται. Μπορεῖ ἐπομένως νὰ ἐνταχθῆ ἄνετα στὸ χριστολογικὸ κύκλο τοῦ πάθους, διότι προδίδει μιὰν ἀνθρώπινη στάση πού ὅταν ἐξελιχθῆ καὶ ἐνταθῆ θὰ ὀδηγήσῃ ἀναπόφευκτα στὴ θανάτωση τοῦ Χριστοῦ. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἔχει διασωθῆ πλήρως στὴν παράλληλη ἀφήγηση τοῦ Λουκᾶ ὅπου ἀναφέρεται καὶ ἀπόπειρα ἐκτελέσεως τοῦ Ἰησοῦ<sup>158</sup>.

Ὁ Μᾶρκος στὴν ἐξιστόρηση τοῦ περιστατικοῦ τῆς Ναζαρέτ παραθέτει καὶ ἕνα ἀκόμη ἀποκαλυπτικὸ σχόλιο, ὅταν λέγει ὅτι ὁ Ἰησοῦς «οὐκ ἐδύνατο ἐκεῖ ποιῆσαι οὐδεμίαν δύναμιν, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσεν» (Μκ. 6,5). Τὸ σχόλιο αὐτὸ χαρακτηρίσθηκε ὡς ἐξαι-

157. Ἡσ. 53,2-3: «Καὶ εἶδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Συζήτηση γιὰ τὴ λέξη «ἄτιμος» τοῦ Μκ. 6,4 βλ. στὸν Pesch I, 320.

158. Λκ. 4,29: «καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως ὄφρους τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ ἡ πόλις ὠκοδόμητο αὐτῶν, ὥστε κατακρημνίσαι αὐτόν».

ρητικὰ τολμηρὸ, διότι ἀναφέρει περίσταση, στὴν ὁποία ὁ Ἰησοῦς δὲν μποροῦσε νὰ ἐνεργήσῃ θαυμαστὰ ἔργα<sup>159</sup>. Ἡ τολμηρότητα τοῦ Μάρκου προδίδει μιὰν ἀντίληψη εὐρύτερη γιὰ τὸ πάθος τοῦ Μεσσία. Τὸ πάθος αὐτὸ δὲν συνίσταται μόνο σὲ μιὰ θλίψη, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα, τὸ διωγμὸ ἢ τὸ μαρτύριο, ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰν «ἀδυναμία» ἐνεργείας ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἀνθρώπων. Γιὰ τὸ Μκ. 6,1-6 ἡ ἀντίσταση τῶν Ναζαρηνῶν πού ἀποτελεῖ συνάρτηση πολλῶν παραγόντων εἶναι τόσο ἐπίμονη, ὥστε νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐκδήλωση τῆς μοναδικῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ<sup>160</sup>. Αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητα αἰτία ὀδύνης γιὰ τὸ Μεσσία καὶ ἀνήκει στὸν πλατύτερο κύκλο τῶν στοιχείων τοῦ πάθους του, τὰ ὁποῖα διαποτίζουν τὴν ἀφήγηση στὸ Μκ. 6,1-6.

### 3. Ἡ τρίτη φάση φανερώσεων τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 6,7—8,26)

1) Μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Ναζαρέτ, τὰ ὁποῖα στρέφουν τὴν προσοχὴ πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ πάθους, ἔρχεται ἡ περικοπὴ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα, ἕνα κείμενο ἐκφραστικὸ τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας (Μκ. 6,7-13)<sup>161</sup>. Ἡ περι-

159. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος χρησιμοποιεῖ καὶ ἐδῶ φρασεολογία ἡπιώτερη (Μτ. 13,58). Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ προσπάθεια τοῦ Δαμαλᾶ (2, 993) νὰ ὑπερικήσῃ τὴ δυσκολία τῆς τολμηρότητος τοῦ Μκ. 6,5 κάνοντας ἀρμονιστικὴ χρῆση τοῦ παραλλήλου τοῦ Ματθαίου.

160. Ὁ Ὀριγένης παρατηρεῖ ἐνδεικτικά: «Οὐ γὰρ εἶπεν "οὐκ" ἤθελεν ἀλλ' "οὐκ ἠδύνατο", ὡς ἐρχομένης μὲν ἐπὶ τὴν ἐνεργοῦσαν δύναμιν συμπράξεως ὑπὸ πίστεως ἐκείνου εἰς ὃν ἐνήργει ἡ δύναμις, κωλυομένης δὲ ἐνεργεῖν ὑπὸ τῆς ἀπιστίας» (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Τομ. Ι', 19, ΒΕΠ 13, 32). Πρβλ. καὶ Βίβλ. 322: «Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ συναμφοτέρου χρεῖα πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως καὶ τῆς τοῦ θεραπεύοντος δυνάμεως οὐκ ἐνεδέχτο τὸ ἕτερον, τοῦ συζύγου ἐλλείποντος».

161. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 6,7-13: G. Testa, "Studio di

κοπή αὐτὴ ἔχει κοινὰ σημεῖα μὲ τὸ Μκ. 3,13-16 ἀλλὰ καὶ πρόσθετες ἰδιαίτερες ἀπόψεις.

Τὸ κύριο θέμα καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μκ. 6,7-13 εἶναι ἡ χορήγηση εἰδικῆς ἐξοριστικῆς δυνάμεως στοὺς δώδεκα ἀποστόλους: «καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων» (Μκ. 6,7). Ἡ θεμελιώδης λέξη ποὺ χρησιμοποιεῖται εἶναι ἡ λέξη ἐξουσία, ὅπως καὶ στὸ Μκ. 3,15, καὶ ἡ ἔμφαση εἶναι πρόδηλη. Τὸ πρόσθετο στοιχεῖο στὸ Μκ. 6,7-13 εἶναι ἡ πληροφορία ὅτι οἱ δώδεκα «δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον». Ἡ ἐξουσία ἐπικυρώνεται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς. Ἐπὶ πλέον στὸ Μκ. 6,12 πληροφοροῦμεθα ὅτι οἱ δώδεκα δὲν ἔλαβαν μόνο τὴ δύναμη ἐκδιώξεως τῶν δαιμονίων, ἀλλ' ὅτι «ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν ἵνα μετανοῶσι». Αὐτὸ ὑποδηλώνει ὅτι ὁ Μεσσίας τοὺς ἀνέθεσε καὶ ἀποστολὴ κηρύγματος παράλληλου πρὸς τὸ δικό του, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει ἠὺς ἐξουσιοδότηση<sup>162</sup>. Στὸ ἴδιο χωρίο ἀναφέρεται καὶ ἡ εἶδηση ὅτι οἱ δώδεκα ἀπόστολοι «ἤλειπον ἐλαίω πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον». Ἡ οὐσία τῆς εἰδήσεως βεβαιώνει τὸ γεγονὸς τῆς πραγματοποιήσεως θαυμαστῶν θεραπειῶν ἀπὸ τοὺς δώδεκα παρόμοιων πρὸς ἐκεῖνες τοῦ Ἰησοῦ<sup>163</sup>. Συνεπῶς στὸ Μκ. 6,7-13 περιγράφεται ὄχι μόνον ἡ

Mc. 6,6<sup>b</sup>-13 secondo il metodo della storia della tradizione", *DivThom* 75 (1972) 177-191· J. Delorme, "La mission des Douze en Galilée", *AssembSeign* 46 (1974) 43-50· J. Donaldson, "Called to Follow", *BiblTheolBull* 5 (1975) 67-77· S. J. Anthonyamy, "The Gospel of Mark and the Universal Mission", *Biblehashyam* 6 (1980) 81-96.

162. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ρῆμα «ἵνα μετανοῶσι» δὲν γίνεται ἐδῶ λόγος γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος. Τοῦτο πιθανώτατα ὑποδηλώνει ὅτι τὸ κέντρο βάρους βρίσκεται περισσότερο στὸ γεγονὸς τοῦ κηρύγματος καὶ λιγώτερο στὸ περιεχόμενό του.

163. Ἡ φρασσεολογία εἶναι ἡ ἴδια (πρβλ. Μκ. 1,34· 3,10· 6,5). Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι οἱ δώδεκα κατὰ τὴ διαδικασίαν ἰάσεως χρησιμοποιοῦν καὶ ἔλαιον, πρᾶγμα ποὺ τοὺς διαφοροποιεῖ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ.

παροχὴ εὐρυτάτων ἐξουσιῶν στοὺς ἀποστόλους ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνσάρκωση τῶν ἐξουσιῶν αὐτῶν σὲ ἐκπληκτικὰ ἔργα σφραγισμένα μὲ τὴν αὐθεντία τοῦ Μεσσία. Τὸ πλέγμα τῶν παραπάνω πληροφοριῶν τοῦ Μάρκου σκιαγραφεῖ τὴν πολὺπλευρὴ καὶ ἀνεξάντλητὴ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ<sup>164</sup>.

Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι στὴ φάση αὐτὴ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας οἱ δώδεκα δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔγιναν μετὰ τὴν ἀνάσταση. Στὴ συνέχεια τῆς ἀφηγήσεως ὁ Μᾶρκος θὰ προσφέρῃ παραδείγματα ἀτελείας, ἀδυναμίας, μικροψυχίας, ὀλιγοπιστίας, πνευματικῆς τυφλώσεως τῶν ἀποστόλων (Μκ. 7,18· 8,17-21· 8,33· 9,33-34· 10,41-45· 14,32-41· 14,66-72). Σ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἀνθρώπους δίδει ὁ Μεσσίας τεράστιες δικαιοδοσίες. Τοῦτο ἀποτελεῖ πρόσθετη ἔνδειξη τῆς θείας δυνάμεως του ποὺ δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ τὴν ἐνδεχόμενη ἔλλιπῆ ἢ κακὴ χρῆση τῶν μεσσιανικῶν ἐξουσιοδοτήσεων ἀπὸ τοὺς δώδεκα. Ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ μπορεῖ νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴ σωστὴ λειτουργία τῶν μεσσιανικῶν χαρισμάτων ποὺ δόθηκαν στοὺς δώδεκα, παρὰ τὴν ὀφθαλμοφανῆ ἀδυναμία τῶν τελευταίων<sup>165</sup>.

Καὶ ὁ τόνος τῶν ὁδηγιῶν ποὺ δίδει ὁ Ἰησοῦς στὸ Μκ. 6,8-11 εἶναι ἐπίσης τόνος ὑπερτάτου κύρους. Τὸ περιεχόμενό τους προϋποθέτει ἀπόλυτη φτώχεια καὶ ἐκούσια ἀπογύμνωση ἀπὸ κάθε ἐφόδιο. Οἱ δώδεκα, μὲ τίς γνωστὲς προσωπικὲς προϋποθέσεις τους, θὰ ἤτο ἀδύνατο νὰ ριχθοῦν στὴν πρωτο-

164. «Αὐτὸ ποὺ κάνει ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς, στὴν οὐσία μόνο ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ κάνει. Μόνο Αὐτὸς μπορεῖ νὰ παρέχῃ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του καὶ τῶν θαυμάτων του σὲ ἀνθρώπους», σημειώνει ὁ Lohmeyer 113-114. Πρβλ. καὶ τίς σχετικὲς παρατηρήσεις τοῦ R. Martin, *Mark* (1972) 132.

165. Ἡ ἔμφαση βρίσκεται στὴ χειρονομία τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ φανερώνει τὴ θεία ἐξουσία του, καὶ ὄχι στοὺς ἀποστόλους. Ἔτσι ἐξηγεῖται στὴ συνέχεια τοῦ εὐαγγελίου ἡ «ἀσημαντότης» τῶν ἀποστόλων, τὴν ὁποία δυσκολεύεται νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Wellhausen (*Das Evangelium Marci*, Berlin, 1909, 44). Βλ. Nineham 167-168.

φανῆ αὐτῆ περιπέτεια τῆς ἱεραποστολῆς ἂν ἡ αὐθεντία καὶ τὸ θεῖο κῦρος τοῦ Μεσσία δὲν ἐξουδετέρωναν τοὺς φόβους καὶ τὶς ἀμφιβολίες τους<sup>166</sup>. Οἱ ὁδηγίες τοῦ Ἰησοῦ περιέχουν καὶ μιὰ σοβαρώτατη εἰδικὴ πλευρά: «καὶ ὅς ἂν τόπος μὴ δέξεται ὑμᾶς μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμενοι ἐκεῖθεν ἐκτινάξατε τὸν χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν εἰς μαρτύριον αὐτοῖς» (Μκ. 6,11). Ἡ ἐξουσία ποὺ ὑπαγορεύει τὶς ἀνωτέρω ὁδηγίες εἶναι ὄντως θεία διότι μεταφέρει στοὺς ἀποστόλους δικαιοδοσίες τελεσίδικης κρίσεως στὸ σωτηριολογικὸ καὶ στὸ ἐσχατολογικὸ ἐπίπεδο<sup>167</sup>.

2) Μεταξὺ τῆς ἀφηγήσεως τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα (Μκ. 6,7-13) καὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἀπολογισμοῦ τους (Μκ. 6,30-33) ὁ Μᾶρκος παρεμβάλλει τὴν ἐξιστόρηση τῆς θανατώσεως τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (Μκ. 6,14-29)<sup>168</sup>. Αὐτῆ ἡ ἐξιστόρηση ἔχει προκαλέσει πολλὰ συζητήσια μεταξὺ τῶν ἐξηγητῶν, σχετικὰ μὲ θεολογικά, ἱστορικά καὶ φιλολογικά ἐρωτήματα<sup>169</sup>. Πέρα ἀπὸ τὶς εἰδικὰ ἀπαντήσεις στὰ πιὸ

166. Ἡ ἱεραποστολὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰν ἔνταση ἐξαιρετικὰ ἐπείγοντος (βλ. Taylor 304). Παρὰ ταῦτα οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Μεσσία δὲν παύουν νὰ εἶναι πολὺ προχωρημένες γιὰ τοὺς ἀκόμη ἀδύνατους ἀποστόλους.

167. Τὸ κείμενο στὴν παράλληλὴ ἀφήγησι τοῦ Ματθαίου εἶναι εὐγλωττο στὴν ἐπισήμανση τῶν σωτηριολογικῶν καὶ ἐσχατολογικῶν συνεπειῶν: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τῆ πόλει ἐκεῖνη» (Μτ. 10,15).

168. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 6,14-29: I. De La Potterie, "Mors Johannis Baptistae", *VerbDom* 44 (1966) 142-151· J. Gnllka, "Das Martyrium Johannes des Täufers", *Orientierung an Jesus*, Fest. J. Schmid (Freiburg, 1973) 78-92· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 68-82· F. Kermodé, *The Genesis of Secrecy* (Cambridge, Mass.: Harvard, 1980) 128-133· F. Manns, "Marc 6,21-29 à la lumière des dernières fouilles de Machéronte", *Studia Bibl. Francisc. Liber Annus* (Jérusalem) 31 (1981) 287-290.

169. Παράδοξες ἀλλὰ ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις ἐρμηνείας τῆς περικοπῆς

πάνω ἐρωτήματα, νομίζουμε ὅτι τὸ περιεχόμενο, ἡ μορφή καὶ ἡ θέση τῆς περικοπῆς στὴ γενικώτερη συνάφεια τοῦ κειμένου κατανοοῦνται καλύτερα μὲ βάση τὶς χριστολογικὰς ἀπόψεις ποὺ ἤδη ἐπισημάνσαμε στὸ Μᾶρκο. Συγκεκριμένα ἐδῶ φαίνεται ὅτι ἔχουμε μιὰν ἀφήγησι ἔντονα ὑπαινικτικῆ τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους, ἀπὸ τὴν ὁποία ὅμως δὲν ἀπουσιάζουν νύξεις Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

Τὸ κείμενο Μκ. 6,14-29 εἶναι πρόδηλα μαρτυρολογικὸ<sup>170</sup>. Ἡδὴ στὴν ἀρχὴ (Μκ. 6,16) ἀναγγέλλεται ὡς ἱστορικὸ γεγονός ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἰωάννου γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ μιὰ ἀναδρομικὴ περιγραφή τῶν δραματικῶν ἐπεισοδίων ποὺ κατέληξαν σ' αὐτόν. Τὰ διαδοχικὰ βήματα τῆς ἀφηγήσεως ὁδηγοῦν στὴν ἀναπόφευκτη θανάτωση τοῦ ἥρωος. Τὴν ἀρχικὴ σύγκρουσι διαδέχεται ἡ σύλληψι καὶ ἡ φυλάκισι, ποὺ παρατείνεται μέσα σ' ἓνα κλίμα ἀπροβλέπτων ἐξελίξεων (Μκ. 6,17-20). Καὶ τῆ στιγμῆ ποὺ ἡ ἀφήγησι φαίνεται νὰ παίρνῃ μιὰ τροπὴ εὐχάριστος χαλαρώσεως (Μκ. 6,21-23), εἰσάγεται μὲ ὅλη του τὴν ἀνατριχιαστικὴ ὠμότητα τὸ περιστατικὸ τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Ἰωάννου (Μκ. 6,24-28).

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ περικοπὴ Μκ. 6,14-29 ἔχει ὡς κέντρο τὴν ἐξοχὴ μορφή τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ προβάλλει μὲ πολὺ ζωηρὰ χρώματα τὸ μαρτυρικὸ τέλος ποὺ καθορίζει τὴν πορεία τῶν περιγραφομένων γεγονότων. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ τελευταῖο τμήμα τῆς διηγήσεως (Μκ. 6,24-28) ὅπου ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἰωάννου μνημονεύεται συνεχῶς (τέσσερις φορές σὲ πέντε στίχους). Ἡ τελικὴ σκηνὴ τῆς φρικτῆς «ἐπὶ πίνακι» περιφορᾶς τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου στὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἡρώδου σὲ ὥρα πανηγυρικοῦ δείπνου, ἐκτοπίζει κάθε ἄλλη

ἐξέφρασε πρόσφατα ὁ φιλολογικὸς κριτικὸς F. Kermodé, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 128-133.

170. Πρβλ. Pesch I, 338-339, Gnllka I, 252.

εἰκόνα ἢ ἐντύπωση καὶ καθιερώνει τὸ μαρτυρολογικὸ χαρακτηριστῆρα τῆς ἀφηγήσεως.

Φαίνεται παράδοξο ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς διακόπτει τὴν ἐξιστόρηση τῆς δράσεως τοῦ Μεσσία γιὰ νὰ παρεμβάλῃ τὴ μακρὰ<sup>171</sup> διήγηση τῆς θανάτωσεως τοῦ Ἰωάννου. Ἡ ἔξαρση τοῦ τελευταίου, μὲ μιὰ δυσανάλογα ἐκτενῆ ἀφήγηση σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας, δὲν ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἀφηγηματικὴ τεχνικὴ τοῦ Μάρκου. Περισσότερο πειστικὴ εἶναι ἡ ἀποψη ὅτι ἐδῶ ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Ἰωάννου εἶναι σαφῆς δείκτης καὶ προανάκρουσμα τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ Μεσσία, καὶ μ' αὐτὴ τὴν προοπτικὴν καὶ αὐτὸ τὸ νόημα ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ<sup>172</sup>.

Ὁ παραλληλισμὸς ἔγκειται ἀκριβῶς στὸ βίαιο καὶ μαρτυρικὸ θάνατο. Ὑπάρχουν ὁμοιομοιότητες καὶ σὲ πῶς εἰδικὰ σημεῖα. Ὁ Ἰωάννης ἐκτελεῖται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία ποὺ διοικεῖ κατ' ἐντολὴν ἢ ἀνοχὴν τῶν Ρωμαίων. Παρόμοια καὶ ὁ Μεσσίας θὰ θανατωθῆ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ρωμαϊκὴ ἐξουσία. Στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωάννου ὁ ἡγεμὼν δὲν φαίνεται νὰ ἤθελε τὴν ἐκτέλεσίν του καὶ μᾶλλον τὸν εὐλαβεῖτο («εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον», Μκ. 6,20). Τὸ ἴδιο καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰησοῦ ὁ Πιλάτος ἐμφανίζεται νὰ προσπαθῆ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀθώωσίν του (Μκ. 15,2-15. Εἰδικὰ Μκ. 15,10, «ἐγίνωσκε γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς»). Παραλληλία συναντᾶται καὶ στὴν ταφή. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Ἰωάννου «ἀκούσαντες οἱ

171. Σημειώνουμε ἐνδεικτικὰ ὅτι στὸν Μᾶρκο ἡ διήγηση φθάνει τίς 302 λέξεις ἐναντι 170 τοῦ Ματθαίου καὶ 52 τοῦ Λουκᾶ στίς παράλληλες περικοπές (Μτ. 14,1-12, Λκ. 9,7-9).

172. Βλ. Nineham 173, Schweizer 132, Pesch I, 334. Ἐκτενῆ ἀνάλυση τῶν δραματικῶν στοιχείων ποὺ συνδέουν τὴ θανάτωσιν τοῦ Ἰωάννου μὲ τὸ πάθος τοῦ Μεσσία βλ. στὸν B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 70-82.

μαθηταὶ αὐτοῦ ἤλθαν καὶ ἦσαν τὸ πτώμα αὐτοῦ καὶ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν μνημείῳ» (Μκ. 6,29). Ἡ περιγραφή αὐτὴ ἐμφανίζει ἀκόμη καὶ φραστικὲς ὁμοιότητες πρὸς τὴν περιγραφή τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ: «ἐλθὼν Ἰωσήφ... καθελὼν αὐτὸν ἔθηκεν αὐτὸν ἐν μνήματι» («ἐν μνημείῳ» κατ' ἄλλη γραφή, Μκ. 15,46).

Ἡ ἀνάλυση αὐτὴ τεκμηριώνει τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ Μκ. 6,14-29 εἶναι μιὰ ὑπέροχη στή ζωηρότητα, σύνθεση καὶ παραλληλία τῆς προτύπωσης τοῦ ὀδυνηροῦ θανάτου τοῦ Μεσσία καὶ συνεπῶς ἐντάσσεται στὸν κύκλο τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Αὐτὸ μᾶλλον ἐξηγεῖ καὶ τὴ θέση τῆς στοῦ σημεῖο αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου. Ὅτι προηγήθηκε οἰκοδόμησε μὲ ρυθμὸ ἐντεινόμενον τὴν ἰδέαν τῆς θείας ἐξουσίας καὶ τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ παρεμβαλλόμενον μαρτύριο τοῦ Ἰωάννου ἀλλάζει ἀπότομα τὴν ὀπτικὴν γωνίαν καὶ δίνει μιὰν ἄλλη ἀποψη τῆς χριστολογικῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐννοια καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία εἰσβάλλει ἀπότομα στὴ συνείδησιν τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ τὸν βοηθεῖ νὰ δῆ στὴ σωστὴ τῆς προοπτικῆς τῆς θείας δυνάμεως καὶ δόξας τοῦ Μεσσία.

Πάντως ἀπὸ τὴν περικοπήν Μκ. 6,14-29 δὲν λείπουν καὶ εὐδιάκριτες νύξεις Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Οἱ εἰσαγωγικοὶ στίχοι (Μκ. 6,14-16) ἔχουν ὡς πληροφοριακὸ ὑπόστρωμα τὰ θαυμαστά ἔργα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀμηχανία λογικῆς ἐρμηνείας καὶ ἡ καταφυγὴ στὴ θεωρίαν περὶ ἀναστάσεως τοῦ Ἰωάννου ἢ ἐπανόδου τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ<sup>173</sup> ὑπογραμμίζουν τὸν ὑπερφυσικὸν χαρακτήρα τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ ἔμμεσα τὴ μοναδικότητα τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ.

173. Λεπτομέρειες γιὰ τὶς συσχετίσεις Ἰησοῦ-Ἰωάννου - Ἡλιοῦ σὲ συνάρτησιν μὲ θαυμαστά ἔργα βλ. στοὺς Swete 120-121, Haenchen 235-237.

3) Στὴν περικοπὴ πού ἀκολουθεῖ (Μκ. 6,30-44)<sup>174</sup>, ἡ παραπάνω μοναδικότητα δυνάμεως καὶ ἐξουσίας γίνεται καὶ πάλι τὸ κύριο θέμα. Στὸ προλογικὸ τμήμα (Μκ. 6,30-33) ἐμφανίζονται οἱ ἀπόστολοι νὰ δίνουν ἀναφορὰ στὸν Ἰησοῦ γιὰ ὅλα «ὅσα ἐποίησαν καὶ ὅσα ἐδίδαξαν» (Μκ. 6,30). Ἡ πληροφορία πιστοποιεῖ ὅτι ἡ ἐξουσία πού δόθηκε ἀπὸ τὸ Μεσσία στοὺς δώδεκα (Μκ. 6,7) μεταφράσθηκε ἤδη σὲ αὐθεντικὸ λόγο καὶ σὲ ἀσυνήθη ἔργα ἀνάλογα μὲ τὰ δικά του. Ὁ κύκλος τῶν μεσσιανικῶν ἐκδηλώσεων διευρύνεται τώρα μέσφ τῶν ἀποστόλων καὶ ἡ ἐντύπωση γιὰ τὴ θεία δύναμη τοῦ Χριστοῦ γίνεται βαθύτερη. Σ' αὐτὸ συντελοῦν καὶ οἱ συμπληρωματικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ συρροὴ πλήθους κόσμου πού ἔφθασε σὲ σημεῖο ὑπερβολικῆς πίεσεως. Ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ του ἀπομακρύνονται μὲ πλοῖο στὴν ἀντίπεραν ἀκτὴ, «πολλοὶ καὶ πεζῆ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον ἐκεῖ καὶ προῆλθον αὐτούς» (Μκ. 6,33). «Ἐχομε ἤδη ἐξηγήσει ὅτι τὸ μοτίβο τῆς κινητοποιήσεως τεραστίου πλήθους καὶ τῶν μαζικῶν συγκεντρώσεων τοῦ λαοῦ ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς ἀποτελεῖ σταθερὴ ἔκφραση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας γιὰ τὸ Μᾶρκο.

Στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περικοπῆς Μκ. 6,30-44<sup>175</sup>

174. Πολλοὶ ἐρμηνευτὲς βλέπουν στὴν ἐνότητα Μκ. 6,30-44 δύο περικοπές, δηλ. Μκ. 6,30-33 καὶ 34-44. Τὸ ζήτημα δὲν ἐνδιαφέρει τὴν παροῦσα ἔρευνα.

175. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 6,30-44: G. Ory, "Des pains, des poissons et des hommes" *CahCercErnRen* 18 (1971) 21-28· J. M. van Cangh, "La multiplication des pains dans l'Évangile de Marc", *L'Évangile selon Marc*, ed. M. Sabbe (Gembloux: Duculot, 1974) 309-346· L. Williamson Jr., "An Exposition of Mark 6,32-44", *Interpretation* 30 (1976) 169-173· J. Delorme, "L'intégration des petites unités littéraires dans l'évangile de Marc du point de vue de la sémiotique structurale", *NTStud* 25 (1979) 469-480· C. Bonnet, "Le désert. Sa signification dans l'évangile de Marc", *Hokhma* 13 (1980) 20-34· R. M. Fowler, *Loaves and Fishes* (Chico

ἐξιστορεῖται τὸ θαῦμα τῆς διατροφῆς τῶν «πεντακισχίλιων ἀνδρῶν». Τὸ θαῦμα αὐτὸ περιγράφεται καὶ στὰ τέσσερα εὐαγγέλια (Μτ. 14,13-21· Λκ. 9,10-17· Ἰω. 6,1-14), πρᾶγμα πού δείχνει τὴ σημασία του καὶ τὴ σημαντικὴ θέση του στὴν ἀρχαϊκὴ παράδοση. Στὸ Μκ. 6,30-44 βρίσκουμε μία ἀπὸ τίς ἐξοχώτερες φανερώσεις τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ<sup>176</sup>. Ἡ ἀφήγηση προβάλλει μὲ συναρπαστικὸ ρεαλισμὸ τὰ ἀρνητικὰ δεδομένα πού ἀναδεικνύουν τὴ δύναμη αὐτῆ. Ὁ τόπος πού διαδραματίζονται τὰ γεγονότα εἶναι «ἔρημος» (Μκ. 6,35)<sup>177</sup>, δὲν εἶναι πόλη, δὲν εἶναι κέντρο ὅπου ὁ ἀνεφοδιασμὸς θὰ ἦτο ἄμεσος καὶ εὐχερῆς. Ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ ἔχει περάσει. Τὰ τρόφιμα πού ἔχουν μαζί τους οἱ ἀπόστολοι εἶναι ἐλάχιστα ἐνῶ τὸ πλῆθος τεράστιο, ἀφοῦ μόνον οἱ ἄνδρες φθάνουν τίς πέντε χιλιάδες. "Ὅταν ὁ Μεσσίας, σὲ παράκληση τῶν μαθητῶν σχετικὴ μὲ τὴ διατροφή τοῦ πλήθους, παραγγέλλει «δοτε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν», παίρνει μιὰν ἀπάντηση πού δείχνει τὸ μέγεθος τοῦ ἀδιεξόδου: «ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δώσωμεν αὐτοῖς φαγεῖν;» (Μκ. 6,37)<sup>178</sup>. Τὰ ἀρνητικὰ αὐτὰ δεδομένα περιγράφουν μιὰ κατάσταση, στὴν ὁποία δὲν διαφαίνεται «φυσικὴ» λύση.

Cal.: Scholars Press, 1981) 5-42, 68-148· S. Masuda, "The Good News of the Miracle of the Bread", *NTStud* 28 (1982) 191-219.

176. Αὐτὴ ἡ φανέρωση τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο καὶ τὸ στόχο τόσο τοῦ Μκ. 6,30-44 ὅσο καὶ τοῦ Μκ. 6,45-52 πού ἀκολουθεῖ. Ἡ ἀποψη τοῦ R. Fowler, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 80-81, 95-96, 99, ὅτι στὶς ἀνωτέρω περικοπὲς τὸ κέντρο βάρους βρίσκεται στὴ σύγκρουση μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του, δὲν δικαιώνεται ἀπὸ τὸ κείμενο.

177. Ὁρισμένοι ἐρμηνευτὲς βλέπουν στὴ λέξη «ἔρημος» ἓνα εὐγλωττο ὑπαινιγμὸ στὴ ζωὴ τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ στὴν ἔρημο καὶ στὴ θαυμαστή του διατροφή ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν ὁποῖο στὸ Μκ. 6,35-44 ἀντικαθιστᾷ πλέον ὁ Ἰησοῦς. Πρβλ. Lane 226,232-233, H. C. Kee, *Community of the New Age* (1977) 111-112, Masuda, *Ἔργ. μν. ἐπιλ. βιβλ.* 206-207.

178. Τὸ ἐρώτημα εἶναι μεῖγμα ἀπορίας καὶ συγκρατημένης εἰρωνείας. Ἐνα δηναρίο ἦταν ἡ πληρωμὴ ἐνὸς ἡμερομισθίου (Μτ. 20,2).



Στὸ κρίσιμο αὐτὸ σημεῖο ἐπεμβαίνει ὁ Ἰησοῦς, πολλαπλασιάζει θαυμαστὰ τοὺς «πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας» ποὺ εἶχαν μαζί τους οἱ μαθηταί (Μκ. 6,38-41) καὶ ἐφοδιάζει ὄλο τὸ πλῆθος. Ἡ ἀφήγησις προβάλλει ὑπέροχα τὴν ἀφθονία τῆς τροφῆς καὶ τὴν ὑπερκάλυψη τῶν ἀναγκῶν: «Καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν καὶ ἦσαν κλάσματα δώδεκα κοφίνων πληρώματα καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων»<sup>179</sup>. Καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους πεντακισχίλιοι ἄνδρες» (Μκ. 6,42-43). Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἀποκαλύπτεται ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ τῶν παραγῶγων τους. Καὶ φανερώνεται μὲ ἓνα τρόπο ἀσυνήθη, ὁ ὁποῖος προκαλεῖ θαυμαστὲς διεργασίες μέσα στὸ φυσικὸ κόσμον καὶ τὰ προϊόντα του. Τὸ θαῦμα εἶναι τέτοιου εἴδους καὶ μεγέθους ὥστε ὅπως σημειώνει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης «οἱ οὖν ἄνθρωποι ἰδόντες δὲ ἐποίησεν σημεῖον ἔλεγον ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον» (Ἰω. 6,14). Ὁ Μᾶρκος δὲν κάνει παρόμοιο σχολιασμό, διότι μᾶλλον τὸν θεωρεῖ αὐτονόητο ὅπως μπορούμε νὰ εἰκάσουμε ἀπὸ τὸ Μκ. 6,52.

Τὸ περιστατικὸ τῆς διατροφῆς τῶν πεντακισχιλίων παρουσιάζει καὶ δύο ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ θερμὴ ἐκδήλωσις στοργῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ἔχει ἐπισημανθῆ ἡ ἀρχικὴ φράσις «καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοὺς ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα» (Μκ. 6,34)<sup>180</sup>, καὶ τὸ ὅτι τὸ

179. Ἡ μνεία τῶν ἰχθύων μὲ εἰδικὸ τρόπο στὸ Μκ. 6,30-44 ὀφείλεται σὲ τάσεις ἐξάρσεως τῆς μεσσιανικότητος τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὸν J. M. van Cangh, "Le thème des poissons dans les récits évangéliques de la multiplication des pains", *RevBib* 78 (1971) 71-83.

180. Γιὰ τὴ σχέση τῆς φράσεως μὲ παλαιδιαθητικὰ κείμενα βλ. Lagrange 167, Pesch I, 350. Οἱ Lohmeyer 125 καὶ Gnika I, 259, σημειώ- νουν ὅτι τὸ «ἐσπλαγχνίσθη» ἐδῶ εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἔκφρασι ἀνθρώ- πινῆς συμπάθειας. Πρβλ. *TDNT*, Vol. VII, 554.

θαῦμα ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ σὲ πρωτοβουλία τοῦ Μεσσία. Οἱ μαθηταί ζήτησαν ἄλλο πρᾶγμα καὶ ἐκεῖνος προσφέρει, σὲ μιὰν ἀπαραμίλλη χειρονομία στοργῆς, τὴ θαυματουργικὴ δια- τροφή. Ἡ θεία δύναμις τοῦ Ἰησοῦ πραγματοποιεῖ ἐκεῖνο ποὺ ὑπαγορεύει ἡ ἀπέραντη στοργή του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς νὰ τὸν ζητηθῆ, ἐνῶ συγχρόνως ὑπογραμμίζει τὴ σημασία τῆς καλύψεως ὄχι μόνον τῶν πνευματικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν.

Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ εἰδικὴ ὀρολογία, μὲ τὴν ὁποία περιγράφεται ἡ κύρια φάσις τῆς θαυμαστῆς ἐπεμ- βάσεως τοῦ Χριστοῦ: «Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν καὶ κατέ- κλασεν τοὺς ἄρτους καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς» (Μκ. 6,41). Στὸ χωρίο τοῦτο ἀναφέρονται διαδοχικὰ τὰ ρήματα «λαβῶν», «ἀναβλέψας», «εὐλόγησεν», «κατέκλασεν», «ἐδίδου». Τὰ τέσ- σερα ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ ρήματα ὑπάρχουν καὶ στὴν παράδο- σὴ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατὰ τὸ Μυστικὸ Δεῖπνο: «λαβὼν ἄρτον εὐλογήσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐ- τοῖς» (Μκ. 14,22). Ἡ σύμπτωσις ἀποκλείεται νὰ εἶναι τυχαία καὶ ἤδη ἔχει ἐπισημανθῆ ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ φρασεολογία στὸ θαῦμα τῶν πεντακισχιλίων ἔχει ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασι τῆς φρασεολογίας τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου<sup>181</sup>.

181. Πρβλ. Ὁριγένους, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τομ. I', 25, ΒΕΠ 13, 39-40, Masuda, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 201-203, 210-214. Ὁ Χρυσόστομος δὲν συσχετίζει τὴν ὀρολογία ἐδῶ μὲ τὴν Θ. Εὐχαριστία. Κάνει ὅμως τὴν ἀκόλουθη ἐνδιαφέρουσα χριστολογικὴ παρατήρησι: «Διατί ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εὐλόγησεν; Ἔδει πιστευθῆναι αὐτόν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστι, καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶ. Τὰ δὲ τούτων κατασκευαστικὰ ἀλλήλοις ἐδόκει μάχεσθαι. Τὴν μὲν γὰρ ἰσότητα τὸ μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖν ἐδείκνυ· τὸ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι οὐκ ἂν ἐτέρως ἐπίσθησαν, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς τῆς ταπεινότητος καὶ εἰς αὐτόν πάντα ἀναφέρων ἐποίηι, καὶ καλῶν αὐτόν εἰς τὰ γινόμενα. Διὰ δὲ τοῦτο οὔτε ταῦτα μόνον ἐποίηι οὔτε ἐκεῖνα, ἵνα βεβαιωθῆ ἀμφοτέρω· καὶ νῦν μὲν μετ' ἐξουσίας, νῦν δὲ εὐχόμενος θαυμα- τουρεῖ. Εἶτα ἵνα μὴ δόξη πάλιν μάχη εἶναι τὸ γινόμενον, ἐν μὲν τοῖς

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ πάθους πού δεσπόζει στὸ Μυστικὸ Δεῖπνο καὶ ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἡ ἐνσωματωμένη στὴ Θ. Εὐχαριστία ὑπονοοῦνται ἔστω καὶ ἔμμεσα στὸ Μκ. 6,41<sup>182</sup>. Ἡ περιγραφή μιᾶς θαυμαστῆς καὶ μεγαλειώδους ἐκδηλώσεως τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ γίνεται μὲ ὀρολογία πού χρησιμοποιεῖται καὶ στὸ πάθος του.

4) Ἡ ἀφήγηση (Μκ. 6,45-52)<sup>183</sup> πού διαδέχεται τὸ θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων εἶναι καὶ πάλι καθαρὸ δεῖγμα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Θέμα στὴν ἀφήγηση αὐτὴ εἶναι ἡ σωτηρία τῶν μαθητῶν ἀπὸ τρικυμία πού ἦτο ἀποτέ-

ἐλάττωσιν ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανόν, ἐν δὲ τοῖς μελλοῦσι μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖ. Ἰνα μάθης καὶ ἐν τοῖς ἐλάττωσιν ὅτι οὐκ ἐνδυναμούμενος ἐτέρωθεν, ἀλλὰ τιμῶν τὸν γεγεννηκότα οὕτω ποιεῖ. Ὅτε γοῦν ἀμαρτήματα ἀφῆκε, καὶ τὸν παράδεισον ἠνέψε, καὶ τὸν ληστήν εἰσήγαγε, καὶ τὸν παλαιὸν μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἔλυσε νόμον, καὶ νεκροὺς μυρίους ἀνέστησε, καὶ θάλατταν ἐγαλίνωσε, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῶν ἀνθρώπων ἤλεγξε, καὶ ὀφθαλμὸν ἐδημιούργησεν, ἃ Θεοῦ μόνου κατορθώματά ἐστι, καὶ ἐτέρου οὐδενός, οὐδαμοῦ φαίνεται εὐχόμενος· ὅτε δὲ τοὺς ἄρτους πηγᾶσαι παρεσκεύασεν, ὃ πολὺ τούτων ἀπάντων ἔλαττον ἦν, τότε ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανόν» (Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλ. 49, Migne P.G. 58, 498).

182. Αὐτὸ ἰσχύει ἔστω καὶ ἂν γίνη δεκτὴ ἡ ἀποψη ὅτι τὸ Μκ. 6,30-44 εἶναι κυρίως προτύπωση τοῦ ἐσχατολογικοῦ μεσσιανικοῦ δεῖπνου. Πρβλ. Ἰ. Καραβιδοπούλου, «Ἀπαρχαὶ ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιον», *Ἐπιστ. Ἐπετ. Θεολ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσσαλ.* 17 (1972) 82-86.

183. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 6,45-52: Q. Quesnell, *The Mind of Mark* (Rome: Pont. Bibl. Institute, 1969)· G. D. Fee, "Some Dissenting Notes on 7 Q 5 = Mk. 6,52-53", *JournBibLit* 92 (1973) 109-112· T. Snoy, "Marc 6,48. et il voulait les dépasser", *L'Évangile selon Marc*, ed. M. Sabbe (Gembloux: Duculot, 1974) 347-363· H. Ritt, "Der Seewandel Jesu", *BiblZeit* 23 (1979) 71-84· J. D. M. Derrett, "Why and how Jesus walked on the Sea", *NovTest* 23 (1981) 330-348· J. P. Heil, *Jesus Walking on the Sea* (Rome: Bibl. Institute Press, 1981).

λεσμα σφοδροῦ ἀνέμου. Τὸ περιστατικὸ ὑπενθυμίζει τὴν κατάπαυση τῆς λαίλαπος καὶ τῆς φοβερῆς θαλασσοτοραχῆς τοῦ Μκ. 4,35-41 καὶ δὲν θὰ χρειασθῆ λεπτομερῆ ἀνάλυση<sup>184</sup>. Ἐπισημαίνουμε μόνον δύο ἀξιοπρόσεκτες διαφορές. Στὴ διήγηση Μκ. 6,45-52 οἱ μαθηταὶ βρίσκονται μόνοι<sup>185</sup> στὸ πλοῖο πού βασανίζεται ἀπὸ τὸν ἀντίθετο ἄνεμο. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι στὴν ξηρὰ ἀπομονωμένος σὲ προσευχὴ (Μκ. 6,46). Ἡ δοκιμασία τῶν μαθητῶν στὴ θάλασσα ἔχει παραταθῆ πολὺ ὅταν ὁ Ἰησοῦς, στὶς 3 περίπου τὸ πρωῖ, παίρνει τὴν πρωτοβουλία νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Γι' αὐτὸ καὶ «ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης» (Μκ. 6,48). Τὸ γεγονός εἶναι πρωτοφανές<sup>186</sup>, ὑπερβαίνει τὰ φυσικὰ δεδομένα καὶ γεμίζει μὲ κατάπληξη καὶ τρόμο τοὺς μαθητάς: «Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα ἔδοξαν ὅτι φάντασμα ἐστίν, καὶ ἀνέκραξαν· πάντες γὰρ αὐτὸν εἶδον καὶ ἐταράχθησαν» (Μκ. 6,49-50). Ἐδῶ ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται μὲ ἐκδηλες ὑπερφυσικὲς ιδιότητες ἐξουσίας ἐπὶ τῆς φύσεως, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ περπατῇ στὴ θάλασσα. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας στὸ παρὸν ἐπεισόδιο εἶναι πιὸ προχωρημένη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Μκ. 4,35-41. Ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς «καθεύδει», «ἐν τῇ πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον», ἐνῶ ἐδῶ ἔρχεται «περι-

184. Ὁ Pesch I, 358, βλέπει ὅτι τὸ μοτίβο τῆς διασώσεως ἔχει μειωθῆ στὸ Μκ. 6,45-52 σὲ σύγκριση μὲ τὸ Μκ. 4,35-41 καὶ ὅτι ἡ ἀφήγηση κυριαρχεῖται ἀπὸ θεοφανικὰ στοιχεῖα. Ἦδη ὁ Lohmeyer 133-134 εἶχε θεωρήσει τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 6,45-52 καθαρὰ θεοφανικὴ καὶ τὴν εἶχε συσχετίσει μὲ τὸ *Ἐξόδ.* 33,18 κ.έ. Πρβλ. καὶ Gnllka I, 268-270, Schmithals I, 332, 335, Montague 83-84.

185. Ὁ Ὀριγένης, μὲ βάση τὸ κείμενο τοῦ Μάρκου, ἐπισημαίνει τὸ γεγονός τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸ πλοῖο, μιᾶς ἀπουσίας σχεδιασμένης μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὸν τονισμὸ τῆς μοναδικῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Τομ. ΙΑ' 5, ΒΕΠ 13, 47).

186. Λεπτομερῆ παρουσίαση τῶν σχετικῶν δεδομένων βλ. στὸν H. Ritt, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 74-82.

πατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης». Ἡ παρουσία του, ὁ τρόπος ποῦ ἔρχεται ἀποτελεῖ ἐκθαμβωτικὴ ἐκδήλωση θείας δυνάμεως<sup>187</sup>.

Ἐπάρχει καὶ μιὰ δευτέρη διαφορὰ μεταξύ τῶν δύο συγενῶν περιστατικῶν κι αὐτὴ ἔγκειται στὸν τρόπο καταπαύσεως τῆς τρικυμίας. Στὸ Μκ. 4,35-41 ὁ Μεσσίας δίνει τὴν προσταγὴ «σιῶπα, πεφίμωσο», ἐνῶ στὸ Μκ. 6,45-52 ἀπλῶς «ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος». Στὴν τελευταία περίπτωση ὁ Ἰησοῦς δὲν χρειάζεται κανὲν νὰ μιλήσῃ. Καὶ μόνο ἡ ἐπιβίβασή του στὸ πλοῖαριο, ποῦ βασιανίζοταν ἀπὸ τὴν τρικυμία στὸ μέσο τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος, φθάνει γιὰ νὰ μεταμορφώσῃ ἀστραπιαία τὶς ἄγριες καιρικὲς συνθήκες σὲ ἤπιες.

Καὶ ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς καταπαύσεως τῆς θαλασσοταραχῆς στὸ Μκ. 6,45-52 δὲν ἀπουσιάζει τὸ μοτίβο τῆς ὑπέρμετρης καταπλήξεως τῶν μαθητῶν στὴ θέα τῶν ὑπερφυσικῶν γεγονότων. Ἡ σχετικὴ φρασεολογία τοῦ Μάρκου εἶναι δηλωτικὴ τῆς ἐντυπώσεως ποῦ προκλήθηκε: «καὶ λίαν ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο» (Μκ. 6,51). Οἱ λέξεις φορτίζουν μὲ ἔνταση ἢ μιὰ τὴν ἄλλη. Πίσω ἀπὸ μιὰ τέτοια ὀρολογία προβάλλει καὶ πάλι ἀνάγλυφα ἢ ἀναγνώριση τῆς θείας ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ. Στὴν παράλληλη περιγραφή τοῦ Ματθαίου τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἔχει ἐκφραστῆ ἀνοικτὰ καὶ ἄμεσα: μόλις «ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος», «οἱ ἐν τῷ πλοίῳ προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες: ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ» (Μτ. 14,33).

Ὁ Μᾶρκος συνοδεύει τὴν πληροφορία γιὰ τὴν κατάπληξη καὶ τὸ δέος τῶν μαθητῶν μὲ τὴν αἰτιολογία «οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις, ἀλλ' ἦν αὐτῶν ἡ καρδιά πεπωρωμένη» (Μκ. 6,52). Ἡ παράδοξη φαινομενικὰ αἰτιολογία ἐπισυνάπτει μιὰ βαρεῖα κατηγορία κατὰ τῶν μαθητῶν. Χαρακτηρίζονται μὲ

187. Pesch I, 360, Achtemeier 104.

«πώρωσιν καρδίας», μὲ προχωρημένη πνευματικὴ τύφλωση. Αὐτὴ ὅμως ἡ κατηγορία ἀποδεικνύει ἔμμεσα τὴ μοναδικότητα τῆς δυνάμεως τοῦ Μεσσία. Διότι βεβαιώνει ὅτι ἡ θεία ἐξουσία του φανερώθηκε μὲ τόση μεγαλειότητα καὶ ἔμφαση στὸ νωπὸ ἀκόμη γεγονὸς τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων, ὥστε οἱ μαθηταὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκπλαγοῦν ὅταν τὸν εἶδαν νὰ βαδίζει ἐπάνω στὴ θάλασσα ἢ νὰ καταπαύῃ τὴν τρικυμία.

Στὴν ἔκφραση ὅμως «οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις, ἀλλ' ἦν ἡ καρδιά αὐτῶν πεπωρωμένη» ὑπάρχει ταυτόχρονα καὶ ἓνας ὑπαινιγμὸς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Αὐτὴ ἡ στοιχειώδης δυσκολία κατανοήσεως, αὐτὴ ἡ προχωρημένη σκληρυνση τῆς καρδιάς τῶν μαθητῶν ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητα αἷτια ὀδύνης γιὰ τὸ Μεσσία καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο στοιχεῖα πάθους μὲ τὴ γενικώτερη ἔννοια. Χωρὶς νὰ εἶναι καταστάσεις ὅμοιες μὲ ἐκεῖνες τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων δὲν παύουν νὰ ἀνῆκουν στὸν ἴδιο γενικὸ κύκλο ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ πνευματικῆς τυφλώσεως ποῦ ὀδήγησαν στὴ θανάτωση τοῦ Ἰησοῦ<sup>188</sup>.

5) Τὸ ἕκτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου ὀλοκληρῶνεται μὲ μιὰ γενικὴ περιγραφή τῆς θεραπευτικῆς δραστηριότητος τοῦ Μεσσία στὴν περιοχὴ τῆς Γεννησαρέτ (Μκ. 6,53-56)<sup>189</sup>. Ἡ περιγραφή τονίζει ἐπιγραμματικὰ τὴν πολὺπλευρὴ καὶ ἀνεξάντλητὴ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἴαση τῶν ἀσθενειῶν μὲ δύο βασικὲς πληροφορίες.

Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στὸν ὄγκο τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἔσπευσαν νὰ συναντήσουν τὸν Ἰησοῦ μὲ τὸ αἶτημα καὶ τὴν

188. Πρβλ. Schweizer 142, Pesch I, 364, Gnllka I, 271.

189. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 6,53-56: T. Snoy, "Les miracles dans l'évangile de Marc", *RevThéolLouv* 3 (1972) 449-466, 4 (1973) 58-101. W. Egger, *Frohbotschaft und Lehre* (1976) 134-142. J. T. Cummings, "The Tassel of his Cloak", *Studia Biblica* 1978, II (Sheffield, 1980) 47-61.

προσδοκία ἰάσεως καὶ στὸ συναγερμὸ τοῦ λαοῦ ὅταν μάθαινε γιὰ τὴν ἀφιξή του. Φράσεις ὅπως «εὐθύς ἐπιγνόντες αὐτὸν περιέδραμον ὄλην τὴν χώραν ἐκείνην», καὶ «ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραβάττοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν ὅπου ἤκουον ὅτι ἐστίν», καὶ «ὅπου ἂν εἰσεπορεύετο εἰς κώμας ἢ εἰς πόλεις ἢ εἰς ἀγρούς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐτίθεσαν τοὺς ἀσθενοῦντας» (Μκ. 6,54-56), εἶναι πολὺ ἐνδεικτικῆς. Ἡ ἐντύπωση ποὺ δημιουργεῖται εἶναι μιὰ ἐντύπωση γενικῆς ἐξάψεως καὶ μαζικῆς καταφυγῆς στὴ θαυμαστὴ ἱαματικὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως σημειώσαμε κατ' ἐπανάληψη, αὐτὸ σημαίνει τονισμὸ τῆς θείας ἐξουσίας καὶ δυνάμεως τοῦ Μεσσία<sup>190</sup>.

Ἡ δευτέρη πληροφορία σχετίζεται μὲ τὸν τρόπο θεραπείας. Ὁ Μᾶρκος τὸν περιγράφει συνοπτικά: «καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα κἂν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄψωνται· καὶ ὅσοι ἂν ἤψαντο ἐσώζοντο» (Μκ. 6,56). Ὁ τρόπος αὐτὸς ἰάσεως θυμίζει τὴν θεραπεία τῆς αἱμορροούσης (Μκ. 5,25-34). Ἐδῶ ὅμως ἡ ἐπαφή μὲ τὸ κράσπεδο τοῦ ἱματίου τοῦ Χριστοῦ γίνεται ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ ἄδειά του καὶ ἡ ἴαση καλύπτει πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι μόνο ἓνα. Τὰ εἰδικὰ αὐτὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα δημιουργοῦν μιὰν ἐντύπωση ἐντονώτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἐπεισοδίου τῆς αἱμορροούσης. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Μκ. 6,53-56 ἐνεργεῖ μὲ τρόπο ποὺ ἀποκαλύπτει ὅτι διαθέτει τὴν τεράστια καὶ ἀνεξάντλητη δύναμη ποὺ μόνο ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ ἔχη.

6) Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ ἐβδόμου κεφαλαίου (Μκ. 7,1-23)<sup>191</sup>, καὶ μὲ ἀφορμὴ σχετικῆς ἐρωτήσεως, περιέχει δι-

190. Πρβλ. Schweizer 143.

191. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 7,1-23: N. J. McLeney, "Authenticating Criteria and Mk. 7,1-23", *CathBibQuart* 34 (1974) 431-460· K. Berger, *Die Gesetzesauslegung Jesu*, Teil I: Markus und Parallelen (Neukirchen, 1972) 461 κ.ε.· H. Huebner, "Mark 7,1-23 und das Jüdischhellenistische

δασκαλίες τοῦ Ἰησοῦ ἀναφερόμενες στὴν τελετουργικὴ καὶ στὴν ἠθικὴ καθαρότητα<sup>192</sup>. Ἐδῶ ὁ εὐαγγελιστὴς ξαναγυρίζει στὸ θέμα τῆς αὐθεντίας τοῦ Χριστοῦ ὡς θείου νομοθέτη καὶ φορέως τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας.

Ἡδη στοὺς ἀρχικοὺς στίχους (Μκ. 7,2-4) διαφαίνεται ἡ ἠϋξημένη ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν γράφεται ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του «κοιναῖς χερσίν, τοῦτ' ἐστὶν ἀνίπτοις ἐσθίουσιν τοὺς ἄρτους». Ἡ τακτικὴ αὐτὴ τῶν μαθητῶν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, συνιστοῦσε σαφῆ παρέκκλιση ἀπὸ τὸν κανόνα ποὺ ἐφήρμοζαν «οἱ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι». Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ μὴ τήρηση τοῦ κανόνος αὐτοῦ συνδέεται αἰτιολογικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ καὶ προϋποθέτει θεῖο κῦρος. Πίσω ἀπὸ τὴν πράξη τῶν μαθητῶν στὸ ζήτημα τῆς νίψεως τῶν χειρῶν προβάλλει ἡ αὐθεντία τοῦ Μεσσία ὡς νομοθέτου. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴ σχετικὴ κατηγορία, τὴν ὁποία σὲ μορφή ἐρωτήσεως θέτουν οἱ Φαρισαῖοι στὸν Ἰησοῦ (Μκ. 7,5). Ὁ τόνος ἐπιτιμήσεως τῆς ἐρωτήσεως σημαίνει τὴ μετάθεση εὐθύνης σ' ἐκεῖνον. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια εὐθύνη ὑπερβάσεως ἰσχυρῶν γενικῶν κανόνων θρησκευτικῆς συμπεριφορᾶς προδίδει ὑπερανθρώπινο κῦρος.

Ἡ ἰδέα τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ ὡς διδασκάλου καὶ νομοθέτου ἀποτυπώνεται στὴν ἀπάντησή του πρὸς τοὺς Φαρισαῖους (Μκ. 7,6-13)<sup>193</sup>. Ἡ ἀπάντηση θέτει τὸ ζήτημα τῆς νίψεως τῶν χειρῶν σὲ καινούργια βάση καὶ μὲ τὴ χρησι-

Gesetzesverständnis", *NTStud* 22 (1976) 319-345· J. Lambrecht, "Jesus and the Law: An Investigation of Mk. 7,1-23", *EphTheolLouv* 53 (1977) 24-82· A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 115-118· D. Lührmann, "...womit er alle Speisen für rein erklärte", *Wort und Dienst* (Bielefeld) 16 (1981) 71-92· Y. Ronen, "Mark 7,1-23, Traditions of the Elders", *Immanuel* 12 (1981) 44-54.

192. Συζήτηση τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ θέματος βλ. στοὺς Taylor 334, 338-339, Nineham 188-191, Schweizer 145-147, Gnllka I, 279-280.

193. Πρβλ. Schweizer 147, Schmithals I, 344, Montague 87-88.

μοποίηση ἑνὸς συγκεκριμένου παραδείγματος (Μκ. 7,10-13) ἀποδεικνύει τὴν ὀξεῖα ἀντίθεση μεταξύ τῆς παραδόσεως τῶν Φαρισαίων καὶ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Ἡ γλῶσσα τοῦ Μεσσία στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι δριμύτατη: «ἀφέντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων» (Μκ. 7,8)· «ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσετε» (Μκ. 7,9)· «ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ παραδόσει ὑμῶν ἢ παρεδώκατε» (Μκ. 7,13). Τὰ βασικὰ ρήματα εἶναι πολὺ ἰσχυρά: ἀφέντες, ἀθετεῖτε, ἀκυροῦντες. Ἐνα τόσο ἔντονο καὶ ἀδυσώπητο κατηγορητήριον, τὸ ὁποῖο στὴν οὐσία στρέφεται κατὰ τῆς πανίσχυρης παραδόσεως τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων, ἀποδεικνύει ἀσύγκριτη αὐθεντία καὶ ἀγεφύρωτη διαφορὰ ἐπιπέδου ἀπὸ τοὺς νομοδιδασκάλους τοῦ Ἰσραὴλ<sup>194</sup>.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ συνέχεια τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἀναφέρεται στὰ «κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον» (Μκ. 7,14-23). Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς πραγματοποιεῖ μιὰν ἐπαναστατικὴ ἀλλαγὴ στὰ κριτήρια καὶ στὴν προοπτικὴ θεωρήσεως τοῦ ζητήματος τῆς ἠθικῆς καθαρότητος<sup>195</sup>. Γιὰ τὸν Ἰουδαϊκὸ χῶρο, μέσα στὸν ὁποῖο ἀκούσθησαν τὰ λόγια του, ἡ διδασκαλία τοῦ Μεσσία ἀποτελεῖ κάτι τὸ πολὺ προωθημένο θεολογι-

194. Ἡ ἄποψη τοῦ E. Trocmé, (*The Formation of the Gospel according to Mark*, London, SPCK 1975, 98-99), ὅτι ἐδῶ ὁ Μᾶρκος μὲ κάποια δόση ἀντι-ιντελλεκτουαλισμοῦ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν θεολογικῶν ἰδεῶν τῶν γραμματέων χωρὶς νὰ ἔχη νὰ προσφέρῃ τίποτε στὴ θέση τους, εἶναι ἀστήρικτη καὶ παραβλέπει τὸ κέντρο βάρους τῆς περικοπῆς ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀσύγκριτη αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ.

195. Πρβλ. Klostermann 69, Lagrange 188-189, Schmithals I, 342-344. Παρατηρεῖ ὁ Βίκτωρ 335: «ἐντεῦθεν ὁ καινὸς ἄρχεται νόμος ὁ κατὰ τὸ πνεῦμα, ὁ μῆκετι ζητῶν ἐν σωματικοῖς καθάρσεσι, μῆδὲ ἐν βρωμάτων διαφορᾷ, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ πνεύματος»... «οὐδεμιᾶς ἀκαθαρσίας οὐσης σωματικῆς ἐν ἀνθρώπῳ».

κά<sup>196</sup>, κάτι ποὺ εἶναι ἀνεξήγητο ἂν ὁ Μεσσίας δὲν ἔχη θεῖα ἐξουσία.

Ἀπὸ τὴν περικοπὴ Μκ. 7,1-23 δὲν λείπουν καὶ δύο δεδομένα ὑπαινικτικὰ μιᾶς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἐχθρικότητα τῶν ἐρωτήσεων τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν γραμματέων. Ἡ σύγκρουση εἶναι φανερὴ καὶ δείχνει ὅτι ἡ συνωμοσία κατὰ τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 3,6) βρίσκεται σὲ πλήρη ἀνάπτυξη καὶ φέρνει ἀμείλικτα πρὸς τὸ μαρτυρικὸ τέλος. Τὸ δεύτερο δεδομένο εἶναι ἡ παρατεινόμενη ἀδυναμία καὶ πνευματικὴ τύφλωση τῶν μαθητῶν: «καὶ λέγει αὐτοῖς: οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; οὐ νοεῖτε...» (Μκ. 7,18). Τὰ ἐρωτήματα διασώζουν ὄλο τὸν πόνο τοῦ Μεσσία, τὸν ὁποῖο δὲν κατανοοῦν οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταί. Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπαναληφθῇ ἐδῶ τί σημαίνει αὐτὴ ἡ ἔλλειψη κατανοήσεως στὴ διαμόρφωση τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ.

7) Στὸ ὑπόλοιπο τμῆμα τοῦ ἐβδόμου κεφαλαίου τοῦ εὐαγγελίου του, ὁ Μᾶρκος ἀφηγεῖται δύο θαύματα θεραπείας (Μκ. 7,24-37). Δυὸ καινούργια παραδείγματα δυνάμεως προστίθενται ποὺ ἀποκαλύπτουν νέες πλευρὲς τῆς θεῖας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ.

Τὸ νέο στοιχεῖο στὴν περίπτωσή τοῦ πρώτου θαύματος (Μκ. 7,24-30)<sup>197</sup> εἶναι ὅτι ἡ θεραπεία πραγματοποιεῖται σὲ

196. Πρβλ. J. Lambrecht, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 78-79, H. Huebner, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 345.

197. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 7,24-30: W. Storch, "Zur Perikope von der Syrophönerin", *BiblZeit* 14 (1970) 256-257· T. A. Burkill, *New Light on the Earliest Gospel* (1972) 48-120· J. D. M. Derrett, "Law in the New Testament", *NovTest* 15 (1973) 161-186· A. Dermience, "Tradition et rédaction dans la péricope de la Syrophénicienne", *RevThéolLouv* 8 (1977) 15-29· S. J. Anthonysamy, "The Gospel of Mark and the Universal Mission", *Biblehashyam* 6 (1980) 81-96· E. A. Russell, "The Canaanite Woman and the Gospel", *Studia Biblica* 1978, II (Sheffield, 1980) 263-

οικογένεια γυναικὸς ἐθνικῆς, καὶ ὄχι Ἰουδαίας<sup>198</sup>, καὶ σὲ περιοχὴ μᾶλλον εἰδωλολατρική. Παρὰ τὴ φαινομενικὰ ἀντίθετη ἔνδειξη ἀπὸ τὸ διάλογο μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Συροφοινικίσσης (Μκ. 7,27), τὸ ὅλο περιστατικὸ διακηρύσσει τὴν ἰδέα τῆς ἐξαπλώσεως τῆς εὐεργετικῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ καὶ στοὺς ἐθνικοὺς. Εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ἰησοῦς «εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν οὐδένα ἤθελεν γινῶναι, καὶ οὐκ ἠδηνήθη λαθεῖν», Μκ. 7,24), πρᾶγμα ποὺ ὑποδηλώνει ὅτι ἦτο ἤδη πολὺ γνωστὸς καὶ στοὺς κύκλους τῶν ἐθνικῶν τῆς περιοχῆς Τύρου<sup>199</sup>. Τὸ νόημα τῆς ἀφηγήσεως εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας ὅτι ἡ θαυμαστὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ δὲν περιορίζεται καὶ δὲν ἐξαντλεῖται στὸ λαὸ Ἰσραὴλ καὶ στὸ γεωγραφικὸ χῶρο του<sup>200</sup>. Ὁ κόσμος τῶν ἐθνικῶν στὸ πρόσωπο τῆς Συροφοινικίσσης γίνεται ἀποδέκτης τῆς θεραπευτικῆς ἐνέργειας τοῦ Ἰησοῦ<sup>201</sup>.

300. F. J. Steinmetz, "Jesus bei den Heiden", *Geist und Leben* 55 (1982) 177-184.

198. Ἡ γυναῖκα περιγράφεται θρησκευτικὰ σὰν «Ἑλληνίς», δηλαδὴ εἰδωλολάτρισσα καὶ ἐθνολογικὰ σὰν «Συροφοινικίσσα», δηλαδὴ Φοινικίσσα καταγομένη ἀπὸ τὴ Συρία.

199. Γὰ τὸν T. A. Burkill, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 70, ἡ προβολὴ τῆς ιδέας αὐτῆς ἀποτελεῖ οὐσιώδη πρόθεση τοῦ Μάρκου στὴν περικοπὴ τῆς Συροφοινικίσσης.

200. Ὀριγένης: «Κατὰ δὲ τὸν Μᾶρκον ἡ ἀνάστασις ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια Τύρου», τῆς συνοχῆς τῶν ἐθνῶν, ἵνα καὶ ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων οἱ πιστεύοντες σωθῆναι δυναθῆναι, ἐπὶ ἐξέλθωσιν αὐτὰ» (*Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τομ. ΙΑ' 16, ΒΕΠ 13, 63-64). Πρβλ. A. Dermience, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 26-29.

201. Δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἀσχολίαστὴ ἡ προσφώνηση «κύριε» ποὺ μεταχειρίζεται ἡ Συροφοινικίσσα (Μκ. 7,28). Ἄν, ὅπως ὑποστηρίζει εὐλόγα ὁ T. A. Burkill, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 89-91, ἡ προσφώνηση ἰσοδυναμεῖ μὲ ὁμολογία ἀναγνωρίσεως τῆς θείας κυριότητος τοῦ Χριστοῦ, τότε ἡ περικοπὴ Μκ. 7,24-30 ἀποκτᾶ ἕνα ἀκόμη σπουδαῖο στοιχεῖο Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Πρβλ. καὶ G. Schille, *Offen für alle Menschen* (Stuttgart: Calwer, 1974) 21-22.

Στὸ ἴδιο περιστατικὸ παρουσιάζεται καὶ ἕνα ἀκόμη καινούργιο δεδομένο: ἡ ἴαση διενεργεῖται ἐξ ἀποστάσεως (Μκ. 7,29-30). Τὸ ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς θεραπείας τονίζει ἰδιαίτερα τὴ θεία ἐξουσία τοῦ Μεσσία δὲν χρειάζεται καὶ ἄν ἀπόδειξη<sup>202</sup>.

Ἡ ἰδιάζουσα πλευρὰ στὸ δεύτερο θαῦμα τῆς περικοπῆς (Μκ. 7,31-37)<sup>203</sup> φαίνεται στὸν τρόπο θεραπείας. Ὁ Ἰησοῦς παραλαμβάνει τὸν «κωφὸν καὶ μογιάλον κατ' ἰδίαν» καὶ «ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ καὶ πτύσας ἤψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ» (Μκ. 7,33). Ἡ θεραπευτικὴ αὐτὴ τεχνικὴ θυμίζει συγγενεῖς περιπτώσεις γνωστὲς μᾶλλον στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης<sup>204</sup>. Ὅπως ὁμοίως παρατηροῦν διάφοροι ἐρμηνευτὲς, ἡ περιγραφή τοῦ Μάρκου ἔχει καὶ ἰδιαίτερα γνωρίσματα ὅπως εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ ὁ στεναγμὸς τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 7,34). Ἔτσι ἡ σκηνὴ ἀποκτᾶ βαθειὰ ἱεροπρέπεια, ἐνῶ ὁ στεναγμὸς, ἐκφραστικὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο, γεμίζει τὴν ἀτμόσφαιρα μὲ τὴν πραγματικότητα τοῦ ἐλέους καὶ τῆς στοργῆς τοῦ Θεοῦ. Πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ὅτι ἡ συγκεκριμένη θεραπευτικὴ τεχνικὴ, ποὺ στηρίζεται στὴν ἀφή, ἐφαρμόζεται

202. Σωστὰ ἔχει σημειωθῇ (Taylor 348, Nineham 198) ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐκτὸς τοῦ εὐαγγελίου παρόμοιες περιπτώσεις θεραπείας ἐξ ἀποστάσεως.

203. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 7,31-37: I. Rabinowitz, "Ephphatha: Certainly Hebrew, Not Aramaic", *JournSemStud* 16 (1971) 151-156. S. Morag, "Ephphatha: Certainly Hebrew, not Aramaic?", *JournSemStud* 17 (1972) 198-202. L. Schenke, *Die Wundererzählungen* (1974) 269-280. F. G. Lang, "Über Sidon mitten ins Gebiet der Decapolis", *ZeitDeutshPalästVereins* 84 (1978) 145-160.

204. Πρβλ. ὁμοίως καὶ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Βίκτωρος 339 («Δυνάμενος ὁ Ἰησοῦς καὶ λόγῳ ἐπιτελεῖσαι τὸ θαῦμα. Δεικνὺς ὡς πλουτεῖ τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐνέργειαν καὶ τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ ἀπορρήτως σῶμα· ἐμψυχωμένον δηλονότι ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοεῖν») καὶ τοῦ Ζιγαβηνοῦ 58 («Ἡ δύνατο δὲ καὶ τρόπον ἕτερον θεραπεῦσαι αὐτόν· ἀλλ' ἵνα γινώμεν, ὅτι πᾶν μέρος τοῦ ἀγίου σώματος αὐτοῦ θείας δυνάμεως μεστὸν ἦν»).

σὲ κωφάλαλο, δηλαδή σὲ ἄνθρωπο πού μποροῦσε νὰ καταλάβῃ τὴ γλῶσσα τῆς ἀφῆς καὶ ὄχι τοῦ ἤχου καὶ τῶν λέξεων. Ἔτσι καταλήγει νὰ εἶναι πρόσθετη ἔκφραση κατανόησεως καὶ στοργῆς. Ἐδῶ ἡ θαυμαστὴ ἱαματικὴ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ ἐκδηλώνεται σὲ ἄμεση συνάρτηση μὲ τὶς εἰδικὲς ἀνθρώπινες ἀνάγκες<sup>205</sup>.

Στὸ τέλος τῆς περικοπῆς περιγράφεται ὁ θαυμασμός καὶ ἡ κατάπληξη τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴ θεραπεία τοῦ κωφάλαλου (Μκ. 7,36-37). Ἡ φράση πού χρησιμοποιεῖται εἶναι χαρακτηριστική: «καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο λέγοντες· καλῶς πάντα πεποίηκεν, καὶ τοὺς κωφούς ποιεῖ ἀκούειν καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν». Σωστά παρατηρήθηκε ὅτι ἡ ὀρολογία ὑπενθυμίζει τὸ χωρίο Ἦσ. 35,5-6 πού ἀνήκει στὸ περίφημο τριακοστὸ πέμπτο κεφάλαιο, τὸ ὁποῖο περιγράφει τὴν ἐσχατολογικὴ ἔλευση τοῦ Θεοῦ<sup>206</sup>. Ἡ διατύπωση, ἐξ ἄλλου, «καλῶς πάντα πεποίηκεν» καθορίζει τὴν τελειότητα καὶ τὴν πληρότητα τῶν πραγματοποιηθέντων ἔργων καὶ φαίνεται νὰ τὰ παραλληλίζει μὲ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὶς ἑξὶ ἡμέρες τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου<sup>207</sup>. Ἐδῶ εἶναι φανερό ὅτι ὁ Μεσσίας πού θαυματουργεῖ ἀντιμετωπίζεται ὡς Θεὸς δημιουργὸς (Γεν. 1,31), ἐρχόμενος καὶ σώζων (Ἦσ. 35,4).

205. Πρβλ. Τρεμπέλαν 135, Schweizer 154.

206. Μία πρόσθετη μαρτυρία γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἦσ. 35,5-6 στὸ Μκ. 7,31-37 εἶναι καὶ ἡ λέξη «μογιλάλος» πού σ' ὀλόκληρη τὴν Π. Διαθήκη καὶ τὴν Κ. Διαθήκη ἀπαντᾷ μόνο στὰ δύο αὐτὰ χωρία τοῦ Ἠσαΐα καὶ τοῦ Μάρκου.

207. Γεν. 1,31: «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν». Πρβλ. Swete 162, Pesch I, 398. Ὁ Schmithals I, 359 μολονότι δέχεται τὴ σαφῆ ἀναφορὰ στὸ Γεν. 1,31 θεωρεῖ τὴ φράση στὸ Μκ. 7,37 ὡς «χορικό ἐπίλογο» τῆς δράσεως τοῦ Μεσσία στὴ Γαλιλαία.

8) Τὴν θεραπεία τοῦ κωφάλαλου διαδέχεται ἓνα ἀκόμη μεγάλο<sup>208</sup> θαῦμα, ἡ διατροφή τῶν τετρακισχιλίων (Μκ. 8,1-10)<sup>209</sup>. Ἡ διήγηση παρουσιάζει σημαντικὲς ὁμοιότητες μὲ ἐκείνη τῆς διατροφῆς τῶν πεντακισχιλίων (Μκ. 6,35-44)<sup>210</sup> καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ χρειασθῆ ἀνάλυση. Σχολιάζουμε μόνο δύο σημεία.

Πρῶτον: τὸ θαῦμα ἀποδίδεται πλήρως στὴν πρωτοβουλία τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ: «σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσίν μοι καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσι· καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτούς νήσετεῖς εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ» (Μκ. 8,2-3). Ὁ θαυμαστός πολλαπλασιασμός τῶν ἄρτων καὶ ἡ τροφοδοσία τοῦ λαοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Μεσσία<sup>211</sup>, ἡ ὁποία ὁμως ἐνεργεῖ μὲ κίνητρο τὴν ἀπέραντη στοργή του.

208. «Πρόθεση τοῦ ἀφηγητοῦ», σημειώνει ὁ Taylor 357, «εἶναι νὰ διηγηθῆ μὴ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες κραταιὲς πράξεις τοῦ Ἰησοῦ». Πρβλ. Schweizer 157: «ἡ ἱστορία ἐλέχθη γιὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν ἀπερίοριστη θεία δύναμη τοῦ Ἰησοῦ».

209. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,1-10: E. S. English, "A Neglected Miracle", *Bibliotheca Sacra* 126 (1969) 300-305· J. M. van Cangh, "La multiplication des pains dans l'évangile de Marc", *L'Évangile selon Marc*, ed. M. Sabbe (1974) 309-346· D. A. Koch, *Die Bedeutung der Wundererzählungen* (Berlin 1975) 104-109· R. M. Fowler, *Loaves and Fishes* (1981) 5-57, 91-148· S. Masuda, "The Good News of the Miracle of the Bread", *NTStud* 28 (1982) 191-219.

210. Ἐρμηνευτικὰ προβλήματα ἀναφερόμενα στὴν ὁμοιότητα τῶν δύο περικοπῶν Μκ. 6,35-44 καὶ Μκ. 8,1-10 δὲν ἐνδιαφέρουν ἐδῶ. Σημειώνουμε μόνον ὅτι οἱ ὁμοιότητες (πρβλ. Schmithals I, 363-365) δὲν ἀναιροῦν τὸ γεγονός τῶν «σπουδαίων διαφορῶν» (Montague 95) καὶ τῆς αὐτοτέλειας τῆς ἱστορίας στὸ Μκ. 8,1-10. Ἐξονυχιστικὴ συζήτηση βλ. στὴν εἰδικὴ μονογραφία τοῦ R. Fowler, *Εργ. μν. ἐπιλ. βιβλ.* 5-89.

211. Ἐνδιαφέρουσα ἐδῶ ἡ χριστολογικὴ παρατήρηση τοῦ Βίκτωρος 341: «Τοσαύτη τῆς ἐξουσίας ἡ ἐτοιμότης, εὐχαριστία πρὸς Θεὸν ὡς ὑπ' ἀνθρώπου, ἐνέργεια περὶ τὸ προκείμενον ὡς ὑπὸ Θεοῦ».

Τὸ δεύτερο ἀξιοπρόσεκτο σημεῖο στὸ Μκ. 8,1-10, ὅπως καὶ στὸ Μκ. 6,30-44, εἶναι τὰ τέσσερα ρήματα, ποὺ ὁ Μᾶρκος χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴ διαδικασία τοῦ πολλαπλασιασμοῦ: «λαβών», «εὐχαριστήσας», «ἔκλασεν», «ἐδίδου». Εἶναι σχεδὸν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα τῆς συστάσεως τῆς θείας εὐχαριστίας ὄχι μόνον στὸν Μᾶρκο (Μκ. 14,22: «λαβών», «εὐλόγησας», «ἔκλασεν», «ἔδωκεν»), ἀλλὰ καὶ στὸν Παῦλο (2 Κορ. 11,23-24: «ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασεν»)²¹². Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ πάθους εἶναι παροῦσα καὶ διαμορφώνει τὸ λεξιλόγιο σὲ μιὰ ἀφήγηση ἀποκαλυπτικῆ μιᾶς σειρᾶς ὑπερφυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰησοῦ.

9) Ἡ ἔννοια τοῦ πάθους εἶναι πολὺ πιὸ αἰσθητὴ στὴ σύντομη περικοπὴ ποὺ ἔπεται (Μκ. 8,11-13)²¹³. Στὴν περικοπὴ αὐτὴ παρακολουθοῦμε ἓνα ἀκόμη ἐπεισόδιο ἐπιθέσεως τῶν Φαρισαίων ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἐπεισόδια τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ὅπως ἔχουμε ἤδη παρατηρήσει, εἶναι σταθεροὶ δεῖκτες μιᾶς ἀδυσώπητης πορείας πρὸς τὸ μαρτυρικὸ τέλος.

Στὸ συγκεκριμένο περιστατικὸ ἡ κακόβουλη ἐπίθεση τῶν Φαρισαίων ἐκδηλώνεται ὡς αἴτηση «σημεῖου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ» (Μκ. 8,11). Τὰ κίνητρα εἶναι ἐχθρικά, ὅπως δικαιούμεθα νὰ συμπεράνουμε ἀπὸ τὴ φράση «πειράζοντες αὐτόν»²¹⁴. Ὁ

212. Σωστά παρατηρεῖ ὁ Montague 95, ὅτι «ὁ εὐχαριστιακὸς ἀπόχως εἶναι ἰσχυρότερος στὸ Μκ. 8,1-10 ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὸ Μκ. 6,35-44 (π.χ. χρῆση τῆς λέξεως «εὐχαριστήσας» ἀντὶ «εὐλόγησας»). Πρβλ. καὶ Masuda, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 201-203, 210-214.

213. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,11-13: O. Linton, "The Demand for a Sign from Heaven", *StudTheol* 19 (1965) 112-129· D. Merli, "Il segno di Giona", *Bibbia Oriente* 14 (1972) 61-77· T. Snoy, "Les miracles dans l'évangile de Marc", *RevThéolLou* 3 (1972) 449-466· D. A. Koch, "Die Bedeutung der Wundererzählungen", (1975) 155-159.

214. Τὸ ρῆμα πειράζω χρησιμοποιεῖται καὶ στὴν περίπτωση τῆς συγκρούσεως μὲ τὸ Σατανᾶ (Μκ. 1,13) καὶ σὲ ἄλλα δύο ἐπεισόδια συγκρούσεως μὲ τοὺς Φαρισαίους (Μκ. 10,2 καὶ 12,15).

Ἰησοῦς ἀπαντᾷ στὴν πρόκληση μὲ μιὰν ἀνεπιφύλακτη καὶ ἀπόλυτη ἄρνηση ἐντονώτατα ὑπογραμμισμένη: «ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθῆσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον» (Μκ. 8,12)²¹⁵. Ἡ ἀπάντηση φανερώνει τὸ ἀγεφύρωτο τοῦ χάσματος καὶ ἐπαυξάνει τὴ βεβαιότητα γιὰ τὸ ἀναπόφευκτο τραγικὸ τέλος. Ἡ ἐξαιρετικὴ σοβαρότητα τῆς καταστάσεως διαφαίνεται καὶ στὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔδωκε τὴν ἀπάντηση «ἀναστενάξας τῷ πνεύματι» (Μκ. 8,12). Ἐδῶ ξεδιπλώνεται ὅλη ἡ ὁδὴ καὶ πνευματικὴ ἔνταση τοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον μιᾶς τραγικῆς ἀνθρώπινης στάσεως ὅπως ἦτο ἐκείνη τῶν Φαρισαίων²¹⁶. Μετὰ ἀπὸ τόσα θαυμαστὰ ἔργα σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ ζητοῦν «σημεῖον», πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ἀθεράπευτη τύφλωσή τους. Μιὰ τέτοια πνευματικὴ σκλήρυνση θὰ ἀποβῆθι θεμελιώδης παράγων στὴν ἐκτέλεση τοῦ Ἰησοῦ.

Ὅπως ὁμως συνέβη καὶ μὲ ἄλλες ἀπαντήσεις τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ρητὴ ἄρνησή του νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ κακόβουλο αἴτημα τῶν Φαρισαίων τὸν τοποθετεῖ σ' ἓνα ἐπίπεδο θείας μεγαλωσύνης. Ἡ ἐξουσία του εἶναι θεία καὶ ἐκδηλώνεται ὡς θαυματουργία πάντοτε μέσα στὸ φάσμα τῆς μέγιστης διακρίσεως καὶ ἐλευθερίας.

10) Τὸ θέμα τῆς πνευματικῆς τυφλώσεως δεσπόζει καὶ στὴν ἀμέσως ἐπόμενη περικοπὴ (Μκ. 8,14-21)²¹⁷, ποὺ γιὰ τὸ

215. Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου «σημεῖον» καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸν ὄρο «δύναμις» στὸν Μᾶρκο, βλ. Gnllka I, 306-307, *TDNT*, Vol. VII, 234-236. Ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου «σημεῖον» στὸ Μκ. 8,11-13 βλ. στοὺς O. Linton, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 112-129, T. Snoy, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 456-464, W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (1974) 61, 63.

216. Σχολιάζει ἐκφραστικὰ ὁ Βίκτωρ 342: «αἰκότως οὖν καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ ταῦτά φησι (ὁ Ἰησοῦς), λογιζόμενος: τί μὲν αὐτὸς παρεγένετο ποιῆσαι, δηλονότι ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔσχατα παθεῖν· τί δὲ αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν προκαλοῦνται». Πρβλ. Δαμαλᾶν 3, 63-64.

217. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,14-21: A. Negoita et C. Daniel, "L'énigme du levain", *NovTest* 9 (1967) 306-314· D. J. Hawkin,



λόγο αὐτὸ ἐντάσσεται στὸν εὐρύτερο χριστολογικὸ κύκλο τοῦ πάθους. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι οἱ μαθηταί<sup>218</sup>. Μὲ ἀφορμὴ τὸ ζήτημα τῶν ἄρτων δέχονται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ μιὰν αὐστηρὴ ἐπιτίμηση: «οὐπω νοεῖτε οὐδὲ συνίετε; Πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν; Ὁφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, καὶ ὠτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; Καὶ οὐ μνημονεύετε...; Οὐπω συνίετε;» (Μκ. 8,17-21)<sup>219</sup>. Ἡ γλῶσσα ἐδῶ παρουσιάζει μεγάλη ὀξύτητα<sup>220</sup>. Οἱ λέξεις ἀντηχοῦν σὰν συνεχὲς σφυροκόπημα. Ἡ ἔνταση ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὄχι μόνο οἱ Φαρισαῖοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταί, πού παρακολούθησαν τὰ πάντα, δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ νόημα τῶν θαυμαστῶν ἔργων τοῦ Μεσσία. Γι' αὐτὸ καὶ κατηγοροῦνται γιὰ πνευματικὴ τύφλωση<sup>221</sup>,

"The Incomprehension of the Disciples in the Markan Redaction", *JournBibLit* 91 (1972) 491-500. F. McCombie, "Jesus and the Leaven of Salvation", *NewBlackfriars* 59 (1978) 450-462. J. C. Meagher, *Clumsy Construction* (1979) 74-81. N. A. Beck, "Reclaiming a Biblical Text", *CathBibQuart* 43 (1981) 49-56.

218. Ὁ N. Beck, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 51-56, προσπάθησε νὰ δείξῃ ὅτι τὸ κέντρο ἐνδιαφέροντος δὲν εἶναι οἱ μαθηταί καὶ ἡ πνευματικὴ τους τύφλωση. Ἡ ἀνάλυσή του ὁμῶς καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία του ἐμφανίζουν θεμελιώδεις ἀδυναμίες.

219. Ἡ φρασεολογία αὐτὴ εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸν Ἱερεμία (Ἱερ. 5,21) καὶ τὸν Ἰεζεκιήλ (Ἰεζ. 12,2).

220. Βλ. ἐκτενὴ συζήτηση στὸν Lagrange 210-211. Στὴν παράλληλη περιχοπὴ τοῦ Ματθαίου ἡ ἐπιτίμηση δὲν ἔχει τὴν ἴδια ὀξύτητα (Μτ. 16,8-11). Ἐν τούτοις ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ: «Εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην; Οὐδὲ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται οὕτως αὐτοῖς ἐπιτιμήσας» (Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλ. 53, Migne P.G. 58, 529).

221. Ἄν ἡ ὑπόθεση τῶν Negoita καὶ Daniel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 310-314, γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὄρου «ζύμη» στὸ Μκ. 8,15 εἶναι σωστὴ, τότε ἡ πνευματικὴ τύφλωση τῶν μαθητῶν ἐμφανίζεται μὲ μεγαλύτερη ἐνέργεια. Πάντως ἡ τύφλωση καὶ ἡ σκληρότητα καρδίας τῶν μαθητῶν δὲν εἶναι τέτοια πού νὰ δικαιολογῆ τὴν ἀπόψη τοῦ W. Kelber ὅτι στὸ ὅλο τμῆμα Μκ. 4,35—8,21 «οἱ μαθηταί (καὶ ὄχι οἱ Ἰουδαῖοι) εἶναι οἱ πραγματικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Ἰησοῦ» (*Mark's Story of Jesus*, 1979, 42).

σκληρότητα καρδιάς καὶ ἀδυναμία κατανοήσεως τῶν ἐξαιρετικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σημασία πού ἔχει ἡ διάγνωση αὐτὴ, τονίζει τὴ μοναξιά τοῦ Μεσσία, τὴν ἀπόστασή του<sup>222</sup> ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς ἐγγύτερα εὐρισκομένους ἀνθρώπους του. Ἐδῶ διαγράφεται ἓνα φαινόμενο ἀσυμβάτων ἐπιπέδων ὑπάρξεως, ἓνα φαινόμενο πού γεννᾷ ἀπερίγραπτη ὀδύνη<sup>223</sup>. Μιὰ τέτοια ὀδύνη συνιστᾷ οὐσιώδη περιοχὴ τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ.

11) Τὸ πρῶτο μείζον τμῆμα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 1,1—8,26) τελειώνει μὲ μιὰν ἀφήγηση πού ἐπαναφέρει καὶ πάλι στὸ προσκῆνιο τὴν ἀσύγκριτη ἐξουσία τοῦ Μεσσία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ὀράσεως σ' ἓνα τυφλὸ (Μκ. 8,22-26)<sup>224</sup>.

222. Πρβλ. C. Focant, "L'incompréhension des disciples dans le deuxième Evangile", *RevBib* 82 (1975) 167-169. Ἐνῶ τὸ κατηγορητήριο κατὰ τῶν μαθητῶν εἶναι δριμύτατο, ἐν τούτοις ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ συμπέρασμα τοῦ T. Weeden, *Mark: Traditions in Conflict* (1971) 50-51, ὅτι «ὁ Μᾶρκος εἶναι ἐπιμόνος καὶ ἀδιακόπως ἐμπεπλεγμένος σὲ μιὰ δραστηριότητα ἐκδικήσεως κατὰ τῶν μαθητῶν, μὲ διάθεση πλήρους δυσφημῆσεώς των!» Πρβλ. καὶ W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 106 πού τονίζει ὅτι ἡ ἰδέα μιᾶς κακῆς διαθέσεως τοῦ Μάρκου κατὰ τῶν μαθητῶν δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ ἀπὸ τὸ κείμενο.

223. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν περίπτωσή μας εἶναι τὸ Λόγιον III τῆς Ὁξυρύγχου: «πονεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ὅτι τυφλοὶ εἰσιν τῇ καρδίᾳ αὐτῶ[ν] καὶ οὐ βλέ[πουσιν]» (παρὰ Lagrange 209). Πρβλ. καὶ Χρυσόστομου (Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλ. 53, Migne P.G. 58, 526): «Τί οὖν οἱ μαθηταί; Ἐτι χαμαὶ ἔρπουσι· καίτοι μυρία ἐποίησεν, ὥστε μνημονευθῆναι ἐκεῖνο τὸ θαῦμα καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως, καὶ διὰ τῆς ἀποκρίσεως, καὶ διὰ τοῦ ποιῆσαι διακόνους αὐτούς, καὶ διὰ τοῦ νεῖμαι τοὺς κοφίνους ἄλλ' ἔτι ἀτελέστερον διέκειντο».

224. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,22-26: G. Walker, "The Blind Recover Their Sight", *ExpTimes* 87 (1975) 23. G. M. Lee, "Mark 8,24 and 15,8", *NovTest* 20 (1978) 74. B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 112-117. E. S. Johnson, "Mark 8,22-26: The Blind Man from

Τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ στὴν ἀφήγηση αὐτὴ εἶναι ὅτι ἡ θεραπεία γίνεται σὲ δύο φάσεις. Ἴσως αὐτὸ συνδέεται μὲ παιδαγωγικοὺς λόγους<sup>225</sup>. Πάντως τὸ κεντρικὸ νόημα ἐδῶ εἶναι καὶ πάλι ἡ δυναμικὴ ἔκφραση τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ πάνω σὲ κάθε μορφῆς ἀσθένεια, ἀδυναμία ἢ χρόνια ἀναπηρία.

Δὲν εἶναι ὅμως συμπτωματικὸ τὸ ὅτι στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ὁ Ἰησοῦς ξαναδίνει τὴν ὄραση σ' ἓνα τυφλό. Αὐτὸ μᾶλλον ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐξιστόρηση τοῦ θαύματος στὸ σημεῖο τοῦτο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου<sup>226</sup>. Στὰ ἐπεισόδια ποὺ προηγήθηκαν ἔγινε λόγος γιὰ τὴν πνευματικὴ σκλήρυνση τῶν Φαρισαίων καὶ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ τύφλωση τῶν μαθητῶν. Ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἦτο ὀξύτατη, ἱκανὴ νὰ βυθίσῃ τοὺς μαθητὰς σὲ ἀπόγνωση. Τώρα μὲ τὸ θαῦμα τοῦ τυφλοῦ ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται ὡς ὁ Μεσσίας ποὺ ἀνοίγει τὰ τυφλὰ μάτια καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν ὄραση. Ὁ συμβολισμὸς εἶναι ὀλοφάνερος<sup>227</sup>. Ὁ Μεσσίας μπορεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τύφλωση, νὰ χαρίσῃ μιὰ νέα ἐσωτερικὴ ὄραση, μιὰ νέα δυνατότητα θέας καὶ κατανοήσεως τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ ποὺ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ<sup>228</sup>. Τὸ θαῦμα τοῦ τυφλοῦ, ἓνα νέο σημεῖο φανερώσεως τῆς στοργῆς τοῦ Ἰησοῦ, γίνεται καὶ ἓνα νέο σημεῖο ἀνανεώσεως τῆς ἐλπίδος τῶν μαθητῶν.

Bethsaida", *NTStud* 25 (1979) 370-383· J. D. M. Derrett, "Trees Walking, Prophecy, and Christology", *StudTheol* 35 (1981) 33-54· E. Best, *Following Jesus* (1981) 134-146.

225. Πρβλ. Haenchen 291, E. Johnson, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 379-380, 383.

226. Ὁ Μᾶρκος εἶναι ὁ μόνος εὐαγγελιστὴς ποὺ ἀφηγεῖται τὸ παρὸν θαῦμα.

227. Λεπτομερῆ παρουσίαση βλ. στὸν B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 114-118.

228. Πρβλ. Taylor 370, Schweizer 164, Pesch I, 421, Schmithals I, 372, Montague 97-98, E. Johnson, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 380.

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Η ΙΣΟΡΡΟΠΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΘΟΥΣ

(Μκ. 8,27—10,52)

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 1,1—8,26) χαρακτηρίζεται, ὅπως διαπιστώσαμε, ἀπὸ μιὰ σειρά ἀλλεπαλλήλων φανερώσεων τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Παράλληλα δὲν ἀπουσιάζουν καὶ λιγώτερο ἢ περισσότερο σαφεῖς ἀναφορὲς στὸ πάθος. Ἡ προτεραιότητα πάντως ἀνήκει ἀναμφισβήτητα στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας, ἐνῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἀναπτύσσεται σ' ἓνα δεύτερο ἐπίπεδο καὶ συχνὰ μὲ διατυπώσεις ὑπαινικτικές.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ εὐαγγελίου (Μκ. 8,27—10,52), στὸ ὁποῖο ἤδη προχωροῦμε, οἱ δύο βασικὲς χριστολογικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους ἐμφανίζονται σὲ ἀδιάκοπη ἐναλλαγὴ καὶ ἀμοιβαία ἐξισορρόπηση. Καὶ στὸ μείζον αὐτὸ τμῆμα τοῦ εὐαγγελίου του, ὁ Μᾶρκος ἐμμένει στὴ θεμελιώδη ἄποψη καὶ παρουσίαση ἑνὸς Μεσσία, ποὺ διαθέτει ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ ἐνεργεῖ μὲ τὴν αὐθεντία τῆς θείας ἐξουσίας. Παράλληλα ὅμως ὁ εὐαγγελιστὴς εἰσάγει μὲ ἀνεπτυγμένα καὶ σαφῆ σχήματα τὴν πραγματικότητα τοῦ πάθους. Τὸ βίαιο τέλος τοῦ Ἰησοῦ ἀναγγέλλεται μὲ τὴ βεβαιότητα γεγονότος, καὶ περιγράφεται σὲ ἐπανελημμένες φάσεις καὶ σὲ διαφοροποιημένες νοηματικὲς συνάψεις. Ἐτσι τὰ δύο μεγάλα ρεύματα χριστολογικῆς σκέψεως κινοῦνται ἐδῶ παράλληλα καὶ ἰσορροπα. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἐξουσία στὸ πάθος καὶ ἀντίστροφα γίνεται μὲ ἀένεες ἀνακυκλήσεις μέσῳ ἀφηγήσεων, διαλόγων ἢ διδασκαλιῶν.

1) Ἡ ἀφετηριακὴ περικοπὴ (Μκ. 8,27-30)<sup>1</sup> ἀνήκει στὰ πιὸ ἐκφραστικὰ δείγματα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐξιστώρηση τῆς σπουδαιότατης ὁμολογίας τοῦ Πέτρου, ποὺ ἔγινε στὴν περιοχὴ τῆς πόλεως Καισαρείας τῆς Φιλίππου, στὰ βόρεια τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος. Ἡ ὅλη ἀφήγησις οἰκοδομεῖται πάνω σὲ δύο ἐρωτήματα ποὺ θέτει ὁ Ἰησοῦς στοὺς μαθητὰς του: (α) «τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» (Μκ. 8,27), καὶ (β) «ὐμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;» (Μκ. 8,29).

Οἱ μαθηταὶ ἀπαντοῦν στὸ πρῶτο ἐρώτημα μὲ τρεῖς διαφορετικὲς ἀπόψεις. Σύμφωνα μὲ αὐτές, ὠρισμένοι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ταυτίζουσι τὸν Ἰησοῦ μὲ τὸν Ἰωάννη τὸ Βαπτιστῆ, ἄλλοι μὲ τὸν Ἡλία καὶ ἄλλοι μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς προφῆτες (Μκ. 8,28). Ὁ Μᾶρκος εἶχε παρουσιάσει τρεῖς αὐτὲς γνώμες στὴν ἀφήγησή του γιὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸ τοῦ Ἰωάννου (Μκ. 6,14-15). Στὴν Καισαρεία Φιλίππου ἐπαναλαμβάνεται ἀπαράλλακτα τὸ ἴδιο σχῆμα, ποὺ περιλαμβάνει ἐξέχουσες μορφὲς συνδεδεμένες μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Μεσσία, ἀλλὰ ὅπωςδὴποτε ὄχι τὸν ἴδιο τὸ Μεσσία<sup>2</sup>.

Στὸ δεύτερο ἐρώτημα, «ὐμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;» ἀπαντᾷ ὁ Πέτρος, ποὺ διερμηνεύει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα<sup>3</sup> καὶ τὶς σκέψεις τῶν ἄλλων μαθητῶν: «σὺ εἶ ὁ Χριστός» (Μκ. 8,29).

Ἡ ἀπάντησις-ὁμολογία τοῦ Πέτρου εἶναι διαυγέστατη

1. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,27-30: M. Horstmann, *Studien zur markinischen Christologie* (Münster: Aschendorf, 1969) 8-33· A. Denaux, "La confession de Pierre et la première annonce de la Passion", *AssembSeigt* 55 (1974) 31-39· D. C. Duling, "Interpreting the Markan Hodology", *Nexus* 17 (1974) 2-122· R. Pesch, "Das Messiasbekenntnis des Petrus", *BiblZeit* 17 (1973) 178-195, 18 (1974) 20-31· E. Best, *Following Jesus* (Sheffield: JSNT, 1981) 19-55.

2. Βλ. Βύκτωρα 346.

3. Βλ. Klostermann 80, Pesch II, 32, Gnllka II, 14.

ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικόν, τὸ κύριο περιεχόμενό της. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, δηλαδὴ ὁ Μεσσίας, ὁ ἕνας καὶ μοναδικὸς «χρισμένος» ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὶς ἀμετακίνητες ἐπαγγελίες καὶ τὸ αἰώνιο σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὄλων τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς. Τὸ «σὺ εἶ ὁ Χριστός», θεωρούμενο μέσα στὴ συνάφεια τοῦ κειμένου, εἰσάγει μιὰν ὀξεῖα εἰδολογικὴ διαφοροποίηση ἐναντι τῶν μεγάλων προφητῶν ποὺ προηγήθηκαν, ὑπογραμμίζει τὴ μοναδικότητα καὶ τὸ ἀσύγκριτο τοῦ Ἰησοῦ, καὶ προβάλλει τὴ θεία καὶ ἀπροσμέτρητη ἐξουσία του ἀφοῦ εἶναι ὁ Μεσσίας<sup>4</sup>. Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ δύο πρόσθετα στοιχεῖα ποὺ προσφέρει τὸ κείμενο καὶ ποὺ ἐπισημαίνουμε ἀμέσως.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ διαλεκτικὴ πλοκὴ τοῦ κειμένου. Ἡ ἀποψὴ τοῦ Πέτρου ἔρχεται εὐθὺς μετὰ τὴ διατύπωση τῶν λαϊκῶν ἀπόψεων. Ἐκεῖνες κάνουν λόγο γιὰ προφήτη ἢ πρόδρομο. Ἄν ὁ Πέτρος ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ μιὰ συγγενῆ γνώμη θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποίησῃ μιὰ παραπλήσια ἀπάντησις. Ἐκεῖνος, ἀπεναντίας, μὲ ἕνα ἄλμα περνᾷ σὲ ἄλλο θεολογικὸ ἐπίπεδο καὶ προβαίνει σὲ μιὰ ὁμολογία ἀπόλυτη σὲ τόνο καὶ τάση. Ἡ τοποθέτησις τοῦ «σὺ εἶ ὁ Χριστός» ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπαρίθμησις τῶν ποικίλων παραλλαγῶν περὶ προφήτου καὶ προδρόμου, τονίζει τὴ μοναδικότητα τῆς ταυτίσεως Ἰησοῦ καὶ Μεσσία καὶ τὴν ἀβυσσαλέα ἀπόστασή του ἀπὸ οἰαδήποτε προφητικὴ μορφή ὅσοδὴποτε μεγάλη<sup>5</sup>.

4. Πρβλ. M. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 17-18, H. Riesenfeld, *The Gospel Tradition* (Philadelphia: Fortress, 1970) 67-68, R. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 33-34.

5. Πρβλ. Ὁριγένης: «Ἄλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, ὡς ἀξιοὶ τοῦ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν καλύμματος, ἐψευδοδόξουν περὶ τοῦ Ἰησοῦ· Πέτρος δὲ... ὠμολόγησεν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τυγχάνειν. Ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Πέτρου λεγόμενον τῷ σωτῆρι, τὸ σὺ εἶ ὁ Χριστός, μὴ γινωσκόμενον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὅτι Χριστὸς εἶη, μέγα· μείζον δὲ ὅτι ἠπίστατο αὐτὸν οὐ μόνον Χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος...» (*Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. IB', 9, ΒΕΠ 13, (82-83).

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο εἶναι ὁ ὄρος Χριστός. Τί μᾶς προσφέρει ἡ μελέτη τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου αὐτοῦ στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο; Ἐδῶ ὑπενθυμίζουμε τρεῖς χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις: (α) Τὴν εἰσαγωγικὴ φράση «ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Μκ. 1,1), στὴν ὁποία διαφαίνεται ἡ σωτηριολογικὴ διάσταση τοῦ ὄρου. (β) Τὴν ἐσχατολογικὴ ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 13. Ἐκεῖ ὁ ὄρος Χριστός συνδέεται μὲ τὴν ἀσύγκριτη σὲ δύναμη, δόξα καὶ ἐξουσία ἐσχατολογικὴ ἔλευση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου (Μκ. 13,21-26). (γ) Τὸ διάλογο μεταξὺ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴ δίκην ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου (Μκ. 14,61-62). Στὴν περίσταση αὐτὴ συναντᾶται ἡ πληρέστερη μαρτυρία γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὄρου Χριστός στὸ Μᾶρκο («Πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ Χριστός ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, ἐγὼ εἰμι, καὶ ὤψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ»). Ἀπὸ τὸ διάλογο αὐτὸ ἀναπηδᾷ μιὰ τόσο ἔντονη ἔννοια ἀπόλυτης σχέσεως Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ὥστε ἡ ἀποδοχὴ τοῦ τίτλου Χριστός ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ νὰ ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸ Συνέδριο ὡς ἐσχατὴ βλασφημία καὶ ὄχι ὡς ἀπλῆ μεσσιανικὴ ἀξίωση (Μκ. 14,64).

Τὰ πιὸ πάνω χωρὶα φωτίζουν τὸ οὐσιαστικὸ νόημα τοῦ ὄρου Χριστός στὸ Μᾶρκο καὶ μ' αὐτὸ τὸ νόημα πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὁ ὄρος καὶ στὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου στὴν Καισάρεια Φιλίππου<sup>6</sup>. Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ θεμελιώδη διακήρυξη τῆς μεσσιανικότητος τοῦ Ἰησοῦ, πού τὸν τοποθετεῖ πέρα καὶ ὑπεράνω ἀκόμη καὶ τῶν μεγίστων προφητῶν καὶ τὸν θεωρεῖ ἀσύγκριτο φορέα θείας ἐξουσίας καὶ δυνάμεως. Πιθανώτατα γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Ἰησοῦς ἀμέσως μετὰ τὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου «ἐπέτιμησεν αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ λέγωσιν περὶ αὐτοῦ» (Μκ. 8,30). Σ' αὐτὸ τὸ στάδιο, ἡ διάδοση τῆς ἰδέας ὅτι

6. Πρβλ. Μ. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 18-20.

ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας θὰ μπορούσε ν' ἀποβῆ ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη ἐξ αἰτίας τῆς εὐχέρειας ἐθνικο-πολιτικῶν συσχετίσεων<sup>7</sup>. Ἴσως ὁμως ἡ αὐστηρὴ ἀπαγόρευση νὰ ὀφείλεται καὶ στὸ μεγάλο ποσοστὸ οὐσιαστικῆς ἀγνοίας πού χαρακτήριζε τοὺς μαθητὰς σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ στὸ στάδιο αὐτὸ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας.

2) Ἀμέσως μετὰ τὸ πολὺ ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας πού ἀναλύσαμε, ἔρχεται ἓνα ἐξ ἴσου ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα Χριστολογίας τοῦ πάθους (Μκ. 8,31-33)<sup>8</sup>. Μιὰ πολυαθρωτὴ προαναγγελία ἢ προφητεία τῶν παθημάτων τοῦ Μεσσία ἀποτελεῖ τὸν κορμὸ τῆς περικοπῆς. Τὰ κύρια σημεῖα αὐτῆς τῆς προειδοποιητικῆς ἀναγγελίας εἶναι τὰ ἑξῆς:

(1) Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους γίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ καὶ μὲ δική του ἀπόφαση καὶ πρωτοβουλία. Ἐπὶ πλέον δὲν ἔχει χαρακτῆρα φευγαλέας παρατηρήσεως ἢ συμπτωματικοῦ ὑπαινιγμοῦ. Ὁ εὐαγγελιστὴς εἶναι σαφής: «Καὶ ἤρξατο (ὁ Ἰησοῦς) διδάσκειν αὐτοὺς (τοὺς

7. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Βίκτωρος 346: «Ἐβούλετο γὰρ (ὁ Ἰησοῦς) ἐπι συσκιάζεσθαι τὴν παρ' ἑαυτοῦ δόξαν, ὥστε τῶν σκανδαλιζόντων ἐκ μέσου γενομένων τοῦ τε σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους, καθαρὰν ἐντυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ αὐτῶν τὴν πίστιν».

8. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,31-33: A. Feuillet, "Les trois grandes prophéties de la Passion et de la Résurrection des évangiles synoptiques", *RevThomiste* 67 (1967) 533-560· C. J. Reedy, "Mk. 8,31—11,10 and the Gospel Ending: A Redaction Study", *CathBibQuart* 34 (1972) 188-197· N. Perrin, "Towards an Interpretation of the Gospel of Mark", *Christology and a modern Pilgrimage*, ed. H. D. Betz (SBL, 1973<sup>2</sup>) 14-30· M. Vellanickeal, "Suffering in the Life and Teaching of Jesus", *Jeevadhara* 4 (1974) 144-161· W. J. Bennett Jr., "The Son of Man must...", *NovTest* 17 (1975) 113-129· J. F. O'Grady, "The Passion in Mark", *BiblTheolBull* 10 (1980) 83-87· C. Walters Jr., *I Mark, a personal encounter* (Atlanta: Knox, 1980) 122-124.

μαθητάς)» (Μκ. 8,31). Ἡ φανέρωση τῆς πολυσύνθετης πραγματικότητος τοῦ πάθους ἀποτελεῖ διδασκαλία, δηλαδή πλήρη, μεθοδική καὶ σχεδιασμένη παρουσίαση ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας. Τοῦτο φέρει αὐτόματα τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους στὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων.

(2) Ἡ προαναγγελία τοῦ Χριστοῦ ἀρχίζει μὲ τὴ φράση «δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν» (Μκ. 8,31). Ἐδῶ ἐκφράζεται ἡ ἀναγκαιότητα («δεῖ») τῆς φοβερῆς θλίψεως τοῦ Μεσσία<sup>9</sup>. Ἡ ἀναγκαιότητα αὐτὴ φαίνεται νὰ ἐντάσσεται στὰ μεγάλα πλαίσια τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴ σημασία τοῦ ρήματος «δεῖ» στὸ Μᾶρκο<sup>10</sup>.

Στὸ ἴδιο χωρίο ἀξίζει νὰ προσεχθῇ ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἀναφαίνεται σταθερὰ στὰ θεμελιώδη χωρία ποῦ προλέγουν ἢ περιγράφουν τὸ πάθος τοῦ Μεσσία (Μκ. 9,12· 9,31· 10,33· 10,45· 14,21· 14,42), ἀλλὰ καὶ σὲ περιπτώσεις ἐκφραστικῆς τῆς μοναδικῆς ἐξουσίας καὶ θείας αὐθεντίας του (Μκ. 2,10· 2,28· 8,38· 9,9· 13,26· 14,62). Ἰδιαίτερα σημαντικό εἶναι τὸ κείμενο Μκ. 14,61-62 ὅπου ὁ τίτλος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἐκφράζει τὸ μέγιστο τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας στὸ παρὸν καὶ στὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον. Τὸ Μκ. 8,31 εἶναι τὸ

9. Σχολιάζει διορατικὰ ὁ Γρηγόριος Νύσσης: «Οὗτος (δηλ. ὁ θάνατος) ὠρίσθη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῷ κατ' ἐξουσίαν τὸ πάθος ὀρίσαντος. Οὐκ εἶπε, τὰ καὶ τὰ πείσεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἂν τις ἀπλῶς εἶποι προαγορεύων τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ἀναγκαῖον κατὰ τινὰ λόγον ἀπόρρητον γενέσθαι ὀφείλον δογματίζει τῷ ρήματι ἐν τῷ εἰπεῖν Δεῖ...» (*Εἰς τὸ ἄγιον Πάσχα*, Λόγος Α', Migne P.G. 46, 621).

10. Τὸ ρῆμα «δεῖ» συναντᾶται στὶς περιπτώσεις τῆς ἐλεύσεως τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (Μκ. 9,11), τῶν ἐσχατολογικῶν θλίψεων (Μκ. 13,7) καὶ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου σὲ ὅλα τὰ ἔθνη (Μκ. 13,10), περιπτώσεις ἐνδεικτικῆς τῆς διαδικασίας πραγματώσεως ἐνὸς σωτηριολογικοῦ-ἐσχατολογικοῦ θεῖου σχεδίου. Βλ. W. J. Bennett Jr., *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 128-129. Πρβλ. Τρεμπέλαν 147, N. Perrin, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 15, 21, 28-29.

πρῶτο χωρίο στὸ Μᾶρκο ὅπου ὁ ὄρος «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» χρησιμοποιεῖται σὲ συνάρτηση μὲ τὸ πάθος. Ἡ δυνατότητα τοῦ ὄρου αὐτοῦ νὰ ἐνσωματώσῃ ἐννοιολογικὰ καὶ τίς καταστάσεις ὀδύνης, θλίψεως καὶ μαρτυρίου τὸν κατέστησαν ἐξαιρετικὰ εὐχρηστο στὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ τὴ σχετικὴ μὲ τὸ δρόμο πρὸς τὸ Γολγοθᾶ<sup>11</sup>.

(3) Μετὰ τὸ «δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν» ἀκολουθεῖ ἡ φράση «καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων» (Μκ. 8,31). Τὸ ρῆμα ἀποδοκιμάζω σημαίνει ἀπορρίπτω, θεωρῶ ἀκατάλληλο ἢ ἄχρηστο<sup>12</sup>. Ἡ πράξη τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἡγετῶν εἶναι ἐξαιρετικὰ ὀδυνηρὴ γιὰ τὸ Μεσσία, διότι προδίδει τὴ φοβερὴ πνευματικὴ τους κατάσταση καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν κριτηρίων μὲ τὰ ὅποια προβαίνουν σὲ ἐκτίμηση τοῦ Ἰησοῦ. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ τρεῖς τάξεις τῶν πρεσβυτέρων, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ Μᾶρκο μαζὶ καὶ ἀποκλειστικὰ σὲ κείμενα σχετιζόμενα μὲ τὸ πάθος (Μκ. 11,27· 14,43· 15,1). Αὐτὸ τονίζει τὴ συμφωνία ὄλων τῶν θρησκευτικῶν μερίδων στὴν ἀπόρριψη τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ἀβυσσαλέο χάσμα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν θρησκευτικῶν διδασκάλων καὶ ἀρχόντων. Ἔτσι προετοιμάζεται τὸ ἔδαφος γιὰ τὸ ἐπόμενο βῆμα ποῦ εἶναι καὶ τὸ τελικόν.

(4) Τὸ βῆμα αὐτὸ συνίσταται σὲ μιὰ μόνο πράξη ποῦ τὴν περιγράφει ἓνα μόνο ρῆμα: «καὶ ἀποκτανθῆναι» (Μκ. 8,31). Τὴ λέξη «ἀποκτανθῆναι» τὴ βρίσκουμε στὴ διήγηση τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Προδρόμου (Μκ. 6,19), στὰ χωρία τῶν προρρήσεων τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία (Μκ. 8,31· 9,31· 10,34), στὶς βίαιες θανατώσεις τῆς παραβολῆς τῶν κακῶν γεωργῶν (Μκ. 12,5-8) καὶ στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς συνωμο-

11. Βλ. σχετικὰ στὴ M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 103-116.

12. Μκ. 12,10· Μτ. 21,42· Λκ. 9,22· 17,25· 20,17. Βλ. λέξη στὸ Bauer 90.

σίας κατὰ τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 14,1). Ὁ εὐγλωττος μαρτυρολογικός χαρακτήρας τῶν κειμένων αὐτῶν δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες γιὰ τὸ νόημα τοῦ ρήματος ἀποκτανθῆναι στὸ Μκ. 8,31: βίαιος, μαρτυρικός θάνατος.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ «ἀποκτείνω» καὶ στοὺς ἄλλους εὐαγγελιστάς, τὸ ρῆμα αὐτὸ ἐφαρμόσθηκε καὶ σὲ περιπτώσεις προφητῶν τῆς Π. Διαθήκης<sup>13</sup> καθὼς ἐπίσης καὶ μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ<sup>14</sup>. Οἱ ἐνδείξεις ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ «ἀποκτείνω» ὑπῆρξε μαρτυρολογικὴ λέξη τῆς ἀρχαϊκῆς παραδόσεως<sup>15</sup> πού ἔχει τὴν πηγὴ τῆς στὸν Ἰησοῦ.

(5) Ἡ πολυαρθρωτὴ ἀναγγελία τοῦ πάθους καταλήγει μὲ τὴν ἀπροσδόκητὴ ἐκ πρώτης ὄψεως διατύπωση «καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι» (Μκ. 8,31). Ἐχοντας θεμελιώσει τὴ βεβαιότητα τοῦ μαρτυρικοῦ του τέλους, ὁ Ἰησοῦς ἀποκαλύπτει τὴν ἀνασφάλειαν καὶ τὴ βεβαιότητα τῆς ἀναστάσεώς του<sup>16</sup>. Ἐδῶ φανερώνεται καὶ πάλι ἡ πλευρὰ τῆς μοναδικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς θείας ἰσχύος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πλευρὰ ὅμως αὐτὴ δὲν ἀναπτύσσεται, διότι τὸ κύριο θέμα εἶναι τὸ πάθος. Ἀλλὰ τὸ πάθος δὲν καλύπτει κυριαρχικὰ τὸ χῶρο τοῦ μέλλοντος μὲ ἓνα ἀδιαπέραστο σκοτάδι. Τὸ φῶς τῆς ἀναστάσεως προσδιορίζει τὸ πραγματικὸ σχῆμα καὶ μέγεθος τῶν γεγονότων. Ἡ Χρι-

13. Λ.χ. Μτ. 23,37· Ακ. 11,47-49· 13,34· Πρξ. 7,52.

14. Λ.χ. Μτ. 24,9· Ακ. 12,4· Ἰω. 16,2.

15. Βλ. καὶ Ἰω. 5,18· 7,1· 7,19· 8,37,40· 11,53· 12,10· 18,2· Πρξ. 3,15. Γιὰ τὶς συσχετίσεις τοῦ «ἀποκτείνω» καθὼς καὶ ἄλλων μαρτυρολογικῶν στοιχείων τῆς προαναγγελίας τοῦ πάθους στὸ Μκ. 8,31 μὲ τὴν Π. Διαθήκη βλ. Pesch II, 49-51, Gnllka II, 15-16, N. Perrin, *Ἔργο μν. ἐπιβλ.* 26.

16. «Ἡ βεβαιότητα ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκριβῶς ἀνθρώπινο ὄν σημαίνει ὅτι προορισμὸς του εἶναι τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος· ἡ βεβαιότητα ὅτι εἶναι ἐπίσης ἀκριβῶς θεῖον ὄν σημαίνει ὅτι τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος δὲν εἶναι καὶ δὲν μποροῦν νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο γεγονὸς ἀλλὰ τὸ προστάδιο μιᾶς θείας ζωῆς» (Lohmeyer 167).

στολογία τῆς ἐξουσίας εἶναι παροῦσα ἀκόμη καὶ σὲ περιπτώσεις, ὅπως τοῦ Μκ. 8,31, ὅπου ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἔχει τὸν πρῶτο λόγο<sup>17</sup>.

Τὴν πρόρρηση τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ διαδέχεται ἓνα ἐπεισόδιο πού ἐμπεδώνει αὐτὴ τὴν πρόρρηση. Στὴν ἀνοιχτὴ καὶ ἀνεπίδεκτη παρερμηνείας διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ («καὶ παρρησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει», Μκ. 8,31) ὁ Πέτρος ἀντιδρᾷ μὲ ἀσυνήθη ἔξαψη: «καὶ προσλαβόμενος ὁ Πέτρος αὐτὸν ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ» (Μκ. 8,32)<sup>18</sup>. Ἐδῶ ὁ εὐαγγελιστὴς δείχνει πόσο ξένη καὶ δυσπαράδεκτη φαίνεται στοὺς μαθητὰς ἡ ἰδέα τοῦ μαρτυρίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἐν τούτοις τὸ μαρτύριο αὐτὸ ἀνήκει στὴν πραγματικότητα τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ἡ μὴ ἀποδοχὴ του ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀντίσταση κατὰ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ συνέχεια τῶν γεγονότων, ὅπως περιγράφονται στὸ Μκ. 8,31-33. Στὴν παρατήρηση τοῦ Πέτρου ἀντιτάσσεται ἡ αὐστηρότατη ἐπιτίμηση τοῦ Ἰησοῦ: «ὑπάγε ὀπίσω μου σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων» (Μκ. 8,33)<sup>19</sup>. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη περίπτωση στὴν Κ. Διαθήκη, πού τὸ ὄνομα Σατανᾶς νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ ἄνθρωπο.

17. «Ἡ διακήρυξη τῆς ἀναστάσεως εἶναι ἀδιάλυτα συνδεδεμένη μὲ τὴ διακήρυξη τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου... Ἡ μείωση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ σημαίνει ἀλλοίωση τοῦ νοήματος τοῦ εὐαγγελιστοῦ», σημειώνει ὁ W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 85.

18. Στὸ παράλληλο χωρίο ὁ Ματθαῖος διασώζει καὶ τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου «ἰλεῶς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο» (Μτ. 16,22), πού δείχνουν τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιτιμήσεως.

19. Ἡ ἐπιτίμηση τοῦ Ἰησοῦ ἔχει χαρακτήρα χριστολογικὸ καὶ ὄχι ἀνθρωπολογικὸ ὅπως προσπάθησε νὰ δείξῃ ὁ Β. Α. Ε. Osborne, "Peter: Stumbling block and Satan", *NovTest* 15 (1973) 187-190. Πρβλ. καὶ T. Weeden, *Mark: Traditions in Conflict* (1971) 52: «Ὁ Μᾶρκος τονίζει τὸ ρόλο τοῦ Ἰησοῦ ὡς πάσχοντος μέσῳ τοῦ μοτίβου τῆς παρανοήσεως τῆς μεσσιανικότητος τὴν ὁποία ἐκδηλώνουν οἱ μαθηταί».

Αὐτὴ ἡ παρατήρηση τονίζει τὴν ἐξαιρετικὴ σοβαρότητα τῆς καταστάσεως στὸ Μκ. 8,33<sup>20</sup>. Ἡ ἀποφυγὴ ἢ ἀπόρριψη τοῦ πάθους συνδέεται αἰτιολογικὰ μὲ τὸ διάβολο, ἐνῶ ἡ ἀποδοχὴ του ἐντάσσεται σὲ μιὰ πνευματικὴ κατάσταση ποὺ περιγράφεται μὲ τὸν ὄρο «φρονεῖν τὰ τοῦ Θεοῦ»<sup>21</sup>. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ στὴν πρόκληση τοῦ Πέτρου θεμελιώνει τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους σὲ μιὰν ἀμετακίνητη βίαση. Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ποτηρίου τῆς ἐσχάτης θλίψεως καὶ τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἀποτελεῖ ὑπέρτατη πράξη μέσα στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ. Πράξη ποὺ πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ γίνῃ. Ἴσως ἐδῶ κρύβεται καὶ τὸ μέγιστο δεῖγμα τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ: ἡ ἐξουσία τῆς ἐλεύθερης ἀποδοχῆς τοῦ πάθους<sup>22</sup>.

3) Τὸ ρεῦμα σκέψεως, τὸ ὁποῖο διατρέχει τὴν προηγούμενη περιχοπὴ συνεχίζεται καὶ στὸ Μκ. 8,34—9,1<sup>23</sup>. Μὲ τὴ

20. Ὁ Ματθαῖος προσθέτει ἐδῶ καὶ τὴ φράση «σκάνδαλόν μου εἶ» (Μτ. 16,21), ποὺ ἐπιτείνει τὴν ἐνταση. Πρβλ. Ὀριγένη, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. IB', 23 (ΒΕΠ 13, 116-118), Δαμαλῶν 3,90.

21. Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 54, Migne P.G. 58, 536-537): «Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ Σατανᾶς ἐφθέγγετο διὰ σοῦ· ἀλλ', Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ. Καὶ γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο μετὰ τσαύτης σφοδρότητος ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἐπειδὴ ἤδει μάλιστα καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοῦτο φοβούμενους, καὶ οὐκ εὐκόλως αὐτὸ δεχομένους. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλύπτει τὰ ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτοῦ λέγων· Οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων... Σὺ μὲν γὰρ νομίζεις, ὅτι ἀνάξιόν μου ἐστὶ τὸ παθεῖν. Ἐγὼ δὲ σοὶ λέγω, ὅτι τὸ μὴ παθεῖν με τῆς τοῦ διαβόλου γνώμης ἐστίν». Θεοφύλακτος, 576: «Ὁ δὲ Κύριος δευκνύων, ὅτι ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ αὐτοῦ πάθος γενήσεται, καὶ ὅτι ὁ Σατανᾶς μόνος οὐ θέλει αὐτὸν παθεῖν, ἵνα μὴ σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους».

22. Πρβλ. W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 89: «Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἔπρεπε ἀπλῶς νὰ πάθῃ· ἔπρεπε νὰ θελήσῃ νὰ πάθῃ».

23. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 8,34—9,1: M. Horstmann, *"Studien zur markinischen Christologie"* (1969) 34-71· G. Schwarz, "Aparnesastho heauton", *NovTest* 17 (1975) 109-112· E. Best, "An Early Sayings Collection", *NovTest* 18 (1976) 1-16· M. Küenzi, *Das Naherwartungslogion Markus 9,1 par.* (Tübingen: Mohr, 1977)· B. D. Chilton, *God in Strength*

διαφορὰ ὅτι ἐδῶ σημειώνεται μιὰ ἀλλαγὴ περιοχῆς ἀναφορᾶς. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἐμφανίζεται μὲ ὠρισμένες οὐσιώδεις ἀνθρωπολογικὲς συνέπειές της. Ἡ σχετικὴ διδασκαλία ἀναπτύσσεται σὲ τέσσερις διαδοχικὲς θέσεις.

Ἡ πρώτη παρουσιάζει τοὺς ὄρους τῆς πιστῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἰησοῦ: «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι» (Μκ. 8,34). Κεντρικὴ ἐννοια εἶναι ἡ ἄρση τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖο σημαίνει πορεία καὶ ἐτοιμότητα πρὸς ἐκτέλεση<sup>24</sup>. Συγγενεῖς ιδέες ἐκφράζουν καὶ οἱ ἄλλες συνιστώσες φράσεις τοῦ ρητοῦ. Τὸ νόημα ἐπομένως τοῦ Μκ. 8,34 εἶναι ἡ προτεραιότητα τοῦ πάθους καὶ τοῦ μαρτυρίου τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ὡς στοιχείου γνησιότητος καὶ πιστότητος πρὸς τὸ Μεσσία. Στὴν περίπτωσή αὐτή, ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους μὲ τὶς ριζικὲς ἀνθρωπολογικὲς συνέπειές της ἔχει μεταφερθῆ στὴ ζωὴ καὶ κατάστασι τῶν μαθητῶν<sup>25</sup>.

Ἡ δευτέρη θέση αἰτιολογεῖ τὴν πρώτη μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ζωῆς χάριν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου εἶναι στὴν οὐσία σωτηρία τῆς ζωῆς (Μκ. 8,35). Ἡ αἰτιολογία αὐτὴ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀποψὴ ὅτι τὸ νόημα τῆς πρώτης θέσεως εἶναι ὁ θάνατος<sup>26</sup>. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ φράσις «ὡς

(1979) 251-274· W. A. Beardslee, "Saving One's Life by losing it", *Journal Amer. Acad. Religion* 47 (1979) 57-72· K. Brower, "Mk. 9,1: Seeing the Kingdom in Power", *JournStudNT* 6 (1980) 17-41· J. Schlosser, *Le règne de Dieu* (1980) 323-350· B. Lindars, "Jesus as Advocate: A Contribution to the Christology Debate", *BullJohnRylUnivLibMan* 62 (1980) 476-497· E. Nardoni, "A Redactional Interpretation of Mk. 9,1", *CathBibQuart* 43 (1981) 365-384· J. J. Kilgallen, "Mk. 9,1, the Conclusion of a Pericope", *Biblica* 63 (1982) 81-83.

24. Βλ. Pesch II, 60, Gnllka II, 23, 27, Schmithals I, 391. Ὁ τελευταῖος ὁμως προτείνει καὶ ἄλλες ἐρμηνευτικὲς ἐκδοχάς.

25. Πρβλ. Klostermann 84, Nineham 227-228.

26. Πρβλ. Βίκτωρα 349: «Δεῖ τοίνυν πρὸς τὸν διηγετικὸν θάνατον ὑμᾶς παρατάττεσθαι».

δ' ἂν ἀπολέσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου», στὴν ὁποία ὁ Ἰησοῦς ἀποβαίνει ὁ λόγος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς θυσίας αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς. Ἐδῶ φαίνεται νὰ ἔχουμε ἓνα συγκεκριμένον Χριστολογία τοῦ πάθους καὶ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας<sup>27</sup>. Ὁ μαθητὴς ὀφείλει νὰ ἀποδεχθῆ τὸ πάθος καὶ τὸ μαρτύριο ὅπως ὁ Ἰησοῦς ἀλλὰ συγχρόνως ὀφείλει νὰ προβῆ στὴν ἀκραία αὐτὴ πράξι χάριν τοῦ Ἰησοῦ, πρᾶγμα ποῦ ἐξαίρει τὴν ἀθηντία καὶ θεϊκότητα τοῦ πάσχοντος Μεσσία. Ὁ πάσχων Ἰησοῦς εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ θεῖος ἐξουσιαστὴς Μεσσίας, γιὰ τὸν ὁποῖο ἀξίζει νὰ θυσιασθῆ ἀκόμη καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ<sup>28</sup>.

Ἡ τρίτη θέση προσθέτει μιὰ καινούργια αἰτιολογία. Κατ' οὐσίαν προβάλλει τὶς ἀπροσμέτρητες συνέπειες τῆς θυσίας χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ ἄρνηση αὐτῆς τῆς θυσίας δὲν ἰσοσταθμίζεται οὔτε μὲ τὴν κατάκτηση ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου (Μκ. 8,36-37). Τὸ κείμενο ἐξαίρει τὴν ἀσύγκριτη ἀξία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴ μοναδικότητα καὶ κρισιμότητα τῆς προσφορᾶς τῆς ζωῆς χάριν τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐπικύρωση τῶν ἀνωτέρω τριῶν θέσεων ἀποτελεῖ ἡ τέταρτη θέση. Ἐδῶ ὑπογραμμίζονται οἱ σωτηριολογικὲς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν ἄρνηση ὁμολογίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν λόγων του ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων (Μκ. 8,38)<sup>29</sup>. Ἡ μὴ ὁμο-

27. Ἡδὴ ὁ R. Tannehill, "The Gospel of Mark as Narrative Christology", *Semeia* 16 (1979) 73-74, ἐπέστησε τὴν προσοχὴ τῶν ἐρμηνευτῶν στὸ γεγονός ὅτι «σχεδὸν ἡ ἴδια γλῶσσα τῆς κλήσεως τῶν πρώτων μαθητῶν» χρησιμοποιεῖται καὶ στὸ Μκ. 8,34-38, δηλ. μιὰ γλῶσσα ὑπέρτατης ἐξουσίας.

28. Ὅπως εἶδειξε ὁ W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 127-129, ἡ ἔκφραση «καὶ τοῦ εὐαγγελίου» μπορεῖ νὰ εἶναι σχεδὸν ταυτόσημη μὲ τὸ «ἕνεκεν ἐμοῦ», ἀλλὰ πρὸ παντὸς εἶναι ἐπεξηγηματικὴ καὶ ἐμφατικὴ τοῦ «ἕνεκεν ἐμοῦ».

29. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ χωρίου Μκ. 8,38 στὴν ἀρχαῖκή παράδοση βλ. Haenchen 298-299.

λογία φαίνεται νὰ ἀποδίδεται εἴτε στὴν ἄρνηση ἀποδοχῆς ἐνὸς πάσχοντος Μεσσία, εἴτε στὴν ἄρνηση προσφορᾶς τῆς ζωῆς χάριν αὐτοῦ, εἴτε καὶ στὰ δύο. Οἱ συνέπειες εἶναι τραγικὲς καὶ συνδέονται μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ ἔλευση τοῦ Χριστοῦ<sup>30</sup>. Τοῦτο τονίζει τὴ σημασία τόσο τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία ὅσο καὶ τοῦ πάθους τῶν μαθητῶν γι' αὐτόν. Ταυτόχρονα ὁμως, μὲ τὴν ἀναφορὰ τῆς ἐσχατολογικῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου, ἐμφανίζεται στὸ προσκῆνιο ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας<sup>31</sup>.

Αὐτὴ ἡ Χριστολογία φαίνεται νὰ ὑπαγορεύη καὶ τὸ τελευταῖο λόγιο τῆς περικοπῆς: «ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἰσὶν τινες ὧδε τῶν ἐστηκότων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσιν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» (Μκ. 9,1). Γιὰ τὴν ἀκριβῆ ἔννοια τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἔχουν διεξαχθῆ μακρὲς συζητήσεις. Πάντως δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐδῶ τονίζεται ὁ δυναμικὸς ἐρχομὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ συγχρόνως ἡ χρονικὴ προσέγγιση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ<sup>32</sup>. Ἐτσι τὸ ἄμεσο μέλλον δὲν διαμορφώνεται μόνο ἀπὸ

30. Στὸ Μκ. 8,38 «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι ὁ Ἰησοῦς ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράλληλο Μτ. 16,27. Πρβλ. Βίκτωρα 351, M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 121, Taylor 382-384. Ὁ τελευταῖος ὁμως ἐπιμένει καὶ ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο ὀνομάτων-τίτλων. Ἀντίθετα ὁ Gnilk II, 26, 28, ὑποστηρίζει ὅτι στὸ Μκ. 8,38 ἡ ταυτότητα Ἰησοῦς-Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου προσλαμβάνει καὶ τὴν ἔννοια Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πρβλ. καὶ Schmithals I, 395, Lane 310-311, M. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 40-41, 50-54.

31. Γιὰ τὴν ἰδιαίτερη σχέση τῶν χριστολογικῶν μοτίβων τοῦ πάθους, τῆς ἀναστάσεως, τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἐνδόξου ἐσχατολογικῆς ἐλεύσεως στὴν ἐνότητα Μκ. 8,27—9,1 βλ. τὴ μελέτη τοῦ D. A. Koch, "Zum Verhältnis von Christologie und Eschatologie im Markusevangelium", *Christus in Historie und Christologie*, Festschr. Conzelmann, ed. G. Strecker (Tübingen: Mohr, 1975) 395-408.

32. Ὁ Ὁριγένης συσχετίζει τὸ Μκ. 9,1 μὲ τὴν μεταμόρφωση: «Ταῦτα ἀναφέρουσι τινες ἐπὶ τὴν "μεθ' ἡμέρας ἐξ"... ἀνάβασιν τῶν τριῶν ἀποστό-



τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆ μοναδικῆ δύναμη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μιὰ δύναμη ποὺ συνδέεται ὀργανικὰ καὶ αἰτιολογικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ<sup>33</sup>.

4) Οἱ ἀμέσως προηγούμενες δύο περικοπές, προσδιορίζονται ὅπως διαπιστώσαμε ἀπὸ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἐναντίον, ἡ περικοπή Μκ. 9,2-8<sup>34</sup>, ποὺ τίς διαδέχεται, ἀνήκει

λων εἰς τὸ ὑψηλὸν" μετὰ τοῦ Ἰησοῦ "κατ' ἰδίαν ὄρος"... Ἰδόντες γὰρ ἔμπροσθεν αὐτῶν" μεταμορφωθέντα τὸν Ἰησοῦν, ὡς λάμψαι "τὸ πρόσωπον αὐτοῦ" καὶ τὰ ἐξῆς, ἐωράκασι "τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει" (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Τόμ. ΙΒ', 31, ΒΕΠ 13, 131). Προσφέρει ὁμοίως καὶ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες ἐρμηνεῖες (μν. ἔργ. Τομ. ΙΒ', 32, ΒΕΠ 13, 132-136). Ἐπανάληψη τῆς βασικῆς ἀπόψεως τοῦ Ὁριγένους βλ. στοὺς Χρυσόστομον (Migne P.G. 58, 549), Βίκτωρα 351-352, Θεοφύλακτον 577, Lane 313, Schmithals I, 397 καὶ Montague 104-105. Συζήτηση τῶν σχετικῶν ἀπόψεων βλ. στὸν I. Καραβιδόπουλον, «Ἀπαρχαὶ ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον», Ἐπιστ. Ἐπετ. Θεολ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσσαλ. 17 (1972) 58-69. Ὁ E. Nardoni, ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 384, κατακλείει τὴν εἰδικὴ μελέτη του μὲ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Μκ. 9,1 συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ παρουσία τοῦ Μκ. 8,38 καὶ μὲ τὴν μεταμόρφωση τοῦ Μκ. 9,2-8.

33. Θεοφύλακτος 577, Δαμαλᾶς 3, 105, Nineham 231, M. Horstmann, ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 67-69. Στὴν εἰδικὴ ἀνάλυση τοῦ Μκ. 9,1 ὁ A. Ambrozic, *The Hidden Kingdom* (1972), 203-240, προτιμᾷ τὴ σύνδεση τοῦ λογιῶν μὲ τὴν ἐνότητα Μκ. 8,27-38 καὶ ὄχι μὲ τὴν περικοπή Μκ. 9,2-8, καὶ νομίζει ὅτι ἡ ἔμφαση εἶναι στὸ πάθος.

34. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 9,2-8: M. Horstmann, *Studien zur markinischen Christologie* (1969) 72-103· J. M. Nützel, *Die Verklärungszählung im Markusevangelium* (Würzburg: Echter, 1973)· U. B. Müller, "Die christologische Absicht des Markusevangeliums und die Verklärungsgeschichte", *ZeitNTWiss* 64 (1973) 159-193· F. R. McCurley Jr. "And after Six Days", *JournBibLit* 93 (1974) 67-81· B. Trémel, "Des récits apocalyptiques: Baptême et Transfiguration", *Lumière et Vie* 23 (1974) 70-83· R. H. Stein, "Is the Transfiguration a Misplaced Resurrection-Account?", *JournBibLit* 95 (1976) 79-96· A. Fuchs, "Die Verklärungszählung des Mk - Ev in der Sicht moderner Exegese", *TheolPraktQuart* 125 (1977) 29-37· C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 105-126· H. J. Steichele, *Der leidende Sohn*

στὰ κλασικὰ κείμενα τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Στὸ κείμενο αὐτὸ περιγράφεται ἡ θεοφανικὴ μεταμόρφωση τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τῶν τριῶν μαθητῶν Πέτρου, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου.

Οἱ πληροφορίες τῶν ἀρχικῶν στίχων εἶναι ἰδιάζουσες καὶ συντελοῦν ἀμέσως σὲ τονισμό τοῦ γεγονότος. Ἐνας ἀκριβῆς χρονολογικὸς προσδιορισμὸς («μετὰ ἡμέρας ἕξ», Μκ. 9,2) συνδέει χρονικὰ τὴν χριστολογικὴ ὁμολογία τοῦ Πέτρου (Μκ. 8,29) μὲ τὴν μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ τὸ «μετὰ ἡμέρας ἕξ» προειδοποιεῖ γιὰ τὴν ἐπικείμενη παρουσίαση σημαντικῶν γεγονότων<sup>35</sup>. Ἡ ἐντύπωση σημαντικότητος ἐνισχύεται μὲ τὴν ἐπιλογή τριῶν μόνο μαθητῶν γιὰ νὰ παρευρεθοῦν σὲ ὅ,τι θὰ ἐπακολουθήσει. Ὅπως σημειώσαμε, ἡ παρουσία τῶν τριῶν μαθητῶν σὲ δύο ἀκόμη σπουδαιότατα συμβάντα<sup>36</sup> τονίζει τὴν εἰδικὴ σημασία ποὺ ἔχει καὶ τὸ παρόν.

Σὲ περαιτέρω ἐπίταση πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση συντελεῖ καὶ ἡ εἶδηση ὅτι ἀναφέρει αὐτοὺς (δηλ. τοὺς τρεῖς μαθητὰς) εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους» (Μκ. 9,2). Ἡ φράση «κατ' ἰδίαν μόνους», ποὺ προστίθεται στὴν ἤδη χαρακτηριστικὴ ἐνέργεια τῆς ἐπιλογῆς των, ἐντονοποιεῖ τὴν ἔννοια ἀποκλειστικότητος καὶ πιὸ πολὺ τὴ βεβαιότητα ἀναμονῆς ἀποκαλυπτικῶν γεγονότων. Ἡ ἀνοδος «εἰς ὄρος ὑψηλὸν» εἶναι ἓνα ἀκόμη δεδομένο τῆς ἴδιας κατηγορίας. Ὅπως

Gottes (1980) 161-192· E. L. Schnellbacher, "Καὶ μετὰ ἡμέρας ἕξ (Μκ. 9,2)", *ZeitNTWiss* 71 (1980) 252-257· B. D. Chilton, "The Transfiguration: Dominical Assurance and Apostolic Vision", *NTStud* 27 (1980) 115-124.

35. Βλ. σχετικὰ στὸ εἰδικὸ ἄρθρο τοῦ F. R. McCurley Jr., ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 73-81. Πρβλ. καὶ E. Schnellbacher, ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 257, ποὺ συσχετίζει τὸ «μετὰ ἡμέρας ἕξ» μὲ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάσταση.

36. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου (Μκ. 5,35-43) καὶ τὴν προσευχὴ στὴ Γεθσημανῆ (Μκ. 14,33-42). Στὴν τελευταία μάλιστα περίπτωση χρησιμοποιεῖται τὸ ρῆμα «παραλαμβάνει» ὅπως καὶ στὸ Μκ. 9,2. Πρβλ. M. Horstmann, ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 83-85.

ἔχει παρατηρηθῆ, ἡ ἀνοδος αὐτῆ μπορεῖ νὰ παραλληλισθῆ μὲ τὴν ἀνάβαση τοῦ Μωϋσέως στὸ ὄρος Σινᾶ γιὰ νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ νόμο (Ἐξόδ. 24 καὶ 34). Ὁ παραλληλισμὸς, ποὺ στηρίζεται καὶ σὲ ὠρισμένες φραστικὲς ὁμοιότητες<sup>37</sup>, τοποθετεῖ τὴ μεταμόρφωση τοῦ Ἰησοῦ σὲ εἰδικὴ βία γιὰ τὴ βλέπει στὸ ἐπίπεδο τοῦ κορυφαίου θεοφανικοῦ γεγονότος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τὸ γεγονὸς τῆς μεταμορφώσεως (Μκ. 9,3-7) περιλαμβάνει τέσσερις κύριες φάσεις ἢ πλευρὲς ποὺ ἀποκαλύπτουν τὴ θεία ἐξουσία, ἀθθεντία καὶ ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ<sup>38</sup>. Τίς ἀναλύουμε σύντομα χωρὶς ἢ σειρὰ ἀναλύσεως νὰ σημαίνῃ καὶ χρονικὴ προτεραιότητα.

Ἡ πρώτη συνίσταται σ' αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν μεταμόρφωση: «Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο στίλβοντα λευκὰ λίαν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται οὕτως λευκᾶναι» (Μκ. 9,3). Ἐδῶ περιγράφεται ἡ μεταμόρφωση τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ καὶ ταυτόχρονα ἡ μεταβολὴ τῶν ἱματίων του σὲ ἐνδύματα ἐκθαμβωτικῆς λευκότητος<sup>39</sup>. Ἡ εἰκόνα ποὺ δεσπάζει εἶναι

37. Α.χ. Ἐξ ἡμέραι, ὄρος, νεφέλη. Πρβλ. Β. Chilton, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 120-123. Γιὰ τὴ μοναδικότητα τῆς θεοφανεῖας ποὺ περιγράφεται στὸ Μκ. 9,2-8 τόσο ἀπὸ πλευρᾶς Καινῆς ὅσο καὶ ἀπὸ πλευρᾶς Παλαιᾶς Διαθήκης βλ. Lohmeyer 177-181.

38. Τοῦτο ἰσχύει ἀσχέτως τοῦ ἂν ἡ μεταμόρφωση εἶναι παραλλαγή μιᾶς τῶν ἐμφανίσεων τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, ὅπως ἰσχυρίστηκαν ὠρισμένοι ἐξηγητές, ἢ ἂν εἶναι θεοφανικὴ φανέρωση ποὺ συνέβη ὅπως, ὅπου καὶ τότε ποὺ τὴν περιγράφει ὁ Μᾶρκος, ὅπως δεχόμεθα μαζὶ μὲ τὴν ἀρχαία ἐρμηνευτικὴ παράδοση καὶ πολλοὺς συγχρόνους ἐρμηνευτές. Βλ. σχετικὰ στὸν R. Stein, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 90-96, Β. Chilton, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 119-124.

39. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος περιγράφει τὴν ἀκτινοβολία τῆς μεταμορφωμένης μορφῆς μὲ τὴ φράση «καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος» (Μτ. 17,2). Βλ. καὶ Ακ. 9,29. Ἡ παράλειψή μινείας προσώπου στὸ Μᾶρκο ὀφείλεται πιθανῶς σὲ ἀντιγραφικὴ ἀβλεψία. Πρβλ. Taylor 389. Ὁ Schmithals II, 402, ἀποδίδει τὴν παράλειψή σὲ θεολογικοὺς λόγους.

εἰκόνα ἐκπληκτικῆς λάμψεως καὶ ἀπερίγραπτης λευκότητος, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μὲ τίποτε πάνω στὴ γῆ<sup>40</sup>. Ἡ ἔνταση τῆς δόξης καὶ τοῦ φωτὸς εἶναι τέτοια ὥστε νὰ ἐπηρεάζῃ ἀκόμη καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ νὰ μὴ περιορίζεται μόνο στὸ πρόσωπο. Ὁ Μεσσίας ἀποκαλύπτεται μὲ ὅλη τὴν ἐκπαγλὴ δόξα καὶ θεία ἀκτινοβολία του σὲ μιὰ σκηνὴ καθαρὰ θεοφανικὴ ποὺ ἀποπνέει θεία μεγαλειότητα.

Τὴν δευτέρη φάση ἀποτελεῖ ἡ σκηνὴ τῆς συνομιλίας τοῦ Ἰησοῦ μὲ δύο μεγάλες μορφὲς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης: «καὶ ὤφθη αὐτοῖς Ἡλίας σὺν Μωϋσεῖ, καὶ ἦσαν συλλαλοῦντες τῷ Ἰησοῦ» (Μκ. 9,4). Ἐδῶ ἐκφράζεται ἀνάγλυφα ἡ ἰδέα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ δύο κορυφαίους ἀνθρώπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ ὅποιοι συνδέονται μὲ βασικὲς μεσσιανικὲς προρρήσεις καὶ ἐσχατολογικὲς προσδοκίες, καὶ συγχρόνως ἐκπροσωποῦν τὸ Νόμο καὶ τοὺς Προφῆτες<sup>41</sup>. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆτες συγκλίνουν καὶ συναντῶνται στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὅποιος καὶ ἀποκαλύπτεται ὑπέρτερος σὲ θεία δόξα, δύναμη καὶ ἐξουσία κάθε προγενέστερης μορφῆς.

Ἡ τρίτη πλευρὰ τῆς μεταμορφώσεως σχετίζεται πρὸς

40. Τὸ ἀπερίγραπτο τῆς λευκότητος ἐκφράζεται στὴν ἐντελῶς ἀσυνήθη φράση «οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται οὕτως λευκᾶναι». Κατὰ τὸν Taylor 389 καὶ τὸν Nineham 237, ἡ φράση στὸν Μᾶρκο δηλώνει τὴν οὐράνια προέλευση τῆς ἀστραπηβόλου λευκότητος. Πρβλ. καὶ Pesch II, 73, Gnllka II, 33.

41. Ὁριγένης (*Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. IB' 38, BEΠ 13, 147), Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον* Ὁμιλ. 56, Migne P.G. 58, 549), Βίκτωρ 353-354, Θεοφύλακτος 581, Nineham 234-235. Ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν διαφόρων σχετικῶν ἀπόψεων βλ. στὸν J. Nützel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 113-122. Τεκμηριωμένη ὑποστήριξη τῆς μοναδικῆς σημασίας τῶν δύο παλαιοδιαθηκικῶν μορφῶν στὴν ἀφήγηση τῆς μεταμορφώσεως βλ. στὴν M. E. Thrall, "Elijah and Moses in Mark's account of the Transfiguration", *NTStud* 16 (1970) 305-317.

τὴν ἀντίδραση τῶν μαθητῶν: «Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰησοῦ· Ραββί, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, καὶ ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν καὶ Μωϋσεὶ μίαν καὶ Ἡλίᾳ μίαν. Οὐ γὰρ ᾔδει τί ἀποκριθῆ· ἔκφοβοι γὰρ ἐγένοντο» (Μκ. 9,5-6). Οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου προδίδουν τὴν τεράστια ἐντύπωση ποῦ τοῦ ἔκανε τὸ γεγονός. Πρόκειται γιὰ ἐντύπωση ποῦ συνδυάζει ἄφατη χαρὰ καὶ ἀπέραντο δέος καὶ φόβο. Συχνὰ συναντήσαμε τὸ ρῆμα φοβοῦμαι ὡς ἐκφραστικὸ τῆς καταστάσεως τῶν μαθητῶν στὴ θεὰ ἐκδηλώσεων τῆς μοναδικῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ<sup>42</sup>. Μὲ τὴν ἔννοια αὕτη χρησιμοποιεῖται ἡ ἔκφραση «ἔκφοβοι ἐγένοντο» στὸ Μκ. 9,6<sup>43</sup> γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴν ἔντονη ἀντίδραση καὶ τὸ συγκλονισμὸ τῶν μαθητῶν ἐνώπιον τῆς αἰφνίδιας καὶ μεγαλειώδους φανερώσεως τῆς θείας δυνάμεως καὶ ὑποστάσεως τοῦ Ἰησοῦ στὴ μεταμόρφωση.

Ἡ τέταρτη φάση ἀφορᾷ μιὰ νέα θεοφανικὴ διάσταση τῆς μεταμορφώσεως: «Καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα αὐτοῖς, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἀκούετε αὐτοῦ» (Μκ. 9,7). Ἡ νεφέλη συνδέεται ἐδῶ μὲ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ ὅπως καὶ κατὰ τὴ θεοφάνεια στὸ ὄρος Σινᾶ (Ἐξῆδ. 24,15-18)<sup>44</sup>. Ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ποῦ

42. Λ.χ. Μκ. 4,41· 5,15· 5,33· 6,50. Παρουσίαση καὶ ἀνάλυση τῶν σχετικῶν χωρίων βλ. στὴν Μ. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 81-83, ποῦ εὐλόγα συμπεραίνει ὅτι στὸν Μᾶρκο ὁ φόβος τῶν μαθητῶν εἶναι κυρίαρχο μοτίβο ποῦ ἔχει οὐσιώδη σημασία γιὰ τὴ Χριστολογία διότι ἐμφανίζεται ἐκάστοτε σὰν ἀπάντηση σὲ κάποια ἐνδοξη ἀποκάλυψη τοῦ Ἰησοῦ.

43. Στὸ «ἔκφοβοι ἐγένοντο» φαίνεται νὰ ὑπερτερῆ μάλλον τὸ στοιχεῖο τοῦ ὑπερφυσικοῦ δέους παρὰ τοῦ τρόμου ὅπως παρατηρεῖ ὁ Taylor 391. Ὁ Pesch II, 76 ὀνομάζει ἐδῶ τὸν φόβο «θεοφανείας φόβος» (Eriphanie - Furcht). Ἀντίθετα ὑποστηρίζει ὁ Gnllka II, 35 («ἀνθρώπινη ὀλιγοψυχία»).

44. Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 56, Migne P.G. 58, 553): «Διὰ τί ἐκ τῆς νεφέλης; Οὕτως αἶε φαίνεται ὁ Θεός. Νεφέλη γὰρ καὶ γνόφος κύκλω αὐτοῦ· καί, Κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης· καὶ πάλιν, Ὁ τιθεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ· καί, Νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καί, Ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν.

ἀντηχεῖ ἀπὸ τῆς νεφέλης, καθιερώνει τὸ νέο αἰώνιο Νόμο στὸ λόγο τοῦ Μεσσία: «ἀκούετε αὐτοῦ». Στὸ Σινᾶ ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸ Νόμο στὸ Μωϋσῆ, ἐνῶ στὸ ὄρος τῆς μεταμορφώσεως προβάλλει τὸν Ἰησοῦ ὡς υἱὸ Του ἀγαπητό, τοῦ ὁποῦ ὁ λόγος εἶναι πιά ὁ νέος Νόμος. Ἡ ἐπίσημη φράση ἀναγνωρίσεως τῆς θείας υἰότητος τοῦ Χριστοῦ στὸ Μκ. 9,7 εἶναι ὁμοια μὲ ἐκείνη τῆς βαπτίσεως (Μκ. 1,11), μὲ τὴ διαφορά ὅτι ἐκεῖ ἀπευθυνόταν στὸν Ἰησοῦ ἐνῶ ἐδῶ στοὺς παρόντας κατὰ τὴ μεταμόρφωση<sup>45</sup>. Ἐπὶ πλέον ἐδῶ προστίθεται τὸ «ἀκούετε αὐτοῦ», τὸ ὁποῖο προβάλλει τὸ Χριστὸ προικισμένο μὲ τὸ ἀπόλυτο κύρος τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θείου ἐντολέως καὶ νομοθέτου<sup>46</sup>.

Ἡ περιγραφή τῆς μεταμορφώσεως στὸ σύνολό της ἀποκαλύπτει σὲ διαδοχικὲς σκηνές καὶ σὲ ἐπάλληλα ἐπίπεδα ἀναφορᾶς τὸ θεῖο πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ<sup>47</sup>. Ὁ Χριστὸς ποῦ

Ἰν' οὖν πιστεύσωσιν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται, ἐκεῖθεν ἔρχεται. ... Ὅταν μὲν γὰρ ἀπειλῆ σκοτεινὴν δεικνυσιν, ὡσπερ ἐν τῷ Σινᾶ· Εἰσηλθε γάρ, φησὶν, εἰς τὴν νεφέλην καὶ εἰς τὸν γνόφον ὁ Μωϋσῆς. ... Ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ οὐ φοβῆσαι ἐβούλετο, ἀλλὰ διδάξαι, νεφέλη φωτεινὴ... Ἐκεῖ μὲν καπνὸς καὶ ἀτμίς καμίνου· ἐνταῦθα δέ φῶς ἄφατον...» Πρβλ. Βίκτωρα 356, Τρεμπέλαν 158.

45. Στὴ διακήρυξη αὕτη τῆς θείας υἰότητος τοῦ Ἰησοῦ, παρατηρεῖ ὁ W. Kelber (*Mark's Story of Jesus*, 1979, 54), περικλείονται ἔξοχα στοιχεῖα ταυτότητός του δοσμένα ἤδη στὸ κείμενο Μκ. 1,1—9,1: ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἀξουσιαστής ἐπὶ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ θανάτου, ἰδρυτὴς τῆς νέας κοινότητος, ἀνθρώπος τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, νικητὴς ἐπὶ τοῦ θανάτου, ἐρχόμενος καὶ πάλιν στὸ μέλλον.

46. Γιὰ τὴν ἰδιαίτερη σημασία τοῦ «αὐτοῦ ἀκούετε» βλ. τίς διεισδυτικὲς παρατηρήσεις τῆς Μ. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 88-90, ποῦ θεωρεῖ τὴ θεία διακήρυξη τοῦ Μκ. 9,7 σὰν κορυφαῖο σημεῖο τῆς ὄλης περικοπῆς τῆς μεταμορφώσεως καὶ συμπύκνωση τοῦ χριστολογικοῦ τῆς νοήματος (αὐτ. 90-96).

47. Nineham 234: «Αὐτὸ ποῦ χαρίσθηκε στοὺς τρεῖς μαθητὰς ἦταν τὸ νὰ δοῦν μὲ μιὰ ματιὰ τὸν Ἰησοῦ στὸ ὑπατο στάδιο τῆς κυριότητος καὶ δόξης στὸ ὁποῖο τελικὰ θὰ ὑπερψωνόταν».

λάμπει μέσα σὲ ἀπερίγραφη ὑπερκόσμια δόξα, πού συνομιλεῖ μὲ τὶς κορυφαῖες μορφές τῆς Π. Διαθήκης, πού προκαλεῖ ἀγαλλίαση καὶ τρομακτικὸ δέος στοὺς μαθητάς, πού προκηρύσσεται ἀπὸ τὴ θεία φωνὴ υἱὸς ἀγαπητὸς καὶ προβάλλεται ὕψιστος νομοθέτης εἰς τόπον Θεοῦ, εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ θεῖος Υἱός, πού ἔχει μοναδική καὶ ἀπόλυτη θεία ἐξουσία καὶ υἰότητα<sup>48</sup>. Ἡ ἀφήγηση τῆς μεταμορφώσεως ἀποτελεῖ ἀριστουργηματικὸ κείμενο τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ λειτουργεῖ καὶ ἐπικυρωτικά, γιὰ νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν ἀλήθεια δύο μεγάλων ιδεῶν πού ἀναπτύχθηκαν σὲ ἀμέσως προηγούμενες περικοπές. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ιδέα τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία (Μκ. 8,31: «δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν»). Ἡ μεταμόρφωση, πού ἔρχεται εὐθὺς μετὰ τὶς προρρήσεις γιὰ τὸ πάθος καὶ τὸ μαρτύριο, ἐπισφραγίζει τὰ λεχθέντα μὲ μιὰ μεγαλειώδη θεοφανικὴ ἀποκάλυψη. Ἰδιαίτερα ἡ φράση «ἀκούετε αὐτοῦ», ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ ἐφαρμογὴ, περιβάλλει μὲ θεία ἐγκυρότητα καὶ τὶς ἀναγγελίες τοῦ πάθους<sup>49</sup>. Ἡ δευτέρη εἶναι ἡ ιδέα τῆς ἀπόλυτης μεσσιανικῆς ταυτότητος τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 8,29: «σὺ εἶ ὁ Χριστός»), ὅπως διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο. Κατὰ τὴ μεταμόρφωση ἡ ὁμολογία τοῦ Πέτρου ἐπικυρώνει-

48. Παρατηρεῖ ὁ Ὁριγένης: «... ὤφθη (ὁ Ἰησοῦς) αὐτοῖς ἔν μορφῇ Θεοῦ ἢ ὑπῆρχε πάλαι, ὡς τοῖς μὲν κάτω ἔχων τὴν ἑσθίου μορφήν» τοῖς δὲ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ μετὰ ἕξ ἡμέρας εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος οὐκ ἐκείνην ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ». (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Τόμ. ΙΒ', 37, ΒΕΠ 13, 145).

49. Βίβλ. 356: «αὐτοῦ ἀκούετε ὅτι δεῖ παθεῖν ὅτι δεῖ κοινωῆσαι ἀνθρώποις θανάτου...» Πρβλ. Achtemeier 130, Montague 107. Ὁ U. Müller, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 175-176, 180-181, 190-193, νομίζει μάλιστα ὅτι ὁ λόγος ὑπάρξεως τῆς περικοπῆς τῆς μεταμορφώσεως ἐδῶ, εἶναι ἀκριβῶς ἡ συσχέτιση τοῦ «αὐτοῦ ἀκούετε» πρὸς τὶς ἀναγγελίες τοῦ πάθους. Πρβλ. H. Weinacht, *Die Menschwerdung* (1972) 60, R. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 43-44, C. F. Evans, *The Beginning of the Gospel* (1968) 73.

ται<sup>50</sup> μὲ ὑπέροχο τρόπο, διότι ἡ πολυσύνθετη θεοφανικὴ σκηνὴ προβάλλει ἐξοχα τὴ μοναδική καὶ ἀδιαμφισβήτητη θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ-Μεσσία.

5) Στὴ μεγαλειώδη σκηνὴ τῆς μεταμορφώσεως πού τερματίζεται ἀπότομα («καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι οὐκέτι οὐδένα εἶδον εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον μεθ' ἑαυτῶν», Μκ. 9,8) ἐπισυνάπτεται ἓνας σύντομος διάλογος (Μκ. 9,9-13)<sup>51</sup>. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ διαλόγου ἐξακολουθεῖ νὰ κινῆται στὴν περιοχὴ τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, διότι συνδέει τὴ μεταμόρφωση μὲ τὴν ἀνάσταση. Ἡ σύνδεση φανερώνει γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸν ὑπερφυσικὸ χαρακτήρα τῆς μεταμορφώσεως<sup>52</sup> καὶ τὴν τοποθετεῖ μετὰ τῶν γεγονότων πού ἀφήνουν νὰ φανῇ ἡ θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ. Ἀκόμη καὶ ἡ δυσκολία τῶν τριῶν μαθητῶν νὰ καταλάβουν τὸ ἀκριβὲς νόημα τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν ἀνάσταση (Μκ. 9,9-10) ἐκφράζεται μὲ τρόπο πού προδίδει μιὰν ἐσχατολογικὴ ἀποψη καὶ ἐπομένως μιὰν ἀποψη ὕψιστης ἐκδηλώσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

50. Πρβλ. Δαμαλᾶν 3, 125-127, M. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 101-103. Πρέπει πάντως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ μεταμόρφωση ἀποκαλύπτει ἀσυγκρίτως περισσότερο ἀπὸ τὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου καὶ ἀποτελεῖ «τὴν ἀληθινὴ σκηνὴ ἀναγνωρίσεως» τοῦ Ἰησοῦ ὅπως σημειώνει ὁ W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (1974) 84-85.

51. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 9,9-13: M. Horstmann, *Studien zur markinischen Christologie* (1969) 106-136· P. Vassiliadis, "The Function of John the Baptist in Q and in Mark", *Θεολογία* 46 (1975) 405-413· H. J. Steichelle, *Der leidende Sohn Gottes* (1980) 81-108· E. Best, *Following Jesus* (1981) 62-66· M. M. Faierstein, "Why do the Scribes say that Elijah must come first?", *JournBibLit* 100 (1981) 75-86.

52. Θεοφύλακτος 581. Ἡ σύνδεση ἔχει ἰδιαίτερη σημασία ἀπὸ πλευρᾶς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας καὶ Χριστολογίας τοῦ πάθους, διότι ὅπως ἐμφανίζεται στὸ Μκ. 9,9-10 περιέχει καὶ τὰ μοτίβα τοῦ «μεσσιανικοῦ μυστικοῦ» καὶ τῆς ἀδυναμίας κατανοήσεως τῶν μαθητῶν. Βλ. σχετικὰ στὴν M. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 109-113, 133-134.

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς συζητήσεως, πού οικοδομεῖται ἐπάνω στὴν ἐσχατολογικὴ αὐτὴ ἀποψη-ἐρώτηση (Μκ. 9,11-13) στρέφει τὴ ροὴ τῆς σκέψεως πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ πάθους. Ὁ Ἰησοῦς, μὲ ἀφορμὴ τὴ μνεία τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ ἀπὸ τοὺς μαθητάς, ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ὁ Ἡλίας, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλοῦν, εἶναι ὁ Πρόδρομος καὶ ὅτι βασικὸ στοιχεῖο αὐτοῦ τοῦ παραλληλισμοῦ ὑπῆρξε τὸ μαρτύριο («καὶ ἐποίησαν αὐτῶ ὅσα ἤθελον, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν», (Μκ. 9,13)<sup>53</sup>. Συγχρόνως παρουσιάζει σὲ μορφὴ ἐρωτήσεως, ἀλλὰ ἐρωτήσεως πού κρύβει ἀπόλυτη βεβαιότητα, τὸ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ Μεσσία: «καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθη καὶ ἐξουθενηθῆ;». Μὲ τὴ φράση αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τοῦ πάθους τοποθετεῖται μὲ ἀμείλικτη σαφήνεια στὸ κέντρο τῆς συζητήσεως, τὴ στιγμή πού ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὴν ἔνδοξη μεταμόρφωση εἶναι ἀκόμη ὀλοζώντανη στὶς ψυχὰς τῶν τριῶν μαθητῶν<sup>54</sup>.

6) Ἡ περικοπὴ πού ἀκολουθεῖ, Μκ. 9,14-29<sup>55</sup>, εἶναι περιγραφικὴ ἐνὸς θαύματος θεραπείας δαιμονιζομένου καὶ ἀλλάζει καὶ πάλι τὴ χριστολογικὴ προοπτικὴ. Τὰ γεγονότα πού

53. Τὸ στοιχεῖο τοῦ μαρτυρίου-πάθους εἶναι ἐντονο στὴν κατανόηση τοῦ ρόλου τοῦ Προδρόμου στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου. Βλ. σχετικά στὸν P. Vassiliadis, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 409-410. Πρβλ. καὶ Βίκτωρα 357-358, Θεοφύλακτον 584.

54. Πρβλ. Δαμαλᾶν 3,124, M. Horstmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 134-136. Πάντως οἱ δύο θεμελιώδεις ιδέες τοῦ πάθους καὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου παραμένουν μαζί, ὅπως παρατηρεῖ ἡ M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 133.

55. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 9,14-29: W. Schenk, "Tradition und Redaktion in der Epileptiker-Perikope Mk. 9,14-29", *ZeitNTWiss* 63 (1972) 76-94· P. J. Achtemeier, "Miracles and the Historical Jesus: A Study of Mk. 9,14-29", *CathBibQuart* 37 (1975) 471-491· F.G. Lang, "Sola Gratia in Markusevangelium", *Rechtfertigung, Fests. E. Käsemann* (Tübingen: Mohr, 1976) 321-337· G. Petzke, "Die historische Frage nach den Wunderthaten

ἐξιστοροῦνται στὸ Μκ. 9,14-29 παραλληλίσθησαν μὲ τὰ συμβάντα πού σημειώθηκαν μετὰ τὴν κάθοδο τοῦ Μωϋσέως ἀπὸ τὸ Σινᾶ<sup>56</sup>. Τὸ σπουδαιότερο ὁμως στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν εἶναι οἱ ἐνδεχόμενες ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη ὅσο τὸ περιγραφόμενο γεγονός καθ' ἑαυτό, ὡς ἔκφραση τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ<sup>57</sup>.

Ἡ ἀφήγηση στὸ Μκ. 9,14-29 ἔχει τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ ἀφηγήσεων θαυματουργικῶν θεραπειῶν πού συναντήσαμε πολὺ συχνὰ στὸ Μᾶρκο. Πρέπει ὁμως νὰ ἐπισημανθοῦν ὠρισμένα δεδομένα πού προσδίδουν μιὰ ἰδιαιτερότητα στὴ συζητούμενη περικοπὴ.

Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι ὁ θαυμασμός τοῦ πλήθους ἐκδηλώνεται πρὶν καὶ ὄχι μετὰ<sup>58</sup> τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐκπληκτικῆς θεραπείας. Καὶ εἶναι ἓνας θαυμασμός ἀνάμικτος μὲ λατρευτικὴ ἐγκαρδιότητα: «Καὶ εὐθὺς πᾶς ὁ ὄχλος ἰδόντες αὐτόν ἐξεθαμβήθησαν, καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν» (Μκ. 9,15). Οἱ ἄνθρωποι «ἐκθαμβοῦνται», δηλαδὴ βιώνουν μιὰ κατάσταση ἄρρητης ἐκπλήξεως καὶ δέους μόλις ἀντικρῶν τὸ Χριστὸ καὶ προτοῦ κἂν καταστοῦν μάρτυρες ἐνὸς θαύματος. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ μὲ δύο ἐκδοχές.

Jesu", *NTStud* 22 (1976) 180-204· H. Aichinger, "Zur Traditionsgeschichte der Epileptiker-Perikope", *StudNTUmwelt* 3 (1978) 114-143· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 140-148· M. G. Steinhauser, "Healing Stories in the Gospel", *Liturgy* 25 (1980) 27-30.

56. Οἱ ἐρμηνευτὲς ἀναφέρουν χαρακτηριστικὰ τὸ Ἐξὸδ. 32-33. Βλ. σχετικά στοὺς Nineham 245, Gnilka II, 47.

57. Τὸ κέντρο βάρους τῆς ἀφηγήσεως βρίσκεται ἀκριβῶς στὸ Μεσσία καὶ τὴ δυνάμη του καὶ ὄχι στοὺς μαθητάς καὶ τὴν ἀδυναμία τους νὰ ἐνεργήσουν θαύματα, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ P. Achtemeier, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 478. Πρβλ. καὶ G. Petzke, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 186-198.

58. Ἀσφαλῶς ὑπῆρξεν ἐκδήλωση θαυμασμοῦ καὶ μετὰ, ὅπως φαίνεται στὴν παράλληλη περιγραφὴ τοῦ Λουκᾶ (Λκ. 9,43). Ἄλλ' ἐδῶ ὁ Μᾶρκος τονίζει τὸν θαυμασμὸ πρὶν, πρᾶγμα πού ἔχει σημασία.

Ἡ πρώτη προϋποθέτει ὅτι τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ διατηρεῖ ἀκόμη ἴχνη ἀπὸ τὴν ἐκθαμβωτικὴ ἀκτινοβολία τῆς μεταμορφώσεως. Ἡ δεύτερη ὅτι, ἀσχέτως μεταμορφώσεως, ἡ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ γεννᾷ ἓνα αἶσθημα δέους καὶ θάμβους<sup>59</sup>. Καὶ οἱ δύο ἀπόψεις καταλήγουν στὸ ἴδιο χριστολογικὸ σημεῖο, δηλαδή στὴν παρουσίαση τοῦ ὑπερκόσμιου, τοῦ θεϊκοῦ, ποὺ ἀκτινοβολεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ.

Δεύτερον, στὴν ἀφήγηση τοῦ Μκ. 9,14-29, παρουσιάζεται μὲ ἔμφαση ἡ ἀδυναμία τῶν μαθητῶν νὰ ἀπελευθερώσουν τὸ δαιμονιζόμενο παιδί ἀπὸ τὸ «ἀκάθαρτο», «ἀλαλο καὶ κωφὸ πνεῦμα». Τόσον ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ («καὶ εἶπα τοῖς μαθηταῖς σου ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσιν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν», Μκ. 9,18), ὅσο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταὶ («ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό», Μκ. 9,28) ὁμολογοῦν αὐτὴ τὴν ἀλήθεια. Αὐτὴ ὁμως ἡ ἀλήθεια προβάλλει ἀντιθετικὰ τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ καὶ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀδυναμία τῶν μαθητῶν οἰκοδομεῖ τὴν ἐξοχότητα τῆς δυνάμεως τοῦ Μεσσία.

Τὸ τρίτο ἰδιαίτερο στοιχεῖο στὴν περικοπὴ Μκ. 9,14-29 εἶναι ἡ διάσωση ἀσυνήθους ἀριθμοῦ λεπτομερειῶν, ἐνδεικτικῶν τῆς τραγικῆς καταστάσεως τοῦ παιδιοῦ. Ὁ εὐαγγελιστῆς Μᾶρκος ἐπανερχεται τέσσερις φορές στὸ θέμα αὐτὸ (Μκ. 9,17-18· 9,20· 9,22· 9,26)<sup>60</sup>. Ἔτσι τονίζεται ἡ ὀδυνηρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ταυτόχρονα ἡ φρίκη τῆς βασιανιστικῆς ἐξουσίας τῶν δαιμόνων ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ ὁμως ἐξαίρει τὴν ὑπερφυσικὴ ἰσχὺ τοῦ Χριστοῦ<sup>61</sup>, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἐξουσία

59. Θεοφύλακτος 584-585: «Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ (Ἰησοῦ) ὠραιότερα γενομένη ἀπὸ τοῦ φωτός τῆς μεταμορφώσεως, ἐφειλέκετο τοὺς ὄχλους πρὸς τὸ ἀσπάξασθαι». Πρβλ. Ζιγαβηρόν 68, Klostermann 90, Taylor 396, Schweizer 187.

60. Οἱ ἄλλοι συνοπτικοὶ στίς παράλληλες ἀφηγήσεις (Μτ. 17,14-20, Λκ. 9,37-42) εἶναι πολὺ σύντομοι.

61. Πρβλ. Schweizer 189, Pesch II, 91. Ἡ ὑπερφυσικὴ, ἡ θεία ἰσχὺς ἐξαίρεται καὶ στὴν προσταγὴ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως σχολιάζει ὁ Σευηριανός

καὶ τῆ δύναμη νὰ ἀπελευθερώνη τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆ δαιμονικῆ καταδυναστεύση καὶ μανία. Ἀξιοπρόσεκτη στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ τελικὴ σκηνὴ τῆς ἰάσεως: «καὶ ἐγένετο (ὁ παῖς) ὡσεὶ νεκρός, ὥστε τοὺς πολλοὺς λέγειν ὅτι ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἤγειρεν αὐτόν, καὶ ἀνέστη» (Μκ. 9,26-28). Ἡ γλῶσσα ἐδῶ ὑπενθυμίζει ἀμέσως ἀνάσταση (νεκρός, ἀπέθανεν, ἤγειρεν, ἀνέστη). Ὁ παραλληλισμὸς τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκ τῶν νεκρῶν γίνεται ἀναπόφευκτος<sup>62</sup> καὶ μαζί του ἡ ἔξαρση τῆς ἐξουσίας τοῦ Μεσσία.

Τέλος πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ τὸ κύριο θέμα τῆς συζητήσεως μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ πατέρα τοῦ δαιμονιζόμενου παιδιοῦ, δηλαδή ἡ πίστη, σκιαγραφεῖ τὴν παντοδύναμη ἰσχὺ τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἡ διακήρυξη «πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι» (Μκ. 9,23) δὲν ἀναγγέλλει τόσο, ἢ μόνο, τὶς ἀπεριόριστες δυνατότητες τῆς πίστεως, ὅσο τὴν ἀπεριόριστη θεραπευτικὴ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ ὑπάρχει σὰν δεδομένο καὶ ἀποκαλύπτεται σὲ ὅλη της τῆ δυναμικότητα διὰ τῆς πίστεως<sup>63</sup>.

Γαβάλων (*Εἰς Κοσμοποιαν*, Λόγ. Δ' 7, Migne P.G. 56, 466): «Οὐκ εἶπεν ὁ Δεσπότης παραγγέλλω σοι... ἀλλ' ἐγὼ σοὶ ἐπιτάσσω.. Δούλου τὸ παράγγελμα, Δεσπότης τὸ ἐξουσιάζειν».

62. Βλ. Schweizer 189, Pesch II, 97, Montague 111, B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 145-146. Ὁ Lohmeyer 189, διακρίνει ἐδῶ ἀναμφισβήτητα στοιχεῖα μιᾶς θεοφανικῆς ἀφηγήσεως.

63. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ θέση τοῦ F. G. Lang, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 328, ὅτι στὸ Μκ. 9,14-29 τὸ κύριο θέμα εἶναι ἡ πίστη τῶν πιστευόντων καὶ ὄχι ἡ θεραπευτικὴ ἐξουσία καὶ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἀποδίδει μὲ πληρότητα καὶ ἀκρίβεια τὸ νόημα τοῦ κειμένου. Πρβλ. καὶ W. Schenk, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 94.

7) Τὸ βαρυσήμαντο χωρίο Μκ. 9,30-32<sup>64</sup> μᾶς ἐπαναφέρει στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους<sup>65</sup>. Ἐδῶ ἔχουμε τὴ δεύτερη πρόρρηση τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ Μεσσία. Μορφολογικά καὶ ἐννοιολογικά ἡ ἀναγγελία αὐτὴ παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ τὴν πρώτη (Μκ. 8,31), καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ προβοῦμε σὲ λεπτομερῆ τῆς ἀνάλυσης. Ἐμφανίζει ὅμως καὶ ὠρισμένες ἰδιαιτερότητες ποὺ ἀξίζει νὰ προσεχθοῦν.

Στὸ κείμενο Μκ. 9,30-32 ἡ κύρια ἀναγγελία τοῦ πάθους διατυπώνεται στὴ φράση «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν». Τὸ ρῆμα «παραδίδεται» εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό. Εἶναι τὸ ρῆμα ποὺ μεταχειρίζεται ἐξακολουθητικὰ ὁ Μᾶρκος σὲ συνάρτηση μὲ τὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα (Μκ. 3,19· 14,10· 14,18· 14,21). Συνεπῶς ἡ χρησιμοποίησή του στὸ Μκ. 9,31 ἀποτελεῖ τουλάχιστον ὑπαινιγμὸ στὴν πράξη τοῦ Ἰούδα<sup>66</sup>. Τὸ ἴδιο ρῆμα συναντᾶται καὶ στὶς περιπτώσεις τοῦ Βαπτιστοῦ (Μκ. 1,14), τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ (Μκ. 13,9· 13,11-12) καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 10,33· 15,1· 15,10· 15,15). Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τὸ νόημα καὶ ἡ ἐννοιολογικὴ συνάφεια εἶναι τύπου πρωταρχικὰ μαρτυρολογικοῦ.

Τὸ ρῆμα «παραδίδεται» στὸ Μκ. 9,31 δὲν ἔχει ποιητικὸ

64. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 9,30-32: N. Perrin, "The Use of (para)didónai in Connection with the Passion of Jesus in the N.T.", *Der Ruf Jesu*, Fests. J. Jeremias (Göttingen, 1970) 204-212· J. Brière, "Le Fils de l'homme livré aux hommes", *AssembSeign* 56 (1974) 42-52· E. Best, *Following Jesus* (1981) 73-75.

65. Ἡδη ἀρχαῖοι ἐρμηνευτὲς παρατήρησαν τὴ συνεχῆ ἐναλλαγὴ τῶν δύο χριστολογικῶν ἐπιπέδων. Βλ. Βίκτωρα 362: «Ἦνίκα περὶ τοῦ πάθους διαλέγεται, εὐθέως θαυματουργεῖ, καὶ μετὰ τοὺς λόγους καὶ πρὸ τῶν λόγων τούτων. Καὶ πολλαχοῦ τοῦτο παρατηρήσαντά ἐστὶν εὐρεῖν». Πρβλ. Θεοφύλακτον 588.

66. Βλ. ἄρθρο τοῦ N. Perrin ποὺ μνημονεύεται στὴν εἰδικὴ βιβλιογραφία τῆς περικοπῆς. Πρβλ. καὶ Taylor 403, Schweizer, 190.

αἴτιο. Κατὰ μία ὑπόθεση, σὰν ποιητικὸ αἴτιο θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ὁ Ἰούδας ἢ ὁ κόσμος ὁ ἐχθρικός πρὸς τὸ Θεό. Για ἄλλους δὲν τίθεται ζήτημα ποιητικοῦ αἰτίου, ἀλλὰ τὸ «παραδίδεται» τοῦ Μκ. 9,31 ἀντιστοιχεῖ στὸ «δεῖν» τοῦ Μκ. 8,31, δηλαδὴ ὑποδηλώνει γενικώτερους παράγοντες καὶ πολυσύνθετους μηχανισμούς μέσα σὲ ἓνα θεῖο σχέδιο σωτηρίας<sup>67</sup>. Μὲ τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴ, τὸ «παραδίδεται» τοῦ Μκ. 9,31 παραλληλίζεται ἐρμηνευτικὰ μὲ τὸ «παρεδόθη» τοῦ Ρωμ. 4,25 («δὲς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν»). Οἱ πιὸ πάνω παρατηρήσεις ὁδηγοῦν στὴν ἀποψη ὅτι τὸ «παραδίδεται» καλύπτει ἓνα μεγάλο ἐννοιολογικὸ φάσμα καὶ ὅτι ὑποβάλλει τὴν ἀλήθεια τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία μὲ εὐρύτατες θεολογικὲς προοπτικές.

Ἡ φράση «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων» (Μκ. 9,31) εἶναι ἀξιόλογη καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἀποψη. Ἡ ἔνταση μεταξὺ τῶν ὄρων «αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου» καὶ «ἀνθρωποι» εἶναι πολὺ αἰσθητὴ καὶ ὀδυνηρὴ. Ἡ διατύπωση ἀποκαλύπτει τὸ βάθος τοῦ πόνου τοῦ Μεσσία ἀλλὰ καὶ τῆς τραγωδίας τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι θὰ ἐκτελέσουν τὸν υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θυσιάζεται γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων<sup>68</sup>. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους, ὅπως τὴ διέσωσε ὁ Μᾶρκος, ὑποβάλλει μὲ ἀξιοθαύμαστη φραστικὴ δεξιοτεχνία καὶ λιτότητα τὸ τραγικὸ παράδοξο τῆς θανατώσεως τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

67. Πρβλ. Klostermann 93, Pesch II, 99-101. Ὁ Ὀριγένης κάνει τὸ ἐξῆς σχετικὸ σχόλιο: «Ἔστω οὖν (ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰῶβ) πρῶτον παραδιδούς ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ταῖς ἀντικειμέναις ἐνεργείαις, εἰθ' αὐταὶ παραδιδότωσαν αὐτόν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἐν οἷς... καὶ Ἰούδας ἦν. Ἄλλ' ὅρα, μήποτε τὸ παραδίδοσθαι ταῖς ἀντικειμέναις ἐνεργείαις ὑπὸ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν συνεξετάζων τὸ παραδίδοσθαι ὑπ' ἐκείνων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν σωτήρα, νομίσης ἴσον εἶναι τὸ ἐπ' ἀμφοτέρων λεγόμενον παραδίδοσθαι» (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Τόμ. ΙΓ', 8, ΒΕΠ 13, 187-188).

68. Πρβλ. Τρεμπέλαν 166, Nineham 249, Schweizer 190.

Ἡ κατάληξη τῆς περικοπῆς προσθέτει στὴ ζοφερότητα τῆς εἰκόνας τοῦ πάθους. Διότι οἱ μαθηταί, ὅπως γράφει ὁ εὐαγγελιστής, «ἠγνόουν τὸ ρῆμα καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐπερωτῆσαι» (Μκ. 9,32). «Ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀκριβὴς σημασία τοῦ χωρίου, τὸ γεγονός πού δεσπόζει εἶναι ἡ δυσκολία τῶν μαθητῶν νὰ παρακολουθήσουν τὸν Ἰησοῦ. Παρὰ τὶς ἐπανεπιλημμένες διδασκαλίες καὶ ἐξηγήσεις πού ἄκουσαν ἐξακολουθοῦν νὰ μὴ καταλαβαίνουν, πρᾶγμα πού ἀφήνει τὸ Μεσσία μόνο στὴ δραματικὴ πορεία του πρὸς τὸ σκοτεινὸ τέλος.

Τὸ κείμενο Μκ. 9,31-32, ὅπως καὶ τὸ ἀντίστοιχό του Μκ. 8,31, δὲν ἐξαντλεῖται ἀποκλειστικὰ στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἡ πρόρρηση περιλαμβάνει ὄχι μόνο τὸ θάνατο ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάσταση: «καὶ ἀποκτανθεὶς μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται». Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας ἐνεργεῖ ἀντίρροπα, ἀναχαιτίζει τὴ θλίψη τοῦ πάθους ἀφήνοντας νὰ φανῆ ἡ γαληνὴ ὄψη ἐκείνου πού θὰ νικήσῃ τὸ θάνατο.

8) Μετὰ τὴ δευτέρη πρόρρηση τοῦ πάθους, καὶ μέχρι τὸ τέλος τοῦ ἐνάτου κεφαλαίου, ἔρχεται μιὰ σειρὰ λογίων τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 9,33-37· 9,38-41· 9,42-50)<sup>69</sup>. Τὰ λόγια αὐτά, παρὰ

69. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 9,33-50: I. Καραβιδοπούλου, «Ἡ ἔννοια τοῦ ἄλατος εἰς τὸ λόγιον τοῦ Ἰησοῦ ἐν Μκ. 9,49-50», *Θεολογία* 39 (1968) 386-393· J. D. M. Derrett, "Salted with Fire", *Theology* 76 (1973) 364-368· I. Καραβιδοπούλου, «Δύο συλλογαὶ λογίων τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιον», *Ἐπιστ. Ἐπετ. Θεολ. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης* 20 (1975) 89-120· H. Koester, "Mark 9,43-47 and Quintilian 8.3.75», *HarvTheolRev* 71 (1978) 151-153· H. R. Weber, *Jesus and the Children* (Atlanta: Knox, 1979) 34-51· J. I. H. McDonald, "Mk. 9,33-50: Catechetics in Mark's Gospel", *Studia Biblica* 1978 II (Sheffield, 1980) 171-177· H. Fleddermann, "The Discipleship Discourse, Mk. 9,33-50", *CathBibQuart* 43 (1981) 57-75· E. Best, *Following Jesus* (1981) 75-99· D. Wenham, "A Note on Mark 9,33-42" *JournStudNT* 14 (1982) 113-118.

τὴ χαλαρὴ σύνδεση μεταξύ τους φαίνεται ὅτι σχετίζονται κατὰ κάποιον τρόπο ἔμμεσο ἢ ἄμεσο μὲ τὴν ἀναγγελία τοῦ πάθους στὸ Μκ. 9,31-32<sup>70</sup>.

(1) Ἡ πρώτη ομάδα λογίων ἀνήκει στὴν περικοπὴ Μκ. 9,33-37. Βασικὸ χωρίο στὴν ἐνότητα αὐτὴ εἶναι ἡ διακήρυξη τοῦ Ἰησοῦ «εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος» (Μκ. 9,35)<sup>71</sup>, πού ἀπαντᾷ στὸ ἀγωνιώδες ἐρώτημα τῶν μαθητῶν «τίς μείζων» (Μκ. 9,34)<sup>72</sup>. Ἐδῶ ὁ Χριστὸς θέτει τὸν ἀπαρασάλευτο ὄρο γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἐνὸς μαθητοῦ ὡς «πρώτου» καὶ «μειζονος». Κι' αὐτὸς εἶναι τὸ νὰ γίνῃ ὁ μαθητὴς «πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος». Ἡ θέση εἶναι σαφὴς καὶ θὰ ἐπαναληφθῆ σὲ παραλλαγή στὸ Μκ. 10,43-44, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Μεσσίας ἐφαρμόζει τὸν ὄρο ἀπόλυτα στὸν ἑαυτό του (Μκ. 10,45: «καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν»)<sup>73</sup>. Κορυφαία ἐκδήλωση τῆς πιὸ πάνω ἐφαρμογῆς εἶναι τὸ πάθος, πού συνδυάζει τὴν ἄκρα ἐσχατότητα καὶ τὴν τέλεια διακονία.

Στὴ διακήρυξη ἐπομένως τοῦ Μκ. 9,35 μεταφέρονται σὲ ἀνθρωπολογικὸ ἐπίπεδο οἱ ἐπιπτώσεις τῆς Χριστολογίας τοῦ

70. Σχετικὴ συζήτηση βλ. στοὺς Nineham 250-251, Pesch II, 101-102. Ὁ H. Fleddermann, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 73-75 στὸ τέλος τῆς πολὺ προεκτικῆς ἀναλύσεώς του καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ λόγια στὸ Μκ. 9,33-50 ἐμφανίζουν πολὺ ἰσχυρὴ καὶ οὐσιαστικὴ σύνδεση μεταξύ τους. Παρόμοιο εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ I. Καραβιδοπούλου, *Δύο συλλογαὶ λογίων* (1976) 101-103, 120.

71. Παραλλαγὴ τῆς διακηρύξεως αὐτῆς διασώζονται στὸ Μτ. 18,1-5 (ἐπίσης Μτ. 23,11) καὶ Λκ. 9,46-48 (ἐπίσης Λκ. 22,26-27). Ἡ ποικιλία τῶν σχετικῶν ὄρων τονίζει τὴ σημασία τοῦ νοήματος τῆς διακηρύξεως στὴν ἀρχέγονη παράδοση.

72. Τὸ ἐρώτημα ἦτο οὐσιῶδες γιὰ τὸν Ἰουδαϊσμὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Κ. Διαθήκης. Βλ. Billerbeck I, 249-250, 773.

73. Ὁ H. Fleddermann, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 74, ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι ἡ κατάληξη τῆς περικοπῆς Μκ. 9,33-50 βρῖσκεται στὸ Μκ. 10,45.



πάθους. Ταυτόχρονα ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ πάθος δὲν εἶναι ἓνα μεμονωμένο χριστολογικὸ συμβάν, ἀλλὰ τὸ τέλειο καὶ ἀπόλυτο ἀρχέτυπο τοῦ μεγίστου τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως.

Ὁ Ἰησοῦς συνοδεύει ἐνδεικτικὰ τὴ διακήρυξή του μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ παιδιοῦ (Μκ. 9,36-37). Τὸ παράδειγμα ὑπογραμμίζει τὴν ἰδέα τῆς ἐσχατότητος, ἀλλὰ συγχρόνως διδάσκει ὅτι ἡ ἀξία ἐνὸς ἀνθρωπίνου ὄντος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς συσχετίσής του μὲ τὸ Χριστό: «ὅς ἂν ἐν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται» (Μκ. 9,37)<sup>74</sup>. Εἶναι φανερό ὅτι βαθμιαῖα καὶ ἀνεπαίσθητα γίνεται μιὰ μετακίνηση πρὸς τὴν περιοχὴ τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Τὸ τελευταῖο βῆμα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ πραγματοποιεῖται μὲ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ στίχου 37: «καὶ ὅς ἂν ἐμὲ δέχεται, οὐκ ἐμὲ δέχεται ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με».

(2) Τὰ λόγια πού συγκροτοῦν τὴ δευτέρη ὁμάδα (Μκ. 9,38-41) περιστρέφονται σταθερὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοια-φράση «ἐν τῷ ὀνόματι» ἢ «ἐπὶ τῷ ὀνόματι» Χριστοῦ<sup>75</sup>. Ἡ περικοπὴ αὐτὴ ἐκφράζει μιὰ χριστολογικὴ ἀποψηθείας δυνάμεως καὶ φαίνεται νὰ λειτουργῇ ἐξισοροπητικὰ μετὰ τὰ ὅσα προηγήθηκαν γιὰ τὸ πάθος (Μκ. 9,31) καὶ γιὰ τὸν ἔσχατο καὶ διάκονο (Μκ. 9,35).

Ἡ ἰδέα τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ ἀναδύεται ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ πρόταση τῆς περικοπῆς: «διδάσκαλε, εἶδομέν τινα ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια» (Μκ. 9,38). Ἐδῶ φανερώνεται ἡ μοναδικὴ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῶν δαιμονίων, ἀφοῦ καὶ μόνο ἡ ἐπίκληση τοῦ ὀνόματός του τὰ ἐκδιώ-

74. Πρβλ. H. Fleddermann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 61-64, I. Καραβιδούλου, *Δύο συλλογαὶ λογίων* (1976) 106-107.

75. Ἡ φράση «ἐν τῷ ὀνόματι» ἢ «ἐπὶ τῷ ὀνόματι» φαίνεται νὰ συνδέη τὴν περικοπὴ αὐτὴ μὲ τὴν ἀμέσως προηγούμενη. Πρόκειται γιὰ τεχνικὴ πού ὑποβοηθεῖ τὴν ἀπομνημόνευση. Πρβλ. Nineham 253, Montague 113.

κει. Στὴ συγκεκριμένη μάλιστα ἀφήγηση τὸ γεγονός ἀποκτᾶ ἰδιάζουσα σημασία, διότι ὁ ἐξορκιστὴς δὲν εἶναι κἄν μαθητὴς τοῦ Μεσσία («ὅς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν», Μκ. 9,38). Ὁ Ἰησοῦς ἐπικυρώνει τὸ γεγονός μὲ μιὰ φράση πού δείχνει ὅτι δὲν τὸ θεωρεῖ σπάνια ἐξαίρεση: «οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὃς ποιήσει δύνάμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογήσαί με» (Μκ. 9,39). Ἡ διενέργεια θαυμασῶν «δυνάμεων» μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀκόμη καὶ ἀπὸ μὴ μαθητὰς καὶ ἀκολουθῶν του διακηρύσσει τὴν ὑπερφυσικὴ ἐξουσία του<sup>76</sup>.

Τὴν ἔννοια τῆς θείας αὐθεντίας τοῦ Μεσσία ὑποβάλλει καὶ τὸ τελευταῖο λόγιο τῆς περικοπῆς: «Ὁς γάρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν ὀνόματι, ὅτι Χριστοῦ ἐστε, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ» (Μκ. 9,41)<sup>77</sup>.

(3) Ἡ τρίτη ὁμάδα τῶν λογίων τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 9,42-50) ἔχει ὡς κεντρικὸ θέμα τὸ σκάνδαλο. Τὸ θέμα αὐτὸ συνδέεται μὲ τὴν ἀνθρωπολογικὴ ἐπιπτώσει τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους, πού συνίστανται σὲ διακονία καὶ σὲ ἐτοιμότητα γιὰ θυσία (πρβλ. Μκ. 9,35)<sup>78</sup>. Ὁ Ἰησοῦς διδάσκει ἐδῶ, χρησιμοποιώντας μιὰ ἐξαιρετικὰ παραστατικὴ γλῶσσα, τὴν ἀνάγκη καὶ τῆς ὀδυνηρώτερης ἀκόμη θυσίας προκειμένου νὰ μείνῃ ὁ μαθητὴς του μέσα στὴν περιοχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖο δείχνει, εἶναι δρόμος θλίψεων, τραυμάτων,

76. Πρβλ. H. C. Kee, *Community of the New Age* (1977) 140.

77. Ἰδιαίτερα ἡ φράση «ὅτι Χριστοῦ ἐστε» ἀνήκει σὲ πολὺ προχωρημένη Χριστολογία τῆς αὐθεντίας τοῦ Μεσσία. Πρβλ. *1 Κορ.* 3,23. Βλ. Taylor 408, Pesch II, 111. Ὁ Schmithals II, 432 τὴ συσχετίζει μὲ μαρτύριο. Γιὰ τὴν διαφορὰ τοῦ Μκ. 9,41 ἀπὸ τὸ παράλληλό του στὸ Ματθαῖο (10,42) βλ. Δαμαλᾶν 2, 810. Οἱ διαφορὰς ὑποδεικνύουν τὴν χριστολογικὴ ἔμφαση στὸ Μᾶρκου.

78. Πρβλ. I. Καραβιδούλου, *Δύο συλλογαὶ λογίων* (1976) 112-113, 116-118· τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ ἔννοια τοῦ ἄλατος* (1968) 390-393.

τομῶν, δηλαδή δρόμος πάθους<sup>79</sup>. Τὸ κείμενο Μκ. 9,42-50 εἶναι ἔκφραστο, μὲ τὸ δικό του τρόπο, μὲ τὴ δική του γλῶσσα καὶ στὸ δικό του ἐπίπεδο, μιᾶς χριστολογικῆς ἀντιλήψεως ποὺ συγκεντρώνει τὰ βλέμματά της στὸ πάθος καὶ τὶς συνέπειές του.

Ὅπως ὁμως συνέβη σὲ ἀναρίθμητες περιπτώσεις ὡς τώρα, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κείμενο ὑποβάλλει ἀνάγλυφα καὶ χριστολογικὲς ιδέες ἐξουσίας. Ὁ Ἰησοῦς προειδοποιεῖ γιὰ τὴ βαρεῖα ἐνοχὴ ποὺ θὰ ἔχη «ὅς ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ» (Μκ. 9,42). Ἡ βαρύτατη εὐθύνη ἀπορρέει ὄχι τόσο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ σκανδαλισμὸς προκλήθηκε σὲ μικροὺς, ὅσο ὅτι προκλήθηκε σὲ μικροὺς «πιστευόντας» στὸν Ἰησοῦ. Ὁ Μεσσίας εἶναι τὸ ὕψιστο σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ σχέσεως, ἡ ὁποία ὅταν διαταραχθῆ καὶ διασπασθῆ θέτει ζήτημα σωτηρίας γιὰ τὸν ἐνοχό<sup>80</sup>.

9) Τὸ δέκατο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου ἀρχίζει μὲ τὴν περικοπὴ περὶ διαζυγίου (Μκ. 10,1-12)<sup>81</sup>. Καὶ

79. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς δύο τελευταίους στίχους τῆς περικοπῆς, δηλ. Μκ. 9,49-50, ἐφ' ὅσον ὅπως ἔδειξε ὁ Ι. Καραβιδόπουλος, *Δύο συλλογαὶ λογίων* (1976) 116-119 καὶ *Ἡ ἔννοια τοῦ ἁλατος* (1968) 390-393, οἱ ἀνωτέρω στίχοι ἔχουν ὡς κύρια ἔννοια τὴ θυσία.

80. Πρβλ. Βίκτωρα 367, Schweizer 197-198, Pesch II, 114.

81. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,1-12: E. Bammel, "Markus 10,11f. und das jüdische Eherecht", *ZeitNTWiss* 61 (1970) 95-101· K. Berger, "Hartherzigkeit und Gottes Gesetz", *ZeitNTWiss* 61 (1970) 1-47· T. A. Burkill, "Two into One", *ZeitNTWiss* 62 (1971) 115-120· D. R. Catchpole, "The Synoptic Divorce Material as a Traditio-Historical Problem", *BullJohnRylUnivLibMan* 57 (1974) 92-127· J. Delorme, "Le mariage, les enfants et les disciples de Jésus", *AssembSeign* 58 (1974) 42-51· R. H. Stein, "Is it Lawful for a Man to Divorce his Wife?", *JournEvangTheolSoc* 22 (1979) 115-121· A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 119-122· J. R. Mueller, "The Temple Scroll and the Gospel Divorce Texts", *RevQumram* 10 (1980) 247-256· E. Best, *Following Jesus* (1981) 99-106·

στὸ κείμενο αὐτὸ παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κυρίου θέματος<sup>82</sup>, διαφαίνονται ἀμέσως πλευρὲς τῶν δύο γνωστῶν χριστολογικῶν τύπων.

Ἡ σχετικὴ συζήτηση εἰσάγεται μὲ τὴ γεωγραφικὴ πληροφορία ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἐκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας» (Μκ. 10,1). Στὴν εἶδηση αὐτὴ ὑπάρχει ἡ ἰδέα τῆς σταθερῆς πορείας καὶ προσεγγίσεως πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα, τὰ ὁποῖα ὁμως συνδέονται ὀργανικὰ πρὸς τὸ πάθος (Μκ. 10,33). Συνεπῶς τὸ Μκ. 10,1 ἀνήκει στοὺς δείκτες τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Στους ἴδιους δείκτες ἀνήκει καὶ ἡ ἐπισήμανση τῶν κινήτρων τῶν Φαρισαίων στὴ συζήτηση μὲ τὸν Ἰησοῦ: «Καὶ προσελθόντες Φαρισαῖοι ἐπηρώτων αὐτὸν εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολύσαι, πειράζοντες αὐτὸν» (Μκ. 10,2). Μὲ τὴν ἔκφραση «πειράζοντες αὐτὸν» (βλ. καὶ Μκ. 8,11 καὶ 12,15) ὁ εὐαγγελιστὴς φέρνει καὶ πάλι στὸ προσκήνιο τὴν ἀσυμφιλίωτη ἐχθρότητα τῶν Φαρισαίων<sup>83</sup> καὶ τὴν πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ ἀναπτυσσόμενη συνωμοσία των κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, δηλαδή τὴν πραγματικότητα τοῦ πάθους.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ ἀπάντηση τοῦ Χριστοῦ στὸ ἐρώτημα τῶν «πειραζόντων», καθιερώνει γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ τὴ θεία αὐθεντία καὶ τὸ ὕψιστο κῦρος του. Καὶ τὴν καθιερώνει μὲ τὸ γεγονὸς τῆς οὐσιαστικῆς ἀναιρέσεως τῆς διατάξεως περὶ διαζυγίου τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Σὲ σχετικὴ ἀντερώτηση τοῦ Μεσσία οἱ Φαρισαῖοι γνωματεύουν χωρὶς ἀμφιταλαντεύσεις ὅτι «ἐπέτρεψε Μωϋσῆς βιβλίον ἀποστασίου γράψαι καὶ ἀπολύσαι» (Μκ. 10,4). Στὴν ἀποψή τους αὐτὴ

B. Brooten, "Konnten Frauen im alten Judentum die Scheidung betreiben?" *EvangTheol* 42 (1982) 65-80.

82. Ἡ περικοπὴ αὐτὴ παρουσιάζει σημαντικὰ ἐρμηνευτικὰ προβλήματα ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ διαζυγίου. Ἐδῶ δὲν τὰ θίγουμε διότι δὲν ἐπηρεάζουν τὶς θεμελιώδεις χριστολογικὲς ἀπόψεις.

83. Πρβλ. Taylor 415, 417, Montague 116.

στηρίζονται σὲ ρητὴ διάταξη τοῦ Δευτερονομίου<sup>84</sup>, πού ὑπὸ ὠρισμένους ὄρους ἐπιτρέπει τὸ διαζύγιο. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως δὲν δέχεται τὴν ἰδέα αὐτὴ καὶ διακηρύσσει τὸ ἀδιάλυτο τοῦ γάμου. Καὶ μάλιστα τὸ διακηρύσσει χρησιμοποιοῦντας προστακτικὴ, δηλαδὴ μορφή ἐντολῆς: «ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Μκ. 10,9). Τὸ γεγονός εἶναι σπουδαιότατο, διότι ἐδῶ ὁ Μεσσίας νομοθετεῖ ὑπερβαίνοντας δεδομένη διάταξη τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου μὲ δική του νέα ἐντολή, δηλαδὴ νομοθετεῖ ὡς Θεός.

Ἡ ὑπέρτατη αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ ἀναδεικνύεται καὶ στὸ γεγονός τῆς μετατοπίσεως τῆς ὄλης συζητήσεως γιὰ τὸ διαζύγιο σὲ καινούργια βάση. Ἐξηγεῖ στοὺς Φαρισαίους ὅτι ἡ δυνατότητα διαζυγίου τοῦ Δευτερονομίου (24,1) εἶναι ἀπλῶς παραχώρηση τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τῆς σκληροκαρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ μόνιμη καὶ ἀδιάλυτη ἔνωση ἀνδρὸς καὶ γυναικός: «ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς... ὥστε οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ μία σὰρξ» (Μκ. 10,6-8)<sup>85</sup>. Ὁ Ἰησοῦς μετατοπίζει τὴ συζήτηση γιὰ τὸ διαζύγιο ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ διαζυγίου στὸ ἐπίπεδο τοῦ γάμου καὶ ἐστιάζει τὴν προσοχὴ στὴν οὐσία καὶ τὴ φύση τοῦ γάμου<sup>86</sup>. Ἐπὶ πλέον περνᾷ ἀπὸ ἐκεῖνο πού εἶναι παραχώρηση («ἐπέτρεψε») τοῦ Θεοῦ σ' ἐκεῖνο πού εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ. Θέτει ὡς ἀμετακίνητη ἀρχὴ τὸ «οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ μία σὰρξ» καὶ τὸ ὅτι «ὁ Θεὸς συνέζευξεν».

84. Δευτ. 24,1: «ἐὰν δὲ τις λάβῃ γυναῖκα καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, καὶ ἔσται ἓν μὴ εὖρη χάριν ἐναντίον αὐτοῦ, ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα, καὶ γράφει αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου καὶ δώσει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς καὶ ἐξαποστελεῖ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ».

85. Ὁ Χριστὸς ἀναπτύσσει τὴ διδασκαλία του μὲ βάση τὰ χωρία Γεν. 1,27 καὶ Γεν. 2,24.

86. Ἐδῶ γίνεται μιὰ οὐσιώδης θεολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ γάμου μὲ βάση τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Βλ. σχετικὴ συζήτηση στὸν Gnika II, 73-74, 76-78. Πρβλ. Schmithals II, 439-440, Montague 116.

Ἄμεση συνέπεια τῶν θέσεων αὐτῶν εἶναι τὸ a priori ἀδύνατο τοῦ διαζυγίου. Σ' αὐτὴ τὴ βάση ὁ Μεσσίας θὰ χαρακτηρίσῃ τὸν μετὰ τὸ διαζύγιο γάμο ὡς μοιχεία (Μκ. 10,11-12).

Ἐδῶ γίνεται φανερὴ ἡ ἀπόλυτη αὐθεντία τοῦ Χριστοῦ πού μπορεῖ νὰ ἐνεργῇ τόσο ριζικὲς τομὲς καὶ νὰ κἀνῃ τόσο οὐσιαστικὲς ἀνατοποθετήσεις. Οἱ ἀπόλυτες τελικὲς διατυπώσεις καὶ ἐντολὲς προβάλλουν τὴν ἐξουσία του ὡς ἐξουσία Θεοῦ.

10) Ἡ ἀφήγηση Μκ. 10,13-16<sup>87</sup> διασώζει μιὰ ἀπὸ τίς ὠραιότερες καὶ τρυφερότερες ἐκφράσεις τῆς στοργῆς τοῦ Μεσσία γιὰ τὰ παιδιά, ἐνῶ ταυτόχρονα προσφέρει οὐσιώδεις ἀπόψεις τῆς διδασκαλίας γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Παράλληλα, ἡ ἀφήγηση ἀφήνει νὰ διαφανῇ ἡ θεία αὐθεντία καὶ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ<sup>88</sup>.

Ἡ εἰδικὴ ἐξουσία καὶ ἡ μοναδικὴ εὐεργετικὴ ἰσχὺς τοῦ Χριστοῦ ὑποδηλώνεται στὴν εἴδηση ὅτι «προσέφερον αὐτῷ παιδιά ἵνα αὐτῶν ἄψηται» (Μκ. 10,13). Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ρήματος ἄπτομαι, τὸ ὁποῖο τόσο στὸ Μᾶρκο ὅσο καὶ στὸ Ματθαῖο καὶ στὸ Λουκᾶ συνδέεται μὲ θαυμαστὲς θεραπείες πού ἐνήργησεν ὁ Ἰησοῦς (Μκ. 1,4· 3,10· 5,27-31· 6,56 κ.ο.κ., Μτ. 8,3· 9,20· 14,3-6 κ.ο.κ., Λκ. 5,13· 6,19· 8,44-47 κ.ο.κ.), ἀποτελεῖ εὐγλωττο ὑπαινιγμὸ γιὰ τὴ σωτήρια καὶ ὑπερφυσί-

87. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,13-16: A. Ambrozic, *The Hidden Kingdom* (1972) 136-158· J. I. H. McDonald, "Receiving and Entering the Kingdom", *Studia Evangelica* VI (T.U.112. Berlin, 1973) 328-332· R. Péter, "L'imposition des mains dans l'Ancient Testament", *Vetus Testamentum* 27 (1977) 48-55· H. R. Weber, *Jesus and the Children* (1979) 14-33· B. Vrijdaghs, "Werden wie Kinder...", *Der Evangelische Erzieher* 32 (Frankfurt, 1980) 170-181· J. Schlosser, *Le règne de Dieu* (1980) 477-492· J. Sauer, "Der ursprüngliche Sitz im Leben von Mk. 10,13-16", *ZeitNTWiss* 72 (1981) 27-50.

88. Πρβλ. Schweizer 207, Schmithals II, 445-448.

κὴ δύναμή του<sup>89</sup>. Στὴν ἴδια ἰδέα ἐντάσσεται καὶ τὸ τέλος τῆς ἀφηγήσεως, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μεσσίας «ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ (τὰ παιδία) κατευλόγει τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ» (Μκ. 10,16). Τὸ χωρίο αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ἀπέραντης στοργῆς του καὶ τῆς ἀγαθουργοῦ ἐνεργείας του<sup>90</sup>.

Ἡ ἀθθεντία τοῦ Χριστοῦ φανερώνεται καὶ στὴν ἀντίθεσή του πρὸς τοὺς μαθητὰς του στὸ ζήτημα τῶν παιδιῶν. Ἐκεῖνοι ἐπιτιμοῦν αὐτοὺς πού ἔφεραν τὰ παιδιὰ στὸν Ἰησοῦ, ἐνῶ ὁ ἴδιος «ιδὼν ἠγανάκτησεν καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς με, μὴ κωλύετε αὐτὰ» (Μκ. 10,14). Ἡ ἀντίθεση στάσεως, ἐκφρασμένη μάλιστα μὲ ἐντονη συγκίνηση<sup>91</sup>, ἀποκαλύπτει τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχή.

Ἐνδεικτικὲς μιᾶς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας εἶναι καὶ οἱ διακηρύξεις τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ σὲ συνάρτηση μὲ τὰ παιδιὰ: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅς ἂν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν» (Μκ. 10,15), καὶ «τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 10,14). Οἱ φράσεις προδίδουν θεία ἀθθεντία, διότι

89. Ὁριγένης: «... ἀπτεται γὰρ αὐτῶν (τῶν παιδιῶν) ἡ δύναμις Ἰησοῦ, μόνον χεῖρας ἐπιθέντος τὰς τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς αὐτοῖς, καὶ οὐκέτι αὐτῶν ἀπτεται τι τῶν χειρόνων. Τάχα δὲ καί... τὸ βούλημα τῶν προσφερόντων αὐτῷ βρέφη καὶ παιδία τοιοῦτον ἦν, διαλαβόντων ὅτι οὐχ οἷόν τε ἦν, ἀψαμένου Ἰησοῦ βρεφῶν ἢ παιδιῶν καὶ δύναντι διὰ τῆς ἀφῆς ἐναφιέντος αὐτοῖς σύμπωμα ἢ δαιμόνιον τι ἀψασθαι» (Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Τόμ. ΙΕ' 6, ΒΕΠ 13, 335). Πρβλ. Θεοφύλακτον 597, Klostermann 100, Haenchen 344, Schweizer 206.

90. Βλ. Βίκτωρα 375-376, Lagrange 263, Pesch II, 132.

91. Τὸ χωρίο Μκ. 10,14 εἶναι τὸ μόνο χωρίο τῆς Κ. Διαθήκης ὅπου χρησιμοποιεῖται τὸ ἐντονώτατο ρῆμα «ἀγανακτῶ» περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Πρβλ. Taylor 422-423, Nineham 267, Gnilka II, 80. Ὁρισμένοι ἐρμηνευτὲς εἶδαν στὸ χωρίο Μκ. 10,14 ἕνα σαφῆ ὑπαινιγμὸ στὸ ζήτημα τῆς βαπτίσεως τῶν παιδιῶν (λ.χ. Schmithals II, 445-446, Montague 117).

θέτουν μὲ ἀπόλυτο τρόπο τὸ ὕψιστο θέμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ<sup>92</sup>. Γιὰ πολλοστὴ φορὰ ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ μὲ κύρος Θεοῦ.

11) Ἡ τελευταία παρατήρηση ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν περικοπή Μκ. 10,17-27<sup>93</sup>, πού ἀναπτύσσεται γύρω ἀπὸ τὸ ἐρώτημα τοῦ πλουσίου «τί ποιήσω ἵνα ζῶν αἰώνιον κληρονομήσω» (Μκ. 10,17) καὶ παρουσιάζει ἐνδιαφέροντα ἐρμηνευτικὰ προβλήματα<sup>94</sup>. Ἡ ἀφήγηση δημιουργεῖ καὶ πάλι ἰσχυρὴ τὴν αἴσθησι τοῦ θείου κύρους τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐντύπωση συνδέεται αἰτιολογικὰ μὲ ἐπὶ μέρους δεδομένα<sup>95</sup>, κυρίως ὅμως μὲ τρεῖς βασικὲς θέσεις πού διατυπώνει ὁ Ἰησοῦς.

Ἡ πρώτη ταυτίζεται μὲ τὴ διακήρυξή του πρὸς τὸν πλούσιο: «ἔν σε ὑστερεῖ ὕπαγε, ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι» (Μκ. 10,21). Στὴ διακήρυξη αὐτή, σύμφωνα μὲ τὰ δεδο-

92. Πρβλ. Schweizer 206, Pesch II, 133, A. Ambrozic, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 153.

93. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,17-27: E. P. Sanders, "Mark 10,17-31 and Parallels", *SBL Meeting 1971*, I, 257-270· R. Köbert, "Kamel und Schiffstau", *Biblica* 53 (1972) 229-233· P. J. Riga, "Poverty as Counsel and as Precept", *BibToday* 65 (1973) 1123-1128· J. Galot, "Le fondement évangélique du voeu religieux de pauvre", *Gregorianum* 56 (1975) 441-467· M. L. O'Hara, "Jesus' Reflections on a Psalm", *BibToday* 90 (1977) 1237-1240· W. Egger, *Nachfolge als Weg zum Leben* (Klosterneuburg: OKB, 1979)· J. Schlosser, *Le règne de Dieu* (1980) 541-557· E. Best, *Following Jesus* (1981) 110-120· S. R. Boguslawski, "The Discipleship of the Young Man", *Bible Today* 19 (1981) 234-239.

94. Τὰ σπουδαιότερα ἀναφέρονται στὸ Μκ. 10,18. Βλ. σχετικὰ στοὺς Taylor 426-427, Pesch II, 138, Gnilka II, 86. Πρβλ. καὶ Ὁριγένη, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. ΙΕ', 10-11, (ΒΕΠ 13, 344-347), Θεοφύλακτον 600.

95. Α.χ. ἡ γονυκλισία καὶ ἡ προσφώνηση τοῦ πλουσίου (Μκ. 10,17), ἡ παρατήρηση τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἀρχὴ τοῦ στ. 18, τὸ θάμβος τῶν μαθητῶν (Μκ. 10,24).

μένα τῆς ἐποχῆς καὶ μὲ ὅ,τι ἴσχυε γενικὰ στοὺς Ἰουδαίους<sup>96</sup>, ζητοῦνται ἐπαναστατικὲς ἀποφάσεις ἀπὸ τὸν πλοῦσιο. Ἡ ἀπάρνηση καὶ ὀλοκληρωτικὴ διανομὴ τῆς περιουσίας σὰν προϋπόθεση «κληρονομίας τῆς αἰωνίου ζωῆς» ἦτο κάτι ἀνήκουστο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. Τὸ γεγονὸς ἐμφανίζεται μὲ ἠύξημένη ἔνταση ἐξ αἰτίας τῆς λακωνικότητος τῶν φράσεων, τῆς ἀπουσίας ἐξηγήσεων καὶ τῆς συσσωρεύσεως ρημάτων σὲ προστακτικὴ: «ὑπάγε», «πώλησον», «δός», «δεῦρο ἀκολούθει μοι». Μιὰ τέτοια γλῶσσα, ποὺ θέτει τέτοιους ὅρους γιὰ τὴν εἴσοδο στὴν κληρονομία τοῦ Θεοῦ, προδίδει θεῖο κῦρος καὶ ὑψιστὴ ἐξουσία. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσεχθῇ ἡ φράση «καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι». Ἐδῶ ὁ ὅρος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἰησοῦ γίνεται τὸ τελικὸ κριτήριον κληρονομίας τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἡ ὕστατη φάση μιᾶς σειρᾶς ἀκραίων πνευματικῶν ἐνεργειῶν. Ἡ εἰδικὴ σχέση μὲ τὸ Μεσσία μέσα σ' ἓνα τέτοιο σχῆμα ἀποκτᾶ ἀπόλυτη ἀξία<sup>97</sup> καὶ προβάλλει αὐτόματα τὸ θεῖο πρόσωπό του.

Ἡ δευτέρη θέση συναντᾶται στὸ γεμᾶτο θλίψη συμπέρασμα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ὁ πλοῦσιος «ἀπῆλθε λυπούμενος»: «πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται» (Μκ. 10,23). Ἡ παρατήρηση αὐτὴ δὲν εἶναι μόνον γενικὴ εὐαγγελικὴ ἀλήθεια ἀλλὰ καὶ συγκεκριμένη κρίση ἀποφασιστικῆς σωτηριολογικῆς σημασίας γιὰ τὸν πλοῦσιο. Ὁ Μεσσίας ἀποφαίνεται σὰν ἐσχατολογικὸς κριτὴς μὲ ὅλη τὴν ἐξουσία τοῦ κρίνοντος Θεοῦ.

Ἡ τρίτη θέση κρύβεται στὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ στὸ ἐναγώνιο ἐρώτημα τῶν μαθητῶν «καὶ τίς δύναται σωθῆναι» (Μκ. 10,26), ποὺ θέτουν μετὰ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ πλοῦσιου καὶ τίς παρατηρήσεις τοῦ Ἰησοῦ: «παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἀλλ' οὐ παρὰ Θεῶ· πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ» (Μκ.

96. Βλ. Taylor 429.

97. Βλ. Schweizer 212, Gnilka II, 87, Schmithals II, 453-454.

10,27). Ἐδῶ καὶ πάλι διαλάμπει ἓνα θεῖο κῦρος. Ὁ Μεσσίας ὀμιλεῖ μὲ τελεσιδικό τρόπο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κατάσταση σὲ σχέση μὲ τὴ σωτηρία: Τὸ ἀδιέξοδο εἶναι ἄλυτο. Ἐπίσης ὀμιλεῖ μὲ ἀπόλυτο τρόπο γιὰ τίς δυνατότητες τοῦ Θεοῦ σὲ σχέση μὲ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου: Οἱ δυνατότητες εἶναι ἀπερίοριστες καὶ ἄπειρες. Πίσω ἀπὸ τοὺς σωτηριολογικοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ εἴδους αὐτοῦ<sup>98</sup> κρύβεται ἡ πλήρης, τελικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ γνώση τῆς ἐσχατολογικῆς ἀλήθειας, δηλαδή μιὰ γνώση ποὺ μόνον ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ ἔχη. Τὰ χριστολογικὰ ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν εἶναι πασιφανῆ ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται περαιτέρω συζήτηση.

12) Τὸ περιστατικὸ ποὺ ἐξιστορεῖται στὸ Μκ. 10,28-31<sup>99</sup>, προσφέρει στὸ πρόσωπο τοῦ Πέτρου καὶ τῶν μαθητῶν παραδείγματα ἀντίθετα τοῦ πλοῦσιου τῆς ἀμέσως προηγουμένης ἱστορίας: «ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήκαμέν σοι» (Μκ. 10,28). Ὁ Ἰησοῦς παίρνει ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Πέτρου γιὰ νὰ παρουσιάσῃ μεγάλες ἀλήθειες ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ αὐτὴ πράξη τῶν μαθητῶν. Σ' αὐτὲς τίς ἀλήθειες πρέπει νὰ ἐπισημανθοῦν δύο σημεῖα.

Στὸ Μκ. 10,29 ὁ Μεσσίας διακηρύσσει ἐπίσημα ὅτι «οὐδεὶς ἐστὶν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ μητέρα ἢ πατέρα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα...». Ὁ κατάλογος τῶν ἐγκαταλειπομένων προσώπων ἢ πραγμάτων προκαλεῖ ζωερὴ αἴσθηση. Ἡ θυσία εἶναι τεράστια καὶ καλύπτει ὅλα ἐκεῖνα καὶ ὅλους ἐκείνους, μὲ τοὺς ὁποίους συνδέεται οὐσια-

98. Πρβλ. Schweizer 210-211.

99. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,28-31: S. Légasse, "Tout quitter pour suivre le Christ", *AssembSeign* 59 (1974) 43-54· G. Theissen, "Wir haben alles verlassen", *NovTest* 19 (1977) 161-196· D. Malone, "Riches and discipleship", *BibTheolBull* 9 (1979) 78-88.

στικά ὁ ἄνθρωπος. Τὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι ἡ θυσία αὐτὴ γίνεται γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Ἐδῶ ὁ Χριστὸς ἀποβαίνει ὁ λόγος ὑπερβάσεως ζωτικῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ ἐγκαταλείψεως στοιχειωδῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν. Τοῦτο σημαίνει ἐμφαση θείας ἀυθεντίας στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ θεία ἀυθεντία τοῦ Μεσσία τονίζεται καὶ ἀπὸ τὶς ἐπαγγελίες-συνέπειες τῆς θυσίας χάριν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἐσχατολογικὲς ἐπαγγελίες («ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζῶν αἰώνιον», Μκ. 10,30) εἶναι ἐπαγγελίες ὑπαγορευμένες ἀπὸ ἐξουσία Θεοῦ<sup>100</sup>.

Τὸ δεύτερο σημεῖο ποὺ πρέπει νὰ προσεχθῆ εἶναι ἡ ἔκφραση «μετὰ διωγμῶν» (Μκ. 10,30), ποὺ συνοδεύει τὶς ἐπαγγελίες. Μιὰ τέτοια ἔκφραση ἀνήκει στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἐνας γνήσιος μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ δὲν μπορεῖ ν' ἀποφύγῃ τὸ πάθος, ποὺ μιὰ μορφή του ἀποτελεῖ ὁ διωγμὸς. Ἡ συμμετοχὴ στὴν ἐσχατολογικὴ δόξα τοῦ Μεσσία προϋποθέτει καὶ συμμετοχὴ κατὰ κάποιον τρόπο στὸ πάθος του.

13) Μὲ τὸ κείμενο Μκ. 10,32-34<sup>101</sup> περνοῦμε σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ ἐξοχες καὶ ὀλοκληρωμένες παρουσιάσεις τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τρίτη πρόρρηση τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πρόρρηση προλογίζεται ἀπὸ μιὰ σειρά πληροφοριῶν ποὺ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα ἐπισημότητος καὶ δέους<sup>102</sup>. Ἡ πρώτη εἶναι γεωγραφικὴ: «Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα» (Μκ. 10,32). Ἡ ἀνοδος στὰ Ἱεροσόλυμα

100. Πρβλ. Lagrange 272-273.

101. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,32-34: N. Perrin, "Towards an Interpretation of the Gospel of Mark", *Christology and a modern Pilgrimage*, ed. H.D. Betz (SBL, 1973<sup>2</sup>) 14-30· R. McKinnis, "An Analysis of Mk. 10,32-34", *NovTest* 18 (1976) 81-100· E. Best, *Following Jesus* (1981) 120-123.

102. Λεπτομερῆ χριστολογικὴ ἀνάλυση τῶν πληροφοριῶν ποὺ περιέχονται στὸ Μκ. 10,32, βλ. στὸν R. McKinnis, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 82-88.

ταυτίζεται στὸ κατὰ Μᾶρκον ἀποκλειστικὰ μὲ τὸ πάθος<sup>103</sup> καὶ ἐπομένως ἡ ἀναφορὰ τῆς πόλεως προειδοποιεῖ γιὰ τὸ τέλος ποὺ εἶναι πιὰ πολὺ κοντά. Ἡ δεύτερη πληροφορία σκιαγραφεῖ σὲ ἄλλο ἐπίπεδο τὴν ἴδια ἰδέα τῆς ἐγγύτητος δραματικῶν ἐξελίξεων: «καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐθαμβοῦντο, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο» (Μκ. 10,32). Τὰ ρήματα ἐδῶ ἀπεικονίζουν ψυχικὲς καταστάσεις ἐν ὧσιν ἐλεύσεως ἀσυνήθων γεγονότων<sup>104</sup>. Τέλος τὸ Μκ. 10,32 καθιστᾷ γνωστὸ ὅτι ἡ προαναγγελία τοῦ πάθους ἔγινε μόνο στοὺς δώδεκα, πρᾶγμα ποὺ προσθέτει ἐπισημότητα καὶ βαρύτητα.

Ἡ πρόρρηση καθ' ἑαυτὴν (Μκ. 10,33-34) εἶναι ἡ τρίτη τοῦ εἴδους ποὺ συναντᾶται στὸ γενικώτερο τμήμα Μκ. 8,27—10,52. Οἱ δύο προηγούμενες (Μκ. 8,31 καὶ 9,31) εἶναι συντομώτερες, ἐνῶ στὸ Μκ. 10,33-34 ἀναδιπλώνονται σὲ μικρογραφία ὅλες οἱ φάσεις τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία.

(1) Ἡ πρώτη φάση περιγράφεται μὲ τὶς λέξεις «ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται<sup>105</sup> τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ τοῖς γραμματεῦσιν» (Μκ. 10,33). Ἦδη γνωστοποιεῖται ὁ συγκεκριμένος τόπος καὶ οἱ συγκεκριμένοι ἄνθρωποι, στοὺς ὁποίους θὰ παραδοθῆ ὁ Ἰησοῦς. Γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ρῆμα παραδίδομαι συνδέεται μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς γραμματεῖς<sup>106</sup>.

103. Ὁ Μᾶρκος ἀναφέρει μόνο τὴν ἀνοδο τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, ἡ ὁποία συμπίπτει μὲ τὸ πάθος του.

104. Βλ. ἐκτενῆ συζήτηση στὸν Pesch II, 150-152.

105. Τὸ ρῆμα «παραδοθήσεται» καὶ ἐδῶ ὅπως καὶ στὸ Μκ. 9,31 δὲν ἔχει ρητὸ ποιητικὸ αἶτιο. Ἦδη σημειώσαμε στὸ σχολιασμὸ τοῦ Μκ. 9,31 ὅτι τὸ γραμματικὸ αὐτὸ φαινόμενο ὑπονοεῖ ἕνα σύνθετο θεῖο σχέδιο μέσα στὸ ὁποῖο ἐντάσσεται τὸ πάθος τοῦ Μεσσία. Πρβλ. Haenchen 361, Gnllka II, 97, N. Perrin, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 23-24, 28-30.

106. Ἀπὸ τὴν πρώτη πρόρρηση (Μκ. 8,31) ἀπουσιάζει τὸ ρῆμα «παραδίδομαι», καὶ ἀπὸ τὴν δεύτερη (Μκ. 9,31) οἱ λέξεις «ἀρχιερεῖς» καὶ «γραμματεῖς».

(2) Οἱ λέξεις «καὶ κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ» (Μκ. 10,33) ἐξιστοροῦν συνοπτικὰ τὴ δεύτερη φάση. Καὶ πάλι γιὰ πρώτη φορὰ διευκρινίζεται ὁ ἀκριβὴς ρόλος τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἡγετῶν καὶ διαχωρίζεται ἡ καταδίκη τοῦ Μεσσία ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσή του. Ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ εἰς θάνατον εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸ ἔργο τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων<sup>107</sup>.

(3) Ἐπίσης δικό τους ἔργο εἶναι καὶ τὸ περιγραφόμενον στὴν τρίτη φάση: «καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν» (Μκ. 10,33). Οἱ ἀρχιερεῖς θὰ ἔχουν τὴν εὐθύνη τῆς θανατικῆς καταδίκης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς παραδόσεώς του στὰ «ἔθνη» πρὸς ἐκτέλεση. Ἐδῶ οἱ μαθηταὶ προειδοποιοῦνται γιὰ μιὰ δεύτερη παράδοση τοῦ Ἰησοῦ πού ἐπαυξάνει τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεως καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ του. Ὁ Μεσσίας θὰ παραδοθῆ ἀνελέητα στὰ χέρια τῶν ἐθνικῶν καὶ εἰδωλολατρῶν καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ θὰ προσθέσῃ ὕβρη καὶ ὀδύνη στὸ μαρτύριό του.

(4) Ἡ τέταρτη φάση περιλαμβάνει τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ στὰ χέρια τῶν ἐθνῶν: «καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν» (Μκ. 10,34). Στὸ χωρίο αὐτὸ κατονομάζονται οἱ συγκεκριμένες μορφές βασανισμοῦ τοῦ Ἰησοῦ, ἓνα δεδομένο πού ἀπουσιάζει ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες προρρήσεις<sup>108</sup>. Τὸ πάθος δὲν περιορίζεται μόνο στὸ σκληρὸ θάνατο. Συνοδεύεται ἀπὸ σειρά ὀδυνηρῶν ἐξευτελισμῶν καὶ φοβερῶν βασανισμῶν. Τὰ τρία ρήματα τοῦ χωρίου πού ἀναλύουμε καλύπτουν διαδοχικὲς μορφές ἐξουδε-

107. Στὶς προηγούμενες προρρήσεις (Μκ. 8,31 καὶ 9,31) συναντᾶται μόνο τὸ ρῆμα «ἀποκτείνω» ὡς δηλωτικὸ τῆς ὅλης διαδικασίας καὶ τῆς τελικῆς ἐκβάσεως.

108. Στὸ Μκ. 8,31 ὑπάρχει μόνο ἡ γενικὴ ἔκφραση «πολλὰ παθεῖν», καὶ στὸ Μκ. 9,31 ἡ ἀκόμη πιὸ γενικὴ ἔκφραση «παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων».

νώσεως, ἀπὸ τὴν εἰρωνεία καὶ τὸ σαρκασμὸ μέχρι τὶς σωματικὲς κακώσεις.

(5) Ἐνα μόνο ρῆμα περιγράφει τὴν πέμπτη φάση: «καὶ ἀποκτενοῦσιν» (Μκ. 10,34). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ τρίτη προαναγγελία τοῦ πάθους εἶναι ὁμοία μὲ τὶς δύο προηγούμενες (Μκ. 8,31: «καὶ ἀποκτανθῆναι»: Μκ. 9,31: «καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν»). Μὲ μιὰ μόνο λέξη<sup>109</sup>, στὴ μέγιστη δυνατὴ συνοπτικότητα, κλείνει ὁ κύκλος τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου. Τὸ ἀδυσώπητο ὄριο τοῦ θανάτου ὑπαγορεύει τὴ φραστικὴ λιτότητα, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὶς ἀλγεινὲς φάσεις τοῦ πάθους πού ἔχσυν προηγηθῆ.

Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ Μκ. 10,33-34 ἀποτελεῖ ἀριστουργηματικὴ ἐπιτομὴ τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Μὲ μιὰ γλῶσσα ἀπαράμιλλης διαύγειας καὶ ἀποφασιστικότητος<sup>110</sup>, ὁ Ἰησοῦς ξεδιπλώνει ἐμπρὸς στοὺς ἔκθαμβους καὶ τρομαγμένους μαθητὰς ἀκέραια τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀπίστευτου τέλους του.

Ὅπως ὁμως συμβαίνει σταθερὰ στὸν εὐαγγελιστὴ Μᾶρκο, ἡ Χριστολογία αὐτὴ τοῦ πάθους δὲν μένει κυριαρχικὰ καὶ ἀνεξέλεγκτα μόνη. Μετὰ τὸ «ἀποκτενοῦσιν» ἀκολουθεῖ σ' ἓνα τόνο ἀκλόνητης πεποιθήσεως ἡ διακήρυξη «καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται» (Μκ. 10,34)<sup>111</sup>. Ἡ ἀνάσταση προαναγγέλλεται μὲ μιὰ βεβαιότητα ὁμοία μὲ ἐκείνη τῆς ἀναγγελίας τοῦ πάθους. Ἡ Χριστολογία τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας

109. Ὁ Ματθαῖος στὴν παράλληλη περικοπὴ ἀντὶ τοῦ «ἀποκτενοῦσιν» ἔχει τὸ ρῆμα «σταυρῶσαι» (Μτ. 20,19).

110. Βίκτωρ 383: «Προλέγει τοῖς μαθηταῖς ἀναγκαίως ταῦτα, ἵνα γινώσκοιεν ὅτι προειδῶς καὶ οὐκ ἀγνοῶν πέπονθεν, καὶ οὐκ ἄκων ἀλλ' ἐκὼν ἐπὶ τοῦτο βαδίσας. Διὸ καὶ πολλάκις τὸ τοιοῦτον προσηγόρευεν ὡς ὁ Μᾶρκος ἐπισημαίνεται! Πρβλ. Θεοφύλακτον 604-605, Ζιγαβηρόν 80, Lagrange 275, Taylor 437, Gnilkα II, 97.

111. Πρβλ. Μκ. 8,31 καὶ 9,31 ὅπου ἔχουμε τὴν ἴδια διακήρυξη τῆς ἀναστάσεως στὸ τέλος τῆς προρρήσεως τοῦ πάθους.

τοῦ Μεσσία ὀριοθετεῖ τὴν ἔκταση καὶ τὴν ἰσχύ τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Πάντως ἡ τελευταία παραμένει ἡ δεσπόζουσα Χριστολογία τῆς περικοπῆς Μκ. 10,33-34. Ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἐδῶ εἶναι πρωταρχικὰ καὶ ἠθελημένα λόγος ἀποκαλυπτικὸς τῆς πραγματικότητος τοῦ πάθους<sup>112</sup>.

14) Ἡ ἴδια πραγματικότητα διαποτίζει καὶ τὴ σύνθετη περικοπὴ Μκ. 10,35-45<sup>113</sup>. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους γίνεται ἀμέσως αἰσθητὴ στὴ στάση τῶν μαθητῶν. Ἡ ἔλλειψη κατανοήσεως ποὺ ἐμφανίζουν εἶναι ἀπελπιστική. Προτοῦ ἀκόμη σβῆση ὁ ἀντίλαλος τῶν τελευταίων λόγων τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὸ βίαιον θάνατό του ποὺ ἤδη ἔφθασε, αὐτοὶ ζητοῦν πρωτοκαθεδρίες (Μκ. 10,37) καὶ συγκρούονται γι' αὐτὲς (Μκ. 10,41). Ἡ πνευματικὴ τους τύφλωσις εἶναι βαρειά, καὶ ἡ ἀδυναμία τους νὰ παρακολουθήσουν τὸ Διδάσκαλό τους, ἔστω καὶ σὲ στοιχειώδη μορφή, φαίνεται ἀθεράπευτη<sup>114</sup>. Αὐτὴ ἡ τύφλωσις καὶ ἀδυναμία τῶν μαθητῶν συνιστᾷ βασικὴ αἰτία

112. Ἡ πληρότητα καὶ ἀκρίβεια τῶν διατυπώσεων τοῦ πάθους στὸ Μκ. 10,33-34, ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς γλώσσης καὶ τῆς συντάξεως, ἡ διάρθρωσις τῶν χριστολογικῶν ἐνοιῶν, ὠδήγησε στὴν ὑπόθεσις ὅτι ἐδῶ ἔχουμε ἓνα ἀρχέγονο χριστολογικὸ ὕμνον μὲ βάση τὰ γεγονότα τοῦ πάθους. Βλ. σχετικὰ στὸν R. McKinnis, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 98-100.

113. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,35-45: A. Feuillet, "La coupe et le baptême de la Passion", *RevBib* 74 (1967) 356-391. C. K. Barrett, *New Testament Essays* (London: SPCK, 1972) 20-27. J. Roloff, "Anfänge der soteriologischen Deutung des Todes Jesu", *NTStud* 19 (1972) 38-64. S. Légasse, "Approche de l'épisode préévangélique des Fils de Zébédée", *NTStud* 20 (1974) 161-177. J. Rademakers, "Revendiquer ou servir?", *AssembSeign* 60 (1975) 28-39. V. Howard, "Did Jesus Speak about His Own Death?", *CathBibQuart* 39 (1977) 515-527. W. J. Moulder, "The Old Testament Background and the Interpretation of Mk, 10,45", *NTStud* (1977) 120-127. E. Best, *Following Jesus* (1981) 123-134.

114. Πρβλ. Τρεμπέλαν 196-197, Nineham 278, Schweizer 220, Montague 123.

θλίψεως γιὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ ἐπομένως ἀποτελεῖ φαινόμενο ποὺ ἀνήκει, ὅπως ἤδη παρατηρήσαμε, στὸν εὐρύτερο κύκλο τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους.

Ἡ κύρια ὁμῶς ἔκφρασις αὐτῆς τῆς Χριστολογίας βρίσκεται στοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ Μκ. 10,35-45, καὶ ποὺ κατανέμονται σὲ τέσσερις συγγενεῖς ἐνότητες.

Στὴν πρώτη δεσπόζει τὸ ἐρώτημα «δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι;» (Μκ. 10,38). Οἱ εἰδικοί ἔχουν ἐπισημάνει σὲ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὴ συσχέτιση τοῦ «ποτηρίου» καὶ τοῦ «βαπτίσματος» πρὸς τὶς θλίψεις καὶ τὸ θάνατον<sup>115</sup>. Ὁ ἴδιος ὁ Μᾶρκος στὴν περιγραφή τῆς ἀγωνίας τῆς Γεθσημανῆ διέσωσε τὴ φράση τοῦ Ἰησοῦ: «παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ» (Μκ. 14,36, πρβλ. καὶ Μτ. 26,39, Λκ. 22,42), στὴν ὁποία τὸ ποτήριον σημαίνει τὸ μαρτυρικὸ τέλος. Ἀκόμη, σὲ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης βρίσκει κανεὶς ἐκφράσεις ποὺ δείχνουν ὅτι στὴν ἀρχέγονη ἐκκλησία πολὺ νωρὶς εἶχε πραγματοποιηθῆ ἡ συσχέτιση βαπτίσματος καὶ θανάτου<sup>116</sup>. Οἱ λόγοι ἄρα τοῦ Μεσσία στὸ Μκ. 10,38 δηλώνουν μὲ ἐνάργεια τὴ θανάτωσή του. Κάνει ἰδιαίτερη ἐντύπωσις ὅτι δύο καίρια

115. Ἦσ. 51,17· 51,22· *Ψαλμ.* 74(Ο'),9· *Θρην.* Ἰερ. 4,21· *Ψαλμ.* 41(Ο'),8· 68(Ο'),1-3· Πρβλ. Θεοφύλακτον 605, Schweizer 220-21, Pesch II, 156-58. Ὅπως ὁμοίως ἔχει ἐπισημάνει ὁ A. Feuillet, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 371-390, ὁ Ἰησοῦς χρησιμοποιοῖ ἐδῶ τὰ δεδομένα τῆς Π. Διαθήκης μὲ ἓνα τρόπο ἀπόλυτης ἐξουσίας, ἐλευθερίας καὶ ἀναδημιουργίας τῶν νοσημάτων τῶν ἀρχικῶν εἰκόνων καὶ συμβόλων.

116. Λ.χ. Λκ. 12,50· *Ρωμ.* 6,1-5. Πρβλ. καὶ Ὁριγένους, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. ΙΣΤ' 6, ΒΕΠ 14, 30 (ασαφῶς δὲ ἐδίδαξεν ἐν τούτοις ὅτι τὸ ποτήριον <τὸ μαρτύριον> ἐστὶν ὃ ἐπαγαγὼν τοῖς κατὰ τὸ ποτήριον τὸ "τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ". Τῇ δὲ ἐπινοίᾳ τὸ μαρτύριον δύο ἐστίν, ὧν τὸ μὲν ἐν καλεῖται "ποτήριον σωτηρίου", τὸ δὲ λοιπὸν βάπτισμα»).



ρήματα στὸ πιὸ πάνω χωρίο εἶναι σὲ ἐνεστῶτα<sup>117</sup>. Αὐτὸ ὑπονοεῖ ὅτι ἡ εἴσοδος στὸ χῶρο τοῦ πάθους ἔχει γίνεи. Τὰ ὄρια αὐτοῦ τοῦ χώρου βρίσκονται πέρα ἀπὸ τὴν ὀροθετικὴ γραμμὴ, ποὺ χαράζουν τὰ κύρια γεγονότα τοῦ πάθους ποὺ ἐκτυλίσσονται μετὰ τὴν εἴσοδο στὰ Ἱεροσόλυμα.

Ἡ δευτέρη ἐνότητα ἔχει τὸ κέντρο τῆς στὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη: «τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε» (Μκ. 10,39). Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ὁ Μεσσίας εἶναι ἐντελῶς σαφὴς γιὰ τὸ μαρτυρικὸ τέλος ποὺ τὸν περιμένει. Συγχρόνως ὁμοίως εἶναι ἐπίσης σαφὴς γιὰ τὸ ὅτι καὶ στοὺς μαθητὰς του ἐπιφυλάσσεται παρόμοιος κλῆρος<sup>118</sup>. Τὰ ρήματα εἶναι ὁμοία: «πίνω πίεσθε», «βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε». Ἡ διαφορὰ χρόνου δὲν μειώνει τὴ βεβαιότητα, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τονίζει, διότι ἐδῶ ἡ σύνδεση παρόντος καὶ μέλλοντος εἶναι ἄμεση. Στὸ Μκ. 10,39 ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους διευρύνεται γιὰ νὰ συμπεριλάβῃ στὸν κύκλο τῆς, ποὺ ἔχει ὡς κέντρο τὸν Ἰησοῦ, καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἰησοῦ.

Στὴν τρίτη ἐνότητα βρίσκουμε τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ στὸ χωρίο Μκ. 10,42-44. Στὸ κείμενο αὐτὸ ἔχουμε τὴ διδασκαλία του γιὰ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς μεγάλους ποὺ «κατεξουσιάζουσιν τῶν ἐθνῶν», καὶ τὴν ἐντονώτατη παραγγελία του στοὺς μαθητὰς: «οὐχ οὕτως δέ ἐστίν ἐν ὑμῖν ἀλλ' ὅς ἂν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ

117. Ἡ ἀποψη ὅτι ὁ ἐνεστῶς ἐδῶ (πίνω, βαπτίζομαι) ὀφείλεται σὲ ἐπίδραση ἀραμαϊκοῦ πρωτοτύπου ποὺ δὲν κάνει διάκριση ἐνεστῶτος καὶ μέλλοντος, δὲν εἶναι πειστικὴ. Εὐθύς ἀμέσως (Μκ. 10,39) τὰ ἴδια ἀκριβῶς ρήματα χρησιμοποιοῦνται μὲ σαφέστατη διάκριση ἐνεστῶτος καὶ μέλλοντος.

118. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ἓνα vaticinium ex eventu (Klostermann 121, Pesch II, 159) ποὺ σχετίζεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη, ἀλλὰ γιὰ γενικώτερη ἀρχὴ ποὺ διακηρύσσει ὁ Μεσσίας. Πρβλ. S. Légasse, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 176-177.

ὅς ἂν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος». Μέρος τῆς διδασκαλίας αὐτῆς συναντήσαμε στὸ Μκ. 9,34-35. Ἐδῶ ὁμοίως ἡ γλῶσσα καὶ οἱ ἰδέες εἶναι περισσότερο ἀνεπτυγμένες. Ἐπὶ πλέον ἐδῶ ἀσκεῖται μιὰ ὀξύτερη κριτικὴ τῶν «ἀρχόντων» καὶ τῶν «μεγάλων» τῶν ἐθνῶν<sup>119</sup>. Οἱ ὄροι «κατακυριεύουσιν» καὶ «κατεξουσιάζουσιν» ἀποκαλύπτουν τὸ βάρος καὶ τὴν ἀφόρητη πίεσι τῆς καταδυναστεύσεως καὶ τὴν πλήρη ἀποδοκιμασία τῆς ἀπὸ τὸ Μεσσία. Οἱ μαθηταὶ καλοῦνται σὲ μιὰ πορεία διαμετρικὰ ἀντίθετη, μιὰ πορεία ποὺ θὰ καθορίζεται ἀπὸ τίς ἔννοιες «διάκονος» καὶ «δοῦλος»<sup>120</sup>. Οἱ ἔννοιες ὁμοίως αὐτὲς ἔχουν ὡς συνιστώσες τίς ἰδέες τῆς ἀπαρνήσεως κάθε ἐξουσιαστικότητας, τῆς ταπεινώσεως, τοῦ κόπου καὶ τοῦ πόνου, δηλαδὴ ἰδέες ποὺ προσεγγίζουν ἐννοιολογικὰ τὸ πάθος. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἔχει ὑπαγορεύσει στὸν ἀνθρώπινο χῶρο τρόπους συμπεριφορᾶς ριζικὰ διαφοροποιημένους ἀπὸ τοὺς συνήθεις καὶ κρατοῦντας.

Ἡ αἰτιολογία γιὰ τὴν πιὸ πάνω στάση πρέπει ν' ἀναζητηθῇ στὴν τέταρτη ἐνότητα τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ: «καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθεν διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μκ. 10,45)<sup>121</sup>. Ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Μεσσίας ζητεῖ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του νὰ εἶναι «διάκονοι» καὶ «δοῦλοι», εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ἤλθε γιὰ νὰ διακονῆσῃ καὶ νὰ προσφέρῃ τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πυρήνας τοῦ νοήματος τοῦ χωρίου εἶναι ἡ προσφορά τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ χάριν τῶν ἀνθρώπων. Μὲ θαυμαστὴ διαύγεια προβάλλεται ἡ ἀλήθεια

119. Ἀκόμη καὶ ὑπαινιγμὸ εἰρωνείας εἶδαν ὠρισμένοι ἐρμηνευτὲς στὸ χωρίο Μκ. 10,42-44 καὶ συγκεκριμένα στὴ φράσι «οἱ δοκοῦντες ἄρχειν».

120. Ἡ διακήρυξι τοῦ Ἰησοῦ στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτη. Πρβλ. Taylor 443, Schweizer 223, Schmithals II, 465.

121. Σχολιασμὸ τοῦ χωρίου μὲ βάση ὄχι μόνο τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους ἀλλὰ καὶ τὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας βλ. στὸν Θεοφύλακτον 608.

ὅτι τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Μεσσία ἀποσκοποῦν στὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἀποκαλύπτεται σὰν μιὰ Χριστολογία ποὺ διαποτίζεται καὶ διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ διακονία<sup>122</sup>, ποὺ μὲ τὴ σειρά τους γίνονται ὁ μόνος τρόπος ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ<sup>123</sup>.

Οἱ τέσσερις ἐνότητες τῶν λόγων τοῦ Μεσσία στὸ Μκ. 10,35-45 συγκροτοῦν μιὰ ἐπιβλητικὴ καὶ πολυσύνθετη δέσμη ἐκφράσεων Χριστολογίας τοῦ πάθους. Τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ ἐδῶ εἶναι οἱ εἰδικὲς ἀπόψεις ἢ μᾶλλον ἐπιπτώσεις τῆς Χριστολογίας αὐτῆς σὲ ἀνθρωπολογικὰ καὶ σωτηριολογικὰ θέματα.

Στὴν ἴδια περικοπὴ Μκ. 10,35-45, ὑπάρχουν καὶ ἀπτά στοιχεῖα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ἡ αἴτηση τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου (Μκ. 10,35) προϋποθέτει συνειδηση δυνατότητος πραγματοποιήσεώς της, δηλαδὴ ἀναγνώριση ὑπέρτατης ἐξουσίας στὸν Ἰησοῦ. Ἐπὶ πλέον οἱ δύο μαθηταὶ μιλοῦν γιὰ «δόξα» τοῦ Μεσσία (Μκ. 10,37)<sup>124</sup>. Ἀκόμη, τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 10,35-45 ἀποπνέουν σὲ κάθε βῆμα ὑψιστὴ αὐθεντία καὶ κῦρος Θεοῦ. Πίσω ἀπὸ τίς ἀλλεπάλληλες εἰκόνες τοῦ Μκ. 10,35-45, εἰκόνες πλευρῶν τοῦ πάθους, διαφαίνεται στὸ βάθος ἄλλοτε ἀχνὰ καὶ ἄλλοτε ἔντονα ὁ Μεσσίας «ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ».

122. Γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ σύνδεση τοῦ μοτίβου τοῦ λυτρωτικοῦ πάθους καὶ τοῦ μοτίβου τῆς διακονίας στὸ Μκ. 10,45 βλ. J. Roloff, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 50-55, W. J. Moulder, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 126-127, W. Schenk, *Der Passionsbericht nach Markus* (Gütersloh: Mohn, 1974) 275-276, A. Higgins, *Jesus* (1964) 36-50, M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 140-147.

123. Βλ. *1 Κορ.* 9,19· *2 Κορ.* 4,5· *Γαλ.* 5,13.

124. Ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ εἰδικὴ θεολογικὴ ἀπόχρωση τῆς ἐκφράσεως «ἐν τῇ δόξῃ σου», ἡ ἔννοια παραμένει ἡ ἴδια, δηλ. μιὰ ἔννοια ὑπατης ἐξουσίας. Πρβλ. Taylor 440, Pesch II, 155.

15) Τὸ μείζον τμήμα Μκ. 8,27—10,52 κλείνει μὲ τὴν ἐξιτόρηση ἐνὸς θαύματος. Κατὰ τὴν ἐξοδό του ἀπὸ τὴν Ἱεριχώ, ὁ Χριστὸς χαρίζει στὸν τυφλὸ Βαρτιμαῖο τὴν ὄραση. Ἔτσι ἐκτελεῖ ἓνα ὑπερφυσικὸ ἔργο, δεῖγμα τῆς θείας δυνάμεώς του.

Ἡ διήγηση στὸ Μκ. 10,46-52<sup>125</sup>, ὅπως ὅλες οἱ ἐξιτορήσεις θαυμάτων στὸν Μᾶρκο, ὑλοποιεῖ τὴν ἰδέα τῆς ἀσύγκριτης αὐθεντίας καὶ ἰσχύος τοῦ Χριστοῦ. Στὸ θαῦμα ὅμως τοῦ Βαρτιμαίου ὑπάρχει ἓνα ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ. Ὁ τυφλὸς ἐπαίτης προσφωνεῖ τὸ Χριστὸ «υἱὸν Δαυὶδ» καὶ μάλιστα δύο φορές καὶ μὲ στεντόρια φωνή (Μκ. 10,47 καὶ 10,48). Ἡ προσφώνηση αὐτὴ ἀποτελεῖ μεσσιανικὸ τίτλο<sup>126</sup>. Μέχρι τὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅλες οἱ ρητὲς ὁμολογίες τῆς μεσσιανικῆς ιδιότητος τοῦ Ἰησοῦ, ἐκτὸς τῶν θεοφανικῶν (Μκ. 1,11· 9,7), προέρχονταν εἴτε ἀπὸ τοὺς μαθητὰς εἴτε ἀπὸ τὰ δαιμόνια<sup>127</sup>. Γιὰ πρώτη φορὰ ἓνας ἀπλὸς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, μὴ συνδεόμενος μὲ τὸν κύκλο τῶν μαθητῶν, προβαίνει σὲ μιὰ δημόσια ἀναγνώριση τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσία. Ἐδῶ διαφαίνεται ἡ ἀρχὴ ἐνὸς μεγάλου ἀνοίγματος. Ἡ ἀλήθεια γιὰ

125. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 10,46-52: A. Paul, "Guérison de Bartimée", *AssembSeign* 61 (1972) 44-52· V. K. Robbins, "The Healing of Blind Bartimaeus in the Markan Theology", *JournBibLit* 92 (1973) 224-243· E. S. Johnson Jr., "Mark 10,46-52: Blind Bartimaeus", *CathBibQuart* 40 (1978) 191-204· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 119-125· P. J. Achtemeier, "And he followed him: Miracles and Discipleship in Mark 10,46-52", *Semeia* 11 (1978) 115-142· J. A. Mirro, "Bartimaeus: The Miraculous Cure", *Bible Today* 20 (1982) 221-225.

126. Πρβλ. Klostermann 109, Lagrange 285, Lohmeyer 225, Τρεμπέλαν 203, Taylor 448, Schweizer 224, Nineham 282, Gnlika II, 110, Montague 125-127, E. Johnson Jr., *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 195-197, C. F. Evans, *The Beginning of the Gospel* (1968) 35-36.

127. Βλ. Μκ. 1,24· 3,11· 5,7· 8,29.

τὴν πλήρη ταυτότητα τοῦ Ἰησοῦ δὲν μπορεῖ πιά νὰ μείνῃ κρυμμένη<sup>128</sup>.

Αὐτὴ ἡ παρατήρηση ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν «ἐπιτιμᾷ» τὸ Βαρτιμαῖο γιὰ τὴν προσφώνηση πού χρησιμοποίησε οὔτε τοῦ δίδει ἐντολὴ νὰ σιγήσῃ. Τοῦτο ἐγίνε γιὰ τελευταία φορὰ μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου. Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς δέχεται τὴν προσφώνηση «υἱὲ Δαυὶδ» καὶ ταυτόχρονα, σιωπηρὰ, αἶρει τὴν ἀπαγόρευση πού ἀναφέρεται στὴ μεσσιανικὴ του ιδιότητα<sup>129</sup>. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ διακήρυξη τῆς μεσσιανικότητος τοῦ Ἰησοῦ μπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς ἀναστολές ἢ ἐπιφυλάξεις. Ἄλλωστε ὁ χρόνος πού ἀπομένει εἶναι πολὺ λίγος. Μὲ τὴν ἐπικείμενη εἴσοδο στὰ Ἱεροσόλυμα ἀρχίζει ἡ τελικὴ θανάσιμη ἀναμέτρηση.

Ἐν ὄψει αὐτῆς τῆς εἰσόδου στὸ πάθος<sup>130</sup> καὶ στὴν ἔσχατη δοκιμασία, τὸ περιστατικὸ μὲ τὸν τυφλὸ ἐνεργεῖ ὡς ἔντονη ὑπόμνηση τῆς θείας ἐξουσίας καὶ ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ<sup>131</sup>. Συγχρόνως ὁμοίως ἡ ἀφήγησις στὸ Μκ. 10,46-52 λειτουργεῖ καὶ σ' ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο ἀναφορῶν. Ἀμέσως πρὸ τοῦ μείζονος τμήματος Μκ. 8,27-10,52 προηγήθηκε καὶ πάλι ἓνα θαῦμα θεραπείας τυφλοῦ. Καὶ τώρα στὴν κατακλεῖδα τῆς ἴδιας γενικῆς ἐνότητος, ὁ Μᾶρκος ἀφηγεῖται τὴ θαυμαστὴ ὑπερ-

βαση τῆς τυφλώσεως καὶ τῆ χορήγηση τοῦ δώρου τῆς ὁράσεως ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ στὸ Βαρτιμαῖο. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις προηγήθηκαν πολλὰ ἐπεισόδια ἀποκαλυπτικὰ τῆς πνευματικῆς τυφλώσεως τῶν μαθητῶν. Τὰ δύο θαύματα δείχνουν τὸν Ἰησοῦ νὰ αἶρη τὴ φυσικὴ τύφλωση. Ὁ συμβολισμὸς εἶναι ὀλοφάνερος καὶ ἡ μεταφορὰ στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν μαθητῶν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνετα<sup>132</sup>. Ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ τὴ δύναμη νὰ ἀπελευθερώσῃ τοὺς μαθητάς του ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τύφλωση πού τοὺς μαστίζει, νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴν ὄραση καὶ τὴ δυνατότητα τῆς καθαρῆς θεᾶς καὶ κατανοήσεως τοῦ ἀληθινοῦ του προσώπου<sup>133</sup>.

128. Ἐν ὄψει τῶν δεδομένων τῆς περικοπῆς, ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ P. Achtemeier, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 125-131, ἐναντίον τῆς χριστολογικῆς σπουδαιότητος τοῦ ὄρου «υἱὸς Δαυὶδ» στὸ Μκ. 10,47-48 δὲν εἶναι καθόλου πειστικὴ.

129. Βλ. Βίκτωρα 388. Πρβλ. Nineham 282, Haenchen 372, Pesch II, 172, Gnllka II, 112.

130. Συγκεκριμένως συσχετίσεις τῆς παρουσίας περικοπῆς πρὸς τὰ γεγονότα πού ἀκολουθοῦν βλ. στὸν B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 120-124.

131. Βλ. τὴ διεισδυτικὴ σχετικὴ ἀνάλυση τοῦ V. Robbins, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 227-236, 241-243 καὶ τὶς ἀξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις του ἀναφορικὰ μὲ τὸν τίτλο «υἱὸς Δαυὶδ» τοῦ Μκ. 10,47.

132. Πρβλ. E. Johnson Jr., *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 198-204, P. Achtemeier, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 116, 132-133, 135.

133. Ὁ D. O. Via, μὲ βάση τὴ στρουκτουραλιστικὴ ἀνάλυση τῆς παρουσίας περικοπῆς στὴν ἀμεση συνάφειά της (Μκ. 10,32-52), προτείνει μάλιστα τὴν ἐνδιαφέρουσα ὑπόθεση ὅτι ὁ Μᾶρκος πιστεύει σὲ «ἐπαναλαμβανόμενες ἐσχατολογικὲς εὐκαιρίες» πούμποροῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ ὑπέρβαση τῆς πνευματικῆς τυφλώσεως καὶ κατανόηση τῆς ἀληθινῆς ταυτότητος τοῦ Χριστοῦ ("Mark 10,32-52: A Structural... Interpretation", *SBL 1979 Seminar Papers*, ed. P. Achtemeier, Missoula, 1979, Vol. II, σελ. 200).

### ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## Η ΠΡΑΓΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

(Μκ. 11,1—16,20)

Με τὸ ἐνδέκατο κεφάλαιο εἰσερχόμεθα στὸ τρίτο μεῖζον τμήμα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 11,1—16,20). Τὰ γεγονότα ποὺ περιγράφονται στὸ τελευταῖο αὐτὸ τμήμα, διαδραματίζονται στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔτσι στὰ κεφάλαια ἕνδεκα ἕως καὶ δεκατρία παρακολουθοῦμε τὴ δράση καὶ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἁγία Πόλη. Ἐδῶ γίνεται αἰσθητὴ ἡ σύγκρουση μεταξύ Ἰησοῦ καὶ Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἀρχόντων καὶ διδασκάλων, μιὰ σύγκρουση ποὺ κλιμακώνεται μὲ ταχύτατο ρυθμὸ καὶ ὁδηγεῖ ἀδυσώπητα πρὸς τὸ πάθος. Στὰ κεφάλαια δεκατέσσερα καὶ δεκαπέντε ἐξιστορεῖται τὸ πάθος στὰ διαδοχικὰ του στάδια ἀπὸ τὴν προδοσίαν καὶ τὴ σύλληψιν μέχρι τὴ σταύρωση, τὸ θάνατον καὶ τὴν ταφήν.

Στὸ τμήμα αὐτὸ καὶ ἰδιαίτερα στὰ τελευταῖα κεφάλαια κυριαρχεῖ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἄλλὰ καὶ ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας δὲν ἀπουσιάζει. Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης τοῦ Μκ. 11,1—16,20 συναντᾷ συνεχῶς ἐκφράσεις τῆς τελευταίας ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν τὴ μονόπλευρην ἀνάπτυξιν τῆς ἄλλης χριστολογικῆς ἀντιλήψεως. Στὸ τμήμα αὐτὸ συμβαίνει τὸ ἀντίστροφο ἐκείνου ποὺ ἐγίνετο στὸ πρῶτον τμήμα. Ἐκεῖ ὁ βασικὸς τόνος ἀνῆκε στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας μὲ συνεχεῖς ἐκφράσεις ὑπομνηστικῆς τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Στὸ Μκ. 11,1—16,20 οἱ ρόλοι ἔχουν ἀντιστραφῆ.

1. Ἡ πρώτη φάση: Ἡ κλιμάκωση τῆς συγκρούσεως  
(Μκ. 11,1—13,36)

1) Τὸ ἐνδέκατο κεφάλαιο ἀρχίζει μὲ τὴν περιγραφή τῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα (Μκ. 11,1-11)<sup>1</sup>, τὴν ὁποία ἀφηγοῦνται ὅλοι οἱ εὐαγγελισταὶ (Μτ. 21,1-11, Λκ. 19,28-40, Ἰω. 12,12-19). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Μᾶρκος θεωρεῖ τὸ γεγονός μεσσιανικό<sup>2</sup>. Ἔτσι θὰ περίμενε κανεὶς τὴν παρουσία ἐμφατικῶν στοιχείων τῆς Χριστολογίας τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 11,1-11. Τοῦτο ὁμῶς δὲν φαίνεται νὰ συμβαίνει. Τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὴν ἀναζήτηση τοῦ πώλου (Μκ. 11,2-3) παρουσιάζει βέβαια τὸν Ἰησοῦ νὰ ὁμιλῇ μὲ ἀναμφισβήτητο κῦρος καὶ νὰ διαθέτῃ ἀσυνήθη γνώση. Τὰ δεδομένα ὁμῶς αὐτὰ δὲν προσφέρονται σχολιασμένα ἢ μὲ ἐμφαση. Ἡ ἴδια παρατήρηση ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ὄρο «κύριος» («ὁ κύριος αὐτοῦ χρειαν ἔχει», Μκ. 11,3), πού ἐνδέχεται νὰ ἔχη μοναδικὸ χριστολογικὸ περιεχόμενο, μπορεῖ ὁμῶς νὰ χρησιμοποιῆται ἐδῶ ὅπως καὶ στὸ περιστάτικὸ τῆς Συροφοινικισσῆς (Μκ. 7,28)<sup>3</sup>. Συνεπῶς τὰ προεισαγωγικὰ τῆς εἰσόδου τοῦ

1. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 11, 1-11: J. D. M. Derrett, "Law in the New Testament: the Palm Sunday colt", *NovTest* 13 (1971) 241-258· A. Paul, "L'entrée de Jésus à Jérusalem", *AssembSeign* 19 (1971) 4-26· A. Ambrozic, *The Hidden Kingdom* (1972) 32-44· J. D. Crossan, "Redaction and Citation in Mk. 11,9-10, 17 and 14, 27", *BibRes* 17 (1972) 33-50· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 166-175· R. Bartnicki, "Il carattere messianico delle pericopi di Marco e Matteo sull'ingresso di Gesù in Gerusalemme", *RivistaBiblica* 25 (1977) 5-27.

2. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὴ συσχέτιση τῶν παραγγελιῶν τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 11,2) μὲ προφητεῖες μεσσιανικῆς τῆς Π. Διαθήκης, ἀπὸ τοὺς ὕμνους ὑποδοχῆς καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο εἰσόδου. Πρβλ. Βίκτωρα 389, Θεοφύλακτον 609, Klostermann 113, Taylor 451-452, Schweizer 227, 229, Pesch II. 187-188, Lane 395, Montague 129, Lightfoot, *The Gospel Message of St. Mark* (1950) 12.

3. Ὁ Schweizer 228 καὶ ὁ Gniska II, 117 ὑποστηρίζουν τὴν πρώτη ἐκδοχὴ ἐνῶ ὁ Lagrange 289 τὴ δεύτερη.

Ἰοῦ τοῦ Θεοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα ἐμφανίζουν τὴν ἀσύγκριτη αὐθεντία του ἀλλὰ σὲ γλῶσσα μὴ ἐμφατικῆ, περιωρισμένη στὰ στοιχειωδῶς ἀπαραίτητα πληροφοριακὰ στοιχεῖα.

Παρόμοιες παρατηρήσεις ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴν περιγραφή αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν τῆς εἰσόδου, ὅταν μάλιστα συγκριθῇ μὲ τὶς παράλληλες ἀφηγήσεις τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν. Τρία χαρακτηριστικὰ σημεῖα μποροῦν μὲ σχετικὴ εὐχέρεια νὰ ἐπισημανθοῦν:

Τὸ πρῶτο εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων πού παρευρίσκονται ὡς θεαταὶ ἢ συνοδοὶ τοῦ Χριστοῦ καθὼς εἰσέρχεται στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ Μᾶρκος χρησιμοποιεῖ τὶς λέξεις «πολλοί», «ἄλλοι», «προάγοντες» καὶ «ἀκολουθοῦντες». Ἀπ' αὐτὲς μόνο τὸ πολλοὶ ὑπονοεῖ ἀριθμὸς, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὁ ὄρος τὸν ὁποῖο προτιμᾷ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅταν θέλῃ νὰ προσδώσῃ ἐμφαση ἀριθμητικῆ. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις μεταχειρίζεται σύνθετες ἐκφράσεις ὅπως «πολὺ πλῆθος» (Μκ. 3,7-8), «ὄχλος πλεῖστος» (Μκ. 4,1), «πᾶς ὁ ὄχλος» (Μκ. 2,13), «ὄχλος πολὺς» (Μκ. 5,21). Στὸ Μκ. 11,1-11 ὁ Μᾶρκος, διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστάς<sup>4</sup>, εἶναι φειδωλὸς σὲ ἀριθμητικούς προσδιορισμούς, σὰν νὰ μὴ θέλῃ νὰ δώσῃ ἐμφαση στὸ μεγάλο ἀριθμὸ αὐτῶν πού ὑποδέχθηκαν τὸν Ἰησοῦ.

Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ ἐντύπωση πού προκλήθηκε ἀπὸ τὴν ἄφιξη τοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ Μᾶρκος δὲν κάνει σχόλια πού νὰ ὑποδηλώνουν ὅτι ἡ πόλη συγκλονίσθηκε ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ κατάληξη μάλιστα τῆς περιγραφῆς δημιουργεῖ μιὰν ἀτμόσφαιρὰ ἡσυχῆς καὶ ἀθόρυβης ἐπισημότητος ἢ μᾶλλον ἱεροπρέπειας: «Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα εἰς τὸ ἱερόν· καὶ περιβλεψάμενος πάντα, ὡς ἤδη οὔσης τῆς ὥρας, ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ

4. Πρβλ. Μκ. 2,2· 2,15· 3,10· 5,9· 6,31· 9,26· 12,5· 14,56 κ.ἀ.

5. Βλ. λ.χ. Μτ. 21,8-9, Λκ. 19,37-39, Ἰω. 12,12.

τῶν δώδεκα» (Μκ. 11,11). Ἡ ἀφήγησις ἐδῶ κάνει ἐντύπωση ὅταν συγκριθῇ μὲ τὴν ἀντίστοιχη τοῦ Ματθαίου: «Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα: τίς ἐστὶν οὗτος;» (Μτ. 21,10)<sup>6</sup>. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Μᾶρκος δὲν τονίζει καθόλου τὴν πλευρὰ τῆς γενικώτερης ἐξάψεως ἢ τῆς ἔντονης συγκινήσεως ποὺ δημιούργησε ἡ ἀφιξη τοῦ Ἰησοῦ στὴν Ἁγία Πόλη.

Οἱ ὑμνικὲς ἐκφράσεις τῶν παρισταμένων συνιστοῦν τὸ τρίτο ἀξιοπρόσεκτο χαρακτηριστικό. Σὲ ὅλους τοὺς εὐαγγελιστὰς ἀναφέρεται ἡ φράσις «εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» (Μτ. 21,9, Μκ. 11,9, Λκ. 19,38, Ἰω. 12,13). Ἐπίσης στοὺς τρεῖς ἀπ' αὐτοὺς συναντᾶται ἡ λέξις ἢ ἔννοια «βασιλεύς»<sup>7</sup>. Στὸ Μᾶρκο ὑπάρχει ἡ ἐκφρασις «εὐλογημένη ἢ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαυὶδ» (Μκ. 11,10). Γιατί ὁ δεῦτερος εὐαγγελιστὴς προτίμησε νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὴ τὴν ἐκφρασις, τὴν ὅχι τόσο συνήθη<sup>8</sup>; Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ἡ πρόκρισις ἐγίνετο γιὰ λόγους ἀποφυγῆς τῆς ἀπ' εὐθείας προσφωνήσεως τοῦ Ἰησοῦ ὡς βασιλέως. Ἡ ἀναφορὰ εἶναι ἔμμεση καὶ συνεπῶς ὁ τόνος γίνεται λιγότερο θριαμβευτικός, τουλάχιστον στὸ προσωπικὸ ἐπίπεδο<sup>9</sup>.

Τὰ πιὸ πάνω τρία χαρακτηριστικὰ ὑπογραμμίζουν τὴν

6. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἰω. 12,18-19 ἀπὸ τὴν αὐτὴν αὐτῶν ὁ ὄχλος...», αἶδε ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθε», ποὺ τονίζουν τὴν ἔντασι τῆς ἐντυπώσεως.

7. Λκ. 19,38, Ἰω. 12,13, Μτ. 21,9. Πρβλ. Nineham 296.

8. Ὁ Βίκτωρ 390, σχολιάζει τὴν ἐκφρασις, διότι προφανῶς διακρίνει τὴν ἰδιαιτερότητά της, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ βλέπῃ τὴν εἰδικὴν χριστολογικὴν τῆς σημασίαν. Ὁ Ambrosius, ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ. 39, 42-44, παρὰ τὴν προσεκτικὴν ἀνάλυσιν ποὺ ἐπιχειρεῖ, δὲν ἀποδίδει τελικὰ ἰδιάζον νόημα στὸ Μκ. 11,10 ἀπὸ πλευρᾶς προθέσεων τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

9. Ὁ R. Bartnicki, ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ., ὑποστηρίζει ἀκριβῶς ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου «βασιλεία» ἀντὶ «βασιλεύς» στὸ Μκ. 11,10 ὀφείλεται στὴν πρόθεσις τοῦ Μάρκου νὰ μὴ προβάλλῃ ἐδῶ ἔντονα τὸ πρόσωπον τοῦ Μεσσία.

ἰδιομορφία τῆς ἀφηγήσεως στὸ Μκ. 11,1-11. Μιὰν ἰδιομορφία ποὺ ἐγκεῖται στὴν παρουσίασι τῆς εἰσόδου τοῦ Μεσσία στὰ Ἱεροσόλυμα μὲ τὸν περιοριστικὸν τῆς πανηγυρικότητος, μετριοκρατικὸν τῆς ἐξάψεως καὶ ἐντάσεως. Ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου μπορεῖ ἴσως νὰ ἀναζητηθῇ στὴν ἐπίδρασι τῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ ἐπικειμένου πάθους<sup>10</sup>. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους φαίνεται νὰ ἔχη ἐπηρεάσει τὴν ἐξιστόρησι ἐνὸς γεγονότος θριάμβου, τὸ ὅποῖον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐκφράζει μιὰ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας.

2) Ἡ περικοπὴ Μκ. 11,12-25 ποὺ ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν ἀφήγησι τῆς εἰσόδου στὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι σύνθετη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τῆς «ξηρανθείσης συκῆς» σὲ δύο φάσεις (Μκ. 11,12-14 καὶ 20-25)<sup>11</sup>, μετὰ τὴν ὁποῖαν παρεμβάλλεται τὸ γεγονός τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ναοῦ (Μκ. 11,15-18)<sup>12</sup>. Στις δύο αὐτὲς περιπτώσεις ἔχουμε ἕνα ἀριθμὸν δειγμάτων τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

10. Ἡ ἐξήγησις αὐτὴ φαίνεται πιὸ ἰκανοποιητικὴ ἀπὸ τὴ θεωρίαν τοῦ «μεσσιανικοῦ μυστικοῦ» (Nineham 292) ποὺ στὸ σημεῖον αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου πολὺ δύσκολα δικαιολογεῖται. Πρβλ. καὶ Achtemeier 162, Gnllka II, 119.

11. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 11,12-14,20-25: R. H. Hiers, "Not the Season for Figs", *JournBibLit* 87 (1968) 394-400· J. G. Kahn, "La parabole du figuier stérile et les arbres récalcitrants de la Genèse", *NovTest* 13 (1971) 38-45· K. Romaniuk, "Car ce n'était pas la saison des figues", *ZeitNTWiss* 66 (1975) 275-278· J. T. Wright, "Amos and the Sycamore Fig", *Vetus Testamentum* 26 (1976) 362-368· J. C. Meagher, *Clumsy Constructio in Mark's Gospel* (1979) 64-67· G. Biguzzi, "Mc. 11,23-25 e il Pater", *RivistaBiblica* 27 (1979) 57-68· C. A. Wanamaker, "Mark 11,25 and the Gospel of Matthew", *StudiaBiblica* 1978 II (Sheffield, 1980) 329-337.

12. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 11,15-18: R. H. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 60-69· R. H. Hiers, "Purification of the Temple: Preparation for the Kingdom of God", *JournBibLit* 90 (1971) 82-90· N. M. Flanagan, "Mark and the Temple Cleansing", *BibToday* 63 (1972) 980-984· J. M. Ford, "Money bags in the Temple", *Biblica* 57 (1976) 249-253· J.

Τὸ περιστατικὸ τῆς ξηρανθείσης συκῆς ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν θαυμάτων ἐπὶ τῆς φύσεως. Ὁ Ἰησοῦς καταδικάζει τὴν συκῆ καὶ τὴν ἐπομένη μέρα τὸ δένδρο ἐμφανίζεται «ἐξηραμμένον ἐκ ριζῶν» (Μκ. 11,20). Ὁ λόγος τοῦ Μεσσία ἐνεργεῖ μὲ ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ προκαλεῖ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα. Ἐδῶ εἶναι σαφὴς ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ πάνω στὴ φύση καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα<sup>13</sup>.

Ἡ ὑπερφυσικὴ αὐτὴ δύναμή του ὑποδηλώνεται καὶ στὴ διδασκαλία, τὴν ὁποία ἐπισυνάπτει μετὰ τὴ διενέργεια τοῦ θαύματος. Μὲ ἀφορμὴ σχετικὸ σχόλιο τοῦ Πέτρου ὁ Ἰησοῦς διακηρύσσει: «ἔχετε πίστιν Θεοῦ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὅς ἂν εἶπη τῷ ὄρει τούτῳ· ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῆ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀλλὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ λαλεῖ γίνεται, ἔσται αὐτῷ» (Μκ. 11,22-23). Ἡ διακήρυξη αὐτῆ, μὲ τὰ δεδομένα ποὺ περιέχει, προϋποθέτει θεία αὐθεντία. Ταυτοχρόνως τὰ συμπραζόμενα σημαίνουν ὅτι οἱ μαθηταὶ εἶναι σὲ θέση νὰ κάνουν μιὰ θαυματουργικὴ χρῆση τοῦ λόγου ἀνάλογη μὲ ἐκείνη τοῦ Ἰησοῦ<sup>14</sup>. Ἡ δυνατότητα ὁμοίως αὐτῆ, ὅπως

Jeremias, "Ein Widerspruch zur Pericope von der Tempelreinigung?", *NTStud* 23 (1976) 179-180· J. D. M. Derrett, "The Zeal of the House and the Cleansing of the Temple", *DownsideReview* 95 (1977) 79-94.

13. Παλαιοὶ ἐρμηνευτὲς εἶδαν καὶ μία ἄλλη μορφή ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ νὰ ἐκφράζεται στὸ ἐπεισόδιο τῆς ξηρανθείσης συκῆς. Γράφει ὁ Βίκτωρ 391: «ἔδει δὲ καὶ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν, ἵνα μάθωσιν ὅτι δυνάμενος ξηρᾶναι Ἰουδαίους, ἐκὼν συγχωρεῖ, καὶ οὐ ξηραίνει». Καὶ ὁ Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης (*Ἐπιστολὴ 51, Θεοπομπία*, Migne P.G. 78, 213): «... ἵνα δείξῃ τοῖς ἀγνώμοσιν Ἰουδαίοις ὅτι ἔχει δύνάμιν καὶ πρὸς τιμωρίαν ἀρκούσαν... καὶ ἀμύνασθαι δύναται καὶ ὡς ἀγαθὸς οὐ βεβούλευται». Πρβλ. Θεοφύλακτον 613, Ζιγαβηγόν 85. Γιὰ τίς ἐσχατολογικὰς ἀποχωρήσεις τοῦ ἐπεισοδίου βλ. W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (1974) 100, 105· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 158-166.

14. Σχετικὰ σημειώνει ὁ Χρυσόστομος: «Οὐδὲ ἐν ἄλλῳ φυτῷ ἄλλ' ἐν τῷ πάντων ὑγροτάτῳ τὸ θαῦμα ἐποίησεν, ὥστε κἀντεῦθεν μεῖζον φανῆναι τὸ θαῦμα. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι δι' αὐτοὺς (τοὺς μαθητάς) τοῦτο γέγονε... Τί

εἶναι φανερό, συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ Μεσσία ποὺ διαθέτει τὸ πλήρωμα τῆς θαυματουργικῆς δυνάμεως<sup>15</sup>.

Τὸ ἐπεισόδιο τῆς ξηρανθείσης συκῆς, σύμφωνα μὲ πολλοὺς ἐρμηνευτὲς, ἔχει καὶ συμβολικὸ χαρακτήρα, μὲ πιθανώτερη ἀναφορὰ στὸν Ἰουδαϊκὸ λαό<sup>16</sup>: πολλὰ φύλλα ποὺ δημιουργοῦν τὴν ψευδαίσθηση ζωτικότητος καὶ παραγωγικότητος, ἀλλὰ ἀπελπιστικὴ ἀνυπαρξία καρπῶν μὲ τελικὸ συνεπακόλουθο τὴν ξήρανση. Ἡ συμβολικὴ αὐτὴ ἐρμηνεία, ποὺ νομιμοποιεῖται ἐξηγητικά, φανερώνει καὶ πάλι ὑπέρτατη ἐξουσία ἀπὸ πλευρᾶς Ἰησοῦ, διότι περιέχει μιὰ τελεσίδικη, μιὰ θεία κρίση ἐπὶ τοῦ περιουσίου λαοῦ<sup>17</sup>.

Στὴν ἴδια γραμμὴ Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ἀναπτύσσεται καὶ ἡ περιγραφή τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ Ναοῦ (Μκ. 11,15-17). Ἐδῶ ἔχουμε τὴν ἐξιστόρηση μιᾶς σειρᾶς ἐνεργειῶν τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἐμφανίζουν μεσσιανικὸ χαρακτήρα, ἀφοῦ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἀνανέωση τοῦ Ναοῦ, συνδέονται μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεσσία<sup>18</sup>. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Μάρκου ἀποκαλύπτει σὲ ὄλη

δέ φησιν; Καὶ ὑμεῖς μεῖζονα ἐργάζεσθε, ἐὰν θέλητε πιστεῦειν, καὶ εὐχῆ θαρρεῖν. Ὁρᾶς ὅτι τὸ πᾶν δι' αὐτοὺς γέγονεν, ὥστε μὴ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἐπιβουλὰς; Διὸ καὶ δεῦτερον τοῦτο λέγει, εὐχῆ προσηλῶν καὶ πίστει. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἐργάσεσθε μόνον, φησίν, ἀλλὰ καὶ ὄρη μεταστήσετε, καὶ ἕτερα πλείονα ποιήσετε, πίστει καὶ εὐχῆ θαρροῦντες» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 67, Migne P.G. 67, 634).

15. Πρβλ. R. Martin, *Mark* (1972) 110.

16. Πρβλ. Θεοφύλακτον 613-616, Δαμαλᾶν 3, 303, Lagrange 298-299, Schweizer 230-231, Gnllka II, 125-126. Μιὰ ἐνδιαφέρουσα σειρά συμβολικῶν ἐκδοχῶν τοῦ ἐπεισοδίου τῆς συκῆς βλ. στὸν Βίκτωρα 391-393.

17. Αὐτὸ ἰσχύει ἔστω καὶ ἂν ἡ κρίση δὲν ἀναφέρεται στὸν περιούσιο λαὸ ἀλλὰ σὲ κάθε περίπτωση ἀνθρώπων ἢ λαῶν ποὺ ἐμφανίζουν ἀφθονία φύλλων καὶ ἀπουσία καρπῶν.

18. Πρβλ. Schweizer 233, Schmithals II, 491-495. R. H. Lightfoot: «ὁ καθαρισμὸς τοῦ Ναοῦ κατὰ τὸ Μᾶρκον εἶναι ἡ μεγάλη πράξη τοῦ Κυρίου ὡς μεσσιανικοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ἀφιξὴ Του στὸν οἶκο τοῦ Πατρὸς Του» (*Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 60).

της τῆ μεγαλειότητα καὶ ἰσχύ τῆ θεία αὐθεντία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ κινήσεις του φανερώνουν τῆ θεία ὀργή γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ Ναοῦ καὶ οἱ λόγοι του τὴν καταδικαστικὴ του κρίση ἐναντίον τῶν ὑπευθύνων γιὰ τῆ μετατροπὴ τοῦ ἱεροῦ χώρου σὲ «σπήλαιον ληστῶν» (Μκ. 11,17). Ἀπὸ κάθε φράση τῆς περιγραφῆς ἀναδύεται ἡ εἰκόνα ἐνὸς ὑπερτάτου κύρους, ἡ εἰκόνα ἐνὸς ποῦ ἐνεργεῖ ὡς Θεός<sup>19</sup>.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόθεση τοῦ Μάρκου ἐδῶ εἶναι νὰ προβάλῃ αὐτὴν ἀκριβῶς τῆ χριστολογικὴ ἀποψη τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτὸ καὶ χρησιμοποιοῖ γλῶσσα κρίσεως καὶ θείας ὀργῆς. Τὸ θέμα του δὲν εἶναι νὰ δώσῃ ἓνα πληροφοριακὸ ἀπολογισμὸ τῶν γεγονότων στὸ Ναό, ἀλλὰ νὰ δείξῃ τῆ στάση καὶ τίς ἐνέργειες τοῦ Ἰησοῦ ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τίς προθέσεις. Ἡ στάση καὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ Χριστοῦ στὸ Μκ. 11,15-17, ὑπερβαίνουν τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Ἐντάσσονται στὴν περιοχὴ τῆς θείας ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας<sup>20</sup>.

Ἡ ἀφήγηση στὸ Μκ. 11,12-25 περιέχει καὶ ἓνα εὐγλωττο δεῖγμα Χριστολογίας τοῦ πάθους. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀντίδραση τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἡγετῶν στὴν εἶδηση γιὰ τὸν καθαρισμό τοῦ Ναοῦ: «καὶ ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ ἐζήτησαν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν» (Μκ. 11,18). Οἱ κινήσεις τοῦ Μεσσία στὸ Ναό προκαλοῦν τὴν ἐκρηξὴ τῆς

19. Nineham 301: «ἐνσαρκώνει τὴν ἐσχάτη κρίση τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ θρησκείας τοῦ Ἰσραήλ». Κατὰ τὸν Achtemeier 164-165, ἡ κρίση αὐτὴ συνδέει ἄμεσα καὶ ὀργανικὰ τὰ δύο γεγονότα, τῆς ξηραθείσης σικκῆς καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ Ναοῦ, ποῦ ἐρμηνεύουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο.

20. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ ἀποψη τοῦ R. H. Hiers, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 83-90, ὅτι ὁ καθαρισμὸς τοῦ Ναοῦ συνδέεται ὀργανικὰ καὶ ἄμεσα μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τονίζεται ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ. Ἀξιοπρόσεκτη καὶ ἡ γνώμη τοῦ R. H. Lightfoot, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 64-65, ποῦ σχετίζει τὸν καθαρισμό τοῦ Ναοῦ μὲ τῆ θέση τῶν Ἑθνῶν στὴ λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

ἐχθρότητος τῶν ἀντιπάλων του. Οἱ τελευταῖοι ἀναζητοῦν τρόπο ἐξοντώσεως τοῦ Ἰησοῦ. Κατὰ παράδοξο τρόπο, ἡ μοναδικότητα καὶ ἡ ἱερότητα τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν λόγων τοῦ Μεσσία ἐπιφέρει τὴν αὔξηση τοῦ ἐναντίον του μίσους καὶ τὴν ἐπιτάχυνση τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους. Κάθε καινούργια ἀποκάλυψη τῆς μεσσιανικῆς ιδιότητος τοῦ Ἰησοῦ διεγείρει ἐντονώτερα τὴν ἀντίδραση καὶ φέρνει μὲ καλπάζοντα ρυθμὸ τὸ πάθος.

3) Μὲ τὸ κείμενο Μκ. 11,27-33<sup>21</sup> ἀρχίζει μία σειρά περικοπῶν, στίς ὁποῖες περιγράφονται συζητήσεις μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἀρχόντων. Οἱ διάλογοι αὐτοὶ ἔχουν ἀπροκάλυπτα ἐχθρικό τόνο ἀπὸ πλευρᾶς τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν καὶ σαφεῖς καὶ ἀποκαλυπτικὲς τῆς ἀλήθειας θέσεις ἀπὸ πλευρᾶς Μεσσία. Ἔτσι ἡ σύγκρουση ἐκδηλώνεται σὲ κάθε βῆμα καὶ ἡ κατάσταση ὀξύνεται συνεχῶς καὶ περισσότερο. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν ἀφηγήσεων εἶναι διαποτισμένη μὲ τὴν αἴσθησι τοῦ πάθους, ποῦ εἶναι πιά πολὺ κοντά.

Στὴν περικοπὴ Μκ. 11,27-33 ἡ διαλογικὴ σύγκρουση ἔχει ἀφετηρία τὸ ἐρώτημα ποῦ θέτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι στὸ Χριστό: «ἐν ποίᾳ ἐξουσία ταῦτα ποιεῖς; ἢ τίς σοι ἔδωκεν τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἵνα ταῦτα ποιῆς;» (Μκ. 11,28). Τὸ ἐρώτημα στὴν οὐσία του εἶναι βαρύτατη κατηγορία ὅπως δείχνει ἡ συνάφεια τοῦ κειμένου. Εἶναι βαρύτατη κατηγορία, διότι πηγάζει ἀπὸ ἐκπροσώπους τοῦ μεγάλου Συνεδρίου, ὕπατου ὀργάνου ἐξουσίας πνευματικῆς

21. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 11,27-33: J. Kremer, "Jesu Antwort auf die Frage nach seine Vollmacht", *BibelLeben* 9 (1968) 128-136. R. Schnackenburg, "Die Vollmacht Jesu", *KatholGedanke* 27 (1971) 105-109. G. S. Shae, "The Question on the Authority of Jesus", *NovTest* 16 (1974) 1-29. A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 68-74.



για τούς Ἰουδαίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης<sup>22</sup>. Καὶ κυρίως, διότι ἀναφέρεται σὲ μιὰν ἐξουσία πού δὲν φαίνεται νὰ ἦτο συνήθης. "Ὅποια ἐννοία καὶ ἂν δοθῆ στὸ «ταῦτα ποιεῖς»<sup>23</sup>, τὸ θεμελιώδες νόημα εἶναι ἀποκαλυπτικὸ πράξεων καὶ λόγων πού γίνονται ἐν ὀνόματι μιᾶς θείας αὐθεντίας<sup>24</sup>. Ἐπειδὴ, ὅπως εἶναι πρόδηλο, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς δὲν δέχονται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔχει μιὰ τέτοια θεία νομιμοποίηση γιὰ ὅσα ἐνεργεῖ καὶ διδάσκει, εἶναι γι' αὐτοὺς οὐσιαστικὰ ἱερόσυλος. Οἱ ποιητικὲς ἐπιπτώσεις τῆς θέσεως αὐτῆς εἶναι γνωστές. Καὶ μόνο ἢ διατύπωση τοῦ ἐρωτήματος στὴ μορφή πού τὸ εἶδαμε στὸ Μκ. 11,28, προετοιμάζει γιὰ τὴν ἔσχατη καταδίκη.

Τὸ ἐρώτημα τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἀρχόντων καὶ διδασκάλων ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ μιὰν ἔμμεση ἀλλὰ εὐγλωττη ἀναγνώριση τῆς ἀσυνήθους δράσεως καὶ διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ κατηγορία τους, ὅπως εἶδαμε, εἶναι κατηγορία ὅτι ἐνεργεῖ ἐν ὀνόματι μιᾶς θείας αὐθεντίας, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ σιωπηρὴ παραδοχὴ ἐκτάκτων ἐξουσιῶν καὶ ἐπειδὴ ἡ παραδοχὴ αὐτὴ γίνεται ἀπὸ ἀδυσωπήτους ἀντιπάλους ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη ἀξία.

Ἡ ἀσύγκριτη ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ διαγράφεται μὲ ἀδιαμφισβήτητο τρόπο καὶ στὴν ἀπάντησή του στὸ ἐρώτημα τῶν

ἀρχιερέων καὶ γραμματέων<sup>25</sup>. Τὸ κέντρο βάρους τῆς ἀπαντήσεως βρίσκεται στὴν ἀναφορὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνήργησε ὡς ἐντολοδόχος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐπιδιώξῃ ἢ νὰ δεχθῆ ἐπίσημη ἀναγνώριση ἐκ μέρους τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν. Τὸ νόημα τῆς θέσεως αὐτῆς εἶναι ὅτι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰησοῦ ὑπάρχει μιὰ εἰδικὴ αὐθεντία πού ἀπορρέει κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐπίσημες ἀναγνώσεις. Ἐδῶ ὑποδηλώνεται ἔντονα ἡ ἀμεσότητα τῆς θείας καταγωγῆς τῆς ἐξουσίας τοῦ Μεσσία<sup>26</sup>. Παράλληλα, στὸ χειρισμὸ τοῦ ὄλου θέματος, διαφαίνεται καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ ἰκανότητα τοῦ Ἰησοῦ νὰ γνωρίζῃ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ συγκεκριμένα τῶν ἀντιπάλων του καὶ ἔτσι νὰ τοὺς ἀποστομῶνῃ (Μκ. 11,31-32).

Στὴν κατάληξη τῆς συζητήσεως ἀναφαίνεται καὶ ἓνα ἀκόμη δεδομένο, ἐνδεικτικὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ. "Ὅταν ὁ Ἰησοῦς λέγῃ στοὺς ἀντιπάλους του «οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ» (Μκ. 11,33), ἐκφράζει μοναδικὴ ἰσχύ. Ἐδῶ ὁ Χριστὸς ἀφήνει νὰ νοηθῆ ὅτι ἡ αὐθεντία του δὲν μπορεῖ νὰ τεθῆ κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο οὔτε τοῦ πανισχύρου Μεγάλου Συνεδρίου, ὅτι δὲν χρειάζεται τὴν ἀναγνώριση τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων, ὅτι εἶναι θεία ἐξουσία πού ἀπορρέει ἄμεσα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἔχει τὴ δική Του ἀναγνώριση καὶ ἐπικύρωση<sup>27</sup>.

22. Εἶναι πιθανὸν οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς νὰ θέτουν τὸ ἐρώτημα κατ' ἐντολήν τοῦ Συνεδρίου (Nineham 306-307, Haenchen 393, Pesch II, 210, Achtemeier 167-168. Πάντως οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι de facto ἐκπρόσωποι του. Πρβλ. Taylor 469, Schweizer 237.

23. Ἐνδέχεται τὸ «ταῦτα ποιεῖς» νὰ ἀναφέρεται στὸν καθαρισμό τοῦ Ναοῦ (Μκ. 11,15-17· βλ. G. Shae, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 25-29) ἢ ὅπως εἰκάζεται ἀπὸ τίς παράλληλες ἀφηγήσεις τοῦ Ματθαίου (Μτ. 21,23) καὶ πρὸ παντός τοῦ Λουκᾶ (Λκ. 20,1), καὶ στὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ.

24. Ὁ Ὀριγένης παρατηρεῖ σχετικὰ: «Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ... ἐώρων τὸν Ἰησοῦν τὰ τεράστια ἐπιτελοῦντα οὐ χωρὶς τινος συνούσης αὐτῷ ἐξουσίας. Ταύτης οὖν τὸ εἶδος (καὶ τὴν ιδιότητα) ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Ἰησοῦ μαθεῖν ἐβούλοντο» (*Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Τόμ. ΙΖ', 2, ΒΕΠ 14, 117).

25. Τὸ κύριο μέρος τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἰησοῦ δίδεται σὲ μορφή ἀντερωτήσεως, πρᾶγμα σὺνήθης στίς συζητήσεις μεταξὺ ραββίνων.

26. Πρβλ. G. Shae, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 28-29, Taylor 470-471, Nineham 306-307, Schmithals II, 509-511.

27. Pesch II, 211: «ἐξουσία τοῦ ἐσχατολογικοῦ προφήτου». Ἀξίζει νὰ προσεχθῆ, ὅπως σημειώνει ὁ Δαμαλᾶς (3, 313), τὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς στὸ «οὐκ οἶδαμεν» τῶν Φαρισαίων δὲν ἀπαντᾶ «οὐδὲ ἐγὼ οἶδα» ἀλλὰ «οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν». Ἡ ἠθελημένη διαφορὰ ρήματος προβάλλει τὴ διαφορὰ ἐξουσίας.

Ἡ ἔκβαση ὁμῶς αὐτῆ τῆς συζητήσεως ταπεινώνει τοὺς θρησκευτικοὺς ἡγέτες τῶν Ἰουδαίων καί, ὅπως εἶναι φυσικό, αὐξάνει τὴν ἐχθρότητά τους. Στὴ φράση «οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ», μαζὶ μὲ τὴν ἔννοια ἐνὸς θείου κύρους ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀναπόφευκτη πρόκληση τοῦ εἶδους ποὺ δημιουργεῖ θανάσιμο κίνδυνο. Στὴν ἀμεσότητα αὐτοῦ τοῦ κινδύνου καὶ τὴν τελικὴ πραγματοποίησή του ἀναφέρεται ἡ ἐπόμενη περικοπή.

4) Ἡ περικοπή αὐτῆ, Μκ. 12,1-12<sup>28</sup>, εἶναι ἡ γνωστὴ παραβολὴ τοῦ ἀμπελῶνος<sup>29</sup> (παράλληλες ἀφηγήσεις στὸ Μτ. 21,33-46 καὶ Λκ. 20,9-19), καὶ ἐκφράζει μὲ ἔντονε γραμμὲς τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἡ Χριστολογία αὐτῆ ἐμφανίζει ἐδῶ ἀνεπτυγμένο ἓνα ἐνδιαφέρον στοιχεῖο. Συσχετίζει τὸ πάθος τοῦ Μεσσία μὲ προδρομικὲς μορφές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πάντοτε ὁμῶς σὲ παραβολικὴ μορφή.

Ἡ παραβολὴ τονίζει τὶς ἐπανεπιλημμένες ἀποστολές δούλων<sup>30</sup> τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ λαὸ Του: «Καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς

28. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,1-12: M. Hengel, "Das Gleichnis von den Weingärtnern Mk. 12,1-12...", *ZeitNTWiss* 59 (1968) 1-39. H. J. Klauck, "Das Gleichnis vom Mord im Weinberg", *BibelLeben* 11 (1970) 118-145. J. D. Crossan, "The Parable of the Wicked Husbandmen", *JournBibLit* 90 (1971) 451-465. J. D. M. Derrett, "Allegory and the Wicked Vinedressers", *JournTheolStud* 25 (1974) 426-432. K. R. Snodgrass, "The Parable of the Wicked Husbandmen", *NTStud* 21 (1974) 142-144. B. Dehandschutter, "La parabole des vigneronns homicides et l'évangile selon Thomas", *L'évangile selon Marc*, ed. M. Sabbe (1974) 203-219. C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 127-138.

29. Ἡ παραβολὴ αὐτῆ ἔχει κάποιο χρῶμα ἀλληγορίας (εἶναι ἀπαραβολὴ-ἀλληγορία) κατὰ τὸν Lagrange 305), γι' αὐτὸ καὶ ἔχει προκαλέσει πολλὰ συζητήσια μεταξύ τῶν ἐρμηνευτῶν. Πρβλ. Klostermann 120-121, Taylor 472-473, Nineham 309-311, Pesch II, 214, Gnllka II, 142-144.

30. Οἱ δούλοι τῆς παραβολῆς εἶναι μᾶλλον οἱ προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης. Πρβλ. Ἀμὼς 3,7: «τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφῆτας» Ζαχ.

γεωργοὺς τῷ καιρῷ δουλον» (Μκ. 12,2): «καὶ πάλιν ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δουλον» (12,4): «καὶ ἄλλον ἀπέστειλεν» (12,5): «καὶ πολλοὺς ἄλλους» (12,5). Ἡ περιγραφή, ἀκόμη καὶ φραστικά, ἀποδίδει ἐξοχα τὴν εἰκόνα τῆς συνεχοῦς ἀποστολῆς εἰδικῶν ἀπεσταλμένων ἀπὸ τὸ Θεό, τὴν ἀμετακίνητη ἀπόφασί Του νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ λαὸ Του.

Συγχρόνως ἡ παραβολικὴ ἀφήγησις προβάλλει ἀνάγλυφα τὴν κακότητα τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραήλ, τοὺς ὁποίους συμβολίζουν οἱ γεωργοί<sup>31</sup>, καὶ τὰ φρικτὰ μαρτύρια ποὺ αὐτοὶ ἐπέβαλαν στοὺς ἀπεσταλμένους δούλους τοῦ Θεοῦ: «ἐδειραν», «ἐκεφαλαίωσαν», «ἠτίμασαν», «ἀπέκτειναν», «ἀδερντες», «ἀποκτένοντες». Στὰ ρήματα αὐτά, ποὺ ἔχουν συσσωρευθῆ σὲ δύο μόνο στίχους (Μκ. 12,3-5), ἐκτίθεται ὅλη ἡ σκληρότητα, ἡ μανία καὶ ἡ ἀδιαλλαξία τοῦ διωγμοῦ. Ὁ διωγμὸς ἀποκτᾷ μεγαλύτερη σημασία, διότι συνεχίζεται ἀδυσώπητος παρὰ τίς συνεχεῖς προσπάθειες τοῦ Θεοῦ μὲ ἀποστολὴ νέων ἐκπροσώπων του, προσπάθειες ποὺ ἀποδεικνύουν τὴ μακροθυμία του.

Τὸ ἐπόμενο βῆμα στὴ μακρὰ σειρά τῶν βιαιοτήτων ἐναντίον τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ υἱοῦ: «καὶ λαβόντες ἀπέκτειναν αὐτόν, καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος» (Μκ. 12,8). Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς προλέγει τὴ θανάτωσή του ἀπὸ τοὺς ἀντιτιθεμένους στὸ Θεό. Τὸ ρῆμα ποὺ χρησιμοποιεῖται εἶναι τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο τῶν τριῶν θεμελιωδῶν προρρήσεων τοῦ πάθους (Μκ. 8,31· 9,31· 10,34)<sup>32</sup>. Στὴν περίπτωσι ὁμῶς αὐτῆ, τὸ βίαιο τέλος τοῦ

1,6: «τοῖς δούλοις μου τοῖς προφῆταις». Βλ. Βίβτωρα 399, Θεοφύλακτον 621, Klostermann 121, Taylor 474, Pesch II, 216.

31. Πρβλ. Βίβτωρα 400, Θεοφύλακτον 621, Nineham 310, Schweizer 241.

32. Στὸ Μκ. 12,8 ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «ἀπέκτειναν» προστίθεται καὶ τὸ «ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος», ποὺ σημαίνει τὸν ἐγκατέλειψαν

Μεσσία ἔρχεται σὰν κατάληξη μιᾶς σειρᾶς βασανισμῶν καὶ θανάτων, πὺ ἀρχίζου ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Π. Διαθήκης. Ἔτσι τὸ πάθος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοποθετεῖται σὲ εὐρύτερη βάση, καὶ ἀποκαλύπτεται, ἀπὸ πλευρᾶς Ἰουδαίων, ὄχι σὰν μεμονωμένο γεγονός ἀλλὰ σὰν ἐπανάληψη καὶ συνέχεια<sup>33</sup>. Ταυτόχρονα ὁμοῦς ὑπάρχει μιὰ σαφέστατη διαφορά: στὸ παρελθὸν ἐπρόκειτο γιὰ δούλους, ἐνῶ στὸ ἄμεσο παρὸν πρόκειται γιὰ τὸν «ένα», «υἱὸν ἀγαπητόν», «κληρονόμον». Ἔτσι τὸ πάθος τοῦ Μεσσία ἐμφανίζεται σὲ σχέση συνεχείας καὶ συγχρόνως ἀσυνεχείας πρὸς τὸ παρελθὸν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μὲ ὅλες τὶς συνέπειες πὺ μπορεῖ νὰ ἔχη ἡ χριστολογικὴ αὐτὴ ἀντίληψη.

Τὸ σχόλιο τοῦ Μάρκου μετὰ τὴν παραβολὴ ἐπισφραγίζει τὴν ἰδέα τῆς ἐγγύτητος τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 12,12). Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις τοῦ εὐαγγελιστοῦ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι στὴ φάση αὐτὴ ἡ βίαιη κράτηση τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους θρησκευτικούς ἡγέτες ἀπεφεύχθη μόλις τὴν τελευταία στιγμή.

Στὴν περικοπὴ Μκ. 12,1-12 ὑπάρχουν καὶ ἀξιοπρόσεκτα δεδομένα τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ὁ Μεσσίας διαχωρίζεται ριζικά ἀπὸ τοὺς προδρόμους του καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Θεοῦ στὴ διάρκειά τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐκεῖνοι ἦταν οἱ δούλοι, αὐτὸς ὁ Υἱός. Ἡ υἰότητα τοῦ Χριστοῦ προβάλλεται μὲ ἀσυνήθη ἔμφαση. Εἶναι ὁ «έννας», ὁ μονογενὴς καὶ ὁ «υἱὸς ἀγαπητός»<sup>34</sup>. Ὁ τελευταῖος

ὄρος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀναγνωριστικὸς τῆς θείας ταυτότητος τοῦ Υἱοῦ στὶς θεοφανικὲς σκηνὲς τῆς βαπτίσεως (Μκ. 1,11) καὶ τῆς μεταμορφώσεως (Μκ. 9,7)<sup>35</sup>. Ἐκφραση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ἀποτελεῖ καὶ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς παραβολῆς (Μκ. 12,9-11), στὸ ὁποῖο διακηρύσσεται ἡ τελικὴ νίκη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀναγνώριση τοῦ Μεσσία ὡς θαυμαστοῦ καὶ ἀκαταλύτου θεμελίου ζωῆς. Ἡ τελευταία λέξη δὲν ἀνήκει στοὺς φονεῖς τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ στὸν ἐξουσιαστὴ Θεὸ καὶ τὸν ἀγαπητὸ Υἱὸ Του<sup>36</sup>.

5) Καὶ τὸ κείμενο Μκ. 12,13-17<sup>37</sup> ἐντάσσεται στὴ σειρά τῶν διαλόγων πὺ ἔχουν ὡς αἰτία καὶ κίνητρο τὴν ἐχθρότητα κατὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν προσπάθεια ἐνοχοποιήσεώς του. Ἔτσι τοποθετεῖται μετὰ τῶν κειμένων πὺ εἶναι ἐκφραστικά μιᾶς Χριστολογίας τοῦ πάθους.

35. Ἐνῶ ἀναγνωρίζει τὴ μεσσιανικὴ σημασία τοῦ ὄρου «υἱὸς ἀγαπητός» ὁ Taylor 475 ἀμφιβάλλει γιὰ μιὰ τέτοια ἐρμηνεία τοῦ ὄρου στὸ Μκ. 12,6, χωρὶς ὁμοῦς νὰ πείθῃ. Ἀντίθετα, τὴ μεσσιανικότητα τοῦ ὄρου υἱὸς στὸ ἴδιο χωρίο δέχονται οἱ Θεοφύλακτος 621, Swete 269, Pesch II, 218, 223, Gnllka II, 146-147. Οἱ Schmithals II, 513, 523 καὶ Montague 138-139 δέχονται τὴν μεσσιανικότητα μὲ εἰδικούς προσδιορισμούς.

36. Ὁ M. Hengel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 38-39, ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι ἡ παραβολὴ ἔχει τὸ νόημα μιᾶς ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ ὀριστικῆς καταδίκης τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ.

37. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,13-17: C. H. Giblin, "The Things of God in the Question concerning Tribute to Caesar", *CathBibQuart* 33 (1971) 510-527. A. Stock, "Render to Caesar", *BibToday* 62 (1972) 929-934. W. J. Bennett Jr., "The Herodians of Mark's Gospel", *NovTest* 17 (1975) 9-14. H. Jason, "Der Zinsgroschen: Analyse der Erzählstruktur", *LinguistBibl* 41-42 (1977) 49-87. E. Gütgemanns, "Narrative Analyse des Streitgesprächs über den Zinsgroschen", *LinguistBibl* 41-42 (1977) 88-105. A.B. Ogle, "What is left for Caesar", *TheologyToday* 35 (1978) 254-264. A.J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 41-44, 75-80. J. R. Donahue, "A Neglected Factor in the Theology of Mark", *JournBibLit* 101 (1982) 572-575.

ἀταφο (Τρεμπέλας 223, Taylor 475), καὶ προσθέτει ἔμφαση στὴν κακότητα τῶν γεωργῶν (Schweizer 241, Pesch II, 220).

33. Πρβλ. Nineham 310, Pesch II, 217.

34. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου ἡ διατύπωση ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἔμφαση (12,6: «ἔτι ἓνα εἶχεν υἱὸν ἀγαπητόν») σὲ σχέση μὲ τὸν Ματθαῖο (21,37: «τὸν υἱὸν αὐτοῦ») καὶ τὸν Λουκᾶ (20,13: «τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν»).

Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση μποροῦν νὰ ἐπισημανθοῦν τρία ἐπὶ μέρους δεδομένα πού σκιαγραφοῦν τὸ μέγεθος τῆς ἐχθρότητος καὶ τῆς ὑποκρυπτομένης ἀπειλῆς.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ταυτότητα αὐτῶν πού θέτουν τὸ ἀφετηριακὸ ἐρώτημα στὸν Ἰησοῦ. Ἀνῆκουν στοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς Ἑρωδιανούς (Μκ. 12,13). Ἡ συνύπαρξη τῶν δύο αὐτῶν ἀντιμαχομένων μερίδων τονίζει τὴν ἀσυμφιλίωτη ἀντίθεσή τους πρὸς τὸ Χριστό<sup>38</sup>. Ἀκόμη, τὸ γεγονὸς ὅτι πιθανώτατα ἔχουν σταλῆ ἀπὸ τὸ Μεγάλο Συνέδριο, ἀποκαλύπτει τὴ σοβαρότητα τῆς ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ ἀπειλῆς καὶ τὴ συνεχῆ προώθηση τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴν καταστροφή του.

Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ πληροφορία γιὰ τὸ σχέδιο πού ἐξυπηρετεῖ ἡ συζήτηση ἀπὸ πλευρᾶς Φαρισαίων: «ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσιν λόγῳ» (Μκ. 12,13). Τὸ ρῆμα «ἀγρεύσωσιν» χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μεταφορικὰ καὶ σημαίνει νὰ παγιδεύσουν τὸν Ἰησοῦ σὲ μιὰ συζήτηση καὶ νὰ τὸν ἐξωθήσουν στὸ νὰ πῆ κάτι, μὲ τὸ ὁποῖο νὰ μποροῦν νὰ τὸν θέσουν ἀνοικτὰ ὑπὸ κατηγορίαν<sup>39</sup> καὶ νὰ προκαλέσουν τὴ σύλληψή του.

Τὸ τρίτο εἶναι τὸ ἐρώτημα καθ' ἑαυτὸ πού θέτουν στὸν Ἰησοῦ οἱ Φαρισαῖοι: «ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι ἢ οὐ; Δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν;» (Μκ. 12,14)<sup>40</sup>. Τὸ ἐρώτημα ἔχει σχεδια-

38. Στὴν ἀνάλυση τοῦ Μκ. 3,6 εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπενθυμίσουμε τὴν ἐντονώτατη ἀντίθεση μεταξὺ Φαρισαίων καὶ Ἑρωδιανῶν καὶ ἐπομένως τὴν εἰδικὴ σημασία πού ἀποκτᾶ ἡ μεταξὺ τους συμμαχία κατὰ τοῦ Ἰησοῦ.

39. Ὁ Ματθαῖος στὸ παράλληλο χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα «παγιδεύσωσι» (Μτ. 22,15) ἐνῶ ὁ Λουκάς εἶναι ἀκόμη πιὸ σαφής: «ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγῳ, ὥστε παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνου» (Λκ. 20,20).

40. Ὁ κῆνσος (census) ἦτο εἶδος προσωπικοῦ φόρου μισθοῦ στοὺς Ἰουδαίους, διότι τοὺς ὑπενθύμιζε τὴν ὑποδούλωσή τους καὶ διότι ἡ καταβολή του ἐγένετο μὲ νόμισμα (δηνάριον) πού εἶχε τὸ ὄνομα καὶ τὴ μορφή τοῦ Καίσαρος. Βλ. Haenchen 406-408.

σθῆ μὲ ἐκπληκτικὴ πανουργία. Μιὰ καταφατικὴ ἀπάντηση θὰ ἐξήγειρε τὸ ἐθνικὸ αἶσθημα τῶν ἀκρατῶν. Μιὰ ἀρνητικὴ θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ κήρυξη ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Τὰ δεδομένα αὐτὰ ἀφήνουν νὰ διαφανῆ ὄχι μόνον τὸ μέγεθος τῆς ἀντιθέσεως κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποφασιστικότητα, ἡ πανουργία καὶ ἡ ἀδιαλλαξία πού τὴν συνοδεύουν καὶ πού προετοιμάζουν ἀνελέητα τὸ πάθος.

Τὸ Μκ. 12,13-17 δὲν στερεῖται καὶ ἀναφορῶν, ἔστω ἐμμέσων, στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Χριστοῦ πού ἀποστομώνει τοὺς Φαρισαίους, ἡ διάγνωση τῆς ὑποκρισίας τους καὶ τῶν σκοτεινῶν τους κινήτρων («εἰδῶς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν εἶπεν αὐτοῖς· τί με πειράζετε;» Μκ. 12,15), ἡ σοφὴ ἀλλαγὴ ἐπιπέδου συζητήσεως, προβάλλουν τὴ μοναδικὴ αὐθεντία του. Στὴν ἴδια γραμμὴ λειτουργεῖ καὶ ἡ καταληκτικὴ παρατήρηση τοῦ εὐαγγελιστοῦ: «Καὶ ἐξεθαύμαζον ἐπ' αὐτῷ» (Μκ. 12,17)<sup>41</sup>.

6) Καὶ ἡ περικοπὴ πού ἀκολουθεῖ (Μκ. 12,18-27)<sup>42</sup> ἀνήκει στὸν τύπο τῆς συζητητικῆς συγκρούσεως ὅπως καὶ ἡ ἀμέσως προηγούμενη. Καὶ ἐδῶ ἔχουμε μιὰν ἐπιθετικὴ ἐνέργεια ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ μὲ σκοπὸ τὴν παγίδευση, τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν καταστροφή του.

41. Βίκτωρ 401: «Ὅθεν θαυμάσαντες τὸ ἄληπτον τοῦ λόγου ἀπῆλθον». Ὁ Α. Β. Ogle, *ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.*, νομίζει μάλιστα ὅτι τὸ κύριο νόημα τῆς περικοπῆς εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Θεοῦ ἐκφρασμένη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ.

42. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,18-27: G. Baumbach, "Das Sadduzäerverständnis bei Josephus Flavius und im N.T.", *Kairos* 23 (1971) 17-37· A. Ammassari, "Gesù ha veramente insegnato la risurrezione?", *Bibbia Oriente* 15 (1973) 65-73· A. J. Hultgren, *Jesus and His Adversaries* (1979) 123-130· J. R. Donahue, "A Neglected Factor in the Theology of Mark", *JournBibLit* 101 (1982) 575-578· F. G. Downing, "The Resurrection of the Dead: Jesus and Philo", *JournStudNT* 15 (1982) 42-50.

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Χριστοῦ στὸ Μκ. 12,18-27 εἶναι οἱ Σαδδουκαῖοι, ποὺ ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ θρησκευτικὰ κόμματα μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τῆς ἐποχῆς τῆς Κ. Διαθήκης<sup>43</sup>. Οἱ Σαδδουκαῖοι στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορά στὸ παρὸν χωρίο. Μὲ τὴν εἴσοδό τους στὴ σκηνή, ἓνας νέος ἰσχυρὸς ἀντίπαλος προστίθεται στὴ θανάσιμη μάχη κατὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτσι τὸ μέτωπο ἐναντίον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ περιλαμβάνει πιά ὅλα τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ Ἰουδαϊκὰ κόμματα.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ Σαδδουκαῖοι ποὺ εἰσάγονται στὴν ἀφήγηση μὲ τὴν ἐπεξηγηματικὴ πληροφορία ὅτι «λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι» (Μκ. 12,18), θέτουν ἓνα ἐρώτημα γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἀναστάσεως καὶ γιὰ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις ἐντὸς τῆς ἀναστάσεως<sup>44</sup>. Τὸ φαινόμενο δείχνει μιὰν ἐμπάθεια ἀνάμικτη μὲ εἰρωνεία καὶ περιφρονητικὴτητα. Ἡ ὅλη περικοπὴ Μκ. 12,18-27 μὲ τὸ περιεχόμενό της καὶ τὴ θέση της στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀφηγήσεως, ἀποτελεῖ δομικὸ στοιχεῖο τῆς κατὰ τοῦ Ἰησοῦ συνωμοσίας καὶ τοῦ πάθους του.

Παράλληλα στὸ ἴδιο κείμενο, ἡ στάση καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ Χριστοῦ ἐκφράζει τὴν ἀυθεντία του καὶ τὴν ὑπεροχὴ του. «Χωρὶς νὰ προβάλλουν μὲ ἔμφαση, διακρίνονται ἐδῶ τὸ ἠθικὸ ὕψος τοῦ Ἰησοῦ, ἡ πνευματικὴ τῆς ἀπόψεώς του καὶ ἡ δύναμη τῆς προσωπικότητός του»<sup>45</sup>. Ἡ θεία ἀυθεντία του

43. Οἱ Σαδδουκαῖοι ἀποτελοῦσαν ἀριστοκρατικὸ ἱερατικὸ κόμμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνήθως προέρχονταν οἱ ἀρχιερεῖς, γι' αὐτὸ καὶ διέθεταν ἰσχυρὴ δύναμη. Πρβλ. Πράξ. 5,17. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τῆς ὀνομασίας των καὶ τὶς ιδέες των βλ. TDNT, Vol. VII, 35-54.

44. Κατὰ τὸν Gnika II, 161, τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως ἀναφέρεται τελικὰ στὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ καὶ αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ἔκαναν τὸν Μᾶρκο νὰ συμπεριλάβῃ τὴν παρούσα περικοπὴ στὴν ἀφήγησή του.

45. Taylor 480, 484. Πρβλ. Pesch II, 229. Τὴ σημασία τῆς διδασκαλίας περὶ ἀναστάσεως ποὺ ἀναπτύσσεται ἐδῶ καὶ τὴ διαφορὰ της ἀπὸ τὶς

διαφαίνεται ἰδιαίτερα στὴ διπλῆ ἐπιτίμηση ποὺ ἀπευθύνει στοὺς Σαδδουκαίους: «οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε...» (Μκ. 12,24) καὶ «πολὺ πλανᾶσθε» (Μκ. 12,27). Μιὰ τέτοια κατηγορία ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν Σαδδουκαίων προϋποθέτει τεράστιο κῦρος.

7) Μία ἀκόμη συζήτηση προστίθεται μὲ τὸ κείμενο Μκ. 12,28-34<sup>46</sup> στὴ σειρά τῶν διαλογικῶν περικοπῶν ποὺ ἄρχισαν μὲ τὸ Μκ. 11,27-33. Ἡ συζήτηση ὁμοίως αὐτὴ δὲν ἔχει πολεμικὸ ἢ παγιδευτικὸ προσανατολισμό. Ὁ ἐκπρόσωπος τῆς τάξεως τῶν γραμματέων ποὺ εἶναι ὁ συνομιλητῆς τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 12,28-34, θέτει τὸ ἀφετηριακὸ ἐρώτημα μὲ καλοπροαίρετη διάθεση: «ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι καλῶς ἀπεκρίθη αὐτοῖς (ὁ Ἰησοῦς), ἐπηρώτησεν αὐτὸν» (Μκ. 12,28). Ὁ γραμματεὺς ἀναγνωρίζει τὴν ὀρθότητα τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἰησοῦ στοὺς Σαδδουκαίους (Μκ. 12,18-27) καὶ σ' αὐτὴ τὴ βάση θέτει τὸ δικό του ἐρώτημα<sup>47</sup>.

Ἡ εὐνοϊκὴ διάθεση τοῦ γραμματέως διαλάμπει καὶ στὴν παρατήρηση ποὺ κάνει μετὰ τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ: «καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ' ἀληθείας εἶπες...» (Μκ. 12,32)<sup>48</sup>. Πολὺ

τρέχουσες ἀποκαλυπτικὲς ἀπόψεις βλ. στὸν Schmithals II, 535-537.

46. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,28-34: M. Miguens, "Amour, alpha et oméga de l'existence", *AssembSeign* 62 (1970) 53-62· R. H. Fuller, "Das Doppelgebot der Liebe", *Jesus Christus in Historie und Theologie*, Festsch. Conzelmann, ed. Strecker (Tübingen, 1975) 317-329· W. Diezinger, "Zum Liebesgebot Mk. 12,28-34 par.", *NovTest* 20 (1978) 81-83· J. R. Donahue, "A Neglected Factor in the Theology of Mark", *JournBibLit* 101 (1982) 578-581.

47. Οἱ παράλληλες ἀφηγήσεις ὅσον Ματθαῖο (Μτ. 22,34-40) καὶ στὸν Λουκᾶ (Λκ. 10,25-28) εἶναι πολὺ συντομώτερες καὶ παρουσιάζουν διαφορετικὰ τὴν εἰσαγωγικὴ τοποθέτηση τῆς συζητήσεως.

48. «Δὲν ὑπάρχει ἄλλη περίπτωσις στὰ εὐαγγέλια ὅπου ἓνας διδάσκαλος τοῦ Νόμου νὰ παρουσιάζεται ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὸν Ἰησοῦ», Schweizer 252.

περισσότερο ὁμως ἐνδεικτικὸς τοῦ φιλικοῦ πνεύματος τῆς συζητήσεως εἶναι ὁ τελευταῖος στίχος τῆς ἀφηγήσεως: «Καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἰδὼν αὐτὸν ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 12,34). Ἐκφράσεις τοῦ εἵδους αὐτοῦ εἶναι ἀδιανόητες σὲ συζητήσεις πολεμικοῦ ἢ παγιδευτικοῦ τύπου σὰν αὐτὲς ποὺ προηγήθηκαν τῆς περικοπῆς Μκ. 12,28-34.

Ἡ συζήτηση στὴν παροῦσα περικοπὴ δὲν διαμορφώνεται ἀπὸ στοιχεῖα Χριστολογίας τοῦ πάθους. Ἀπεναντίας, φαίνεται νὰ ὑπαγορεύεται κυρίως ἀπὸ ἀντιλήψεις Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, διότι παρουσιάζει τὸ κῦρος τοῦ Χριστοῦ ὡς αὐθεντικοῦ Διδασκάλου τοῦ Νόμου νὰ ἀναγνωρίζεται ἐπίσημα ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ ἀνήκει σὲ ἐχθρική τάξη. Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς, μετὰ ἀπὸ μιὰ σειρά συζητητικῶν δοκιμασιῶν, ἔχει πιά ἐπιβληθῆ ὡς ἀσύγκριτος καὶ ὑπέροχος Διδάσκαλος, τὸν ὁποῖο οἱ ἀντίπαλοί του ἀδυνατοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν<sup>49</sup>. Ὁ Μᾶρκος θὰ παρατηρήσῃ χαρακτηριστικὰ στὸ τέλος τοῦ διαλόγου μεταξὺ Χριστοῦ καὶ γραμματέως ὅτι «οὐδεὶς οὐκέτι ἐτόλμα αὐτὸν ἐπερωτῆσαι» (Μκ. 12,34).

8) Ἔτσι στίς ἐπόμενες δύο σύντομες περικοπές (Μκ. 12,35-37 καὶ 12,38-40), ὁ Χριστὸς παίρνει ἐκεῖνος πιά τὴν πρωτοβουλία νὰ ἀσκήσῃ ἄμεση κριτικὴ τῶν ἀντιπάλων του. Μὲ τὴν κριτικὴ αὐτὴ ἐκθέτει τὴ θεολογικὴ τους ἀνεπάρκεια καὶ τὴν ἠθικὴ τους κατωτερότητα. Μιὰ τέτοια ὁμως ἐνέργεια μὲ στόχο τὴν ἀνώτατη πνευματικὴ ἡγεσία τῶν Ἰουδαίων καὶ μὲ τόπο πραγματοποιήσεώς της τὸ Ναὸ («διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ» Μκ. 12,35), προϋποθέτει μέγιστο κῦρος. Ἀπὸ τὴν

49. Ὁρθὰ παρατηρήθηκε ἀπὸ ἐρμηνευτὲς (Lohmeyer, Schniewind, παρὰ Taylor 490) ὅτι ἰδιαίτερα στὸ Μκ. 12,34 προβάλλει ὁ Ἰησοῦς «ὄχι μόνο ὡς Διδάσκαλος ἀλλὰ ὡς Κύριος» μὲ ὑπέρτατη αὐθεντία. Πρβλ. Schweizer 253.

ἄποψη αὐτὴ οἱ δύο περικοπές Μκ. 12,35-37 καὶ Μκ. 12,38-40 ἔχουν σὰν ὑπόβαθρο μιὰ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας. Ἐκτὸς ὁμως ἀπὸ τὴ γενικὴ αὐτὴ βάση, τὰ δύο κείμενα περιέχουν καὶ συγκεκριμένες χριστολογικὲς πλευρὲς ποὺ ἐνδιαφέρουν ἰδιαιτέρως.

(1) Στὸ πρῶτο κείμενο (Μκ. 12,35-37)<sup>50</sup>, τὸ κεντρικὸ θέμα εἶναι ἡ σχέση Δαυὶδ καὶ Μεσσία. Ὁ Ἰησοῦς ἀναπτύσσει μιὰν ἀδυσώπητη γιὰ τοὺς γραμματεῖς διαλεκτικὴ: οἱ γραμματεῖς λέγουν ὅτι «ὁ Χριστὸς υἱὸς Δαυὶδ ἐστίν». Ὁ ἴδιος ὁμως ὁ Δαυὶδ μιλώντας προφητικὰ<sup>51</sup> ἀποκαλεῖ τὸ Χριστὸ κύριό του. Ἀφοῦ εἶναι κύριός του «πότεν αὐτοῦ ἐστίν υἱός;» (Μκ. 12,35-37). Τὸ ἀδιέξοδο εἶναι προφανές καὶ ἀπογυμνώνει τοὺς γραμματεῖς ἀπὸ τὸ κῦρος τους ὡς ἐρμηνευτῶν τῶν Γραφῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Ἰσραήλ.

Τὸ ἴδιο ὁμως ἀδιέξοδο εἶναι ἀποκαλυπτικὸ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τίς σχέσεις Χριστοῦ καὶ Δαυὶδ. Ποιὲς εἶναι οἱ ἀντιλήψεις αὐτές; Οἱ σχετικὲς ἐρμηνευτικὲς γνώμες ποὺ διατυπώθηκαν ἐντάσσονται σὲ δύο κατηγορίες. Κατὰ τὴν πρώτη, ὁ Ἰησοῦς ἐδῶ θέλει νὰ ἀρνηθῆ τὴ Δαυιτικὴ καταγωγή τοῦ Μεσσία<sup>52</sup> καὶ νὰ τονίσῃ ὅτι ὁ Μεσσίας, ἀφοῦ εἶναι

50. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,35-37: G. Schneider, "Die Davidssohnfrage (Mk. 12,35-37)", *Biblica* 53 (1972) 65-90· F. Neugebauer, "Die Davidssohnfrage und der Menschensohn", *NTStud* 21 (1974) 81-108· F. J. Moloney, "The Targum on Ps. 8 and the New Testament", *Salesianum* 37 (1975) 326-336· B. Moriconi, "Chi è Gesù? Mc. 12,35-37 momento culminante di rivelazione", *EphemeridesCarmeliticae* 30 (1979) 23-51· B. Chilton, "Jesus ben David", *JournStudNT* 14 (1982) 88-112.

51. Ἡ φράση «αὐτὸς Δαυὶδ εἶπεν ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ» (Μκ. 12,36) σημαίνει διακήρυξη θείας ἀληθείας ἀλαθῆτως, ὅπως συνέβαινε μὲ τοὺς προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης ὅταν μιλοῦσαν ὡς στόμα τοῦ Θεοῦ. Πρβλ. Klostermann 129, Lagrange 326, Pesch II, 253, Schmithals II, 548.

52. Πρβλ. Nineham 329-330, Achtemeier 178, Schmithals II, 548-549.

Κύριος τοῦ Δαυίδ, δὲν μπορεῖ νὰ κατάγεται κατ' εὐθεῖαν ἀπ' αὐτόν. Ἡ θέση αὐτὴ ἀποβλέπει στὸ νὰ ἀφαιρέση ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Μεσσία τὰ ἐθνικο-πολιτικά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τὴν συνοδεύουν ἐξ αἰτίας τῆς συσχετίσεως μὲ τὸν βασιλέα Δαυίδ, τὸ σύμβολο τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως καὶ αἰγλης. Μιὰ τέτοια ὁμως θέση δὲν μπορεῖ νὰ πείσῃ, διότι ἡ Δαυιτικὴ καταγωγὴ τοῦ Μεσσία ἦτο πρωταρχικὴ μεσσιανικὴ δοξασία<sup>53</sup>. Ἄν παρὰ ταῦτα ἡ πιὸ πάνω θέση εἶναι σωστὴ τότε ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἰσχυρῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Διότι προβάλλει τὴν ἰδέα ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν χρειάζεται νομιμοποίησιν ὡς Μεσσίας μὲ βάσιν τὴ συγγενικὴν του προέλευσιν ἀπὸ τὸ Δαυίδ. Ὁ τελευταῖος ἀπλούστατα εἶναι δοῦλος του, γι' αὐτὸ καὶ τὸν προσφωνεῖ «Κύριό του».

Κατὰ τὴ δεύτερην ἐρμηνευτικὴν ἄποψιν ὁ Ἰησοῦς στὸ Μκ. 12,35-37 δὲν θέλει νὰ μειώσῃ ἢ νὰ ἀπορρίψῃ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Μεσσίας εἶναι «υἱὸς Δαυίδ», ἀλλὰ νὰ τονίσῃ ὅτι εἶναι κάποιος ἀπάνταστα ἀνώτερος, ὅτι εἶναι Κύριος τοῦ Δαυίδ<sup>54</sup>. Τὸ κέν-

53. Πρβλ. Μτ. 9,27· 12,35· 15,22· 20,30· 21,9· Μκ. 10,47· Λκ. 18,38· Ἰω. 7,42. Ἐπὶ πλεόν ὁ τίτλος «υἱὸς Δαυίδ» ἦτο στοιχειώδης χριστολογικὸς τίτλος γιὰ τὴν πρώτη Ἐκκλησία (Μτ. 1,1· Ρωμ. 1,3). Γιὰ τὶς μεσσιανικὰς ἰδέας ποὺ ὑπονοοῦνται ἢ ἐγκρύπτονται στὸ Μκ. 12,35-37 βλ. F. Neugebauer, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 82-90, 101-108.

54. Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 71, Migne P.G. 58, 663): «Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ πάθος ἐμελλεν ἰέναι λοιπόν, τίθησι τὴν σαφῶς Κύριον αὐτὸν ἀνακηρύττουσαν προφητείαν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ προηγουμένως ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, ἀλλ' ἀπὸ αἰτίας εὐλόγου. Ἐρωτήσας γὰρ αὐτοὺς πρότερος, ἐπειδὴ οὐκ ἀπεκρίναντο τάληθῃ περὶ αὐτοῦ (ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἐφῆσαν εἶναι ψιλόν), ἀνατρέπων τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν, οὕτως εἰσάγει τὸν Δαυίδ, ἀνακηρύττοντα αὐτοῦ τὴν θεότητα. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐνόμιζον, ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν, διὸ καὶ ἔλεγον, Τοῦ Δαυίδ· αὐτὸς δὲ τοῦτο διορθούμενος παράγει τὸν προφήτην καὶ τὴν κυριότητα αὐτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἰότητος, καὶ τὸ ὁμότιμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα μαρτυροῦντα». Πρβλ. Taylor 492-493, Haenchen 415, Pesch II, 253-255, Lane 437-438, Gnllka II, 171-172.

τρο βάρους βρίσκεται σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀντίληψιν κυριότητος ποὺ προβάλλει μὲ ἔμφαση τὴ ριζικὴ διαφορά-ὑπεροχὴ τοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ μεγάλου προφητάνακτος προγόνου του. Ἔτσι διανοίγονται καινούργιες προοπτικὲς γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς μοναδικότητος τοῦ Μεσσία καὶ τοῦ ἔργου του καὶ ἀποκαλύπτονται οἱ ὑπερ-Δαυιτικὲς καὶ ὑπερ-ἐθνικὲς ἐξουσίαι του<sup>55</sup>. Ἄν ἡ δεύτερη αὐτὴ ἐρμηνευτικὴ ὑπόθεσις προσεγγίζει περισσότερο τὸ νόημα τοῦ Μκ. 12,35-37, τότε ἔχουμε καὶ πάλι ἐμπρὸς μας μιὰν ἔκφραση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ὁ ἐνδοξος καὶ μέγας Δαυίδ γίνεται σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ μέτρο συγκρίσεως γιὰ νὰ τονισθῇ ἡ οὐσιαστικὴ ἑτερότητα, ὑπεροχὴ καὶ μοναδικότητα τοῦ Μεσσία καὶ τῆς ἐξουσίας του.

Τὸ κείμενον Μκ. 12,35-37 μὲ τὴν παραπομπὴν τοῦ Ψαλμ. 109 (Ο'), 1 ποὺ ἐνσωματώνει, κάνει ἕνα εὐδιάκριτον ὑπαινιγμὸν στὴν ἰδέαν τῆς προϋπάρξεως τοῦ Χριστοῦ. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ συναντᾶται μιὰ ἀκόμη ἐνδειξὴ Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, ἀφοῦ οἱ χριστολογικὲς ἐκφράσεις προϋπάρξεως συνδέονται ἄμεσα μὲ τὴν θεῖαν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ<sup>56</sup>.

(2) Καὶ ἡ δεύτερη περικοπή, Μκ. 12,38-40<sup>57</sup>, περιέχει χριστολογικὸν ὑλικὸν ποὺ προβάλλει τὴν ἐξουσίαν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ κριτικὴ κατὰ τῶν γραμματέων ἀσχεῖται σὲ γλῶσσα ἀμείλικτη καὶ σαρωτικὴ, πρᾶγμα ποὺ προϋποθέτει

55. Πρβλ. G. Schneider, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 89-90. Ὁ B. Moriconi, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.*, ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι τὸ ἐρώτημα τοῦ Ἰησοῦ περὶ Χριστοῦ καὶ Δαυίδ ὑπονοεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν οὐσιαστικὴν ἔννοιαν τοῦ δρου.

56. Αὐτὸ φαίνεται πολὺ καθαρὰ στὶς σχετικὰς διατυπώσεις τῆς Κ. Διαθήκης ὅπως Ἰω. 1,1-14, Φιλίπ. 2,6-11, Ἐβρ. 1,1-11.

57. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,38-40: P. Ternant, "La dévotion contrefaite", *AssembSeign* 63 (1971) 53-63· J.D.M. Derrett, "Eating up the Houses of Widows", *NovTest* 14 (1972) 1-9· H. Fledermann, "A Warning about the Scribes", *CathBibQuart* 44 (1982) 52-67.

τὴν ὑπαρξὴ τεράστιου κύρους. Μόνο ἓνα πρόσωπο προικισμένο μὲ θεία αὐθεντία μπορεῖ νὰ προχωρῇ σὲ τέτοιου εἴδους δημόσιο ἔλεγχο μιᾶς πανίσχυρης θρησκευτικῆς τάξεως ὅπως οἱ γραμματεῖς. Ἀκόμη, τὸ περιεχόμενο τῶν ἐναντίον τῶν γραμματέων κατηγοριῶν ἀναφέρεται κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος σὲ ζητήματα τιμητικῶν διακρίσεων, ἀναγνωρίσεως ὑπεροχῆς καὶ ἡγετικῶν θέσεων. "Ὅλα αὐτὰ συνδέονται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὸ φαινόμενο τῆς ἐξουσίας. "Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς ἐνεργεῖ τὴν ὀξεῖα κριτικὴ πού περιγράφει τὸ Μκ. 12,38-40, ἀποδεικνύει τὴν κενότητα καὶ φαυλότητα τῆς ἐξουσίας τῶν γραμματέων καί, αὐτόματα, τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴν ἄφθαστη ποιότητα τῆς δικῆς του ἐξουσίας.

Τέλος πρέπει νὰ ἐπισημανθῇ ἡ συμπερασματικὴ διακήρυξη τοῦ Ἰησοῦ ἐναντίον τῶν γραμματέων: «οὗτοι λήψονται περισσότερον κρῖμα» (Μκ. 12,40). Ἐδῶ πρόκειται γιὰ τελεσίδικη καταδικαστικὴ ἀπόφαση<sup>58</sup>. Ὁ ὁμιλητὴς δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς ἔστω διδάσκαλος ἀλλὰ ὁ ὑπέρτατος κριτὴς. Εἶναι ὁ ἐξουσιαστὴς πού ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ καὶ νὰ καταδικάσῃ τοὺς κακοὺς θρησκευτικοὺς ἡγέτες τοῦ λαοῦ.

9) Τὸ δωδέκατο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου καταλήγει στὸ περιστατικὸ τῆς χήρας, ἡ ὁποία ἔρριξε στὸ κουτὶ εἰσφορῶν τοῦ Ναοῦ ὄλα τῆς τὰ χρήματα, «πάντα ὅσα εἶχεν... ὄλον τὸν βίον αὐτῆς» (Μκ. 12,41-44)<sup>59</sup>. Ὁ Μεσσίας

58. Μπορεῖ τὰ παραπτώματα πού ἀναφέρονται στὸ Μκ. 12,38-40 νὰ θεωροῦντο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ἀξιόποινα ἀπὸ πλευρᾶς Θεοῦ γενικὰ (Taylor 495, πρβλ. καὶ Ἰακ. 3,1) ἀλλὰ ἡ διατύπωση τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλύπτει μιὰ προσωπικὴ ἐσχατολογικὴ κρίση. Πρβλ. Pesch II, 257, 260.

59. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 12,41-44: L. Simon, "Le sou de la veuve", *EtudThéolRel* 44 (1969) 115-126· G. M. Lee, "The Story of the Widow's Mite", *ExpTimes* 82 (1971) 344· J. Jeremias, "Zwei Miszellen...", *NTStud* 23 (1977) 177-180· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978)

προβάλλει στοὺς μαθητὰς του τὸ παράδειγμα τῆς φτωχῆς χήρας, πού δείχνει μὲ ἀπτό τρόπο τὴν οὐσία τῆς ἀληθινῆς πίστεως στὸ Θεό. Μετὰ τὴν ἀποδοκιμασία καὶ καταδίκη τῆς κενότητος καὶ ἀθλιότητος τῶν ἐπισήμων θρησκευτικῶν διδασκάλων καὶ ἡγετῶν, ὁ Ἰησοῦς μὲ βαρυσήμαντη διακήρυξη («ἀμὴν λέγω ὑμῖν», Μκ. 12,43) φανερώει τὸ θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸ τῶν πραγματικῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ: τὴ γεναιόδωρη καὶ γεμάτη ἐμπιστοσύνη προσφορὰ στὸ Θεὸ ὄλων τῶν στοιχείων πού διαθέτουμε («πάντα ὅσα εἶχεν», «ὄλον τὸν βίον αὐτῆς», Μκ. 12,44). Σ' αὐτὴ τὴ διακήρυξη δὲν κρύβεται τόσο μιὰ διαπίστωση, ὅσο ἡ καθιέρωση ἑνὸς νέου κριτηρίου, ἑνὸς καινούργιου κανόνος ἐκτιμήσεως τῆς γνησίας σχέσεως μὲ τὸ Θεό. Ἐδῶ ὁ Μεσσίας ἐνεργεῖ σὰν ὑπέρτατος θεῖος<sup>60</sup> νομοθέτης, πού ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ προσδιορίζῃ καὶ νὰ καθιερώνῃ τὸ εἶδος τῆς νέας εὐσεβείας.

Τὸ εἶδος ὁμως αὐτὸ ἔχει ὡς πυρῆνα καὶ ἄξονα τὴν προσφορὰ «ὄλου τοῦ βίου», πρᾶγμα πού μπορεῖ νὰ σημαίνῃ καὶ τὴ θυσία τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῆ, πού δικαιολογεῖται ἐξηγητικά, συνδέεται ἐννοιολογικὰ πρὸς τὸ πάθος, ὅταν αὐτὸ θεωρηθῇ ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία τῆς ἐκούσιας προσφορᾶς<sup>61</sup>. Ἔτσι τὸ ἐπεισόδιο τῆς «πτωχῆς χήρας» καταλήγει νὰ εἶναι ἔμμεση ὑπόμνηση στὸ πάθος πού ἐρχεται καὶ πού θὰ ἀποβῇ κέντρο τῆς καινούργιας εὐσεβείας, τὴν ὁποία ἀναγγέλλει καὶ ἐγκαθιδρύει ὁ Μεσσίας.

149-152· A. G. Wright, "The Widow's Mite", *CathBibQuart* 44 (1982) 256-265.

60. Βλ. Schweizer 259. Πρβλ. καὶ Ἰσίδωρον Πηλουσιώτην (Ἐπιστολὴ 193, *Nelq*, Migne P.C. 78, 1281): «...οὐ γὰρ τὸ τεθὲν ἔκρινεν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῆς τὴν πᾶσαν περιουσίαν ἀφιερῶσασαν ἐστεφάνωσεν ὁ Κριτὴς».

61. Πρβλ. B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 151, Nineham 335, Achtemeier 180-181.



10) Τὸ δέκατο τρίτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου περιέχει τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὴν ἐσχατολογικὴ κρίση καὶ παρουσία σὲ συνδιασμό μὲ τὴν ἐπερχόμενη καταστροφή τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Ἰουδαίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκτενέστερη συνεχῆς ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου. Τὸ ἰδιότυπο τοῦτο κείμενο ἔχει μελετηθῆ πολὺ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολῆ τοὺς ἐρευνητὲς μὲ τὸν τεράστιο πλοῦτο του καὶ τὰ ἐρμηνευτικὰ προβλήματα ποὺ θέτει<sup>62</sup>. Ἐδῶ ὁμως θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν μόνο τὰ δεδομένα τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους καὶ τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, ὅπως ἐμφανίζονται στὶς διαφορὲς ἐπὶ μέρους περιχοπὲς τοῦ Μκ. 13<sup>63</sup>.

Ὡς πρώτη περικοπὴ πρέπει νὰ θεωρηθῆ τὸ Μκ. 13,1-2<sup>64</sup>. Θέμα τῆς εἶναι ἡ προφητεία τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφή τοῦ Ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων: «βλέπεις ταύτας

62. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 13: R. Lightfoot, *The Gospel Message* (1950) 48-59· W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 151-206· L. Hartman, *Prophecy Interpreted* (Lund, 1966)· R. Pesch, *Naherwartungen* (Düsseldorf: Patmos, 1968)· C. B. Cousar, "Eschatology and Mark's Theologia Crucis", *Interpretation* 24 (1970) 136-154· F. Flückiger, "Die Redaktion der Zukunftsrede in Mk. 13", *TheolZeit* 26 (1970) 395-409· T. Weeden, *Mark: traditions in conflict* (Philadelphia: Fortress, 1971) 70-100· K. Grayston "The Study of Mark 13", *BullJohnRylUnivLibMan* 56 (1974) 371-387· W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (Philadelphia: Fortress, 1974) 109-128· K. Tagawa, "Marc 13", *FoiVie* 76 (1977) 11-44· A. Feuillet, "La signification fondamentale de Mc. 13", *RevThomiste* 80 (1980) 181-215· F. Neirynck, *Evangelica* (1982) 565-608.

63. Μιὰ ἐνδιαφέρουσα σχετικὴ ἀνάλυση μὲ ἔμφαση στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους συνιστᾷ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρθροῦ τοῦ C. Cousar, *Ἔργο μὴ ἐπιλ. βιβλ.*

64. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 13,1-2: N. Walter, "Tempelzerstörung und synoptische Apokalypse", *ZeitNTWiss* 57 (1966) 38-48· J. Dupont, "Il n'en sera pas laissé pierre sur pierre", *Biblica* 52 (1971) 301-320· B. Reicke, "Synoptic Prophecies on the Destruction of Jerusalem", *Festschr. A.P. Wikgren* (London, 1972) 121-134.

τὰς μεγάλας οἰκοδομάς; οὐ μὴ ἀφεθῆ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ» (Μκ. 13,2). Στὴν περίπτωσι αὐτῆ ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ ὡς προφήτης καὶ προαναγγέλλει τὴν τρομακτικὴ συμφορὰ ποὺ θὰ πλήξῃ τὰ περίφημα οἰκοδομήματα τοῦ Ναοῦ.

Ἐχει παρατηρηθῆ ὅτι στὴν Π. Διαθήκη ὑπάρχουν παρόμοιες προφητείες<sup>65</sup>. Τοῦτο δὲν μειώνει τὴ σημασία τῆς προφητείας τοῦ Ἰησοῦ ποὺ εἶναι ἀπόλυτη στὴ διατύπωσή της, τρομερὴ στὴν ἀμεσότητά της καὶ διασώζει μιὰν ἐκπληκτικὴ ζωηρότητα καὶ λεπτομέρεια ἐκφράσεως παρὰ τὴ λακωνικότητά της. Εὐλόγα διερωτᾶται κανεὶς ἂν τὸ Μκ. 13,1-2 εἶναι προφητεία ἢ καταδικαστικὴ ἀπόφασις<sup>66</sup> γιὰ ἓνα συγκρότημα ποὺ δὲν λειτουργεῖ πιά θεοκεντρικά, ποὺ εἶναι νεκρὸ ἀπὸ πλευρᾶς οὐσιαστικῆς λατρείας. Ἐδῶ δημιουργεῖται ἡ εἰκόνα ἐνὸς Μεσσία ποὺ προφητεύει μὲ τεράστιο κύρος. Οἱ εἰσαγωγικοὶ στίχοι τοῦ Μκ. 13 φέρουν ἐκδηλητὴ τὴ σφραγίδα τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

11) Ἡ περικοπὴ Μκ. 13,3-13<sup>67</sup> ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο τμήμα τῆς ἐσχατολογικῆς ὁμιλίας τοῦ Ἰησοῦ σὲ μιὰ μικρὴ

65. Λ.χ. *Μιχ.* 3,12, *Ἱερ.* 36(Ο'), 18 (=Μαα. 26,18). Βλ. παραδείγματα ἀπὸ μὴ «κανονικά» Ἰουδαϊκὰ κείμενα στοὺς Klostermann 132, Schweizer 267.

66. Συζήτηση τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ καθὼς καὶ τῆς δυνατότητος τὸ Μκ. 13,2 νὰ εἶναι ἐσχατολογικὸς ἀφορισμὸς βλ. στὸν N. Walter, *Ἔργο μὴ ἐπιλ. βιβλ.* 38-45. Πρβλ. καὶ Nineham 344, Schweizer 267, Gnika II, 182, Schmithals II, 558.

67. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 13,3-13: J. W. Thompson, "The Gentile Mission as an Eschatological Necessity", *RestorQuart* 14 (1971) 18-27· A. Satake, "Das Leiden der Jünger um meinethwillen", *ZeitNTWiss* 67 (1976) 4-19· J. Dupont, "La persécution comme situation missionnaire", *Die Kirche des Anfangs*, Festschr. H. Schürmann, ed. R. Schnackenburg (Freiburg: Herder, 1978) 97-114· G. Hallbäck, "Der anonyme Plan" *LinguistBibl* 49 (1981) 38-53.

ομάδα τεσσάρων μαθητῶν («... κατ' ἰδίαν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας», Μκ. 13,3). Στὸ κείμενο αὐτὸ ποὺ περιγράφει τὴν ἔναρξη τῶν «ὠδίνων», δηλαδή μιὰ πρώτη φάση τρομακτικῶν γεγονότων, ὑπάρχουν ἀξιόλογα δεδομένα μιᾶς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Βέβαια τὸ πάθος τοῦτο ἀναφέρεται ἄμεσα στοὺς μαθητὰς τοῦ Μεσσία, ἀλλὰ ἡ ἀπώτερη ἀναφορὰ πρέπει ν' ἀναζητηθῆ στὸν ἴδιο τὸ Μεσσία<sup>68</sup>.

Ἡ ἔσχατη καὶ ὀδυνηρὴ δοκιμασία τῶν μαθητῶν τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ μέσα σὲ ἓνα γιγάντιο πλαίσιο πανανθρώπινης ἀποκαλυπτικῆς θλίψεως: πόλεμοι, ἐξεγέρσεις, σεισμοί, λιμοί (Μκ. 13,8)<sup>69</sup>. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν παγκόσμια ἀναστάτωση οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ θὰ ἔχουν τὸν κλῆρο καὶ εἰδικῶν θλίψεων, κυρίως σὲ μορφή διωγμῶν. «Παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ εἰς συναγωγὰς δαρῆσεσθε καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς» (Μκ. 13,9). Ἡ περιγραφή ὑπενθυμίζει τίς προρρήσεις τῶν παθῶν τοῦ Μεσσία στὰ κεφάλαια 8, 9 καὶ 10 καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνη τοῦ Μκ. 10,33-34. Ὅπως καὶ ἐκεῖ, τὸ ρῆμα «παραδίδω» εἰσάγει τὴ σειρά τῶν πικρῶν δοκιμασιῶν<sup>70</sup>. Ὅπως καὶ ἐκεῖ, γίνεται μνεία τῶν Ἰουδαϊκῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν (Μκ. 10,33: «ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς» Μκ. 13,9: «συνέδρια καὶ συναγωγαί»), τῶν ἐθνικῶν ἀρχῶν (Μκ. 10,33: «ἔθνη» Μκ. 13,9: «ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς»), καὶ τῶν σωματι-

κῶν βασανισμῶν (Μκ. 10,34: «μαστιγώσουσιν» Μκ. 13,9: δαρῆσεσθε). Ἡ σύγκριση δείχνει ὅτι πιθανώτατα τὸ Μκ. 10,33-34 συνδέεται ἐννοιολογικὰ μὲ τὸ Μκ. 13,9, ἀφοῦ οἱ διωγμοὶ τῶν μαθητῶν περιγράφονται μὲ ὀρολογία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους φαίνεται νὰ λειτουργῇ σὲ ἀνθρωπολογικὸ καὶ ἐκκλησιολογικὸ ἐπίπεδο<sup>71</sup>.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἀκραία ἔκφραση τοῦ πάθους, τὸ μαρτυρικὸ θάνατο. Ὅπως στίς μεσσιανικὲς προρρήσεις (Μκ. 8,31· 9,31· 10,34), προαναγγέλλεται καὶ στὴν περικοπὴ ποὺ ἀναλύουμε: «Καὶ παραδώσει ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς καὶ θανατώσουσιν αὐτούς» (Μκ. 13,12). Τὸ ρῆμα «παραδίδω» ἀναφαίνεται καὶ πάλι ἐδῶ σὲ συνάρτηση μὲ θανάτωση (ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μεσσία στὰ Μκ. 9,31 καὶ 10,33), ἐνῶ ἡ εἰσαγωγὴ ἀμέσων συγγενῶν στὴ μανιώδη ἔκρηξη τοῦ διωγμοῦ κάνει τὴν κατάσταση ζοφερώτερη. Ἐνδεικτικὴ τῆς κλιμακώσεως τῆς γενικῆς μανίας εἶναι καὶ ἡ διακήρυξη τοῦ Χριστοῦ «καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου» (Μκ. 13,13). Τὸ μαρτύριο τῶν ἀνθρώπων τοῦ Χριστοῦ θὰ συμβῆ μέσα σὲ μιὰ φρικτὴ ἀτμόσφαιρα γενικοῦ μίσους. Τὸ μαρτύριο αὐτὸ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ Χριστὸ καὶ τὸ πάθος του, ἐφόσον ὅ,τι ὑποστοῦν οἱ μαθηταὶ θὰ τὸ ὑποστοῦν γι' αὐτὸν («ἕνεκεν ἐμοῦ», Μκ. 13,9 καὶ «διὰ τὸ ὄνομά μου», Μκ. 13,13). Τὸ πάθος τους γίνεται προέκταση ἢ συνέπεια τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία.

Οἱ τρομακτικὲς διαστάσεις τῶν θλίψεων στὸ κείμενο Μκ. 13,3-13 δὲν συνεπάγονται καὶ ἀπουσία τῶν ἐκφράσεων τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι προγνωστικὸς λόγος, προβάλλει τὴν ὑπερ-

68. Ὅπως σχολιάζει χαρακτηριστικὰ ὁ W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 188-189, «ἡ ἰδέα τῆς θλίψεως ἐδῶ ἔχει θεολογικὸ καὶ ἔσχατολογικὸ περιεχόμενο. Ἡ κοινότητα ὑπομένει τὴ θλίψη τοῦ Κυρίου της».

69. Γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ Μκ. 13,7-8 καὶ τὴ σχέση της μὲ τὴ γλῶσσα τῶν ἀποκαλυπτικῶν γενικώτερα, βλ. L. Hartman, *Prophecy Interpreted* (1966) 71-101.

70. Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι τὸ ρῆμα «παραδίδω» χρησιμοποιεῖται τρεῖς φορές στὴν περικοπὴ Μκ. 13,3-13 (στ. 9, 11 καὶ 12).

71. Πρβλ. Pesch II, 288, Gnllka II, 190.

φυσική γνώση καὶ τὴν αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ φανέρωση καὶ περιγραφή συνταρακτικῶν φαινομένων τοῦ ἐσχατολογικοῦ μέλλοντος ἐμφανίζει τὸν Ἰησοῦ ὡς γνώστη τῶν θείων σχεδίων καὶ μυστηρίων.

Ἐκτὸς τούτου, ἡ θεία αὐθεντία τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ ἐπισημανθῇ καὶ στὸ Μκ. 13,11: «Καὶ ὅταν ἄγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμεριμνᾶτε τί λαλήσητε, ἀλλ' ὃ ἐὰν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γὰρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον». Οἱ λόγοι ἐδῶ εἶναι ἐκφραστικοὶ τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ποῦ δίδει σαφεῖς ἐντολὲς ἐν ὧσιν θανασίμων ἀναμετρήσεων. Ἀκόμη, ἡ ἀπόλυτη βεβαιότητα ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα θὰ μιλήσῃ διὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Μεσσία στοὺς ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες τῶν λαῶν, υπογραμμίζει τὴ θεία μοναδικότητα αὐτοῦ τοῦ Μεσσία<sup>72</sup>.

Τέλος, ἐκφραση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ μαρτύριο τῶν μαθητῶν γίνεται χάριν τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐξ αἰτίας του («ἐνεκεν ἐμοῦ», «διὰ τὸ ὄνομά μου», Μκ. 13,9-13). Τὸ μέγεθος καὶ τὸ εἶδος τῆς θυσίας τονίζει τὴν ὑπέρτατη ἀξία καὶ ὑπεροχὴ ἐκείνου γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται<sup>73</sup>.

12) Τὸ ἐπόμενο τμήμα τῶν ἐσχατολογικῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ, Μκ. 13,14-23<sup>74</sup>, ἀναφέρεται σὲ πρωτοφανεῖς θλίψεις,

72. Τοῦτο φαίνεται καθαρώτερα στὸ παράλληλο χωρίο τοῦ Λουκᾶ «ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν ἣ οὐ δυνήσονται ἀντιστηναί» (Λκ. 21,15).

73. Βλ. Pesch II, 287. Πρβλ. καὶ Θεοφύλακτον 636, Lohmeyer 272, Lane 464. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ θυσία-μαρτύριο δὲν γίνεται μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου του, ὅπως ἔδειξε ὁ J. Dupont, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 97, 111-112.

74. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 13,14-23: M. Simon, "La migration à Pella. Légende ou réalité?", *RechSciRel* 60 (1972) 37-54· V. K. Robbins, "Dynamis and Semeia in Mark", *BiblResearch* 18 (1973) 5-20·

ποῦ θὰ πλήξουν τοὺς κατοίκους τῆς Ἰουδαίας συνοδευμένες ἀπὸ φαινόμενα ἀποκαλυπτικά καὶ σημεῖα τῶν ἐσχάτων καιρῶν. Ἀφετηρία χρονικὴ τῆς τρομακτικῆς αὐτῆς σειρᾶς δοκιμασιῶν θὰ εἶναι ἡ παρουσία τοῦ «βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως»... «ὅπου οὐ δεῖ» (Μκ. 13,14)<sup>75</sup>. Οἱ δοκιμασίες θὰ κλιμακωθοῦν μὲ ραγδαῖο ρυθμὸ καὶ θὰ φθάσουν σὲ ἀσύγκριτη ἔνταση: «ἔσονται γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι θλίψεις, οἷα οὐ γέγονεν τοιαύτη ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἢν ἔκτισεν ὁ Θεὸς ἕως τοῦ νῦν καὶ οὐ μὴ γένηται» (Μκ. 13,19). Στὸ ἀποκορύφωμα τῆς θλίψεως «ἐγεροθήσονται ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφήται καὶ ποιήσουσιν σημεῖα καὶ τέρατα πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν, εἰ δυνατόν, τοὺς ἐκλεκτούς» (Μκ. 13,22). Τὸ τελευταῖο αὐτὸ φαινόμενο ἐνδέχεται νὰ ἀνήκῃ στὸν εὐρύτερο κύκλο τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Διότι στὴν οὐσία του ἀπεικονίζει μὴν ἐντονώτατη ἀντίθεση πρὸς τὸ Χριστό, μὴν ἀπόπειρα καταστροφῆς τοῦ ἔργου του στὸ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο, στὸ χῶρο τῆς σωτηρίας («ἀποπλανᾶν»)<sup>76</sup>. Ἡ ἀπόπειρα πραγματοποιεῖται

F. Dexinger, "Ein Messianisches Szenarium als Gemeingut des Judentums in nachherodianischer Zeit", *Kairos* 17 (1975) 249-278· W. D. Dennison, "Miracles as Signs", *BiblTheolBull* 6 (1976) 190-202· D. Ford, *The Abomination of Desolation in Biblical Eschatology* (Washington D. C.: Univ. Press of America, 1979).

75. Ἡ φράση «βδελύγμα τῆς ἐρημώσεως» χρησιμοποιήθηκε στὴν Π. Διαθήκη (Λαν. 12,11, Α' Μκ. 1,54) καὶ ἀναφέρεται σὲ βεβήλωση τοῦ Ναοῦ. Γιὰ τίς πιθανεῖς ἐρμηνεῖες τῆς στὸ Μκ. 13,14 βλ. Βικτωρα 410-411, Taylor 511, L. Hartman, *Prophecy Interpreted* (1966) 151-154, W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 179-182, 185-186.

76. Τὸ χωρίο Μκ. 13,22 σωστά παραλληλίσθηκε μὲ τὸ 2 Θεσ. 2,8-9: «ὁ ἄνομος... οὐ ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους». Ἐδῶ φαίνεται ἐντονώτερα τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀντιχρίστου. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῆ τοῦ Μκ. 13,22 πείθει ἀσυγκρίτως περισσότερο ἀπὸ ἐκείνη τοῦ T. Weeden, *Mark: Traditions in Conflict* (1971) 98, ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ χριστιανοὺς ποῦ πρεσβεύουν μὴ χριστολογία θεοῦ ἀνδρός. Πρβλ. καὶ L. Hartman, *Prophecy Interpreted* (1966) 195-205, W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 185-186.

σὲ ὥρα ἀφόρητης γενικῆς θλίψεως, πράγμα ποὺ ἀποδεικνύει τὸν ὄγκο τῆς κακότητος ποὺ τὴν ὑπαγορεύει<sup>77</sup>.

Ἡ κατάληξη τῆς περικοπῆς Μκ. 13,14-23 φαίνεται νὰ ἀνακαλῆ διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω χριστολογικὲς ιδέες: «ὕμεις δὲ βλέπετε· προείρηκα ὑμῖν πάντα» (Μκ. 13,23). Ἡ ἐντολὴ γιὰ ἐγρήγορση καὶ προσοχή, σύντομη καὶ σαφής, εἶναι ἐκφραστικὴ ἐνὸς μοναδικοῦ κύρους. Συγχρόνως ἡ πληροφωρία ὅτι ὁ Ἰησοῦς προανήγγειλε «πάντα», ὅτι ἔδωκε λεπτομερῆ εἰκόνα ὄλων ἐκείνων ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματοποίησή τους, προβάλλει ἐξοχα τὴν ὑπερφυσικὴ γνώση τοῦ<sup>78</sup>. Ἄν τὸ χωρίο Μκ. 13,22 συνδέεται μὲ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους, τὸ Μκ. 13,23 συνδέεται μὲ τὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας.

13) Ἡ περικοπὴ Μκ. 13,24-27<sup>79</sup> ποὺ ἀκολουθεῖ, περιγράφει τὴν ἐνδοξη ἔλευση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου». Τὸ κείμενο σὲ κάθε βῆμα ὑπενθυμίζει τὴν Π. Διαθήκη καὶ τὴν ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία<sup>80</sup> ἀπὸ πλευρᾶς τῶν χρησιμοποιοῦ-

77. Ὁ W. Kelber, "Mark and Oral Tradition", *Semeia* 16 (1979) 40-46, προσπάθησε νὰ δείξῃ τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο τῆς ἐμφανίσεως καὶ δράσεως τῶν ψευδοπροφητῶν τοῦ Μκ. 13,22 στὴ γένεση καὶ διαμόρφωση τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Ἡ θεωρία τοῦ Kelber περιέχει στοιχεῖα ποὺ ἀξίζει νὰ συζητηθοῦν καὶ ποὺ ἐπιβεβαιώνουν κατὰ κάποιον τρόπο τὶς χριστολογικὲς μας παρατηρήσεις στὸ Μκ. 13,14-23, ἀλλὰ σὰν σύνολο δὲν πείθει.

78. Πρβλ. Gnika II, 198-199.

79. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 13,24-27: L. Hartmann, "La Parousie du Fils de l'homme (Mc. 13,24-32)" *AssembSeign* 64 (1969) 47-57· T. J. Weeden, *Mark: Traditions in Conflict* (1971) 126-137· O. F. J. Seitz, "The Future Coming of the Son of Man", *Studia Evangelica* VI (Berlin 1973) 478-494· L. Sabourin, "The Biblical Cloud", *BibTheolBull* 4 (1974) 290-311· G. Hallbäck, "Der anonyme Plan", *LinguistBibl* 49 (1981) 38-53.

80. Βλ. Ἦσ. 13,10· 34,4· Ζαχ. 2,10· Ἰεζ. 32,7· Δαν. 7,13. Ἐπίσης Ἰ Ἐνώχ 80,4-7· 4 Ἐσδρα 5,4 κ.ά. Πρβλ. Billerbeck I, 955-960.

μένων εἰκόνων καὶ ὄρων. Ἡ περιγραφή στὸ σύνολό της συνιστᾷ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

Τὸ πρῶτο ἰσχυρὸ δεδομένο, μὲ τὸ ὁποῖο προβάλλεται ἡ ἐξουσία αὐτῆ, εἶναι ἡ ριζικὴ ἀλλαγὴ σὲ παγκόσμια κλίμακα. Ἡ φοβερὴ θλίψη, ποὺ ὁ Ἰησοῦς προανήγγειλε ἀμέσως πρὶν (Μκ. 13,14-23), εἶχε σχέση μὲ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ εἶχε πρωταγωνιστὲς ἀνθρώπους. Στὸ Μκ. 13,24-27 περνοῦμε στὸν ἐξωγήνιο πιά χῶρο, στὸ ἀστρικό διάστημα καὶ σὲ μιὰ ὑπερφυσικὴ ὑπερανθρώπινη πραγματικότητα: «ὁ ἥλιος σκοτισθῆσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες ἔσονται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς σαλευθήσονται» (Μκ. 13,24-25). Τὰ φαινόμενα αὐτὰ περιγράφουν μιὰ θεμελιώδη μεταβολὴ τῆς τάξεως καὶ λειτουργίας τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ποὺ ὀφείλεται στὸν ἐρχομὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου<sup>81</sup>. Ἐτσι ὁ Μεσσίας ἀποκαλύπτεται ὡς θεία μορφή ὑπερφυσικῶν διαστάσεων, ἀφοῦ ἡ ἐσχατολογικὴ παρουσία του προκαλεῖ ἀκρατεῖς ἀλλαγὲς σὲ ὁλόκληρο τὸ ἀχανὲς σύμπαν καὶ στὸν πνευματικὸ ἐξω-ἀνθρώπινο κόσμο<sup>82</sup>.

Τὸ δεῦτερο ἰσχυρὸ δεδομένο εἶναι τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν κατὰ τὴν ἐσχατολογικὴ ἔλευση τοῦ Χριστοῦ: «Καὶ τότε ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἐπισυναῖξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐ-

81. Πρβλ. Δαμαλᾶν 3, 495, Τρεμπέλαν 252-253. Σχολιάζει χαρακτηριστικὰ ὁ Βίκτωρ 413: «Καὶ εὐθέως αὐτὸς πάρεσται, μετασχηματιζομένης λοιπὸν αὐτῆς τῆς κτίσεως· καὶ γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθῆσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· καὶ τὰ ἄστρα πεσεῖται· τίς γὰρ αὐτῶν ἔσται χρεια, νυκτὸς οὐκ οὔσης;».

82. L. Hartmann, *Prophecy Interpreted* (1966) 157: «Ἐδῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ἐμφανίζεται στὴ θέση τοῦ Θεοῦ γι' αὐτὸ καὶ τὰ οὐράνια φαινόμενα ποὺ συνοδεύουν αὐτὴ τὴν ἐμφάνιση συνδέονται στὴν Π. Διαθήκη μὲ τὶς θεοφάνειες τῆς "Ἡμέρας τοῦ Γιαχβέ". Πρβλ. G. Schille, *Offen für alle Menschen* (1974) 25-26.

του ἔκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ» (Μκ. 13,27). 'Εδῶ ἀκτινοβολεῖ σὲ ὅλη της τὴν αἴγλη ἢ δύναμη τοῦ Υἱοῦ τοῦ 'Ανθρώπου ὡς κυρίου καὶ ἐξουσιαστοῦ τῶν ἀγγέλων. Τοὺς ἀποστέλλει ὡς διακόνους καὶ ὑπηκόους του<sup>83</sup> γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὸ σχέδιό του, πὺ εἶναι ἡ ἐπισυναγωγή τῶν «ἐκλεκτῶν» του. Εἶναι ὁμως χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ κείμενο τὸ ρῆμα «ἐπισυνάξει» ἀναφέρεται στὸ Χριστὸ καὶ ὄχι στοὺς ἀγγέλους<sup>84</sup>. Αὐτὸ προειδοποιεῖ ὅτι ἡ ἐκλογή εἶναι ζήτημα ἀποκλειστικὰ δικό του. 'Η ἔκφραση «καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ» εἰσάγει τὴν ἔννοια τῆς ἐκλογῆς καὶ μαζί της τὴν ἔννοια τῆς κρίσεως<sup>85</sup> σ' ἓνα ὑπερκόσμιο ἐπίπεδο ὅπως τὸ ἐσχατολογικὸ. "Ετσι, στὸ χωρίο Μκ. 13,27 ὁ Υἱὸς τοῦ 'Ανθρώπου ἐμφανίζεται συγχρόνως ὡς ἐξουσιαστὴς τῶν ἀγγέλων καὶ ὡς ἐσχατολογικὸς κριτὴς τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ προικισμένος μὲ ἐξουσία πὺ ἀνήκει στὸ Θεό.

Μὲ τίς πὺ πάνω προϋποθέσεις μπορεῖ νὰ κατανοηθῆ ἡ κεντρικὴ διακήρυξη τῆς περικοπῆς Μκ. 13,24-27: «Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης». Τὰ γλωσσικὰ καὶ ἐννοιολογικὰ στοιχεῖα τῆς διακηρύξεως προέρχονται μᾶλλον ἀπὸ τὸν προφήτη Δανιήλ (Δαν. 7,13). 'Εκεῖ ὁμως ἡ συμβολικὴ μορφή,

83. Βίκτωρ 413: «Θεοῦ γὰρ οἱ ἄγγελοι καὶ τὸ ἀποστέλλειν αὐτοὺς ἴδιον Θεοῦ». Πρβλ. Θεοφύλακτον 640: «'Ορᾶς ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς τοὺς ἀγγέλους στέλλει, ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ;»

84. 'Ο Pesch II, 304, παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ὅτι τὸ κοινὸ ὑποκείμενο τῶν ρημάτων «ἀποστελεῖ» (τοὺς ἀγγέλους) καὶ «ἐπισυνάξει» (τοὺς ἐκλεκτοὺς) ἐξυπηρετεῖ τὴν ἰδέα τῆς ὑπεροχῆς καὶ ἐξοχότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ 'Ανθρώπου.

85. 'Απὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Taylor 517, ὅτι στὸ Μκ. 13,24-27 δὲν γίνεται μνεῖα ἐσχάτης κρίσεως, εἶναι ὑπερβολικὸς. Πρβλ. Pesch II, 302, Gnllka II, 201-202, G. Schille, *Offen für alle Menschen* (1974) 24-27.

πὺ χαρακτηρίζεται «ὡς υἱὸς ἀνθρώπου», φθάνει καὶ προσάγεται ἐνώπιον τοῦ «παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν» Θεοῦ. 'Εδῶ, στὸ Μκ. 13,26, ὁ Υἱὸς τοῦ 'Ανθρώπου ἐμφανίζεται αὐτοπροσώπως πὺ σὲ μιὰ παγκόσμια σκηνὴ ὡς ἀπόλυτος κυρίαρχος καὶ προφανῶς ὡς Θεός<sup>86</sup>. Οἱ ὄροι «μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης» εἶναι ὄροι δηλωτικοὶ θείας ἐξουσίας καὶ μεγαλειότητος<sup>87</sup>. 'Η ὄραματικὴ μορφή τοῦ Δαν. 7,13 ἔγινε στὸ Μκ. 13,24-27 ὁ συγκεκριμένος ἱστορικὰ Υἱὸς τοῦ 'Ανθρώπου, ὁ ἐρχόμενος ὡς κριτὴς καὶ Θεός. Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ διακήρυξη τοῦ Μκ. 13,26 θὰ ἐπαναληφθῆ ἀπὸ τὸν 'Ιησοῦ σχεδὸν αὐτολεξεῖ στὴ δίκη ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως (Μκ. 14,62: «καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ»). 'Εκεῖ θὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μεγίστη βλασφημία, πὺ πρέπει νὰ τιμωρηθῆ μὲ θάνατο. Τὸ θεολογικὸ ὑπόβαθρο εἶναι φανερό. 'Η διακήρυξη ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀξίωση ἀναγνωρίσεως θεότητος.

Κάνει ἐντύπωση ὅτι ὁ Χριστὸς στὸ Μκ. 13,24-27 (καὶ Μκ. 14,62) ἀποκαλεῖται «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»<sup>88</sup>, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὶς προρρήσεις τοῦ πάθους (Μκ. 8,31· 9,31· 10,33). Τὸ ὄνομα-τίτλος τῆς ἐσχατολογικῆς δόξης εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο τοῦ πάθους. 'Η συσχέτιση καὶ ζεύξη τῶν δύο εἶναι συνεχῆς καὶ ἀδιάσπαστη.

Πάντως στὴν περικοπὴ Μκ. 13,24-27 ἡ Χριστολογία τῆς

86. Taylor 518: «Στὸν Μᾶρκο (Μκ. 13,26) ἡ περιγραφή εἶναι ἐκείνη ἐνὸς ὑπερ-ἀνθρώπινου προσώπου, προικισμένου μὲ θεία αὐθεντία καὶ ἐνδεδυμένου μὲ οὐράνιο φῶς. 'Η θεία του καταγωγή...». Πρβλ. Gnllka II, 201 («...οὐράνιο, θεῖο "Ὀν»).

87. Πρβλ. Μκ. 8,38· 10,37· 14,62.

88. Αὐτὸς ὁ «Υἱὸς τοῦ 'Ανθρώπου» τοῦ Μκ. 13,24-27 «ταυτίζεται μὲ τὸν 'Ιησοῦ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ» καὶ δὲν ἀποτελεῖ κάποιο ἄλλο ὑπερφυσικὸ ὄν (Gnllka II, 202). Πρβλ. Montague 158, M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 157-158.

ἐξουσίας δεσπάζει ἀδιαμφισβήτητα καὶ ἐμφανίζεται σὲ ὅλη τῆς τῆ δύναμη καὶ λάμψη. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι τυχαῖο. Στὰ δύο κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν (Μκ. 14 καὶ 15), τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ θὰ ἐξιστορηθῆ σὲ μιὰ διαδοχὴ ὀδυνηρῶν ἐπεισοδίων. Καθὼς ὁμοίως θὰ παρακολουθοῦν τὶς φοβερὲς σκηνὲς τοῦ τέλους, οἱ ἀναγνώστες δὲν θὰ μποροῦν νὰ ξεχάσουν ὅτι ὁ πάσχων Ἰησοῦς εἶναι ταυτόχρονα ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου, ποὺ θὰ ἔλθῃ «ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης»<sup>89</sup>.

14) Τὸ τελευταῖο τμῆμα τῶν ἐσχατολογικῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ, Μκ. 13,28-37<sup>90</sup>, περιλαμβάνει προειδοποιήσεις γιὰ τὴν ἐγγύτητα τῶν προαναγγελθέντων καὶ παράλληλα ἔντονος παραγγελίες γιὰ ἐγρήγορση. Καὶ στὸ τμῆμα αὐτὸ συναντῶνται στοιχεῖα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας καὶ Χριστολογίας τοῦ πάθους.

Στὸν κύκλο ἐκφράσεων Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ἀνήκει ἡ συνεχιζόμενη παροχὴ πληροφοριῶν ποὺ ἔχουν καθαρὰ προγνωστικὸ χαρακτήρα (Μκ. 13,28-30). Πίσω ἀπὸ τὶς προαναγγελίες ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀποκαλυπτικὰ καὶ ἐσχατο-

89. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὸ Μκ. 13 συνδέεται μόνο μὲ τὰ κεφάλαια 14 καὶ 15 ποὺ ἀκολουθοῦν. Ἡ σχέση του ἀπὸ πλευρᾶς χριστολογικῆς εἶναι ὀργανικὴ καὶ μὲ τὰ προηγηθέντα κεφάλαια 1-12. Πρβλ. W. Kelber, *The Kingdom in Mark* (1974) 110, 126-128.

90. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 13,28-37: J. Dupont, "La parabole du figuier qui bourgeonne", *RevBib* 75 (1968) 526-548; J. Winandy, "Le logion de l'ignorance", *RevBib* 75 (1968) 63-79; A. Weiser, "Von der Predigt Jesu zur Erwartung der Parusie", *BibelLeben* 12 (1971) 25-31; R. Bauckham, "Synoptic Parousia Parables and the Apocalypse", *NTStud* 23 (1976) 162-176; M. Künzi, *Das Naherwartungslogion* (1977); D. Peabody, "A Pre-Markan Prophetic Sayings Tradition and the Synoptic Problem", *JournBibLit* 97 (1978) 391-409; C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 139-150.

λογικὰ ἐπεισόδια τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος διαφαίνονται οἱ ὑπερφυσικὲς γνωστικὲς ιδιότητες τοῦ Μεσσία.

Στὸν ἴδιο χριστολογικὸ κύκλο θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ ἐνταχθοῦν καὶ οἱ πολλὲς προστακτικὲς τοῦ δευτέρου μέρους τῆς περικοπῆς (Μκ. 13,33-37): «βλέπετε», «ἀγρυπνεῖτε» (στ. 33), «γρηγορεῖτε» (στ. 35), «γρηγορεῖτε» (στ. 37). Ἐδῶ ὁμιλεῖ ὁ Χριστὸς μὲ θεία ἀύθεντία<sup>91</sup>. Μιὰν ἀύθεντία ποὺ δὲν καλύπτει μόνο τοὺς ἀμέσους ἀκροατὲς του ἀλλὰ καὶ τὸ γενικώτερο πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ ὑποδηλώνεται στὴ φράση «ὁ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσιν λέγω, γρηγορεῖτε» (Μκ. 13,37)<sup>92</sup>.

Ἡ σπουδαιότερη ὁμοίως ἔκφραση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας βρίσκεται στὴ διακήρυξη τοῦ Ἰησοῦ στὸ μέσον τῆς περικοπῆς: «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ παρελεύσονται» (Μκ. 13,31). Ἡ δήλωση αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ συναντᾶται σχεδὸν κατὰ λέξιν στὰ παράλληλα χωρία τῶν ἄλλων δύο συνοπτικῶν (Μτ. 24,35 καὶ Λκ. 21,33), γεγονὸς ποὺ πιστοποιεῖ τὴν ἐξέχουσα θέση τῆς στὴν παράδοση τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Ἐδῶ ἔχουμε ἓνα ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ κείμενο ποὺ προβάλλει τὸ ἀπόλυτο νόημα τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ, ἀφοῦ αὐτοὶ ὑπερβαίνουν τόσο τὴν ἐγκόσμια τάξη ὅσο καὶ ὀριακὰ ἐσχατολογικὰ γεγονότα («ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται»)<sup>93</sup>. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση τὸ χωρίο Μκ.

91. Σωστὰ συνδέει τὶς προστακτικὲς τοῦ Μκ. 13,33-37 μὲ τὶς προστακτικὲς τοῦ Μκ. 1,15, ὁ W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (1969) 187-188. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις πρόκειται γιὰ διακηρύξεις ποὺ ἀποκαλύπτουν θεῖο κύρος.

92. Τὸ «πᾶσιν» μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται σὲ ὅλους τοὺς ἀναγνώστες τοῦ εὐαγγελίου (Taylor 524) ἢ γενικώτερα σὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς (Swete 319, Pesch II, 316, Montague 159).

93. Πρβλ. Lane 480: «Ἡ ἀύθεντία τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ ἐδῶ ὑπονοεῖ μιὰ χριστολογικὴ διαβεβαίωση: ὅ,τι λέγεται γιὰ τὸ Θεὸ στὴν Π. Διαθήκη μπορεῖ νὰ διακηρυχθῆ καὶ γιὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸ λόγο του» (στὸ Μκ. 13,31).

13,31 παρουσιάζει έννοιολογική θεολογική συγγένεια με Ἰωάννην χωρία, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ «ρήματα» τοῦ Ἰησοῦ σὲ μιὰ προοπτική ἀπολύτου νοήματος καὶ ἀξίας<sup>94</sup>. Ὅπως καὶ ἐκεῖ ἔτσι καὶ στὸ Μκ. 13,31 εἶναι φανερό ὅτι ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ μετὰ τὴν αὐθεντία καὶ τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ὑπάρχει πιθανώτατα σὰν προϋπόθεση πίσω ἀπὸ τὸ χωρίο Μκ. 13,32. Σ' αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς παρέχει τὴν ἐσχατολογικὴ πληροφορία ὅτι «περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ». Ἡ φράση «οὐδὲ ὁ υἱός» ὑπῆρξε ἀνεκὰθεν δυσεπίλυτο πρόβλημα γιὰ τοὺς ἐρμηνευτές<sup>95</sup>. Ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχερήσουμε διεξοδικὴ ἐξηγητικὴ διερεύνηση. Νομίζουμε ὅτι τὸ χωρίο μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ κατανοηθῆ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους καὶ μέσα στὴ συνάφεια τοῦ κειμένου. Τὸ «οὐδὲ ὁ υἱός» μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἀνήκη στὴν ἴδια κατηγορία, στὴν ὁποία ἀνήκουν καὶ οἱ ἐκφράσεις «καὶ οὐκ ἐδύνατο ἐκεῖ ποιῆσαι οὐδεμίαν δύναμιν» (Μκ. 6,5) ἢ «δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν... καὶ ἀποκτανθῆναι» (Μκ. 8,31). Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ φρασεολογία γίνεται ἐκφραστὴς τῆς «ἀδυναμίας» τοῦ υἱοῦ ὡς ἀνθρώπου-Μεσσία, κορύφωμα τῆς ὁποίας εἶναι τὸ πραγματικὸ πάθος καὶ ὁ θάνατός του. Τὸ «οὐδὲ ὁ υἱός» δὲν εἶναι περιγραφικὸ τῶν σχέσεων Πατρὸς καὶ Υἱοῦ στὸ ἐπίπεδο τῆς θεότητος, ἀλλὰ δηλωτικὸ τῶν περιορισμῶν ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κατάσταση τοῦ Χριστοῦ<sup>96</sup>, ἢ

94. Λ.χ. Ἰω. 5,47· 6,63· 14,10· 17,8. Πρβλ. καὶ Μτ. 5,18 («ἕως ἄν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἄν πάντα γένηται»).

95. Βλ. σχετικὴ συζήτηση στοὺς Taylor 522-523, Pesch II, 309-310, Winandy, *ἄρθρο μν. ἐπιλ. βιβλ.* Ἀνθολογικὴ παρουσίαση τῶν πατερικῶν ἐρμηνειῶν βλ. στὸν Τρεμπέλαν 255-256.

96. Κατὰ τὴν ἐξοχὴ διατύπωση τοῦ Μ. Ἀθανασίου, «ὡς μὲν Λόγος γινώσκει, ὡς δὲ ἄνθρωπος ἀγνοεῖ ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν καὶ

ὁποία σὲ τελικὴ ἀνάλυση καὶ σὲ κορυφαία ἔκφραση συναντᾶται στὸ πάθος.

Ἡ ἀνωτέρω ἐκδοχὴ ὑποστηρίζεται καὶ ἀπὸ τὴ συνάφεια τοῦ κειμένου. Ἀμέσως πρὸ τοῦ «οὐδὲ ὁ υἱός» ὑπάρχει ἡ διακήρυξη ἀπολύτης θείας αὐθεντίας τῶν λόγων τοῦ Μεσσία (Μκ. 13,31). Ἡ παρουσία αὐτῆς τῆς ἐκφράσεως θείας ἐξουσίας ἐλέγχει ἐρμηνευτικὰ τὸ ἐπίπεδο ἀναφορᾶς καὶ τὸ νόημα τοῦ «οὐδὲ ὁ υἱός». Ἐξ ἄλλου ἡ τελευταία φράση διασφαλίζει τὸ χωρίο Μκ. 13,31 ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα μονόπλευρης χριστολογικῆς ἐξηγήσεως. Οἱ διαδοχικὲς διατυπώσεις στὸ Μκ. 13,31 καὶ 13,32 συνυπάρχουν σὲ μιὰν ἀμοιβαία ἐρμηνευτικὴ λειτουργία προκειμένου νὰ προβληθῆ μιὰ ἀκέραια χριστολογικὴ εἰκόνα. Μιὰ εἰκόνα ποὺ φανερώνει ταυτόχρονα τόσο τὴν πλευρὰ τῆς ἐξουσίας ὅσο καὶ τὴν πλευρὰ τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ.

## 2. Ἡ δευτέρη φάση: Τὸ πάθος (Μκ. 14,1—15,47)

1) Μὲ τὸ δέκατο τέταρτο κεφάλαιο ἀρχίζει ἡ ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ<sup>97</sup>. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναπτύσσεται ταχύτατα καὶ τελικὰ κυριαρχεῖ ἡ

μάλιστα ταῦτα» (Κατὰ Ἀρειανῶν, Λόγος Γ' 43, ΒΕΠ 30, 285). Παρόμοια καὶ ὁ Κύριλλος Ἀλεξ. (Πρὸς Εὐόπιον κατὰ Θεοδοῦρ., Ἀναθ. Δ', Migne P.G. 76, 412): «Οὐκ ἄρα τοῦ Θεοῦ Λόγου ἢ ἀγνοία ἀλλὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τῆς τσαῦτα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ γινωσκούσης, ὅσα ἢ ἐνοικουσα Θεότης ἀπεκάλυψεν». Ὁ Χρυσόστομος προτείνει ἐδῶ ἐρμηνεῖα ποιμαντικῆς φύσεως (Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλ. 77, Migne P.G. 58, 703). Πρβλ. Τρεμπέλαν 255-256.

97. Ἡ ὀργανικὴ συνέχεια μεταξὺ Μκ. 14—16 καὶ Μκ. 1—13 εἶναι τόσο οὐσιαστικὴ καὶ «ψηλαφητὴ» ὥστε ἡ ὑπόθεση τοῦ Ε. Trocmé (*The Formation of the Gospel according to Mark*, 1975, 215-259) ὅτι τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιο ἀποτελεῖ προϊόν τῆς ἐνώσεως δύο διαφορετικῶν κειμένων (τοῦ Μκ. 1—13 καὶ τοῦ Μκ. 14—16) νὰ μὴ μπορῆ νὰ ὑποστηριχθῆ πειστικά.

γλῶσσα τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους, ἐνῶ οἱ ἐκφράσεις τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας περιορίζονται.

Ἡ ἐξιστόρηση εἰσάγεται μὲ τὸς δύο πρώτους στίχους τοῦ κεφαλαίου 14. Στὸς στίχους αὐτοὺς ὑποδεικνύονται οἱ ἀνθρώπινοι παράγοντες πού θά πρωταγωνιστήσουν στὴν ἐξόντωση τοῦ Χριστοῦ: «καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν» (Μκ. 14,1). Στὶς προρρήσεις τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους στὸ Μκ. 8,31 καὶ Μκ. 10,33 εἶχε γίνει γνωστὸς ὁ ἀποφασιστικὸς ρόλος τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων. Ἐδῶ, στὸ Μκ. 14,1, ἡ ἐμφάνιση στὸ προσκηνίον τῶν παραγόντων αὐτῶν προειδοποιεῖ ἀμέσως γιὰ τὴν ἐγγύτητα τοῦ πάθους. Τὸ ρῆμα «ἀποκτείνω» παρουσιάζεται καὶ πάλι σὰν θεμελιώδης τεχνικὸς ὅρος πού συνδέεται μὲ τὴ θανάτωση τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ πλέον στὸ χωρίο Μκ. 14,1 χρησιμοποιεῖται γιὰ πρώτη καὶ μόνη φορὰ<sup>98</sup> ἡ λέξη δόλος, πού προσδίδει στὴν ἤδη σκοτεινὴ ἀτμόσφαιρα ἓνα τόνο ηὔξημένης ζοφερότητας.

Ἡ αἴσθηση τῆς χρονικῆς ἐγγύτητος τοῦ πάθους ἐπιτείνεται μὲ τὰ χρονολογικὰ δεδομένα τοῦ Μκ. 14,1: «ἦν δὲ τὸ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας». Ἡ παροχὴ ἐνὸς χρονικοῦ σημείου ἀναφορᾶς πού βρίσκεται σὲ βραχύτατη ἀπόσταση τονίζει τὴν ἀμεσότητα τῶν ἀναμενομένων ἐξελίξεων<sup>99</sup>. Ἀκόμη, ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς τέτοιου σημείου ἐξηγεῖται μόνο ἂν πρόκειται νὰ ἐξιστορηθοῦν εὐθὺς ἀμέσως μοναδικῆς σημασίας γεγονότα, γιὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται χρονολογικὴ τοποθέτηση<sup>100</sup>. Ἡ συμπληρωματικὴ πληροφορία «ἔλεγον γάρ

98. Αὐτὴ καὶ ἡ παράλληλη περίπτωση Μτ. 26,4 εἶναι οἱ μόνες ὅπου ἡ λέξη δόλος χρησιμοποιεῖται στὰ εὐαγγέλια σὲ συνάρτηση πρὸς τὸ πάθος. Τὸ μόνο ἄλλο χωρίο μὲ τὴ λέξη δόλος στὸν Μᾶρκο (7,22) ἀνήκει σὲ ἠθικολογικὴ συνάφεια.

99. Πρβλ. Pesch II, 319, Montague 160.

100. Συζήτηση γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ Πάθους καὶ πρόσφατη σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στὸν Pesch II, 323-328.

μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε ἔσται θόρυβος τοῦ λαοῦ» (Μκ. 14,2) λειτουργεῖ μᾶλλον ἐπιταχυντικὰ ἀπὸ πλευρᾶς χρόνου.

2) Μετὰ τὸς εἰσαγωγικοὺς στίχους ἔρχεται ἡ περιγραφή τοῦ περιστατικοῦ μὲ τὸ μῦρο στὸ σπίτι τοῦ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ (Μκ. 14,3-9)<sup>101</sup>. Μιὰ γυναῖκα χύνει ἄφθονο πολυτίμο ἄρωμα στὸ κεφάλι τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἐξιστόρηση τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ ὀφείλεται στὴν προφανῆ σχέση του μὲ τὸ πάθος<sup>102</sup>. Δύο σημεῖα προβάλλουν τὴ σχέση αὐτή. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ σχόλιο τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἀντίδραση «τινῶν» ἢ τῶν μαθητῶν<sup>103</sup>: «πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἐαυτῶν... ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε» (Μκ. 14,7)<sup>104</sup>. Ὁ ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸν ἐπικείμενο ἀποχωρισμὸ εἶναι εὐγλωττος. Ἀκόμη πιὸ εὐγλωττη

101. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,3-9: J. Delobel, "L'onction par la récheresse", *EphTheolLouv* 42 (1966) 417-475· L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte des Markus* (Würzburg: Echter, 1971) 67-118· H. Schlier, *Die Markuspassion* (Einsiedeln: Johannes, 1974) 11-21· J. K. Elliot, "The Anointing of Jesus", *ExpTimes* 84 (1974) 105-107· W. Schenk, *Der Passionsbericht nach Markus* (Gütersloh: Mohn, 1974) 175-180· E. E. Platt, "The Ministry of Mary of Bethany", *TheolToday* 34 (1977) 29-39· D. Dormeyer, *Der Sinn des Leidens Jesu* (Stuttgart: KBW, 1979) 34-48· C. Schedl, "Die Salbung Jesu in Bethanien", *BibelLiturgie* 54 (1981) 151-162.

102. Πρβλ. Pesch II, 328, 331. Ἡ ἀποψη τοῦ Schmithals II, 589-590, ὅτι ὁ Μᾶρκος τοποθέτησε τὸ ἐπεισόδιο στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἀφηγήσεώς του γιὰ νὰ κερδίσει μία ἡμέρα στὴν ἐβδομάδα τοῦ πάθους δὲν εἶναι πειστικὴ.

103. Στὸ κείμενο τοῦ Μάρκου δὲν ἀναφέρονται οἱ μαθηταί, στὸ παράλληλο ὁμοῦς τοῦ Ματθαίου γίνεται ρητὴ μνεῖα (αἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἠγανάκτησαν», Μτ. 26,8).

104. Πέραν τοῦ ὑπαινιγμοῦ ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀποψη τοῦ Pesch (II, 333-335) ὅτι στὸ Μκ. 14,6-7 ἡ ἀντίθεση εἶναι μεταξὺ «πάντοτε ἔχετε» καὶ «οὐ πάντοτε ἔχετε» καὶ ὄχι μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ πτωχῶν, καὶ ὅτι ἐπομένως ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ὡς ὁ πτωχὸς (Ψαλμ. 40[Ο']), χαρακτηριστικὸ πού ὑπονοεῖ ἀμέσως Χριστολογία τοῦ πάθους. Πρβλ. Gnllka II, 224-225.



εἶναι ἡ αἰτιολογία, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἰησοῦς δικαιώνει τὴν πράξη τῆς γυναίκος: «Καλὸν ἔργον εἰργάσατο ἐν ἐμοί... Ὁ ἔσχεν ἐποίησεν προέλαβε μυρίσαι τὸ σῶμα μου εἰς τὸν ἐνταφιασμόν» (Μκ. 14,6-8). Στὰ λόγια αὐτὰ ἔχουμε περάσει στὴ διαδικασία τῆς ταφῆς. Ὁ θάνατος προϋποτίθεται ὡς τετελεσμένο πιά γεγονός, πρᾶγμα ποῦ ἐμπεδώνει ψυχολογικὰ τὴν ἰδέα τῆς ἀμεσότητος τοῦ πάθους<sup>105</sup>.

Στὸν εὐρύτερο κύκλο τοῦ πάθους ἀνήκει πιθανῶς καὶ ἡ λεπτομερὴς περιγραφή τῆς ἀντιδράσεως τῶν μαθητῶν στὴν πράξη τῆς γυναίκος (ἀν βέβαια τὸ «τινὲς» τοῦ στ. 4 ἐννοεῖ τοὺς μαθητὰς) καὶ ἡ σχετικὴ συζήτηση (Μκ. 14,4-6). Γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ οἱ μαθηταὶ δὲν κατανοοῦν τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν γεγονότων καὶ προκαλοῦν θλίψη στὸν Ἰησοῦ. Ὅπως δεῖξαμε ἤδη, τὸ μοτίβο αὐτὸ ἐντάσσεται στὸ γενικώτερο χριστολογικὸ σχῆμα τοῦ πάθους.

3) Τὸ τρίτο ἐπεισόδιο τῆς εἰσαγωγικῆς ἐνότητος Μκ. 14,1-11 ἀναφέρεται στὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα (Μκ. 14,10-11)<sup>106</sup> καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀκόμη δομικὸ στοιχεῖο τῆς ἐντυπώσεως γιὰ τὴν ἀμεσότητα τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους.

Ὁ Μάρκος στὴν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου του εἶχε μιλήσει μονολεκτικὰ γιὰ τὴν φρικτὴν πράξη τοῦ Ἰούδα («Ἰούδα Ἰσκαριώθ, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν», Μκ. 3,19). Στὸ Μκ. 14,10-11 ὁ εὐαγγελιστὴς χρησιμοποιοῖ τὸ ἴδιο βασικὸ ρῆμα: «Καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώθ, ὁ εἷς τῶν δώδεκα, ἀπῆλθε πρὸς

105. Πρβλ. Schweizer 289-291.

106. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,10-11: L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte* (1971) 119-140· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 143-150· L. P. Trudinger, "Davidic Links with the Betrayal of Jesus", *ExpTimes* 86 (1975) 278-279· D. Dormeyer, *Der Sinn des Leidens Jesu* (1979) 34-48.

τοὺς ἀρχιερεῖς ἵνα αὐτὸν παραδοῖ αὐτοῖς»<sup>107</sup>. Ἡ εἶδηση προσφέρεται ξηρὰ καὶ χωρὶς σχόλια<sup>108</sup>. Ἡ ἐκ τῶν προτέρων γνώση τοῦ προδοτικοῦ ρόλου τοῦ Ἰούδα εἰδοποιεῖ τὸν ἀναγνώστη ὅτι ἔφθασε ἡ στιγμή τῆς παραδόσεως. Τοῦτο τονίζεται καὶ στὴν πληροφορία ὅτι «ἐζήτει πῶς αὐτὸν (δηλ. τὸν Ἰησοῦν) εὐκαίρως παραδοῖ» (Μκ. 14,11).

Φαίνεται ὅτι πρόθεση τοῦ εὐαγγελιστοῦ στὸ Μκ. 14,10-11 εἶναι κυρίως ἡ παρουσίαση τῆς ραγδαίας ἐξελίξεως τῶν γεγονότων μὲ τὴ συμβολὴ καὶ τοῦ Ἰούδα. Γι' αὐτὸ ἴσως καὶ ἀποφεύγει τὴν παράθεση πληροφοριῶν καὶ σχολίων ποῦ θὰ προσέδιδαν στὴν ἀφήγηση ἄλλο χρῶμα. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διαφέρει ἀπὸ τοὺς ἄλλους συνοπτικούς. Ὁ Ματθαῖος λ.χ. ἐπιμένει στὴ φιλοχρηματικὴ πλευρὰ τῆς πράξεως τοῦ Ἰούδα, ἐνῶ ὁ Λουκᾶς ἀποκαλύπτει τὴ σατανικὴ παρέμβαση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐλκύεται ἡ προσοχὴ στὸ πρόσωπο καὶ στὰ κίνητρα τοῦ Ἰούδα<sup>109</sup>. Ὁ Μᾶρκος, ἀπεναντίας, δὲν θίγει

107. Πρέπει νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι τὸ ρῆμα «παραδίδωμι» συναντᾶται καὶ στὶς προρρήσεις τοῦ πάθους (Μκ. 9,31 καὶ 10,33), δηλαδὴ εἶναι θεμελιώδης τεχνικὸς ὅρος τῆς θανατώσεως τοῦ Μεσσία.

108. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι φορτωμένη μὲ ὀδύνη. Ἰδιαίτερα ἡ φράση «εἷς τῶν δώδεκα» ἐκφράζει τὴν πικρία τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν του ἀπὸ ἓνα μαθητὴ του. Ὁ Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 80, Migne P.G. 58, 727) τονίζει μιὰν ἄλλη πλευρά: «Οὕτως οὐδὲν κρύπτουσιν (οἱ εὐαγγελισταὶ) τῶν δοκούντων εἶναι ἐπονειδίστων. Καίτοι ἐνῆν εἰπεῖν οὕτως ἀπλῶς, ὅτι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τις ἦν ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι. Νῦν δὲ προστιθέασι, τῶν δώδεκα, ὡσανεὶ ἔλεγον, τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν ἀριστίνδην ἐξελεγμένων, τῶν μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου. Ἐνὸς γὰρ αὐτοῖς ἔμελε, τῆς ἀληθείας μόνης, οὐ τοῦ συσκαῖσαι τὰ γινόμενα. Διὰ τοῦτο τῶν μὲν σημείων πολλὰ παρατρέχουσι, τῶν δὲ δοκούντων ἐπονειδίστων εἶναι οὐδὲν ἀποκρύπτονται, ἀλλὰ κἂν ρῆμα, κἂν πρᾶγμα, κἂν ὅτιοῦν ἢ τοιοῦτον, μετὰ παρρησίας ἀνακηρύττουσι».

109. Μτ. 26,15: «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, ἀγῶ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ακ. 22,3: «Εἰσῆλθε δὲ σατανᾶς εἰς Ἰούδαν τὸν καλούμενον Ἰσκαριώτην... καὶ ἀπελθὼν συνελάλησε τοῖς ἀρχιερεῦσιν».

ἄμεσα τὸ ζήτημα τῶν κινήτρων καὶ ἔτσι τὸ προβαλλόμενο θέμα δὲν εἶναι ὁ Ἰούδας καὶ ἡ πράξη του ἀλλὰ ἡ παράδοση, δηλαδή τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ. "Ἐνα πάθος, τὸ ὁποῖο ἡ πληροφορία «καὶ ἐζήτει πῶς αὐτὸν εὐκαίρως παραδοῖ» (Μκ. 14,11) φέρνει σχεδὸν στὸ κατώφλι τοῦ παρόντος.

4) Ἡ περικοπὴ Μκ. 14,12-16<sup>110</sup> ποὺ ἀκολουθεῖ, περιγράφει τὴν προετοιμασίαν γιὰ τὸ δεῖπνο τοῦ Πάσχα τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοὺς μαθητὰς του. Στὸ κείμενο αὐτὸ κρύβονται μᾶλλον ἰδέες τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ὡς γνώστης ἐκ τῶν προτέρων ὄλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς ρυθμίσεως τοῦ δείπνου. Αὐτὸ ἀποτελεῖ κύριο χριστολογικὸ στοιχεῖο<sup>111</sup>. Ἐδῶ ἀποκαλύπτεται μιὰ θαυμαστὴ πρόγνωση ποὺ ἔχει ἀναμφισβήτητο ὑπερφυσικὸ χαρακτήρα<sup>112</sup>: «ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσῃ ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ» (Μκ. 14,13). Τὰ σημεῖα τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἐπὶ πλέον ἡ βεβαιότητα ὅτι ὅλα εἶναι ἔτοιμα («αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον ἔτοιμον», Μκ. 14,15) ἀποδεικνύουν θεῖα γνώση, καὶ αὐτὸ εἶναι εὐδιάκριτο στὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου<sup>113</sup>. Ἐπαλήθευση τῆς

110. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,12-16: L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte* (1971) 152-198· H. Schlier, *Die Markuspassion* (1974) 22-36· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 182-185· V. K. Robbins, "Last Meal: Preparation, Betrayal and Absence", *The Passion in Mark*, ed. W. H. Kelber (Philadelphia: Fortress, (1976) 21-40.

111. Ἡ πρόγνωση στὸ Μκ. 14,13-16 παραλληλίσθηκε μετὰ ἐκείνη στὸ Μκ. 11,1-6 ἐξ αἰτίας πολλῶν λεκτικῶν ὁμοιοτήτων. Πάντως πρόκειται γιὰ τελείως διαφορετικὴ περίπτωση ἀπὸ πλευρᾶς γεγονότων, ἐνῶ εἶναι σαφές ὅτι καὶ οἱ δύο περιπτώσεις ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα ἀπὸ πλευρᾶς τῆς ὑπερφυσικῆς προγνώσεως τοῦ Ἰησοῦ. Πρβλ. V. Robbins, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 27.

112. Schweizer 297: «... θαυματουργικὴ πρόγνωση... Τὸ θαῦμα συνίσταται στὴν ἀκριβῆ πρόρρηση ὄσων ἀκολουθοῦν». Πρβλ. Nineham 376 («ὑπερφυσικὴ πρόβλεψη»).

113. Καὶ τοῦ Λουκᾶ (Λκ. 22,7-14). Λιγώτερο στὸν Ματθαῖο (Μτ. 26,17-18), ποὺ ἔχει συντομεύσει αἰσθητὰ τὴ διήγηση.

ἀπόψεως αὐτῆς βρίσκουμε καὶ στὴν πληροφορία ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθεια τῆς προγνώσεως: «Καὶ ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ εὔρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς» (Μκ. 14,16).

Στὴν ἴδια γραμμὴ τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας φαίνεται νὰ ἐντάσσεται καὶ τὸ μέρος τῆς ἀφηγήσεως ποὺ σχετίζεται μετὰ τὴ συζήτησιν μαθητῶν καὶ οἰκοδεσπότου (Μκ. 14,14-15). Τὸ κύρος καὶ ἡ ἀθηντία τοῦ Ἰησοῦ διαλάμπουν μέσα στοὺς λακωνικοὺς λόγους καὶ στίς λιτές, γεμᾶτες νόημα κινήσεις.

Εἶναι πιθανὸ ὅτι ὁ Μᾶρκος μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων στὸ Μκ. 14,12-16 θέλει νὰ ὑπενθυμίσῃ στοὺς ἀναγνώστες του τὴν πλευρὰ τῆς ὑπερφυσικῆς γνώσεως καὶ ἀσύγκριτης ἀθηντίας τοῦ Χριστοῦ ἐν ὄψει τοῦ ἀμέσου πάθους. Τοῦτο ὑπογραμμίζει τὴν ἀπόλυτη συνειδητότητα καὶ τὸ ἐκούσιο τῆς ἀποδοχῆς τοῦ πάθους αὐτοῦ<sup>114</sup>.

5) Ἡ ἀφήγηση Μκ. 14,17-21<sup>115</sup> εἶναι ἔντονα σφραγισμένη ἀπὸ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἦδη ἡ παρουσία τοῦ ὄρου «παραδίδω» στὴ βαρυσήμαντη ἀρχικὴ ἀναγγελία «ἀμὴν λέγω

114. Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 81, Migne P.G. 58, 730): «Καὶ τί δήποτε πρὸς ἀγνώτα πέμπει ἄνθρωπον; Δευκνὸς κἀντεῦθεν, ὅτι ἡδύνατο μὴ παθεῖν. Ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου πείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, καὶ ταῦτα ἀπὸ ρημάτων, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς σταυροῦσιν αὐτόν, εἴγε ἐβούλετο μὴ παθεῖν». Πρβλ. καὶ Βίκτωρα 420, Θεοφύλακτον 648, Gnlika II, 233.

115. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,17-21: L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte* (1971) 199-285· K. Hein, "Judas Iscariot: Key to the Last - Supper Narratives?", *NTStud* 17 (1971) 227-232· F.C. Synge, "Mk. 14,18-25: Supper and Rite", *JournTheolSafic* 4 (1973) 38-43· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 185-189· V. K. Robbins, "Last Meal...", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 21-40· F. Kermode, *The Genesis of Secrecy* (1980) 84-93.

ὕμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με» (Μκ. 14,18), δημιουργεῖ ἀμέσως μιὰν ἀτμόσφαιρα ὀδύνης καὶ ἐντάσεως. Τὸ ἴδιο ρῆμα ἐπαναλαμβάνεται στὸ τέλος τῆς σύντομης ἀφηγήσεως (Μκ. 14,21), γιὰ νὰ χαράξῃ ἀκόμη βαθύτερα τὴν ἐπώδυνη τομὴ τοῦ πάθους.

Ἡ τραγικότητα ἀποκτᾶ ἀπροσμέτρητες διαστάσεις μὲ τὴν ἀπίστευτη εἶδηση ὅτι ἡ παράδοση τοῦ Ἰησοῦ στοὺς ἐχθροὺς του θὰ γίνῃ ἀπὸ ἓνα μαθητὴ του! Ἡ πλευρὰ αὐτὴ τονίζεται στὸ κείμενο Μκ. 14,17-21 μὲ τὴ θλιβερὴ ἐπανάληψη «εἷς ἐξ ὑμῶν» (στ. 18) καὶ «εἷς τῶν δώδεκα» (στ. 20)· μιὰν ἐπανάληψη ποὺ κλιμακώνει τὴν ὀδύνη μὲ τὶς συνοδευτικὲς ἐπεξηγήσεις «ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ» (στ. 18) καὶ «ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρύβλιον» (στ. 20). Οἱ ἐπεξηγήσεις αὐτὲς προβάλλουν ἀνάγλυφα τὴν εἰκόνα βαθειᾶς κοινωνίας ἀγάπης μεταξύ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν δώδεκα<sup>116</sup> καὶ καθιστοῦν φοβερώτερη τὴ θλίψη ἀπὸ τὴν κυοφορούμενη προδοσία.

Στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους ἐντάσσεται καὶ ἡ φράση «ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ» (Μκ. 14,21). Ἐδῶ τὸ «ὑπάγει»<sup>117</sup> χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ γενικὴ ἔννοια τοῦ «παραδίδοται» τοῦ ἴδιου στίχου, τοῦ «παθεῖν» καὶ «ἀποκτανθῆναι» (Μκ. 8,31). Ἐχει σημασία ὅτι τὸ πάθος τοῦ Μεσσία συνδέεται μὲ τὴ Γραφή (ἀγγέγραπται), δηλαδὴ τοποθετεῖται σ' ἓνα πλαίσιο θείου σχεδίου (τὸ «δεῖ» τοῦ Μκ. 8,31 ἔχει παρόμοια θεολογικὴ ἔννοια).

Τὸ ἴδιο ὁμῶς ἀκριβῶς χωρὶς Μκ. 14,21 εἶναι συγχρόνως ἀποκαλυπτικὸ καὶ μιᾶς ἀντιλήψεως Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Τὸ πάθος εἶχε προαναγγελθῆ ἀπὸ τὴ Γραφή καὶ ὁ

116. Ἡ εἰκόνα τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ συνδέσμου ἀναδύεται καὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς ἐκφράσεις μὲ βάση τὴν πρόθεση «μετὰ» (μὲ γενική): «μετὰ τῶν δώδεκα» (στ. 17), «μετ' ἐμοῦ» (στ. 18), «μετ' ἐμοῦ» (στ. 20).

117. Χαρακτηριστικὸ ρῆμα στὸν Ἰωάννη (Ἰω. 8,21-22· 13,3· 13,33-36· 16,5· 16,10). Πρβλ. Lohmeyer 301-302.

Χριστὸς εἶναι ἐνήμερος τοῦ γεγονότος αὐτοῦ<sup>118</sup>. Προχωρεῖ μὲ πλήρη προγνωστικὴ ἐπίγνωση, ἀποδέχεται ἐκούσια τὸ μαρτυρικὸ τέλος. Ἐχει ἀπόλυτη ἐξουσία νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του καὶ πλήρη συνείδηση τοῦ τί σημαίνει αὐτὴ ἡ προσφορά<sup>119</sup>. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν οἱ ἰδέες τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐξουσίας εἶναι ἄρρηκτα συνυφασμένες.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ἀναγγελίας τῆς προδοσίας στὸ Μκ. 14,17-21. Ἐνῶ εἶναι σφραγισμένη ἀπὸ τὸ πάθος, εἶναι ταυτόχρονα καὶ δείκτης ποὺ παραπέμπει στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας. Διότι δὲν εἶναι ἀπλῆ ἀγγελία, εἶναι προαναγγελία, πρόρρηση<sup>120</sup>. Ὀφείλεται στὴν ὑπερφυσικὴ γνώση τοῦ Ἰησοῦ, στὴ δυνατότητά του νὰ προγνωρίζῃ τὰ μέλλοντα, μέρος τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ προδοσία. Ἐτσι ἡ τελευταία, ὅπως σκιαγραφεῖται στὸ Μκ. 14,17-21, ἐνῶ ὡς γεγονὸς ἐστιάζει τὴν προσοχὴ στὴ σκηνὴ τοῦ πάθους, ὡς πρόρρηση ὑπογραμμίζει τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ.

6) Ἡ ἐπόμενη περικοπὴ, Μκ. 14,22-25<sup>121</sup>, ἐξιστορεῖ τὸ κεντρικὸ γεγονὸς τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, δηλαδὴ τὴν παρά-

118. Αὐτὸ εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὸ Μκ. 9,12 (ἀπὼς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἵνα πολλὰ πάθη καὶ ἐξουδενηθῆ;»).

119. Ὁ Taylor 539 ὀνομάζει τὴν ὅλη περικοπὴ Μκ. 14,17-21 «προφητεία σὲ πλαίσιο ἀφηγήσεως».

120. Τὸ ρῆμα «ὑπάγει», ὑποβάλλει ἔξοχα τὴν ἰδέα τῆς ἐκούσιας συνειδητῆς πορείας πρὸς τὸ πάθος. Πρβλ. Βίκτωρα 421: «τὸ ἐκούσιον ἢ λέξις ἐρμηνεύει».

121. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,22-25: Ν. Α. Beck, "The Last Supper as an Efficacious Symbolic Act", *JournBibLit* 89 (1970) 192-198· L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte* (1971) 286-347· J. Jeremias, "This is my Body...", *ExpTimes* 83 (1972) 196-203· D. Palmer, "Defining a Vow of Abstinence", *Colloquium* 5 (1973) 38-41· D. Flusser, "The Last Supper and the Essenes", *Immanuel* 2 (1973) 23-27· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 189-193· V. K. Robbins, "Last Meal", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 21-40· H. Merklein, "Erwägungen zur

δοση τῆς Θείας Εὐχαριστίας<sup>122</sup>. Τὸ κείμενο, ὅπως εἶναι φυσικό, ἐκφράζει θεμελιώδεις ἀπόψεις τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Ἡ ἀφήγηση εἶναι ἐξαιρετικὰ πυκνή, περιορίζεται σὰ ἐντελῶς ἀπαραίτητα καὶ χρησιμοποιοῖ γλῶσσα ἱεροτελεστικῆ<sup>123</sup>. Οἱ κύριες ιδέες ἀπὸ πλευρᾶς Χριστολογίας τοῦ πάθους εἶναι οἱ ἑξῆς:

(1) Ἡ ἰδέα τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου. Ἡ μνεία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος ὑπονοεῖ ἀναμφισβήτητα θάνατο. Ἡ διατύπωση ὁμως «τὸ αἷμά μου... τὸ ἐκχυνόμενον» (Μκ. 14,24) φανερώνει ὅτι πρόκειται γιὰ μαρτυρικό θάνατο, γιὰ ἐκτέλεση ἢ σφαγή. Τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι αἱματηρό, εἶναι θυσία μαρτυρική βαμμένη στὸ αἷμα τοῦ ποῦ χύνεται ἄφθοно.

(2) Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ σπουδαιότατη σωτηριολογικὴ αὐτὴ ἀποψη ἐκφράζεται στὴ μοναδικὴ φράση «τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ἐκχυνόμενον ὑπὲρ πολλῶν» (ἢ, σύμφωνα μὲ ὠρισμένους κώδικας, «... τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον»<sup>124</sup>, Μκ. 14,24).

Überlieferungsgeschichte der neutestamentlichen Abendmahlstraditionen", *BibZeit* 21 (1977) 88-101· R. Pesch, *Das Abendmahl und Jesus Todesverständnis* (Freiburg: Herder, 1978)· D. Peabody, "A Pre-Markan Prophetic Sayings Tradition and the Synoptic Problem", *JournBibLit* 97 (1978) 391-409· J. Schlosser, *Le règne de Dieu dans les diés de Jésus* (Paris: Gabalda, 1980) 374-398· R.J. Daly, "The Eucharist and Redemption", *BibTheolBull* 11 (1981) 21-27· X. Léon-Dufour, "Prenez! Ceci est mon corps", *NouvRevThéol* 104 (1982) 223-240.

122. Ὑπάρχουν προβλήματα κειμένου καὶ ἐρμηνείας ἀναφορικά μὲ τὸ Μκ. 14,22-25 (καὶ τὰ παράλληλα χωρία Mt. 26,26-29, Ακ. 22,15-20, 1 Κορ. 11,23-25). Οἱ λύσεις σὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν ἐπηρεάζουν τὰ δεδομένα σὰ ὅποια στηρίζεται ἡ παροῦσα ἔρευνα. Ἐκτενὴ σχετικὴ συζήτηση καὶ πρόσφατη βιβλιογραφία βλ. στὸν Pesch II, 364-377.

123. Schweizer 300: «Τὸ ὕφος εἶναι πυκνό, καὶ καταγράφει μόνο λόγους καὶ πράξεις ποῦ ἔχουν λειτουργικὴ σημασία».

124. Γιὰ τίς διαφορὲς γραφῆς τοῦ Μκ. 14,24 βλ. Nestle-Aland ed. 26 (1979).

Πρέπει νὰ διευκρινισθῇ ὅτι ἐδῶ τὸ «πολλῶν» εἶναι σημιτισμός καὶ δὲν σημαίνει οἱ πολλοὶ σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τοὺς λίγους ἀλλὰ «ὄλοι σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸν ἕνα»<sup>125</sup>. Ἐπομένως τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ὑπὲρ ὄλων. Στὴ φράση αὐτὴ ἀποκαλύπτεται ἡ σωτηριολογικὴ διάσταση τοῦ πάθους. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι θυσία ποῦ προσφέρεται ὑπὲρ ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Ἦδη στὸ Μκ. 10,45 ὁ εὐαγγελιστὴς εἶχε διασώσει μιὰ συγγενῆ ἀντίληψη («δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν»). Στὸ Μκ. 14,24 ὁμως, μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐκχυνόμενου αἵματος, ἡ πραγματικότητά τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου παρουσιάζεται μὲ ἀφάνταστη παραστατικότητά καὶ δύναμη.

(3) Ἡ ἰδέα τῆς νέας διαθήκης. Στὴ φράση «τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης» (ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλη γραφή, «τῆς διαθήκης»<sup>126</sup>, Μκ. 14,24) συναντᾶται ἡ θεμελιώδης χριστολογικὴ ἀντίληψη ὅτι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀποβαίνει ἡ μοναδικὴ βάση πάνω στὴν ὅποια στηρίζεται ἡ νέα διαθήκη, δηλαδὴ ἡ συνθήκη τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ζώων ποῦ ἐπισφράγισε τὴ συμφωνία Θεοῦ καὶ Ἰσραὴλ, τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀντικαθίσταται τώρα μὲ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ ποῦ ἐγκαθιδρύει τὴν Καινὴ Διαθήκη. Ἔτσι τὸ πάθος, μὲ τὸ νὰ γίνῃ βάση καὶ ἐγγύηση τῆς νέας διαθήκης, καθιερώνει μιὰ καινούργια σχέση ἀγάπης, φιλίας καὶ οἰκειότητος μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νέου πιά λαοῦ τοῦ.

125. Βίβτωρ 423: «Περὶ πολλῶν δὲ ἐκχύνεσθαι τὸ αἷμα λέγων, τὸ περὶ πάντων λέγει, πολλοὶ γὰρ οἱ πάντες». Πρβλ. Τρεμπέλαν 269· E. C. Maloney, *Semitic Interference in Marcan Syntax* (Chico: Scholars, 1981) 57-58, 139-142· C. Schedl, "Fragen zur revidierten Einheitsübersetzung", *Bibel und Liturgie* 54 (1981) 226-228· F. Werner, "Theologie und Philologie", *Bibel und Liturgie* 54 (1981) 228-230.

126. Βλ. σχετικὲς παραλλαγῆς στὸ Nestle-Aland ed. 26 (1979).

(4) Ἡ ἰδέα τῆς λειτουργικῆς συνεχείας τοῦ πάθους. Στὴν περικοπὴ Μκ. 14,22-25, ὁ «ὑπὲρ πολλῶν» μαρτυρικός θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὴν εἰσαγωγὴ καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ «ἄρτου» καὶ τοῦ «ποτηρίου» στὰ ὁποῖα μετέχουν οἱ μαθηταί, γίνεται λειτουργικὸ γεγονός<sup>127</sup>. Ἡ Ἰδρυση τῆς Θείας Εὐχαριστίας δίδει τὴ δυνατότητα στὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ νὰ ἔχη μιὰ πραγματικὴ συνέχεια σὲ λειτουργικὸ ἐπίπεδο μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας<sup>128</sup>. Χάρις στὴ Θεία Εὐχαριστία, ποὺ ἀρχίζει λειτουργικὰ μὲ τὸ Μκ. 14,22-25, τὸ πάθος ἐπικαιροποιεῖται οὐσιαστικὰ καὶ τέλεια σὲ κάθε περίπτωση τελέσεως τοῦ μυστηρίου. Παραμένει ἐνεργὸ καὶ ἄμεσο γεγονός<sup>129</sup>, στὸ ὁποῖο μποροῦν νὰ ἔχουν πρόσβαση μέσῳ τῆς λατρείας ὅλες οἱ γενεές τῶν πιστῶν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Τὸ κείμενο Μκ. 14,22-25 δὲν στερεῖται καὶ ἐνδείξεων Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Στὴ διακήρυξη «τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης» (Μκ. 14,24) ἐνυπάρχει τεράστιο κῦρος. Μιὰ νέα διαθήκη καθαγιαζεται στὴ θέση τῆς παλαιᾶς καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ θεία πράξις ποὺ προϋποθέτει ἐξουσία Θεοῦ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἐπίσημη ἀναγγελία τοῦ τέλους τῆς ἀφηγήσεως (Μκ. 14,25). Στὸ στίχο αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸν ἄμεσο θάνατο ἀναγγέλλεται καὶ ἡ μεγαλειώδης ἐσχολογικὴ πραγματικότητα ποὺ ἐγκαινιάζει ὁ Μεσσίας. Ἡ

127. Πρβλ. Taylor 544, Nineham 381-382.

128. Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος Κατηχητικός ὁ Μέγας* 37, Migne P.G. 45, 96-97. Πρβλ. Pesch II, 361, Gnllka II, 249, I. Καραβιδοπούλου, «Ἀπαρχαὶ ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιον», *Ἐπιστ. Ἐπετ. Θεολ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσσαλονίκης* 17 (1972) 81-82.

129. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ V. Robbins, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 27, 34-36, ὅτι ἡ παράδοση τῆς Θ. Εὐχαριστίας τονίζει τὴν ἀπουσία μᾶλλον παρά τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, εἶναι σαφῶς ἐσφαλμένος. Ἡ παρατήρησις ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ συγγενῆ θέση ποὺ ὑπεστήριξε ὁ J. D. Crossan, "A Form for Absence: The Markan creation of Gospel", *Semeia* 12 (1978) 44-46.

εἰκόνα τῆς πόσεως «ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου», «καινοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ», ὑποβάλλει ἐντονώτατα τὴν ἰδέα τοῦ θριάμβου, τῆς ἀγαλλιᾶσεως, τῆς δυνάμεως<sup>130</sup>.

Περισσότερο ὁμως ἀπὸ κάθε ἄλλο δεδομένο, ἡ ἰδέα τῆς ὑπέρτατης, τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ λάμπει ἐκθαμβωτικὰ σ' αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός τῆς συστάσεως τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Στὸ Μκ. 14,22-25 ὁ Χριστὸς προσφέρει τὸ σῶμα του καὶ τὸ αἷμα του πρὸς κοινωνία. Μιὰ κοινωνία, ποὺ θὰ μεταγγίση στοὺς μετόχους ὅλη τὴ χάρις καὶ ὅλα τὰ θαυμαστά καὶ μοναδικὰ δῶρα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ πάθος. Τόσο ἡ ἄρρητη μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς Θ. Εὐχαριστίας σὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ σὲ αἷμα Χριστοῦ, ὅσο καὶ ἡ προσφορὰ στοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ θυσιαζομένου σώματος καὶ τοῦ αἵματος πρὸς κοινωνία, συνιστοῦν μέγιστα θαύματα καὶ γεγονότα θείας τάξεως, ποὺ μόνο ὁ Θεὸς θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιήσει.

7) Καὶ τὸ κείμενο Μκ. 14,26-31<sup>131</sup> διέπεται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ἡ ἀφήγησις προχωρεῖ σὲ δύο στάδια. Στὸ πρῶτο κυριαρχεῖ ἡ προφητεία τοῦ Ζαχαρία:

130. Πρβλ. A. Ambrosic, *The Hidden Kingdom* (1972) 189-191, 197-201, Swete 337, Klostermann 148, Gnllka II, 246. Ὁ Βίκτωρ 424, βλέπει ἐδῶ ἀρχικὰ τὴν ἀνάστασις: «βασιλείαν δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ ἀνόμασε τὴν ἀνάστασιν, ἀφ' ἧς αὐτῷ ἡ βασιλεία προσεγγίγντο, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ ταύτης κοινωνία». Πρβλ. καὶ Θεοφύλακτον 652.

131. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,26-31: M. Wilcox, "The Denial - Sequence in Mk. 14,26-31, 66-72", *NTStud* (1971) 426-436· L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte* (1971) 348-460· R. H. Stein, "A short Note on Mk. 14,28 and 16,7", *NTStud* 20 (1974) 445-452· R. P. Schroeder, "The Worthless Shepherd. A study of Mk. 14,27" *Currents in Theol. and Miss.* 2 (1975) 342-344· D. Brady, "The Alarm to Peter in Mark's Gospel", *JournStudNT* 4 (1979) 42-57· E. Best, *Following Jesus* (Sheffield, 1981) 199-204, 210-213.

«πατάξω τὸν ποιμένα καὶ τὰ πρόβατα διασκορπισθήσονται» (Μκ. 14,27)<sup>132</sup>. Ἡ ἄμεση ἐφαρμογὴ τῆς προφητείας στὸν Ἰησοῦ, δημιουργεῖ εὐθὺς μιὰν εἰκόνα πάθους καὶ ὀδύνης. Ἡ εἰκόνα διευρύνεται γιὰ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τοὺς μαθητὰς («πρόβατα»), ποὺ θὰ ὑποστοῦν τὶς συνέπειες ἀπὸ τὸ πλῆγμα ποὺ θὰ καταφερθῇ ἐναντίον τοῦ ποιμένος-Μεσσία. Τὸ ἄλλο ὅμως τοῦ πάθους φανερώνεται ἐντονώτερα στὴ γεμάτη θλίψη δῆλωση τοῦ Ἰησοῦ: «πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ» (Μκ. 14,27)<sup>133</sup>. Στὸ κατώφλι τοῦ φοβεροῦ μαρτυρίου του, ὁ Ἰησοῦς δοκιμάζει τὴν πρόσθετη ὀδύνη τοῦ σκανδαλισμοῦ καὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μαθητῶν.

Στὸ δεύτερο στάδιό της ἡ ἀφήγηση προχωρεῖ σὲ μιὰν αὐξηση τῆς βαθύτατης θλίψεως τοῦ Χριστοῦ. Αἰτία στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἡ πρόγνωση τῆς τριπλῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου: «ἀμὴν λέγω σοι ὅτι σὺ σήμερον ταύτῃ τῇ νυκτὶ πρὶν ἢ δις ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς με ἀπαρνήσῃ» (Μκ. 14,30). Ὁ κορυφαῖος μαθητὴς δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ ἀπλῶς τὸν Ἰησοῦ ὅπως οἱ ἄλλοι μαθηταί. Θὰ τὸν ἀπαρνηθῇ, καὶ μάλιστα κατ' ἐπανάληψιν. Τὸ γεγονός εἶναι τόσο συγκλονιστικὸ ὥστε νὰ τὸ ἀναφέρουν ὅλοι οἱ εὐαγγελισταί (Μτ. 26,33-35· Λκ. 22,31-34· Ἰω. 13,36-38). Καὶ γίνεται ἀκόμη πιὸ συγκλονιστικὸ μὲ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Πέτρου —καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν— «ἐὰν δέη με συναποθανεῖν σοι, οὐ μὴ σε ἀπαρνήσομαι. Ὡσαύτως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον» (Μκ. 14,31). Λίγες ὥρες ἀργότερα ὅλες αὐτὲς οἱ ὑποσχέσεις θὰ ἀθετηθοῦν καὶ ὁ Μεσσίας θὰ ἀνεβῆ τὸ ὕστατο σκαλοπάτι τοῦ πάθους μόνος καὶ ἐγκαταλελειμμένος

132. Τὸ κείμενο τῆς προφητείας εἶναι τὸ Ζαχ. 13,7, μᾶλλον κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸ πρωτότυπο. Στους Ἑβδομήκοντα τὸ χωρίο εἶναι διαφορετικὸ («πατάξαι τοὺς ποιμένας καὶ ἐκσπάσαι τὰ πρόβατα») κατὰ τὸν κώδικα Β, ἐνῶ κατὰ τὸν κώδικα Α πλησιάζει πολὺ τὸ Ἑβραϊκόν.

133. Οἱ διαφορετικὲς γραφὲς τοῦ χωρίου αὐτοῦ (βλ. Nestle-Aland ed 26, 1979), δὲν ἀλλάζουν τὸ βασικὸ νόημα.

ἀπὸ τοὺς δικούς του. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἀναπτύσσεται μέσῳ τῶν ὁδῶν διασυνδέσεως Ἰησοῦ καὶ μαθητῶν καὶ ἀντιδράσεως τῶν τελευταίων στὴν ἐπερχόμενη θύελλα.

Παράλληλα, ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν ἀφήνει τὴν ἀφήγησή του χωρὶς τὸ φῶς τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ἡ πρόρρηση τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ Πέτρου, ποὺ φθάνει μέχρι λεπτομερειῶν, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ ὑπερφυσικῆς γνώσεως. Ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται νὰ διαθέτῃ μιὰ θεία ὄραση, μὲ τὴν ὁποία βλέπει ὅ,τι πρόκειται νὰ συμβῆ στὸ μέλλον<sup>134</sup>.

Αὐτὴ ἡ πρόγνωση ποὺ εἶναι ὀδυνηρὰ ἐκπληκτικὴ στὴν περίπτωση τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ Πέτρου, εἶναι θριαμβευτικὰ ἐκπληκτικὴ στὴν περίπτωση τοῦ Μκ. 14,28: «ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Ἐδῶ προαναγγέλλεται ἡ ἀνάστασις<sup>135</sup> καὶ μάλιστα σὲ πρῶτο πρόσωπο<sup>136</sup>. Τὸ ἀκόμη σπουδαιότερο εἶναι ὅτι τὸ ρῆμα τῆς ἀναστάσεως ἀπαντᾷ σὲ χρόνο παρωχημένο, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάτι τετελεσμένο. Ἡ βεβαιότητα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χρι-

134. Κατὰ τὸν M. Wilcox, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 427-436, τὸ νόημα τοῦ Μκ. 14,26-31 σὲ συνάρτηση μὲ τὸ Μκ. 14,66-72 δὲν εἶναι ἡ ἀπάρνηση τῶν μαθητῶν ἀλλὰ ἡ θαυμαστὴ πρόρρηση αὐτῆς τῆς ἀπαρνήσεως ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ. Πρβλ. καὶ Nineham 387, Haenchen 489.

135. Ἡ ἀποψη ὅτι ἐδῶ ἡ ἔμφαση εἶναι στὴ Γαλιλαία σὰν τόπο τῆς ἐσχατολογικῆς παρουσίας τοῦ Μεσσία (Lohmeyer) δὲν πείθει. Τὸ οὐσιαστικὸ στὸ Μκ. 14, 28 εἶναι ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ σύναξη τῶν μαθητῶν ποὺ θὰ ἐπακολουθήσῃ, ὅπως ἔδειξε καὶ ὁ R. Stein, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 447-452.

136. Στὸ Μκ. 14,28 συμβαίνει ὅ,τι καὶ στὰ Μκ. 8,31· 9,31· 10,33-34, δηλ. ἡ ἀναγγελία τοῦ πάθους συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀναγγελία τῆς ἀναστάσεως. Ἡ διαφορὰ ὅμως εἶναι ὅτι μόνον στὸ Μκ. 14,28 ἡ πρόρρηση τῆς ἀναστάσεως γίνεται σὲ πρῶτο πρόσωπο, πρᾶγμα ποὺ προσδίδει ἔμφαση.

στοῦ ἀνοίγει τὴν αὐλαία σὲ μιὰ σκηνὴ πού διασαλπίζει τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία του.

8) Ἡ παρουσίαση τῆς προσευχῆς καὶ ἀγωνίας τοῦ Ἰησοῦ στὴ Γεθσημανῆ, Μκ. 14,32-42<sup>137</sup>, εἶναι συγκλονιστικὸ γραπτὸ Χριστολογία τοῦ πάθους. Στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Μᾶρκος δίνει συμπυκνωμένα καὶ συνοπτικὰ αὐτὸ πού διήκει καὶ διαφαίνεται σ' ὁλόκληρο τὸ εὐαγγελίό του<sup>138</sup>.

(1) Τὸ πρῶτο πρᾶγμα πού προκαλεῖ ἀνεξάλειπτη ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη τοῦ Μκ. 14,32-42 εἶναι ἡ μοναδικὴ σὲ ἔνταση, βάθος καὶ ποιότητα ὁδύνη τοῦ Ἰησοῦ: «καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, καὶ λέγει αὐτοῖς· περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου» (Μκ. 14,34). Τὰ δύο πρῶτα ρήματα εἶναι ἐκφραστικὰ ἐντονωτάτων βιωμάτων, στὰ ὁποῖα ἡ ἐκπληξη, τὸ δέος, ἡ θλίψη καὶ ἡ ἀγωνία κυριαρχοῦν<sup>139</sup>. Παράλληλα, στὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ, ἡ λύπη του συνδέεται μὲ τὸ θάνατο, πρᾶγμα πού ἀποκαλύπτει μιὰ κατάσταση ἄλλοις καθαρὰ ὀριακῆ<sup>140</sup>.

137. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,32-42: R. S. Barbour, "Gethsemane in the Tradition of the Passion", *NTStud* 16 (1970) 231-251· L. Schenke, *Studien zur Passionsgeschichte* (1971) 461-551· W.H. Kelber, "Mark 14,32-42: Gethsemane. Passion Christology and Discipleship Failure", *ZeitNTWiss* 63 (1972) 166-187· W. Mohn, "Gethsemane", *ZeitNTWiss* 64 (1973) 194-208· H. Schlier, *Die Markuspasion* (1974) 37-51· W.H. Kelber, "The Hour of the Son of Man and the Temptation of the Disciples", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 41-60· A. Feuillet, *L'agonie de Gethsémani* (Paris: Gabalda, 1977)· C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 151-164· J. Thomas, "La scène du jardin, selon Marc 14,32-42", *Christus* (Paris) 28 (1981) 350-360.

138. W. Kelber, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 50-56.

139. Πρβλ. R. Martin, *Mark* (1972) 119-120.

140. Τὸ νόημα τῆς φράσεως «περίλυπος... ἕως θανάτου» εἶναι «λύπη πού θανατώνει» ἢ «λύπη τόσο μεγάλη ὥστε ὁ θάνατος νὰ εἶναι προτιμότερος», Nineham 391. Ὁ R. S. Barbour, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 236-238, βλέπει

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀφορήτου πόνου γίνεται τραγικώτερη στὴ συνέχεια τῆς διηγήσεως: «Καὶ προελθὼν μικρὸν ἔπιπτεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσηύχετο ἵνα εἰ δυνατόν ἐστιν παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα, καὶ ἔλεγεν· ἀββᾶ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ» (Μκ. 14,35-36). Τὸ «ἔπιπτεν ἐπὶ τῆς γῆς» δημιουργεῖ ἀμέσως τὴν αἴσθησι μιᾶς τρομακτικῆς πίεσεως. Ἀκόμη, ἡ ἐπανάληψη σὲ εὐθὺ καὶ σὲ πλάγιό λόγο<sup>141</sup> τοῦ αἰτήματος γιὰ παρέλευση τοῦ ποτηρίου, τονίζει τὴν κρισιμότητα τοῦ αἰτήματος καὶ τὴν ὑπέρμετρη ἔνταση τῆς θλίψεως.

Τὸ ἀπροσμέτρητο βάθος καὶ ἡ μοναδικὴ πίεση τῆς ὁδύνης διαφαίνονται καὶ στὴν πληροφορία τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐπανάλαβε τὴν ἐναγώνια προσευχὴ του δύο ἀκόμη φορές, «τὸν αὐτὸν λόγον εἰπὼν» (Μκ. 14,39). Ἡ ἐπανάληψη «τοῦ αὐτοῦ λόγου» ἀντηχεῖ σὰν ἀδυσώπητο σφυροκόπημα, πού ἐντείνει τὴν αἴσθησι τῆς ἀπέραντης λύπης καὶ ἀγωνίας.

Ἡ περιγραφή αὐτοῦ τοῦ εἴδους στὸ Μκ. 14,32-42 ὑπαγορεύεται καὶ διαμορφώνεται ἀπὸ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους. Ὁ Μᾶρκος δὲν ἐνδιαφέρεται ἐδῶ γιὰ ψυχολογικὲς ἀναλύσεις ἢ γιὰ ἀποτυπώσεις συναισθηματικῶν καταστάσεων. Ἄν διασώζῃ στὴν ἐξιστόρησή του ὅλες τὶς πλευρὲς καὶ τὶς ἐντάσεις τῆς ὀριακῆς θλίψεως τοῦ Χριστοῦ, τὸ κάνει μᾶλλον διότι πιστεύει στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα καὶ γνησιότητα τοῦ

τὸ ἀκραῖο τοῦ ἄλλοις καὶ σὰν φανέρωση τῆς τελικῆς ἀναμετρήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ κακοῦ.

141. Ἡ ἐπανάληψη δὲν σημαίνει σύγχυση πηγῶν τῆς ἀφηγήσεως ἢ ἀδεξιότητα στὴν ἀφηγηματικὴ τεχνικὴ ἀλλὰ ἠβελημένη ἔμφασι ἀπὸ πλευρᾶς Μάρκου. Πρβλ. Βίβλ. 427 («Τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον τὸ αὐτὸ λέγειν ἀληθείας μάλιστα ἐστὶν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐνδεικτικόν»). Σημειώνει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὸ Μκ. 14,35: «Νῦν μὲν οὖν ἐρήμην αὐτὴν (δηλ. τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπίνην σάρκα) ἀφίησι καὶ γυμνὴν τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ἵνα αὐτῆς δεῖξας τὴν ἀσθένειαν, πιστώσῃται αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν» (*Περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου, Λόγος Ζ'* 6, Migne P.G. 48, 766).

πάθους τοῦ Ἰησοῦ ὡς μοναδικῆς Χριστολογικῆς πραγματικότητος<sup>142</sup>. Ἀπὸ τῆ στιγμῆ τῆς τοποθετήσεως τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ στὴ σωστὴ ἀνθρώπινη βίαση, κάθε θλίψη καὶ κάθε ὀδύνη καὶ κάθε ἀγωνία γίνονται δεκτὲς καὶ περιγράφονται σὲ γλῶσσα ἀπέριττη καὶ ρεαλιστικῆ, ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Μκ. 14,32-42.

(2) Τὸ δεύτερο γεγονός πὸ αἰχμαλωτίζει τὴν προσοχὴ στὴν ἀφήγηση τῆς Γεθσημανῆ εἶναι ἡ στάση τῶν τριῶν κορυφαίων μαθητῶν, Πέτρου Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου. Ὁ Ἰησοῦς τοὺς εἶχε καὶ πάλι ἐπιλέξει καὶ πάρει μαζί του στὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου (Μκ. 5,37) καὶ στὴ θεοφανικὴ του μεταμόρφωση (Μκ. 9,2). Ἡ ἐπιλογή τους συνεπῶς καὶ στὴ Γεθσημανῆ προειδοποιεῖ ὅτι ἀκολουθοῦν γεγονότα ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος<sup>143</sup> καὶ δημιουργεῖ τὴ δικαιολογημένη προσδοκία στάσεως ἠὺξημένης εὐθύνης καὶ εὐαισθησίας ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Ἀντ' αὐτοῦ, μετὰ τὴν ἀγωνιώδη πρώτη φάση τῆς προσευχῆς του, ὁ Χριστὸς «ἔρχεται καὶ εὕρισκει αὐτοὺς καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ Σίμων καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι;» Ἡ ἀντίθεση εἶναι τρομακτικῆ<sup>144</sup>. Ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται στὸ ἀ-

142. Πρβλ. Schweizer 310-312, 315, Schmithals II, 637 («ἡ ἐναγώνια θλίψη δὲν εἶναι προετοιμασία γιὰ τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ ἤδη μέρος τοῦ πάθους καθ' ἑαυτό. Τὸ πάθος ἔχει ἀρχίσει...»), W. Kelber, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 52 («Στὴ Γεθσημανῆ, ἡ χριστολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ πάσχοντος Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου, ἔχει φθάσει σ' ἓνα ὑψηλὸ σημεῖο...»). «Ἡ Γεθσημανῆ συγκεφαλαιώνει τὴ Χριστολογία τοῦ πάσχοντος Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου»).

143. Θεοφύλακτος 653. Πρβλ. καὶ Swete 341, Lagrange 387, Gnllka II, 259, 264.

144. Πρβλ. Lohmeyer 316-318, Klostermann 149, Schweizer 313-314, Pesch II, 392. Ὁ Schmithals (II, 636) μάλιστα φθάνει στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἀντιθετικὴ ἀντιπαραβολὴ Ἰησοῦ-μαθητῶν ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ σημεῖο τῆς ἀφηγήσεως. Συναφῆ ὑποστηρίζει καὶ ὁ W. Kelber, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 47-50.

ποκορύφωμα τῆς ἀγωνίας καὶ θλίψεως, καὶ οἱ τρεῖς μαθηταὶ ποὺ διάλεξε γιὰ νὰ εἶναι μαζί του, ἔχουν πέσει σὲ βαθὺ ὕπνο. Ὑπάρχει μάλιστα μιά ἀπόχρωση τραγικῆς εἰρωνίας στὴ χρησιμοποίησι τῆς λέξεως «ὥρα»: Ὁ Χριστὸς προσεύχεται «ἵνα παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα» (Μκ. 14,35) καὶ ὁ Πέτρος δὲν κατορθώνει «μίαν ὥραν γρηγορῆσαι» (Μκ. 14,37)<sup>145</sup>.

Τὸ ἴδιο θλιβερὸ ἐπεισόδιο θὰ ἐπαναληφθῆ δύο ἀκόμη φορές. Στὴν τελευταία, ἡ ἀντίθεση θὰ πάρῃ διαστάσεις ἀβυσσαλέας διαφορᾶς: «καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἀπέχει ἤλθεν ἡ ὥρα, ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Μκ. 14,41). Οἱ μαθηταὶ ὑποδέχονται τὴν τραγικὴ ὥρα τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ «καθεύδοντες καὶ ἀναπαυόμενοι».

Ἡ στάση αὐτῆ τῶν μαθητῶν, τὴν ὁποία ὁ Μᾶρκος ἐμφανίζει σὲ ὅλη τῆς τὴν ἀλγεινότητα, συνιστᾷ μίαν ἀκόμη πλευρὰ τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους. Ὁ Χριστὸς στὴ Γεθσημανῆ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀφόρητη ὀδύνη τοῦ μαρτυρίου του, δοκιμάζει καὶ τὸν ἀπερίγραπτο πόνου τοῦ προκαλοῦν οἱ καλύτεροι μαθηταὶ του. Εἶναι μόνος, ἐνῶ ἔχει κοντὰ του τοὺς ἐκλεκτοὺς του!

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ περικοπὴ Μκ. 14,32-42, στὴν ὁποία δεσπόζουν τόσο καθοριστικὰ ἰδέες τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία, δὲν εἶναι κείμενο κραυγαλέο ἢ θρηνητικό. Ἡ ἀφήγηση ἀποπνέει μίαν ἤρεμη καὶ ἱεροτελεστικὴ μεγαλοπρέπεια. Ἡ μεγάλη ἔνταση τοῦ πόνου δὲν μεταβάλλει τὸν ἱεροπρεπῆ τόνο τῆς περιγραφῆς. Τοῦτο μᾶλλον ὀφείλεται στὶς μόνιμα

145. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ φιλόνηρωπη αἰτιολογία τοῦ ὕπνου τῶν μαθητῶν ποὺ προσφέρει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς («εὖρε κοιμωμένους αὐτοὺς ἀπὸ τῆς λύπης...», Λκ. 22,45). Ὁ Χρυσόστομος σχολιάζει (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 83, Migne P.C. 58, 745): «... πρὸς ἀπαντας διαλέγεται, ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν. Οἱ γὰρ συναποθανεῖν αἰρούμενοι, οὐδὲ λυπομένῳ τότε συλλυπηθῆναι ἴσχυσαν ἐγγηγορότες, ἀλλ' ἐκράτησεν αὐτῶν ὁ ὕπνος». Πρβλ. Βίκτωρα 426-427.



παρουῖες καὶ ἐνεργεῖς ιδέες τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας<sup>146</sup>, πού δὲν ἐπιτρέπουν μιὰ μονοσήμαντη ἀνθρώπινη θεὰ καὶ κατανόηση τοῦ πάθους. Πίσω ἀπὸ τὴν προσευχὴ «ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω ἀλλὰ τί σὺ» (Μκ. 14,36 κρύβεται ἡ ἀσύγκριτη πνευματικὴ ἰσχύς, ἡ ἀμετακίνητη θέληση καὶ ἀπόφαση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς<sup>147</sup>. Ὁ λόγος του ἀποπνέει τὴ μοναδικὴ δύναμη καὶ ἐξουσία μιᾶς ἀπόλυτης προσφορᾶς. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἀκροτελευτία φράση τῆς ἀφηγήσεως: «ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν» (Μκ. 14,42). Στὴ φράση αὐτὴ ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται νὰ ἔχῃ πλήρη ἐπίγνωση, ἔλεγχο καὶ πρωτοβουλία κινήσεων. Δέχεται τὸ πάθος καὶ προχωρεῖ πρὸς αὐτό, διότι ὁ ἴδιος τὸ ἀποφάσισε καὶ τὸ θέλει<sup>148</sup>.

9) Τὴν ἐξιστόρηση τῆς ἐναγώνιας προσευχῆς στὴ Γεθσημανῆ διαδέχεται ἡ περιγραφή τῆς συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 14,43-52)<sup>149</sup>, μιὰ περιγραφή διαποτισμένη καὶ πάλι ἀπὸ

146. Μιὰ ἀπὸ τίς ιδέες αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ ἀμεση κοινωνία καὶ οικειότητα τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὅπως ἀποκαλύπτεται στὸ κλητικὸ «Ἀββᾶ ὁ Πατήρ» (Μκ. 14,36). Πρβλ. Lohmeyer 315-316.

147. Θεοφύλακτος 653.

148. Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 83, Migne P.G. 58, 747): «Διὰ πάντων γὰρ αὐτοὺς ἐπαίδευσεν, ὅτι οὐκ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα ἦν, οὐδὲ ἀσθενείας, ἀλλ' οἰκονομίας τινὸς ἀπορρήτου. Καὶ γὰρ προῆδει ἤξοντα, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ὁμόσε ἐχώρει». Πρβλ. καὶ Βίκτωρα 427.

149. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,43-52: G. Schneider, "Die Verhaftung Jesu", *ZeitNTWiss* 63 (1972) 188-209· R. Scroggs and K. I. Groff, "Baptism in Mark: Dying and Rising with Christ", *JournBibLit* 92 (1973) 531-548· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (Stuttgart: KBW, 1974) 111-124· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 153-168· F. Neirynek, "La fuite du jeune homme en Mc. 14,51-52", *EphTheolLouv* 55 (1979) 43-66· H. Fleddermann, "The Flight of a Naked Young Man", *CathBibQuart* 41 (1979) 412-418· F. Kermode, *The Genesis of Secrecy* (1980) 55-63, 84-93.

τῇ Χριστολογία τοῦ πάθους. Στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ πραγματικότητα τοῦ πάθους ἐκφράζεται μὲ χαρακτηριστικὸ τρόπο στοὺς ἀνθρώπινους παράγοντες πού πρωταγωνιστοῦν στὰ ἐπεισόδια τῆς συλλήψεως.

Πρῶτον, ἐμφανίζονται καὶ πάλι στὴν κρίσιμη στιγμή τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι (Μκ. 14,43). Αὐτὴ τὴ φορά ὅμως δὲν ἐμφανίζονται στὸ ρόλο τῶν συζητητῶν ἢ τῶν σχεδιαστῶν τῆς συνωμοσίας κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τῶν ἐκτελεστῶν μιᾶς σειρᾶς πράξεων βίας πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὴ σύλληψη καὶ καταλήγουν στὴ θανάτωσή του. Τὸ μῖσος τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἡγετῶν μεταφράζεται πιά σὲ ὠμὴ βία.

Δεύτερον, παρουσιάζεται στὴ σκηνὴ «ὄχλος μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων» (Μκ. 14,43), ἄνθρωποι σταλμένοι ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς ἄρχοντας γιὰ νὰ συλλάβουν τὸν Ἰησοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη φορά στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, πού μιὰ ομάδα ἀνθρώπων ὀπλισμένων μὲ μαχαίρια καὶ ρόπαλα ἐρχονται ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ.

Τρίτον, καταφθάνει μέσα στὴ νύχτα σὰν τραγικὸς πρωταγωνιστὴς ὁ Ἰούδας. Ἡ παρενθετικὴ πληροφορία «εἰς τῶν δώδεκα» κρύβει βαθύτατη θλίψη<sup>150</sup>. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ λεχθῆ καὶ γιὰ τὸ σύνθημα («σύσσημον»), μὲ τὸ ὁποῖο θὰ γινόταν ἡ προδοσία: «ὃν ἂν φιλήσω αὐτός ἐστιν» (Μκ. 14,44). Ἡ ἐντύπωση πού δημιουργεῖται εἶναι φρικτὴ. Γίνεται ὅμως φρικτώτερη μὲ τὴν εἶδηση ὅτι ὁ Ἰούδας δὲν ἐφίλησε ἀπλῶς τὸν Ἰησοῦ ἀλλὰ «κατεφίλησεν αὐτόν» (Μκ. 14,45). Αὐτὸ τὸ φιλῆμα πρέπει νὰ ὑπῆρξε ἀπέραντα ὀδυνηρὸ γιὰ τὸ Χριστό<sup>151</sup>.

150. Ἡ φράση «εἰς τῶν δώδεκα» ἀπαντᾷ καὶ στοὺς ἄλλους συνοπτικούς (Μτ. 26,47 καὶ Λκ. 22,47), πρᾶγμα πού δείχνει τὴ βαθεῖα ἐντύπωση πού ἔκανε τὸ γεγονὸς στὴν ἀρχέγονη ἐκκλησία. Πρβλ. Βίκτωρα 428, Klostermann 152.

151. Πρβλ. Λκ. 22,48: «Ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου

Τέταρτον, οἱ μαθηταὶ ἐγκαταλείπουν τὸ Χριστό. Ἡ λακωνικὴ φράση ξεδιπλώνει ἐμπρὸς στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστου ὄλο τὸ δράμα: «Καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον πάντες» (Μκ. 14,50). Ἀκόμη καὶ ὁ νεανίσκος, ὁ ὁποῖος «συνηκολούθει αὐτῷ περιβεβλημένος σινδὸνα ἐπὶ γυμνοῦ... καταλιπὼν τὴν σινδὸνα γυμνὸς ἔφυγεν» (Μκ. 14,51-52). Ἡ εἰκόνα ποῦ σχηματίζεται ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν εἶναι μιὰ εἰκόνα τρομαγμένης φυγῆς καὶ ἔσχατης ἐγκαταλείψεως<sup>152</sup>. Ἡ τελευταία ἀνθρώπινη ομάδα, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ συμπαρασταθῆ στὸν Ἰησοῦ, οἱ μαθηταὶ του, διασκορπίζονται θλιβερά μέσα στὴ νύκτα καὶ τὸν ἀφήνουν μόνο στὰ χέρια τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του.

Ἔτσι ὄλοι οἱ ἀνθρώπινοι παράγοντες, οἱ Ἰουδαῖοι θρησκευτικοὶ ἡγέτες, ὁ ὄχλος τῶν ὑπηρετῶν, ὁ Ἰούδας, οἱ μαθηταί, ὁ ἄγνωστος νεανίσκος, ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλο γίνονται συντελεστὲς πάθους καὶ ὀδύνης. Ἡ βία, ἡ προδοσία, ἡ ἐγκατάλειψη, ἡ φυγὴ συνθέτουν ἓνα τραγικὸ πῖνακα μὲ κέντρο τὸν πάσχοντα Υἱὸ τοῦ Ἀνθρώπου. Ὁ εὐαγγελιστής, στὴ σκηνὴ τῆς συλλήψεως στὴ Γεθσημανῆ, προβάλλει κατὰ ἀριστοουργηματικὸ τρόπο τοὺς ποικίλους ἀνθρώπινους παράγον-

παραδίδωσι». Τὸ φίλημα τοῦ Ἰούδα, ὅπως καταλήγει στὴν ἀνάλυσή του ὁ G. Schneider, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 206-207, ἀνήκει στὰ ἐντελῶς ἀρχαῖα στοιχεῖα τῆς παραδόσεως ἢ ὁποῖα ὑποκρύπτεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Μκ. 14,43-52.

152. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ νεανίσκου ἀνήκει ἀναμφιβόλως — ὡς ἰδιαιτέρη περίπτωσις — στὸ θέμα τῆς φυγῆς τῶν μαθητῶν, σημειώνουν στίς εἰδικὰς ἐργασίας τοὺς ὁ G. Schneider, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 205-206, καὶ ὁ H. Fleddermann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 415-418. Ἄλλοι, ὅπως οἱ Scroggs καὶ Groff, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 533, 544-546, νομίζουν ὅτι τὸ ἐπεισόδιον πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ μὲ βάση «τὴ θεολογία καὶ πράξιν τοῦ βαπτίσματος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας», καὶ ἄλλοι ὅπως ὁ A. Vanhoye, "La fuite du jeune homme nu", *Biblica* 52 (1971) 401-406, ὅτι τὸ ἐπεισόδιον συνδέεται συμβολικὰ μὲ τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ. Συνδυασμὸ ὄλων τῶν ἀνωτέρω ἐκδοχῶν ἐπιχειρήσῃ ὁ B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 163-167.

τες ποῦ ἐμπλέκονται διαμορφωτικὰ στὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πραγματικότης ὁμως τοῦ πάθους στὴν περικοπὴ Μκ. 14,43-52, πρέπει ν' ἀναζητηθῆ κατὰ κύριο λόγο στὸ γεγονός τῆς συλλήψεως τοῦ Μεσσία: «οἱ δὲ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῷ καὶ ἐκράτησαν αὐτὸν» (Μκ. 14,46). Ὁ Ἰησοῦς εἶχε προαναγγεῖλει τὴν παράδοσίν του στὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων ἐχθρῶν του (Μκ. 9,31 καὶ 14,41) ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖο τοῦ πάθους του. Ἐδῶ ἡ πρόρρηση ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ μὲ τὴν ἐπαληθεύσιν ἀνοίγει ἡ αὐλαία γιὰ τὴν τελευταία πράξιν τοῦ δράματος.

Στὴν ὀδύνῃ τῆς συλλήψεως καθ' ἑαυτὴν προστίθεται καὶ ἡ θλίψιν ἀπὸ τὴς συνθήκης ἐκτελέσεώς της καὶ ἔτσι τὸ πάθος ἐντείνεται. Ὁ Μάρκος ἀπέδωσε ἐξοχα τὴν ἀποψὴ αὐτὴ μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ποῦ παραθέτει: «ὡς ἐπὶ ληστὴν ἐξήλατε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με;» (Μκ. 14,48). Οἱ σκληρὲς καὶ ἐξευτελιστικὲς συνθήκες τῆς συλλήψεως τροφοδοτοῦν τὸ πάθος μὲ πρόσθετο ἄλλος.

Παρὰ τὴν ἔντασιν ὁμως τοῦ πάθους, οἱ ιδέες τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας παραμένουν εὐδιάκριτες καὶ στὴν ἀφήγησιν Μκ. 14,43-52. Ἡ πορεία τῶν γεγονότων δικαιώνει πλήρως τὴς προφητικὲς ἀναγγελίες τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα (Μκ. 14,18) καὶ τὸ διασκορπισμὸ τῶν μαθητῶν (Μκ. 14,27). Ἔτσι, τὰ πράγματα πιά ἀποδεικνύουν τὴν ὑπεφυσικὴ γνῶσιν τοῦ Χριστοῦ<sup>153</sup>. Ἐνδεικτικὴ ἐπίσης τῆς αὐθεντίας τοῦ πάσχοντος Ἰησοῦ εἶναι ἡ δὴλωσὴ του ὅτι τὰ συμβάντα κατὰ τὴ σύλληψίν του ἔγιναν «ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί» (Μκ. 14,49). Μὲ τὴ διακήρυξιν αὐτὴν, ὁ Ἰησοῦς τοποθετεῖται πάνω ἀπὸ τὴν ροὴν τῶν γεγονότων καὶ τὰ ἐρμηνεύει ὄχι ὡς ἀποτελέσματα ἀνθρωπίνων σχεδιασμῶν ἢ καταστάσεων ἀλλὰ ὡς

153. Θεοφύλακτος 657, Pesch II, 403.

στοιχεῖα τῆς διαδικασίας σωτηρίας πού ἐλέγχεται ἀπὸ τὸ Θεό<sup>154</sup>.

Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ μεστή θείας γαλήνης καὶ ἀξιοπρέπειας στάση του στὸ ἐπεισόδιο τῆς συλλήψεως. Παραμένει πρᾶος καὶ σιωπηλός, καὶ μόνο ἀφοῦ τὸν ἔχουν ἤδη συλλάβει θὰ κάνῃ μιὰ σύντομη δήλωση γιὰ νὰ τοποθετήσῃ τὰ διαδραματιζόμενα σὲ μιὰ θεία προοπτικὴ. Προδομένος καὶ ἐγκαταλελειμμένος ἀπὸ τοὺς μαθητάς, δέσμιος στὰ χέρια ἀγροίκων ὑπηρετῶν, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Μκ. 14,43-52 ἀκτινοβολεῖ θεία ἐξοχότητα.

10) Μὲ τὴ δίκη τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον «τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν γραμματέων», Μκ. 14,53-65<sup>155</sup>, φθάνουμε ἐγγύτερα στὸν πυρῆνα τοῦ πάθους καὶ τὸ μαρτυρικὸ τέλος. Ἡ καμπύλη τοῦ θανάτου ἀνοίγει μὲ τὴ βιαία προ-

154. Πρβλ. Βίκτορα 429, Θεοφύλακτον 657, Nineham 394, Pesch II, 401, Gnllka II, 273, Schmithals II, 646.

155. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,53-65: G. Schneider, "Gab es eine vorsynoptische Szene Jesus vor dem Synedrium?", *NovTest* 12 (1970) 22-39· S. Légasse, "Jésus devant le Sanhédrin", *RevThéolLouv* 5 (1974) 170-197· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (1974) 23-46· G. Theissen, "Die Tempelweissaussagung Jesu", *TheolZeit* 32 (1976) 144-158· J. R. Donahue, "Temple, Trial and Royal Christology", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 61-79· N. Perrin, "The High Priest's Question and Jesus' Answer", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 80-95· P. Lamarche, *Révélation de Dieu* (1976) 105-118· R. Kempthorne, "The Markan Text of Jesus' Answer to the High Priest", *NovTest* 19 (1977) 197-208· D. Juel, *Messiah and Temple* (Missoula: Scholars Press, 1977)· R. T. Fortna, "Jesus and Peter at the High Priest's House", *NTStud* 24 (1978) 371-383· O. Genest, *Le Christ de la Passion. Perspective Structurale* (Montréal: Bellarmin, 1978) 29-56· D. Dormeyer, *Der Sinn des Leidens Jesu* (1979) 49-61· R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 165-190· C. Walters Jr., *Mark, a personal encounter* (1980) 132-134· R. T. France, "Jésus devant Caïphe", *Hokhma* 15 (1980) 20-35· D. Lührmann, "Markus 14, 55-64: Christologie und Zerstörung des Tempels...", *NTStud* 27 (1981) 457-474.

σαγωγή τοῦ Ἰησοῦ στὸ Συνέδριο, τὸ ὁποῖο κατέχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ τὸν θανατώσῃ (Μκ. 14,55), καὶ κλείνει μὲ τὴν τελεσίδικη καταδικαστικὴ ἀπόφαση<sup>156</sup>. Τὰ ἐπὶ μέρους σημεῖα, χαρακτηριστικὰ αὐτῆς τῆς θανάσιμης τροχιᾶς, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Ἄλλο Ἰησοῦς ὁδηγεῖται στὸν ἀρχιερέα καὶ τὸ Συνέδριο («οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον», Μκ. 14,55) ἀμέσως μετὰ τὴ σύλληψή του. Φορτωμένος τὸν κόπο μιᾶς τρομερῆς ἡμέρας, τὴν ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆ, τὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα, τὴν ἐγκατάλειψη τῶν μαθητῶν, τὴν ταπεινωτικὴ κατακράτηση, ὑποχρεώνεται νὰ ἀντιμετωπίσῃ, χωρὶς ἀνάπαυλα, μιὰ φοβερὴ δίκη.

Δικάζεται ἀπὸ σῶμα δικαστῶν-ἐχθρῶν, πού ἔχουν ἀποφασίσει τὴν ἐκτέλεσή του («... ἐζήτουν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανατώσαι αὐτόν», Μκ. 14,55), καὶ πού κάνουν τὰ πάντα γιὰ νὰ φθάσουν στὸ σκοπὸ τους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δικαστὲς καὶ οἱ μάρτυρες εἶναι ἀπροκάλυπτα ἐχθρικοὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ προχωροῦν ἀδίστακτα σὲ ψευδομαρτυρία: «πολλοὶ γὰρ ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν» (Μκ 14,56). Ἡ παρέλαση τῆς θλιβερῆς σειρᾶς τῶν ψευδομαρτύρων ἀποτελεῖ πρόσθετη αἰτία βασανισμοῦ τοῦ Ἰησοῦ<sup>157</sup>. Ὁ βασανισμὸς γίνεται ἰδιαίτερα ὀδυνηρὸς ὅταν ἡ ψευδομαρτυρία παίρνει τὴ μορφή τῆς προκλητικῆς δηλώσεως γιὰ τὴν κατάλυση καὶ ἀνοικοδόμηση τοῦ Ναοῦ (Μκ. 14,57-59)<sup>158</sup>. Στὸ σημεῖο αὐτὸ

156. Ἐκτενῆ καὶ λεπτομερῆ συζήτηση τῆς δίκης τοῦ Χριστοῦ καὶ πλούσια πρόσφατη βιβλιογραφία βλ. στὸν Pesch II, 404-424. Πρβλ. ἐπίσης Schmithals II, 657-669, J. R. Donahue, *Are you the Christ?* (Missoula: SBL, 1973), D. Juel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 1-39.

157. Ὁ D. Lührmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 460, συνδέει χαρακτηριστικὰ τὸ θέμα τῶν ψευδομαρτύρων μὲ τὸ μοτίβο τοῦ πάσχοντος δικαίου τῆς Π. Διαθήκης. Πρβλ. καὶ J. Donahue, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 66-71.

158. Ἡ προκλητικότητα ἐγκτεῖται στὴ διαστρέβλωση κάποιας σχετι-

παρεμβαίνει ὁ ἀρχιερεὺς ὄχι γιὰ νὰ ἐλέγξει τοὺς ψευδολόγους ἀλλὰ γιὰ νὰ καταπιέσει τὸν Ἰησοῦ: «οὐκ ἀποκρίνη οὐδέν· τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;» (Μκ. 14,60). Ἡ θλίψη ἀπὸ τὴν πρόκληση τῶν ἀσυνειδήτων κατηγορῶν ὀξύνεται ἀπὸ τὴν ἄδικη στάση τοῦ ἀρχιερέως.

Στὸ προφανὲς ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖο ὀδηγεῖται ἡ δίκη, ἕνα ἀδιέξοδο ποῦ φαίνεται ἀνυπέρβλητο ἐξ αἰτίας τῆς σιωπῆς τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ἀρχιερεὺς ἀποφασίζει νὰ θέσει τὸ ἀκραῖο ἀλλὰ συνάμα καὶ οὐσιαστικὸ ἐρώτημα: «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;» (Μκ. 14,61)<sup>159</sup>. Ἡ καταφατικὴ ἀπάντηση τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ νὰ καταστῇ ἀντικείμενο ἐξουχιστικῆς ἐρεύνης καὶ ἀντικειμενικῆς συζητήσεως, προκαλεῖ μιὰ βιαιότατη ἐκρηξη ἀγανακτήσεως τοῦ ἀρχιερέως, ὁ ὁποῖος φθάνει στὸ σημεῖο νὰ ξεσχίσει τοὺς χιτῶνες του (Μκ. 14,63)<sup>160</sup>.

Τὸ ἐπόμενο τραγικὸ βῆμα εἶναι νὰ χαρακτηρισθῇ ἀμέσως ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ ὡς βλασφημία<sup>161</sup>. Μετὰ ἀπ' αὐτό, ἡ

κῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τίθεται ζήτημα μεσσιανικῶν διεκδικησῶν του. Πρβλ. Swete 356-357, D. Lüthmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 465-469. Τὸ περὶ Ναοῦ ὁμοίως θέμα εἶναι ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ ὅπως δείχνει ὁ D. Juel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 117-209.

159. Τὸ «σὺ εἶ» τοῦ ἀρχιερέως ἔχει καὶ μιὰν ἀναμφισβήτητη ἀπόχρωση περιφρονησεως. Πρβλ. Taylor 567.

160. Τὸ «διαρήσειν τοὺς χιτῶνας» σύμφωνα μὲ τὸ Ταλμουδ εἶναι τυπικὴ δικαστικὴ χειρονομία καταδίκης (πρβλ. Billerbeck I, 1007-8). Αὐτὸ ὁμοίως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν συνοδεύεται ἀπὸ συναισθηματικὴ ἐξαψὴ καὶ ψυχικὸ ἀναβρασμό. Πρβλ. Schweizer 331· ἀντίθετα ὁ Gnllka II, 282. Λεπτομερῆ συζήτηση τοῦ θέματος βλ. στὸν D. Juel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 95-106.

161. Μεταξὺ τῶν ἐξηγητῶν ἔχουν γίνεи μακρὰς συζητήσεις γιὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἢ δὴλωση τοῦ Ἰησοῦ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς βλασφημία σύμφωνα μὲ τὰ Ἰουδαϊκὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς. Ὁ Μᾶρκος ὁμοίως εἶναι ἀπολύτως σαφὴς στὸ σημεῖο αὐτό, καὶ ἡ μαρτυρία του ὑπογραμμίζει ἀκριβῶς τὸν χαρακτήρα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ. Πρβλ. Billerbeck I, 1008-19, *TDNT*, Vol. I, 623, Taylor 569-570, Schweizer 331, Gnllka II, 283, Montague 174-175.

ἀπόφαση τῶν δικαστῶν θὰ σφραγίσῃ τὴ δίκη: «οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐτὸν ἔνοχον εἶναι θανάτου» (Μκ. 14,64). Τὸ τελικὸ πλῆγμα ἔχει καταφερθῆ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὕστερα ἀπὸ μιὰ διαδικασία, ποῦ σὲ κάθε φάση τῆς ὑπῆρξε ἀφάνταστα ὀδυνηρὴ γι' αὐτόν.

Στὴν πιὸ πάνω ἀνάλυση τοῦ Μκ. 14,53-65, φαίνεται ἀνάγλυφα ἡ ἔμφαση στὴν πραγματικότητά τοῦ πάθους. Ὁ χρόνος τῆς δίκης, ὁ τόπος, τὰ πρόσωπα ποῦ πρωταγωνιστοῦν, οἱ μαρτυρίες, οἱ ἐρωτήσεις, τὰ κίνητρα, τὰ ἐπεισόδια, ὅλα τραυματίζουν ἀνελέητα καὶ ἀσταμάτητα τὸ Χριστό. Τὸ ἀποκορύφωμα εἶναι ἀσφαλῶς ἡ καταδίκη σὲ θάνατο, μὲ τὴν ὁποία ὁμοίως δὲν θὰ κλείσῃ ἡ αὐλαία. Ὁ Μᾶρκος παραθέτει τὴν πρώτη σειρά προσβολῶν καὶ ἐπιθέσεων ἐναντίον τοῦ μελλοθανάτου Ἰησοῦ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόφαση τῆς καταδίκης του: ἐμπτυσμοί, κολαφισμοί, σαρκαστικά σχόλια, ραπίσματα (Μκ. 14,65)<sup>162</sup>. Ἡ ἀφήγηση τοῦ εὐαγγελιστοῦ στὴν περικοπὴ Μκ. 14,53-65, εἶναι ἀφήγηση ποῦ μὲ κάθε λέξη τῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, ὑποβάλλει σὲ ὄλη τῆς τὴ φρίκη τὴν πολυδιάστατη πραγματικότητά τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ.

162. Παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ὁ Χρυσόστομος: «Τί γὰρ τῆς ὕβρεως ταύτης ἴσον γένοιτ' ἄν; Εἰς τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, ὃ ἡ θάλασσα ἰδοῦσα ἠδέσθη, ὃ ἐπὶ σταυροῦ θεασάμενος ὁ ἥλιος τὰς ἀκτῖνας ἀπέστρεψεν, ἐνέπτυν καὶ ἐρράπιζον, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐτυπτον, ἐμπορούμενοι μετὰ δαφιλίας ἀπάσης τῆς ἑαυτῶν μανίας. Καὶ γὰρ πληγὰς τὰς πασῶν ὕβριστικωτέρας ἐνέτεινον, κολαφίζοντες, ραπίζοντες, καὶ ταῖς πληγαῖς ταύταις τὴν ἀπὸ τοῦ ἐμπτύειν προσετίθεσαν ὕβριν. Καὶ ῥήματα πάλιν πολλῆς γέμοντα κωμωδίας ἐφθέγγοντο... Καὶ οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ δοῦλοι ταύτην τὴν παροινίαν εἰς αὐτὸν ἐπαροῖνον τότε. Ταῦτα ἀναγινώσκωμεν συνεχῶς, ταῦτα ἀκούωμεν ὡς χρῆ, ταῦτα ἐγγράφωμεν ἡμῶν τῇ διανοίᾳ· καὶ γὰρ ταῦτα ἡμῶν τὰ σεμνά. Ἐπὶ τούτοις ἐγὼ μέγα φρονῶ, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς μυρίοις νεκροῖς οἷς ἀνέστησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παθήμασιν οἷς ἔπαθε. Ταῦτα ἄνω καὶ κάτω Παῦλος στρέφει· τὸν σταυρόν, τὸν θάνατον, τὰ πάθη, τὰς λοιδορίας, τὰς ὕβρεις, τὰ σκώμματα» (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 85, Migne P.G. 58, 757-758).

Σὲ μιὰ περικοπή σὰν αὐτή, ὅπου ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους εἶναι τόσο ἰσχυρή, ὑπάρχει καὶ ἓνα κορυφαῖο δεῖγμα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας<sup>163</sup>. Εἶναι ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἐρώτηση τοῦ ἀρχιερέως «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;»: «ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· ἐγὼ εἰμι, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ» (Μκ. 14,62). Ἐδῶ, γιὰ πρώτη φορά στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, ὁ Ἰησοῦς δηλώνει ἀπερίφραστα ὅτι εἶναι ὁ Μεσσίας καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ<sup>164</sup>. Ἡ δήλωση εἶναι ἀπόλυτα θετική, γίνεται ἐνώπιον τῆς ἀνωτάτης θρησκευτικο-πολιτικῆς συνελεύσεως τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων καὶ διδασκάλων τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἔρχεται ὡς ἀπάντηση σὲ ἓνα ὀριακὸ ἐρώτημα μὲ συνέπειες ζωῆς καὶ θανάτου. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει ἀπόλυτα ἐπίσημο χαρακτῆρα καὶ μοναδικὴ βαρύτητα<sup>165</sup>.

Τὸ περιεχόμενο τῆς μεσσιανικῆς διακηρύξεως εἶναι χριστολογικὰ ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο. Εἶναι ἡ πρώτη φορά πού οἱ τρεῖς τίτλοι «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», «υἱὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ «Χριστὸς» τοποθετοῦνται παράλληλα καὶ ἰσότημα<sup>166</sup>. Σπου-

163. Δὲν ἀπουσιάζουν καὶ ἄλλα δείγματα λιγώτερο ἐμφανῆ. Θὰ μπορούσε λ.χ. νὰ ἀναφερθῆ τὸ χωρίο Μκ. 14,65, πού ἀποτελεῖ ἐπαλήθευση τῆς προρρήσεως τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 10,34 καὶ ἄρα ἀπόδειξη τῆς ὑπερφυσικῆς του γνώσεως.

164. Βίκτωρ 431: «καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ποιῶντος». W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 75: «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σὲ ὑπερφυσικὴ καὶ μεταφυσικὴ ἔννοια». Πρβλ. καὶ Δαμαλᾶν 3,645, Lohmeyer 328-329, Τρεμπέλαν 285, Schweizer 331, Lane 536-537. Βλ. ἀναλυτικὴ συζήτηση στοὺς Lagrange 402, Taylor 568-569, Gnillka II, 281-282, Schmithals II, 662, προπαντὸς ὁμως στὸν J. Donahue, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 72-79 καὶ στὸν N. Perrin, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 81-91.

165. Βίκτωρ 430: «ἵνα μὴδὲ τοῦτο ὑπολείπηται, ὅτι οὐ σαφῶς ἤκουσαν δηλοῦντος ἑαυτὸν ὄντα Χριστόν». Πρβλ. P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 109, 115-117.

166. Ὅπως σημειώνει ὁ D. Lüthmann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 462, «ἡ Χριστολογία τοῦ Μάρκου ἀπορρέει ἀπὸ ἓνα συνδυασμὸ τῶν τριῶν αὐτῶν

δαιότερη ὁμως ἀπὸ τὴν παραλληλία καὶ σύζευξη τῶν χριστολογικῶν τίτλων εἶναι ἡ προσέγγιση, στὸ Μκ. 14,62, δύο μεγάλων χριστολογικῶν ιδεῶν. Πρόκειται γιὰ τὶς ιδέες τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας καὶ τῆς ἐλεύσεως «μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ».

Ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καθέδρα εἶναι σαφῆς θέση θείας δυνάμεως καὶ ὑπέρτατης ἐξουσίας<sup>167</sup>. Ἡ διατύπωση στὸ χωρίο Μκ. 14,62 εἶναι πρόδηλα ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸν Ψαλμὸ 109(Ο'), 1, ἓνα κείμενο ἤδη ἐρμηνευμένο μεσσιανικὰ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ (Μκ. 12,35-37). Ἡ διακήρυξη μιᾶς χριστολογικῆς θέσεως ὑπατης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας σὲ γλῶσσα βιβλική, μέσα στὸ Μεγάλο Συνέδριο, τονίζει τὶς γιγαντιαῖες διαστάσεις τῆς ἐξουσίας αὐτῆς. Παράλληλα, ἡ ιδέα τῆς «μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ» ἐλεύσεως διανοίγει τὴν προοπτικὴ μιᾶς μεγαλειώδους ἐσχατολογικῆς παρουσίας καὶ τῆς συνακόλουθης θείας κρίσεως. Οἱ δύο ιδέες μαζὶ συγκροτοῦν ἓνα πανίσχυρο χριστολογικὸ πλέγμα, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ ἀναδύεται μὲ τεράστια δύναμη καὶ θαυμαστὴ πληρότητα<sup>168</sup>. Καὶ τοῦτο στὸ κέντρο μιᾶς ἀφηγήσεως πού ἰχνογραφεῖ μὲ σκοτεινὰ χρώματα τὸ πάθος<sup>169</sup>.

τίτλων». Πρβλ. καὶ H. C. Kee, *Community of the New Age* (1977) 129. Βλ. καὶ τὶς πολὺ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις τοῦ J. Donahue, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 71-79, τοῦ ἰδίου, *Are you the Christ?* (1973) 139-187, καὶ τοῦ D. Juel, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 77-107.

167. Πρβλ. M. Hooker, *The Son of Man* (1967) 172-173.

168. Ὅπως σημειώνει ὁ N. Perrin (*Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 95), οἱ μεγάλες χριστολογικὲς ιδέες τῆς ἐξουσίας τοῦ Μεσσία στὸ Μκ. 14,61-62 λειτουργοῦν ἀναδρομικὰ καὶ προοπτικὰ. Ἀναδρομικὰ διότι ἀποτελοῦν τὸ ἀποκορύφωμα τῶν χριστολογικῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ «Μεσσιανικοῦ μυστικοῦ». Προοπτικὰ διότι ἐρμηνεύουν τὴ σταύρωση-ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἐνθρόνιση-ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ καὶ διότι προβλέπουν τὴ δευτέρα παρουσία.

169. «... ἡ ἐνδοξη θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, πού λάμπει στὸ μέσον ὅλης αὐτῆς τῆς ταπεινώσεως», Dibelius παρὰ Nineham 399.

11) Στὴν ἐξιστόρηση τῆς νυκτερινῆς δίκης καὶ καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ ἀνήκει καὶ ἡ ἀφήγηση τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου. Ἡ σχετικὴ περικοπὴ ἀκολουθεῖ ἀμέσως (Μκ. 14,66-72)<sup>170</sup> ἐνῶ τὸ ἐπεισόδιο ἐκτυλίσσεται συγχρόνως μὲ τὴ δίκη καὶ στὸν ἴδιο χῶρο.

Ὁ Πέτρος στὴν αὐλὴ τοῦ ἀρχιερέως, ὑποκύπτει σὲ μιὰ συμπτωματικὴ<sup>171</sup> πίεση ποὺ ἀσκεῖται ἐπάνω του, καὶ ἀρνεῖται ὅτι γνωρίζει τὸν Ἰησοῦ «τὸν Ναζαρηθόν» (Μκ. 14,68). Σὲ μιὰ δευτέρη πρόκληση ἐπαναλαμβάνει τὴν ἄρνηση (Μκ. 14,70), ἐνῶ σὲ μιὰ τρίτη προχωρεῖ ἀκόμη πιὸ πολὺ: «ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνῦναι ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε» (Μκ. 14,71). Ἡ ἀνιοῦσα ἔνταση τῆς ἀρνήσεως εἶναι τρομερὴ. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πέτρος ἀρνεῖται μὲ ὄροχο τὸ Χριστό, στὸν ἴδιο χῶρο καὶ τὴν ἴδια ὥρα ποὺ ἐκεῖνος ὑφίσταται τὴν ἀπέραντη ὁδὸν μιᾶς θλιβερῆς δίκης, κάνει τὴν ἄρνηση ἀκόμη πιὸ ἀλγεινὴ<sup>172</sup>. Μετὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα καὶ τὴ φυγὴ τῶν μαθητῶν, ἡ πράξις τοῦ κορυφαίου μαθητοῦ ἔρχεται σὰν τρομακτικὸ πλῆγμα ἐναντίον τοῦ πάσχοντος Ἰησοῦ. Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ ἄρνηση τοῦ Πέτρου ἐντάσσεται στὸν εὐρύτερο κύκλο τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους καὶ ἔτσι

170. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 14,66-72: M. Wilcox, "The Denial-Sequence in Mark 14,26-31,66-72", *NTStud* 17 (1970) 426-436· G. W. H. Lampe, "St. Peter's Denial", *BullJohnRylUnivLibMan* 55 (1973) 346-368· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (1974) 15-22· J. Ernst, "Noch einmal: Die Verleugnung Jesu durch Petrus", *Catholica* 30 (1976) 207-226· K.E. Dewey, "Peter's Curse and Cursed Peter", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 96-114· D. Gewalt, "Die Verleugnung des Petrus", *LinguistBibl* 43 (1978) 113-144· F. Kermode, *The Genesis of Secrecy* (1980) 115-123.

171. Θεοφύλακτος 661: «Καὶ ταῦτα παιδίσκης πτοησάσης αὐτῶν» (δηλ. τὸν Πέτρο).

172. Τοῦτο γίνεται μὲ μεγαλύτερη ἔμφαση στὸν Μᾶρκο, ὅπως ἔδειξε ὁ K. Dewey, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 108-113.

ἔχει ἐγγραφῆ ἀνεξάλειπτα στὴ μνήμη τῆς πρώτης ἐκκλησίας<sup>173</sup>.

Ἡ ἄρνηση ὁμοίως αὐτὴ εἶχε προαναγγελθῆ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ μέχρι καὶ τὴν τελευταία τῆς λεπτομέρεια (Μκ. 14,30). Ἡ πραγματοποίησή της στὸ Μκ. 14,66-72, ὑπενθυμίζει γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ τὴν προφητικὴ ἀθθεντία τοῦ Χριστοῦ<sup>174</sup>. Αὐτὴ μάλιστα ἡ δικαίωση τῆς προγνώσεώς του γίνεται ὁ κύριος συντελεστὴς («καὶ ἀνεμνήσθη ὁ Πέτρος τὸ ρῆμα ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς», Μκ. 14,72) τῆς συγκλονιστικῆς μετάνοιας τοῦ Πέτρου. Μέσα στὴν ἔσχατη πτώση τοῦ μαθητοῦ, ἡ ἀσύγκριτη πνευματικὴ ἰσχὺς τοῦ Μεσσία τελεσιουργεῖ ἓνα θαῦμα ριζικῆς ἀλλαγῆς. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας εἶναι καὶ ἐδῶ παροῦσα καὶ ἐνεργῆς.

12) Ἡ πρώτη μείζων περικοπὴ τοῦ δεκάτου πέμπτου κεφαλαίου, Μκ. 15,1-15<sup>175</sup>, ἀναφέρεται στὴ δίκη τοῦ Ἰησοῦ πρὸ τοῦ Πιλάτου. Ἡ περικοπὴ αὐτὴ, ὅπως εἶναι φυσικό, βρῖθει δεδομένων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν, τονίζουν, ἀναλύουν

173. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι περιγράφεται λεπτομερῶς ἀπὸ δλους τοὺς εὐαγγελιστὰς (Μτ. 26,69-75· Λκ. 22,56-62· Ἰω. 18,15-18 καὶ 25-27) σὰν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ πάθους. Βλ. σχετικὴ ἀνάλυση στὸν Schmithals II, 652-657, στὸν K. Dewey, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 96-105, 113-114.

174. Βίκτωρ 431-432.

175. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 15,1-15: H. Z. Maccoby, "Jesus and Barabbas", *NTStud* 16 (1969) 55-60· L. Marin, "Jésus devant Pilate", *Languages* 22 (1971) 51-74· P. Winter, *On the Trial of Jesus* (Studia Judaica I, Berlin, 1974) 131-143· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 243-250· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (1974) 47-52· G. M. Lee, "Mark 8,24. Mark 15,8", *NovTest* 20 (1978) 74· O. Genest, *Le Christ de la Passion* (1978) 57-96· D. Dormeyer, *Der Sinn des Leidens Jesu* (1979) 62-75.

ἢ ἐρμηνεύουν τὴν ἰδέα τοῦ πάθους<sup>176</sup>. Σημειώνουμε τὰ κυριώτερα.

(1) «Οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὄλον τὸ συνέδριον» (Μκ. 15,1), δηλαδή αὐτὸ τὸ ἀπροκάλυπτα ἐχθρικό σῶμα πού ἤδη κατεδίκασε τὸ Μεσσία σὲ θάνατο, συνέρχεται καὶ πάλι σὲ σύσκεψη («συμβούλιον ἐτοιμάσαντες»). Χωρὶς χρονοτριβή, λίγες ὥρες μετὰ τὴ νυκτερινή δίκη («καὶ εὐθὺς πρωί») συγκεντρώνονται γιὰ νὰ ἐπισημοποιήσουν καὶ τυπικὰ τὴν ἀπόφαση<sup>177</sup>, καὶ «δήσαντες τὸν Ἰησοῦ ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ» (Μκ. 15,1). Ἡ εἰκόνα εἶναι χαρακτηριστικὴ εἰκόνα πάθους. Δένουν τὸ Χριστό<sup>178</sup>, σὰν νὰ ἦτο κοινὸς ἐγκληματίας, καὶ ἔτσι τὸν ἐξευτελίζουν καὶ συγχρόνως τὸν βασανίζουν σωματικά. Καὶ στὴ συνέχεια τὸν παραδίδουν<sup>179</sup> στὸν Πιλάτο, δηλαδή στὴν ἐθνικὴ εἰδωλολατρικὴ ἐξουσία, πρᾶγμα πού ὀξύνει τὴν κατὰσταση ἐξευτελισμοῦ.

(2) Ἡ παράδοση συνοδεύεται ἀπὸ ἐντονώτατες κατηγορίες: «Καὶ κατηγοροῦν αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς πολλὰ» (Μκ. 15,3). Ὅπως προκύπτει ὅμως καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀφήγηση, ὁ Πιλάτος δὲν φαίνεται νὰ πείσθηκε ἀπὸ τοὺς ἰσχυρισμοὺς καὶ ἐπὶ πλέον «ἐγίνωσκεν ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς» (Μκ. 15,10). Συνεπῶς οἱ κατηγορίες ἦσαν ἀνυπόστατες.

176. «Ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ἐδῶ ἐκ νέου ὡς ὁ πάσχων δίκαιος», Pesch II, 455, 461. Πρβλ. Schweizer 335.

177. Αὐτὴ ἡ δευτέρη ἐπίσημη σύναξη τονίζει ὅτι ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα στιγμιαίας ἐξάψεως ἀλλὰ ψυχρῆς, προσεδιασμένης συνωμοσίας.

178. Ἐδῶ γιὰ πρώτη φορά στὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου γίνεται λόγος γιὰ δεσμά, γεγονός πού ὑπογραμμίζει τὴν πράξη τῶν ἀρχιερέων.

179. Κάνει ἐντύπωση ἡ συνεχῆς χρῆση τοῦ ρήματος «παραδίδωμι» στὴ συνάφεια τῆς ἀφηγήσεως τοῦ πάθους: ἑπτὰ φορές στὸ Μκ. 14, τρεῖς φορές στὸ Μκ. 15,1-15. Μὲ τὴ πορεία τῆς ἀφηγήσεως τὸ «παραδίδωμι» φορτίζεται χριστολογικὰ ὄλο καὶ περισσότερο.

Καὶ ὅμως οἱ θρησκευτικοὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τὶς ὑποστηρίζουν μὲ μανία καὶ φανατισμό, καὶ μάλιστα στὸν ἐπίσημο ἐκπρόσωπο τῆς μισητῆς ἐξουσίας κατοχῆς<sup>180</sup>. Ὑπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς τὸ κατηγορητήριο μεταβάλλεται σὲ ἰσχυρὸ συντελεστὴ θλίψεως γιὰ τὸ Χριστό.

(3) Πολὺ ἐπώδυνο εἶναι καὶ τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ Βαραββᾶ (Μκ. 15,6-11,15)<sup>181</sup>. Ὁ Πιλάτος στὴν προσπάθειά του νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ, θέτει ἓνα ζήτημα ἐκλογῆς στὸν φανατισμένο «ὄχλο». Πιστεύει ὅτι ὅταν τὸ πλῆθος κληθῆ νὰ διαλέξῃ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ «ληστοῦ» (Ἰω. 18,40) Βαραββᾶ, θὰ προτιμήσῃ τὴν ἀπαλλαγὴ καὶ ἀπελευθέρωση τοῦ πρώτου. Καὶ ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ὁ ὄχλος παρασυρμένος ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς ζητεῖ τὴν ἀμνήστευση τοῦ Βαραββᾶ καὶ τὴ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σύγκριση εἶναι τραγικὴ<sup>182</sup>. Ὁ Ἰησοῦς δὲν διεκδικεῖ οὔτε τὴν εὐνοια πού δείχνουν σ' ἓνα ληστή!

(4) Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους συνοδεύει ἐμφατικὰ καὶ τὴν κραυγὴ τοῦ ὄχλου «σταύρωσον αὐτόν» (Μκ. 15,13). Ποιοὶ ἀκριβῶς ἀποτελοῦσαν τὸν ὄχλο (Μκ. 15,8· 15,11· 15,15) δὲν διευκρινίζεται. Πάντως πρόκειται γιὰ τμήμα τοῦ λαοῦ πού ἀπαιτεῖ νὰ ἐκτελεσθῆ ὁ Ἰησοῦς. Σὲ μιὰ τελευταία προσπάθεια ὁ Πιλάτος θέτει τὸ ἐρώτημα «τί γὰρ ἐποίησεν κακόν;»,

180. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Μάρκου στὸ Μκ. 15,1-15 δείχνει ὅλη τὴν εὐθύνη τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἡγετῶν. Σχολιάζει ἐδῶ ὁ Βίκτωρ 435: «Ἡλέγχοντο (δηλ. οἱ Ἰουδαῖοι) καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. Ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος αἰτιάματος παντός ἀπήλαττε τὸν Ἰησοῦν... οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, σταύρωσον αὐτόν».

181. Γιὰ ἱστορικὰ θέματα συνδεόμενα μὲ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Βαραββᾶ βλ. Taylor 580-581, Pesch II, 461-462. Γιὰ τὴ θεολογικὴ σημασία του βλ. Schmithals II, 674-676.

182. Καὶ θὰ μείνῃ ἀσβεστὴ στὴ μνήμη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησή της στὴν ὁμιλία τοῦ Πέτρου στὶς Πράξεις (Πράξ. 3,13-15). Πρβλ. Βίκτωρ 435.

πού υποδηλώνει ὅτι δὲν ἔχει πεισθῆ γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ἐρώτημα ἐξάπτει ἀκόμη πιὸ πολὺ τὸ πλήθος καὶ τροφοδοτεῖ τὴ μανία: «οἱ δὲ περισσῶς ἔκραξαν· σταύρωσον αὐτόν» (Μκ. 15,14). Τὸ ἐπίρρημα «περισσῶς» φανερώνει τὴν ἔνταση τῆς ἐξάψεως κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, τὸν πυρετὸ τῆς τυφλῆς ἐμπάθειας<sup>183</sup>. Ἡ κραυγὴ «σταύρωσον αὐτόν» ἐξακοντίζεται ἀνελέητα κατὰ τοῦ Μεσσία καὶ γεμίζει τὴ σκηνὴ μὲ ἀφατὴ ὀδύνης. Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἀλγεινὲς πλευρὲς τῆς θλίψεως του.

(5) Μὲ τὴν τελικὴ συναίνεση τοῦ Πιλάτου στὸ σχέδιο ἐκτελέσεως τοῦ Χριστοῦ κλείνει ὁ τραγικὸς κύκλος τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Μκ. 15,1-15. Σὲ ἓνα μόνο στίχο ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἔχει συμπυκνώσει ὅλη τὴ φρίκη καὶ τὴ ζοφερότητα πού περιέχονται στὴ σχετικὴ ἀπόφαση: «Ὁ δὲ Πιλάτος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι ἀπέλυσε αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, καὶ παρέδωκεν τὸν Ἰησοῦν φραγγελώσας ἵνα σταυρωθῆ» (Μκ. 15,15). Ὁ Ρωμαῖος ἡγεμὼν παραδίδει τὸν Ἰησοῦ στὴν ἀτιμωτικὴ ἐκτέλεση γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ὄχλο. Ἡ ἀπόφασί του δὲν στηρίζεται οὔτε κἂν σὲ μιὰ τυπικὴ ἢ φανταστικὴ ἐνοχὴ τοῦ Χριστοῦ<sup>184</sup>. Ἀπλῶς ὑποχωρεῖ στίς πιέσεις τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ πλήθους. Ἐδῶ διαπράττεται μιὰ πελώρια ἀδικία μὲ τίμημα τῆ ζωῆ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ τραγικότητα τῆς ἀποφάσεως ὑπογραμμίζεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴν ἴδια αὐτὴ ἀπόφαση ἀπολύεται ὁ Βαραββᾶς. Τὸ πάθος τοῦ ἀθώου Μεσσία προβάλλεται ἐπάνω στὸ ὑπόβαθρο τῆς ἀπελευθερώσεως ἐνὸς ληστοῦ!

183. Πάντως ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἀφήνει νὰ φανῆ ὅτι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐμπάθεια αὐτὴ ἦσαν σὲ ἀποφασιστικὸ βαθμὸ οἱ ἀρχιερεῖς (Μκ. 15,11). Πρβλ. Gnllka II, 305.

184. Πρβλ. Βίκτωρα 434-435, Klostermann 161, Nineham 412. Ἀντίθετα ὁ Schmithals II, 676, νομίζει ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ Πιλάτου εἶναι τυπικὴ βάσει τοῦ ἰσχύοντος τότε δικαίου.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Πιλάτου περιέχει καὶ ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο πού καθιστᾷ ἐντονώτερες τίς γραμμὲς τοῦ πάθους. Πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ στοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες γιὰ τὴ σταύρωση, ὁ ἡγεμὼν διατάσσει τὴ μαστίγωση τοῦ καταδίκου μὲ φραγγέλιο. Αὐτὴ ἡ μαστίγωση θὰ μπορούσε νὰ ἀποφευχθῆ. Ἐφ' ὅσον ὁ Πιλάτος ἔκανε τὴν ὑποχώρηση νὰ καταδικάσῃ σὲ θάνατο τὸν Ἰησοῦ, εἶχε ὅλη τὴ δυνατότητα νὰ μὴ ἐνεργήσῃ καὶ τὴν φραγγέλωσι<sup>185</sup>. Καὶ ὁμως στὴν κατάφωρη ἀδικία καὶ τὴν ἐπαίσχυντη θανατικὴ ποινὴ, προσθέτει τὸ βασανιστικὸ μαστίγιωμα μὲ τὸ φραγγέλιο. Τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ φθάσῃ στὸ μέγιστο τοῦ πόνου, τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ἀδικίας, χωρὶς τίποτε νὰ τὸ ἀπαλύνη.

Σ' αὐτὴ τὴν κλασικὴ ἀφήγηση τοῦ πάθους παρεμβάλλονται σταθερὰ ἰδέες τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἔντασή τους εἶναι βέβαια πολὺ μικρότερη καὶ ὁ τρόπος πού δίδονται συνήθως ἔμμεσος, πάντως ὁμως ἡ παρουσία τους εἶναι αἰσθητὴ.

α) Γιὰ πολλοστὴ φορὰ ἐπαληθεύεται μιὰ θεμελιώδης πρόρρηση τοῦ Μεσσία καὶ ἔτσι προβάλλεται ἡ ὑπερφυσικὴ του γνώση. Στὸ Μκ. 10,33 ὁ Ἰησοῦς εἶχε προαναγγείλει ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς ἀφοῦ τὸν πιάσουν καὶ τὸν καταδικάσουν σὲ θάνατο «παραδώσουσιν αὐτόν τοῖς ἔθνεσιν». Αὐτὸ πραγματοποιεῖται στὸ Μκ. 15,1 μὲ τὴν προσαγωγὴ τοῦ Χριστοῦ στὸν Πιλάτο καὶ τὴν παράδοσή του στοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες γιὰ ἐκτέλεση (Μκ. 15,15).

β) Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀνακρίσεως ἀπὸ τὸ Ρωμαῖο

185. Ἡ ἀπόψη τοῦ Swete, 373, ὅτι μὲ τὴ φραγγέλωσι ὁ Πιλάτος ἀπέβλεπε στὴν ἱκανοποίησι τοῦ ὄχλου ὥστε ν' ἀποφευχθῆ ἡ σταύρωση, δὲν εἶναι πειστικὴ (τὸ Μκ. 23,16 δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ αὐτῆς). Πρβλ. Βίκτωρα 435 («διὰ τὴν φραγγέλωσιν αὐτόν ὁ Πιλάτος παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῆ; Ἡ ὡς κατάδικον, ἢ σχῆμα περιθεῖναι τῆ κρίσει βουλόμενος, ἢ ἐκείνοις χαρίσασθαι»).



ἡγεμόνα ὁ Χριστὸς μένει σιωπηλός. Πλὴν τῶν δύο ἀπαντητικῶν του λέξεων «σὺ λέγεις» (Μκ. 15,2), τίποτε ἄλλο δὲν βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα του, παρὰ τὴν πίεση, τίς ἀπειλές, καὶ τὴ βαθεῖά του θλίψη ἐνώπιον τῆς τερατώδους ἀδικίας. Τὸ γεγονός εἶναι συγκλονιστικὸ καὶ ἔχει ἀποτυπωθῆ ἀπὸ τὸ Μᾶρκο στὸ σχόλιό του γιὰ τὸν Πιλάτο: «Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκέτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥστε θαυμάζειν τὸν Πιλάτον» (Μκ. 15,5)<sup>186</sup>. Ὁ θαυμασμὸς ἐνὸς κυνικοῦ, διεφθαρμένου καὶ σκληροῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶναι γνωστὸ ὅτι ὑπῆρξε ὁ Ρωμαῖος αὐτὸς ἡγεμὼν, κατατίθεται ὡς μαρτυρία γιὰ τὸ ἔξοχο νόημα τῆς σιωπῆς τοῦ Ἰησοῦ<sup>187</sup>. Ἐδῶ προβάλλει ἡ μεγαλειότητα καὶ ὑπεροχὴ τοῦ Χριστοῦ ἐναντι τῶν Ἰουδαίων καὶ Ρωμαίων ἀρχόντων ποὺ τὸν δικάζουν, καὶ καταδεικνύεται ὅτι ἡ πορεία του πρὸς τὸ πάθος εἶναι ζήτημα δικῆς του ἐκλογῆς καὶ ἐξουσίας καὶ ὄχι τῆς θρησκευτικῆς ἢ πολιτικῆς ἰσχύος τῶν ἀντιπάλων του. Ἡ σιωπὴ του μεταβάλλεται σὲ διαπύρσιον κήρυκα τῆς μοναδικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας του.

γ) Στὸ ἐρώτημα τοῦ Πιλάτου «σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Μκ. 15,2), ὁ Χριστὸς ἀπαντᾷ «σὺ λέγεις». Τὸ ἐρώτημα ἀποδίδει στὸν Ἰησοῦ μεσσιανικὲς ἀξιώσεις μὲ ἐθνικο-πολιτικὴ ἀπόχρωση. Ὁ Ρωμαῖος ἡγεμὼν ἐπαναλαμβάνει δύο ἀκόμη φορές τὸν τίτλο «βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (στ. 9 καὶ στ. 12), πρᾶγμα ποὺ δείχνει τὴ σημασία ποὺ ἀποδίδει στὸν τίτλο αὐτό. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Χριστοῦ δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀνεπιφύλακτο «ναὶ» οὔτε ὑπονοεῖ ρητὴ ἄρνησις. Μᾶλλον

186. Οἱ Taylor 580, καὶ Pesch II, 458, διακρίνουν ἐδῶ ἀντίλαλους ἀπὸ κείμενα τῆς Π. Διαθήκης ὅπως Ἦσ. 52,15 καὶ 53,7, Ψαλμ. 37(Ο'), 13,14 καὶ 108(Ο'), 2-4. Κατὰ τὸν Gnika (II, 300) ὁ θαυμασμὸς τοῦ Πιλάτου ἀδείχνει τὸ ἀσύνθητες, τὸ θεῖον. Πρβλ. Τρεμπέλαν 293.

187. Ἡ σιωπὴ τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸ πολυπλευρὸ θεολογικὸ τῆς νόημας εἶναι ὅτι γεγονός βαθεῖα χαραγμένο στὴ συνείδησι τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Πρβλ. Nineham 412, Schmithals II, 672-673.

σημαίνει κατάφασις ὑπὸ ὄρους<sup>188</sup>. Μὲ τὸ «σὺ λέγεις» καὶ τὴν ἀσάφεια ποὺ τὸ συνοδεύει, ὁ Ἰησοῦς ἐκφράζει τὴν ἄρνησίν του νὰ δεχθῆ τὸ νόημα ποὺ ἀπέδιδαν οἱ ἀρχιερεῖς ἢ ὁ Πιλάτος στὸν ὄρο «ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων». Ταυτόχρονα ὁμως μὲ τὸ «σὺ λέγεις» δὲν προβαίνει σὲ ρητὴ ἀπόρριψιν τοῦ τίτλου «βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων», διότι πιθανώτατα τοῦ ἀποδίδει ἓνα ἐντελῶς καινούργιο νόημα. Τὸ σπουδαῖο στὴν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ ἀποδοχὴ τοῦ τίτλου βασιλεὺς<sup>189</sup> ποὺ ἔχει εἰδικὴ σημασία ἀπὸ πλευρᾶς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ἀργότερα ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης θὰ ἀποσαφηνίσῃ τὴν ἀποψὴ αὐτὴ καὶ θὰ μιλήσῃ γιὰ τὸν Ἰησοῦ βασιλέα, τοῦ ὁποῦ ἡ βασιλεία «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰω. 18,36). Ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος προτιμᾷ τὴν ἀσάφεια, ἢ ὅποια ὁμως δὲν μειώνει τὴν προβολὴ τῆς ιδέας τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ ὡς βασιλέως-Μεσσία, τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποὺ ὁ Μεσσίας αὐτὸς καταδικάζεται σὲ θάνατο.

13) Ἡ περικοπὴ Μκ. 15,16-20<sup>190</sup> περιγράφει μὲ ἀνατριχιαστικὴ ὠμότητα τὴ σκηνὴ τοῦ βάνουσου ἐμπαιγμοῦ τοῦ Ἰησοῦ<sup>191</sup>. Οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες παραλαμβάνουν τὸ Χρι-

188. Πρβλ. Βίκτωρα 434, Θεοφύλακτον 664, Taylor 579, Schweizer 336, Montague 177.

189. Ὁ N. Perrin μάλιστα ὑποστηρίζει ὅτι ἀπὸ τὸ Μκ. 15,1 καὶ ἐξῆς ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν χάνει εὐκαιρία ποὺ νὰ μὴ συνδέσῃ τὸν τίτλο «βασιλεὺς» μὲ τὸν Ἰησοῦ διότι «γιὰ τὸν Μᾶρκο ἡ ἀφήγησις τῆς σταυρώσεως εἶναι ἡ ἀφήγησις τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ Χριστοῦ ὡς βασιλέως» ("The High Priest's Question", *The Passion in Mark*, ed. W. Kelber, 1976, 93-94). Πρβλ. W. Kelber, *Mark's Story of Jesus* (1979) 81-83.

190. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 15,16-20: H. Schlier, *Die Markuspassion* (1974) 52-71· P. Winter, *On the Trial of Jesus* (Studia Judaica 1, Berlin 1974) 100-106· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 250-253· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (1974) 51-54· O. Genest, *Le Christ de la Passion* (1978) 123-145.

191. Ὁ ἐμπαιγμὸς εἶναι τόσο φοβερὸς ὥστε, ὅπως παρατηρεῖ ὁ

στό, πού εἶχε μαστιγωθῆ ἀνηλεῶς, καὶ «ἐνδιδύσκουσιν αὐτὸν πορφύραν καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον· καὶ ἤρξαντο ἀσπάζεσθαι αὐτόν· χαίρε βασιλεῦ τῶν Ἰουδαίων» (Μκ. 15,17-18). Ἐδῶ παίζεται μιὰ θλιβερῆ παρωδία χαιρετισμοῦ βασιλέως, στὴν ὁποία χρησιμοποιεῖται χαρακτηριστικὰ ὁ τίτλος πού χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Πιλάτο. Ὁ ἀπερίγραπτος ἐξευτελισμὸς συνοδεύεται καὶ ἀπὸ καθαρὰ σωματικὸ βασανιστήριον (ἀκάνθινος στέφανος). Ὁ ἐξευτελισμὸς καὶ τὸ βασανιστήριον μεγαλώνουν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή: «Καὶ ἔτυπτον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καλάμῳ καὶ ἐνέπτυν αὐτῷ καὶ τιθέντες τὰ γόνατα προσεκύνουν αὐτῷ» (Μκ. 15,19). Ἡ σκηνὴ τοῦ ἐμπαιγμοῦ, ἡ ὁποία ἐνσωματώνει περιφρόνηση, σαρκασμὸ, βία, ἐκφράζει μὲ τρόπο ἀπὸ μιὰ φάση τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία.

Οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουν περιπτώσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες ἔγινε ἀπόδοση βασιλικῶν τιμῶν σὲ ἄτομα καταδικασμένα ἢ ἀνάξια λόγου μὲ σκοπὸ τὸν ἔσχατο διασυρμό, τὴ μέγιστη διακωμώδηση<sup>192</sup>. «Ἄν οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες εἶχαν γνώση τέτοιων περιπτώσεων καὶ ἔκαναν ἄμεση ἐφαρμογὴ στὸν Ἰη-

Βίκτωρ 436, «εἰκότως οὐ πάρειςιν οἱ μαθηταί, μήποτε τούτοις αὐτοῖς σκανδαλισθῶσι· πάντα γὰρ λόγον ὑπερβαίνει τὰ γεγενημένα». Ὁ Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 87, Migne P.G. 58, 769) σημειώνει: «Ὡσπερ ἔκ τινος συνθήματος ὁ διάβολος εἰς πάντας τότε ἐχώρευεν. Ἔστω γάρ, Ἰουδαῖοι φθόνῳ καὶ βασκανίᾳ τηρόμενοι ἐπαροῖνον εἰς αὐτόν· οἱ στρατιῶται πόθεν καὶ ἐκ ποίας αἰτίας; Οὐκ εὐδηλον ὅτι ὁ διάβολος ἦν ὁ τότε βακχεύων εἰς πάντας; Καὶ γὰρ τέρψεις ἐποίουν τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις, ὡμοὶ καὶ ἀνήμεροί τινες ὄντες. Δέον γὰρ συσταλῆναι, δέον δακρῦσαι, ὅπερ καὶ ὁ δῆμος ἔπασχε, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίουν, τούναντίον δέ, ὕβριζον καὶ ἐνήλωντο, ἴσως καὶ αὐτοὶ χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ καὶ κατ' οἰκειαν δυστροπίαν ἅπαντα πράττοντες. Καὶ αἱ ὕβρεις διάφοροι καὶ ποικίλοι. Τὴν γὰρ θεῖαν κεφαλὴν ἐκείνην ποτὲ μὲν ἐκολάφισον, ποτὲ δὲ τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκανθῶν καθύβριζον, ποτὲ δὲ τῷ καλάμῳ ἔτυπτον, ἄνδρες μιαιοὶ καὶ ἐναγεῖς».

192. Lagrange 421-423, Taylor 646-648.

σοῦ<sup>193</sup>, τότε ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ καταντᾶ ἀκόμη πιὸ φοβερός, διότι ἐντάσσεται σὲ ἓνα γενικώτερο σχῆμα ἐμπαιγμοῦ.

Μὲ τὸν ἐμπαιγμὸ ὁμοῦς αὐτὸ πραγματοποιεῖται ἡ πρόρρηση τοῦ Μεσσία στὸ Μκ. 10,34 («καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐμπαίζουσιν αὐτῷ καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτόν»)<sup>194</sup>. Ὁ ἐμπαιζόμενος ὡς φανταστικὸς βασιλεὺς-Μεσσίας γίνεται σημεῖο ἐπαληθεύσεως καὶ πιστοποιήσεως τῆς ὑπερφυσικῆς γνώσεως τοῦ ἐξουσιαστοῦ καὶ πραγματικοῦ βασιλέως-Μεσσία.

14) Μὲ τὴν ἀφήγηση τῆς σταυρώσεως, Μκ. 15,21-32<sup>195</sup>, τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ φθάνει στὸ ἀποκορύφωμά του. Ἡ περιγραφή εἶναι σύντομη καὶ πυκνότατη. Ὁ Μᾶρκος δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι ἐδῶ ἀναλυτικὸς, διότι στὴ διαδρομὴ τοῦ εὐαγγελίου του ἔδωσε σὲ ἐπανάληψη καὶ συνέχεια ἀπόψεις, πλευρές, εἰκόνες καὶ προεκτάσεις τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία. Στὸ Μκ. 15,21-32 ἐξιστοροῦνται λακωνικὰ τὰ τελικὰ βήματα καὶ ἐπεισόδια ἀπὸ τὸ πραιτώριον μέχρι τὸ Γολγοθᾶ. Κυρίαρχο

193. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιπτώσεις αὐτές, οἱ στρατιῶτες ἐνδέχεται νὰ ἐπηρεάσθησαν στὴ σκηνὴ τοῦ διασυρμοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῶν Σατουρναλίων. Πρβλ. Taylor 647.

194. Στὴ σκηνὴ Μκ. 15,16-20 ἡ ἀρχαία παράδοση εἶδε ἐπίσης καὶ ἐπαλήθευση προφητειῶν τῆς Π. Διαθήκης, ὅπως Ἦσ. 50,6· 53,3.

195. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 15,21-32: J. A. Dvoracek, "Vom Leiden Gottes", *Communio Viatorum* 14 (1971) 231-252· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 13-64· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (1974) 83-110· J. H. Reumann, "Psalm 22 at the Cross", *Interpretation* 28 (1974) 39-58· G.M. Lee, "Mk. 15,21. The Father of Alexander and Rufus", *NovTest* 17 (1975) 303· T. J. Weeden, "The Cross as Power in Weakness", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 115-134· M. De Burgos Nunez, "La communion de Dios con el crucificado", *EstBib* 37 (1978) 243-266· O. Genest, *Le Christ de la Passion* (1978) 97-122· D. Dormeyer, *Der Sinn des Leidens Jesu* (1979) 76-89· H. J. Steichele, *Der leidende Sohn Gottes* (1980) 193-266.

χαρακτηριστικὸ στὰ ἐπεισόδια αὐτὰ εἶναι ἡ ἀπέραντη καὶ πολυπτυχὴ ὁδύνη τοῦ Ἰησοῦ<sup>196</sup>.

(1) Μιὰ πρώτη πτυχὴ τῆς ὁδύνης αὐτῆς ἐμφανίζεται στὴν πληροφορία ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ ἀγγαρεύουσιν παράγοντά τινα Σίμωνα Κυρηναῖον... ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ» (Μκ. 15,21). Στὴν πληροφορία διαφαίνεται ἡ δραματικὴ σωματικὴ κατάσταση τοῦ Χριστοῦ<sup>197</sup>. Σύμφωνα μὲ τὰ ἰσχύοντα, ὁ καταδικαζόμενος σὲ σταυρικὸ θάνατο ἔπρεπε νὰ μεταφέρῃ ὁ ἴδιος τὸ σταυρὸ του μέχρι τὸν τόπο ἐκτελέσεως<sup>198</sup>. Ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ μιὰ τέτοια ὑποχρέωση σημαίνει ὅτι δὲν ἦτο σὲ θέση νὰ μεταφέρῃ τὸ σταυρὸ του. Ἡ κακουχία τῆς τρομερῆς νύκτας ποὺ προηγήθηκε, τὰ ραπίσματα, οἱ κολαφισμοί, ἡ μαστίγωση, εἶχαν καλύψει τὸ σῶμα του μὲ χαίνουσες πληγές. Πορεύεται πρὸς τὴν ἐκτέλεση τραυματισμένος, ἐξαντλημένος καὶ μέσα σὲ ἀφόρητους πόνους.

(2) Ἡ ἄρνηση τοῦ Ἰησοῦ νὰ πιῇ τὸν «ἐσμυρτισμένον οἶνον» (Μκ. 15,23) ἀποκαλύπτει μιὰ δευτέρη πτυχὴ τοῦ μεσσιανικοῦ πάθους. Ὅπως εἶναι γνωστό, στοὺς μελλοθάνατους καταδίκους ἔδιναν κρασί, στὸ ὁποῖο εἶχαν προστεθῆ εἰδικὰ

196. «Πρόκειται γιὰ μιὰ εἰκόνα σχεδιασμένη μὲ σκοῦρες γραμμὲς σὲ σκοῦρο φόντο», Haenchen 531. Ὁ Pesch II, 481, 482, 483, νομίζει ὅτι αὐτὴ ἡ ὁδύνη περιγράφεται μὲ τρόπο ποὺ προβάλλει τὸ μαρτύριο τοῦ Ἰησοῦ σὰν μαρτύριο τοῦ «πάσχοντος δικαίου» τῆς Π. Διαθήκης. Ὁ T. Weeden, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 116-121, 129-134, ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ πολυπτυχο δρᾶμα τῆς σταυρώσεως προωθεῖ ἀποκλειστικὰ τὴ Χριστολογία τοῦ πάσχοντος Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου.

197. Ἡ πληροφορία καταχωρίζεται ἀπὸ τὸν Μᾶρκο καὶ γιὰ ἄλλους ἴσως λόγους (πρβλ. Lohmeyer 342, Gnllka II, 315, Schmithals II, 685-687) πάντως ὁμοῦς ἡ ἐστία προσοχῆς εἶναι ὁ ἐξαντλημένος σωματικὰ Ἰησοῦς.

198. «Τῶν κολαζομένων ἕκαστος κακούργων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ σταυρὸν», Πλούταρχος (*Τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρομένων*, 554 A). Πρβλ. Lagrange 424-425, Haenchen 525.

βότανα<sup>199</sup>. Τὸ κρασί αὐτὸ ἐνεργοῦσε σὰν ἀναλγητικὸ καὶ ἀναισθητικὸ ὥστε οἱ σταυρούμενοι νὰ νοιώθουν λιγώτερο τοὺς φρικτοὺς πόνους. Ὁ Χριστὸς δὲν δέχεται νὰ πιῇ αὐτὸ τὸ ἀναλγητικὸ ποτό, δηλαδὴ ἀρνεῖται οἰαδήποτε ἄμβλυση τῶν τρομακτικῶν πόνων τῆς σταυρώσεως. Ἀποδέχεται καὶ βιάζεται τὸ πάθος σὲ ὅλη του τὴν πολύμορφη ὁδύνη.

(3) Τὸ τρίτο ἐπεισόδιο στὴν τελικὴ σκηνὴ τοῦ πάθους, ἓνα ἀκόμη ἐπεισόδιο ποὺ προξενεῖ βαθύτατη θλίψη, εἶναι ἡ ἀφαίρεση τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ διανομὴ τους μεταξὺ τῶν σταυρωτῶν (Μκ. 15,24). Ἐδῶ τὸ μαρτύριο πηγάζει ἀπὸ τὴν ἔσχατη ταπείνωση τῆς ἀπογυμνώσεως. Τὸ σῶμα τοῦ Μεσσία ἐκτίθεται γυμνὸ στὰ βλέμματα ὄλων, γεγονὸς ποὺ σημαίνει ἀνυπόφορο ἐξευτελισμὸ. Ἐπὶ πλέον ἡ γυμνότητα αὐτὴ συνεπάγεται κακουχίες ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὸν ἄνεμο, τὰ ἔντομα, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἔφερε ἐκτεταμένα τραύματα καὶ ἀνοικτὲς πληγές.

(4) Τὸ τέταρτο βῆμα εἶναι ἡ σταύρωση καθ' ἑαυτὴν, ποὺ περιγράφεται μὲ τὸν γλωσσικὰ συντομώτατο τρόπο, δηλαδὴ μὲ ἓνα μόνο ρῆμα: «καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν» (Μκ. 15,24-25). Ἡ μία αὐτὴ λέξη, ποὺ δὲν συνοδεύεται ἀπὸ κανένα προσδιορισμὸ, προβάλλει ἀμέσως τὸν ἀπόλυτο, τὸν τρομακτικὸ καὶ τὸν τελικὸ χαρακτήρα τοῦ γεγονότος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ Μᾶρκος ἐκφράζει τὴν ἰδέα ἐνὸς πάθους, τὸ ὁποῖο στὴν ἀποκορύφωση καὶ ὀλοκλήρωσή του δὲν μπορεῖ νὰ περιγραφῆ<sup>200</sup>.

199. Πρόκειται γιὰ συνήθεια μὲ ρίζες στὸ παρελθὸν ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ *Παροιμ.* 24 (Μαθ. 31,6): «Δίδοτε μέθην τοῖς ἐν λύπαις καὶ οἶνον πίνειν τοῖς ἐν ὁδύναις ἵνα... τῶν πόνων μὴ μνησθῶσιν ἔτι». Πρβλ. Billerbeck I, 1037-38.

200. Ἡ σταύρωση ἀποτελοῦσε μιὰ ἀπὸ τίς ἀπεχθέστερες καὶ φρικτώτερες μορφές μαρτυρίου ποὺ ἐφευρέθηκαν ἀπὸ ἀνθρώπους. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ σχετικὴ φράση τοῦ Κικέρωνος: "crudelissimum taeterrimumque supplicium" (*In Verrem*, 64).

(5) Ὁ Μεσσίας σταυρώνεται «καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσιν δύο ληστές, ἓνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἓνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ» (Μκ. 15,27). Καὶ ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἔντονη ἐντύπωση ὀδύνης, διότι ὁ Ἰησοῦς ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὑφίσταται τὸν πρόσθετο ἐξευτελισμὸ λόγῳ τοῦ εἶδους τῶν συσταυρουμένων. Ὁ Χριστὸς ποὺ ἔχει μοναδικὴ καὶ ὑπερφυσικὴ ἐξουσία ἐκτελεῖται μὲ ἓνα κοινὸ τρόπο, μαζὶ μὲ κοινούς κακοποιούς<sup>201</sup>. Ἐντάσσεται σὲ μιὰν ὁμάδα ληστῶν καὶ ἐγκληματιῶν. Στὴν εἰκόνα αὐτὴ τονίζεται ταυτόχρονα καὶ ἡ οὐσιαστικὴ μοναξιά τοῦ Ἰησοῦ.

(6) Μιὰ ἀκόμη πτυχὴ τοῦ ἄλγους τοῦ πάσχοντος Χριστοῦ φανερώνεται στὸ γεγονὸς τῆς ἐναντίον του ἐκτοξεύσεως βλασφημιῶν, σαρκασμῶν, ὕβρεων, προκλήσεων κάθε εἶδους<sup>202</sup>. Ὁ Μᾶρκος διαθέτει ἀρκετὸ χῶρο στὴν ἀφήγησή του γιὰ νὰ ἐξιστορήσῃ τὸ γεγονὸς αὐτὸ (Μκ. 15,29-32). Οἱ σαρκασμοὶ καὶ οἱ ὕβρεις ἐξαπολύονται ἀπὸ τρεῖς κατηγορίες ἀνθρώπων: τοὺς «παραπορευομένους» (στ. 29), τοὺς «ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς» (στ. 31), καὶ τοὺς «συνεσταυρωμένους σὺν αὐτῷ» (στ. 32). Καὶ συνδυάζουν ἐπαναλήψεις φράσεων τῶν ψευδομαρτύρων (στ. 29-30), εἰρωνικὴ μνεῖα θαυμάτων (στ. 31), αἴτηση σημειῶν (στ. 32), καὶ σαρκαστικὸ διασυρμὸ τῆς μεσσιανικῆς ιδιότητος τοῦ Ἰησοῦ. Ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρωπίνους παράγοντας γύρω του, ὁ Χριστὸς σ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ ὥρα τῆς σταυρώσεως, δὲν ἀκούει παρὰ μόνον λέξεις ἐμπαικτικῆς, πικρῆς, ἀπάνθρωπης καὶ βαθεῖα τραυματικῆς.

201. Ὁ Λουκᾶς χρησιμοποιεῖ στὴν παράλληλη ἀφήγηση τὸν εὐγλωττο ὄρο «κακοῦργοι» γιὰ τοὺς δύο ληστές (Λκ. 23,32). Ὁ Pesch II, 485, (καὶ ὁ Montague 181) ὑποστηρίζει ὅτι οἱ δύο ληστές ἦσαν πολιτικοὶ κατὰδικοὶ («ζηλωταί»), χωρὶς ὅμως νὰ τὸ ἀποδεικνύει. Ὁ Lagrange, 429, ὁμιλεῖ γιὰ κοινούς ληστές. Ὁ Gnllka (II, 318) δέχεται ὡς πιθανὸς καὶ τίς δύο ἐκδοχές.

202. Ἡ σχετικὴ ὀρολογία στὴ διήγησή τοῦ Μάρκου ὑπενθυμίζει πολὺ τὰ χωρία Θρήν. 2,15, Ψαλμ. 21(Ο'),8-9.

Λέξεις ποὺ δείχνουν ὄχι μόνον βάνουση σκληρότητα ἀλλὰ προπαντὸς τερατώδη παρανόηση τοῦ μοναδικοῦ γεγονότος σωτηρίας ποὺ τελειοποιεῖται.

Ἡ ὅλη περιγραφή στὸ Μκ. 15,21-32 οἰκοδομεῖ βῆμα μὲ βῆμα, μὲ τρόπο ἀριστουργηματικὸ, τὴν τελευταία φάση τοῦ δράματος τοῦ Μεσσία. Ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος χρησιμοποιοῦντας μὲ τρόπο ἐξοχο τὰ δεδομένα τῆς ἀρχηγόνου παραδόσεως γιὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπεικονίζει μὲ ἀπαράμιλλη παραστατικὴ καὶ συμπύκνωση τὸ σύνολο καὶ τὰ ἐπιμέρους στοιχεῖα τοῦ πάθους αὐτοῦ.

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἐξιστόρηση στὸ Μκ. 15,21-32 φθάνει στὸ ἀπόγειό της ἀπὸ πλευρᾶς Χριστολογίας τοῦ πάθους, διασώζει ταυτόχρονα καὶ ἔννοιες οἰκειῆς στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας<sup>203</sup>. Καὶ στὴν περικοπὴ αὐτὴ λ.χ., δεσπόζει καὶ προκαλεῖ δέος ἡ μεγαλειώδης σιωπὴ τοῦ Χριστοῦ. Οἱ πάντες τὸν προκαλοῦν, ἐκεῖνοι χάριν τῶν ὁποίων πάσχει τὸν σαρκάζουν καὶ ὁ Ἰησοῦς σιωπᾷ. Ὅπως καὶ στὴ δίκη τοῦ Πιλάτου, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ σιγὴ τοῦ Μεσσία διατρανώνει τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴν ἀσύγκριτη δυνάμη του, τὴν ἀμετακίνητη ἀπόφασή του νὰ φθάσῃ στὸ τέλος τοῦ πάθους του, ποὺ θὰ σώσῃ τὸν κόσμον<sup>204</sup>.

Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας διαφαίνεται ἐπίσης καὶ στὴ συσχέτιση τῶν γεγονότων τῆς σταυρώσεως μὲ κείμενα τῆς Π. Διαθήκης. Μερικοὶ μάλιστα ἐρμηνευτὲς παρατηροῦν ὅτι ὁ κυριώτερος σκοπὸς τοῦ εὐαγγελιστοῦ στὸ Μκ. 15,21-32 εἶναι νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ σταύρωση ἔγινε σύμφωνα μὲ τίς Γραφές, καὶ ἀναφέρουν χαρακτηριστικὰ τοὺς Ψαλμοὺς (Ο') 21, 68 καὶ 108 καὶ τὸ Ἦσ. 53<sup>205</sup>. Πράγματι στὰ μνημονευθέντα κείμενα

203. Ὁ T. Weeden, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 116-117, 120, 128, 132, ἐνῶ παραδέχεται τὴν ἀναμφισβήτητη παρουσία τῶν στοιχείων αὐτῶν, ἰσχυρίζεται, ἀντίθετα πρὸς τὰ δεδομένα τοῦ κειμένου, ὅτι ὁ Μᾶρκος τὰ ἀναφέρει γιὰ νὰ τὰ ἀπορρίψῃ.

204. Πρβλ. Haenchen 531, Pesch II, 490.

205. Λ.χ. Dibelius, παρὰ Nineham 421.

ὑπάρχουν φράσεις ποὺ συνδέονται φανερά μὲ τὴν ἐξιστώρηση τοῦ Μάρκου. Ἔτσι τὰ γεγονότα τῆς σταυρώσεως ἀποτελοῦν ἐπαλήθευση καὶ ὑλοποίηση προφητειῶν καὶ διακηρύξεων τῶν Γραφῶν καὶ ἐπομένως ἔκφραση τῆς ὑπερκόσμιας δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ποὺ πραγματοποιεῖ ὅ,τι προανήγγειλε μὲ τοὺς προφῆτες<sup>206</sup>. Ὁ πάσχων καὶ σταυρούμενος Ἰησοῦς εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ θεῖος ἐνσαρκωτῆς τοῦ προαιωνίου σχεδίου τῆς σωτηρίας, τὸ σημεῖο τῆς θαυμαστῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ποὺ σώζει τὸν ἄνθρωπο.

15) Ἡ σκηνὴ τῆς σταυρώσεως ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν περικοπὴ Μκ. 15,33-41<sup>207</sup>. Ἐδῶ περιγράφονται οἱ τελευταῖες ὥρες καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ μαρτυρικὸ τέλος φθάνει στὸ ἀνέκκλητο σημεῖο του. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους σφραγίζεται πιά ἀνεξίτηλα μὲ τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο τὴν καθιερώνει ἔτσι σὰν ἀπόλυτο στοιχεῖο πάσης Χριστολογίας.

Τὸ σταυρικὸ τέλος τοῦ Ἰησοῦ περιγράφεται ἀπὸ τὸ Μᾶρκο σὲ τρεῖς σκηνές ἐνδεικτικῆς τοῦ μεσσιανικοῦ πάθους.

206. Πρβλ. Schweizer 346-347, 351.

207. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 15,33-41: F. W. Danker, "The Demonic Secret in Mark", *ZeitNTWiss* 61 (1970) 48-69· H. A. Guy, "Son of God in Mk. 15,39", *ExpTimes* 81 (1970) 151· P. B. Harner, "Qualitative Anarthrous Predicate Nouns: Mk: 15,39 and John 1,1", *JournBibLit* 92 (1973) 75-87· H. Schützeichel, "Der Todesschrei Jesu", *TrierTheolZeit* 83 (1974) 1-16· G. M. Lee, "Two Notes on St. Mark", *NovTest* 18 (1976) 36· P. Lamarche, *Révélation de Dieu chez Marc* (1976) 119-144· K. Stock, "Das Bekenntnis des Centurio, Mk. 15,39", *ZeitKathTheol* 100 (1978) 289-301· C. R. Kazmierski, *Jesus the Son of God* (1979) 191-210· H. J. Steichele, *Der leidende Sohn Gottes* (1980) 267-279· H. Chronis, "The Torn Veil: Cultus and Christology in Mark 15,37-39", *JournBibLit* 101 (1982) 97-114· D. Cohn-Sherbok, "Jesus' Cry on the Cross", *ExpTimes* 93 (1982) 215-217· W. Munro, "Women Disciples in Mark?", *CathBibQuart* 44 (1982) 225-241.

Στὴν πρώτη δεσπόζει ἡ μεγάλη φωνὴ τοῦ Ἐσταυρωμένου: «Ἐλωί Ἐλωί λαμὰ σαβαχθανί; ὁ ἔστιν μεθερμηνευόμενον· ὁ Θεός μου ὁ Θεός μου, εἰς τί ἐγκατέλιπές με;» (Μκ. 15,34). Τὸ νόημα τοῦ χωρίου αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποδοθῆ ἀπὸ οἰαδήποτε ἐρμηνεία ἢ ἀνάλυση<sup>208</sup>. Πάντως, πέρα ἀπὸ ἄλλες πιθανές ἐκδοχές, ἐδῶ φανερώνεται ἀνάγλυφα ὁ ἄρρητος πόνος μιᾶς αἰσθήσεως ἀποστάσεως ἀπὸ τὸ Θεό, μιᾶς ἐμπειρίας ἐσχάτης μοναξιᾶς καὶ ἐγκαταλείψεως<sup>209</sup>. Αὐτὸ τὸ βίωμα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐμφανίζεται μέσα στὸν ἄμεσο χρονικὸ κύκλο τοῦ θανάτου, ἀποκτᾶ τεράστιες διαστάσεις ὀδύνης<sup>210</sup>.

Ἡ δευτέρα σκηνὴ ἔχει ὡς θέμα τὴν προσφορὰ δξους ἀπὸ κάποιον παρευρισκόμενον στὸν ἐτοιμοθάνατο Χριστὸ (Μκ. 15,36) Ἡ πράξη αὐτὴ παρουσιάζεται σὰν κίνηση ὑπαγορευμένη ἴσως ἀπὸ αἰσθήματα οἴκτου ἢ φιλανθρωπίας, ποὺ ἀπαλύνουν πρὸς στιγμὴ τὴν ἀπερίγραπτη σκληρότητα τῆς καταστάσεως.

208. Σχετικὴ συζήτηση βλ. στὸν J. H. Reumann, "Psalm 22 at the Cross", *Interpretation* 28 (1974) 39-58. Τὸ ἄρθρο τοῦ Reumann εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ἀπὸ πλευρᾶς δεδομένων ἀλλὰ ὄχι ἰσχυρὸ ἀπὸ πλευρᾶς συμπερασμάτων. Πρβλ. καὶ τίς ἐνδιαφέρουσες σχετικὲς ἀπόψεις, βασισμένες σὲ στρουκτουραλιστικὴ ἀνάλυση, τοῦ D. O. Via, *Kerygma and Comedy in the New Testament* (Philadelphia: Fortress, 1975) 146-147.

209. Δαμαλᾶς 3,699, Lohmeyer 345, Schweizer 353, Taylor 594, Achtemeier 222, R. Martin, *Mark* (1972) 120, W. Kelber, *Mark's Story of Jesus* (1979) 81. Ἀντίθετα ὁ Βίκτωρ 439, νομίζει ὅτι τὸ βασικὸ στοιχεῖο ἐδῶ εἶναι ἡ «ὁμόνοια (τοῦ Ἰησοῦ) πρὸς τὸν γεγεννηκότα». Πρβλ. Θεοφύλακτον 669-672, Gnllka II, 321-322.

210. Πρέπει πάντως νὰ λεχθῆ ὅτι ὑπάρχουν ἐρμηνευτὲς ποὺ νομίζουν ὅτι ἡ φράση «Ἐλωί, Ἐλωί...» συνδέεται μὲ τὸν ὄλο *Ψαλμ.* 21(Ο') καὶ συνεπῶς ἐκφράζει μόνον τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ πάσχοντος δικαίου στὴν ἀγάπη καὶ προστασία τοῦ Θεοῦ. (Βλ. σχετικὴ συζήτηση στοὺς Nineham 427-429, Schmithals II, 696-697, W. Schenk, *Der Passionsbericht*, 1974, 56). Τὸ κείμενο τοῦ Μάρκου δὲν ἐπιβάλλει τὴν ἀπόψη αὐτὴ, τοῦλάχιστον σὰν κύρια ἀπόψη τοῦ Μκ. 15,34. Συνδυασμὸ τῆς ἀνωτέρω ἐκδοχῆς μὲ τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἐγκαταλείψεως ὑποστηρίζει ὁ Klostermann 166. Πρβλ. καὶ Τρεμπέλαν 304-305, Lagrange 434, Pesch II, 495, Montague 183.

Καὶ ὁμως ἡ θετικὴ αὐτὴ ἐντύπωση δὲν διαρκεῖ. Ἡ προσφορὰ τοῦ ὄξους συνοδεύεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ δότη<sup>211</sup> μὲ τὴ σαρκαστικὴ παρατήρηση «ἄφετε ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλίας καθελεῖν αὐτὸν» (Μκ. 15,36). Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ τελευταία φράση ποὺ ἀκούει ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη ὁ καρφωμένος στὸ σταυρὸ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου. Ὁ ὕστατος λόγος ποὺ ἀπευθύνεται ἀπὸ ἀνθρώπο πρὸς τὸ Χριστὸ στὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ἐπίγειας ζωῆς του εἶναι ἓνα κρᾶμα σαρκασμοῦ καὶ προκλήσεως.

Ἡ τρίτη σκηνὴ ἀποδίδει μὲ ἓνα μόνο στίχο τὸ ὀριστικὸ τέλος: «Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφείλ φωνὴν μεγάλην ἐξέπνευσεν» (Μκ. 15,37). Τὸ πάθος τοῦ Μεσσία καταλήγει στὸ θάνατο, ἓνα θάνατο ποὺ ἀποτελεῖ γεγονὸς δημόσιο, ψηλαφητό, ἀνέκκλητο<sup>212</sup>. Τὸ μαρτύριο κλείνει μὲ μιὰ τελευταία «μεγάλη φωνή», τὴν ὁποία διαδέχεται ἡ ἀπόλυτη σιωπὴ τοῦ θανάτου. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἔφθασε στὴν ὑψιστὴ ἀποκάλυψή της, στὴν τέλεια ἔκφρασή της ποὺ θὰ σφραγίσῃ στὸ ἐξῆς καθοριστικὰ κάθε ἀπόπειρα γνήσιου λόγου γιὰ τὸν Ἰησοῦ.

Ἡ τελικότητα καὶ ὀριακότητα τοῦ θανάτου, ποὺ σημαίνει τὸ μὴ περαιτέρω γιὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, δὲν δεσμεύει τὸν εὐαγγελιστὴ νὰ συμπεριλάβῃ στὴν ἀφήγησή του καὶ ἐξοχα στοιχεῖα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας.

(1) Σὰν πρῶτο πρέπει νὰ ἀναφερθῇ τὸ ἀπροσδόκητο σκοτάδι: «Καὶ γενομένης ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο ἐφ’

211. Οἱ Taylor 595-596, Nineham 429, νομίζουν ὅτι τὸ «λέγων» τοῦ στ. 36 εἶναι λάθος ἀντιγραφικὸ ἢ ἀποτέλεσμα συγχύσεως διαφορετικῶν παραδόσεων (Πρβλ. Μτ. 27,48-49, Μκ. 23,36, Ἰω. 19,29). Ἄλλὰ τὸ «ἄφετε ἴδωμεν...» δὲν παύει νὰ εἶναι ἐμπαικτικὸ, εἴτε ἐλέχθη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν δότη τοῦ ὄξους εἴτε ἀπὸ ἄλλους. Πρβλ. Klostermann 166-167, Lagrange 434-435, Pesch II, 497.

212. Ἡ περιγραφὴ τοῦ θανάτου ὅπως καὶ τῆς σταυρώσεως γίνεται μὲ τὸν λακωνικότερο δυνατὸ τρόπο, μὲ ἓνα μόνο ῥῆμα. Ὁ Μᾶρκος εἶναι ἀπόλυτα φειδωλὸς σὲ οἰαδήποτε σχόλια.

ὄλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης» (Μκ. 15,33). Τὸ ἐντελῶς ἀσύνηθες αὐτὸ μετεωρολογικὸ φαινόμενο σὲ ὥρα μεσημεριοῦ<sup>213</sup>, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται καρφωμένος στὸ σταυρὸ, δὲν σχολιάζεται ἀπὸ τὸ Μᾶρκο. Εἶναι ὁμως βέβαιο ὅτι ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ, διότι ἀποτελεῖ φυσικὸ δείκτη γιὰ ὑπερφυσικὰ γεγονότα<sup>214</sup>. Τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ προκαλεῖ μιὰν ὁρατὴ ἀλλοίωση στὸν φυσικὸ κόσμο, μιὰν ἐμφάνιση θαυμαστῶν σημείων.

(2) Μόλις «ἐξέπνευσεν» ὁ Ἰησοῦς, «τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπ’ ἄνωθεν ἕως κάτω» (Μκ. 15,38). Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται στὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου σὰν κάτι τὸ ἐξαιρετικὰ ἀσύνηθες καὶ θαυμαστό. Στὸ σχίσσιμο τοῦ καταπετάσματος ἐκφράζεται ἡ παρουσία καὶ ἐνέργεια μιᾶς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως συνδεδεμένης μὲ τὸ

213. Χρυσόστομος (*Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλ. 88, Migne P.G. 58, 775): «Καὶ σκόπει πότε γίνεται (τὸ σκότος). Ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσιν· ὅτε πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἡμέρα ἦν· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐκαιρῶς συμβῆναι. Μετὰ γὰρ πάντα τὰ τῆς παροινίας, καὶ τῆς παρανομίου κωμωδίας, τοῦτο γίνεται, ὅτε τὸν θυμὸν εἴασαν, ὅτε ἀνεπαύσαντο γελῶντες, ὅτε κόρον ἔλαβον τῶν σκωμμάτων, καὶ πάντα ἐφθέγγαντο ἄπερ ἠθέλησαν· τότε δεικνύσι τὸ σκότος, ἵνα κἂν οὕτω τὴν ὀργὴν ἀφέντες κερδάνωσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος. Τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦτο θαυμαστότερον ἦν, τὸ ὄντα ἐν τῷ σταυρῷ ταῦτα ἐνεργεῖν. Εἴτε γὰρ αὐτὸν αὐτὰ ἐνόμιζον πεποιηκέναι, εἶδει πιστεῦσαι καὶ φοβηθῆναι· εἴτε οὐκ αὐτόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ ἐκ τούτων εἶδει κατανοῆσαι· ὀργιζομένου γὰρ ἦν ἐπὶ τοῖς τολμωμένοις τὸ σκότος ἐκεῖνο. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἐκλειψίς, ἀλλ’ ὀργὴ τε καὶ ἀγανάκτησις, οὐκ ἐντεῦθεν μόνον δῆλον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ». Βίβλων 439: «ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον». Πρβλ. Lohmeyer 345, Τρεμπέλαν 303.

214. Τὸ σκοτάδι ἐδῶ φαίνεται νὰ εἶναι ἀποκαλυπτικὸ καὶ ἐσχατολογικὸ σημεῖο ὅπως στὸ Μκ. 13,24 καὶ παραλληλίσθηκε μὲ τὸ Ἄμωξ 8,9 («καὶ δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς»). Πρβλ. Nineham 426, Schweizer 352-353, Lane 571, Gnllka II, 321, Schmithals II, 694-695.

πάθος<sup>215</sup>. Ταυτόχρονα δηλώνεται συμβολικὰ τὸ τέλος μιᾶς λατρείας καὶ ἐνὸς τελετουργικοῦ συστήματος ποῦ ἔχει κέντρο τὸ Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων<sup>216</sup>. Αὐτὰ προβάλλουν τὴν ὑπερφυσικὴ ἐξουσία τοῦ Μεσσία.

(3) Τὸ τρίτο στοιχεῖο Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας στὴν περικοπὴ Μκ. 15,33-41 εἶναι ἡ ἐντονώτατη φωνὴ τοῦ Χριστοῦ προτοῦ παραδώσει τὸ πνεῦμα (Μκ. 15,37). "Ἦδη ἀρχαῖοι ἐρμηνευτὲς διείδαν στὴ φωνὴ αὐτῆ τὴ θεία δύναμη καὶ ἐξουσία τοῦ βασιλέως Χριστοῦ<sup>217</sup>. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὑπέροχη ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος (Μκ. 15,39) συνδέεται καὶ μ' αὐτὴ τὴν τελευταία ἔκφραση τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸν ὑπερανθρώπινο χαρακτήρα τῆς<sup>218</sup>.

(4) Ἡ ἴδια ἡ ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος ἀποτελεῖ σπουδαιότατη μαρτυρία τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας: «Ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ ὅτι οὕτως

215. Ἀναλυτικὴ συζήτηση καὶ παρουσίαση τοῦ χριστολογικοῦ πλοῦτου ποῦ κρύβεται στὸ γεγονὸς τοῦ σχισίματος τοῦ καταπετάσματος βλ. στὸν H. Chronis, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 107-114, καὶ στὸν P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 121-129.

216. Εὐσέβιος Καισ. (*Εὐαγγελ. ἀποδ.*, Βιβλ. Η' 2, ΒΕΠ 27, 345): «...ὅτε παθόντος αὐτοῦ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ὄλον δι' ὄλου μέσον ἐρράγη, καθήρητό τε ἐξ ἐκείνου δυνάμει ἢ προσηνῆς τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν θυσιά καὶ σπονδῆ». Πρβλ. Βίκτωρ 441, Θεοφύλακτος 672, Taylor 596, Schweizer 355, Gnllka II, 323-324. Ὁ Pesch II, 499 δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴ συμβολικὴ αὐτὴ ἐρμηνεία.

217. Ὁριγένης: «Ὡς βασιλέως καταλιπόντος τὸ σῶμα καὶ ἐνεργήσαντος μετὰ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας...» (*Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην*, Τόμ. ΙΘ', XVI, ΒΕΠ 12, 194). Βίκτωρ 440: «... μετ' ἐξουσίας ἀπέθανε, μεγάλην γὰρ φωνὴν ἀφήκε, τούτέστι λαμπρὰν καὶ μηδὲν θανάτου φέρουσαν σημειῶν» Θεοφύλακτος 672: «κράξας δὲ ὁ Ἰησοῦς φωνῆ μεγάλη, ἐξέπνευσε, οἷοντι προσκαλούμενος τὸν θάνατον, ὡς Δεσπότης καὶ κατ' ἐξουσίαν ἀποθνήσκων».

218. Ἡ «μεγάλῃ φωνῇ» τοῦ Μκ. 15,37 εἶναι φωνὴ ὑπέρτατης ἐξουσίας ὅπως σωστά εἶδαν ὁ Ὁριγένης, ὁ Βίκτωρ, ὁ Θεοφύλακτος κ.α., καὶ ὁ φωνὴ ἀποκαλυπτικὴ ὅπως ὑποστηρίζει ὁ W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 45-46.

(κράξας) ἐξέπνευσε, εἶπεν· ἀληθῶς οὗτος ὁ ἄνθρωπος υἱὸς Θεοῦ ἦν» (Μκ. 15,39). Ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ὑπέροχη ἀναγνώριση τῆς θείας ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ μάλιστα τὴν ὥρα τοῦ φοβεροῦ θανάτου του<sup>219</sup>. Στὴν ἀναγνώριση αὐτὴ περιέχεται ἡ βασικὴ φράση «υἱὸς Θεοῦ» ποῦ ἀποτελεῖ θεμελιώδη χριστολογικὸ τίτλο<sup>220</sup>. Ἐχει παρατηρηθῆ ὅτι τὸ πάθος τοῦ Μεσσία φέρει ὡς ἐπιστέγασμα τὴ διακήρυξη «υἱὸς Θεοῦ», μιὰ διακήρυξη μὲ τὴν ὁποία ἀρχίζει τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου (Μκ. 1,1), καὶ ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ἐπίσημα στὴ βάπτισις (Μκ. 1,11). Ἡ θεμελιώδης φράση τῆς ἀναγνώρισεως τῆς θείας ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀνοίγει καὶ κλείνει τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο. Κατὰ τὴν ὥρα τῆς ταπεινώσεως στὸ βάπτισμα καὶ τῆς κορυφώσεως τοῦ πάθους μὲ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο στὸ σταυρό<sup>221</sup>, ἀντηχεῖ ἡ ἴδια διακήρυξη ποῦ ἀναγγέλλει τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία, δύναμη καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ: Υἱὸς Θεοῦ.

16) Μὲ τὴν ἐξιστόρηση τῆς ταφῆς (Μκ. 15,42-47)<sup>222</sup> κλείνει τὸ δέκατο πέμπτο κεφάλαιο τοῦ εὐαγγελίου καὶ μαζὶ

219. Πρβλ. Swete 388, Klostermann 167, Taylor 597, Schweizer 355-356. Γιά τὴν συνύπαρξη ἐντόνων στοιχείων Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας καὶ Χριστολογίας τοῦ πάθους στὴν ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος, βλ. P. B. Harner, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 79-81.

220. «Ὁ Μᾶρκος θεωρεῖ τὴ φράση αὐτὴ σὰν ὁμολογία τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν πλήρη χριστιανικὴ ἔννοια», Taylor 597. Πρβλ. H. Chronis, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 101 (ὁμολογία τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ), H. Weinacht, *Die Menschwerdung* (1972) 68, G. Schille, *Offen für alle Menschen* (1974) 50-53, D.O. Via, *Kerygma and Comedy* (1975) 155, Nineham 430-431, Lane 575-576, Gnllka II, 324-325, Schmithals II, 692-693.

221. Ὁ Lohmeyer 347 παρατηρεῖ ὅτι στὸν Μᾶρκο ἡ ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος ὑπερβαίνει τὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου (Μκ. 8,29) καὶ καταφάσκει ἐκεῖνο ποῦ στὸν ἀρχιερέα φάνηκε βλασφημία (Μκ. 14,61-63). Πρβλ. καὶ W. Wrede, *The Messianic Secret* (1971) 75-76.

222. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 15,42-47: R. H. Smith, "The

του ἢ ἀφήγησι τοῦ πάθους. Ἡ σχετικὴ περιγραφή ἔχει χριστολογικὴ σημασία διότι ἀποδεικνύει, κατοχυρώνει καὶ διασαλπίζει τὸ βέβαιο καὶ πραγματικὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ<sup>223</sup>. Ἡ ὅλη ἀφήγησι εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτῆ: ἡ αἴτησι τοῦ Ἰωσήφ, ἡ ἀπορία τοῦ Πιλάτου γιὰ τὸ σύντομο χρόνον τοῦ θανάτου, ἡ σχετικὴ διαβεβαίωσι τοῦ κεντυρίωνος, ἡ παράδοσι τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦ στὸν Ἰωσήφ, τὸ τύλιγμα στὸ εἰδικὸ σάβανο, ἡ κατάθεσι στὸ μνήμα, ὁ ὀγκώδης λίθος ποὺ κλείνει τὸ μνήμα, οἱ γυναῖκες ποὺ παρακολουθοῦν τὴν ταφή. "Ἄν μάλιστα προκριθῆ ἡ γραφή «πτῶμα» καὶ ὄχι «σῶμα» στὸ Μκ. 15,45<sup>224</sup>, ἡ ἰδέα τῆς βεβαιότητος τοῦ θανάτου καθίσταται ἀκόμη ἐντονώτερη. Ἔτσι ὁ τάφος ἀποβαίνει ὁ ἀδιάψευστος μάρτυς καὶ τὸ ἔσχατο μνημεῖο τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ.

Tomb of Jesus", *Biblical Archeologist* 30 (1967) 74-90· J. Schreiber, *Die Markuspassion* (1969)· H. Schlier, *Die Markuspassion* (1974) 72-85· W. Schenk, *Der Passionsbericht* (1974) 254-258· L. Schenke, *Der gekreuzigte Christus* (1974) 77-83· J. Blinzler, "Die Grablegung Jesu in historischer Sicht", *Ressurrexit*, ed. E. Dhanis (Rome, 1974) 108-131· B. Standaert, *L'Évangile selon Marc* (1978) 168-171· J. Schreiber, "Die Bestattung Jesu", *ZeitNTWiss* 72 (1981) 141-177.

223. Πρβλ. καὶ Nineham 432, Gnllka II, 336-337, Schmithals II, 704, B. Standaert, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 170.

224. Ἡ γραφή «πτῶμα» ἀντὶ «σῶμα» ὑπάρχει σὲ πολλοὺς κώδικες καὶ προτιμᾶται στὸ Nestle-Aland, ed. 26 (Stuttgart, 1979). Ὁ Pesch II, 514 ὑπογραμμίζει τὴ χρῆσι τῆς λέξεως «πτῶμα» ὡς ἐνδεικτικῆς τῆς βεβαιότητος τοῦ θανάτου.

### 3. Ἡ ἀντιστροφή τοῦ τέλους: Ἡ ἀνάστασι (Μκ. 16,1-8 καὶ 16,9-20)

1) Ἡ ἀμετακίνητη βεβαιότητα τοῦ θανάτου, ποὺ σφραγίζεται μὲ τὴν ταφή τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ ὀριακὸ σημεῖο, τὸ ἀπόλυτο τέλος τοῦ πάθους. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους εἶπε, μὲ τὸ δέκατο πέμπτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, τὸν τέλειο καὶ τελικὸ τῆς λόγου. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶναι ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ εὐαγγελίου ἀλλὰ ὁ προτελευταῖος. Ὁ τελευταῖος ἀνήκει στὸ δέκατο ἔκτο κεφάλαιο, ποὺ ἀντιστρέφει τὸ τέλος τοῦ θανάτου μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀντιστροφή πραγματοποιεῖται στὴν περικοπὴ Μκ. 16, 1-8<sup>225</sup>. Ἐδῶ ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἀφηγεῖται τὴν ἐπίσκεψι στὸν τάφο τοῦ Ἰησοῦ τῶν τριῶν πιστῶν γυναικῶν, τῆς Μαρίας Μαγδαληνῆς, τῆς Μαρίας Ἰακώβου καὶ τῆς Σαλώμης. Ἐρχονται, ἀφοῦ «ἠγόρασαν ἀρώματα», «ἵνα ἀλείψωσιν αὐτόν», «λίαν πρῶτῃ τῇ μιᾷ σαββάτων» (Μκ. 16,1-2).

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἀφηγήσεως συνεχίζει φυσικὰ καὶ ἀβίαστα τὴν ἱστορία τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους εἶναι παρούσα, ἀφοῦ κέντρο τῆς

225. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 16,1-8: E. Güttgemanns, "Linguistische Analyse von Mk. 16,1-8", *LinguistBibl* 11-12 (1972) 13-53· J. D. Crossan, "Empty Tomb and Absent Lord", *The Passion in Mark*, ed. Kelber (1976) 135-152· A. Lindemann, "Die Osterbotschaft des Markus", *NTStud* 26 (1980) 298-317· F. Neirynek, "Marc 16,1-8 Tradition et rédaction", *EphTheolLov* 56 (1980) 56-88· N. R. Petersen, "When is the End not the End?", *Interpretation* 34 (1980) 151-166· T. E. Boomershine, "Mark 16,8 and the Apostolic Commission", *JournBibLit* 100 (1981) 225-239· M. Gourgues, "A propos du symbolisme christologique et baptismal de Mc. 16,5", *NTStud* 27 (1981) 672-678· L. Schottroff, "Maria Magdalena und die Frauen am Grabe Jesu", *EvangelTheol* 42 (1982) 3-25.



διηγήσεως καὶ τέρμα τῆς πορείας τῶν γυναικῶν εἶναι τὸ μνημεῖον «ὄπου ἔθηκαν» τὸ νεκρὸ Ἰησοῦ.

Ξαφνικὰ ὁμως, στὸ Μκ. 16,4, εἰσάγεται ἓνα γεγονός πὸ προειδοποιεῖ γιὰ ἀπροσδόκητες ἐξελίξεις. Οἱ τρεῖς γυναῖκες μὲ τὰ ἀρώματα, πηγαίνοντας πρὸς τὸ μνημεῖο «ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;» (Μκ. 16,3). «Ὅταν ὁμως πλησιάζουν, ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκελύλισται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφόδρα» (Μκ. 16,4) Ἡ μετακίνηση τοῦ λίθου σημαίνει μιὰν ἔκτακτη παρέμβαση<sup>226</sup>, σημαίνει ὅτι κάτι συνέβη πὸν διακόπτει ἢ ἀλλάζει τὴν προβλεπόμενη ἀπὸ τίς τρεῖς ἐπισκέπτριες ροὴ τῶν γεγονότων.

Πράγματι, στὸν ἀμέσως ἐπόμενο στίχο (Μκ. 16,5) δίδεται ἡ πρώτη εἰκόνα τῆς ἐντελῶς ἀπροσδόκητης ἀλλαγῆς. Οἱ τρεῖς γυναῖκες εἰσέρχονται στὸ μνημεῖο καὶ ἀντὶ τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦ ἀντικρύζουν ἓνα «νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν»<sup>227</sup>. Ἡ σκηνὴ ἔχει μεταβληθῆ ριζικά. Ὁ τάφος τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι πιά ὁ τόπος τοῦ θανάτου ἀλλὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δόξης. Ἡ φωτεινότητα τοῦ νεανίσκου-ἀγγέλου καὶ ἡ θαυμαστὴ παρουσία του εἰσάγουν ἀπότομα τὴν πραγματικότητα τῆς δυνάμεως καὶ μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀπροσδόκητη σκηνὴ γεμίζει τίς τρεῖς γυναῖκες μὲ δέος, κατάπληξη, θαυμασμὸ καὶ φόβο («ἐξεθαμβήθησαν», Μκ. 16,5).

226. Πρβλ. Schweizer 371, Taylor 605, Nineham 444, Pesch II, 527, 531-532.

227. Ὁ «νεανίσκος» ἐδῶ εἶναι ἄγγελος, σύμφωνα μὲ τὴν κρατοῦσα γνώμη τῶν ἐρμηνευτῶν. Πρβλ. Klostermann 171, Τρεμπέλαν 315, Taylor 606-607, Schweizer 372, Pesch II, 532, Schmithals II, 710-711, Lane 587, F. Neiryneck, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 56 κ.ε. Ἡ παράδοξη ἀποψη τοῦ J. Crossan, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 148, ὅτι ὁ νεανίσκος εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, δὲν ἔχει σοβαρὰ ἐρείσματα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα, τὴ φορτισμένη ἀπὸ τὴν ἐντονη ἐμπειρία μιᾶς ἔκτακτης ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄγγελος ἀπευθύνεται στὶς γυναῖκες. Καὶ ἀναγγέλλει τὸ μεγάλο, τὸ μοναδικὸ γεγονός: «Μὴ ἐκθαμβεῖσθε· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρητὸν τὸν ἐσταυρωμένον· ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε. Ἴδε ὁ τόπος ὄπου ἔθηκαν αὐτὸν» (Μκ. 16,6). Ἡ διακήρυξη τοῦ ἀγγέλου καθιστᾷ ψηλαφητὴ πραγματικότητα τὴ θαυμαστὴ ἀντιστροφή. Ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι πιά ἀίχμαλτος τοῦ θανάτου. «Ἠγέρθη!» Τὸ πάθος μὲ τὴν ἔσχατη μορφή του τὸ θάνατο, ἀντιστρέφεται ἀπὸ τὴν ἀνάσταση. Ὁ τάφος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μνημεῖο ὀριακὸ τοῦ πάθους του, μεταμορφώνεται ξαφνικὰ σὲ ζωντανὴ μαρτυρία τῆς ὑπέρτατης καὶ ἀκατανίκητης δυνάμεως του. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας εἰσβάλλει θριαμβευτικὰ γιὰ νὰ πῆ τὸν τελευταῖο λόγο στὴν εὐαγγελικὴ ἱστορία.

Πρέπει νὰ προσεχθῆ ὅτι στὴ διακήρυξη τοῦ ἀγγέλου γιὰ τὴν ἀνάσταση, ὁ Χριστὸς ἀναφέρεται ὡς «Ἰησοῦς ὁ ἐσταυρωμένος». Ἡ διατύπωση θέλει νὰ βεβαιώσῃ μιὰ γιὰ πάντα ὅτι ὁ ἀναστὰς εἶναι ὁ σταυρωθεὶς, ὅτι ἡ καινούργια καὶ ὑπερφυσικὴ πραγματικότης καὶ ἀλήθεια τῆς ἀναστάσεως οἰκοδομεῖται πάνω στὴν πικρὴ καὶ ὀδυνηρὴ πραγματικότης τοῦ πάθους. Τὸ «ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε», λόγος κορυφαῖος τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, θὰ συνοδευθῆ γιὰ πάντα ἀπὸ τὸν ὄρο «ἐσταυρωμένος», ὄρο ἀπόλυτο τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους στὸν ἴδιο ἀκριβῶς στίχο (Μκ. 16,6)<sup>228</sup>. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ ὑπογραμμίζει τὴ σημασία καὶ τὸ νόημα τῆς τελικῆς ἀντιστροφῆς τῶν γεγονότων, τῆς τελικῆς νίκης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

228. Αὐτὴ ἡ φραστικὴ συνύπαρξη θὰ χαρακτηρίσῃ τίς θεμελιώδεις χριστολογικὰς διατυπώσεις πίστεως πὸν θὰ ἀκολουθήσουν. Βλ. λ.χ. Ἰγνατίου, *Πρὸς Τραλλιανὸς* 9, 1-2, Ἰουστίνου, *Α' Ἀπολογία* 21, 1. Πρβλ. καὶ A. Lindemann, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 304-305.

Ὁ ἄγγελος προσθέτει στὴ διακήρυξη τῆς ἀναστάσεως καὶ μιὰ παραγγελία γιὰ μετάβαση στὴ Γαλιλαία. Ἐκεῖ θὰ συναντήσουν οἱ μαθηταὶ τὸν ἀναστάντα Ἰησοῦν (Μκ. 16,7). Ἡ παραγγελία ἀποτελεῖ ἐπαλήθευση («καθὼς εἶπεν ὑμῖν», Μκ. 16,7) τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Ἰησοῦ «μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προᾶξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν» (Μκ. 14,28). Ἐδῶ, γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά, τονίζεται ἡ ὑπερφυσικὴ πρόγνωση-γνώση τοῦ Χριστοῦ. Τὸ χωρίο, λόγῳ τῆς στρατηγικῆς θέσεώς του στὴν ἀφήγηση τῆς ἀναστάσεως καὶ στὸ τέλος τοῦ εὐαγγελίου, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς χωρίο-κλειδί ιδιαίτερα στὴν κατάληξή του<sup>229</sup>. Τὸ «καθὼς εἶπεν ὑμῖν» μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἀναφέρεται κατ' ἐπέκτασιν σὲ ὅλες τὶς προρρήσεις καὶ εἰδικὰ σ' ἐκεῖνες τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως (Μκ. 8,31· 9,31· 10,33-34· 9,9· 14,28). Ἡ τελικὴ ἔκβαση τῶν γεγονότων ἀποδεικνύει τὴν ὑπερανθρώπινη πρόγνωση-γνώση τοῦ Ἰησοῦ καὶ ταυτόχρονα τὴ θεία ἐξουσία του ἐν ὄψει τῶν γεγονότων αὐτῶν.

Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας προσδιορίζει καὶ τὸν τελευταῖο στίχο τῆς περικοπῆς. Οἱ τρεῖς γυναῖκες φεύγουν ἀπὸ τὸ μνημεῖο πλημμυρισμένες ἀπὸ «τρόμον καὶ ἔκστασιν» (Μκ. 16,8). Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ προδίδουν μιὰν ἐμπειρία ἀπὸ γεγονότα θείας τάξεως, ἀπὸ καταστάσεις ἄρρητες καὶ ὑπερανθρώπινες<sup>230</sup>. Οἱ τρεῖς πρῶτοι μάρτυρες τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, εἶναι μάρτυρες μιᾶς ἐκθαμβωτικῆς φανερώσεως τῆς δυνάμεως, δόξης καὶ ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη ἀντίδρασή τους στὴν ὑπέρλαμπρη αὐτὴ φανέρωση, εἶναι ἔκσταση καὶ ὑπέρμετρο δέος.

229. Πρβλ. καὶ Pesch II, 535, Lane 589.

230. Πρβλ. Θεοφύλακτον 677, Lane 590, Pesch II, 535-536. Ὁ Τ. Ε. Boomershine, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 230, ἐνῶ ἀναγνωρίζει τὸ «ιερὸ δέος» τῶν γυναικῶν ἀδυνατεῖ νὰ τὸ δῇ σὰν κύριο ἀφηγηματικὸ στοιχεῖο συνδεδεμένο μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ.

2) Σύμφωνα μὲ βασικούς ἀρχαίους κώδικες καὶ χειρόγραφα (λ.χ. Σιναϊτικὸ, Β) καὶ μὲ ἄλλες μαρτυρίες<sup>231</sup>, τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιον τελειώνει στὸ Μκ. 16,8. Μιὰ τέτοια ἀποψη παρουσιάζει πιθανότητες, καὶ ἀπὸ πλευρᾶς χριστολογικῆς προοπτικῆς τῆς παρουσίας μελέτης δὲν δημιουργεῖ οὐσιώδη προβλήματα. Θὰ μπορούσαμε ἐπομένως νὰ κλείσουμε τὸ τρίτο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας αὐτῆς στὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτό.

Ἐπειδὴ ὁμως οἱ τελευταῖοι δώδεκα στίχοι τοῦ Μάρκου, τὸ λεγόμενο «ἐκτενέστερο τέλος», δηλ. ἡ περικοπὴ Μκ. 16,9-20, ὑπάρχουν σὲ πολλοὺς σημαντικούς κώδικες καὶ χειρόγραφα καθὼς καὶ σὲ εὐαγγελιστάριά καὶ πατερικὰ κείμενα<sup>232</sup>, θεωρήσαμε ἀπαραίτητο νὰ τοὺς συμπεριλάβουμε στὴν παροῦσα μελέτη.

Ἡ περικοπὴ αὐτὴ Μκ. 16,9-20<sup>233</sup>, ἀναφέρεται στὶς ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστάντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ θέμα, ὅπως φαίνεται ἀμέσως, εἶναι θέμα Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Στὸ πρῶτο τμῆμα τῆς περικοπῆς (Μκ. 16,9-14), ἐξιστοροῦνται οἱ

231. Λ.χ. τοῦ Γρηγορίου Νύσσης (*Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα*, Λόγος Β', Migne P.G. 46, 644-645): «Ἐν μὲν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ, ἐφοβοῦντο γάρ, ἔχει τὸ τέλος».

232. Λεπτομερῆ παρουσίαση καὶ συζήτηση τῶν σχετικῶν δεδομένων βλ. στὶς εἰδικὲς μονογραφίες τοῦ W.R. Farmer, *The Last Twelve Verses of Mark* (London: Cambridge Univ. Press, 1974) καὶ τοῦ J. Hug, *La finale de l'évangile de Marc* (Paris: Gabalda, 1978).

233. Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας στὸ Μκ. 16,9-20: J. K. Elliot, "The Text and Language of the Endings to Mark's Gospel", *TheolZeit* 27 (1971) 255-262· G.W. Trompf, "The First Resurrection Appearance and the Ending of Mark's Gospel", *NTStud* 18 (1972) 308-330· W. R. Farmer, *The Last Twelve Verses* (1974)· R. H. Fuller, "Longer Mark: Forgery, Interpolation, or Old Tradition?", *Colloquy 18* (Center for Hermeneutical Studies: Berkeley, 1975)· P. Lamarche, *Révélation de Dieu chez Marc* (1976) 149-154· J. Hug, *La finale de Marc* (1978)· H. Lubczyk, "Kyrios Jesus", *Die Kirche des Anfangs*, Festschr. H. Schürmann, hersg. R. Schnackenburg (Freiburg: Herder, 1978) 133-174.

διαδοχικὲς φανερώσεις τοῦ ἀναστημένου Ἰησοῦ στὴ Μαρία Μαγδαληνή, στοὺς δύο μαθητὰς τοὺς «πορευομένους εἰς ἀγρὸν» καὶ στοὺς ἔνδεκα ἀποστόλους. Καὶ μόνον ἡ ἀναφορὰ αὐτῶν τῶν φανερώσεων ἀρκεῖ γιὰ νὰ τονίσῃ ἐμφατικὰ τὴ θεία δύναμη καὶ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ, ποὺ θριάμβευσε ἐπὶ τοῦ θανάτου.

Ἡ ἴδια ὁμῶς ἐξιστόρηση περιέχει καὶ ἓνα σοβαρὸ στοιχεῖο Χριστολογίας τοῦ πάθους: εἶναι ἡ ἀπιστία τῶν μαθητῶν καὶ μάλιστα τῶν ἔνδεκα. Στὴν πληροφορία τῶν πρώτων μαρτύρων τῆς ἀναστάσεως ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη καὶ ζῆ, οἱ μαθηταὶ «ἠπίστησαν» (Μκ. 16,11) καὶ «οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν» (Μκ. 16,13). Ἔτσι ὅταν ὁ ἀναστάς φανερώθηκε στοὺς ἔνδεκα «ὠνείδισεν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγγηγεμένον οὐκ ἐπίστευσαν» (Μκ. 16,14). Ἡ γλῶσσα ἐδῶ θυμίζει γλῶσσα Χριστολογίας τοῦ πάθους. Οἱ μαθηταὶ ἐμφανίζονται νὰ μένουν στὸ ἐπίπεδο τὸ πρὸ τῆς ἀναστάσεως<sup>234</sup>, δηλαδὴ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ μὴ μποροῦν νὰ παρακολουθήσουν τὸν Ἰησοῦ, νὰ ἀδυνατοῦν νὰ δοῦν τὸ πραγματικὸ του πρόσωπο καὶ τὴν ὑπερφυσικὴ ἀλήθεια ποὺ αὐτὸς ἀποκαλύπτει<sup>235</sup>.

Τὸ δεῦτερο τμήμα τῆς περικοπῆς, μὲ τὸ ὁποῖο καὶ κλείνει τὸ εὐαγγέλιο (Μκ. 16,15-20), εἶναι μιὰ καθαρὴ καὶ πολυσύνθετη ἔκφραση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Σὲ διαδο-

234. Ὁ P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 150, βλέπει μάλιστα ἐδῶ ἓνα δείκτη γιὰ τὴν ἀρχαῖκὴ προέλευση τῆς περικοπῆς. Πρβλ. καὶ Swete 403-404, Taylor 611-612, Schweizer 375-376.

235. Ὁ Pesch II, 549 νομίζει ὅτι ὁ τονισμὸς τῆς ἀπιστίας καὶ σκληροκαρδίας τῶν μαθητῶν στὸ Μκ. 16,11-14 ὑπηρετεῖ τὴν ἰδέαν τῆς βεβαιότητος τῆς ἀναστάσεως. Χωρὶς αὐτὸ νὰ ἀποκλείεται, πῶς πιθανὴ εἶναι ἡ ἀποψη ὅτι τὸ Μκ. 16,11-14 ἀποτελεῖ φυσικὴ συνέχεια τοῦ μοτίβου τῆς ἀπιστίας καὶ σκληροκαρδίας τῶν μαθητῶν ποὺ συναντήσαμε συχνὰ στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο (λ.χ. Μκ. 4,40· 6,52· 7,18· 8,15-21). Πρβλ. καὶ J. Hug, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 183-184.

χικὲς βαθμίδες ἐντάσεως παρακολουθοῦμε τὴν τελικὴ φανέρωση τῆς μοναδικῆς, τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὰ κύρια σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Ὁ ἀναστάς, χωρὶς χρονοτριβὲς ἢ ἐξηγήσεις, δίνει στοὺς μαθητὰς τὴν πρωτοφανῆ ἐντολή: «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (Μκ. 16,15). Γιὰ πρώτη φορὰ ὁλόκληρος ὁ κόσμος, γεωγραφικὰ καὶ ἐθνολογικὰ, γίνεται τὸ ἀπέραντο πεδίο, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ καλύψῃ ἡ ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῶν ἀποστόλων. Ὁ Μεσσίας δὲν εἶναι πιά Μεσσίας περιωρισμένος στὸ λαὸ Ἰσραήλ. Ὁλόκληρη ἡ οἰκουμένη τοῦ ἀνήκει. «Ὁ κόσμος ἅπας» καὶ «ἡ κτίσις πᾶσα» γίνονται, καὶ θὰ μείνουν γιὰ πάντα, ζωτικὸς χῶρος τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ<sup>236</sup>.

β) Οἱ συνέπειες τῆς ἀποδοχῆς ἢ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ἀπόλυτες καὶ ἀνέκκλητες: «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθὲς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» (Μκ. 16,16). Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχει ἀμεσώτατες συνέπειες σωτηρίας. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ εὐαγγελίου ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπόφαση ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Θεοῦ, μὲ λύτρωση ἢ ὄλεθρο. Ὁ Χριστὸς γίνεται τὸ κεντρικὸ σημεῖο καὶ τὸ μόνο κριτήριον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων<sup>237</sup>.

γ) Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ εὐαγγελίου εἰσάγει μιὰν ἐκπληκτικὴν σειρά θυμαστων φαινομένων. Ὁ ἀναστάς Ἰησοῦς ἀναγγέλλει ἐπίσημα, σχετικὰ μὲ ἐκείνους ποὺ θὰ πιστεύσουν: «ἐν τῷ

236. Ὁ Schweizer 378, παρατηρεῖ ἐδῶ χαρακτηριστικὰ ὅτι ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ διακήρυξη τοῦ εὐαγγελίου σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμον. Πρβλ. καὶ Achtemeier 233, Schmithals II, 741-742. Γιὰ τὴν οὐσιαστικὴν σχέση συνεχείας καὶ ἀρμονίας μεταξὺ τοῦ «κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον» (Μκ. 16,15) καὶ τοῦ «κηρύσσαν τὸ εὐαγγέλιον» (Μκ. 1,14) βλ. J. Hug, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 180-183, καὶ W. Farmer, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 94-96.

237. Πρβλ. Pesch II, 553, ποὺ τονίζει καὶ τὴν ἐσχατολογικὴν προοπτικὴν τοῦ χωρίου Μκ. 16,16.

ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσιν, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσιν κἄν θανάσιμόν τι πῖωσιν οὐ μὴ αὐτοὺς βλάβῃ, ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσιν καὶ καλῶς ἔξουσιν (Μκ. 16,17-18). Σὲ δύο ἀκόμη περιπτώσεις στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, ὁ Χριστὸς ἀνήγγειλε κάτι παρόμοιο (Μκ. 3,14-15 καὶ Μκ. 6,7-13). Οἱ δύο ὁμοῦς αὐτὲς περιπτώσεις διαφέρουν σὲ χαρακτηριστικὰ σημεῖα ἀπὸ τὸ Μκ. 16,17-18. Στὸ τελευταῖο, τὰ θαυμαστὰ φαινόμενα συνοδεύουν τοὺς «πιστεύσαντας» γενικά καὶ δὲν περιορίζονται μόνο στοὺς δώδεκα ἀποστόλους. Ἐπίσης, στὸ τελευταῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκδίωξη τῶν δαιμόνων καὶ τὴν ἴαση τῶν ἀσθενῶν, προστίθενται ἡ ὁμιλία νέων γλωσσῶν, ἡ ἐπιτυχὴς ἀντιμετώπιση πανούργων φονικῶν ζώων (παράδειγμα τὰ φίδια), καὶ ἡ ἐξουδετέρωση τῶν θανατηφόρων δηλητηρίων ἢ οὐσιῶν. Στὸ Μκ. 16,17-18, σὲ σύγκριση μὲ τὰ Μκ. 3,14-15 καὶ 6,7-13, ἔχει γίνει μιὰ πολὺπλευρῆ διεύρυνση. Τὰ θαυμαστὰ φαινόμενα πολλαπλασιάζονται τόσο ἀπὸ πλευρᾶς φορέων καὶ ἀποδεκτῶν ὅσο καὶ ἀπὸ πλευρᾶς εἶδους καὶ μορφῆς. Ἡ ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ παρουσιάζεται σὲ μιὰν ἐκπληκτικὴ ἀφθονία σημείων, σὲ ἓνα ἄνοιγμα ποὺ ἀναιρεῖ κάθε ἀνθρώπινο ὄριο.

δ) Ἡ ἀποκάλυψη τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ ἀναστάντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στὸ ἀποκορύφωμά της, πραγματοποιεῖται στοὺς δύο τελευταίους στίχους (Μκ. 16,19-20). Ἐδῶ διακηρύσσεται μὲ ἐπισημότητα ὅτι «ὁ Κύριος Ἰησοῦς μετὰ τὸ λαλήσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 16,19). Ἡ λέξη «Κύριος» χρησιμοποιεῖται στὴν περίπτωσή αὐτὴ μᾶλλον ὡς χριστολογικὸς τίτλος, προσδιοριστικὸς τῆς θείας κυριότητος τοῦ ἀναστάντος Ἰησοῦ<sup>238</sup>. Μιὰ τέτοια χρῆση ἀποτελεῖ σημαντικὸ δείκτη Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Ἀκόμη ὁμοῦς πῶς σημαντικὴ

238. Πρβλ. Schmithals II, 748-749.

εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἀναλήψεως «εἰς τὸν οὐρανὸν» καὶ τῆς καθέδρας «ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ». Ὁ Ἰησοῦς, ὁ «ἐσταυρωμένος» (Μκ. 16,6) καὶ «ἀναστάς» (Μκ. 16,9), ἀναλαμβάνεται καὶ κάθεται θριαμβευτικὰ στὸ θεῖο θρόνο, περιβεβλημένος τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία, αὐθεντία καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ<sup>239</sup>. Ἡ ἀφήγηση γίνεται μὲ ρήματα σὲ χρόνο παρωχημένο (ἀνελήφθη, ἐκάθισεν), γιὰ νὰ δηλωθῇ μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια καὶ βεβαιότητα τὸ τετελεσμένο τῶν γεγονότων. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας εἶπε τὸν τελευταῖο της λόγο, ποὺ κλείνει τὸ εὐαγγέλιο μὲ μιὰν ἀνυπερέβλητη οὐράνια σκηνή: ὁ Ἰησοῦς ἔνθρονος, Κύριος θείας δυνάμεως καὶ δόξης γιὰ πάντα<sup>240</sup>.

Μετὰ τὸ θάμβος τῆς οὐράνιας σκηνῆς, ὁ εὐαγγελιστὴς θὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν στὸ γήινο, ἀνθρώπινο χῶρο γιὰ νὰ πληροφόρησιν τὸν ἀναγνώστη ὅτι οἱ μαθηταὶ «ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων» (Μκ. 16,20)<sup>241</sup>. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας σφραγίζει ἤδη τὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἰησοῦ θὰ γεμίσουν τὴν οἰκουμένη μὲ τὰ ἀνεξίτηλα σημάδια τῆς ἐξουσίας του ποὺ ἀπελευθερώνει, θεραπεύει, σώζει.

239. Σωστὰ ὁ Εἰρηναῖος, *Κατὰ Αἰρέσεων* III, 10, 6, (Sources Chrétiennes 211, 1974, 136-139), βλέπει στὸ Μκ. 16,19 ἐπαλήθευση καὶ ἐπιβεβαίωση τοῦ προφητικοῦ ψαλμικοῦ στίχου *Ψαλμ.* 109(Ο'), 1.

240. Πρβλ. P. Lamarche, *Ἔργο μν. ἐπιλ. βιβλ.* 152.

241. Pesch II, 555: «Ἡ βραχεῖα αὐτὴ σύνοψη σωστὰ ἔχει ὀνομασθῆ πράξεις τῶν Ἀποστόλων "ἐν σπέρματι"».

## ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΑΣΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΙΔΕΩΝ

Στὰ προηγούμενα πρία κεφάλαια παρακολουθήσαμε βήμα πρὸς βήμα τὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου. Καὶ διαπιστώσαμε σὲ κάθε περικοπὴ τὴν λιγώτερο ἢ περισσότερο ἔντονη παρουσία τῶν δύο θεμελιωδῶν χριστολογικῶν ιδεῶν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους. Στὴν ἐξηγητικὴ αὐτὴ διαδρομῇ, μεθοδολογικοὶ λόγοι ἐπέβαλαν νὰ ἐπισημάνουμε τὴν παρουσία καὶ τὴ λειτουργία τῶν δύο χριστολογικῶν ιδεῶν ἢ ἀπόψεων χωρὶς νὰ προβοῦμε σὲ συστηματικὴ μελέτη τοῦ περιεχομένου τους. Σκοπὸς τῆς ἀναλύσεως ποὺ προηγήθηκε ἦτο τὸ νὰ παρουσιασθῇ μὲ σαφήνεια καὶ πληρότητα ἡ μοναδικὴ θέση ποὺ κατέχουν στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο οἱ ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἦδη μπορούμε νὰ προχωρήσουμε στὴν ἔρευνα τοῦ συγκεκριμένου περιεχομένου τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν, τῶν σφαιρῶν ἢ πεδίων ἀναφορᾶς τους καὶ τῶν ἐννοιολογικῶν ἢ καταστασιακῶν δεδομένων, μὲ τὰ ὁποῖα συνδέονται.

### 1. Ἡ ἀποψη τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ

1) Ἡ πρώτη μεγάλη περιοχὴ ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, εἶναι ὁ δαιμονικὸς κόσμος, τὰ πονηρὰ ἢ ἀκάθαρτα πνεύματα. Ἦδη στὸ πρῶτο κεφάλαιο γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀποφασιστικὴ σύγκρουση Ἰησοῦ καὶ Σατανᾶ (Μκ. 1,13: «πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ»). Ἡ σύγκρουση

ὅπως περιγράφεται προβάλλει τὴν κυριαρχία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ ἴδιο γεγονός ἢ ἄλλη πλευρὰ τοῦ κόσμου τῶν πνευμάτων, δηλαδή οἱ ἄγγελοι, ἐμφανίζονται νὰ «διακονοῦν» τὸ Μεσσία ὡς ὑπῆκοοί του.

Ἀμέσως παρακάτω καὶ στὸ ἴδιο κεφάλαιο, ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ἐκδηλώνεται ὡς ἐξουσία ποὺ θέτει τέρμα στὴν καταδυναστεύση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὶς δαιμονικὲς δυνάμεις, ὡς ἀμείλικτη ἐκδίωξη τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ὡς ἀπελευθέρωση τῶν κατεχομένων ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα. Τὸ πρῶτο θαῦμα στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο εἶναι θαῦμα ἀπολυτρώσεως ἐνὸς ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ πονηρὸ πνεῦμα ποὺ τὸν κατεῖχε (Μκ. 1,23-28). Ἡ ἐνέργεια αὐτή, ἀποδεικτικὴ τῆς ἀκατανίκητης ἰσχύος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐπαναλαμβάνεται ἀναριθμητὲς φορές στὴ διαδρομὴ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ ἐπαναλαμβάνεται σὲ συγκεκριμένες ἀτομικὲς περιπτώσεις ὅπως λ.χ. στὴν περίπτωση τοῦ Γερασηνοῦ (Μκ. 5,1-20), τῆς κόρης τῆς Συροφοινικίσσης (Μκ. 7,24-30) ἢ τοῦ νέου ποὺ κατείχετο ἀπὸ ἀκάθαρτο «ἀλαλο» πνεῦμα (Μκ. 9,17-27). Στὶς ἐξιστορήσεις τῶν περιστατικῶν αὐτῶν περιγράφονται μὲ ἀπαράμιλλη ζωηρότητα ἡ φρικτὴ καταδυναστεύση ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων ἀπὸ τὶς δαιμονικὲς δυνάμεις, ὁ ἐξοντωτικὸς βασιμὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀδύνατο τῆς σωτηρίας τους. Ἔτσι ἡ παρέμβαση τοῦ Ἰησοῦ ἀποδεικνύει τὴ μοναδικότητα τῆς ἐξουσίας του, μιᾶς ἐξουσίας ποὺ σώζει ἀπὸ τὶς σκοτεινὲς δαιμονικὲς δυνάμεις ποὺ κατέχουν, καταπιέζουν ἢ καταταρρανοῦν τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες ἀναφορὲς σὲ κατανομαζόμενα πρόσωπα, ὁ Μᾶρκος ἔχει διασώσει στὸ κείμενό του καὶ γενικώτερες πληροφορίες ἐκφραστικὲς αὐτῆς τῆς ἐξουσίας: «καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ», Μκ. 1,27· «καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλεν», Μκ. 1,34· «καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων», Μκ. 1,39.

Χαρακτηριστικὸ τῆς πλήρους, τῆς ὀλοσχεροῦς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων εἶναι τὸ γεγονός ὅτι παρέχει καὶ στοὺς μαθητὰς του τὴν ἐκπληκτικὴ δύναμη ἐκδιώξεως τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους (Μκ. 3,15: «καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια»· Μκ. 6,7: «καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων»). Ἡ δύναμη αὐτὴ γίνεται ἀμέσως ἐνεργῆς (Μκ. 6,13: «καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον»). Ἡ ἰσχὺς τοῦ Χριστοῦ εἶναι τόση ὥστε ἀκόμη καὶ ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἦσαν ἀπόστολοι ἢ μαθηταὶ του, μόνο μὲ τὴ χρῆση τοῦ ὀνόματός του, νὰ μποροῦν νὰ πραγματοποιοῦν ἐξορκισμοὺς (Μκ. 9,38).

Ἡ κυριαρχία τοῦ Χριστοῦ στὴν περιοχὴ τῶν πονηρῶν πνευμάτων τονίζεται καὶ μὲ τὶς ὁμολογίες τῶν πνευμάτων αὐτῶν ποὺ ἀναγνωρίζουν τὴ θεία ὑπεροχὴ τοῦ Μεσσία (Μκ. 1,24: «οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ»· Μκ. 5,7: «τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;»), καὶ τὴν τιμωρὴ ἐξουσία του (Μκ. 1,24: «ἤλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς»). Ἐπίσης τονίζεται μὲ τὴ χρησιμοποίησι ἐντονης προστακτικῆς φρασολογίας ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἀπευθύνεται στοὺς δαίμονες: «φιμώθητι καὶ ἐξέλθε» (Μκ. 1,25)· «ἐξέλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον» (Μκ. 5,8)· «ἐγὼ ἐπιτάσσω σοι, ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ καὶ μηκέτι εἰσέλθης εἰς αὐτόν» (Μκ. 9,25).

Ἡ σαφέστερη καὶ πιὸ ρεαλιστικὴ διακήρυξη τῆς ἀποφασιστικῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου τοῦ Ἰησοῦ στὴ μάχη του κατὰ τῶν δαιμόνων, γίνεται στὸ περιστατικὸ μὲ τὴν κατηγορία περὶ Βεελζεβούλ (Μκ. 3,22-30). Στὴ συκοφαντία τῶν γραμματέων ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» (Μκ. 3,22), ἐκεῖνος ἀπαντᾷ ὅτι «οὐ δύναται οὐδεὶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ εἰσελθὼν τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει» (Μκ. 3,27). Ὁ Ἰησοῦς ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ ἀπελευθερώη τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν καταδυναστεύση τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ὀλεθρίων δαιμόνων, διότι ἔχει

νικήσει καὶ κρατεῖ δέσμιον καὶ ὑποχείριον τὸ Σατανᾶ. Ἐδῶ περιγράφεται ἓνα βασικὸ στοιχεῖο τοῦ περιεχομένου τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἓνα στοιχεῖο ποὺ ἔχει ἄμεσες καὶ ριζικὲς ἐπιπτώσεις στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

2) Ἡ δευτέρα μεγάλη σφαῖρα ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ φυσικὸς κόσμος, ἡ κυριαρχία ἐπὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Ὁ Μᾶρκος μᾶς προσφέρει πέντε ἐνδεικτικὰ γεγονότα.

Τὰ δύο ἀναφέρονται σὲ κατάπαυση ἄγριας ἀνεμοζάλης καὶ θαλασσοταραχῆς (Μκ. 4,35-41 καὶ 6,45-52). Στὰ ἐπεισόδια αὐτὰ ἡ ἀναγνώριση τῆς κυριότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γίνεται μὲ τρόπο ρητὸ καὶ σαφῆ: «Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούει αὐτῷ;» (Μκ. 4,41). Οἱ μαθηταὶ ὁμολογοῦν τὴ μεγάλη ἀλήθεια ὅτι ὁ Μεσσίας εἶναι κύριος τῶν φυσικῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται προσωποποιημένες στὶς σχετικὲς ἀφηγήσεις καὶ δέχονται διαταγὰς («σιώπα, πεφίμωσο», Μκ. 4,39). Πρέπει νὰ προσεχθῆ ὅτι στὰ γεγονότα αὐτὰ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ εἶναι εὐεργετικὴ καὶ ἀπελευθερωτικὴ ἀπὸ θανάσιμο κίνδυνον. Ὁ Χριστὸς παρεμβαίνει καὶ ἀπαλλάσσει τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τὸν τρομερὸ φόβον καὶ τὴν ἀπειλὴ τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ ἀνέμου. Δὲν ἐκδηλώνει τὴν ἰσχύ του γιὰ νὰ καταπλήξῃ ἢ νὰ τρομάξῃ ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσῃ καὶ νὰ ἀποδεσμεύσῃ.

Ἄλλα δύο γεγονότα ποὺ ἀφηγεῖται ὁ Μᾶρκος ἀποκαλύπτουν μιὰ διαφορετικὴ πλευρὰ τῆς ἴδιας ἐξουσίας. Πρόκειται γιὰ τὴ διατροφή τῶν πεντακισχίλιων (Μκ. 6,32-44) καὶ τὴ διατροφή τῶν τετρακισχίλιων (Μκ. 8,1-9). Στὰ δύο αὐτὰ ὁμοια θαύματα, ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ἐκδηλώνεται ὡς δυνατότητα διεγέρσεως καὶ κινητοποιήσεως φυσικῶν δυνάμεων, μὲ συνέπεια νὰ προκληθοῦν στὴ συνέχεια ἀσυνήθεις διεργασίες σὲ ὑπερμεγέθη κλίμακα. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ θαυμαστὸς πολλαπλασιασμὸς τῆς τροφῆς. Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπιστηθῆ ἡ προσοχὴ στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ κυριαρχία τοῦ Χρι-

στοῦ στὸν κόσμον τῶν βιολογικῶν φαινομένων καὶ διεργασιῶν εἶναι εὐεργετικὴ καὶ ἀπελευθερωτικὴ. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση οἱ ἄνθρωποι λυτρώνονται ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τίς συνέπειές της. Ἡ φανέρωση τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ ἔχει ὡς κίνητρο τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπον ποὺ βρίσκεται σὲ κατάσταση ἀνάγκης καὶ ἀντιμετωπίζει ἓνα ἄμεσο πρόβλημα τροφῆς.

Τὸ πέμπτον γεγονός, ποὺ εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς ὑπερφυσικῆς κυριαρχίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς φύσεως, εἶναι τὸ ἐπεισόδιον μὲ τὴ συκιά, τὴν «ἐξηραμμένην ἐκ ριζῶν» (Μκ. 11,12-24). Ἐδῶ ἡ ἀποκάλυψη τῆς μεσσιανικῆς ἰσχύος ἐξυπηρετεῖ διδακτικούς σκοπούς. Ἡ συκιά γίνεται παράδειγμα τῶν τεραστίων δυνατοτήτων ποὺ προσφέρονται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ στοὺς ἀνθρώπους του.

3) Ἐνῶ ἀνήκει οὐσιαστικὰ στὴν προηγούμενη κατηγορία, ξεχωρίσαμε γιὰ λόγους μεθοδολογικοῦς τὴν ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ πάνω στὴν ἀρρώστια. Ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος, ὅπως εἶδαμε στὴ λεπτομερῆ ἀνάλυση, ἀποθησαύρισε μεγάλο ἀριθμὸ σχετικῶν περιπτώσεων ποὺ καλύπτουν ἓνα εὐρύτερον φάσμα ἀσθενειῶν. Ἔτσι μνημονεύονται οἱ συγκεκριμέναις θεραπείαις: τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου (Μκ. 1,29-31), τοῦ λεπροῦ (Μκ. 1,40-45), τοῦ παραλυτικοῦ (Μκ. 2,1-12), τοῦ «ἔχοντος τὴν ξηρὰν χεῖρα» (Μκ. 3,1-5), τῆς αἱμορροούσης (Μκ. 5,25-34), τοῦ κωφοῦ μογιλάου (Μκ. 7,31-37), τοῦ τυφλοῦ τῆς Βηθσαιῆδᾶ (Μκ. 8,22-26), τοῦ τυφλοῦ Βαρτιμαίου (Μκ. 10,46-52). Παράλληλα ὁ εὐαγγελιστὴς χρησιμοποιεῖ συχνὰ γενικὲς διατυπώσεις γιὰ νὰ δηλώσῃ τὴν ἐκπληκτικὴν θεραπευτικὴν δραστηριότητα τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως λ.χ. «καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις» (Μκ. 1,34), ἢ «πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἄψωνται ὅσοι εἶχον μᾶστιγας» (Μκ. 3,10. Πρβλ. καὶ Μκ. 6,2 καὶ Μκ. 6,53-56).

Ἡ ἐξουσία τοῦ Μεσσία στοῦ χώρου ποὺ λέγεται ἀνθρώπινη ἀρρώστια εἶναι καὶ πάλι εὐεργετική. Ὁ Χριστὸς θεραπεύει, δηλαδή ἐνεργεῖ μιὰν ἀπολύτρωση τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ τὸν παράγοντα ποὺ τοὺς βασανίζει καὶ τοὺς κρατεῖ δεσμίους. Ἐνας ἀκόμη φοβερός ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀσθένεια, ἐμφανίζεται ὅτι εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Ἰησοῦ. Ὅταν θέλη, μπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν θεραπεία, τὴν ἀποδέσμευση. Ἡ δύναμή του μάλιστα εἶναι τόσο καὶ τέτοια, ὥστε νὰ τὴν μεταγγίζει ἄφθονη καὶ στοὺς ἀποστόλους του (Μκ. 6,12).

Ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ ἀρρώστια ἔχει φθάσει στοῦ μὴ ἀναστρέψιμο σημεῖο τοῦ θανάτου, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου (Μκ. 5,21-43), ὁ Χριστὸς θὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀνάσταση. Ὁ Μᾶρκος ἀφηγεῖται τὸ γεγονός χωρὶς νὰ προχωρήσῃ σὲ θεολογικὸ σχολιασμό. Ἡ ἀπλότητα καὶ φυσικότητα, μὲ τὴν ὁποία τὸ παρουσιάζει, δείχνει ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς θεωρεῖ τὸ θάνατο, ὅπως καὶ τὴν ἀρρώστια, ὑποχείριον τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἐξουσία του πάνω στὴν ἀσθένεια καλύπτει ἀπλούστατα καὶ τὴν ἀκραία συνέπειά της ποὺ εἶναι ὁ θάνατος.

4) Ἡ ἐπόμενη μεγάλη περιοχὴ κυριότητος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἁμαρτία. Κάνει ἐντύπωση ὅτι στοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιον ὁ ὅρος ἁμαρτία χρησιμοποιεῖται σὲ δύο μόνο περιπτώσεις. Ἡ πρώτη εἶναι τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Μκ. 1,4-5). Ἡ χρῆση τῆς ἐννοίας ἁμαρτία στοῦ χωρίου αὐτοῦ δὲν ἐμφανίζει κάτι τὸ χριστολογικὰ ἰδιάζον. Στὴ δεύτερη περίπτωση, ἀντίθετα, συναντᾶται ἓνα πολὺ ἀξιόλογο φαινόμενο. Στὸ ἐπεισόδιον τοῦ παραλυτικοῦ τῆς Καπερναοῦμ ὁ Ἰησοῦς διακηρύσσει ὅτι «ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς» (Μκ. 2,10). Τὸ περιεχόμενον τῆς διακηρύξεως αὐτῆς ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τῶν γραμματέων: «τί οὗτος οὕτως λαλεῖ; Βλασφημεῖ τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός;» (Μκ. 2,7). Ἐχει πρωταρχικὴ σημασία ὅτι στὴν ἐπίσημη διακήρυξη τοῦ Χρι-

στοῦ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις ἐξουσία, ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτὴ εἶναι θείας τάξεως καὶ ὅτι ἐκφράζεται ὡς δύναμη καὶ ἐνέργεια ἀπελευθερωτική. Ἄλλωστε, στὴν περίπτωση τοῦ παραλυτικοῦ ἡ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία γίνεται ὁρατὴ καὶ ψηλαφητὴ, διότι ὁ παραλυτικὸς σηκώνεται ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ περιπατεῖ. Ἐδῶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ νὰ ἀπαλλάσῃ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν καταπίεση τῆς ἁμαρτίας πιστοποιεῖται πανηγυρικὰ ἀπὸ τὰ ἄμεσα γεγονότα.

Ὁ Μᾶρκος δὲν ἐπανέρχεται στοῦ θέμα αὐτό, οὔτε ἀναφέρει ξανά τὴν λέξις ἁμαρτία μέχρι τὸ τέλος τοῦ εὐαγγελίου του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ παραλυτικοῦ ἐγκαθιδρύει μιὰ γιὰ πάντα τὴν ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστὸς ἐλέγχει ἀπόλυτα τὴν εὐαίσθητη περιοχὴ ποὺ ὀνομάζεται ἁμαρτία, ὅτι ἔχει τὴν ἰσχὺ νὰ ἀπαλλάσῃ ἀπ' αὐτὴ καὶ ἀπὸ τὶς ἐνδεχόμενες προεκτάσεις της.

5) Μέχρι τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶδαμε διαγραμματικὰ τὶς μεγάλες περιοχὲς ἢ σφαῖρες ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ ὅπως εἶναι ὁ κόσμος τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων, ἡ φύση καὶ τὰ φαινόμενά της, ἡ ἀρρώστια, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἁμαρτία. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπίπεδα συναντήσαμε σταθερὰ διαδικασίες ἢ ἐνέργειες ποὺ ἀπελευθερώνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τρομακτικούς ἐχθρούς, καταπιεστικὰ καταστάσεις, σκοτεινοὺς φόβους ἢ ἀνιάτες θλίψεις. Ὁ εὐαγγελιστὴς ὅμως Μᾶρκος δὲν ἐξαντλεῖ τὴν ἐξουσία τοῦ Μεσσία στὶς περιοχὲς αὐτές. Στὸ εὐαγγέλιό του, καθὼς ἀφηγεῖται τὴν δράση καὶ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἀφήνει νὰ φανοῦν ἢ προβάλλει ἐμφατικὰ καὶ ἄλλες οὐσιαστικὲς πλευρὲς ἐξουσίας.

Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ νὰ ὑπερβαίῃ τυπικούς θρησκευτικούς θεσμούς, νὰ καταργῇ καθιερωμένες ἐκφράσεις ἰουδαϊκῆς εὐσεβείας. Ἔτσι, στὰ πρῶτα μόλις βήματα τῆς μεσσιανικῆς του δράσεως, ὁ Χριστὸς ἀπελευθερώνει τοὺς μαθητὰς του ἀπὸ τοὺς κανόνες νηστείας τῶν Φαρισαίων



καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (Μκ. 2,18-22). Καὶ ὅταν κατηγορεῖται γιὰ τὴν στάση του αὐτῆ, δίνει μιὰ βασικὴ ἐξήγηση, μὲ τὴν ὁποία εἰσάγει ἓνα νέο κριτήριο γιὰ τὴν τήρηση τῆς νηστείας. Τὸ κριτήριο αὐτὸ εἶναι ὁ ἴδιος! Σ' αὐτὸ προσθέτει καὶ ὠρισμένες παρατηρήσεις σὲ παραβολικὴ γλῶσσα πού μιλοῦν γιὰ τὴν ἀνάγκη φυλάξεως τοῦ καινούργιου κρασιοῦ σὲ καινούργιους ἀσκούς. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἐδῶ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ ἐνεργεῖ ριζοσπαστικά, καὶ ἐνῶ καταργεῖ ἓνα Ἰουδαϊκὸ θρησκευτικὸ θεσμό, προσφέρει συγχρόνως νέα κριτήρια ἀποτιμήσεως καὶ νέα πλαίσια θεολογικῶν συναφειῶν.

Τὸ ἴδιο ριζοσπαστικὴ ἐμφανίζεται ἡ ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ στὸ ζήτημα τῶν καθάρσεων καὶ τελετουργικῶν ἀγνισμῶν (Μκ. 7,1-14). Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπιστηθῆ ἡ προσοχὴ στὸ γεγονός ὅτι δὲν πρόκειται μόνο γιὰ διδασκαλία ἀλλὰ κυρίως γιὰ πράξη. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατηγορεῖται καὶ πάλι, αὐτῆ τῆ φορὰ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους, ὄχι διότι διδάσκει τὴν ὑπέρβαση τῆς τελετουργικῆς καθαρότητος ἀλλὰ διότι οἱ μαθηταὶ του δὲν τηροῦν τοὺς καθιερωμένους τύπους τῶν καθάρσεων. Ἡ κατάστασις ἐμφανίζεται πολὺ προχωρημένη. Ἡδὴ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ κινοῦνται μὲ τρόπο ἐπαναστατικὸ σὲ σχέσι μὲ τὰ κρατοῦντα, καὶ αὐτὸ ὀφείλεται ἀναμφισβήτητα στὸ Μεσσία, πού τοὺς ἔχει ἀποδεσμεύσει ἀπὸ τὶς συναφεῖς ὑποχρεώσεις. Μὲ μιὰ μόνο κίνηση γεμάτη ὑπέρτατο κῦρος, ὁ Χριστὸς ἀπελευθερώνει τοὺς δικούς του ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν Ἰουδαϊκῶν φαρισαϊκῶν τύπων θρησκευτικῆς καθαρότητος καὶ ἀποκαλύπτει τὴν οὐσία πού βρίσκεται στὴν καθαρότητα τῆς καρδιάς.

Ἡ ἐπαναστατικώτερη ὁμως ἐνέργεια, πού προβάλλει ἀνάγλυφα τὴν ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ στὴν περιοχὴ τῶν κανόνων εὐσεβείας, εἶναι ἡ ὑπέρβαση τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου. Στὶς σχετικὲς διηγῆσεις του ὁ Μᾶρκος παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦ νὰ πραγματοποιῆ θαυμαστὲς θεραπείες κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου (Μκ. 1,21-27· 3,1-6) παρὰ τὴν ὀξύτατη ἀντίδραση

τῶν Φαρισαίων. Κινεῖται χωρὶς καμμιάν ἀναστολὴ ἢ δυσκολία καὶ καταργεῖ, σύμφωνα μὲ τὶς φαρισαϊκὲς ἀντιλήψεις, τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου. Ἀντὶ τῆς τυπικῆς τηρήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ κανόνος εἰσάγει τὴν προτεραιότητα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο πού βρίσκεται σὲ κατάστασι ἀρρώστιας καὶ πρέπει νὰ σωθῆ.

Ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ἐναντι τοῦ νόμου τοῦ Σαββάτου φανερώνεται πολὺ ἐντονώτερα στὴν ἀφήγηση τῆς πορείας τῶν μαθητῶν «διὰ τῶν σπορίμων» (Μκ. 2,23-28). Σ' αὐτῆ τὴν ἱστορία οἱ μαθηταὶ συμπεριφέρονται μὲ πρωτοφανῆ σὲ τόλμη ἐλευθερία ὡς πρὸς τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου. Πίσω ἀπὸ τὴν ἐλευθερία αὐτοῦ τοῦ μεγέθους καὶ εἶδους βρίσκεται ἡ ὑπέρτατη ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ. Στὸ συγκεκριμένο μάλιστα ἐπεισόδιο ὁ Χριστὸς στηρίζει τὴν τακτικὴ του στὴν ἀρχὴ τῆς προτεραιότητος τῆς ἀξίας «ἄνθρωπος» ἐναντι τῆς ἀξίας «Σάββατον» (Μκ. 2,27: «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον»). Γιὰ νὰ μὴ μείνῃ ὁμως καμμιά ἀμφιβολία σχετικὰ μὲ τὴν ἀπώτερη πηγὴ καὶ δικαίωσι τῆς ριζικῆς στάσεως τοῦ Μεσσία καὶ τῶν μαθητῶν του στὸ ζήτημα τοῦ Σαββάτου, ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς διακηρύσσει ὅτι «κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου» (Μκ. 2,28). Ἡ φράσι ἀναγγέλλει χωρὶς περιστροφές, χωρὶς περιορισμούς καὶ χωρὶς ὄρους τὴν κυριότητα τοῦ Ἰησοῦ ἐναντι ἐνός θεμελιώδους θρησκευτικοῦ θεσμοῦ. Καὶ στὴν περίπτωση αὐτῆ ἡ κυριότητα ἐννοεῖται στὸ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο ὡς ἀπελευθέρωσι, ὡς νέα ἐρμηνεία καὶ τοποθέτησι.

6) Ὁ Ἰησοῦς τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου ἔχει ἐξουσία ὑπερβάσεως ὄχι μόνο θρησκευτικῶν ἀλλὰ καὶ βασικῶν φυσικῶν θεσμῶν ὅπως οἱ συγγενικοί. Τὸ περιστατικὸ τῆς Καπερναοῦμ μὲ τὴν «μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς» τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 3,31-35) εἶναι εὐγλωττο. Τὸ ἐρώτημά του στὸ σχετικὸ ἐρέθισμα, «τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου;», δὲν

πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ σὰν ἄρνηση τῆς φυσικῆς συγγενείας ἀλλὰ σὰν ὑπέρβασή της, σὰν ἀλλαγὴ τῆς ἀξιολογικῆς της τοποθετήσεως μέσα στὸν καινούργιο χῶρο τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν τεράστια ἰσχύ νὰ μεταβάλλῃ τὴ σημασία τῶν συγγενικῶν δεσμῶν. Συγχρόνως ἔχει τὴν προφανῶς μεγαλύτερη ἰσχύ νὰ καθιερώσῃ μιὰ καινούργια «συγγενική» σχέση ὅταν ἀναγγέλλει ἐπίσημα: «ὃς ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν» (Μκ. 3,35). Στὴν οὐσία, ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἀπελευθερώνει ἀπὸ δεσμεύσεις πού στηρίζονται στὴν ἀτεγκτὴ νομοτέλεια τῶν φυσικῶν καταστάσεων καὶ δημιουργεῖ σχέσεις πού οἰκοδομοῦνται στὴ βάση τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ προσωπικῆς ἐκλογῆς.

7) Ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ὡς μοναδικὴ ἐξουσία δημιουργίας νέων σχέσεων, θεσμῶν καὶ διανθρωπίνων λειτουργιῶν ἐμφανίζεται ἔξοχα στὴν κλήση, καθιέρωση καὶ ἀποστολὴ τῶν ἀποστόλων. Ἡ συμπύκνωση τῶν σχετικῶν ἀφηγήσεων ἀπὸ τὸ Μᾶρκο ἀναδεικνύει πιὸ καθαρά τὰ συνιστῶντα στοιχεῖα. Ἔτσι ἡ ἀρχικὴ κλήση γίνεται μὲ ἀποκλειστικὴ πρωτοβουλία τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑποβάλλει ἐκεῖνη τὴ μεγαλειώδη ἀτμόσφαιρα μιᾶς θείας ἐπιβλητικότητος καὶ ἐνὸς κύρους πού προσκαλεῖ χωρὶς νὰ συνοδεύεται ἀπὸ παροχές ἐξηγήσεων (Μκ. 1,16-20· 2,13-14).

Στὴ συνέχεια ἡ καθιέρωση καὶ ἀποστολὴ τῶν δώδεκα, ὅπως ἐξιστορεῖται στὸ Μκ. 6,7-13 καὶ Μκ. 3,13-19 ἐντονοποιεῖ αὐτὴ τὴν ἐντύπωση ἐξουσίας. Οἱ ἀπόστολοι μὲ τὴ συνεχῆ καθοδήγησιν τοῦ Ἰησοῦ συγκροτοῦν μιὰν ἀνθρώπινη κοινότητα μὲ καινοφανῆ χαρακτηριστικά. Προικισμένοι ἀπὸ τὸ Μεσσία μὲ ἀσυνήθεις ἀρμοδιότητες καὶ ἐκπληκτικὲς ἐξουσίες, ἐξαποπέλλονται γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν ἕνα θεῖο ἔργο ἀπὸ πλευρᾶς κηρύγματος, ἐκδιώξεως τῶν δαιμόνων καὶ ἰάσεων (Μκ. 6,12-13). Μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ

Χριστοῦ ἀποβαίνουν ἡ συνέχεια καὶ προέκτασή του. Ἡ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ κύκλου τῶν ἀποστόλων μὲ ὄλες τὶς συνέπειες καὶ προβολές του τὶς διαχρονικὲς καὶ παγκόσμιες, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς μοναδικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ.

8) Ὑπάρχουν σύμφωνα μὲ τὸ Μᾶρκο καὶ ἄλλες ἀκόμη πλευρὲς τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ. Μιὰ τέτοια πλευρὰ εἶναι ἡ ὑπερφυσικὴ δυνατότητα τοῦ Ἰησοῦ νὰ γνωρίζῃ τὰ ἀδηλα καὶ κρύφια τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ πλέον τὶς ἐξελίξεις τοῦ χριστολογικοῦ καὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ μέλλοντος.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου, στὴν πρώτη σύγκρουση μὲ τοὺς ἀσπόνδους ἀντιπάλους του, ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται νὰ ἔχῃ ἄμεση γνώση τῶν μυστικῶν διαλογισμῶν τους (Μκ. 2,8). Τὸ ἴδιο συμβαίνει ἀργότερα καὶ μὲ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν μαθητῶν του (Μκ. 8,16-17). Τὰ ἐπεισόδια αὐτὰ εἶναι ἀποκαλυπτικὰ μιᾶς δυνατότητος γνώσεως σὲ σφαῖρες ἀπρόσιτες καὶ βαθεῖα κρυμμένες. Ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν ἐξουσία αὐτῆς τῆς γνώσεως πού δὲν συνοδεύει οὔτε τὸ μεγαλοφύεστερο ἀνθρώπινο μυαλό.

Ἡ παρατήρηση ἰσχύει πολὺ περισσότερο γιὰ τὸ εἶδος τῆς γνώσεως πού συνδέεται μὲ τὸ χριστολογικὸ καὶ τὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον. Ἔτσι ὁ Μεσσίας γνωρίζει καὶ προαναγγέλλει λεπτομερῶς τὸ πάθος του καὶ τὴν ἀνάστασή του (Μκ. 8,31· 9,31· 10,32-34), τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα (Μκ. 14,18), τὴν φυγὴ τῶν μαθητῶν (Μκ. 14,27), τὴν ἀπάρνησιν τοῦ Πέτρου (Μκ. 14,29-30). Εἶναι μὲ θαυμαστὸ τρόπο ἐνήμερος λεπτομερειῶν σχετικῶν μὲ τὸ Μυστικὸ Δεῖπνο (Μκ. 14,13-16) καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ Ἱεροσόλυμα (Μκ. 11,2-4). Πολὺ ὅμως περισσότερο γνωρίζει τὶς διάφορες φάσεις, ἐξελίξεις καὶ διασυνδέσεις τῶν δεινῶν πού πρόκειται νὰ πλήξουν ἀμείλικτα τὴν Ἱερουσαλήμ, τὸ Ναὸ καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ἰουδαίας. Προαναγγέλλει τοὺς διωγμοὺς, τοὺς πολέμους, τοὺς σεισμοὺς, τὶς

ἐπαναστάσεις, τὰ ἀσυνήθη οὐράνια φαινόμενα. Καὶ τέλος ἀποκαλύπτει τὴν ἐσχατολογικὴ ἔνδοξη ἔλευση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου (Μκ. 13). Ὁλη αὐτὴ ἡ γνῶση ἀποτελεῖ κάτι τὸ μεγαλειῶδες καὶ θαυμαστό καὶ φανερώνει μοναδικὴ ἐξουσία. Καὶ ἡ ἐξουσία αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ ἔχει μιὰ λειτουργία ἀπελευθερωτικὴ, λυτρωτικὴ. Τὸ ἄμεσο μέλλον καὶ τὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον εἶναι γνωστὸ στὸ Μεσσία καὶ κατ' ἐπέκταση ἐλέγχεται ἀπ' αὐτόν. Ἐμμεσα γίνεται γνωστὸ καὶ στοὺς πιστοὺς, ποὺ ἀποδεσμεύονται ἔτσι ἀπὸ τὸν τρομακτικὸ φόβο ἀγνώστων ἐξελίξεων μέσα στὴν ἱστορία. Ἡ θαυμαστὴ ἐξουσία γνῶσεως ποὺ διαθέτει ὁ Χριστός, γίνεται μιὰ μοναδικὴ δύναμη ἀπολυτρώσεως γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

9) Ἡ παραπάνω ἐξουσία γνῶσεως ποὺ ἔχει ὁ Μεσσίας, εἶναι ἔκφραση μιᾶς γενικώτερης ἐξουσίας ποὺ καλύπτει τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ σωτηρία του. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κάτοχος τῆς ἀλήθειας αὐτῆς, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία τῆς φανερώσεως τῆς ἀλήθειας τοῦ Εὐαγγελίου στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ φανέρωση γίνεται πρὸ παντός μὲ τὸ λόγο, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μοναδικὴ αὐθεντία καὶ ἀπόλυτο κῦρος. Αὐτὸ γίνεται αἰσθητὸ ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Μάρκου: «Καὶ ἐξεπλήσσαντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς» (Μκ. 1,22).

Ἦδη συναντήσαμε ἀναρίθμητα δείγματα τῆς ἐξουσίας καὶ τεραστίας δυνάμεως τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ: Τὰ προ-στάγματα του πρὸς τοὺς δαίμονες, τὶς φυσικὲς δυνάμεις, τοὺς ἀνθρώπους σὲ κατάσταση ἀσθενείας· τὶς διακηρύξεις του σχετικὰ μὲ θρησκευτικούς θεσμούς, μὲ ἀνθρώπινες σχέσεις, μὲ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία· τὶς ἐντολές του πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ τὴν προικοδότησή τους μὲ ἔκτακτα χαρίσματα. Ἐδῶ ὁμως πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε κυρίως στὸ λόγο τοῦ

Ἰησοῦ ὡς λόγο ἀποκαλύψεως τῆς ἀλήθειας ποὺ σώζει.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο δὲν συναντοῦμε οὔτε τὶς μακρὲς διδασκτικὲς περικοπὲς τοῦ κατὰ Ματθαῖον (λ.χ. ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμίλια) οὔτε τὶς ἐκτενεῖς θεολογικὲς ὀμιλίαις τοῦ κατὰ Ἰωάννην. Παρὰ ταῦτα ὁ Μᾶρκος εἶναι ἀπολύτως σαφὴς στὴν παρουσίαση τοῦ Χριστοῦ ὡς μοναδικοῦ διδασκάλου τῆς ἀλήθειας τοῦ εὐαγγελίου. Ὁ λόγος τοῦ Μεσσία εἶναι λόγος τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ φαίνεται ἀμέσως στὶς σχετικὰ ἐκτενεῖς ὀμιλητικὲς περικοπὲς τῶν κεφαλαίων 4 καὶ 13. Φαίνεται ὁμως περισσότερο στὴ χαρακτηριστικὴ ἄνεση μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἰησοῦς ἀναιρεῖ βαθεῖα ριζωμένες θρησκευτικὲς ἐκφράσεις ἢ πράξεις γιὰ νὰ τὶς ἀλλάξῃ τελείως ἢ νὰ τὶς ἀντικαταστήσῃ (Μκ. 2,18-22· 2,23-28· 7,1-13 κ.ἀ.). Πολὺ ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς συζητήσεως σχετικὰ μὲ τὸ διαζύγιο. Στὴν περίσταση αὐτῇ, ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ὀδηγεῖ στὴν οὐσιαστικὴ ἀλήθεια τοῦ θέματος ποὺ συνεπάγεται μιὰ καινούργια τοποθέτηση.

Ἡ ἐξουσία τῆς ἀλήθειας ποὺ χαρακτηρίζει τὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ εἶναι πολὺ αἰσθητὴ καὶ στὴ σειρά τῶν συζητητικῶν συγκρούσεων ποὺ περιγράφονται στὰ κεφάλαια 11 καὶ 12 τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Στὰ ἀλλεπάλληλα συναφῆ ἐπεισόδια σκιαγραφεῖται ὁ Ἰησοῦς ὄχι τόσο ὡς ὁ ἐξοχος συζητητὴς ποὺ ἀποστομώνει τοὺς πονηροὺς ἀντιπάλους του ὅσο ὡς ὁ κάτοχος τῆς ὑπέρτατης ἀλήθειας ποὺ θριαμβεύει ἔναντι τῶν ψευδῶν, τῶν παραποιήσεων καὶ τῶν σοφιστειῶν.

Ἡ βασικὴ καὶ ὑπέρτατη ἀλήθεια τὴν ὁποία ἀποκαλύπτει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ συναντᾶται στὴν προγραμματικὴ του φράση: «πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ» (Μκ. 1,15). Στὶς θεμελιώδεις ἀλήθειαι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου ὁ Χριστὸς θὰ ἐπανεέλθῃ συχνὰ (Μκ. 4,11· 4,26· 4,30· 8,35· 9,1· 9,47· 10,14-15· 10,25· 10,29· 12,34· 13,10· 14, 9· 14,25· 15,43).

Δὲν θὰ τίς ἀναλύσει. Ἡ ὄλη του δράση καὶ διδασκαλία ἀποτελοῦν γιὰ τὸ Μᾶρκο τὸ πιὸ εὐγλωττο ὑπόμνημα καὶ τὴν πιὸ πειστικὴ παρουσίαση τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννοιῶν «βασιλεία τοῦ Θεοῦ» καὶ «εὐαγγέλιο».

Πάντως ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος δὲν παραλείπει, ἐκτὸς τῶν πολυαριθμῶν καὶ διαφοροποιημένων περιπτώσεων ποὺ ἀναφέραμε, νὰ παραθέσει καὶ μιὰ φράση τοῦ Ἰησοῦ ποὺ διακηρύσσει τὴν ἀπόλυτη σχέση τῶν λόγων του καὶ τῆς αἰώνιας ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ: «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρελεύσονται» (Μκ. 13,31). Ἡ φράση αὐτὴ ἐγκαθιστᾷ μιὰ γιὰ πάντα τὴ βεβαιότητα γιὰ τὸν ταυτισμὸ τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἀμετάθετη ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ποὺ σώζει τὸν ἄνθρωπο. Καὶ στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἡ ἐξουσία τοῦ Μεσσία εἶναι μιὰ ἐξουσία ποὺ λυτρώνει. Λυτρώνει ἀπὸ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἄγνοια εἴτε ὡς θεωρητικὴς καταστάσεις εἴτε ὡς συνθήκες ὑπάρξεως. Καὶ εἰσάγει στὴ σφαῖρα τῆς ἀλήθειας ὡς πραγματικότητος ποὺ εἶναι ταυτόχρονα γνῶση καὶ ζωὴ.

10) Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν μέχρι ἐδῶ ἀνάλυση, ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας στὸ Μᾶρκο εἶναι ἓνα πολυδιάστατο φαινόμενο ποὺ ἀγκαλιάζει διαφορετικὲς σφαῖρες πραγματικότητος, σχέσεων καὶ νοημάτων. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὑπονοοῦνται παράγοντες ποὺ ἀπειλοῦν, καταπιέζουν, διαστρέφουν ἢ καταστρέφουν τὸν ἄνθρωπο ὅπως εἶναι οἱ δαίμονες, οἱ γιγάντιες φυσικὲς δυνάμεις, ἡ ἀρρώστια, ἡ ἀμαρτία, ὁ θάνατος, ὠρισμένοι θρησκευτικοί, συγγενικοὶ ἢ κοινωνικοὶ θεσμοί, ἡ ἄγνοια, ἡ ἀπειλὴ τοῦ μέλλοντος, τὸ ὑπαρξιακὸ ἢ θεολογικὸ ψεῦδος. Ἀπέναντι στοὺς τρομακτικοὺς αὐτοὺς παράγοντες φθορᾶς, καταδυναστεύσεως καὶ θλίψεως ὀρθώνεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴν ἀσύγκριτη ἐξουσία του. Μιὰ ἐξουσία ποὺ λειτουργεῖ καὶ ἐνεργεῖ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, στὰ ὅποια ἐμφανίζονται καὶ δροῦν οἱ ἐχθρικές γιὰ τὸν ἄνθρωπο δυνάμεις. Καὶ

λειτουργεῖ πρὸς δύο ταυτόχρονα κατευθύνσεις: πρὸς τίς δυνάμεις καθ' ἑαυτὲς τίς ὁποῖες ὑποτάσσει ἢ κρατεῖ δέσμιες, καὶ πρὸς τοὺς ἄνθρώπους τοὺς ὁποῖους ἀπελευθερώνει. Σὲ κάθε φάση τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως τοῦ Μάρκου, ὅπου παρουσιάζεται περίπτωση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, περιγράφονται αὐτομάτως λειτουργίες καὶ διαδικασίες στὶς ὁποῖες ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑποδουλῶνει τίς ἐχθρικές γιὰ τὸν ἄνθρωπο δυνάμεις καὶ ἀπελευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπ' αὐτές.

Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ Χριστολογία ποὺ δὲν κινεῖται μὲ ἀφηρημένες ἐννοιες ἢ στατικὲς περιγραφὲς ἰδιοτήτων ἀλλὰ μὲ δυναμικὲς φανερώσεις καὶ γιγάντιες ἄμεσες ἀναμετρήσεις. Ἡ μεσσιανικὴ ἐξουσία λειτουργεῖ συνεχῶς, ἀλλάζοντας ἐπίπεδα ἢ σφαῖρες δράσεως, σὰν μιὰ ἀέναη, πολύμορφη, ἀπελευθερωτικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἄρα σωτήρια ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ δυναμικὴ αὐτὴ καὶ πολυδιάστατα ἐνεργῆς ἐξουσία εἶναι ἐξουσία ποὺ μόνο ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ διαθέτῃ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μᾶρκος δὲν δυσκολεύεται νὰ κάνῃ ἀναφορὲς σὲ γεγονότα, φαινόμενα ἢ διακηρύξεις ποὺ προϋποθέτουν τὴ θεία ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ἀναφορὲς εἶναι τριῶν τύπων.

Τὸν πρῶτο τύπο συνιστοῦν περιγραφὲς θεοφανικὲς ὅπως εἶναι ἡ βάπτισις (Μκ. 1,9-11) καὶ ἡ μεταμόρφωση (Μκ. 9,2-8). Σὲ προηγούμενα κεφάλαια ἐγίνε ἀνάλυση τῶν σχετικῶν περικοπῶν καὶ ἐπισήμανση καὶ ἐκτίμησις τῶν θεοφανικῶν δεδομένων. Ἐδῶ πρέπει ἀπλῶς νὰ ἐπαναληφθῇ ὅτι καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς «ἐκ τῶν οὐρανῶν» (Μκ. 1,11) ἢ «ἐκ τῆς νεφέλης» (Μκ. 9,7) διακηρύσσει ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι «ὁ Υἱὸς Του ὁ ἀγαπητὸς» (Μκ. 1,11· 9,7). Ὁ Μᾶρκος δὲν σχολιάζει οὔτε ἐρμηνεύει τίς διακηρύξεις αὐτές. Τὰ συμπραζόμενα ὁμως καὶ οἱ γενικώτερες συνάψεις τοῦ κειμένου ὁδηγοῦν στὴν ἀποψη ὅτι στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὁ Μᾶρκος ἐννοεῖ μιὰ υἰότητα ποὺ εἶναι μοναδική, ὑπερφυσική,

θεία. Σὲ τελευταία ἀνάλυση ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς ἢ ἔχει θαυμαστή καὶ ἄμεση θεία προέλευση, ὑπόσταση καὶ ἐξουσία.

Ὁ δεύτερος τύπος ἀναφορῶν ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὶς ὁμολογίες τοῦ Πέτρου (Μκ. 8,27: «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς») καὶ τοῦ κεντυρίωνος (Μκ. 15,39: «ἀληθῶς οὗτος ὁ ἄνθρωπος υἱὸς Θεοῦ ἦν»). Στὶς ὁμολογίες αὐτές, ὅπως μᾶς δόθηκε εὐκαιρία νὰ διαπιστώσουμε, ὑπάρχει μιὰ καθαρὴ ἀναγνώριση τῆς μεσσιανικότητος τοῦ Ἰησοῦ. Ὑπάρχει ὅμως περισσότερο μιὰ εὐδιάκριτη διάσταση θεότητος, ιδιαίτερα στὴν ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος, πράγμα ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο.

Ὁ τρίτος τύπος περιλαμβάνει τὶς σχετικὲς ἀποκαλύψεις ἢ διακηρύξεις τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ καθὼς καὶ τὴν ἐξιστόρηση ἢ ἀναγγελία θεμελιωδῶν χριστολογικῶν γεγονότων. Ὁ κατάλογος εἶναι ἐντυπωσιακὸς καὶ περιέχει τὴν ἐσχατολογικὴ δῆλωση τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μκ. 13 (Μκ. 13,26-27), τὴν ἀπάντησή του στὸ ἐπίσημο ἐρώτημα τοῦ ἀρχιερέως (Μκ. 14,62-64), τὴν δραματικὴ προειδοποίησή του σὲ ὄσους τὸν ἀρνηθῶν (Μκ. 8,38), τὴν προαναγγελία τῆς ἀναστάσεώς του (Μκ. 8,31· 9,9-10· 9,31· 10,34· 14,28) καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀναστάσεώς του μὲ τὶς συνέπειες ποὺ τὸ συνοδεύουν (Μκ. 16,1-8 καὶ 16,9-20). Στὶς περιπτώσεις αὐτές, οἱ πολὺ προχωρημένες ἐκφράσεις τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ἀποκαλύπτου τὴ θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, ἀναγγέλου τὴ θεότητά του. Τὶς παραθέτουμε συνοπτικά.

α) Ὡς πρώτη ἐπισημαίνουμε τὴ διακήρυξη τῆς θείας υἰότητος τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 14,62-64). Μόλις προηγουμένως εἶχαμε παρουσιάσει τὴν ἴδια ἀποψη σὲ συνάρτηση μὲ τὶς θεοφανικὲς σκηνὲς τῆς βαπτίσεως καὶ τῆς μεταμορφώσεως (Μκ. 1,11 καὶ 9,7) καὶ μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος (Μκ. 15,39). Ἐδῶ τὴν ἀναφέρουμε, διότι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ καὶ διότι ἐγίνε ἐπίσημως κατὰ τὴν ὥρα τῆς δίκης του. Ὅταν ὁ Ἰησοῦς, στὸ ἐρώτημα τοῦ ἀρχιερέως ἂν εἶναι «ὁ υἱὸς τοῦ εὐλόγητου», ἀπαντᾷ «ἐγὼ εἰμι», ἐννοεῖ ὅτι εἶναι ὁ

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ μιὰν ἔννοια μοναδική, οὐσιαστική, θεία. Γι' αὐτὸ καὶ κρίνεται «ἐνοχος θανάτου» ἐπὶ «βλασφημίᾳ» (Μκ. 14,64). Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ αὐτοαποκάλυψη τοῦ Ἰησοῦ ὡς τοῦ μοναδικοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, φωτίζει αὐθεντικὰ ὅλες τὶς περιπτώσεις στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, ὅπου χρησιμοποίηθηκε ὁ ἴδιος τίτλος. Πρόκειται γιὰ τίτλο ποὺ διακηρύσσει μιὰ υἰότητα ἀπόλυτα καὶ κυριολεκτικὰ θεία.

β) Ἡ δεύτερη σπουδαιότατη χριστολογικὴ διακήρυξη ποὺ πρέπει ν' ἀναφερθῆ εἶναι ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Στὶς τρεῖς βαρυσήμαντες προαναγγελίες τοῦ πάθους του ποὺ ἔκανε ὁ ἴδιος (Μκ. 8,31· 9,31 καὶ 10,33-34), ἡ «μετὰ τρεῖς ἡμέρας» ἀνάσταση ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο συστατικό. Ἐπίσης, στὴ συζήτησή του μὲ τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴ μεταμόρφωσή του, ὁ Ἰησοῦς δίνει ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐποχὴ «ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ» (Μκ. 9,9). Καὶ λίγο πρὶν συλληφθῆ στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν τοὺς πληροφορεῖ: «μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προᾶξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν» (Μκ. 14,28). Ἡ ἐκ νεκρῶν ἔγερση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ σταθερὸ, σαφὲς καὶ ἐπαναλαμβανόμενο δεδομένο, ποὺ ἐμφανίζεται κατὰ κανόνα σὲ συνάψεις πάθους καὶ θανάτου ἀκριβῶς γιὰ νὰ δείξη τὴ θεία φύση καὶ οὐσία τῆς ἐξουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ φαίνεται ἀνάγλυφα καὶ στὸ χωρίο Μκ. 9,9 ποὺ ἔρχεται ἀμέσως μετὰ τὴν περικοπὴ τῆς μεταμορφώσεως καὶ συνδέει τὴν ἀνάσταση μὲ τὴ μεταμόρφωση. Σύμφωνα μὲ τὸ χωρίο αὐτό, ἡ μεταμόρφωση, ποὺ εἶναι κορυφαῖο θεοφανικὸ γεγονὸς, θὰ κατανοηθῆ σωστὰ μόνο μετὰ τὴν ἀνάσταση, διότι προφανῶς ἡ ἀνάσταση εἶναι τὸ κύριο γεγονὸς ποὺ ἀποκαλύπτει μὲ ἀσύγκριτη διαύγεια τὴ θεία φύση τοῦ Χριστοῦ.

Πέρα ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω περιπτώσεις, στὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς προλέγει μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα τὴν ἀνάστασή του, ἔχουμε καὶ τὸ κεφάλαιο Μκ. 16, τὸ ὁποῖο ὁ εὐαγγελιστὴς ἀφιερώνει στὸ γεγονὸς τῆς ἀναστάσεως. Στὸ Μκ. 16,1-8 ἐξιστορεῖται μὲ ἀπαράμιλλη ὑποβλητικότητα καὶ πυκνότητα

ὑφους ἢ ἐκπληκτικὴ ἐμπειρία τῶν τριῶν γυναικῶν, ποὺ ἐρχονται στὸ μνημεῖο-τάφο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκεῖ δέχονται ἀπὸ τὸν οὐράνιο «νεανίσκο» τὸ μοναδικὸ μῆνυμα ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἠγέρθη»! Στὸ Μκ. 16,9-20 περιγράφονται λακωνικὰ οἱ ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστάντος στοὺς μαθητὰς του καὶ οἱ ἐντολές του γιὰ παγκόσμια διακήρυξη τοῦ εὐαγγελίου. Ἡ ἀτμόσφαιρα στὸ Μκ. 16,1-8 καὶ στὸ Μκ. 16,9-20 εἶναι μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐκθαμβωτικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας μὲ κέντρο τὴν ἀνάσταση.

Ἔτσι, τόσο στὸ Μκ. 16 ὅσο καὶ στὶς ἀναγγελίες τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ ποὺ εἶδαμε, ἡ ἀνάστασή του παρουσιάζεται ὡς γεγονός μὲ πελώριες χριστολογικὲς διαστάσεις: ὕψιστη ἔκφραση τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, ἀποκαλύπτει τὴ θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ ποὺ συντρίβει τὸ θάνατο. Γιὰ τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ψηλαφητὴ φανέρωση τῆς θεότητός του.

γ) Τελειώνουμε μὲ μιὰ τρίτη κορυφαία χριστολογικὴ διακήρυξη: τὴν ἐνθρόνιση τοῦ Ἰησοῦ στὴν ὑπατιθῆ θέση ἐξουσίας «ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ» καὶ τὴν ἐνδοξη ἐσχατολογικὴ ἔλευσή του. Στὴν ἐπίσημη ἀπάντησή του στὸν ἀρχιερέα, ὁ Χριστὸς δήλωσε: «καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ» (Μκ. 14,62). Ἡ δήλωση αὐτὴ συνδυάζει δύο πανίσχυρες ιδέες ὑπέρτατης δυνάμεως στὸ παρὸν καὶ στὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον. Ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν ἀνάστασή του, ὑψώνεται στὴν ὑπατιθῆ θέση τιμῆς, δυνάμεως καὶ δόξης, σὲ μιὰ θέση πραγματικῆς ἐξουσίας Θεοῦ. Παράλληλα ὁ ἴδιος θὰ εἶναι καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς κριτής, ὅταν θὰ ἔλθῃ γιὰ νὰ θέσῃ τέρμα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ὡς μόνη τελικὴ πραγματικότητα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Τὶς ιδέες αὐτὲς τίς βρῖσκουμε σὲ παραλλαγές καὶ στοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ἀποθησαυρισμένους στὰ χωρία Μκ. 13,26-27 καὶ Μκ. 8,38, καθὼς καὶ στὸ ἐκτενὲς τέλος τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 16,19).

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι ἐκπέμπουν τὸ ἴδιο μῆνυμα, ὅτι στὸ πρόσωπο τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ συναντᾶται ὁ Θεὸς ποὺ ἔχει ἀπόλυτη κυριότητα καὶ ἐξουσία ἐπάνω στὴν παρούσα πραγματικότητα, τόσο τὴν ἐγκόσμια ὅσο καὶ τὴν ὑπερκόσμια, καὶ ἐπάνω στὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον. Γιὰ τὸ Μᾶρκο, «ὁ καθήμενος ἐκ δεξιῶν» Υἱὸς, εἶναι κύριος καὶ ἐξουσιαστής τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἀπόλυτος ἐσχατολογικὸς κριτής. Εἶναι Θεός.

Ὅπως συχνὰ τονίσαμε, ὁ Μᾶρκος δὲν ἀναπτύσσει οὔτε ἐξηγεῖ μὲ λεπτεπίλεπτες ἢ εὐφυεῖς ἐρμηνευτικὲς ἀναλύσεις τίς ὕψιστες καὶ ἐκπεφρασμένες χριστολογικὲς διατυπώσεις τῶν τριῶν τύπων ποὺ μόλις παρουσιάσαμε καὶ ποὺ ἔχουν ἓνα εὐδιάκριτο ὄντολογικὸ χαρακτῆρα. Ὁ διεισδυτικώτερος σχολιασμός ποὺ κάνει εἶναι μὲ τίς συνεχεῖς παραθέσεις ἐκφράσεων Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ὅπως αὐτὴ «λειτουρεῖ» μέσα στὸν ἀνθρώπινο χῶρο. Ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται νὰ αἰχμαλωτίζει τὴν προσοχή του εἶναι ἡ σημασία καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς Χριστολογίας αὐτῆς στὴ σφαῖρα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ποὺ εἶναι σὲ κατάσταση δουλείας, φθορᾶς, ἀρρώστιας, ἀμαρτίας, θανάτου. Γιὰ τὸ Μᾶρκο ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας μεταφράζεται συνεχῶς σὲ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτῆ.

## 2. Ἡ ἀποψη τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ

Ἡ ἰδέα τοῦ πάθους τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ βρῖσκει τὴν πλήρη καὶ τέλεια ἔκφρασή της στὰ τελευταῖα κεφάλαια τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Ἐμφανίζεται ὁμως, ὅπως εἶδαμε, σὲ διάφορες παραλλαγές ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως. Κοινὸ δεδομένο στὶς παραλλαγές αὐτὲς εἶναι ἡ οὐσιαστικὰ ἀρνητικὴ στάση ἐναντι τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ πλευρᾶς διαφόρων ἀνθρωπίνων ομάδων. Τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐνταση τῆς ἀρνητι-

κότῃτος κυμαίνονται, ὅπως διαπιστώσαμε, ἀπὸ τὴν ἀδυναμία κατανοήσεως τοῦ μεσσιανικοῦ του προσώπου καὶ τοῦ ἔργου του μέχρι τὴν πλήρη ἀπόρριψή του ἀπὸ τὴν ἄρνηση σχέσεως μαζί του μέχρι τὴν ἀπόφαση θανατώσεώς του. Ἐνα δεύτερο κοινὸ δεδομένο στὶς πιὸ πάνω παραλλαγές εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ἰησοῦ, τῆς ὑπαγωγῆς του σὲ ἀνθρώπινες συνθήκες ποὺ φαίνονται ἢ εἶναι πράγματι μειωτικές.

Τὰ δύο αὐτὰ δεδομένα ἐπανερχονται μὲ ἀέναιες ἀνακυκλήσεις στὶς περικοπές τοῦ κατὰ Μᾶρκον, ποὺ προσδιορίζονται ἀπὸ ιδέες τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους, ὅπως βλέπουμε στὴν ἀναλυτικὴ παρουσίαση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀμέσως.

1) Μεταξὺ τῶν κειμένων ποὺ εἶναι προσανατολισμένα πρὸς τὸ πάθος σημαντικὴ θέση κατέχουν ἐκεῖνα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται οἱ ἄρχιερεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ γραμματεῖς καὶ γενικὰ οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Στὸ Μᾶρκο οἱ ἀνθρώπινες αὐτὲς ομάδες εἶναι τοποθετημένες ἐχθρικὰ ἀπέναντι στὸν Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ἀφηγήσεως. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποτελεῖ βασικὸ περιεχόμενο τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία. Ἡ ἀσυμφιλίωτη, ἀδιάλλακτη ἀντίθεση τῶν ποιμένων τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ Μεσσία, ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἀκριβῶς γιὰ νὰ σώσῃ τὸ λαό, γίνεται μιὰ μόνιμη αἰτία φοβερῆς ὀδύνης.

Ἡ ἐχθρικὴ στάση τῶν γραμματέων φαίνεται ἀμέσως ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους τοῦ δευτέρου κεφαλαίου. Κατηγοροῦν τὸν Ἰησοῦ ὅτι «βλασφημεῖ» (Μκ. 2,7) ἐξ ἀφορμῆς τῶν λόγων του πρὸς τὸν παραλυτικόν. Στὴ συνέχεια εἰσάγουν μιὰ δευτέρη κατηγορία, «ὅτι ἐσθίει μετὰ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ τελωνῶν» (Μκ. 2,16). Προτοῦ κᾶν κλείσῃ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀκολουθεῖ νέα ἐπίθεση, αὐτὴ τὴν φορὰ μὲ θέμα τὴν νηστεία (Μκ. 2,18-20). Εὐθύς ἀμέσως οἱ Φαρισαῖοι προστίθενται στοὺς γραμματεῖς στὸν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ πόλεμο μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου (Μκ. 2,23-28). Τὰ τέσσερα αὐτὰ ἐπεισόδια διαδέ-

χεται ἓνα πέμπτο, ἐκφραστικὸ τῆς ἐντεινομένης ἐχθρότητος καὶ ἐμπαθείας (Μκ. 3,1-6). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Μᾶρκος εἰσάγει τὴ φράση-κλειδί ὅτι ὁ Ἰησοῦς «περιβλεψάμενος αὐτοὺς (δηλ. τοὺς Φαρισαίους) μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν...» (Μκ. 3,5). Ἡ πώρωση τῆς καρδιάς τῶν θρησκευτικῶν διδασκάλων καὶ ἡγετῶν προξενεῖ βαθεῖα λύπη στὸν Ἰησοῦ, συνιστᾷ κεντρικὴ ἀποψη τοῦ πάθους του. Στὴν ἴδια συνάφεια ὁ Μᾶρκος προσφέρει τὴ δευτέρη φράση-κλειδί: «Καὶ ἐξεληθόντες οἱ Φαρισαῖοι εὐθύς μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐδίδουν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν» (Μκ. 3,6). Ἡ ἀπόφαση τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν συνιστᾷ τὴν ἄλλη κεντρικὴ ἀποψη τοῦ πάθους, τὸν ἀποφασιστικὸ παράγοντα ἐκτελέσεως.

Μετὰ τὸ χωρίο Μκ. 3,5-6 ὁ εὐαγγελιστὴς θὰ διαστίξῃ τὴ γραμμὴ ἀφηγήσεώς του μὲ ὑπομνήσεις τῆς ἀποφάσεως γιὰ τὴ θανάτωση τοῦ Χριστοῦ: «πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων... καὶ ἀποκτανθῆναι» (Μκ. 8,31), «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν... καὶ κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ» (Μκ. 10,33), «καὶ ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς... καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν» (Μκ. 11,18), «καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι» (Μκ. 12,12), «καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς... πῶς αὐτὸν... ἀποκτείνωσιν» (Μκ. 14,1). Οἱ ὑπομνήσεις αὐτὲς ἐναλλάσσονται ἀδιάκοπα μὲ ἐξιστορήσεις συγκρούσεων μεταξὺ Φαρισαίων-γραμματέων καὶ Χριστοῦ γιὰ διάφορα θέματα, στὰ ὁποῖα εἶναι προφανῆς ἡ κακότης καὶ πανουργία τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικῶν ἡγετῶν (Μκ. 3,22-27· 7,1-13· 8,11-13· 10,2-9· 11,27-33· 12,1-12). Στὸν κύκλο τῶν ἐπιτιθεμένων κατὰ τοῦ Ἰησοῦ προστίθενται οἱ Ἡρωδιανοὶ (Μκ. 12,13-17) καὶ τέλος οἱ Σαδδουκαῖοι (Μκ. 12,18-27).

Ὅταν φθάνει στὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων τῶν κεφαλαίων 14 καὶ 15, δηλαδὴ τῶν κυρίων γεγονότων τοῦ πάθους, ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἔχει ἤδη προβάλλει καὶ ἐμπεδώσει στὰ κεφάλαια ποὺ προηγήθηκαν τὶς ἐξῆς θεμελιώδεις θέσεις:

α) Ἡ θρησκευτικὴ ἰουδαϊκὴ ἡγεσία ἔχει ἀποφασίσει τὴν ἐξόντωση τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς δράσεώς του. Ἡ πύρωση τῆς καρδιάς καὶ ἡ ἀσυμφιλίωτη ἐχθρότητα ἀποτελοῦν τὶς κύριες αἰτίες αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως· β) Ἡ θρησκευτικὴ ἡγεσία μετέχει μὲ ὅλες τῆς τὶς μερίδες στὸ σχέδιο θανατώσεως τοῦ Χριστοῦ (ἀρχιερεῖς, γραμματεῖς, πρεσβύτεροι, Φαρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι, Ἡρωδιανοί)· γ) οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἄνθρωποι ἀναζητοῦν συνεχῶς ἀφορμὲς καὶ δημιουργοῦν συζητήσεις στὶς ὁποῖες ἐπιτίθενται μὲ διαφόρους τρόπους κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Τελικὸς σκοπὸς τοὺς παραμένει ἡ ἐξόντωση του.

Οἱ πιὸ πάνω θέσεις ἐξηγοῦν τὰ δραματικὰ γεγονότα τῶν κεφαλαίων 14 καὶ 15. Ἡ ἀνυπομονησία τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων (Μκ. 14,1), ἡ συμφωνία τοὺς μὲ τὸν Ἰούδα (Μκ. 14,10-11), ἡ ἀποστολὴ «ὄχλου μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων» (Μκ. 14,43), ἡ δίκη τοῦ Ἰησοῦ στὸ σπίτι τοῦ ἀρχιερέως (Μκ. 14,53 κ.έ.), ἡ καταδίκη τοῦ Χριστοῦ σὲ θάνατο (Μκ. 14,64), οἱ ἐμπυτισμοὶ καὶ κολαφισμοὶ (Μκ. 14,65), ἡ παράδοση τοῦ Ἰησοῦ στὸν Πιλάτο (Μκ. 15,1-4), ἡ διέγερση τοῦ ὄχλου ὥστε νὰ ζητήσῃ τὴ σταύρωση (Μκ. 15,13-14) καὶ τέλος ὁ ἐμπαιγμὸς τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς (Μκ. 15,31-32), ὅλη αὐτὴ ἡ θλιβερὴ σειρὰ γεγονότων μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγούς εἶναι ἡ φυσικὴ κατάληξη καὶ ἀναπότρεπτη συνέπεια τῶν ὄσων ἔχουν προηγηθῆ. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Μάρκου δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀμφιβολίας γιὰ τὸ ὅτι ἡ θανάτωση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι στὴν οὐσία ἔργο τῶν πνευματικῶν ἡγετῶν τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι εἶναι ἔργο πὺ μελετήθηκε, σχεδιάσθηκε καὶ προωθήθηκε σὲ μακρὸ διάστημα καὶ ὄχι στὴν ἐξαψὴ μιᾶς στιγμῆς. Τὸ πάθος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι πάθος, ἀφοῦ συνδέεται μὲ φρικτὸ μαρτυρικὸ τέλος. Ἄλλ' ἀποκτᾶ μιὰ διάσταση καὶ ποιότητα ἀπύθμενης ὀδύνης, διότι πραγματοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ποιμένες καὶ διδασκάλους τοῦ λαοῦ. Πραγματοποιεῖται ἀπὸ ὅλους

ἐκείνους πὺ ἐκπροσωποῦν τὸ Θεὸ Ἰσραὴλ, τὴν ἀλήθεια, τὸ λόγο, τὸ θέλημά του. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ταγμένοι νὰ διακρίνουν ἀμέσως τὸ μοναδικὸ ἀπεσταλμένο τοῦ Θεοῦ, τὸ Μεσσία, καὶ νὰ τὸν ὑποδείξουν στὸ λαό, κάνουν ὄχι ἀπλῶς τὸ ἀντίθετο ἀλλὰ φθάνουν στὸ σημεῖο νὰ σκοτώσουν τὸ Μεσσία. Ἡ τραγωδία καταλήγει ἐδῶ στὸ χῶρο τοῦ παραλόγου καὶ τοῦ ἀπιστεύτου. Ὁ ρόλος τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν στὸ πάθος, ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὸ Μᾶρκο, εἶναι ρόλος ἀποκαλυπτικὸς τοῦ παραδόξου, τοῦ ἀντιφατικοῦ καὶ τοῦ ὀδυνηροῦ πὺ συνοδεύει ὁμῶς τὴ διαδικασία τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

2) Πολλὰ ἀπὸ τὰ χωρία τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, στὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται, συζητοῦν ἢ δροῦν οἱ μαθηταί, εἶναι ἐπίσης κατὰ κάποιον τρόπο κείμενα Χριστολογίας τοῦ πάθους. Σ' αὐτὰ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ περιγράφονται ὡς παράγοντες πὺ συνδέονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα πρὸς τὸ πάθος. Τὸ πάθος μὲ μιὰ γενικώτερη ἔννοια, ἡ ὁποία ἀξίζει νὰ προσεχθῆ.

Γιὰ νὰ κατανοηθῆ σωστὰ τὸ θέμα αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ Μᾶρκος σκιαγραφεῖ μιὰν εἰκόνα, στὴν ὁποία οἱ μαθηταὶ παρουσιάζονται σὲ ἐξαιρετικὰ προνομιούχο θέση καὶ κατάσταση. Πρῶτον, ἐκλέγονται καὶ καλοῦνται προσωπικὰ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ γιὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν καὶ νὰ γίνουν οἱ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωποι του (Μκ. 1,16-20· 2,13-14· 3,13). Δεύτερον, ἐγκαθιδρύνονται ὡς ἀπόστολοί του καὶ προικοδοτοῦνται μὲ εἰδικὴ ἐξουσία νὰ κηρύττουν τὸ εὐαγγέλιο, νὰ ἐκδιώκουν τὰ δαιμόνια καὶ νὰ θεραπεύουν ἀρρώστιες (Μκ. 3,13-19 καὶ 6,7-13), πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἀρχίζει νὰ ἰσχύη ἀμέσως (Μκ. 6,30). Τρίτον, παρακολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν δράση τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ διδασκαλία του καὶ μάλιστα τὴν ἰδιαίτερη καὶ ἀποκλειστικὴ διδαχὴ του («κατὰ μόναν»... «Ἰμῖν τὸ μυστήριον δέδοται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ», Μκ. 4,10-11,33-34). Τέταρτον, ὠρισμένοι ἀπὸ τοὺς δώδεκα προσκα-



λοῦνται καὶ εἶναι παρόντες σὲ ἐντελῶς ἀσυνήθη (Μκ. 5,35-43) ἢ, τὸ σπουδαιότερο, θεοφανικὰ γεγονότα ὅπως ἡ μεταμόρφωση (Μκ. 9,2-8).

Αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι, μ' αὐτὲς τὶς κορυφαῖες σὲ ποιότητα, εἶδος καὶ μέγεθος προϋποθέσεις, ἐμφανίζουν στὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου τρομακτικὲς ἀδυναμίες καὶ πτώσεις. Ἄδυναμίες καὶ πτώσεις, ποὺ ἀποβαίνουν πηγὴ βαθύτατης θλίψεως γιὰ τὸ Μεσσία καὶ ἐμπλέκονται σὲ διάφορο βαθμὸ μὲ τοὺς πρωταρχικοὺς παράγοντες τοῦ πάθους του. Σημειώ- νουμε τὶς κυριώτερες:

(1) Ὁ εὐαγγελιστὴς σὲ πολλὰς εὐκαιρίες τονίζει ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀδυνατοῦν νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ νὰ κατανοήσουν βαθύ- τερα τὰ λόγια ἢ τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο διατυπώ- νεται μὲ κρυστάλλινη διαύγεια στὴν περίπτωσι τῶν παραβο- λῶν (Μκ. 4,13), τῶν ἄρτων (Μκ. 6,52), τῶν καθαρμῶν (Μκ. 7,18), τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων (Μκ. 8,15-21), τῆς ἀναστά- σεως (Μκ. 9,32), τῶν παιδιῶν (Μκ. 10,13-14). Στὴν περίπτω- ση μάλιστα τοῦ Μκ. 8,15-21 ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἐντονιώτατη: «οὐπω νοεῖτε οὐδὲ συνίετε; Πε- πωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν;... Καὶ οὐ μνημονεύετε...; Οὐπω συνίετε;». Στὸ χωρίο αὐτὸ κάνει ἐντύπωση ἡ ἔκφρασι «πεπωρωμένη καρδία» ποὺ χρησιμοποιεῖται σὲ παραλλαγή καὶ γιὰ τοὺς Φαρισαίους (Μκ. 3,5). Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἀδυνα- μία κατανοήσεως τῶν μαθητῶν ἀποτελεῖ φαινόμενο πνευμα- τικῆς τάξεως ποὺ τοὺς προσεγγίζει πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς γραμματεῖς. Ἐνα τέτοιο φαινόμενο, ὅσο διαρκεῖ, κα- θίσταται αὐτόματα συντελεστὴς τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία.

(2) Οἱ μαθηταὶ κατηγοροῦνται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ ὅτι δὲν ἔχουν πίστι (Μκ. 4,40· 9,19). Ἡ τρομερὴ φράσι τοῦ χωρίου Μκ. 9,19, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ σ' αὐτούς, τοὺς συμπεριλαμβάνει καὶ ἀποκαλύπτει τὸν ἀφόρητο πόνο ποὺ δημιουργοῦν στὸν Ἰησοῦ μὲ τὴ νοοτροπία καὶ στάσι τους.

(3) Ὑπάρχουν περιπτώσεις, στίς ὁποῖες οἱ δώδεκα καὶ

μάλιστα οἱ κορυφαῖοι ἀνάμεσα σ' αὐτούς, εἶναι σὲ πλήρη ἀδυναμία νὰ παρακολουθήσουν τὰ συμβαίνοντα, ποὺ ἔχουν ἀμεσώτατη σχέση μὲ τὸ πάθος τοῦ Διδασκάλου τους. Ἔτσι, στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, τὴν ὥρα τῆς ἀπέραντης θλίψεως καὶ ἀγωνίας τοῦ Ἰησοῦ, οἱ τρεῖς πρῶτοι μαθηταὶ ποὺ πῆρε μαζί του γιὰ συμπάραστασι κοιμοῦνται (Μκ. 14,32-42)! Καὶ ἀφοῦ τοὺς ξυπνήσει γεμᾶτος δίκαιο καὶ εὐλογο παράπονο («Σίμων καθεύδεις; Οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι;» Μκ. 14,37), αὐτοὶ θὰ ἀποκοιμηθοῦν καὶ πάλι! Ἐξ ἴσου φοβερὴ εἶναι ἡ περίπτωσι μὲ τὶς προρρήσεις τοῦ πάθους. Ὁ Ἰησοῦς ἀναγγέλλει τὸν ἐπερχόμενο μαρτυρικὸ θάνατό του κι' αὐτοί, σὰν νὰ μὴ συνέβη τίποτε, σὰν νὰ μὴ ἄκουσαν καθόλου, ἀσχολοῦνται μὲ τὶς μικροφιλοδοξίες τους (Μκ. 9,33-35) καὶ μὲ πρωτοκαθεδρίες (Μκ. 10,35-45)! Ἡ πνευματικὴ ἀπόστασι τους ἀπὸ τὸ Χριστὸ εἶναι ἀβυσσαλέα, καὶ ἀνάλογη εἶναι ἡ ὀδύνη ποὺ αὐτὴ ἡ ἀπόστασι προκαλεῖ στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ φράσι τοῦ Ἰησοῦ: «καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε... Ἦλθεν ἡ ὥρα, ἰδοὺ παραδίδεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν» (Μκ. 14,41), ἀντικατοπτρίζει τὴ διαμετρικὰ ἀντίθετη κατάστασι στὴν εἰδικὴ αὐτὴ φάσι τῆς σχέσεως Χριστοῦ-μαθητῶν.

(4) Ἀκόμη πιὸ ἀλγεινὴ εἶναι ἡ φυγὴ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴ σύλληψι τοῦ Χριστοῦ στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ. Τοῦτο εἶχε ἤδη προαναγγελθῆ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ λίγες ὥρες ἐνωρίτερα (Μκ. 14,27). Ἡ πραγματοποίησι ὁμως αὐτῆς τῆς τραγικῆς ἐγκαταλείψεως ἀποτελεῖ θλιβερὸ γεγονός. Μόλις πρὸ ὀλίγου οἱ μαθηταὶ εἶχαν δηλώσει στὸν Ἰησοῦ ὅτι δὲν θὰ τὸν ἀφήσουν ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ πεθάνουν μένοντες μαζί του (Μκ. 14,31). Καὶ ὁμως πολὺ εὐκολα ὑποχωροῦν στὴν ἀντίθετη πίεσι. Ἡ φράσι τοῦ Μάρκου εἶναι συγκλονιστικὴ στὴ λακωνικότητά της: «Καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον πάντες» (Μκ. 14,50).

(5) Ἀσύγκριτα θλιβερώτερη σὲ σχέση μὲ τὴ γενικὴ φυγὴ καὶ ἐγκατάλειψι τῶν μαθητῶν εἶναι ἡ τριπλῆ ἀπάρνησι

τοῦ Πέτρου (Μκ. 14,66-72), καὶ μάλιστα μετὰ τὶς μεγαλόστομες διακηρύξεις του (Μκ. 14,29-31). Στὴν ἀνάλυση τῆς εἰδικῆς περικοπῆς ἐπισημάνσαμε τὸ μέγεθος τῆς πτώσεως τοῦ κορυφαίου μαθητοῦ καὶ τὸν ἀντίκτυπό της στὸν δικαζόμενο Ἰησοῦ. Στὴν ἐξιστόρηση τοῦ Μάρκου ἡ ἄρνηση τοῦ Πέτρου λειτουργεῖ παράλληλα, ταυτόχρονα καὶ ὁμόρροπα μὲ τοὺς πρωταρχικοὺς συντελεστὲς τοῦ πάθους.

(6) Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἀποτελεῖ ἄμεσο συντελεστὴ πάθους ἀπὸ πλευρᾶς μαθητῶν εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα. Προαναγγέλλεται πολὺ νωρὶς, στὴν πρώτη παρουσίαση τοῦ καταλόγου τῶν μαθητῶν (Μκ. 3,19: «Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν»). Καὶ περιγράφεται συνοπτικὰ στὸ κεφάλαιο 14 (Μκ. 14,10-11· 18-21· 42· 43-45). Ἡ τελικὴ σκηνὴ τῆς προδοσίας στὴ Γεθσημανῆ εἶναι ἀνυπέρβλητη σὲ τραγικότητα: «... προσελθὼν αὐτῷ λέγει (ὁ Ἰούδας)· ραββί, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν» (Μκ. 14,45). Ἐδῶ δίδεται στὴ μέγιστη ἔντασή της ἡ ἔννοια τοῦ ρόλου τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ὡς συντελεστῶν τοῦ πάθους του. Ἀσφαλῶς ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν ἀπάρνηση τοῦ Πέτρου, τὴ φυγὴ τῶν μαθητῶν ἢ τὴν ἀδυναμία τους νὰ κατανοήσουν τοὺς λόγους, τὶς κινήσεις, τὴ δράση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Σὲ ὅλες ὅμως αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ὑπάρχει τὸ κοινὸ δεδομένο μιᾶς ριζικῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ, ἐνὸς ἀγεφυρώτου χάσματος. Καὶ αὐτὸ εἶναι σοβαρὸ στοιχεῖο τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία ἔστω καὶ ἂν δὲν φθάνη νὰ γίνῃ ἄμεσος συντελεστὴς τοῦ πάθους μὲ τὴν ἔννοια τῆς προδοσίας καὶ θανατώσεως.

3) Τὸ δεδομένο αὐτὸ τῆς ριζικῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ, μιᾶς ἀποστάσεως ποὺ συχνὰ μπορεῖ νὰ σημαίῃ μικρὸ ἢ μεγάλο βαθμὸ ἐχθρότητος, τὸ συναντήσαμε καὶ σὲ ἄλλες ἀνθρώπινες ομάδες στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο.

Ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐκεῖνη τῶν Ναζαρηνῶν. Ἡ

σχετικὴ ἀφήγηση εἶναι ἐξαιρετικὰ ζωηρὴ (Μκ. 6,1-6). Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ναζαρέτ, τῆς «πατρίδος» (Μκ. 6,1) τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ἀκοῦν νὰ διδάσκη στὴ συναγωγὴ τους καὶ στὴν ἀρχὴ ἐκπλήσσονται, στὴ συνέχεια ἐκφράζονται μὲ εἰρωνεῖα ἀνάμικτη μὲ περιφρόνηση καὶ τέλος «σκανδαλίζονται ἐν αὐτῷ» (Μκ. 6,3). Εἶναι ἀξιοπρόσεκτη ἡ παρατήρηση ποὺ κάνει στὴν περίσταση αὐτὴ ὁ Μᾶρκος ὅτι ὁ Ἰησοῦς «οὐκ ἐδύνατο ἐκεῖ ποιῆσαι οὐδεμίαν δύναμιν, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσε» (Μκ. 6,5). Ἐδῶ περιγράφεται μιὰ ἀνθρώπινη στάση, μιὰ κατάσταση, διαφορετικὴ βέβαια ἀπὸ ἐκεῖνη τῶν Φαρισαίων ἢ τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ πάντως ἀνοικτὰ ἐχθρικὴ καὶ φοβερὰ ἀδιαπέραστη καὶ κλειστὴ. Αὐτὴ ἡ στάση, ποὺ φθάνει μέχρι τὸ σημεῖο νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐκδήλωση τῆς θαυμαστῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ, εἶναι προφανῶς αἰτία ὀδύνης γι' αὐτόν. Θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀνήκει σὲ μιὰ γενικώτερη κατηγορία ἀντιστάσεως στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔργο του καὶ κατὰ προέκταση σὲ μιὰ κατηγορία ποὺ συνδέεται αἰτιολογικὰ μὲ τὸ πάθος.

Ἄν καὶ διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς Ναζαρηνοὺς, πάντως ἐξ ἴσου ἀποφασιστικοὶ στὴν ἀντίστασή τους παρουσιάζονται καὶ οἱ Γερασηνοί. Μετὰ τὸ θαῦμα τοῦ δαιμονιζομένου καὶ τοῦ πνιγμοῦ τῶν χοίρων, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ζητοῦν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τους. Ἀντὶ νὰ ἀνοίξουν τὶς ὑπάρξεις τους στὸ εὐαγγέλιο, τοῦ ὁποῦ βλέπουν τὴν ἐκπληκτικὴν δύναμη, κλείνουν τὸ δρόμο, σταματοῦν τὴ διαδικασία σωτηρίας. Καὶ ἐδῶ ἀναφαίνεται ἡ πραγματικότης τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ ποὺ τοῦ τὸ ἐπιβάλλει ἡ σκληρὴ ἀνθρώπινη ἀντίσταση.

Ὅτι οἱ περιπτώσεις τῶν Ναζαρηνῶν καὶ τῶν Γερασηνῶν συνιστοῦν στοιχεῖα τοῦ πάθους γιὰ τὸ Μᾶρκο, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν πατέρα τοῦ δαιμονιζομένου παιδιοῦ (Μκ. 9,14-27). Στὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἀντικρῦζει μιὰ κατάσταση ὀλιγοπιστίας ἢ ἀπιστίας καὶ κάνει μιὰ τρομερὴ

διακήρυξη: «ὡ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἔσομαι; Ἔως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;» (Μκ. 9,19). Μιὰ σύγκριση αὐτοῦ τοῦ ἐπεισοδίου μὲ ἐκεῖνα τῶν Ναζαρηνῶν καὶ τῶν Γερασηνῶν πείθει γιὰ τὴν πολὺ μεγαλύτερη βαρῦτητα τῶν δύο τελευταίων. Ἄν λοιπὸν στὸ Μκ. 9,14-27 ὁ Χριστὸς ἐκφράζει μιὰ τόσο προχωρημένη ὀδύνη ἀνάμικτη μὲ ὀργή, μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε τί θὰ συνέβη στὰ γεγονότα μὲ τοὺς Ναζαρηνοὺς καὶ τοὺς Γερασηνοὺς! Σ' ὄλα αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια ὁ Ἰησοῦς πάσχει.

Πάσχει ἐπίσης καὶ ὅταν ἀντιμετωπίζει γενικώτερα σύνολα ἀνθρώπων ποὺ ἐμφανίζουν συμπεριφορὰ καὶ νοοτροπία ἀνάλογη μὲ ἐκεῖνες ποὺ μόλις περιγράψαμε. Ἐδῶ θὰ μποροῦσε νὰ ἀναφερθῆ τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησεως παραβολῶν (Μκ. 4,10-12). Ἡ ἐρμηνεία τοῦ σχετικοῦ χωρίου εἶναι δυσχερέστατη ἀλλὰ τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι τὸ Μκ. 4,10-12 διατυπώνει τὴ θεμελιώδη ἀλήθεια ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν ἢ δὲν θέλουν νὰ δοῦν τὴ σωτηρία ποὺ φέρνει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ στὸ φαινόμενο αὐτὸ κρύβεται ἀντίσταση κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ προεκτάσεις θλίψεως καὶ πάθους γιὰ τὸν Ἰησοῦ.

4) Στις προηγούμενες παραγράφους, μελετῶντας τίς βασικὲς ἀνθρώπινες ομάδες ποὺ ἀναφαίνονται σταθερὰ καὶ παίζουν ἐνεργὸ ρόλο στὴν ἀφήγηση τοῦ Μάρκου, εἶδαμε τὴ συγκεκριμένη σχέση τους μὲ τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀκριβέστερα, εἶδαμε πῶς ἡ νοοτροπία, ἡ στάση καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἀνθρώπων τῶν ομάδων αὐτῶν μεταβάλλονται σὲ παράγοντες πάθους τοῦ Μεσσία μὲ μιὰ γενικώτερη ἔννοια, σὲ πηγὲς βαθυτάτου ἄλγους ποὺ ἀποτελεῖ πρωταρχικὴ συνιστώσα τοῦ πάθους.

Ἦδη μποροῦμε νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ τομὴ στὸ πάθος καθ' ἑαυτό, ὅπως ἀποτυπώνεται στὴν πληρότητά του στὰ κεφάλαια 14 καὶ 15 τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Πρὶν ἀπὸ τὰ κεφάλαια αὐτὰ ἡ ἀμεσώτερη ἀναφορὰ στὸ πάθος ἔγινε

στις τρεῖς εἰδικὲς προρρήσεις (Μκ. 8,31· 9,31· 10,33-34) καὶ τίς συνάφειές τους.

Τὸ πρῶτο ἐκδηλοῦν στοιχεῖο ποὺ ἐμφανίζεται σὲ κάθε φράση τῆς ἀφηγήσεως εἶναι ἡ καθαρὰ σωματικὴ ταλαιπωρία, ὁ βασανισμὸς καὶ ἡ φυσικὴ κάκωση τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πάθος του καθ' ἑαυτό περιλαμβάνει μιὰ σημαντικὴ σειρὰ ἀπὸ γεγονότα καὶ ἐκδηλώσεις, ποὺ ἀποτελοῦν σωματικὸ μαρτύριο ποικίλου βαθμοῦ καὶ εἶδους.

Ἡ ἀρχὴ γίνεται μὲ τὴ σύλληψη, ποὺ ἔχει ἕνα ὀφθαλμοφανῆ χαρακτῆρα βιαιότητος καὶ βαναυσότητος (Μκ. 14,46: «οἱ δὲ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῷ καὶ ἐκράτησαν αὐτόν»), σὰν νὰ πρόκειται γιὰ σύλληψη ἐπικινδύνου ληστοῦ (Μκ. 14,48). Ἡ προειδοποιητικὴ φράση «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων» (Μκ. 9,31), ἔχει κυριολεκτικὸ νόημα. Τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων, ποὺ μέσα στὴ νύχτα συλλαμβάνουν τὸν Ἰησοῦ, εἶναι χέρια σκληρὰ ποὺ ξέρουν νὰ χτυποῦν, νὰ τραβοῦν βάνουσα, νὰ σφίγγουν μὲ τὸν πιὸ βάρβαρο τρόπο.

Ἡ δίκη ποὺ ἀκολουθεῖ στὸ σπίτι τοῦ ἀρχιερέως ἔχει ἐπίσης μιὰ οὐσιώδη πλευρὰ σωματικῆς ταλαιπωρίας. Ἐρχεται ἀμέσως μετὰ ἀπὸ μιὰ μακρὰ ἡμέρα γεμάτη κόπο καὶ βαθειὰ θλίψη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆ ποὺ πρέπει νὰ ὑπῆρξε ἐξαντλητικὴ γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Διαρκεῖ ὥρες. Καὶ ὅταν τελειώνει τὴν διαδέχεται χωρὶς ἀνάπαυλα μιὰ ἀκόμη δίκη στὸν Πιλάτο.

Καὶ οἱ δύο αὐτὲς δίκες ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητο σωματικὸ βασανισμὸ γιὰ τὸν Ἰησοῦ λόγῳ χρονικῆς τους τοποθετήσεως καὶ διαρκείας, καὶ λόγῳ τῆς ἀπροκάλυπτα ἐχθρικῆς ἀτμοσφαιρας, μέσα στὴν ὁποία ἐκτυλίσσονται. Περιέχουν ὅμως καὶ πρόσθετα δεδομένα σωματικῶν κακοποιήσεων. Ἔτσι στὸ σπίτι τοῦ ἀρχιερέως, μετὰ τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση οἱ ὑπηρέτες χτυποῦν τὸ Χριστό, πιθανῶς μὲ ραβδιά ἢ ξύλα, ἐνῶ ἄλλοι τὸν χαστουκίζουν ἄγρια («... κολαφίζειν αὐτόν... καὶ οἱ ὑπηρέται ραπίσμασιν αὐτόν ἔλαβον», Μκ. 14,65). Ἀκό-

μη χειρότερες εἶναι οἱ βάναισες ἐκδηλώσεις στὴ δίκη τοῦ Πιλάτου. Ὁ Ρωμαῖος ἡγεμῶν, προτοῦ παραδώσῃ τὸν Ἰησοῦ γιὰ νὰ σταυρωθῇ, διατάζει τὴν φραγγέλωσή του (Μκ. 15,15). Τὸ φοβερὸ αὐτὸ μαστίγωμα πρέπει νὰ κάλυψε μὲ χαινόνα τραύματα τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀκάνθινος στέφανος καὶ τὰ κτυπήματα μὲ καλάμι, ποὺ ἔρχονται εὐθύς ἀμέσως (Μκ. 15,17-19), συμπληρώνουν τὴν εἰκόνα τῆς φρικτῆς σωματικῆς κακώσεως.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν φοβερῶν βασανισμῶν φαίνεται στὴν ἀδυναμία τοῦ Ἰησοῦ νὰ μεταφέρῃ τὸ σταυρὸ του στὸ Γολγοθᾶ. Ἡ ἀγγάρευση γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τοῦ Σίμωνος Κυρηναίου προβάλλει τὸν προχωρημένο βαθμὸ ἐξαντλήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ πάθος ὡς σωματικὸ μαρτύριο βρίσκει τὴν ἀκραία ἔκφρασή του στὴ σταύρωση. Ὅπως εἶδαμε στὴν ἐρμηνεία τῆς σχετικῆς περικοπῆς (Μκ. 15,22-37), ὁ Μᾶρκος εἶναι ἐξαιρετικὰ φειδωλὸς στὴν παροχὴ λεπτομερῶν πληροφοριῶν. Δὲν χρειάζεται νὰ προβῇ σὲ δραματικὲς ἐξιστορήσεις οὔτε νὰ φορτίσῃ συναισθηματικὰ τὴν ἀφήγησή του. Ἡ φρίκη τοῦ σταυρικοῦ θανάτου εἶναι κάτι γνωστὸ. Πρόκειται γιὰ ἓνα ὀδυνηρότατο τρόπο ἐκτελέσεως, ποὺ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν πιὸ φρικτῶν τοῦ εἴδους ποὺ ἐπινόησε ἡ ἀνθρώπινη κακότητα. Ἐκεῖνο ποὺ σημειώνει ὁ εὐαγγελιστὴς εἶναι ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκράτησε ὄλον αὐτὸ τὸ σωματικὸ πόνον τῆς σταυρώσεως χωρὶς νὰ χρησιμοποίησῃ κάτι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἀπαλύνῃ ὅπως ὁ «ἐσμυρνιασμένος οἶνος» (Μκ. 15,23). Ἐγεύθηκε τὸ μέγιστο τῆς σωματικῆς θλίψεως στὴν πιὸ ὀμῆ της μορφή ἀμείωτο, ἀκέραιο, χωρὶς τὸ ἐλάχιστο καταπραϋντικόν.

5) Τὸ δεῦτερο κύριο συστατικὸ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ ψυχικὸς βασανισμὸς, ἡ ἀπέραντη πνευματικὴ ὀδύνη. Καὶ στὴν περίπτωσή αὐτὴ ὁ μέγας ποταμὸς τοῦ πόνου δημιουργεῖται ἀπὸ πλῆθος παραποτάμους, ἀπὸ ἀναρίθμητα

ρεύματα. Πρωταρχικὴ πηγὴ ἄλγους ἐδῶ εἶναι ἡ ἄρνηση ἀποδοχῆς τοῦ μηνύματος τοῦ εὐαγγελίου, ἡ λυσσώδης ἀντίσταση στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀδίστακτη ἀπόρριψή του. Στὰ κεφάλαια 14 καὶ 15 τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου αὐτὴ ἡ ἀπόρριψη ἐκφράζεται σὲ διαδοχικὰ ἐπεισόδια καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους γιὰ νὰ φθάσῃ ταχύτατα στὴν ὀριακὴ της μορφή, τὴν ἀνέκκλητη καταδικὴ σὲ θάνατο.

Παράλληλα μὲ τὴ γενικὴ αὐτὴ ἰδέα, στὴν ἀφήγησή τοῦ Μάρκου μποροῦν νὰ ἐπισημανθοῦν καὶ ἄλλες ἐπὶ μέρους ἰδέες, ποὺ συνδέονται αἰτιολογικὰ μὲ τὴν πνευματικὴ ὀδύνη τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, τόσο στὴ δίκη ἐνώπιον τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων, ὅσο καὶ στὴ δίκη μὲ τὸν Πιλάτο, εἶναι ἀμέσως φανερὴ ἡ ἀδικία μὲ συνέπεια τὴν κακοδικία. Ἡ παρέλαση τῶν ψευδομαρτύρων προβάλλει ἐντυπωσιακὰ (Μκ. 14,55-59), ὅπως ἀκόμη περισσότερο ἡ σιωπὴ τοῦ Χριστοῦ (Μκ. 14,61), εὐγλωττο τεκμήριο τῆς ἀρνήσεώς του νὰ δεχθῇ μιὰ δίκη στηριγμένη στὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀδικία. Στὴν περίπτωσή μὲ τὸν Πιλάτο ἡ κατάστασις χειροτερεύει δραματικὰ. Ἡ ἀφήγησις ἐδῶ ὑπογραμμίζει τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας, διότι ἐμφανίζει τὸν Πιλάτο πεπεισμένο γιὰ τὴν ἀθωότητα τοῦ Ἰησοῦ καὶ διότι προσφέρει τὴ σύγκρισή μὲ τὸ Βαραββᾶ. Στὸ ἐρώτημα τοῦ Ρωμαίου ἡγεμόνος «τί γὰρ ἐποίησε κακόν;» ὁ ὄχλος ἀπαντᾷ μὲ τὴν κραυγὴ «σταύρωσον αὐτόν» (Μκ. 15,14), πρᾶγμα ποὺ δείχνει ὅτι στὴν περίπτωσή αὐτὴ μαζὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη ἔχει ἐξαφανισθῆ καὶ ἡ ἔννοια μιᾶς ἔστω νόμιμης διαδικασίας. Τὸ φοβερὸ κλίμα ἀδικίας τόσο στὸ σπῆτι τοῦ ἀρχιερέως ὅσο καὶ στὸ Πραιτώριο πρέπει νὰ ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ βασανιστικὸ γιὰ τὸν Ἰησοῦ.

Ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος διέσωσε καὶ μιὰν ἄλλη οὐσιώδη πηγὴ πνευματικῆς ὀδύνης γιὰ τὸ Μεσσία. Πρόκειται γιὰ τοὺς ἐμπαιγμούς, τὶς εἰρωνεῖες, τὰ σαρκαστικὰ σχόλια ποὺ συνώδευσαν τὸ πάθος στὴν τελικὴ του φάση. Οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀρχίζουν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς καταδι-

καστικῆς ἀποφάσεως: «Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ καὶ περικαλύπτειν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον... καὶ λέγειν αὐτῷ προφήτευσον» (Μκ. 14,65). Ἐνας δεύτερος κύκλος ἀκόμη χειροτέρων ἐκδηλώσεων πραγματοποιεῖται στὸ Πραιτώριο μὲ δράστες αὐτῇ τῇ φορᾷ τοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες. Ἡ ἐμπαικτικὴ τελετουργικὴ προσκύνηση τοῦ ἤδη καταδικασμένου σὲ θάνατο Χριστοῦ ὡς βασιλέως τῶν Ἰουδαίων, συνδυάζει σαρκασμὸ καὶ περιφρόνηση σὲ βαθμὸ ἐξουθενωτικὸ γιὰ τὸ μελλοθάνατο (Μκ. 15,16-20).

Τὸ ἀποκορύφωμα ὁμῶς τοῦ ἀνατριχιαστικοῦ ἐμπαιγμοῦ παρουσιάζεται τὴν ὥρα πού ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι καρφωμένος στὸ σταυρό. Ἡρωες στίς σχετικὲς φρικτὲς σκηνὲς εἶναι οἱ «παραπορευόμενοι» (Μκ. 15,29-30), οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς (Μκ. 15,31) καὶ οἱ «συνεσταυρωμένοι» λησταί (Μκ. 15,32). Ἐδῶ ὁ ἐμπαιγμὸς μεταβάλλεται καὶ σὲ ἰταμὴ πρόκληση, διότι ζητεῖται ἀπὸ τὸν ἐσταυρωμένο νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτοῦ του κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ σταυρό! Ὁ σαρκασμὸς φθάνει σὲ ἀκραία καὶ ἀνεπανάληπτη ἔκφραση ὅταν παρουσιάζεται σὰν ἀπάντηση στὴν δραματικώτερη φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ («ὁ Θεὸς μου ὁ Θεὸς μου εἰς τί ἐγκατέλιπές με;», Μκ. 15,34), καὶ ὅταν γίνεται ὁ τελευταῖος ἀνθρώπινος λόγος πού ὁ Χριστὸς ἄκουσε προτοῦ παραδῶσῃ τὸ πνεῦμα!

Μιὰ ἀκόμη αἰτία τῆς ἀπέραντης ψυχικῆς ὀδύνης τοῦ Μεσσία, μιᾶς ὀδύνης πού, ὅπως κατ' ἐπανάληψιν παρατηρήσαμε, ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ συστατικὸ τοῦ πάθους του, εἶναι ἡ παράδοση γιὰ τὴν ἐκτέλεσή του ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους στίς Ρωμαϊκὲς ἀρχές. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ προλέγεται στὴν τρίτη πρόρρηση τοῦ πάθους (Μκ. 10,33-34), καὶ περιγράφεται στὸ Μκ. 15. Ἡ παράδοση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πού ἤλθε γιὰ νὰ σώσῃ πρωτίστως τὸ λαὸ Ἰσραὴλ, στὰ χέρια τῶν κατακτητῶν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀποτελεῖ τρομακτικὸν ἐξευτελισμὸ, οὐσιαστικὴ ἱεροσυλία. Τὸ ὅτι τὸ ἔγκλημα αὐτὸ καθοσιώσσεως διαπράχθηκε ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς Ἰουδαίους ἡγέτες τὸ

καθιστᾷ ἀκόμη πιὸ μεγάλο καὶ τὸ προσθέτει ὡς ἀποφασιστικὸ παράγοντα πνευματικῆς ὀδύνης στὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ.

6) Πέρα ὁμῶς ἀπὸ τὸ σωματικὸ βασανισμὸ καὶ τὴν πνευματικὴ ὀδύνη πού τροφοδοτοῦνται ἀπὸ διαφόρους παράγοντας, τὸ κέντρο τοῦ πάθους, ἡ οὐσία του, βρίσκονται στὸ γεγονὸς τῆς προσφορᾶς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς σωτηρίας τους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐγγίζουμε μιὰ περιοχὴ πού εἶναι ἀπρόσιτη καὶ μὴ δεκτικὴ ἀναλύσεων. Πρόκειται γιὰ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο πραγματοποιεῖται ἡ λύτρωση τῶν ἀνθρώπων. Ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος εἶναι πολὺ λακωνικὸς στὸ θέμα αὐτό. Τὰ θεμελιώδη δεδομένα πού μᾶς προσφέρει βρίσκονται σὲ πρῶτο ἐπίπεδο στὰ χωρία Μκ. 10,45 («... ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν») καὶ Μκ. 14,24 («τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ ἐκχυνόμενον ὑπὲρ πολλῶν»). Σ' αὐτὰ ἀποκαλύπτεται ὅτι σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμον εἶναι ἡ προσφορὰ τῆς ζωῆς του ὡς ἀνταλλάγματος, καὶ ὁ μαρτυρικὸς θάνατός του χάριν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς ὁ θάνατος, αὐτὸ τὸ πάθος ἀνήκουν στὸ μυστηριώδες σχέδιο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ κόσμου (Μκ. 8,31· 14,21), καὶ περιλαμβάνουν ἐκτὸς τῶν γνωστῶν καὶ ἄγνωστα, ἀπρόσιτα καὶ μοναδικὰ στοιχεῖα, πού συνιστοῦν τὸν ἀδιάσπαστο καὶ ἀνεξιχνίαστο πυρῆνα του.

Ἡ τελευταία ἀποψη ἐπικυρώνεται καὶ ἀπὸ δύο ἀκόμη δεδομένα πού μᾶς παρέχει ὁ Μᾶρκος, σὲ ἓνα ἄλλο ὁμῶς ἐπίπεδο ἀναφορᾶς. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ ἀγωνία τοῦ Χριστοῦ στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ (Μκ. 14,32-42). Ἡ ὀδύνη καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ Ἰησοῦ στὴν περιγραφή τοῦ συνήθως λακωνικοῦ Μάρκου, εἶναι πρωτοφανεῖς σὲ ἔνταση καὶ βάθος. Καὶ μόνο οἱ λέξεις-κλειδιά ἀρκοῦν γιὰ νὰ δώσουν τὴν εἰκόνα: «ἐκθαμβεῖσθαι», «ἀδημονεῖν», «περίλυπος», «ἕως θανάτου»,

«ἐπιπτεν ἐπὶ τῆς γῆς», «ἵνα παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα», «παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ» κ.ο.κ. Μιά τέτοια φρικτὴ ἀγωνία δὲν ἐξηγεῖται ἀπλῶς μὲ τὴν θεὰ τοῦ ἐπερχομένου θανάτου. Προϋποθέτει ἓνα θάνατο φορτωμένο μὲ ἐντελῶς εἰδικὰ στοιχεῖα, μὲ ἐμπειρίες διεργασιῶν πού καίτοι συνδέονται μὲ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγραφοῦν ἢ νὰ ἐκφραστοῦν στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀνθρώπινης ἐπικοινωνίας. Ἡ ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆ ἀποκαλύπτει τὸν ἄρρητο καὶ ἀνεξερεύνητο χαρακτήρα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀπόσιτη καὶ γιὰ πάντα ἄγνωστη πλευρὰ του. Ἀποκαλύπτει ἀκόμη ὅτι τὸ πάθος τοῦτο ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομίας καὶ πόνου δὲν θὰ μπορέσῃ ποτὲ νὰ μετρηθῇ καὶ νὰ ἐκτιμηθῇ μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα κριτήρια θλίψεως καὶ πόνου.

Τὰ παραπάνω σχόλια γιὰ τὴν ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆ ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸ δεύτερο συγγενὲς δεδομένο πού μᾶς προσφέρει ὁ Μάρκος: τὴ φωνὴ τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ «ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου εἰς τί ἐγκατέλιπές με;» (Μκ. 15,34). Ἡ φράση ὑπονοεῖ μιὰ ἔσχατη μοναξιά πού ἐρμηνεύεται μόνο μὲ τὴν ὑπαρξὴ καὶ παρουσία στὸ πάθος στοιχείων, πού εἶναι πέρα ἀπὸ τίς δυνατότητες ἀνθρώπινης κατανοήσεως. Ἡ οὐσία τοῦ πάθους ὡς μαρτυρικοῦ τέλους μιᾶς ἐπώδυνης πορείας, ἔχει σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Μάρκου πλευρές, τίς ὁποῖες ἡ θεολογικὴ γλῶσσα περιγράφει μὲ τὸν ὄρο «μυστήριον τῆς σωτηρίας», καὶ οἱ ὁποῖες δὲν χωροῦν σὲ γλωσσικὰ περιγραφικὰ σχήματα.

7) Τὸ τελικό, ὕψιστο καὶ ἀπόλυτο γεγονός τοῦ πάθους εἶναι ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, τὸ μαρτυρικό τέλος στὸ σταυρό. Γιὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Μάρκου, ὁ θάνατος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ καὶ κύριον σημεῖον πρὸς τὸ ὁποῖον συγκλίνουν ὅλες οἱ γραμμὲς ἀφηγήσεως.

(α) Ἦδη στὴν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου του, ὁ Μάρκος μίλησε, ὅπως εἶδαμε, γιὰ τὰ σχέδια τῶν Φαρισαίων καὶ

Ἡρωδιανῶν ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ «ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν» (Μκ. 3,6). Τὸ ρῆμα «ἀπολέσωσιν» εἰσάγει ἀμέσως τὴν ἐννοια τῆς θανατώσεως. Τὸ ἴδιο ρῆμα θὰ ἐπαναληφθῇ ἀργότερα σὲ παρόμοια συνάφεια: «καὶ ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν» (Μκ. 11,18). Τρία κεφάλαια πῶς κατὰ τὴν ὁρολογία θὰ γίνῃ ἀδυσώπητα σαφέστερη: «καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν» (Μκ. 14,1). Τὸ «ἀποκτείνωσιν» σημαίνει ἀπλᾶ καὶ μόνο «νὰ τὸν σκοτώσουν». Ὁ βίαιος θάνατος εἶναι τὸ βέβαιο τέρας.

(β) Τὸ ἴδιο ρῆμα χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ στίς τρεῖς σπουδαιότατες προρρήσεις τοῦ πάθους του: «ἀποκτανθῆναι» (Μκ. 8,31), «ἀποκτενοῦσιν», «ἀποκτανθεῖς» (Μκ. 9,31), «ἀποκτενοῦσιν» (Μκ. 10,34). Ἡ τριπλῆ, σταθερὴ ἐπανάληψη ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, καθιερώνει ἐπίσημα καὶ ἀμετάκλητα τὴν θανάτωσίν του ὡς κατάληξιν τοῦ πάθους του.

(γ) Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ ὑπονοεῖται ἢ ἀναφέρεται μὲ σαφήνεια καὶ σὲ ἄλλες περικοπὲς τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου. Ἐδῶ μπορούμε νὰ παραπέμψουμε στὴν περίπτωσιν τῆς περιγραφῆς τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Ἰωάννου ἀπὸ τὸν Ἡρώδη (Μκ. 6,17-29). Ὅπως ἐξηγήσαμε στὴ σχετικὴ ἐρμηνεία, τὸ περιστατικὸ εἶναι δείκτης προδρομικὸς τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ συζήτησις τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην (Μκ. 10,35-40) μπορεῖ ἐπίσης νὰ μνημονευθῇ γιὰ τὸν καθαρὸ ὑπαινιγμὸ πού κάνει στὸ μαρτυρικό τέλος. Πολὺ σαφέστερη εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς παραβολῆς τῶν κακῶν γεωργῶν (Μκ. 12,1-12), στὴν ὁποία μάλιστα χρησιμοποιεῖται τὸ χαρακτηριστικὸ ρῆμα «ἀποκτείνω» καὶ ὅπου τὸ θῦμα τῆς φονικῆς δράσεως εἶναι ὁ «εἷς υἱὸς ἀγαπητὸς» (στ. 6). Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ἀναφερθῇ τὸ περιστατικὸ μὲ τὸ μῦρον (Μκ. 14,3-9), τὸ ὁποῖον μὲ τὴν μνείαν τοῦ «ἐνταφιασμοῦ», σκιαγραφεῖ μιὰ προχωρημένη εἰκόνα θανάτου. Τέλος ἡ μοναδικὴ διατύπωσις κατὰ τὸ Μυστικὸ Δεῖπνον «τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς

καινῆς διαθήκης τὸ ἐκχυνόμενον ὑπὲρ πολλῶν» (Μκ. 14,24), εἶναι διατύπωση διακηρύξεως μαρτυρικοῦ τερματισμοῦ τῆς ζωῆς

(δ) Τὸ θεμελιῶδες ὅμως κείμενο ποῦ περιγράφει μὲ πλήρη σαφήνεια καὶ βεβαιότητα τὸ θάνατο τοῦ Ἰησοῦ εἶναι, ὅπως διαπιστώσαμε, τὸ δεύτερο μέρος τοῦ δεκάτου πέμπτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου (Μκ. 15,22-47). Ἡ σχετική ἐξιστόρηση εἶναι διάστικτη μὲ ὄρους ποῦ ἐκφράζουν σὲ διαφόρους βαθμοὺς τὴν ἔννοια τοῦ θανάτου: «σταυροῦσιν αὐτόν» (στ. 24), «ἐσταύρωσαν αὐτόν» (στ. 25), «ἐξέπνευσεν» (στ. 37), «οὕτως ἐξέπνευσεν» (στ. 39), «ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ» (στ. 43), «εἰ ἤδη τέθνηκεν» (στ. 44), «εἰ πάλαι ἀπέθανεν (στ. 44), «ἐδωρήσατο τὸ σῶμα (ἢ «πτῶμα») τῷ Ἰωσήφ» (στ. 45), «ἔθηκεν αὐτόν ἐν μνημείῳ» (στ. 46). Ἡ περικοπή προβάλλει μὲ κρυστάλλινη διαύγεια τὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ὅ,τι εἶχε ἀναγγελθῆ ἀπὸ τὸν ἴδιο, ὅ,τι σχεδίασαν οἱ θρησκευτικοὶ ἡγέτες τῶν Ἰουδαίων, ὅ,τι ὑπογράμμισαν διάφορα συμβάντα, γίνεται πραγματικότητα: ὁ Ἰησοῦς εἶναι νεκρὸς, καρφωμένος ἐπάνω στὸ σταυρό· ὁ θάνατός του εἶναι ἀποδεδειγμένος, πραγματικός, πλήρης. Εἶναι νεκρὸς καὶ καταλήγει στὸ «μνημεῖον», δηλαδὴ στὸν τάφο, ἔσχατη θέση τῶν νεκρῶν. Ὁ θάνατος καὶ ἡ ταφή τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θέτουν τὴν ὀριστική καὶ ἀπόλυτη σφραγίδα στὸ πάθος, τοῦ δίδουν τὴν τελική καὶ ἀναλλοίωτη μορφή. Ἀποβαίνουν ἡ καρδιά καὶ ἡ ὀριακή γραμμὴ τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους.

8) Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, ὡς τὸ καίριο γεγονός καὶ τὸ κυρίαρχο περιεχόμενο τοῦ πάθους του, ἀποκαλύπτουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή του, τὴν ἀναμφισβήτητη ἀνθρώπινη ταυτότητά του. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους στὸ Μᾶρκο μὲ τὴν κατάληξη στὴν ἐκτέλεση τοῦ Χριστοῦ προβάλλει, μὲ τρόπο ποῦ δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀμφιβολίας, τὴν ἀλήθεια ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι γνήσιος, πλήρης, τέλειος καὶ ἀληθινὸς ἄνθρω-

πος. Ὅτι ὑπάγεται στὶς ἀνθρώπινες συνθήκες ταπεινώσεως καὶ θλίψεως, τῶν ὁποίων ὀριακή καὶ ὑπατὴ ἐκφραση εἶναι ὁ θάνατος.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ὁ Μᾶρκος εἶχε κάνει ἀναφορὲς στὴν πιὸ πάνω ἀλήθεια. Τόσο ἡ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ (Μκ. 1,9-11) ὅσο καὶ οἱ πειρασμοὶ του στὴν ἔρημο (Μκ. 1,12-13), εἶναι περιπτώσεις στὶς ὁποῖες διαφαίνεται ἡ μετοχὴ του στὴν ἀνθρώπινη κατάστασις τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς δοκιμασίας.

Ἐπίσης ἐνδεικτικὰ εἶναι τὰ περιστατικὰ μὲ τὸν ὕπνο τοῦ Ἰησοῦ στὸ πλοιάριο (Μκ. 4,38), μὲ τὸ αἴτημα τῶν συγγενῶν του (Μκ. 3,31-32), μὲ τὴν ἐπίσκεψη στὴν πατρίδα του (Μκ. 6,1-6), μὲ τὴν ἀγωνία του στὴ Γεθσημανῆ (Μκ. 14,32-42), μὲ τὴν ἀδυναμία του λόγῳ ἐξαντλήσεως νὰ μεταφέρῃ τὸ σταυρὸ του στὸ Γολγοθᾶ (Μκ. 15,21). Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιστάσεις, καὶ προπαντὸς στὶς δίκες τοῦ Χριστοῦ μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸν Πιλάτο (Μκ. 14,55-65, Μκ. 15,1-15) καὶ στὴ σταύρωση (Μκ. 15,22-37), ὁ Μᾶρκος ἀφήνει νὰ φανοῦν μὲ ἐνάργεια καὶ δύναμη διάφορες πλευρὲς τοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ, πλευρὲς ποῦ συνδέονται μὲ τὸν πόνο, τὸν κόπο, τὴν παραγνώριση, τὴν ἀγωνία, τὴν ἀδικία, δηλαδὴ μὲ γνήσιες ἐκφράσεις τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως στὴν ἐγκόσμια αἰχμαλωσία της.

Ἡ ἀνθρώπινη ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ κάνει τὸ πάθος του πραγματικὸ καὶ πολὺπλευρο ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ πάθος του μὲ κατάληξη τὸ θάνατο, κάνει τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασις τοῦ Ἰησοῦ ἄμεση πραγματικότητα. Σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους στὸ Μᾶρκο διακηρύσσει ταυτόχρονα καὶ ἀδιαίρετα τὴν ἀλήθεια τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν ἀλήθεια τοῦ πάθους του. Μέσα στὴν ἀμοιβαιότητα καὶ στὸ ἀδιαίρετο τῶν δύο αὐτῶν ἀληθειῶν ἀποκαλύπτεται καὶ ἀναγγέλλεται ἓνα μοναδικό, σωτήριο καὶ ὑπέρτατο μήνυμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἐγκόσμια κατάστασή του.

## ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΘΟΣ: Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τὸ περιεχόμενο τῶν δύο βασικῶν χριστολογικῶν ιδεῶν στὸ Μᾶρκο, ὅπως τὸ εἶδαμε στὸ τελευταῖο κεφάλαιο, ἀποκαλύπτει τὸ ἐκπληκτικὸ θεολογικὸ βάθος τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ τὰ ἰσχυρότατα ἀνθρωπολογικά του ἐνδιαφέροντα. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸ περιεχόμενο, ἡ παρουσίαση, ἡ συνύπαρξη, ἡ συσχέτιση καὶ ἡ ἀλληλεξάρτηση τῆς ιδέας τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ιδέας τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο, ἀποτελοῦν πράγματι ἐξοχο πνευματικὸ ἐπίτευγμα. Τὸ φαινόμενο ἀξίζει νὰ μελετηθῆ, τοῦλάχιστον στὶς γενικὲς του γραμμές.

1. Ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν παρουσίαση τοῦ Μάρκου θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῆ ταυτόχρονη θεά. Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης τοῦ δευτέρου εὐαγγελίου διαπιστώνει ὅτι ὁ συγγραφεὺς του βλέπει σὲ κάθε μεῖζον βῆμα τῆς ἀφηγήσεως τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ συγχρόνως κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἐξουσίας καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ πάθους. Τὸ κείμενο ὅπως τὸ διαβάζουμε δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία γι' αὐτό. Ἀσφαλῶς ὑπάρχει μιὰ διαφορὰ στὴν ἔμφαση, ἀσφαλῶς ὑπάρχει μιὰ διαφορὰ στὰ μεγέθη τῶν ἀντιστοίχων εἰκόνων καὶ στὴ σαφήνεια γραμμῶν λόγῳ ἐστιάσεως, ἀλλὰ σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις οἱ δύο κεντρικὲς ιδέες παραμένουν μέσα στὸ ἴδιο ὀπτικὸ πεδίο.

Ἡ ταυτόχρονη θεά θεωρούμενη ἀπὸ ἄλλη γωνία εἶναι ἡ θεά τοῦ Χριστοῦ ὡς θεοῦ ὄντος καὶ ὡς ἀνθρωπίνου ὄντος. Ὁ Μᾶρκος στὴν ἐξιστόρηση τῶν διαφορῶν περιστατικῶν τοῦ



εὐαγγελίου του ἐμμένει στὶς δύο χριστολογικὲς εἰκόνες ποὺ παρουσιάζουν ταυτόχρονα ἀλλὰ καὶ διακεκριμένα τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ. Πρέπει ὁμοίως νὰ ἐπισημανθῆ ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι πρωτίστως καὶ κυρίως εἰκόνες καὶ μόνο ἔμμεσα καὶ ἐρμηνευμένα ἰδέες, σκέψεις ἢ χριστολογικὲς ἀλήθειες.

Ὁ Ἰησοῦς κινεῖται, δρᾷ, ὁμιλεῖ, βαπτίζεται, θεραπεύει, μεταμορφώνεται, ἀπορρίπτεται, προδίδεται, σταυρώνεται. Οἱ κινήσεις αὐτές, ἡ δράση, τὰ παθήματα καὶ οἱ λόγοι μεταφέρουν συνεχῶς μηνύματα ποὺ ἀποκαλύπτουν, περιγράφουν καὶ τελικὰ ἀπεικονίζουν σὲ μιὰν ἀέναη ἐναλλαγὴ τὸ ἀπόλυτα θεῖο καὶ τὸ τέλεια ἀνθρώπινο πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ταυτόχρονη θεὰ ξεκινάει ἀπὸ τὶς εἰκόνες τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους ἀλλὰ γίνεται θεὰ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τοὺς πρώτους μέχρι τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ εὐαγγελίου του ὁ Μάρκος ἀποτυπώνει διαδοχικὰ σὲ ἀλληλεξάρτηση καὶ στὴν ἴδια ὀπτική γραμμὴ τὶς ἐκφράσεις καὶ φανερώσεις τῶν δύο ὑποστάσεων τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ταυτόχρονη θεὰ δὲν ἐπιτρέπει μονομερῆ ἀνάπτυξη ἢ ἀνεξέλεγκτη κυριαρχία τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς δυὸ κύριες χριστολογικὲς ἀπόψεις. Ἡ ἐξουσία δὲν γίνεται εὐκόλη θριαμβολογία καὶ τὸ πάθος δὲν ἐκφυλίζεται σὲ ἀθεράπευτη ἀπαισιοδοξία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ κείμενο ποὺ ἔχουμε μπροστά μας, δὲν ἀπασχολεῖται μὲ τὸ «πῶς» τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο βασικῶν χριστολογικῶν ἰδεῶν. Οὔτε κἀν ἀποπειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτόχρονα θεῖο καὶ ἀνθρώπινο ὄν. Ἀπλῶς περιγράφει πραγματικὲς δυναμικὲς φανερώσεις τῶν δύο ὑποστάσεων μέσῳ γεγονότων, δράσεως, ἔργων, κινήσεων, λόγων. Τὸ μεγάλο ἐπίτευγμα τοῦ Μάρκου καὶ τῆς παραδόσεως ποὺ διασώζει, εἶναι ἡ ταυτόχρονη θεὰ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐξουσιαστοῦ Θεοῦ καὶ ὡς πάσχοντος ἀνθρώπου. Οἱ δύο αὐτὲς χριστολογικὲς πραγματικότητες συνυπάρχουν ἀκέραιες καὶ

ἀνόθευτες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως, καὶ συνυπάρχουν σὲ ἐναλλασσόμενες ἐκφράσεις ζωῆς καὶ λειτουργίας ὡς ἀπτά, ὁρατὰ καὶ ἄμεσα δεδομένα.

2. Ἡ ταυτόχρονη θεὰ τῶν δύο χριστολογικῶν ἰδεῶν στὸ Μάρκο εἶναι ἓνα φαινόμενο ποὺ δὲν ἐξαντλεῖται στὰ καθαρὰ ἀφηγηματικὰ στοιχεῖα ἢ στὶς ἐπὶ μέρους περικοπὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀποτελεῖται τὸ δεύτερο εὐαγγέλιο. Τὸ φαινόμενο εἶναι τόσο ἔντονο καὶ πρωταρχικὸ ὥστε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, νὰ ἔχη καθορίσει καὶ διαμορφώσει καὶ τὴν ἐπιλογή, χρῆση καὶ λειτουργία τῶν κύριων χριστολογικῶν ὀνομάτων-τίτλων στὸ δεύτερο εὐαγγέλιο. Σὰν εὐγλωττο παράδειγμα θὰ μπορούσε νὰ ἀναφερθῆ ὁ χριστολογικὸς τίτλος-προσωνομία «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Στὰ προηγούμενα κεφάλαια εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουμε σύντομα σχετικὰ σχόλια. Ἐδῶ ἀξίζει νὰ δοῦμε τὸ ζήτημα πιὸ ἀναλυτικά. Φυσικὰ δὲν ἀνήκει στὶς προθέσεις μας τὸ νὰ μελετήσουμε τὸ ὅλο θέμα ποὺ συνδέεται μὲ τὸν ὄρο «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουν γραφῆ ἀμέτρητες ἐργασίες. Σκοπὸς μας εἶναι νὰ ἐξετάσουμε τὸν ὄρο στὴν ἐνδεικτικὴ σχέση του μὲ τὸ φαινόμενο ποὺ ὀνομάσαμε ταυτόχρονη θεὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία ἢ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ.

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν ἐξέταση τῶν συγκεκριμένων χωρίων πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἤδη ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» καθ' ἑαυτὸν ὑποβάλλει τὴν ἔννοια τῆς ταυτόχρονης θεας. Διότι, πέρα ἀπὸ κάθε ἄλλη πιθανὴ ἐρμηνεία, ἡ λέξη ἀνθρώπος ποὺ ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστη συνιστώσα τοῦ τίτλου «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἐνεργεῖ ἀναπόφευκτα σὰν ὑπόμνηση τῆς ἀνθρώπινης πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ, ἐνῶ ἡ εὐλογία συσχέτιση τοῦ τίτλου μὲ κείμενα τῆς Π. Διαθήκης (λ.χ. Δαν. 7,13) τὸν κάνει ἀποκαλυπτικὸ τῆς ὑπερανθρώπινης, τῆς θείας πλευρᾶς του. Μ' αὐτὴ τὴν γενικὴ εἰσαγωγικὴ παρατήρηση μπορούμε νὰ περάσουμε στὴ συζήτηση τῶν συγκεκριμένων κειμένων.

Τὰ σχετικά χωρία εἶναι πολλὰ καὶ θὰ μπορούσαν νὰ ταξινομηθοῦν σὲ τέσσερις ὁμοειδεῖς κατηγορίες.

α) Στὴν πρώτη ἀνήκουν τὰ Μκ. 2,10 καὶ Μκ. 2,28. Στὰ χωρία αὐτὰ ἐκφράζεται ἡ ἄμεση ἐξουσία τοῦ Μεσσία σὲ δύο σπουδαιότατα θέματα: τὴν ἄφεση ἁμαρτιῶν (Μκ. 2,10: «ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς») καὶ τὴν ὑπέρβαση τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου (Μκ. 2,28: «κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου»). Ἡ ἐξουσία καὶ στίς δύο περιπτώσεις εἶναι θεία ὅπως δείξαμε στὴν ἐρμηνεία τῶν σχετικῶν περικοπῶν στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Μεσσίας ὡς φορεὺς αὐτῆς τῆς ἐξουσίας ἀποκαλεῖται «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἡ προσωμία εἶναι ἀναμφισβήτητα ὑπομνηστικὴ τῆς ἀνθρώπινης πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτσι σὲ δύο περιπτώσεις ἐκπληκτικῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐξουσίας τοῦ Μεσσία, αὐτὸς ἀναφέρεται μὲ ἓνα τίτλο πού κατὰ κάποιο τρόπο ὑπενθυμίζει τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή του. Ἀκόμη πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διακήρυξη τῆς ἐξουσίας, τόσο στὸ Μκ. 2,10 ὅσο καὶ στὸ Μκ. 2,28, γίνεται μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἐχθρική γιὰ τὸν Ἰησοῦ ἀπὸ πλευρᾶς Φαρισαίων καὶ γραμματέων, δηλαδὴ μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα πού ἐντάσσεται γενικὰ στὴν περιοχὴ τοῦ πάθους. Ἔτσι ἔχουμε τελικὰ ταυτόχρονη θεὰ πάθους καὶ ἐξουσίας καὶ σ' αὐτὴ τὴ συνάφεια χρησιμοποιεῖται καὶ λειτουργεῖ θαυμάσια ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἐνας ὄρος τοποθετημένος στρατηγικὰ στὸ κέντρο μιᾶς διατυπώσεως θείας ἀρχῆς καὶ κυριότητος ἀποκαλυπτομένης ὁμως μέσα σὲ κλίμα πάθους, συντελεστής θετικὸς τῆς δυνατότητος γιὰ ταυτόχρονη θεὰ.

β) Τὴ δεύτερη ὁμάδα ἀποτελοῦν τὰ χωρία Μκ. 8,31, Μκ. 9,31 καὶ Μκ. 10,33-34, τὰ περίφημα κείμενα τῶν προρρήσεων τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ. Στὴν ἀναλυτικὴ ἐξέταση τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ τῶν συναφειῶν τους, διαπιστώθηκε ὅτι πρόκειται γιὰ σαφεῖς περιπτώσεις διατυπώσεων πάθους, στίς

ὁποῖες χρησιμοποιεῖται σταθερὰ ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Τὰ ρήματα πού περιγράφουν τὸ πάθος εἶναι ἔντονα καὶ εὐγλωττα: «παθεῖν», «ἀποδοκιμασθῆναι», «ἀποκτανθῆναι» (Μκ. 8,31), «παραδίδοται», «ἀποκτενοῦσιν», «ἀποκτανθεῖς» (Μκ. 9,31), «παραδοθήσεται», «κατακρинуσιν θανάτῳ», «παραδώσουσι τοῖς ἔθνεσι», «ἐμπαίζουσι», «ἐμπύσουσιν», «μαστιγώσουσιν», «ἀποκτενοῦσιν» (Μκ. 10,33-34). Ἐκεῖνος πού θὰ ὑποστῇ ὅλα αὐτὰ εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ ὁ ὄρος αὐτὸς στὴν ἀνθρώπινὴ του ἀπόχρωση φαίνεται νὰ εἶναι ἀπόλυτα προσφυῆς καὶ σὲ πλήρη ἀρμονία μὲ τὸ περιεχόμενο πάθους τῶν περικοπῶν. Ἡ εἰκόνα τοῦ πάσχοντος καὶ θανατουμένου ἀνθρώπου Ἰησοῦ σχηματίζεται μὲ ἔμφαση καὶ ἐνάργεια.

Καὶ τὰ τρία ὁμως χωρία τῶν προρρήσεων τοῦ πάθους καταλήγουν μὲ τὴν ἀνάσταση («μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται», Μκ. 9,31 καὶ 10,34· «μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήναι», Μκ. 8,31). Ἡ εἰκόνα τῆς θείας ἐξουσίας δὲν ἔχει πάθει ἐκλειψῆ. Τὸ θεῖο πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἐμφανίζεται καὶ πάλι σὲ μιὰ ταυτόχρονη θεὰ μὲ τὸ ἀνθρώπινό του ἐξουθενημένο πρόσωπο. Τὸ ὄνομα τοῦ Μεσσία στὴν περίπτωσι τῆς ὑπερφυσικῆς ἀναστάσεως παραμένει τὸ ἴδιο: «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἐνα ὄνομα πού μὲ τὴ μυστηριώδη θεὰ του ἀπόχρωση μπορεῖ θαυμάσια νὰ ἀναφέρεται στὴν πλευρὰ τῆς θείας ὑποστάσεως τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτσι στὰ χωρία Μκ. 8,31, Μκ. 9,31 καὶ Μκ. 10,33-34 ὁ ὄρος «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι καὶ πάλι στὸ κέντρο διατυπώσεων πού προσφέρουν ἐξοχες δυνατότητες ταυτόχρονης θεᾶς τῶν δύο πρωταρχικῶν χριστολογικῶν ἰδεῶν, σοφὰ ἐναρμονισμένος μαζί τους.

γ) Στὴν τρίτη ὁμάδα ἐντάσσονται τὰ χωρία Μκ. 9,12, Μκ. 10,45, Μκ. 14,21 καὶ Μκ. 14,41. Ἐδῶ ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» συναντᾶται σὲ κείμενα πού φαίνεται ὅτι ἀναφέρονται ἀποκλειστικὰ στὸ πάθος. Οἱ φράσεις εἶναι χαρακτηριστικῆς: «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει», «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-

που παραδίδονται» (Μκ. 14,21), «παραδίδεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Μκ. 14,41), «γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἵνα πολλὰ πάθῃ» (Μκ. 9,12), «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου... δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ» (Μκ. 10,45).

Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ προσωνομία «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὅπως παρατηρήθηκε καὶ στὴν ἀμέσως προηγούμενη κατηγορία (Μκ. 8,31· 9,31· 10,33-34), εἶναι σὲ ἐξαιρετικὴ ἀρμονία καὶ ἐννοιολογικὴ ὁμοιογένεια μὲ τὸ περιεχόμενο πάθους τῶν χωρίων. Ταυτόχρονα ὅμως ἡ ὑπονοούμενη ὑπερανθρώπινη διάσταση τῆς προσωνομίας, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὸ ὀπτικὸ πεδίο ἢ εἰκόνα τῆς ἐξουσίας. Ἄλλωστε ἡ εἰκόνα αὐτὴ προβάλλεται καὶ ἀπὸ τὶς συνάφειες τῶν χωρίων τῆς εἰδικῆς αὐτῆς ομάδος πού ἐξετάζουμε. Ἔτσι παρατηροῦμε ὅτι τὸ Μκ. 9,12 ἔρχεται τρεῖς μόλις στίχους μετὰ τὸ Μκ. 9,9 στὸ ὁποῖο ἀναγγέλλεται ἡ ἀνάσταση τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ Μκ. 10,45 ὁ Ἰησοῦς διακηρύσσει ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἦλθε «διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν». Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀνάγει τὸ πάθος ἀποκλειστικὰ στὴ θέληση καὶ ἀπόφαση τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποπνέει θεῖα μεγαλειότητα καὶ ὑπεροχή. Ἡ ἴδια παρατήρηση ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἄλλα δύο χωρία Μκ. 14,21 καὶ 14,41.

Συνεπῶς καὶ στὰ τέσσερα ρητὰ τῆς ομάδος αὐτῆς, δηλαδὴ τὰ Μκ. 9,12, Μκ. 10,45, Μκ. 14,21 καὶ Μκ. 14,41, ὁ τίτλος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» λειτουργεῖ συγχρόνως σὰν δείκτης τόσο τοῦ πάθους ὅσο καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ συντονίζεται σοφὰ τόσο μὲ τὸ κύριο νόημα τῶν χωρίων, τὸ πάθος, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν συναφειῶν τους, τὴ θεῖα μεγαλειότητα καὶ δύναμη.

δ) Μὲ τὴν τέταρτη ομάδα βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σπουδαῖες καὶ χαρακτηριστικὲς χρήσεις τοῦ ὄρου «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Πρόκειται γιὰ τὰ χωρία Μκ. 8,38, Μκ. 13,26 καὶ Μκ. 14,62.

Στὸ Μκ. 8,38 οἱ μαθηταὶ προειδοποιοῦνται ὅτι ὁποῖος «ἐπαισχυνοθῆ» τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς λόγους του στὸ παρόν, «καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνοθήσεται αὐτὸν ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ». Ἡ τελικὴ εἰκόνα εἶναι εἰκόνα ἐσχατολογικῆς ἐξουσίας, κρίσεως καὶ δόξης πού ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὴν ἄκρα φραστικὴ λιτότητα τοῦ ρητοῦ. Τὸ ὄνομα ὅμως πού χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸ ἔνδοξο, πανίσχυρο καὶ θεῖο αὐτὸ ἐσχατολογικὸ «Ὁν εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», γεγονός πού ἀνακαλεῖ αὐτόματα καὶ τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση τοῦ ἐσχατολογικοῦ αὐτοῦ κριτοῦ. Ἄλλωστε τὸ Μκ. 8,38 εἶναι ἡ κατάληξη μιᾶς σειρᾶς ρητῶν πού συνδέονται μὲ ἔννοιες πάθους καὶ εἰσάγονται μὲ τὴ σπουδαιότατη σχετικὴ διακήρυξη «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι» (Μκ. 8,34). Εἶναι φανερό ὅτι στὸ Μκ. 8,38, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ εὐρύτερο πλαίσιο του (Μκ. 8,34-38), προσφέρεται γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ μιὰ ταυτόχρονη θεὰ ἐξουσίας καὶ πάθους, στή γένεση καὶ διαμόρφωση τῆς ὁποίας παίζει κεντρικὸ ρόλο ὁ ὄρος «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου».

Τὸ χωρίο Μκ. 13,26 ἀνήκει στὴν ἐκτενῆ ἐσχατολογικὴ ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία συνίσταται τὸ δέκατο τρίτο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου: «Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης». Ἡ διακήρυξη αὐτὴ μὲ τὰ ἅμεσα συμφραζόμενά της (Μκ. 13,24-27) ἀποτελεῖ ἰσχυρότατο κείμενο Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας. Μέσα σὲ μιὰ συγκλονιστικὴ μεταβολὴ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου θὰ ἐμφανισθῇ ὁ παντοδύναμος ἐσχατολογικὸς Κύριος γιὰ νὰ «ἐπισυνάξῃ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ... ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ». Αὐτὸς ὁ ὑπέρτατος ἐσχατολογικὸς Κύριος πού θὰ κλείσῃ καὶ θὰ σφραγίσῃ τὴν ἱστορία ὀνομάζεται καὶ ἐδῶ «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Τοῦτο ἔχει ὡς συνέπεια τὴν ὑπόμνηση τῆς ἀνθρώπινης πλευρᾶς τοῦ οὐράνιου Ἐξουσια-

στοῦ καὶ τῆ συνακόλουθη εἰσαγωγή ἐννοιῶν πάθους πού συνδέονται μὲ τὴν πλευρὰ αὐτή. Οἱ ἐννοίες πάθους ὑπάρχουν καὶ στὶς περικοπές πού προηγούνται τοῦ Μκ. 13,24-27. Ἐπομένως κατὰ κυριολεξία δὲν εἰσάγονται γιὰ πρώτη φορά στὸ Μκ. 13,26 ἀλλὰ προωθοῦνται καὶ πάλι στὸ ὀπτικὸ πεδίο, στὸ ὁποῖο δεσπόζει ἡ χριστολογικὴ εἰκόνα τῆς μεγαλειώδους δυνάμεως. Ἔτσι πραγματοποιεῖται καὶ πάλι ἡ ταυτόχρονη χριστολογικὴ θεά, στὴ δημιουργία τῆς ὁποίας ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι ἀποφασιστικὸς συντελεστής.

Τὸ πιὸ σημαντικὸ ἴσως κείμενο στὴν ὁμάδα αὐτὴ εἶναι τὸ Μκ. 14,62. Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς, στὸ πιὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς δίκης του, ἀπαντᾷ στὸ ἐρώτημα τοῦ ἀρχιερέως ἂν εἶναι ὁ Χριστός: «ἐγὼ εἰμι». Καὶ προσθέτει, «καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ». Ἡ ἀναφορὰ εἶναι ἐσχατολογικὴ καὶ οἱ περιγραφόμενες καταστάσεις εἶναι καταστάσεις ἀπόλυτης θείας ἐξουσίας καὶ κυριότητος. Ἡ διακήρυξη τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδρα καὶ μὲ τὴν ὑπέρλαμπρη ἔλευση ἰσοδυναμεῖ μὲ διακύρυξη πλήρους καὶ τελείας θεότητος.

Ἡ ἐπισημότερη ὅμως καὶ μοναδικὴ αὐτὴ ἀναγγελία γίνεται σὲ μιὰ δίκη ἐξουθενωτικὴ γιὰ τὸν Ἰησοῦ, ἡ ὁποία θὰ καταλήξει σὲ θανατικὴ καταδίκη. Στὴν ἐξέλιξη μιᾶς διαδικασίας ἐσχατῆς ταπεινώσεως, ἐξευτελισμοῦ καὶ θανάτου παρεμβάλλεται ἓνα πρωτοφανὲς ἀνοιγμα πού ἀποκαλύπτει προοπτικὲς ἀπόλυτης δυνάμεως καὶ θείας ἐξουσίας στὴν ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα. Ἡ περίπτωση εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ταυτόχρονης θείας ἐξουσίας καὶ πάθους, θείου καὶ ἀνθρώπινου στοιχείου στὸ Χριστό. Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο ὅτι καὶ στὴ σπουδαιότατη αὐτὴ περίπτωση ἡ χριστολογικὴ προσωνομία εἶναι «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Μιὰ προσωνομία πού ἐδῶ δίνει θαυμάσια τὸ πάθος τῆς καταδίκης σὲ θάνατο καὶ τὴ λάμπη τῆς ἐσχατολογικῆς ἐξουσίας, πού διασφα-

λίξει τὴν ἀνετη συνύπαρξη φανερώσεων τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ παρουσία τοῦ ὄρου «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» στὰ χωρία πού ἐξετάσαμε, μιὰ παρουσία πού συντονίζεται ἀπόλυτα μὲ τὸ φαινόμενο τῆς ταυτόχρονης θείας, ἔδειξε, ὅπως πιστεύουμε, τὴ χριστολογικὴ σημασία καὶ λειτουργικότητα πού ἔχει ὁ ὄρος αὐτός γιὰ τὸ Μᾶρκο καὶ τὴν παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ. Ἐνῶ συναντᾶται σὲ κείμενα πού ἀποκαλύπτουν τὸ μέγιστο τῆς ὑπερανθρώπινης ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ συναντᾶται καὶ σὲ ἄλλα πού ἐκφράζουν τὸ μέγιστο τοῦ ἀνθρώπινου πάθους του ἢ ἀκόμη καὶ σὲ περιπτώσεις πού συνδυάζουν τὶς δύο αὐτὲς πλευρές. Τοῦτο πιθανώτατα ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ τίτλος-προσωνομία «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» καθ' ἑαυτὸν ὑπενθυμίζει καὶ σκιαγραφεῖ, ὅπως παρατηρήσαμε, γλωσσικὰ καὶ ἐννοιολογικὰ τόσο τὴν ἀνθρώπινη ὅσο καὶ τὴ θεία πλευρὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι ἀποβαίνει τίτλος ἐξαιρετικὰ δυναμικὸς καὶ κατάλληλος γιὰ διατυπώσεις ἀπόψεων Χριστολογίας τοῦ πάθους καὶ Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, ὄρος πού ἀποκαλύπτει καὶ ἀποκρύπτει, πού μπορεῖ νὰ φορτίζεται μὲ τὸ χριστολογικὰ μέγιστο καὶ τὸ χριστολογικὰ ἐλάχιστο. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ Μᾶρκος καὶ ἡ παράδοσή του τὸν χρησιμοποίησαν στὰ σπουδαιότατα χωρία πού εἶδαμε, ἀκριβῶς διότι σὰν διατύπωση ὁ ὄρος «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» γίνεται ἐξοχος συντελεστής τῆς ταυτόχρονης θείας τῶν δύο χριστολογικῶν πραγματικοτήτων, ἑνὸς φαινομένου πού φαίνεται νὰ συνοδεύη ἀκατάπαυστα τὴ χριστολογικὴ σκέψη τοῦ Μάρκου.

3) Μιὰ ἀκόμη ἐπαλήθευση τῆς παραπάνω ἀπόψεως μᾶς προσφέρει ἡ μελέτη ἑνὸς ἄλλου θεμελιώδους χριστολογικοῦ τίτλου στὸ Μᾶρκο, τοῦ τίτλου «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ προεισαγωγικὰ ὅτι ὁ ὄρος αὐτός, τόσο στὴ βασικὴ του μορφή ὅσο καὶ στὶς παραλλαγές του, ἀποκαλύπτει ἢ ὑπονοεῖ τὴ θεία ἐξουσία, υἰότητα ἢ ὑπόσταση τοῦ

Χριστοῦ. Εἶναι ὅμως πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου χρησιμοποιεῖται ἢ λειτουργεῖ σὲ ἄμεση καὶ ὀργανικὴ συνάρτηση μὲ τὸ φαινόμενο πού ὀνομάσαμε ταυτόχρονη θέα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ σχετικὰ κείμενα. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἀξίζει νὰ μελετηθοῦν προσεκτικώτερα.

α) Ὑπάρχουν δύο χωρία στὰ ὁποῖα ὁ τίτλος «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» χρησιμοποιεῖται ὡς ἀπερίφραστη ὁμολογία τῆς θείας δυνάμεως καὶ κυριότητος τοῦ Ἰησοῦ. Στὸ Μκ. 3,11 τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα «ὅταν αὐτὸν ἐθεώρουν, προσέπιπτον αὐτῷ καὶ ἔκραζον λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Καὶ στὸ Μκ. 5,7 ὁ δαιμονιζόμενος Γερασῆνός «ιδὼν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ μακρόθεν ἔδραμεν καὶ προσεκύνησεν αὐτὸν καὶ κράζας φωνῇ μεγάλῃ λέγει· τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;».

Στὰ παραπάνω χωρία ἡ ἀναγνώριση θείας ἐξουσίας εἶναι ἐντελῶς σαφής. Ἄλλωστε συνοδεύεται καὶ κατοχυρώνεται ἀπὸ ἀπτες ἀποδείξεις ἐκπληκτικῶν θεραπειῶν καὶ ἐκδιώξεως δαιμονίων (Μκ. 3,9-10 καὶ Μκ. 5,8-13). Δὲν εἶναι ὅμως συμπωματικὸ ὅτι ἡ ἀναγνώριση αὐτῆ τῆς θείας ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, δηλαδὴ ἀπὸ φοβερὰς ἀντίπαλες δυνάμεις, ἀπὸ ἀδιάλλακτους ἐχθρούς, τὸ ἔργο τῶν ὁποίων ἤλθε νὰ καταλύσῃ ὁ Μεσσίας. Στὸ γεγονός αὐτὸ ὑπάρχει μιὰ εὐδιάκριτη ἀπόχρωση μειώσεως ἢ ταπεινώσεως τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν θυμηθοῦμε ὅτι ἡ φρικτώτερη κατηγορία ἐναντίον του ἦτο τὸ ὅτι «ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» (Μκ. 3,22. Πρβλ. καὶ Μκ. 3,29-30). Ἐπομένως στὰ δύο κείμενα Μκ. 3,11 καὶ Μκ. 5,7 ὁ ἰσχυρὸς χριστολογικὸς τίτλος ἐξουσίας καὶ θεότητος «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» βρίσκεται σὲ συνάφειες καὶ ἐννοιολογικὲς συναρτήσεις πού ἐξασφαλίζουν τὴν ταυτόχρονη θέα καὶ τῆς ἄλλης χριστολογικῆς πλευρᾶς, τῆς πλευρᾶς τῆς ταπεινώσεως καὶ τοῦ πάθους.

β) Ἐπίσης ἀπὸ ἀντίπαλο χρησιμοποιεῖται καὶ μιὰ πα-

ραλλαγὴ τοῦ βασικοῦ χριστολογικοῦ τίτλου πού μελετοῦμε. Στὸ Μκ. 14,61 ὁ ἀρχιερεὺς ἐρωτᾷ: «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;» Καὶ στὴν περίπτωσιν αὕτη μποροῦν νὰ γίνουν παρατηρήσεις συγγενεῖς πρὸς ἐκεῖνες τῆς προηγουμένης παραγράφου. Ὁ βαρυσήμαντος χριστολογικὸς τίτλος ἐπικυρώνεται ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἰησοῦ «ἐγὼ εἰμι» καὶ τῆ μοναδικῆ χριστολογικῆ διακήρυξιν ἐξουσίας καὶ κυριότητος πού ἀκολουθεῖ (Μκ. 14,62). Δὲν παύει ὅμως στὸ στόμα τοῦ ἀντιπάλου ἀρχιερέως νὰ ἔχη ἓνα τόνο μειωτικὸ καὶ εἰρωνικὸ. Καὶ μάλιστα ἀμέσως μετὰ ἔρχεται ἡ καταδίκη τοῦ Χριστοῦ σὲ θάνατο μὲ συνέπεια τὴν προβολὴ τῆς ἰδέας τοῦ πάθους. Ἔτσι ἡ χριστολογικὴ εἰκόνα ἐξουσίας καὶ θεότητος πού σχηματίζεται στὸ Μκ. 14,61-62 μὲ τὸν τίτλο «υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ» καὶ τὶς συνοδευτικὰς φράσεις τοῦ Χριστοῦ, συνυπάρχει μὲ τὴν εἰκόνα πάθους πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός καὶ τὸν τόνο τῆς ἐρωτήσεως τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀπὸ τὴ θανατικὴ καταδίκη.

γ) Θεμελιώδη σημασία ἔχει γιὰ τὸ θέμα μας καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος στὸ Γολγοθᾶ: «ἀληθῶς οὗτος ὁ ἄνθρωπος υἱὸς Θεοῦ ἦν» (Μκ. 15,39). Στὴν ἀνάλυσιν πού κάναμε στὸ οἰκεῖο κεφάλαιο ἔγινε φανερὸ ὅτι ἡ ὁμολογία τοῦ Ρωμαίου ἀξιωματικοῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀναγνώριση τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὅμως πολὺ χαρακτηριστικὰ τὰ ἐξῆς στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ γεγονός: Πρῶτον, ἔχει διασωθῆ στὴν ὁμολογία ἀναγνωρίσεως ἢ ἔκφραση «οὗτος ὁ ἄνθρωπος», μιὰ ἔκφραση-δείκτης τῆς ἀνθρώπινης πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ. Δεύτερον, ἡ ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος γίνεται ἀφοῦ «ἐξέπνευσεν» (Μκ. 15,39) ὁ σταυρωθεὶς, δηλαδὴ ἀφοῦ τὸ πάθος κατέληξε στὴν τελικὴ ἀνέκκλητη μορφή τοῦ θανάτου. Ἔτσι καὶ στὸ χωρίο Μκ. 15,39 ὁ τίτλος «υἱὸς Θεοῦ», ἀναμφίβολος τίτλος ὑψηλῆς Χριστολογίας παρουσιάζεται σὲ μιὰ ἀδιамφισβήτητη περίπτωσιν περιγραφῆς πάθους, δηλαδὴ λειτουργεῖ ὡς παράγων ταυτόχρονης θέας.

δ) Σὲ δύο ἀκόμη σημαντικὰ γεγονότα ὅπως ἡ βάπτισις καὶ ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Ἰησοῦ, συναντᾶται ἓνας τίτλος συγγενῆς τοῦ τίτλου «υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ποὺ ἀξίζει νὰ σχολιασθῆ στὴ γραμμὴ τῶν παρατηρήσεων ποὺ ἐκθέσαμε στὶς ἀμέσως προηγούμενες παραγράφους. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκφραση «ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός», ποὺ ἀπευθύνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα πρὸς τὸν Ἰησοῦ εἴτε σὲ δεῦτερο (Μκ. 1,11: «σὺ εἶ ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα») εἴτε σὲ τρίτο πρόσωπο (Μκ. 9,7: «οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἀκούετε αὐτοῦ»). Ἐδῶ βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ προχωρημένη διατύπωση Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας στὸ Μᾶρκο. Ὁ τίτλος «ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός» εἰσάγεται μὲ τὰ ἐμφατικὰ «σὺ εἶ» καὶ «οὗτός ἐστιν», ἀποτελεῖ εὐθὺ λόγος τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, καὶ διακηρύσσεται στὰ πλαίσια ἀσύγκριτων θεοφανικῶν σκηνῶν ὅπως εἶναι ἡ βάπτισις (Μκ. 1,9-11) καὶ ἡ μεταμόρφωσις (Μκ. 9,2-8). Ἡ οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ τίτλου αὐτοῦ στὴν ἐμπέδωσις καὶ οἰκοδομὴ τῆς ιδέας τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς θείας υἰότητος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὀλοφάνερη.

Ἐν τούτοις ἡ σύντομη περικοπὴ τῆς βαπτίσεως ἀρχίζει μὲ τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ Ἰωάννου» (Μκ. 1,9). Στὴν ἀνάλυσιν τῆς περικοπῆς ἐδείξαμε ὅτι ἡ πληροφορία αὐτὴ ὑπονοεῖ μιὰ κατάστασις ταπεινώσεως τοῦ Ἰησοῦ, ὑπαγωγῆς του στὶς ἀνθρώπινες συνθῆκες. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν πληροφορία περὶ τῶν πειρασμῶν τοῦ Μεσσία στὴν ἔρημο, ποὺ ἀκολουθοῦν εὐθὺς μετὰ τὴν βάπτισιν (Μκ. 1,12-13). Ἀνάλογα μποροῦν νὰ λεχθοῦν καὶ γιὰ τὸ θεοφανικὸ περιστατικὸ τῆς μεταμορφώσεως. Στὴ διακήρυξιν θείας υἰότητος ἐπισυνάπτεται ἀμέσως ἡ πεζὴ εἴδησις «καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι (οἱ τρεῖς μαθηταὶ) οὐκέτι οὐδένα εἶδον ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον μεθ' ἑαυτῶν» (Μκ. 9,8). Ἀπότομα τὸ ὑπερφυσικὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως χάνεται, ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἡλίας ἐξαφανίζονται, καὶ οἱ μαθηταὶ εἶναι

μὲ τὸν Ἰησοῦ ὅπως πρὶν στὴν καθημερινή τους σχέσιν. Ἐπὶ πλέον τὸ γεγονὸς τῆς μεταμορφώσεως ἔρχεται μετὰ ἀπὸ μιὰ σειρά ἰσχυρῶν κειμένων Χριστολογίας τοῦ πάθους (Μκ. 8,31-38). Ἔτσι τόσο στὴ βάπτισιν ὅσο καὶ στὴ μεταμόρφωσιν οἱ κορυφαῖες διακηρύξεις τῆς θείας υἰότητος καὶ ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ πλαισιώνονται ἀπὸ δεδομένα ποὺ εἶναι ἀποκαλυπτικὰ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεώς του καὶ τοῦ πάθους του. Εἶναι σαφές ὅτι στὰ χωρία Μκ. 1,11 καὶ Μκ. 9,7 ὁ ὑψηλὸς χριστολογικὸς τίτλος-προσωνομία «ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός» ἀναφαίνεται μέσα σὲ ἐνότητες ποὺ ὑποβάλλουν αὐτόματα τὴ διπλὴ χριστολογικὴ εἰκόνα τῆς ταυτόχρονης θεᾶς τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης πλευρᾶς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ γενικώτερο συμπέρασμα ποὺ ἐξάγεται ἀπὸ τὴν παραπάνω μελέτη τοῦ ὄρου «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ τῶν παραλλαγῶν του στὸ Μᾶρκο εἶναι ἀνάλογο μὲ ἐκεῖνο ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ὄρου «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ ὁ σπουδαιότατος τίτλος «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» λειτουργεῖ ἀποφασιστικὰ μέσα σὲ ἐνότητες μὲ θεμελιώδη χριστολογικὴ σημασία, δημιουργῶντας ἢ διατηρῶντας τὴν εἰκόνα τῆς θείας ἐξουσίας καὶ ὑποστάσεως τοῦ Μεσσία μέσα στὸ ἴδιο ὀπτικὸ πεδίο, στὸ ὁποῖο προβάλλεται τὴν ἴδια στιγμὴ ἀπὸ ἄλλα δεδομένα τοῦ κειμένου ἢ εἰκόνα τοῦ πάθους του καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεώς του.

Πρέπει νὰ ἐπαναληφθῆ γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ ὅτι ἡ μελέτη τῶν δύο χαρακτηριστικῶν τίτλων, προσωνομιῶν ἢ ὀνομάτων «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» καὶ «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» δὲν ἔγινε, ὅπως τὸ διευκρινίσαμε ἤδη, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τοὺς τίτλους καθ' ἑαυτούς. Λόγω τῆς πρωταρχικῆς τους σημασίας στὸ Μᾶρκο τοὺς εἶδαμε σὰν παραδείγματα ἀποκαλυπτικὰ καὶ ἐφραστικὰ τοῦ φαινομένου ποὺ ὀνομάσαμε ταυτόχρονη θεᾶ. Αὐτὸ τὸ χριστολογικὸ φαινόμενο εἶναι ἀπόλυτα οὐσιῶδες στὸ Μᾶρκο, εἶναι ἓνα φαινόμενο ποὺ χωρὶς διακοπὴν ἐκπέμπει ἓνα ζωτικὸ καὶ μεγάλο σῆμα-μῆνυμα, ποὺ

τονίζει ἐπίμονα καὶ σὲ μύριες παραλλαγές τὴν ἀναγκαιότητα τῆς σταθερῆς διατηρήσεως ἐντὸς τοῦ ἴδιου ὀπτικοῦ πεδίου τῆς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ ἀνθρώπου, ταπεινουμένου καὶ πάσχοντος μέχρι σταυροῦ.

4) Ἡ ταυτόχρονη θεὰ τῶν χριστολογικῶν ἰδεῶν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους δὲν ἔχει καθορίσει καὶ διαμορφώσει μόνο τις ἐπὶ μέρους περικοπές καὶ τὴ χρήση καὶ λειτουργία τῶν χριστολογικῶν τίτλων στὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔχει ὑπαγορεύσει καὶ τὴ γενικώτερη διαίρεση καὶ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κειμένου καθὼς καὶ τις ἐμφάσεις καὶ ἀλληλεξαρτήσεις τῶν δύο χριστολογικῶν ἰδεῶν στὶς μείζονες ἐνότητες. Αὐτὸ ἤδη ἔχει διαφανῆ ἢ ἐπισημανθῆ στα μέχρι τοῦδε λεχθέντα. Γιὰ λόγους ὁμως μεθόδου καὶ συστήματος ἀξίζει νὰ γίνῃ ἐδῶ, μὲ τις ἀναπόφευκτες φυσικὰ ἐπαυλήψεις, μιὰ πολὺ ἔστω συνοπτικὴ σχετικὴ παρουσίαση.

Οἱ ἐρμηνευτὲς συμφωνοῦν στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία ὅτι τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο παρουσιάζει μιὰ λογικὴ διαίρεση σὲ τρία τμήματα: α) Μκ. 1,1—8,26· β) Μκ. 8,27—10,52· γ) Μκ. 11,1—16,20. Παραλλαγές σ' αὐτὴ τὴ διαίρεση μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν ἀλλὰ στὶς κύριες γραμμὲς τῆς εἶναι παραδεκτὴ καὶ νομιμοποιεῖται ἐξηγητικά. Ὅπως θὰ εἶδε ὁ ἀναγνώστης, ἡ παροῦσα ἐργασία προχώρησε στὴν ἀνάλυση τοῦ κειμένου μὲ βᾶση τὴν πιὸ πάνω διάκρισή του σὲ τρία μείζονα τμήματα. Τί παρατηρήσαμε σ' αὐτά;

Οἱ παρατηρήσεις μας, οἱ ὁποῖες συνοψίζονται ὑπαινικτικὰ καὶ στοὺς τίτλους τῶν τριῶν πρώτων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, εἶναι οἱ ἐξῆς: Στὸ πρῶτο τμήμα Μκ. 1,1—8,26, στὸ ὁποῖο σκιαγραφεῖται ἡ δημόσια δράση τοῦ Χριστοῦ μὲ κέντρο τὴ Γαλιλαία, ἡ χριστολογικὴ ἰδέα τῆς ἐξουσίας ἐμφανίζεται μὲ ἐμφαση ἐναντι τῆς ἰδέας τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ προσοχὴ ἐστιάζεται στὶς φανερώσεις τῆς θείας δυνάμεως

καὶ ὑποστάσεως τοῦ Μεσσία ἐνῶ οἱ ἐκδηλώσεις ποὺ ὑπάρχονται γενικὰ στὴν κατηγορία τοῦ πάθους του διαγράφονται σ' ἓνα δεύτερο πλάνο. Στὴ δευτέρη ἐνότητα Μκ. 8,27—10,52 ποὺ περιγράφει κορυφαῖες χριστολογικὲς διακηρύξεις καὶ γεγονότα κατὰ τὴν πορεία-ἀνοδο τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του ἀπὸ τὴ Γαλιλαία πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα, οἱ δύο κύριες χριστολογικὲς ἔννοιες εἶναι σὲ σχέση ἀμοιβαίας ἐξισοροπήσεως. Ἡ εἰκόνα τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ δίδονται ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ μὲ τὴν ἴδια γενικὰ ἔνταση καὶ ἐνέργεια. Στὸ τρίτο τμήμα Μκ. 11,1—16,20, στὸ ὁποῖο ἐξιστοροῦνται τὰ συμβάντα στὰ Ἱεροσόλυμα ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Ἰησοῦ στὴν πόλη μέχρι τὴ σταύρωση καὶ τὴν ἀνάστασή του, ἡ προτεραιότητα ἀνήκει στὴ χριστολογικὴ πραγματικότητα τοῦ πάθους. Ἡ ἀφήγηση ἐπιμένει περισσότερο στὶς εἰκόνες τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ αἰχμαλωτίζουν τὴν προσοχὴ, ἐνῶ διατηρεῖ μέσα στὸν ἴδιο ὀπτικὸ κύκλο καὶ τὶς παραστάσεις τῶν φανερώσεων τῆς θείας ὑποστάσεως καὶ δυνάμεως του.

Ἡ παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ ὁ Μᾶρκος θὰ πρέπει νὰ εἶχε σημαντικὸ ὕλικὸ περιγραφικὸ τῆς δημόσιας δράσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸ τῆς τελικῆς ἀνόδου στὰ Ἱεροσόλυμα. Οἱ ἀφηγηματικὲς καὶ ὁμιλητικὲς μονάδες τοῦ ὕλικου αὐτοῦ εἶναι εὐλογο νὰ ἔφεραν ἐντονη τὴ σφραγίδα τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας, πρᾶγμα ποὺ ἔχει διασωθῆ στὴ μεγάλη ἐνότητα Μκ. 1,1—8,26. Ἡ ἴδια παράδοση πρέπει νὰ περιελάμβανε ὅπωςδήποτε τὸ κύριο ὕλικὸ τῶν ἀφηγήσεων τοῦ πάθους ποὺ κορυφώνεται στὴ σταύρωση. Τὸ ὕλικὸ αὐτὸ ὅπως ἦτο ἐπόμενο κυριαρχεῖτο ἀπὸ τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους, πρᾶγμα ποὺ ἔχει διασωθῆ στὸ ἄλλο μείζον τμήμα Μκ. 11,1—16,20. Ὁ Μᾶρκος λοιπὸν στὶς δύο μεγάλες ἐνότητες Μκ. 1,1—8,26 καὶ Μκ. 11,1—16,20 διετήρησε ἀντιστοιχῶς τὶς δύο χριστολογικὲς ἐμφάσεις τῶν πηγῶν του, δηλαδὴ τὴν ἐξουσία καὶ τὸ πάθος. Ἡ παράθεση ὁμως καὶ διαδοχὴ στὴν ἀφήγηση τῶν δύο αὐτῶν

μεγάλων ἐνοτήτων ἐμφανίζει ἀμέσως τὸ σχῆμα «ἐξουσία καὶ πάθος» σὲ γενικὴ κλίμακα, σὰν σχῆμα συνόλου καὶ μακροδομῆς τοῦ δευτέρου εὐαγγελίου.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο σχῆμα δεσπόζει καὶ μέσα στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα τμήματα καὶ παρακάτω στὶς ἐπὶ μέρους περικοπές πού τὰ συγκροτοῦν, δηλαδή στὶς μικροδομές καὶ στὶς μερικὲς συνιστώσες τῶν τμημάτων αὐτῶν. Ἐδῶ πιθανώτατα συναντοῦμε τὸ ἐξοχο πνευματικὸ ἐπίτευγμα τοῦ Μάρκου. Διατηρῶντας τὴν οἰκεία χριστολογικὴ ἔμφαση στὰ δύο μείζονα τμήματα Μκ. 1,1—8,26 καὶ Μκ. 11,1—16,20 διέσωσε παράλληλα καὶ σοφὰ στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ καὶ τὴν ἄλλη χριστολογικὴ ἀποψη. Ἔτσι τὸ χριστολογικὸ σχῆμα «ἐξουσία καὶ πάθος» εἶναι ἐνεργὸ καὶ ὁρατὸ τόσο σὲ μεγάλη ὅσο καὶ σὲ μικρὴ κλίμακα, τόσο στὸ σύνολο τοῦ δευτέρου εὐαγγελίου ὅσο καὶ στὶς δύο μείζονες ἐνότητες καὶ στὶς ἀναριθμητὲς συγκεκριμένες περικοπές.

Τὸ τρίτο μεγάλο τμήμα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, δηλαδή τὸ Μκ. 8,27—10,52, εἶναι ἀπόλυτα ἐναρμονισμένο μὲ τὸ παραπάνω σχῆμα. Πράγματι στὸ τμήμα αὐτὸ ἐμφανίζεται, ὅπως πολλὲς φορὲς ἐπαναλάβουμε, μιὰ ἐξισορρόπηση ἐμφάσεως τῶν δύο χριστολογικῶν ιδεῶν. Ἡ ἐξουσία καὶ τὸ πάθος, ἡ θεότητα καὶ ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ ἐναλλάσσονται ἀδιάκοπα καὶ παραμένουν στὸ προσκῆνιο ταυτόχρονα καὶ μὲ τὴν ἴδια ἔνταση καὶ διάκριση γραμμῶν. Ἔτσι ἡ μετάβαση ἀπὸ ἓνα μείζον τμήμα μὲ ἔμφαση στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας (Μκ. 1,1—8,26) σ' ἓνα ἄλλο μὲ ἔμφαση στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους (Μκ. 11,1—16,20), γίνεται μὲ ἐξοχο τρόπο μέσῳ ἑνὸς τρίτου (Μκ. 8,27—10,52), στὸ ὁποῖο οἱ δύο ἀπόψεις παρουσιάζονται ἐξισορροπημένες. Αὐτὴ ἡ μετάβαση, αὐτὴ ἡ σύνδεση εἶναι ἀριστουργηματικές. Ἡ ἐναρμόνιση τῶν τριῶν μεγάλων ἐνοτήτων τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου μέσα στὸ Χριστολογικὸ σχῆμα «ἐξουσία καὶ πάθος», τόσο σὲ μεγάλη ὅσο καὶ σὲ μικρὴ κλίμακα εἶναι τέλεια.

Τὸ τμήμα Μκ. 8,27—10,52, στὸ κέντρο ἀκριβῶς τῆς εὐαγγελικῆς ἐξιστορήσεως, ἀποτελεῖ ὑπέροχο δεῖγμα τῆς ἐμμονῆς καὶ προσηλώσεως τοῦ Μάρκου καὶ τῶν πηγῶν του στὴ χριστολογικὴ ἐνότητα «ἐξουσία καὶ πάθος», στὴν ταυτόχρονη θεὰ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ Μκ. 8,27—10,52 καθὼς δένει ἀδιάσπαστα μεταξύ τους τὰ Μκ. 1,1—8,26 καὶ Μκ. 11,1—16,20, τὰ ἐρμηνεύει καὶ συγχρόνως γίνεται μαζί τους τὸ θεόπνευστο εὐαγγελικὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο στὸ γενικὸ του διάγραμμα, στὸ σύνολό του, στὶς μεγάλες ἐνότητές του καὶ στὶς ἀναριθμητὲς περικοπές του ἀναγγέλλει ἀδιάκοπα καὶ ταυτόχρονα τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ τὸ ὀδυνηρὸ πάθος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου Ἰησοῦ.

5) Τὰ τρία μείζονα τμήματα Μκ. 1,1—8,26, Μκ. 8,27—10,52 καὶ Μκ. 11,1—16,20, πέρα ἢ μέσα ἀπὸ τὴν ταυτόχρονη θεὰ, προσφέρουν καὶ ἄλλες σημαντικὲς χριστολογικὲς ἀπόψεις, πού ἀναφέρονται στὶς ιδέες τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους τοῦ Μεσσία ἢ τὶς συνδέουν μὲ ζωτικὲς περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ ὑπάρξεως. Ἀξίζει νὰ τὶς ἐπισημάνουμε πολὺ σύντομα ὅπως ἐμφανίζονται στὰ μνημονευθέντα τμήματα.

α) Στὸ Μκ. 1,1—8,26 ἡ ἔμφαση βρίσκεται βέβαια στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας. Τὸ τμήμα ὅμως αὐτὸ καλύπτει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὴν ἐπίγεια δημόσια δράση τοῦ Ἰησοῦ. Ἐδῶ ὁ πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως Μεσσίας ἐμφανίζεται μὲ τὴ δύναμη, τὴν κυριότητα καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ σὲ ἀλλεπάλληλα γεγονότα. Ἐμφανίζεται, δηλαδή, οὐσιαστικὰ μὲ τὴ θεία ἐξουσία, πού ἔχει μετὰ τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη καὶ τὴν «ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ» καθέδρα, καὶ πού περιγράφουν οἱ ἀρχαῖκες χριστολογικὲς ὁμολογίες πίστεως (λ.χ. Ἐφεσ. 1,20-23, Φιλιπ. 2,6-11, Ἐβρ. 1,3-4). Ὁκτὼ ὀλόκληρα κεφάλαια, ἀκριβέστερα τὸ μισὸ εὐαγγέλιο, διατίθενται γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς πλευρᾶς αὐτῆς. Ἡ ἐπίγεια ζωὴ τοῦ Χριστοῦ γίνεται ὁ μεγάλος διαγγελεὺς τῆς θείας ἐξουσίας



του, αὐτῆς ποὺ ἀποκαλύπτεται πλήρως μετὰ τὴν ἀνάσταση. Αὐτὸ ἔχει σὰν συνέπεια τὸν τονισμὸ τῆς ἀδιάσπαστης συνέχειας καὶ τῆς πλήρους χριστολογικῆς ἐνότητος μεταξὺ τῆς περιόδου πρὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς περιόδου μετὰ τὴν ἀνάσταση. Ἡ ἀπροσμέτρητη ἀξία αὐτῆς τῆς ἐνότητος εἶναι ὀλοφάνερη. Ἐπίσης ὀλοφάνερη εἶναι καὶ ἡ ἔντονη ὑπογράμμιση τῆς μοναδικῆς σημασίας τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ. Γιὰ τὶς θεολογικὰς ἐκεῖνες τάσεις ποὺ δὲν θὰ ἔβλεπαν σωστὰ τὴν τεράστια σημασία τῆς ἱστορίας τοῦ «ἐπίγειου» Ἰησοῦ, τὸ Μκ. 1,1—8,26 ἀποβαίνει θεμελιῶδες διορθωτικὸ καὶ κριτικὸ κείμενο κρυστάλλινης διαύγειας.

Πρέπει ἀκόμη νὰ ἐπισημανθῆ καὶ πάλι τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐξουσίας τοῦ Μεσσία στοὺς Μκ. 1,1—8,26 συνδέεται μὲ μεγάλο ἀριθμὸ καίριων ἀνθρωπίνων προβλημάτων καὶ ἔχει ὡς μόνιμο καὶ σταθερὸ κέντρο ἀναφορᾶς διεργασίες ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρώπου σὲ πολλὰ ἐπίπεδα. Ἐνα τέτοιο περιεχόμενον θείας ἐξουσίας φανερῶνται πλοῦσια, ἀβίαστα καὶ ἀπτά στὴν ἀνάπτυξη τῆς δημόσιας δράσεως τοῦ Χριστοῦ στοὺς Μκ. 1,1—8,26. Μέσω τῆς περιγραφῆς τῆς δὲν προβάλλεται μόνον ἐμφατικὰ ἡ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ σὰν ὁμολογη, ὁμόροπη καὶ ἐνιαία πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση· προβάλλεται ταυτόχρονα καὶ τὸ συγκεκριμένο, πολυδιάστατο καὶ ὑλοποιημένο περιεχόμενον τῆς, ἕνα περιεχόμενον ποὺ ἀναφέρεται σὲ πιεστικά, τεράστια καὶ συνήθως ἄλυτα ἀνθρώπινα προβλήματα, ὅπως εἶδαμε ἀναλυτικὰ στοὺς τέταρτο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας ἐδῶ ἔχει συνδεθῆ ἄμεσα καὶ ὀργανικὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ στὴν ἐγκόσμια αἰχμαλωσία τῆς, ἔχει ἀποκτήσει παράλληλα μὲ τὸ χριστολογικὸ καὶ ἕνα ἀνθρωπολογικὸ κέντρο ἐστιάσεως. Ἡ μόνιμη ἄλλη ὄψη τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ στοὺς Μκ. 1,1—8,26 εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση, ἡ ἀπολύτρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας γίνεται σὲ κάθε βῆμα, καὶ μὲ τρόπο χειροπιαστό, Χριστολογία τῆς ἀπελευθε-

ρώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς ἐχθροὺς του: τὴν ἀρρώστια, τὴν ἁμαρτία, τὸ ψεῦδος, τὸ διάβολο, τὸ θάνατο.

Στὸ ἴδιο τμήμα Μκ. 1,1—8,26 προσφέρεται καὶ μιὰ ἄλλη σημαντικὴ πλευρὰ χριστολογικῆς συνεχείας καὶ ἐνότητος μὲ βάση αὐτὴ τὴν φορὰ τὴν ἀποψη τοῦ πάθους. Πράγματι στὸ τμήμα αὐτὸ παρουσιάζεται ὁ Μεσσίας ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δράσεώς του συνοδευμένος ἀπὸ τὴν σκιά τοῦ πάθους του. Ἔτσι τὸ πάθος δὲν ἐντοπίζεται καὶ δὲν ἐξαντλεῖται μόνον στὰ γεγονότα τῆς τελευταίας ἐβδομάδος στὰ Ἱεροσόλυμα, ποὺ καταλήγουν στὸ Γολγοθᾶ, ἀλλὰ ἐκτείνεται ἀναδρομικὰ καὶ καλύπτει ὀλόκληρη τὴν ἐπίγεια ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ. Ὅπως ἡ ἰδέα τῆς ἐξουσίας συνδέει ὀργανικὰ καὶ ἀδιαίρετα τὴν πρὸ καὶ τὴν μετὰ τὴν ἀνάσταση περίοδο, ἔτσι καὶ ἡ ἰδέα τοῦ πάθους συνδέει μὲ τὴν ἴδια ἄρρηκτη ἐνότητα τὴν δημόσια δράση καὶ τὴν σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πάθος δὲν εἶναι ἡ φοβερὴ πραγματικότητα ποὺ εἰσβάλλει ξαφνικὰ στὸ τέλος μιᾶς μακρᾶς πορείας ἀλλὰ ἡ πραγματικότητα ποὺ σημαδεύει αὐτὴ τὴν πορεία σὲ κάθε τῆς βῆμα, σὲ κάθε τῆς σταθμῶ. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀπαραίτητο κλειδί γιὰ τὴν σωστὴ χριστολογικὴ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων τῆς δημόσιας ζωῆς τοῦ Μεσσία, τὰ ὁποῖα περιγράφονται στοὺς Μκ. 1,1—8,26.

β) Καὶ στὸ δεύτερον μείζον τμήμα, δηλαδὴ τὸ Μκ. 8,27—10,52 διαπιστώνεται ἡ παρουσίαση χριστολογικῶν ἰδεῶν καὶ ἀλληλοσυνδέσεων ὁμοίων μὲ τὶς ἀμέσως προηγούμενες τοῦ Μκ. 1,1—8,26. Οἱ ἐκδηλώσεις θείας δυνάμεως καὶ ὑπέρτατης αὐθεντίας τοῦ «ἐπίγειου» Ἰησοῦ ἐξακολουθοῦν στὴ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενον ποὺ ἤδη γνωρίσαμε στὸ πρῶτον μείζον τμήμα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ἐνιαία εἰκόνα τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση διατηρεῖται ἀκέραια καὶ διαυγής. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἀντίληψη τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ὡς Χριστολογίας τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ὀριακὰς, καταλυτικὰς καταστάσεις. Συναφεῖς παρατηρήσεις μποροῦν νὰ γίνουν καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν χρι-

στολογικὴ ἰδέα τοῦ πάθους στὸ Μκ. 8,27—10,52 ὅταν αὐτὸ μελετηθῆ σὲ σύγκριση μὲ τὸ Μκ. 1,1—8,26.

Ἐχομε ὁμως ἤδη ἐπανελημμένα ὑπογραμμίσει ὅτι στὸ Μκ. 8,27—10,52 ὑπάρχει μιὰ αἰσθητὴ ὑπεροχὴ ἐμφάσεως στὴ Χριστολογία τοῦ πάθους ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρῶτο μέρος τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου. Παράλληλα στὸ τμήμα αὐτὸ ἔχουν ὑπογραμμισθῆ μὲ ἰδιαίτερο τρόπο οἱ συνέπειες τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ γιὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀκολουθοῦς τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ζεύξη καὶ ἀλληλεξάρτηση τῶν δύο αὐτῶν ζωτικῶν ἐπιπέδων ἀναφορᾶς ἔχει γίνεи στὸ Μκ. 8,27—10,52 μὲ μιὰ ἔξοχα σχεδιασμένη διάταξη τοῦ ὕλικου πού δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη. Πράγματι τὰ τρία σημαντικώτατα σημεῖα τοῦ τμήματος αὐτοῦ, δηλαδὴ οἱ τρεῖς προρρήσεις τοῦ πάθους (Μκ. 8,31, Μκ. 9,31 καὶ Μκ. 10,33-34), εἶναι τοποθετημένα στρατηγικὰ καὶ λειτουργοῦν σὰν σταθεροὶ δείκτες πού δείχνουν τὸ ἀναπόφευκτο τέλος τοῦ Μεσσία. Κάθε πρόρρηση συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα ἐπεισόδιο, στὸ ὁποῖο ἐκδηλώνεται ἡ ἀδυναμία τῶν μαθητῶν νὰ καταλάβουν τὸν Ἰησοῦ ἢ ἀκόμη καὶ ἡ ἀντίθεσή τους πρὸς τὴν πορεία θυσίας πού ἐκεῖνος ἐπέλεξε (Μκ. 8,32-33, Μκ. 9,32-34, Μκ. 10,35-37). Μετὰ τὸ ἐπεισόδιο ἀκολουθεῖ καὶ στίς τρεῖς περιπτώσεις μιὰ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ πού συνδέει ἅμεσα ἢ ἔμμεσα τὸ πάθος καὶ τίς συνέπειές του μὲ τοὺς μαθητὰς του. Ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ ἀνοικτὰ καὶ ἀπερίφραστα γιὰ σταυρὸ τῶν μαθητῶν του καὶ γιὰ θάνατο (Μκ. 8,34-38), γιὰ ἀποκοπὴ μελῶν (Μκ. 9,43-50), γιὰ διακονία μέχρι θυσίας καὶ τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς (Μκ. 10,38-45). Ἐδῶ ἔχει πραγματοποιηθῆ ἓνα τεράστιο βῆμα. Τὸ πάθος, ὁ σταυρὸς, ἡ προσφορὰ τῆς ζωῆς δὲν ἀποτελοῦν μόνο χριστολογικὴ προοπτικὴ ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπολογικὴ προοπτικὴ. Οἱ γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ πρέπει νὰ τὸν ἀκολουθήσουν στὸ δρόμο τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς θυσίας. Ὁ Μᾶρκος στὸ κέντρο ἀκριβῶς τοῦ εὐαγγελίου του ἔχει ἀποθησαυρίσει τίς διακηρύξεις ἐκεῖνες τοῦ Χριστοῦ, πού καθιερώνουν γιὰ πάντα

μαζὶ μὲ τὸ πάθος του, καὶ σὲ οὐσιαστικὴ καὶ πλήρη ἐξάρτηση ἀπ' αὐτό, καὶ τὸ πάθος τῶν μαθητῶν του σὰν ὑπέρτατη, ἀναντικατάστατη καὶ μοναδικὴ ἔκφραση γνησιότητος καὶ ἀλήθειας. Ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους μεταφράζεται σὲ ὕψιστο κριτήριο καὶ ἀπόλυτο ὁδηγὸ ζωῆς γιὰ ὄλους ἐκεῖνους πού θὰ θελήσουν νὰ ἀκολουθήσουν ἀληθινὰ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ.

γ) Στὸ τελευταῖο μεγάλο τμήμα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, τὸ Μκ. 11,1—16,20, οἱ χριστολογικὲς ἀπόψεις τοῦ πάθους ἔχουν φθάσει, ὅπως συχνὰ σημειώσαμε, στὴν τεματικὴ τους ἔκφραση: ἡ δυσκολία κατανοήσεως τῶν μαθητῶν ἔγινε ἐγκατάλειψη, ἀπάρνηση καὶ προδοσία· ἡ ἀντίθεση τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν ἔγινε βίαιη ἐπέμβαση, διασυρμὸς καὶ καταδίκη· οἱ γενικὲς ἀπειλὲς καὶ οἱ προαναγγελίες τῶν δεινῶν ἔγιναν σκληρὸς σωματικὸς πόνος, βάνουσο μαρτύριο, ἀπύθμενη ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὀδύνη· οἱ προρρήσεις τοῦ πάθους ἔγιναν φρικτὸς σταυρικὸς θάνατος καὶ ταφή.

Αὐτὴ ἡ ρεαλιστικὴ, σχεδὸν ὠμὴ, γλῶσσα στὸ Μκ. 11,1—16,20 καὶ ἰδιαίτερα στὰ κεφάλαια 14 καὶ 15, καθιερώνει μὲ τρόπο ἀκαταμάχητο καὶ ἀπόλυτο τὴν πραγματικότητα τοῦ πάθους: ἀκραῖος, πολυδιάστατος πόνος καὶ μαρτυρικὸς θάνατος. Μιὰ τέτοια πραγματικότητα δὲν ἀφήνει χῶρο γιὰ ρωμαντικὲς ὠραιοποιήσεις ἢ γιὰ δοκητικὲς χριστολογικὲς ἐπινοήσεις τοῦ τύπου πού θὰ ἐφεύρουν ἀργότερα διάφορα Γνωστικὰ συστήματα. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους στὸ καθαρὰ θεωρητικὸ πεδίο ὀρθώνει γιὰ πάντα ἓνα ἀδιαπέραστο καὶ ἀμετακίνητο φραγμὸ σὲ κάθε ἀπόπειρα δοκητισμοῦ, ἐνῶ στὸ πρακτικὸ πεδίο δίνει στὴν Ἐκκλησίᾳ τὸ γνήσιο καὶ αἰώνιο μέτρο καὶ κριτήριο χριστιανικοῦ ρεαλισμοῦ.

Ταυτόχρονα ἡ ὠμὴ πραγματικότητα τοῦ πάθους ἀποκαλύπτει μὲ τρόπο ἐκθαμβωτικὸ τὴν τέλεια ἀνθρώπινη ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ. Στὸ Μκ. 14 καὶ Μκ. 15 ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους κάνει τὴν ὑπέρτατη διακήρυξή της ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο Ἰησοῦ. Μιὰ διακήρυξη πού δὲν μπορεῖ νὰ λησμο-

νηθῆ χωρὶς νὰ τραυματισθῆ ἔτσι τὸ εὐαγγελικὸ μῆνυμα στὴν ἴδια του τὴν καρδιά.

Αὐτὴ ἡ διακήρυξη, λόγῳ τῆς φύσεώς της καὶ τοῦ περιεχομένου της δὲν περιορίζεται μόνο στὴν αὐστηρὰ καθωρισμένη χριστολογικὴ περιοχὴ. Περνάει συγχρόνως καὶ στὴν περιοχὴ τῆς ἀνθρωπολογίας. Ὁ Χριστὸς ζήτησε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, νὰ φορτωθοῦν τὸ σταυρὸ τους, σταυρὸ τῆς θλίψεως, τῆς θυσίας καὶ τοῦ θανάτου (Μκ. 8,34-38, Μκ. 10,38-45). Μετὰ τὸ πάθος, μετὰ τὴ σταύρωσή του εἶναι σαφὲς καὶ βέβαιο τί ἀκριβῶς σημαίνει αὐτό, τί μέγεθος καὶ τί εἶδος ὀδύνης προϋποθέτει. Ἀπὸ τὴν ὥρα ὅμως ποὺ ὁ Ἰησοῦς σὰν πλήρης καὶ τέλειος ἀνθρώπος ἔζησε τὸ πάθος μέχρι καὶ τὴν ἔσχατη, τὴν ὀριακὴ του μορφή, τὸ μαρτυρικὸ θάνατο, ὁ σταυρὸς τῶν ἀνθρώπων, ὁ σταυρὸς τοῦ κάθε ἀνθρώπου, δὲν εἶναι πιά αὐτὸ ποὺ ἦταν πρὶν ἀπὸ τὸ Χριστό. Ἀκριβέστερα, οἱ ἀνθρώποι τοῦ Ἰησοῦ ἔχουν μιὰ καινούργια δυνατότητα, μιὰ καινούργια προοπτικὴ στὴν ἀντιμετώπιση ἀκόμη καὶ τῆς πιὸ βαρειᾶς θλίψεως, ἀκόμη καὶ τοῦ πιὸ πικροῦ θανάτου. Καὶ τὴν ἔχουν μέσῳ τῆς ἴδιας τῆς Χριστολογίας τοῦ πάθους καὶ μάλιστα στὴν κορυφαία της ἔκφραση.

Τὴν ἔχουν ὅμως σὲ βαθμὸ καὶ εἶδος μοναδικὸ καὶ ἀσύγκριτο, σὲ μορφή καὶ κατάσταση ἀπόλυτη στὴ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας, καὶ μάλιστα στὴν κορυφαία της ἔκφραση, στὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Στὸ μεῖζον τμῆμα Μκ. 11,1—16,20 καὶ συγκεκριμένα στὴν κατάληξή του στὸ Μκ. 16, ἡ ἀνάσταση τοῦ Κυρίου ὡς γεγονός πιά ἀποτελεῖ τὴν ὑπέρβαση τοῦ πόνου, τοῦ ἀδιεξόδου, τοῦ θανάτου, τῶν ὀριακῶν ἀνθρωπίνων καταστάσεων. Ἐδῶ ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας σὰν Χριστολογία τῆς ἀπελευθερώσεως προσφέρει τὸ ὕψιστο καὶ μέγιστο: ἀπολύτρωση ἀπὸ τὸ θάνατο, ὑπέρβαση τῆς αἰχμαλωσίας στὴ φθορά, τὴν ἀποτυχία, τὶς δαιμονικὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς ἀπεριόριστες σὲ δυνατότητες συνέπειές της, ὄχι μόνο ἡ Χριστολογία

τῆς ἐξουσίας ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπολογία ἔχει φθάσει στὸ ἀπόγειό της. Οἱ ἀνθρωπολογικὲς προοπτικὲς τῆς Χριστολογίας τῆς ἐξουσίας ἀνοίγονται πιά χωρὶς μέτρο καὶ ὄριο. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ ἀποκτᾶ τὸ ὑπέρτατο χάρισμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς καὶ τῆς γνήσιας ἐλευθερίας.

Στὸ Μκ. 11,1—16,20 ἡ Χριστολογία τοῦ πάθους ἔκανε τὴν πιὸ ὑπέροχη διακήρυξή της σχετικὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ. Στὴν κατακλιεῖδα τοῦ ἴδιου μεῖζονος τμήματος ἡ Χριστολογία τῆς ἐξουσίας κάνει τὴν πιὸ ὑπέροχη διακήρυξή της σχετικὰ μὲ τὴ θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ. Μέσα στὸ ἔκπαγλο καὶ μεγαλειῶδες φῶς τῆς ἀναστάσεως ἀποκαλύπτεται ὁ Χριστός, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός. Αὐτὴ ἡ κορυφαία χριστολογικὴ ὁμολογία, αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ εἶναι καὶ θὰ μείνη ἡ βᾶση τῆς πίστεως σ' Αὐτόν.

6) Ἡ ἔμφαση στὴν χριστολογικὴ πραγματικότητα τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ποὺ διαπιστώσαμε σὲ κάθε σελίδα τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου, θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ ὡς οὐσιαστικὴ ἀναφορὰ σὲ δύο ἄμεσα θέματα ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, στὴν ὁποία ἀπευθύνεται ὁ θεόπνευστος εὐαγγελιστής.

Τὸ πρῶτο εἶναι ὁ κίνδυνος ἀλλοιώσεων ἢ διαστροφῶν τῆς ἀληθινῆς πίστεως στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ Μᾶρκος γράφει τὸ εὐαγγέλιό του προϋποθέτοντας ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες ποὺ ἀντιμετωπίζουν σοβαρὰ προβλήματα γνησιότητος καὶ ἀκεραιότητος τῆς ὀρθῆς χριστολογικῆς πίστεως. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τόσο σαφὲς καὶ ἀπόλυτος στὸ ὅτι τὸ «εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (Μκ. 1,1) ἀποκαλύπτει καὶ διακηρύσσει μιὰ καὶ μόνη χριστολογικὴ πίστη, αὐτὴν ἡ ὁποία ἔχει ὡς κύριες καὶ ἀναντικατάστατες συνιστώσες τὴν ἐξουσία καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ δεύτερο θέμα εἶναι ὁ διωγμὸς καὶ γενικώτερα οἱ

συνθήκες ἐχθρότητος κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων του. Εἶναι βásiμο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Μᾶρκος ἔχει ἄμεση γνώση τῶν καταστάσεων τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὅπως παρατηρήσαμε σὲ διάφορα σημεῖα τῆς ἀναλύσεως τοῦ κειμένου του. Γι' αὐτὸ ἴσως καὶ ἐπιμένει τόσο ἐμφατικά στὴν χριστολογικὴ πραγματικότητα τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ πάθος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γίνεται γιὰ τὶς ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες, στίς ὁποῖες ἀπευθύνεται ὁ εὐαγγελιστής, ἓνα μοναδικὸ καὶ ὑπέρτατο σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ προσανατολισμοῦ σὲ καιροὺς καὶ καταστάσεις διωγμῶν καὶ θλίψεων. Ἡ ἐξουσία Του, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, εἶναι ἡ ἐγγύηση γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν κάθε μορφῆς καὶ εἶδους διωγμῶν καὶ τὴν τελικὴ νίκη.

7) Ὁ τίτλος «Ἐξουσία καὶ Πάθος: ἡ ὑπέροχη χριστολογικὴ πραγματικότητα», ποὺ δόθηκε στὸ κεφάλαιο αὐτό, στηρίζεται στὴν ἀνάλυση ποὺ ἐπιχειρήθηκε τόσο σ' αὐτὸ ὅσο καὶ στὸ προηγούμενο κεφάλαιο. Ὁ Μᾶρκος ἐπέτυχε στὸ εὐαγγέλιό του νὰ μᾶς δώσει σὲ μιὰ συνεχῆ ἐναλλαγὴ καὶ ταυτόχρονη θεὰ ὑπέροχες εἰκόνες ποὺ ἀποκαλύπτουν τὴ θεία ἐξουσία τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ πολυδιάστατο πάθος του, τὸ θεῖο καὶ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπό του. Οἱ εἰκόνες δόθηκαν σὲ ἐκπληκτικὴ ποικιλία συνθέσεως, ἐντάσεως καὶ ἀμοιβαίων συνδυασμῶν καὶ συνοδεύθηκαν ἀπὸ ἓνα συνεχῆ ὑπαινικτικὸ ἢ σαφῆ θεολογικὸ σχολιασμό. Τὸ ἐπίτευγμα τῆς παρουσιάσεως αὐτῆς τῶν δύο βασικῶν χριστολογικῶν ἀπόψεων τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ πάθους ἢ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι πολὺ μεγάλο. Γίνεται ὅμως ἀκόμη μεγαλύτερο ἂν ἀναλογισθοῦμε ὅτι ὁ Μᾶρκος στὸ εὐαγγέλιό του κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἀκέραιες, γνήσιες καὶ πλήρεις τὶς δύο ἀπόψεις. Χωρὶς νὰ κάνει καμμιά προσπάθεια ἐξηγήσεως τῆς συνυπάρξεως τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας καὶ τοῦ φρικτοῦ πάθους ποὺ φθάνει ὡς τὸ θάνατο, κινήθηκε μὲ σαφήνεια καὶ συνέπεια ζωγραφίζοντας

μὲ ἀπαράμιλλη πιστότητα τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, Κύριο ἀπόλυτο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἀλλὰ καὶ νεκρὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, Υἱὸ τοῦ Θεοῦ μοναδικὸ καὶ ἀγαπητὸ μέσα στὸ ὑπέρλαμπρο φῶς τῆς μεταμορφώσεως ἀλλὰ καὶ περιφρονημένο καὶ ἀτιμασμένο ξυλουργὸ μέσα στὴν ἴδια του τὴν πατρίδα τὴ Ναζαρέτ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου οἱ δύο χριστολογικὲς πλευρὲς διατηροῦν τὴν ἀκεραιότητά τους χωρὶς νὰ μειώνεται, νὰ ἐπισκιάζεται ἢ νὰ ἀπορροφᾶται ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ εὐαγγελιστής διατήρησε τὴ μοναδικὴ καὶ ἀτίμητη διπλῆ ἢ ταυτόχρονη χριστολογικὴ θεὰ τῆς ἀρχαϊκῆς παραδόσεως. Ἡ τεράστια σημασία τοῦ ἐπιτεύγματος αὐτοῦ φάνηκε στοὺς αἰῶνες ποὺ ἀκολούθησαν, ὅταν φοβερὲς αἱρέσεις χάνοντας ἢ καταστρέφοντας τὴν ταυτόχρονη θεὰ, ποὺ διασώζει τὴν ἀκεραιότητα καὶ γνησιότητα τῶν δύο βασικῶν χριστολογικῶν ἀπόψεων, μείωσαν εἴτε τὴ θεία εἴτε τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Μᾶρκος μᾶς δίνει τὴν ὑπέροχη χριστολογικὴ πραγματικότητα τῆς συνυπάρξεως καὶ ἀδιάσπαστης συναρμογῆς μὲ ταυτόχρονη διατήρηση τῆς ἀκεραιότητός τους τῶν δύο ὑποστάσεων τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Μεσσία, καὶ αὐτὸ ἔχει ἀνυπολόγιστες ἐπιπτώσεις σὲ καθαρῶς θεωρητικὰ θέματα Χριστολογίας. Ἐχει ὅμως ἄμεσες ἐπιπτώσεις καὶ σὲ θέματα νοοτροπίας ἢ στάσεως ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Τὸ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγέλιο δὲν ἐπιτρέπει μιὰ θριαμβολογικὴ ἀντίληψη ποὺ οἰκοδομεῖ πρὸ παντός στὴν Χριστολογία τῆς ἐξουσίας καὶ λησμονεῖ ἢ μειώνει τὸ πάθος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ ἴδιο ἀκριβῶς εὐαγγέλιο δὲν ἐγκρίνει μιὰ νοοτροπία ποὺ ὑπογραμμίζει μὲ τόση ἐμφαση τὴ Χριστολογία τοῦ πάθους καὶ τοῦ σταυροῦ ὥστε ἡ πραγματικότητα τῆς ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ νὰ μειώνεται. Ἡ ταυτόχρονη θεὰ, ἢ ταυτόχρονη ἐμμονὴ στὸ ἀπόλυτα θεῖο καὶ τέλεια ἀνθρώπινο

τοῦ Ἰησοῦ, στὴ συνύπαρξη ἐξουσίας καὶ πάθους εἶναι τὸ μεγάλο μήνυμα τοῦ Μάρκου, εἶναι τὸ γνήσιο καὶ μόνο κριτήριο κάθε ἀληθινῆς Χριστολογίας.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Βιβλιογραφία αὐτὴ παρουσιάζει μὴν ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιλογή ἀπὸ τὰ ἀμέσως σχετιζόμενα πρὸς τὸ θέμα μας ἔργα καὶ μάλιστα τὰ δημοσιευμένα κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία. Ἐκτενὲς βιβλιογραφικὸ ὕλικὸ μπορεῖ νὰ βρῆ ὁ ἀναγνώστης καὶ στίς ὑποσημειώσεις τοῦ βιβλίου.

### Α. ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

- Βίκτωρος, πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας, «Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον», ἐν J. Cramer, *Catena in Evangelia*, Tomus I (Oxonii, 1844) 261-447.
- Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἐρμηνεία τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου, Migne Patrol. Gr. 129, 765-852.
- Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, Migne Patrol. Gr. 123, 491-682.
- Δαμαλᾶ, Ν., Ἐρμηνεία εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, Τόμοι Β' καὶ Γ' (Ἀθῆναι, 1892).
- Τρεμπέλα, Π., Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον (Ἀθῆναι, 1951).
- Achtemeier, P. J., *Invitation to Mark. A Commentary on the Gospel of Mark* (Garden City: Image Books, 1978).
- Beda Venerabilis, *In Marci Evangelium Expositio*, Migne Patr. Lat. 92, 131-302.
- Carrington, P., *According to Mark: A Running Commentary on the Oldest Gospel* (Cambridge: Cambr. Univ. Press, 1960).
- Cranfield, C. E. B., *The Gospel according to Saint Mark* (Cambridge: Cambr. Univ. Press, 1959).
- Ernst, J., *Das Evangelium nach Markus* (Regensburg: Pustet, 1981).
- Gnilka, J., *Das Evangelium nach Markus*, 1-2 Teilb. (Zürich: Benziger, 1978-1979).
- Haenchen, E., *Der Weg Jesu. Eine Erklärung des Markus-Evange-*

- liums und der kanonischen Parallelen (Berlin: de Gruyter, 1968).
- Keegan, T. J., *A Commentary on the Gospel of Mark* (New York: Paulist, 1981).
- Klostermann, E., *Das Markusevangelium* (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1949).
- Lagrange, M. J., *L'Évangile selon Saint Marc* (Paris: Gabalda, 1966 repr.).
- Lane, W. L., *Commentary on the Gospel of Mark* (Grand Rapids: Eerdmans, 1974).
- Lohmeyer, E., *Das Evangelium des Markus* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1967).
- Montague, G. T., *Mark: Good News for Hard Times* (Ann Arbor: Servant Books, 1981).
- Nineham, D. E., *Saint Mark* (Baltimore: Penguin Books, 1963).
- Pesch, R., *Das Markusevangelium*. Theologischer Kommentar zum Neuen Testament. I Teil (Freiburg: Herder, 1976), II Teil (Freiburg: Herder, 1977).
- Schmithals, W., *Das Evangelium nach Markus*, 2 Bd. (Gütersloh: Mohn, 1979).
- Schweizer, E., *The Good News according to Mark*, Engl. trsl. D. H. Madvig (Richmond: Knox, 1970).
- Strack, H. L. und Billerbeck, P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch I-VI* (München: Beck, 1969).
- Swete, H. B., *The Gospel According to St. Mark* (London: Macmillan, 1898 - Repr. 1977).
- Taylor, V., *The Gospel according to St. Mark* (London: Macmillan, 1963).

## B. ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

- Achtemeier, P. J., "Gospel Miracle Tradition and the Divine Man", *Interpretation* 26 (1972) 174-197.
- Achtemeier, P. J., "He Taught Them Many Things: Reflections on Markan Christology", *CathBibQuart* 42 (1980) 465-481.

- Ambrozic, A. M., *The Hidden Kingdom*. A Redaction-Critical Study of the References to the Kingdom of God in Mark's Gospel (Washington: CBAA, 1972).
- Aune, D. E., *Jesus and the Synoptic Gospels* (Madison: Theol. Stud. Fellowship, 1980).
- Baerlink, H., *Anfängliches Evangelium* (Kampen: Kok, 1977).
- Belo, F., *Lecture matérialiste de l'évangile de Marc* (Paris: Cerf, 1975).
- Bennett, W. J. Jr., "The Gospel of Mark and Traditions about Jesus", *Encounter* 38 (1977) 1-11.
- Best, E., *The Temptation and the Passion: The Markan Soteriology* (Cambridge: Cambr. Univ. Press, 1965).
- Best, E., *Following Jesus: Discipleship in the Gospel of Mark* (Sheffield: J.S.N.T., Suppl. Series 4, 1981).
- Betj, H.D. (ed.), *Christology and a modern Pilgrimage* (SBL, 1973).
- Bieler, L., *ΘΕΙΟΣ ΑΝΗΡ: Das Bild des "göttlichen Menschen" in spätantike und frühchristentum* (Wien, 1935, 1936. Repr. Darmstadt: Wissensch. Buchges. 1976).
- Bilezikian, G. G., *The Liberated Gospel*. A Comparison of the Gospel of Mark and Greek Tragedy (Grand Rapids: Baker, 1977).
- Blevins, J. L., *The Messianic Secret in Markan Research 1901-1976* (Washington: Univ. Press of Amer., 1981).
- Böttger, P. C., *Der König der Juden-das Heil für die Völker* (Neukirchen: Neukirchener, 1981).
- Bonnet, C., "Le désert. Sa signification dans l'Évangile de Marc", *Hokhma* 13 (1980) 20-34.
- Bowman, J., *The Gospel of Mark: The New Christian Jewish Passover Haggadah* (Leiden: Brill, 1965).
- Brandon, S. G. F., "The Apologetic Factor in the Markan Gospel", *Studia Evangelica* II (T.U. 87, Berlin: Akademie-Verlag, 1964) 34-46.
- Brown, R. E., "Who Do Men Say That I Am? - Modern Scholarship on Gospel Christology", *Horizons* 1 (1974) 35-50.
- Burkill, T. A., *New Light on the Earliest Gospel* (Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press, 1972).

- Calloud, J., "Toward a Structural Analysis of the Gospel of Mark", *Semeia* 16 (1979) 133-165.
- Cangh, J. M. van, "La Galilée dans l'évangile de Marc: un lieu théologique?", *RevBib* 79 (1972) 59-75.
- Carroll, W. D., "The Jesus of Mark's Gospel", *BibToday* 103 (1979) 2105-2112.
- Carlston, C. E., *The Parables of the Triple Tradition* (Philadelphia: Fortress, 1975).
- Casey, M., *Son of Man. The Interpretation and Influence of Daniel 7* (London: S.P.C.K., 1979).
- Chilton, B. D., "The Transfiguration: Dominical Assurance and Apostolic Vision", *NTStud* 27 (1980) 115-124.
- Chiolas, P., "Son of Man in the Synoptic Gospels", *BibTheolBull* 11 (1981) 17-20.
- Chordat, J. L., *Jésus devant sa mort dans l'évangile de Marc* (Paris: Cerf, 1970).
- Church, I. F., *A Study of the Marcan Gospel* (New York: Vantage, 1976).
- Cook, M. J., *Mark's Treatment of the Jewish Leaders* (Leiden: Brill, 1978).
- Cousar, C. B., "Eschatology and Mark's Theologia Crucis", *Interpretation* 24 (1970) 321-335.
- Coutts, J., "The Messianic Secret and the Enemies of Jesus", *Studia Biblica* 1978, II, ed. E. A. Livingstone (Sheffield, 1980) 37-46.
- Crossan, J. D., "Mark and the Relatives of Jesus", *NovTest* 15 (1973) 81-113.
- Crossan, J. D., "A Form for Absence: The Marcan creation of Gospel", *Semeia* 12 (1978) 41-55.
- Daly, R. J., "The Eucharist and Redemption", *BibTheolBull* 11 (1981) 21-27.
- Danker, F. W., "The Demonic Secret in Mark: A Reexamination of the Cry of Dereliction", *ZeitNTWiss* 61 (1970) 48-69.
- Dautzenberg, G., "Zur Stellung des Markusevangeliums in der Geschichte der Urchristlichen Theologie", *Kairos* 18 (1976) 282-291.

- Delling, G., *Der Kreuzestod Jesu in der Urchristlichen Verkündigung* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1972).
- Delorme, J., "Lecture de l'Évangile selon saint Marc", *Cahiers Evangile* 54 (1973) 3-123.
- Derrett, J. D. M., "Trees Walking, Prophecy, and Christology" *StudiaTheol* (Oslo) 35 (1981) 33-54.
- Dewey, Joanna, *Markan Public Debate* (Chico, Ca.: Scholars Press, 1980).
- Donahue, J. R., "Jesus as the Parable of God in the Gospel of Mark", *Interpretation* 32 (1978) 369-386.
- Donahue, J. R., "Are you the Christ?" *The Trial Narrative in the Gospel of Mark* (Missoula: S.B.L., 1973).
- Donahue, J. R., "A Neglected Factor in the Theology of Mark", *JournBibLit* 101 (1982) 575-578.
- Dormeyer, D., *Der Sinn des Leidens Jesu* (Stuttgart: K.B.W., 1979).
- Duling, D. C., "Interpreting the Marcan Hodology", *Nexus* 17 (1974) 2-11.
- Dumitriu, P., *Comment ne pas l'aimer! Une lecture de l'Évangile selon saint Marc* (Paris: Cerf, 1981).
- Dunn, J. D. G., "Le secret Messianique chez Marc", *Hokhma* 18 (1981) 34-56.
- Egger, W., *Frohbotschaft und Lehre* (Frankfurt: Knecht, 1976).
- Egger, W., *Nachfolge als Weg zum Leben* (Klosterneuburg: Oester. Kath. Bibelwerk, 1979).
- Englezakis, B., "Markan Parable: more than word modality a revelation of contents", *ΔελτΒιβΜελ* 2 (1973-74) 349-357.
- Ernst, J., "Die Passionserzählung des Markus und die Aporien der Forschung", *TheologieGlaube* 70 (1980) 160-180.
- Evans, C. F., *The Beginning of the Gospel* (London: S.P.C.K., 1968).
- Farmer, W. R., *The Last Twelve Verses of Mark* (New York: Cambr. Univ. Press, 1974).
- Feneberg, W., *Der Markusprolog: Studien zur Formbestimmung des Evangeliums* (München: Kösel, 1974).
- Feuillet, A., "La signification fondamentale de Marc 13", *RevThom* 80 (1980) 181-215.

- Feuillet, A., *L'agonie de Gethsémani* (Paris: Gabalda, 1977).
- Fisher, K. M. and Wahlde von, U. C., "The Miracles of Mark 4,35—5,43", *BibTheolBull* 11 (1981) 13-16.
- Ford, D., *The Abomination of Desolation in Biblical Eschatology* (Washington: Univ. Press of Amer., 1979).
- Fowler, R. M., *Loaves and Fishes: The Function of the Feeding Stories in the Gospel of Mark* (Chico: Scholars, 1981).
- Fuchs, A., *Die Entwicklung der Beelzebulkontroverse bei den Synoptikern* (Linz: S.N.T.U., 1980).
- Funk, R. W., "The Form of the New Testament healing Miracle Story", *Semeia* 12 (1978) 57-96.
- Fusco, V., *Parola e regno. La sezione delle Parabole nella Prospettiva Marciana* (Brescia: Morcelliana, 1980).
- Gaboury, A., "Christological Implications resulting from a Study of the Structure of the Synoptic Gospels", *SocBibLit Meeting 1972* (Los Angeles, Ca.), Vol. 1, 97-146.
- Genest, Olivette, *Le Christ de la Passion. Perspective Structurale* (Montréal: Belarmin, 1978).
- Glasswell, M. E., "St. Mark's Attitude to the Relationship between History and the Gospel", *Studia Biblica 1978*, II, ed. E. A. Livingstone (Sheffield, 1980) 115-127.
- Graham, H. H., "The Gospel according to St. Mark: Mystery and Ambiguity", *AnglTheolRev* suppl. 7 (1976) 43-55.
- Guillemette, P., "Un enseignement nouveau, plein d'autorité", *NovTest* 22 (1980) 222-247.
- Hahn, F., *The Titles of Jesus in Christology*, Engl. Transl. H. Knight - G. Ogg (New York: World Publ., 1969).
- Halladay, C. H., *Theios Aner in Hellenistic Judaism* (Missoula: Scholars Press, 1977).
- Harrington, W., "The Gospel of Mark: A Theologia Crucis", *DoctrLife* 26 (1976) 24-33.
- Harrisville, R. A., *The Miracle of Mark. A Study in the Gospel* (Minneapolis: Augsburg, 1967).
- Hartman, L., *Prophecy Interpreted* (Lund: Gleerup, 1966).

- Higgins, A. J. B., *Jesus and the Son of Man* (Philadelphia: Fortress, 1964).
- Hooker, M. D., *The Son of Man in Mark* (London: S.P.C.K., 1967).
- Horstmann, M., *Studien zur markinischen Christologie* (Münster: Aschendorff, 1969).
- Hubaut, M., "Le mystère révéélé dans les paraboles", *RevTheolLouv* 5 (1974) 454-461.
- Hug, J., *La finale de l'évangile de Marc* (Paris: Gabalda, 1978).
- Hultgren, A. J., *Jesus and His Adversaries* (Minneapolis: Augsburg, 1979).
- Johns, E. and Major, D., *Witness in a Pagan World. A Study of Mark's Gospel* (London: Lutterworth, 1980).
- Juel, D., *Messiah and Temple. The Trial of Jesus in the Gospel of Mark* (Missoula: Scholars Press, 1977).
- Καραβιδοπούλου, 'Ι., «'Απαρχαὶ Ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον», *Ἐπιστ. Ἐπετ. Θεολ. Σχολῆς Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης* 17 (1972) 45-93.
- Καραβιδοπούλου, 'Ι., «Δύο συλλογαὶ λογίων τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον», *Ἐπιστ. Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης* 20 (1975) 89-120.
- Kazmierski, C. R., *Jesus the Son of God. A Study of the Markan Tradition and its Redaction by the Evangelist* (Würzburg: Echter, 1979).
- Kealy, S. P., *Who is Jesus of Nazareth? The Challenge of Mark's Gospel for Contemporary Man* (Denville, N. J.: Dimension Books, 1977).
- Kealy, S. P., *Mark's Gospel: A History of its Interpretation. From the Beginning until 1979* (New York: Paulist, 1982).
- Keck, L. E., "Mark 3,7-12 and Mark's Christology", *JournBibLit* 84 (1965) 341-358.
- Keck, L. E., "Jesus in New Testament Christology", *AustrBibRev* 28 (1980) 1-20.
- Keck, L. E., "Jesus in New Testament Christology", *AustrBibRev* 28 (1980) 1-20.
- Kee, H. C., "Aretologies, Hellenistic Lives, and the Sources of



- Mark", *Colloquy 12* (Center for Hermeneutical Studies: Berkeley, 1974).
- Kee, H. C., *Community of the New Age*. Studies in Mark's Gospel (Philadelphia: Westminster, 1977).
- Kelber, W. H., *The Kingdom in Mark*. A New Place and a New Time (Philadelphia: Fortress, 1974).
- Kelber, W. H. (ed.), *The Passion in Mark*. Studies on Mark 14-16 (Philadelphia: Fortress, 1976).
- Kelber, W. H., *Mark's Story of Jesus* (Philadelphia: Fortress, 1979).
- Kermode, F., *The Genesis of Secrecy*. On the Interpretation of Narrative (Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1980).
- Kertelge, K., *Die Wunder Jesu im Markusevangelium* (München: Kösel, 1970).
- Kesich, V., *The Gospel Image of Christ* (Crestwood: St. Vladimir's Sem. Press, 1972).
- Kingsbury, J. D., "The Divine Man as the Key to Mark's Christology - The End of an Era", *Interpretation* 35 (1981) 243-257.
- Koch, D. A., *Die Bedeutung der Wundererzählungen für die Christologie des Markusevangeliums* (Berlin: De Gruyter, 1976).
- Koester, H., *Synoptische Überlieferung bei den Apostolischen Vätern* (Berlin: Akademie Verlag, 1957).
- Kolenkow, A. B., "Beyond Miracles, Suffering and Eschatology", *SocBibLit Meeting 1973* (Chicago), Vol. 2, 155-202.
- Kolenkow, A. B., "Healing Controversy as a Tie Between Miracle and Passion Material for a Proto-Gospel", *JournBibLit* 95 (1976) 623-638.
- Kruse, H., "Das Reich Satans", *Biblica* 58 (1977) 29-61.
- Künzi, M., *Das Naherwartungslogion Markus 9,1 par.* (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1977).
- Ladd, J. E., "A redactional Study of Mark", *ExpTimes* 92 (1980) 10-13.
- Lamarche, P., *Christ Vivant* (Paris: Cerf, 1977).
- Lamarche, P., *Révélation de Dieu chez Marc* (Paris: Beauchesne, 1976).
- Lang, F. G., "Kompositionsanalyse des Markusevangeliums", *ZeitTheo*

- Leon-Dufour X. (ed.), *Les miracles de Jésus selon le Nouveau Testament* (Paris: Seuil, 1977).
- Lightfoot, R. H., *The Gospel Message of St. Mark* (Oxford: Clarendon Press, 1950).
- Linnemann, E., *Studien zur Passionsgeschichte* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1970).
- Livingstone, E. A. (ed.), *Studia Biblica 1978: II Papers on the Gospels* (Sheffield: J.S.O.T. Press, 1980).
- Longstaff, T. R. W., "Crisis and Christology: The Theology of the Gospel of Mark", *PerkinsJourn* 33 (1980) 28-40.
- Longstaff, T. R. W., *Evidence of Conflation in Mark?* (Missoula: Scholars, 1977).
- Lührmann, D., "Biographie des Gerechten als Evangelium", *Wort und Dienst*. N.F. (1977) 25-50.
- Lührmann, D., "Markus 14,55-64: Christologie und Zerstörung des Tempels im Markusevangelium", *NTStud* 27 (1981) 457-474.
- Luz, U., "Das Geheimnistmotiv und die markinische Christologie", *ZeitNTWiss* 56 (1965) 9-30.
- Luz, U., "Das Jesusbild der vormarkinischen Tradition", *Jesus Christus in Historie und Christologie*, Festschr. Conzemann, ed. G. Strecker (Tübingen: Mohr, 1975) 347-374.
- Mahnke, H., *Die Versuchungsgeschichte im Rahmen der synoptischen Evangelien* (Frankfurt: Lang, 1978).
- Malbon, E. S., "Mythic Structure and Meaning in Mark", *Semeia* 16 (1979) 97-132.
- Malbon, E. S., "Galilee and Jerusalem: History and Literature in Marcan Interpretation", *CathBibQuart* 44 (1982) 242-255.
- Maloney, E. C., *Semitic Interference in Marcan Syntax* (Chico: Scholars, 1981).
- Mangatt, G., "The Christological Kerygma of the Gospel of Mark", *Biblehashyam* 1 (1975) 19-36.
- Mann, D., *Mein Gott, mein Gott, warum hast du mich verlassen? Eine Auslegung der Passionsgeschichte nach Markus* (Neukirchen: Neukirchener, 1980).
- Martin, R.P., *Mark: Evangelist and Theologian* (Exeter: Paternoster, 1972).

- Martinez, E. R., "The Identity of Jesus in Mark", *IntCathRev/Communio* 1 (1974) 323-342.
- Marxsen, W., *Der Evangelist Markus* (Göttingen: Vandenhoeck, 1959). Ἀγγλική μετάφραση *Mark the Evangelist* (Nashville: Abingdon, 1969).
- Matera, F. J., *The Kingship of Jesus: Composition and Theology in Mark 15* (Chico: Scholars Press, 1982).
- McDonald, J. I. H., "Receiving and Entering the Kingdom", *Studia Evangelica VI* (T.U. 112, Berlin: Akademie Verlag, 1973) 328-332.
- Meagher, J. C., *Clumsy Construction in Mark's Gospel* (New York: Mellen Press, 1979).
- Meyer, R. P., *Jesus and the Twelve. Discipleship and Revelation in Mark's Gospel* (Grand Rapids: Eerdmans, 1968).
- Minette de Tillesse, G., *Le secret messianique dans l'évangile de Marc* (Paris: Cerf, 1968).
- Müller, U. B., "Die christologische Absicht des Markusevangeliums und die Verklärungsgeschichte", *ZeitNTWiss* 64 (1973) 159-193.
- Neiryck, F., "The Redactional Text of Mark", *EphTheolRev* 57 (1981) 144-162.
- Neiryck, F., *Evangelica. Gospel Studies. Collected Essays*, ed. by F. van Segbroeck (Leuven: University Press, 1982).
- Nickelsberg, G., "The Genre and Function of the Markan Passion Narrative", *HarvTheolRev* 73 (1980) 153-184.
- Niedner, F. A., "Markan Baptismal Theology: Renaming the Markan Secret", *Currents in Theol. and Mission* 9 (1982) 93-106.
- Nützel, J. M., *Die Verklärungserzählung im Markusevangelium: Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung* (Würzburg: Echter, 1973).
- Oberlinner, L., *Todeserwartung und Todesgewissheit Jesu* (Stuttgart: Kath. Bibelwerk, 1980).
- O'Grady, J. F., *Mark: The Sorrowful Gospel. An Introduction to the Second Gospel* (New York: Paulist, 1981).
- Olbricht, T. H., *The Power to Be. The Life-Style of Jesus from Mark's Gospel* (Austin: Sweet, 1979).

- O'Neill, J. C., *Messiah. Six Lectures on the Ministry of Jesus* (Cambridge: Cochrane, 1980).
- Osten-Sacken, P. von der, "Streitgespräch und Parabel als Formen markinischen Christologie", *Jesus Christus in Historie und Christologie*, Festschr. Conzelmann, ed. G. Strecker (Tübingen: Mohr, 1975) 375-394.
- Perrin, N., "Towards an Interpretation of the Gospel of Mark", *A Modern Pilgrimage in New Testament Christology*, ed. H. D. Betz CSBL, 1973).
- Perrin, N., "The Interpretation of the Gospel of Mark". *Interpretation* 30 (1976) 115-124.
- Pesch, R., *Naherwartungen: Tradition und Redaktion in Mk 13* (Düsseldorf: Patmos, 1968).
- Pesch, R., *Das Abendmahl und Jesu Todesverständnis* (Freiburg: Herder, 1978).
- Pesch, R., *Das Evangelium der Urgemeinde. Wiederhergestellt und erläutert* (Freiburg: Herder, 1979).
- Petersen, N. R., "When is the End not the End? Reflections on the Ending of Mark's Narrative", *Interpretation* 34 (1980) 151-166.
- Petersen, N. R., "The Composition of Mark 4,1-8,26", *HarvTheolRev* 73 (1980) 185-217.
- Pryke, E. J., *Redactional style in the Markan Gospel* (Cambridge: Cambr. Univ. Press, 1978).
- Quesnell, Q., *The Mind of Mark. Interpretation and Method through the Exegesis of Mark 6,52* (Rome: Pontif. Bibl. Institute, 1969).
- Räsänen, H., *Die Parabeltheorie im Markusevangelium* (Helsinki: Finnish Exeget. Society, 1973).
- Räsänen, H., *Das Messiasgeheimnis im Markusevangelium. Ein Redaktionskritischer Versuch* (Helsinki: Finnish Exeget. Society, 1976).
- Reardon, P. H., "Kenotic Ecclesiology in Mark", *BibToday* 70 (1974) 1476-1482.
- Reumann, J. H., "Psalm 22 at the Cross. Lament and Thanksgiving for Jesus Christ", *Interpretation* 28 (1974) 39-58.
- Robbins, V. K., "Dynamis and Semeia in Mark", *BibRes* 18 (1973) 5-20.

- Robbins, V. K., "Summons and Outline in Mark: The Three-Step Progression", *NovTest* 23 (1981) 97-114.
- Robinson J. M., *The Problem of History in Mark*: London SCM, (1971).
- Roloff, J., "Anfänge der soteriologischen Deutung des Todes Jesu", *NTStud* 19 (1972) 38-64.
- Sabbe, M. (ed.), *L'Évangile selon Marc. Tradition et rédaction* (Gembloux: Duculot, 1974).
- Sahlin, H., "Zum Verständnis der christologischen Anschauung des Markusevangeliums", *StudTheol* 31 (1977) 1-19.
- Schenk, W., *Der Passionsbericht nach Markus* (Gütersloh: Mohn, 1974).
- Schenke, L., *Der gekreuzigte Christus* (Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1974).
- Schenke, L., *Die Wundererzählungen des Markusevangeliums* (Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1975).
- Schierling, M. J. S., *Woman, Cult and Miracle Recital* (Ph. D. Dissertation, St. Louis University, 1980).
- Schille, G., *Offen für alle Menschen. Redaktionsgeschichtliche Beobachtungen zur Theologie des Markus-Evangeliums* (Stuttgart: Calwer, 1974).
- Schlier, H., *Die Markuspassion* (Einsiedeln: Johannes, 1974).
- Schlosser, J., *Le règne de Dieu dans les dits de Jésus* (Études Bibliques, Paris: Gabalda, 1980).
- Schmidt, K. L., *Der Rahmen der Geschichte Jesu: Literarkritische Untersuchung zur ältesten Jesusüberlieferung* (Darmstadt: Wiss. Buchges., 1964<sup>repr.</sup>).
- Schmithals, W., "Der Markusschluss, die Verklärungsgeschichte und die Aussendung der Zwölf", *ZeitTheolKirche* 69 (1972) 379-411.
- Schnackenburg, R., *Das Evangelium nach Markus*. 1 Teil (Düsseldorf: Patmos, 1966). 2 Teil (Düsseldorf: Patmos, 1971).
- Schreiber, J., "Die Christologie des Markusevangeliums", *ZeitTheolKir* 58 (1961) 154-183.
- Schweizer, E., "Towards a Christology of Mark", *God's Christ and His People*, Festschr. N. A. Dahl (Oslo, 1977) 29-42.

- Seitz, O. J. F., "The Future Coming of the Son of Man: Three Midrashic Formulations in the Gospel of Mark", *Studia Evangelica VI* (T.U. 112, Berlin: Akademie-Verlag, 1973) 478-494.
- Senft, C., "La théologie de l'Évangile selon Marc", *Bulletin du Centre Protest. d'Études* (Généve) 28 (1976) 5-15.
- Shae, G. S., "The Question on the Authority of Jesus", *NovTest* 16 (1974) 1-29.
- Σιώτου, Μ., *Τὸ ἔργον Μάρκου καὶ Βαρνάβα καὶ ἡ ἐνότις τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας* (Ἀθήναι, 1971).
- Sjöberg, E., *Der verborgene Menschensohn in den Evangelien* (Lund: Gleerup, 1955).
- Smith, M., *The Secret Gospel. The Discovery and Interpretation of the Secret Gospel According to Mark* (New York: Harper and Row, 1973).
- Smith, M., *Clement of Alexandria and a Secret Gospel of Mark* (Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1973).
- Standaert, B., *L'Évangile selon Marc. Composition et genre littéraire* (Zevenkerken-Brugge, 1978).
- Steichele, H. J., *Der leidende Sohn Gottes* (Regensburg: Pustet, 1980).
- Stock, K., "Methodenvielfalt. Studien zu Markus", *Biblica* 62 (1981) 562-582.
- Stöger, A., "Das Kerygma des Markusevangeliums", *BibLiturg* 46 (1973) 22-29.
- Stoldt, H. H., *Geschichte und Kritik der Markushypothese* (Göttingen: Vandenhoeck, 1977).
- Strecker G., "Zur Messiasgeheimnistheorie im Markusevangelium", *Studia Evangelica III* (T.U. 88, Berlin: Akademie-Verlag, 1964) 87-104.
- Strecker, G., "Das Evangelium Jesu Christi", *Jesus Christus in Historie und Christologie*, Festschr. Conzelmann, ed. G. Strecker
- Swain, L., "The divine Face of Man: Mark's Christology" *ClergyRev* 58 (1973) 696-708.
- Swartley, W. M., *Mark: The Way for all Nations* (Scottsdale, Pa.: Herald Press, 1981).

- Tannehill, R. C., "The Gospel of Mark as Narrative Christology", *Semeia* 16 (1979) 57-95.
- Theissen, G., *Urchristliche Wundergeschichten* (Gütersloh: Mohn, 1974).
- Tiede, D. L., *The Charismatic Figure as Miracle Worker* (Missoula: S.B.L., 1972).
- Tödt, H. E., *The Son of Man in the Synoptic Tradition* Engl. Transl. D. M. Barton (London: SCM Press, 1965).
- Trockmé, E., *The Formation of the Gospel according to Mark*. Engl. Trasl. P. Gaughan (Philadelphia: Westminster, 1975).
- Vassiliadis, P., "Behind Mark: Towards a Written Source", *NTStud* 20 (1974) 155-160.
- Vassiliadis, P., "The Function of John the Baptist in Q and Mark", *Θεολογία* 46 (1975) 405-413.
- Via, D. O. Jr., *Kerygma and Comedy in the New Testament*. A structuralist approach to hermeneutic (Philadelphia: Fortress, 1975).
- Vielhauer, P., "Erwägungen zur Christologie des Markusevangeliums", *Aufsätze zum Neuen Testament* (München: Kaiser, 1965) 199-214.
- Vorster, W. S., "Mark: Collector, Redactor, Author, Narrator?", *JournTheolSAfric* 31 (1980) 46-61.
- Walters, C. Jr., *I Mark: A personal Encounter* (Atlanta: Knox, 1980).
- Weber, H. R., *Jesus and the Children* (Atlanta: Knox, 1979).
- Weeden, T. J., "The Heresy that Necessitated Mark's Gospel", *ZeitNTWiss* 59 (1968) 145-158.
- Weeden, T. J., *Mark: Traditions in Conflict* (Philadelphia: Fortress, 1971).
- Weinacht, H., *Die Menschwerdung des Sohnes Gottes im Markusevangelium* (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1972).
- Wilder, A. N., "The Parable of the Sower: Naiveté and Method in Interpretation" *Semeia* 2 (1974) 134-151.
- Wrede, W., *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien* (Göttingen, 1901, 1969). Ἀγγλ. μετάφραση: *The Messianic Secret* (Cambridge: Clarke, 1971).

## ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

## Γενικὸν διάγραμμα καὶ ἐπὶ μέρους περικοπὲς τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου

### Α. Ἡ φανέρωσις τῆς ἐξουσίας καὶ τὸ προανάκρουσμα τοῦ πάθους (Μκ. 1,1—8,26)

'Αρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ (1,1) .....	24-25
'Ο Ἰωάννης ἀναγγέλει τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ (1,2-8) ...	26-27
Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ (1,9-11) .....	27-30
Οἱ πειρασμοὶ τοῦ Ἰησοῦ στὴν ἔρημον (1,12-13) .....	30-31
'Η ἀναγγελία τῆς ἐλεύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ (1,14-15) .....	31-33
'Η κλήσις τῶν τεσσάρων πρώτων μαθητῶν (1,16-20) .....	33-34
Ἐισοδος στὴ Συναγωγὴν. Ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα (1,21-28) .....	34-37
'Η θεραπεία τῆς πενθερᾶς Σίμωνος (1,29-31) .....	38-39
Γενικὴ κηρυκτικὴ δράσις καὶ θεραπείαις (1,32-39) .....	39-41
'Η ἴασις τοῦ λεπροῦ (1,40-45) .....	41-42
'Η σωτηρία τοῦ παραλυτικοῦ τῆς Καπερναοῦμ (2,1-12) ....	42-46
Κλήσις τοῦ Λευὶ καὶ γεῦμα μετὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς (2,13-17)	46-49
Τὸ ἐρώτημα περὶ νηστείας. Ὁ δυναμισμὸς τοῦ καινούργιου (2,18-22) .....	49-50
Τὸ θέμα τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου (2,23-28) .....	50-54
Θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸ παράλυτον χερὶ (3,1-6) ....	54-58
Διεύρυνσις τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ θαυμασταὶς ἰάσις (3,7-12) .....	59-61
'Ἐκλογὴ καὶ ἀποστολὴ τῶν Δώδεκα (3,13-19) .....	61-63
'Ἐντασις τῆς δραστηριότητος τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ κατηγορία περὶ Βεελζεβούλ (3,20-30) .....	63-67
Φυσικὴ συγγένεια καὶ νέα πνευματικὴ συγγένεια (3,31-35)	67-70
'Η παραβολὴ τοῦ σπορέως (4,1-9) .....	70-71
'Ο σκοπὸς τῶν παραβολῶν. Ἐξήγησις τῆς παραβολῆς τοῦ σπορέως (4,10-20) .....	71-73
'Ο λύχνος καὶ ἡ φανέρωσις τῶν κρυπτῶν (4,21-25) .....	70
'Η παραβολὴ τῆς αὐξήσεως τοῦ σίτου (4,26-29) .....	73-74

'Η παραβολή τοῦ κόκκου σινάπεως καὶ ἡ χρῆσις τῶν παραβολῶν (4,30-34) .....	74-75
Τὸ θαῦμα τῆς καταπαύσεως τῆς τρικυμίας (4,35-41) .....	75-80
'Η θεραπεία τοῦ δαιμονιζομένου Γερασηνοῦ (5,1-20) .....	80-83
'Ανάστασις τῆς κόρης τοῦ 'Ιακείρου. 'Ιαση τῆς αἱμορροούσης (5,21-43) .....	84-87
'Ο 'Ιησοῦς στὴ Ναζαρέτ. 'Η ἀπιστία τῶν Ναζαρητῶν (6,1-6) .....	87-91
'Η ἀποστολὴ καὶ δράσις τῶν Δώδεκα (6,7-13) .....	91-94
'Ο ἀποκεφαλισμὸς τοῦ 'Ιωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (6,14-29) .....	94-97
'Επιστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἀπὸ τὴν περιοδεία (6,30-32) ..	98
Τὸ θαῦμα τῆς διατροφῆς τῶν πεντακισχιλίων (6,33-44) ....	99-102
'Ο 'Ιησοῦς περιπατεῖ ἐπὶ τῆς θαλάσσης (6,45-52) .....	102-105
'Η θεραπεία πλήθους ἀσθενῶν (6,53-56) .....	105-106
Ζητήματα τελετουργικῶν καθάρσεων (7,1-13) .....	106-108
'Η καθάρσις εἶναι θέμα ἐσωτερικό, ὄχι ἐξωτερικό (7,14-23) ..	108-109
'Απελευθέρωσις τῆς κόρης τῆς Συροφονικίσσης ἀπὸ τὸ δαιμόνιο (7,24-30) .....	109-111
'Η θεραπεία τοῦ κωφοῦ μογιλάου (7,31-37) .....	111-112
Τὸ θαῦμα τῆς διατροφῆς τῶν τετρακισχιλίων (8,1-10) .....	113-114
Οἱ Φαρισαῖοι ζητοῦν σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ (8,11-13) .....	114-115
Συζήτησις περὶ ἄρτων καὶ πνευματικῆς τύφλωσις τῶν μαθητῶν (8,14-21) .....	115-117
Θεραπεία τοῦ τυφλοῦ στὴ Βηθσαϊδὰ (8,22-26) .....	117-118
<b>Β. 'Η ἰσόρροπη ἐναλλακτικὴ θεώρησις ἐξουσίας καὶ πάθους (Μκ. 8,27 — 10,52)</b>	
'Η ὁμολογία τοῦ Πέτρου στὴν Καισάρεια Φιλίππου (8,27-30) .....	120-123
'Η πρώτη πρόρρησις τοῦ Πάθους καὶ ἡ παρεξήγησις τοῦ Πέτρου (8,31-33) .....	123-128
'Ο σταυρὸς τῶν μαθητῶν. 'Η ἔλευσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (8,34 — 9,1) .....	128-132
'Η μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ (9,2-8) .....	132-139
'Η συζήτησις περὶ ἀναστάσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ 'Ηλίας (9,9-13) .....	139-140
'Η θεραπεία τοῦ δαιμονιζομένου παιδιοῦ (9,14-29) .....	140-143
'Η δευτέρη πρόρρησις τοῦ Πάθους (9,30-32) .....	144-146

Ποῖος εἶναι «μεῖζων» καὶ ποῖος «πρῶτος»; (9,33-35) .....	146-148
'Η ὑποδοχὴ τῶν παιδιῶν στὸ ὄνομα τοῦ 'Ιησοῦ (9,36-37) .....	148
'Ο ξένος ἐξορκιστὴς (9,38-41) .....	148-149
Οἱ τρομακτικὲς συνέπειες τοῦ σκανδάλου (9,42-50) .....	149-150
'Η συζήτησις γιὰ τὸ διαζύγιο (10,1-12) .....	150-153
'Η εὐλογία τῶν παιδιῶν καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (10,13-16) .....	153-155
'Ο πλούσιος καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ (10,17-27) .....	155-157
Οἱ εὐλογίες γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκολούθησαν τὸν 'Ιησοῦ (10,28-31) .....	157-158
'Η τρίτη πρόρρησις τοῦ Πάθους (10,32-34) .....	158-162
Τὸ αἶτημα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου (10,35-40) .....	162-164
Συζήτησις γιὰ τοὺς ἀληθινὰ μεγάλους. 'Η προτεραιότητα τῆς διακονίας (10,41-45) .....	164-166
'Η θεραπεία τοῦ τυφλοῦ στὴν 'Ιεριχῶ (10,46-52) .....	167-169
<b>Γ. 'Η πραγμάτωσις τοῦ πάθους κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἐξουσίας (Μκ. 11,1 — 16,20)</b>	
'Η εἴσοδος τοῦ 'Ιησοῦ στὰ 'Ιεροσόλυμα (11,1-11) .....	172-175
'Η ξηρανθεῖσα συκῆ καὶ ἡ καθάρσις τοῦ Ναοῦ (11,12-25) ..	175-179
Τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ 'Ιησοῦ (11,27-33) .....	179-182
'Η παραβολὴ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τῶν κακῶν γεωργῶν (12,1-12) ..	182-185
Τὸ ἐρώτημα τῶν Φαρισαίων καὶ 'Ηρωδιανῶν γιὰ τὸν φόρο στὸν Καίσαρα (12,13-17) .....	185-187
Τὸ ἐρώτημα τῶν Σαδδουκαίων γιὰ τὴν ἀνάστασις (12,18-27) ..	187-189
Τὸ ἐρώτημα τοῦ γραμματέως γιὰ τὴν πρώτη ἐντολὴ (12,28-34) ..	189-190
'Ο Χριστὸς κύριος τοῦ Δαυὶδ (12,35-37) .....	190-193
Καταδίκη τῶν Γραμματέων (12,38-40) .....	193-194
'Η ὀλοκληρωτικὴ προσφορὰ τῆς χήρας (12,41-44) .....	194-195
Προαναγγελία τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναοῦ τῶν 'Ιεροσολύμων (13,1-2) .....	196-197
'Αρχὴ ὠδίνων. Πόλεμοι. Διωγμοὶ (13,3-13) .....	197-200
Τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως. Τὸ ἀποκορύφωμα τῆς θλίψεως. 'Η ἐμφάνισις τῶν ψευδοχρίστων (13,14-23) .....	200-202
'Η ἐνδοξὴ ἔλευσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ 'Ανθρώπου (13,24-27) .....	202-206
Τὰ προειδοποιητικὰ σημεῖα καὶ ἡ ἐγγύτητα τῆς παρουσίας (13,28-31) .....	206-209

*Αγνωστη ἡ ἡμέρα καὶ ὥρα τῆς παρουσίας. *Ανάγκη ἐγρηγόρσεως (13,32-37) .....	206-209
*Η συνωμοσία γιὰ τὴ θανάτωση τοῦ Ἰησοῦ (14,1-2) .....	209-211
*Η χρῆση τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸ μῦρο στὴ Βηθανία (14,3-9) ....	211-212
*Η συμφωνία τοῦ Ἰούδα μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς (14,10-11) .....	212-214
Τὸ Πάσχα τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητὰς (14,12-21) .....	214-217
*Η καθίδρυση τοῦ Μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας (14,22-25)	217-221
Προαναγγελία τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ Πέτρου (14,26-31) .....	221-224
*Εναγώνια προσευχὴ στὴ Γεθσημανῆ (14,32-42) .....	224-228
Σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ καὶ φυγὴ τῶν μαθητῶν (14,43-52) ...	228-232
*Ο Ἰησοῦς δικάζεται ἀπὸ τὸ Συνέδριο (14,53-65) .....	232-237
*Η ἄρνηση τοῦ Πέτρου (14,66-72) .....	238-239
*Ο Χριστὸς παραδίδεται στὸν Πιλάτο. Τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν Βαραββᾶ. Θανατικὴ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ (15,1-15) ...	239-245
Οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες ἐμπαίζουν τὸν Ἰησοῦν (15,16-20)	245-247
*Η σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ (15,21-32) .....	247-252
*Ο θάνατος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ σημεῖα ποὺ τὸν συνόδευσαν. Ἡ ὁμολογία τοῦ κεντυρίωνος (15,33-41) .....	252-257
*Η ταφὴ τοῦ Χριστοῦ (15,42-47) .....	257-258
*Επίσκεψη τῶν Μυροφόρων στὸν τάφο τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἀναστάσεως (16,1-8) .....	259-262
*Η ἐμφάνιση τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ στὴ Μαγδαληνῆ, στοὺς δύο καὶ στοὺς ἑνδεκα μαθητὰς. Ἡ ἀνάληψη τοῦ Κυρίου (16,9-20) .....	263-267

### Εύρετήριο χωρίων τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου\*

1,1	24-25, 122, 257, 329	1,29-31	38-39, 273
1,2-8	26-27	1,30	38
1,2-3	26	1,32-34	39-40, 59
1,4	153	1,34	40, 61, 80, 92, 270
1,4-5	274	1,35-39	40-41
1,7-8	26	1,36	40
1,8	26, 28	1,37	40
1,9-11	27-30, 283, 305, 318	1,39	41, 80, 270
1,9	318	1,40-45	41-42, 273
1,9-10	29	1,41-42	42
1,11	28, 60, 137, 167, 185, 257, 283, 284, 318, 319	1,41	77
1,12-13	30-31, 305, 318	1,44	42
1,12	28	1,45	42
1,13	31, 114, 269	2,1-12	42-46, 59, 273
1,14-15	31-33	2,2	173
1,14	144, 265	2,4	43
1,15	73, 281	2,5	43
1,16-20	33-34, 46, 278, 291	2,6-7	46
1,17	33, 77	2,7	43, 65, 274, 288
1,18	33	2,8	45, 54, 279
1,20	34	2,10	43, 124, 274, 310
1,21-28	34-37	2,11	77
1,21-23	56	2,12	44, 45, 86
1,21-27	276	2,13-14	46-58, 278, 291
1,22	34, 35, 280	2,13	173
1,23-28	37, 80, 270	2,13-28	53
1,24	35, 36, 167, 271	2,14	47, 77
1,25	36, 77, 271	2,15-17	48-49, 46, 50
1,27	36, 37, 270	2,15	48, 173
		2,16	47, 48, 288
		2,17	48

\* Οἱ ἀριθμοὶ σελίδων ποὺ σημειώνονται μὲ πλάγια στοιχεῖα δηλώνουν ἀναλυτικὴ ἐπεξεργασία τῶν περικοπῶν.

2,18-22	49-50, 276, 281	3,20	63
2,18	49, 53	3,21	45, 63, 68, 86
2,18-20	288	3,22	65, 271, 316
2,19-20	50	3,22-27	289
2,20	53, 54	3,22-30	65, 80, 271
2,21-22	50	3,23-28	66
2,23-28	50-54, 46, 277, 281, 288	3,27	66, 271
		3,28	67
2,25-26	51	3,28-30	67
2,27	51, 277	3,29-30	316
2,28	52, 124, 277, 310	3,31-35	67-70, 277
3,1-6	54-58, 276, 289	3,31	68
3,1	54	3,31-32	305
3,1-5	273	3,31-34	69
3,2	55	3,33	68
3,3-16	92	3,34-35	69
3,5	54, 55, 56, 289, 292	3,35	278
3,5-6	289	4,1-20	70-73
3,6	56, 57, 58, 109, 186, 289, 303	4,1	173
		4,1-34	70
3,7-12	59-61	4,2-20	71
3,7-8	60, 173	4,3-20	70
3,8	59	4,10-11	291
3,9	59	4,10-12	296
3,9-10	316	4,11	71, 73, 281
3,10	59, 92, 153, 173, 273	4,11-12	71
3,11	167, 316	4,13	72, 292
3,11-12	60	4,17	72
3,12	61	4,20	73
3,13-19	61-63, 278, 291	4,21-25	70
3,13	61, 291	4,26-29	73-74, 70
3,14	62	4,26	281
3,14-15	63, 266	4,26-32	73, 74, 75
3,14-16	80	4,27	74
3,15	62, 92, 271	4,28	74
3,16	62	4,30-34	74-75
3,19	63, 144, 212, 294	4,30	281
3,20-30	63-67	4,30-32	74

4,30-33	70	5,42	86
4,31-32	75	6,1-6	87-91, 295, 305
4,33	72	6,1	295
4,33-34	291	6,2	34, 88, 273
4,35-41	75-80, 103, 104, 272	6,3	88, 89, 295
4,37	76	6,4	90
4,38	76	6,5	90, 92, 208, 295
4,39	76, 77, 272	6,6	90
4,40	79, 80, 264, 292	6,7-13	91-94, 266, 278, 291
4,41	77, 78, 136, 272	6,7	92, 98, 271
5,1-20	80-83, 270	6,8-11	93
5,2-5	81	6,11	94
5,6-7	81	6,12	92, 274
5,7	60, 81, 167, 271, 316	6,12-13	63, 278
5,8	271	6,13	271
5,8-13	316	6,14-29	94-97
5,9	81, 173	6,14-15	120
5,10	82	6,14-16	97
5,12	82	6,17-20	95
5,13	81, 82	6,17-29	303
5,15	77, 82, 136	6,19	125
5,17	83	6,20	96
5,19	83	6,21-23	95
5,19-20	83	6,24-28	95
5,20	83	6,29	97
5,21-43	84-87, 274	6,30	98, 291
5,21	173	6,30-32	98
5,25-34	106, 273	6,30-33	94, 98
5,27-28	84	6,30-44	98-99, 114
5,27-31	153	6,31	173
5,30	84, 85	6,32-44	272
5,33	136	6,33-44	99-102
5,35	85	6,33	98
5,35-43	85, 133, 292	6,34	100
5,37	87, 226	6,35	99
5,38	85	6,35-44	99, 113, 114
5,39	85	6,37	99
5,41	86	6,38-41	100



6,41	101, 102	8,2-3	113
6,42-43	100	8,11-13	114-115, 289
6,45-52	102-105, 99, 272	8,11	114, 151
6,46	103	8,12	67, 115
6,48	103	8,14-21	115-117
6,49-50	103	8,15-21	264, 292
6,50	136	8,16-17	279
6,51	104	8,17-21	93, 116
6,52	100, 104, 264, 292	8,22-26	117-118, 273
6,53-56	105-106, 273	8,27-30	120-123
6,54-56	106	8,27	120, 284
6,56	106, 153	8,27—9,1	131
7,1-13	106-108, 281, 289	8,28	120
7,1-14	276	8,29	120, 133, 138, 167, 257
7,1-23	106, 109	8,30	122
7,2-4	107	8,31-33	123-128
7,5	107	8,31	124, 125, 126, 127, 138, 144, 145, 146, 159, 160, 161, 183, 199, 205, 208, 210, 216, 223, 262, 279, 284, 285, 289, 297, 301, 303, 310, 311, 312, 326
7,6-13	107	8,31-38	319
7,8	108	8,32	127
7,9	108	8,32-33	326
7,10-13	108	8,33	93, 127, 128
7,13	108	8,34—9,1	128-132
7,14-23	108-109	8,34	129, 313
7,18	93, 109, 264, 292	8,34-38	130, 313, 326, 328
7,22	210	8,35	129, 281
7,24-30	109-111, 270	8,36-37	130
7,24	110	8,38	124, 130, 131, 132, 205, 284, 286, 312, 313
7,24-37	109	9,1	67, 131, 132, 281
7,27	110		
7,28	110, 172		
7,29-30	111		
7,31-37	111-112, 273		
7,33	111		
7,34	111		
7,36-37	112		
7,37	34, 112		
8,1-10	113-114		
8,1-9	272		

9,2-8	132-139, 283, 292, 318	279, 284, 285, 297, 303, 310, 311, 312, 326
9,2	87, 133, 226	
9,3	134	9,31-32 146, 147
9,3-7	134	9,32 146, 292
9,4	135	9,32-34 326
9,5-6	136	9,33-35 146-148, 293
9,6	136	9,33-34 93
9,7	60, 136, 137, 167, 185, 283, 284, 318, 319	9,33-37 146, 147
9,8	139, 318	9,33-50 146, 147
9,9-13	139-140	9,34 147
9,9	124, 262, 285, 312	9,34-35 165
9,9-10	139, 284	9,35 147, 148, 149
9,11	124	9,36-37 148
9,11-13	140	9,37 148
9,12	124, 311, 312	9,38-41 148-149, 146
9,13	140	9,38 148, 149, 271
9,14-29	140-143	9,39 149
9,14-27	295, 296	9,41 149
9,15	141	9,42-50 149-150
9,17-18	142	9,42 150
9,17-27	270	9,43-50 326
9,18	142	9,47 281
9,19	292, 296	9,49-50 150
9,20	142	10,1-12 150-153
9,22	142	10,1 151
9,23	143	10,2 114, 151
9,25	271	10,2-9 289
9,26	142, 173	10,4 151
9,26-28	143	10,6-8 152
9,28	142	10,9 152
9,30-32	144-146	10,11-12 153
9,31	33, 124, 125, 144, 145, 148, 159, 160, 161, 183, 199, 205, 213, 223, 231, 262,	10,13-16 153-155
		10,13 153
		10,13-14 292
		10,14 154
		10,14-15 281
		10,15 154

10,16	154	10,42-44	164, 165
10,17-27	155-157	10,43-44	147
10,17	155	10,45	147, 165, 166, 219,
10,18	155		301, 311, 312
10,21	155	10,46-52	167-169, 273
10,23	156	10,47	167, 168, 192
10,24	155	10,47-48	168
10,25	281	10,48	167
10,26	34,156	11,1-11	172-175
10,27	157	11,1-6	214
10,28-31	157-158	11,2	172
10,28	157	11,2-3	172
10,29	157, 281	11,2-4	279
10,30	158	11,3	172
10,32-34	158-162, 279	11,9	174
10,32	77, 158, 159	11,10	174
10,32-52	169	11,11	174
10,33	33, 124, 144, 151,	11,12-25	175-179
	159, 160, 198, 199,	11,12-14	175
	205, 210, 213, 243,	11,12-24	273
	289	11,15-17	177, 178, 180
10,33-34	159, 161, 162, 198,	11,15-18	175
	199, 223, 262, 285,	11,17	178
	297, 300, 310, 311,	11,18	57, 178, 289, 303
	312, 326	11,20	176
10,34	125, 160, 161, 183,	11,20-25	175
	199, 236, 247, 284,	11,22-23	176
	303, 311	11,27-33	179-182, 189, 289
10,35-40	162-164, 303	11,27	125
10,35	166	11,28	179, 180
10,35-37	326	11,31-32	181
10,35-45	162, 163, 166, 293	11,33	181
10,37	162, 166, 205	12,1-12	182-185, 289, 303
10,38	163	12,2	183
10,38-45	326, 328	12,3-5	183
10,39	164	12,4	183
10,41-45	93, 164-166	12,5	173, 183
10,41	162	12,5-8	125

12,6	184, 185	13,12	199
12,8	183	13,13	199
12,9-11	185	13,14-23	200-202, 203
12,10	125	13,14	201
12,12	184, 289	13,19	201
12,13-17	185-187, 289	13,21-26	122
12,13	186	13,22	201, 202
12,14	186	13,23	202
12,15	114, 151, 187	13,24-27	202-206, 313, 314
12,17	187	13,24	255
12,18-27	187-189, 289	13,24-25	203
12,18	188	13,26	124, 205, 312, 313,
12,24	189		314
12,27	189	13,26-27	284, 286
12,28-34	189-190	13,27	204
12,28	189	13,28-31	206-209
12,32	189	13,28-30	206
12,34	190, 281	13,28-37	206
12,35-37	190-193, 237	13,30	67
12,35	190	13,31	207, 208, 209, 282
12,36	191	13,32-37	206-209
12,38-40	190, 191, 193-194	13,32	208, 209
12,40	194	13,33-37	207
12,41-44	194-195	13,37	207
12,43	195	14,1-2	209-211
12,44	195	14,1	126, 210, 289, 290,
13,1-2	196-197		303
13,2	197	14,1-11	212
13,3-13	197-200	14,2	211
13,3	198	14,3-9	211-212, 303
13,7	124		
13,7-8	198	14,6-7	211
13,8	198	14,6-8	212
13,9	144, 198, 199	14,7	211
13,9-13	200	14,9	281
13,10	124, 281	14,10-11	212-214, 290, 294
13,11	200	14,10	33,144
13,11-12	144	14,11	213, 214

14,12-21	214-217	14,43-52	228-232
14,12-16	214, 215	14,43	125, 229, 290
14,13	214	14,43-45	294
14,13-16	214, 279	14,43-46	80
14,14-15	215	14,44	229
14,15	214	14,45	229, 294
14,16	215	14,46	231, 297
14,17-21	215, 216, 217	14,48	231, 297
14,18	144, 216, 231, 279	14,49	231
14,18-21	294	14,50	80, 230, 293
14,21	33, 124, 144, 216, 301, 311, 312	14,51-52	230
14,22-25	217-221	14,53-65	232-237
14,22	101, 114	14,53	290
14,24	218, 219, 220, 301, 304	14,55	233
14,25	220, 281	14,55-59	299
14,26-31	221-224	14,55-65	305
14,27	222, 231, 279, 293	14,56	173, 233
14,28	223, 262, 284, 285	14,57-59	233
14,29-30	279	14,60	234
14,29-31	294	14,61	60, 234, 299, 317
14,30	222, 239	14,61-62	122, 124, 237, 317
14,31	222, 293	14,61-63	257
14,32-42	224-228, 293, 301, 305	14,62	124, 205, 236, 237, 286, 312, 314, 317
14,32-41	93	14,62-64	284
14,33	87	14,63	234
14,33-42	133	14,64	122, 235, 285, 290
14,34	224	14,65	235, 236, 297, 290, 300
14,35	225, 227	14,66-72	80, 93, 238-239, 294
14,35-36	225	14,68	238
14,36	163, 228	14,70	238
14,37	227, 293	14,71	238
14,39	225	14,72	239
14,41	227, 231, 293, 311, 312	15,1-15	239-245, 305
14,42	124, 228, 294	15,1	125, 144, 240, 243, 245
		15,1-4	290

15,2	244	15,33	255
15,2-15	96	15,34	253, 300, 302
15,3	240	15,35	60
15,3-4	55	15,36	253, 254
15,5	244	15,37	254, 256
15,6-11	241	15,38	255
15,8	241	15,39	256, 257, 284, 317
15,9	244	15,42-47	257-258
15,10	96, 144, 240	15,43	281
15,11	241, 242	15,45	258
15,12	244	15,46	97
15,13	241	15,63-64	46
15,13-14	290	16,1-8	259-262, 284, 285, 286
15,14	242, 299	16,1-2	259
15,15	33, 144, 241, 242, 243, 298	16,3	260
15,16-20	245-247, 300	16,4	260
15,17-18	246	16,5	260
15,17-19	298	16,6	261, 267
15,19	246	16,7	262
15,21-32	247-252	16,8	77, 262, 263
15,21	248, 305	16,9-20	263-267, 284, 286
15,22-37	298, 305	16,9	267
15,22-47	304	16,9-14	263
15,23	248, 298	16,11	264
15,24	249	16,11-14	264
15,24-25	249	16,13	264
15,27	250	16,14	264
15,29	250	16,15	265
15,29-30	250, 300	16,15-20	264
15,29-32	250	16,16	265
15,31	250, 300	16,17-18	266
15,31-32	290	16,19	266, 267, 286
15,32	250, 300	16,19-20	266
15,33-41	252-257	16,20	267

**Εύρετήριο χωρίων Παλαιᾶς  
καὶ Καινῆς Διαθήκης (ἐκτὸς τοῦ Μάρκου)**

Γένεσις		41,8	163	35,5-6	112
1,27	152	68	251	43,25	44
1,31	112	68,1-3	163	50,6	247
2,24	152	74,9	163	51,17	163
		88,10	79	51,22	163
		102,3	44	53	251
Ἔξοδος		105,9	79	52,15	244
24	134	108	251	53,2-3	90
24,15-18	136	108,2-4	244	53,3	247
31,14	52	109,1	193, 237,	53,7	244
32-33	141		267	53,8	53
33,18	103			61,1	28
34	134	Ἰωβ			
34,6-7	44	38,8-11	79	Ἰερεμίας	
34,21	51			5,21	116
		Παροιμιαί		5,22	79
Δευτερονόμιον		24 (=Μασ. 31,6)	249	36(Ο ),18	
24,1	152			(=Μασ. 26,18)	197
		Ἄμωσ		Θρηνοί	
Α' Βασιλειῶν		3,7	182	2,15	250
12,6	62	8,9	255	4,21	163
		Μιχαίας			
Γ' Βασιλειῶν		3,12	197	Ἰεζεκιήλ	
12,31	62			12,2	116
		Ζαχαρίας		17,22-24	75
Α' Μακκαβαίων		1,6	183	32,7	202
1,54	201	2,10	202		
		13,7	222	Δανιήλ	
Ψαλμοὶ (Ο')				7,3	78
21	251, 253	Ἡσαΐας		7,13	202, 204
21,8-9	250	13,10	202		205, 309
37,13	244	35,4	112	12,11	201
37,14	244				

κατὰ Ματθαῖον	21,1-11	173	8,22-25	76	
1,1	192	21,8-9	173	8,25	79
3,7-12	27	21,9	174, 192	8,27-29	81
3,14-15	30	21,10	174	8,37	83
4,1-11	30	21,23	180	8,44-47	153
4,11	31	21,33-46	182	8,53	85
4,23	24	21,37	184	9,7-9	96
5,18	208	21,42	125	9,10-17	99
8,3	153	22,15	186	9,22	125
8,16-17	39	22,34-40	189	9,29	134
8,23-27	76	23,11	147	9,37-42	142
8,26	79	23,37	126	9,43	141
8,28	81	24,9	126	9,46-48	147
9,12	217	24,35	207	10,25-28	189
9,20	153	26,4	210	11,47-49	126
9,27	192	26,8	211	12,4	126
10,15	94	26,15	213	12,50	163
10,42	149	26,17-18	214	17,25	125
12,9-14	56,58	26,26-29	218	18,38	192
12,35	192	26,33-35	222	19,28-40	172
12,46-50	68	26,39	163	19,37-39	173
13,55	88,89	26,47	229	19,38	174
13,58	91	26,69-75	239	20,1	180
14,1-12	96	27,48-49	254	20,9-19	182
14,3-6	153			20,17	125
14,13-21	99	κατὰ Λουκᾶν		20,20	186
14,33	104	3,7-14	27	20,30	184
15,22	192	3,21	30	21,15	200
16,8-11	116	4,1-13	30	21,33	207
16,21	128	4,16-30	88	22,3	213
16,22	127	4,22	89	22,7-14	214
16,27	131	4,29	90	22,15-20	218
17,2	134	4,40-41	39	22,26-27	147
17,14-20	142	5,1-11	33	22,31-34	222
18,1-5	147	5,13	153	22,42	163
20,2	99	6,6-11	56,58	22,45	227
20,19	161	6,19	153	22,47	229
20,30	192	8,19-21	68	22,48	229

22,56-62	239	14,10	208	πρὸς Κορινθίους Β'	
23,16	243	16,2	126	4,5	166
23,32	250	16,5	216	11,23-24	114
23,36	254	16,10	216		
		17,8	208	πρὸς Γαλάτας	
κατὰ Ἰωάννην		18,2	126	5,13	166
1,1-14	193	18,15-18	239		
5,18	126	18,25-27	239	πρὸς Ἐφεσίους	
5,47	208	18,36	245	1,20-23	323
6,1-14	99	18,40	241		
6,14	100	19,29	254	πρὸς Φιλιππησίους	
6,63	208			2,6-11	193, 323
7,1	126	Πράξεις			
7,19	126	3,13-15	241	πρὸς Θεσσαλονικεῖς	
7,42	192	3,15	126	Β'	
8,21-22	216	5,17	188	2,8-9	201
8,37	126	7,52	126		
8,40	126			πρὸς Ἑβραίους	
11,53	126	πρὸς Ῥωμαίους		1,1-11	193
12,10	126	1,3	192	1,3-4	323
12,12	173	4,25	145		
12,12-19	172	6,1-5	163	Ἰακώβου	
12,13	174			3,1	194
12,18-19	174	πρὸς Κορινθίους Α'			
13,3	216	3,23	149	Ἀποκάλυψις Ἰωάννου	
13,33-36	216	9,19	166	13,1	78
13,36-38	222	11,23-25	218		

## Εύρετήριο Συγγραφέων

- Ἄθανάσιος Ἀλεξανδρείας, 208  
Βίκτωρ, πρεσβ. Ἀντιοχείας, 27,  
36, 39, 41, 44, 47, 52, 69,  
91, 108, 111, 113, 115, 120,  
123, 129, 131, 132, 135, 137,  
138, 140, 144, 150, 154, 161,  
168, 172, 174, 176, 177, 183,  
187, 201, 203, 204, 215, 217,  
219, 221, 225, 227, 228, 229,  
232, 236, 239, 241, 242, 243,  
245, 246, 253, 255, 256  
Γρηγόριος Νύσσης, 124, 220,  
263  
Δαμαλᾶς, Ν., 27, 31, 39, 45, 50,  
52, 64, 85, 86, 91, 115, 128,  
132, 139, 140, 149, 177, 181,  
203, 236, 253  
Εἰρηναῖος, 267  
Εὐσέβιος Καισαρείας, 256  
Ζιγαβηγός, 31, 36, 39, 45, 64,  
84, 85, 111, 142, 161, 176  
Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, 39, 41,  
45, 69, 85, 132, 135, 139,  
140, 142, 144, 154, 155, 161,  
163, 165, 172, 176, 177, 183,  
185, 200, 204, 215, 221, 226,  
228, 231, 232, 238, 245, 253,  
256, 262  
Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, 261  
Ἰουστῖνος Μάρτυς, 261  
Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, 176, 195  
Ἰώσηπος, 56  
Καραβιδόπουλος, Ἰ., 102, 132,  
146, 147, 148, 149, 150, 220  
Κικέρων, 249  
Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, 71, 81,  
209  
Λουκιανός, 47  
Πλούταρχος, 248  
Σευηριανός Γαβάλων, 79, 142  
Συμεών μπέν Μενάσσα, 52  
Τρεμπέλας, Π., 37, 45, 64, 67,  
77, 81, 88, 112, 124, 137,  
145, 162, 167, 184, 203, 208,  
209, 219, 236, 244, 253, 255,  
260  
Φώτιος Κων/λεως, 26, 64, 67  
Χρυσόστομος, 27, 29, 42, 57, 69,  
71, 79, 82, 101, 116, 117,  
128, 132, 135, 136, 176, 192,  
209, 213, 215, 225, 227, 228,  
235, 246, 255  
Ὠριγένης, 25, 26, 29, 88, 91, 101,  
103, 110, 110, 121, 128, 131,  
132, 135, 138, 145, 154, 155,  
163, 180, 256.

- Achtemeier, P. J., 37, 41, 44, 50,  
52, 67, 69, 79, 87, 104, 138,  
140, 141, 167, 168, 169, 175,  
178, 180, 191, 195, 253, 265
- Aichinger, H., 141
- Ambrozic, A., 31, 32, 34, 72, 132,  
153, 155, 172, 174, 221
- Ammassari, A., 187
- Annen, F., 80
- Anthonyamy, S. J., 61, 92, 109
- Argenti, C., 80
- Arnold, G., 24
- Baarling, H., 24
- Bammel, E., 150
- Barbour, R. S., 224
- Barrett, C. K., 162
- Bartnicki, R., 172, 174
- Bauckam, R., 206
- Bauer-Arndt-Gingrich, 57, 77, 89,  
125
- Baumbach, G., 187
- Beardslee, W. A., 129
- Beck, N. A., 116, 217
- Beernaert, P. M., 58
- Bennett, W. J. Jr., 54, 57, 123,  
124, 185
- Berger, K., 106, 150
- Best, E., 30, 33, 46, 61, 64, 68,  
118, 120, 128, 139, 144, 146,  
150, 155, 158, 162, 221
- Biguzzi, G., 175
- Billerbeck, P., 52, 147, 202, 234,  
249
- Blass-Debrunner-Funk, 56
- Blinzler, J., 258
- Boguslawski, S. R., 155
- Boismard, M. E., 41
- Bonnet, C., 30, 98
- Boomershine, T. E., 259, 262
- Boring, M. E., 63
- Bouttier, M., 24, 25
- Bowker, J. W., 71
- Brady, D., 221
- Brière, J., 33, 34, 144
- Brooten, B., 151
- Brower, K., 129
- Buby, B., 68
- Budesheim, T. L., 43
- Burkill, T. A., 59, 109, 110, 150
- Buth, R., 61
- Calloud, J., 42, 46
- Carlston, C. E., 71, 73, 74, 75
- Carroll, W. D., 30, 41
- Casalegno, A., 74
- Catchpole, D. R., 150
- Cave, C. H., 41
- Chilton, B. D., 32, 128, 133, 134,  
191
- Chronis, H., 252, 256, 257
- Cohn-Sherbok, D., 252
- Cope, L., 63
- Cousar, C. B., 196
- Crossan, J. D., 67, 68, 172, 182,  
220, 259, 260
- Cummings, J. T., 84, 105
- Daly, R. J., 218
- Daniel, C., 115, 116
- Danker, F. W., 252
- Dautzenberg, G., 32
- De Burgos Nunez, M., 247
- Dehandschutter, B., 182
- De la Potterie, I., 94
- Délébèque, E., 51

- Delobel, J., 211
- Delorme, J., 92, 98, 150
- Denaux, A., 120
- Dennison, W. D., 201
- Dermience, A., 109, 110
- Derrett, J. D. M., 33, 80, 102,  
109, 118, 146, 172, 176, 182,  
193
- Dewey, J., 42, 43, 46, 49, 51, 52,  
54, 56
- Dewey, K. E., 238, 239
- Dexinger, F., 201
- Dibelius, O., 237, 251
- Dietzfelbinger, C., 54
- Dietzinger, W., 189
- Donahue, J. R., 185, 187, 189,  
232, 233, 236, 237
- Donaldson, J., 46, 61, 92
- Dormeyer, D., 42, 211, 212, 232,  
239, 247
- Doty, W. G., 74
- Downing, F. G., 187
- Duling, D. C., 120
- Dunn, J. D. G., 26, 27
- Dupont, J., 196, 197, 200, 206
- Dvoracek, J. A., 247
- Egger, W., 32, 39, 40, 59, 105,  
155
- Elliot, J. K., 211, 263
- Englezakis, B., 70
- English, E. S., 113
- Ernst, J., 238
- Evans, C. F., 33, 52, 72, 138, 167
- Faienstein, M. M., 139
- Farmer, W. R., 263, 265
- Fee, G. D., 102
- Feneberg, W., 24
- Feuillet, A., 24, 123, 162, 163,  
196, 224
- Fischer, K. M., 75
- Flanagan, N. M., 175
- Fleddermann, H., 146, 147, 148,  
193, 228, 230
- Flückiger, F., 196
- Flusser, D., 217
- Focant, C., 117
- Ford, D., 201
- Ford, J. M., 175
- Fortna, R. T., 232
- Fowler, R. M., 98, 99, 113
- France, R. T., 232
- Fuchs, A., 63, 132
- Fuller, R. H., 189, 263
- Funk, R. W., 74, 75
- Fusco, V., 41, 70, 71, 74, 75
- Gaide, G., 38
- Galot, J., 155
- Garnet, P., 27
- Genest, O., 232, 239, 245, 247
- Gero, S., 27, 28
- Gewalt, D., 238
- Giblin, C. H., 185
- Globe, A., 24, 25
- Gnilka, J., 25, 28, 31, 33, 36, 45,  
60, 63, 67, 77, 81, 85, 94, 95,  
100, 103, 105, 107, 115, 120,  
126, 129, 131, 135, 136, 141,  
152, 154, 155, 156, 159, 161,  
167, 168, 172, 175, 177, 182,  
185, 188, 192, 197, 199, 202,  
204, 205, 211, 215, 220, 221,  
226, 232, 234, 236, 242, 244,  
248, 250, 253, 255, 256, 257,  
258

- Gourges, M., 259  
 Grässer, E., 31, 87  
 Grayston, K., 196  
 Groff, K. I., 228, 230  
 Guillemette, P., 34  
 Güttgemanns, E., 185, 259  
 Guý, H. A., 252
- Haaker, K., 72  
 Haenchen, E., 81, 97, 118, 130,  
 154, 159, 168, 180, 186, 192,  
 223, 248, 251  
 Hahn, F., 49  
 Hallbäck, G., 43, 197, 202  
 Harner, P. B., 252, 257  
 Harsch, H., 80  
 Hartman, L., 27, 196, 198, 201,  
 202, 203  
 Hawkin, D. J., 115  
 Hay, L. S., 42  
 Heil, J. P., 102  
 Hein, K., 215  
 Hengel, M., 182, 185  
 Hiers, R. H., 175, 178  
 Higgins, A. J. B., 44, 166  
 Holst, R., 63  
 Hooker, M. D., 44, 52, 125, 131,  
 140, 166, 205, 237  
 Horstmann, M., 120, 121, 122,  
 128, 131, 132, 133, 136, 137,  
 139, 140  
 Howard, V., 162  
 Hubaut, M., 72  
 Huebner, H., 106, 109  
 Hug, J., 263, 264, 265  
 Hultgren, A. J., 51, 52, 54, 63,  
 107, 150, 179, 185, 187
- Jason, H., 185  
 Jay, B., 51  
 Jeremias, J., 176, 194, 217  
 Johnson, E. S., 117, 118  
 Johnson, E. S. Jr., 167, 169  
 Juell, D., 232, 233, 234, 237
- Kahn, J. G., 175  
 Kazmierski, C. R., 24, 27, 59, 132,  
 182, 206, 224, 232, 252  
 Keck, L. E., 27, 28, 59  
 Kee, A., 49  
 Kee, H. C., 26, 62, 66, 68, 99,  
 149, 237  
 Kelber, W. H., 25, 32, 59, 70, 75,  
 78, 82, 115, 116, 137, 139,  
 176, 196, 202, 206, 224, 226,  
 245, 253  
 Kempthorne, R., 232  
 Kermode, F., 72, 84, 94, 95, 215,  
 228, 238  
 Kesich, V., 71  
 Kilgallen, J. J., 129  
 Kirby, M. F., 61  
 Kirchschräger, W., 40  
 Kirk, J. A., 30  
 Klauck, H. J., 43, 182  
 Klostermann, E., 82, 108, 120,  
 129, 142, 145, 154, 164, 167,  
 172, 182, 183, 191, 197, 221,  
 226, 229, 242, 253, 254, 257  
 Köbert, R., 155  
 Koch, D. A., 38, 113, 114, 131  
 Koester, H., 146  
 Kowalski, T. W., 39  
 Kremer, J., 179  
 Kruse, H., 63  
 Künzi, M., 128, 206

- Lagrange, M. J., 25, 37, 48, 58,  
 63, 64, 68, 77, 89, 100, 108,  
 116, 117, 154, 158, 161, 167,  
 172, 177, 182, 191, 226, 236,  
 246, 248, 250, 253, 254  
 Lamarche, P., 24, 25, 38, 39, 46,  
 75, 76, 78, 80, 81, 84, 232,  
 236, 252, 256, 263, 264, 267  
 Lambrecht, J., 67, 68, 69, 107,  
 109  
 Lampe, G. W. H., 238  
 Lampe, P., 71  
 Lane, W. L., 27, 28, 32, 44, 64,  
 79, 99, 131, 132, 172, 192,  
 200, 207, 236, 255, 257, 260,  
 262  
 Lang, F. G., 111, 140, 143  
 Lee, G. M., 117, 194, 239, 247,  
 252  
 Légasse, S., 157, 162, 164, 232  
 Lemcio, E. E., 71  
 Léon-Dufour, X., 218  
 Lightfoot, R. H., 27, 28, 35, 73,  
 121, 138, 172, 175, 177, 178,  
 196  
 Lindars, B., 129  
 Lindemann, A., 259, 261  
 Linton, O., 114, 115  
 Lohmeyer, E., 26, 28, 31, 32, 36,  
 42, 44, 52, 55, 80, 85, 93,  
 100, 103, 126, 134, 143, 167,  
 190, 200, 216, 223, 226, 228,  
 236, 248, 253, 255, 257  
 Lubczyk, H., 263  
 Lührmann, D., 107, 232, 233,  
 234, 236.
- Maartens, P. J., 49
- Maccoby, H. Z., 239  
 Mahnke, H., 30, 31  
 Maisch, I., 42  
 Malone, D., 157  
 Maloney, E. C., 219  
 Manns, F., 94  
 Marcheselli, C. C., 70  
 Marin, L., 239  
 Marshall, I. H., 28  
 Martin, R. P., 25, 35, 52, 87, 93,  
 177, 224, 253  
 Marxsen, W., 24, 25, 26, 32, 33,  
 130, 196, 198, 201, 207  
 Masuda, S., 99, 101, 113, 114  
 Mayer, M., 87  
 McArthur, H. K., 74, 87, 89  
 McCombie, F., 116  
 McDonald, J. I. H., 146, 153  
 McCurley, F. R. Jr., 132, 133  
 McEleney, N. J., 106  
 McKinnis, R., 158, 162  
 Meagher, J. C., 26, 33, 39, 40, 72,  
 80, 116, 175  
 Merendino, P., 70  
 Merklein, H., 217  
 Merli, D., 114  
 Miguens, M., 189  
 Mirro, J. A., 167  
 Mohn, W., 224  
 Moiser, J., 84  
 Moloney, F. J., 46, 191  
 Montague, G. T., 33, 41, 50, 85,  
 89, 103, 107, 113, 114, 118,  
 132, 138, 143, 148, 151, 152,  
 154, 162, 167, 172, 185, 200,  
 205, 207, 234, 245, 250, 253  
 Morag, S., 111  
 Moriconi, B., 191, 193



- Moulder, W. J., 162, 166  
 Mueller, J. R., 150  
 Müller, U. B., 132, 138  
 Munro, W., 252
- Nardon, E., 129, 132  
 Negoita, A., 115, 116  
 Neiryneck, F., 51, 196, 228, 259, 260  
 Nestle-Aland, 218, 219, 222, 258  
 Neugebauer, F., 191, 192  
 Nineham, D. E., 85, 86, 89, 93, 96, 107, 111, 129, 132, 135, 137, 141, 145, 147, 148, 154, 162, 167, 168, 174, 175, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 191, 195, 197, 214, 220, 223, 224, 232, 237, 242, 244, 251, 253, 254, 255, 257, 258, 260  
 Nützel, J. M., 132, 135
- Ogle, A. B., 185, 187  
 O'Grady, J. F., 123  
 O'Hara, M. L., 155  
 Ory, G., 98  
 Osborne, B. A. E., 127
- Palmer, D., 217  
 Paul, A., 41, 167, 172  
 Payne, P. B., 71  
 Peabody, D., 206, 218  
 Perrin, N., 123, 124, 126, 144, 158, 159, 232, 236, 237, 245  
 Perrot, C., 87  
 Pesch, R., 25, 28, 31, 33, 45, 48, 50, 67, 76, 78, 81, 89, 90, 95, 96, 100, 103, 104, 105, 112, 118, 120, 126, 129, 135, 136, 142, 143, 145, 147, 149, 150, 154, 155, 159, 163, 164, 166, 168, 172, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 188, 191, 192, 194, 196, 199, 200, 204, 207, 208, 210, 211, 218, 220, 226, 231, 232, 233, 240, 241, 244, 248, 250, 251, 253, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 265, 267
- Péter, R., 153  
 Petersen, N. R., 259  
 Petzke, G., 140, 141  
 Platt, E. E., 221  
 Pokorny, P., 24, 30, 31
- Quesnell, Q., 102
- Rabinowitz, I., 111  
 Rademakers, J., 162  
 Räsänen, H., 70  
 Reedy, C. J., 123  
 Reicke, B., 196  
 Reumann, J. H., 247, 253  
 Richter, G., 27, 28  
 Riesenfeld, H., 121  
 Riga, P. J., 155  
 Ritt, H., 102, 103  
 Robbins, V. K., 32, 33, 267, 168, 200, 214, 215, 217, 200  
 Robinson, J. M., 26, 28, 35, 89  
 Roloff, J., 162, 166  
 Romaniuk, K., 175  
 Ronen, Y., 107  
 Russell, E. A., 109
- Sabourin, L., 202  
 Sanders, E. P., 155  
 Satake, A., 197

- Sauer, J., 153  
 Schedl, C., 211, 219  
 Schenk, W., 140, 143, 166, 172, 176, 211, 212, 214, 215, 217, 239, 245, 247, 253, 256, 258  
 Schenke, L., 34, 41, 54, 75, 84, 111, 211, 212, 214, 215, 217, 221, 224, 228, 232, 238, 239, 245, 258  
 Schierling, M. J. S., 84  
 Schille, G., 110, 203, 204, 257  
 Schlier, H., 211, 214, 224, 245, 258  
 Schlosser, J., 32, 129, 153, 155, 218  
 Schmahl, G., 61  
 Schmithals, W., 28, 33, 35, 38, 45, 48, 50, 52, 72, 78, 84, 89, 103, 107, 108, 112, 113, 118, 129, 131, 132, 134, 149, 152, 153, 154, 156, 165, 177, 181, 185, 189, 191, 197, 211, 226, 232, 233, 236, 239, 241, 242, 244, 248, 253, 255, 257, 238, 260, 265, 266  
 Schnackenburg, R., 179  
 Schneider, G., 191, 193, 228, 230, 232  
 Schnellbacher, E. L., 133  
 Schniewind, J., 190  
 Schottroff, L., 259  
 Schottroff, W., 51  
 Schreiber, J., 258  
 Schroeder, R. P., 221  
 Schützeichel, H., 252  
 Schwarz, G., 128  
 Schweitzer, E., 50, 59, 60, 67, 83, 87, 89, 96, 105, 106, 107, 112, 113, 118, 142, 143, 144, 145, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 162, 163, 165, 167, 172, 177, 180, 183, 184, 189, 190, 195, 197, 212, 214, 218, 226, 234, 236, 240, 245, 252, 253, 255, 256, 257, 260, 264, 265
- Scroggs, R., 228, 230  
 Seitz, F. J., 202  
 Shae, G. S., 179, 180, 181  
 Simon, L., 194  
 Simon, M., 200  
 Smith, R. H., 257  
 Snodgrass, K. R., 26, 182  
 Snoy, T., 39, 59, 61, 102, 105, 114, 115  
 Soares Prabhu, G. M., 75  
 Standaert, B., 41, 42, 70, 75, 76, 94, 96, 117, 118, 141, 143, 167, 168, 194, 195, 228, 230, 258  
 Stegemann, W., 51  
 Steichele, H. J., 26, 27, 132, 139, 247, 252  
 Stein, R. H., 34, 132, 134, 150, 221, 223  
 Steinhauser, M. G., 38, 84, 141  
 Steinmetz, F. J., 110  
 Stock, A., 185  
 Stock, K., 252  
 Storch, W., 109  
 Stuhlmann, R., 74  
 Suriano, T. M., 75  
 Synge, F. C., 72, 215  
 Swete, H. B., 47, 48, 52, 63, 77, 81, 83, 97, 112, 185, 207, 221, 226, 234, 243, 257, 264.

- Tagawa, K., 196  
 Tannehill, R. C., 37, 130  
 Taylor, V., 25, 36, 45, 47, 50,  
   52, 60, 63, 68, 73, 77, 82,  
   83, 85, 89, 94, 107, 111,  
   113, 118, 131, 134, 135, 136,  
   142, 144, 149, 151, 154, 155,  
   161, 165, 166, 167, 172, 180,  
   181, 182, 183, 184, 185, 188,  
   190, 192, 194, 201, 204, 205,  
   207, 208, 217, 220, 234, 236,  
   241, 244, 245, 246, 247, 253,  
   254, 256, 257, 260, 264  
 Ternant, P., 193  
 Testa, G., 91  
 Theissen, G., 157, 232  
 Thissen, W., 42, 46, 49, 51  
 Thomas, J., 224  
 Thompson, J. W., 197  
 Thrall, M. E., 135  
 Trémel, B., 132  
 Trocmé, E., 70, 108, 209  
 Trompf, G. W., 263  
 Trudinger, L. P., 49, 212  
 Tuckett, C., 43  
  
 Uprichard, R. E. H., 27, 29  
  
 van Canghai, J. M., 98, 100, 113  
 Vanhoye, A., 230  
 Vassiliadis, P., 139, 140  
  
 Vellanichal, M., 123  
 Via, D. O. Jr., 169, 253, 257  
 von Wahlde, U. C., 75  
 Vrijdaghs, B., 153  
  
 Walker, G., 117  
 Walter, N., 196, 197  
 Walters, C. Jr., 123, 232  
 Wanamaker, C. A., 175  
 Wansbrough, H., 63, 64  
 Weber, H. R., 146, 153  
 Weeden, T. J., 43, 71, 117, 127,  
   196, 201, 202, 247, 248, 251  
 Weinacht, H., 28, 30, 138, 257  
 Weiser, A., 206  
 Wellhausen, J., 93  
 Wenham, D., 63, 64, 70, 146  
 Werner, F., 219  
 Wichelhaus, M., 40  
 Wilder, A. N., 71  
 Wilcox, M., 221, 223, 238  
 Williamson, L., 98  
 Winandy, J., 206, 208  
 Winter, P., 239, 245  
 Wrede, W., 28, 31, 35, 40, 72,  
   117, 127, 128, 236, 257  
 Wright, A. G., 195  
 Wright, J. T., 175  
  
 Ziesler, J. A., 49.

Διδάσκαλε. Ἐχόμεν ἴμα ὄσα ἀγνή  
σωμέν ποιήσῃς ἡμῖν. ὁ δὲ εἶπεν  
αὐτοῖς. τί ἔχετε ποιήσαι με ὑμῖν.  
οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. δός ἡμῖν ἴμα εἰς  
ἔκδυσιν ὤμων σου. καὶ εἰς ὄξυ μύμων  
σου, καθίσω με ἐν τῇ δόξῃ σου. ὁ  
δὲ ἰσὺς εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ οἶδα τί ἔμε  
τάς. δύνασθαι εἶναι τὸ ποτήριον  
ὃ ἔγωγε πίω. καὶ τὸ μασπλισμαὸν ὃ ἔγωγε  
πιβίβομαι βαπτισθῆναι; οἱ δὲ εἶπον  
αὐτῷ. δύνασθαι. ὁ δὲ ἰσὺς εἶπεν αὐτοῖς.  
τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἔγωγε πίω, πίωσθε.  
καὶ τὸ μασπλισμαὸν ὃ ἔγωγε πίβω βα  
πτισθήσασθε. τὸ δὲ καθίσαι ἐκδυσί  
νων καὶ ὄξυ μύμων, οὐκ ἔστιν ἐ  
μὲν δύνασθαι, ἀλλ' οἷσθι τίμασθαι. ὁ  
δὲ ἰσὺς προσελθὼν ἔθηκεν αὐτοῖς, μέ  
γιστον αὐτοῖς. οἱ δὲ οὐκ οἶδον τί οἱ δοκῶν τῶ

ρι. α.  
β.